CONFERENCE BOOK

ISBN : 978-625-6283-13-8

ACADEMY GLOBAL PUBLISHING HOUSE

BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

MAY 10 - 12, 2024

BURSA

Edited By

Prof. Dr. Gökhan OFALIOĞLU

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conferences : Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi

Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Ali Bilgili

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Həcər Hüseynova

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili

Organizing Committee Member: Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə

Organizing Committee Member: PROF. DR. BAŞAK HANEDAN

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dwi Solisworo

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dody Hartando

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Raihan Yusoph

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Ivaylo Staykov

Organizing Committee Member: Assist. Prof. Dr. K. R. Padma

Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou

Organizing Committee Member: Dr. Amaneh Manafidizaji

Organizing Committee Member: Aynurə Əliyeva

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Conference–2024 ©

Issued: 10.06.2024

ISBN: 978-625-6283-13-8

CONFERENCE ID

BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE
MAY 10 - 12, 2024
BURSA

ORGANIIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey – India - Azerbaijan – Italy- Greece- Brazil- Lithuania- Portugal – Japan- Argentina- Ethiopia- Belgium - Estonia -Austria- IRAN- Kyrgyzstan- Japan- Tajikistan- Bulgaria- China- Russia- Vietnam- Indonesia- Bangladesh – Pakistan- Poland- North Korea – Romania- Uzbekistan- Mexico – Japan- Jamaica- Nigeria – Tunis- Oman – Thailand- Sout Korea- Australia – Switzerland – Latvia- Tanzania- Georgia

PRESENTATION

Oral and Poster presentation

PERCENTAGE OF PARTICIPATION
At the conference, 42 paprs were presented by participants from Turkey and 73 papers by foreign participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Ali BILGILI – Turkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Turkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Turkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Turkiye
Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU – Turkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBIGI – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Turkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Turkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Turkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Turkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Turkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Turkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Turkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia
Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Nihayet KOÇYİĞİT - Turkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı

Sayı : E-16710634-03-903.07.02-2300384284 01.12.2023
Konu : Doç.Dr.Elif AKPINAR KÜLEKÇİ'nin Görevlendirilmesi

MİMARLIK VE TASARIM FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

İlgi : 29.11.2023 tarihli ve E-53120705-000-2300381989 sayılı belge.

Fakülteniz Peyzaj Mimarlığı Bölümü öğretim üyelerinden Doç.Dr.Elif AKPINAR KÜLEKÇİ'nin, Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve gündeliksiz olarak görevlendirilmesi Rektörlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof.Dr. Ömer ÇOMAKLI
Rektör

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu: 87c7a395-d4b6-4f7a-abc6-5dee8674e3d1 Doğrulama Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/ataturk-universitesi-ebys

Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü 25240 Erzurum
Tel: +90 442 2311023
Elektronik Ağ: www.atauni.edu.tr
Kep Adresi: atauni@hs01.kep.tr
Bilgi: Mehmet KOÇ
Faks: +90 442 2361014
E-Posta: personel@atauni.edu.tr

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/81604584722?pwd=y2kFvDBw8AEhxbZ5eSknYVkdXt0yTt.1

Meeting ID: 816 0458 4722

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Res. Assist. Dr. Hülya ERGENE**	1	OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE SATRANÇ EĞİTİMİ ARAŞTIRMALARINA İLİŞKİN TARAMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	Ezgi Baş
		2	EXAMINATION OF POSTGRADUATE THESES USING SOLO TAXONOMY IN MATHEMATICS EDUCATION	Muhammed Özsoy Handan Demircioğlu
		3	AN INVESTIGATION OF THE OPINIONS OF PRESERVICE MATHEMATICS TEACHERS ABOUT THE MANIPULATIVE ‘’MATHEMATICIANS WHO TIME TRAVEL WITH HOLOGRAMS”	Mervenur Engür Rümeysa Yeşilo Müşerref Yıldız Handan Demircioğlu
		4	FARKLI DEĞİŞKENLERİN ÖZNEL İYİ OLUŞ DÜZEYİNE ETKİSİ	Bünyamin AKBULUT Veli BATDI
		5	GEOGEBRA UYGULAMALARININ ETKİLİLİĞİ	Beyzanur ER Veli BATDI
		6	THE ROLE OF HAYDER ALIYEV IN THE DEVELOPMENT OF THE AZERBAIJAN LANGUAGE	Mehdiyeva Mətanət Bahadur qızı
		7	STYLIST CHARACTERISTICS OF ADDRESSES USED IN “HOPHOPNAME” BY M.A. SABIR	Mehdiyeva Matanat Bahadur gizi
		8	SOUND EVENTS OBSERVED IN SOME ARABIC AND PERSIAN WORDS IN UZBEK TURKISH	Res. Assist. Dr. Hülya ERGENE

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Doç. Dr. Neşe COŞKUN ÖZTURAN	1	YENİŞEHİRLİZADE HALİT EYÜP HAYATI, SANATI, ESERLERİ	Şeyma Begüm Demirtaş
		2	SULTAN II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ SİLAH MUAYENE KOMİSYONU	İpek Karatepe
		3	1877-1878 OSMANLI-RUS HARBİ SONRASINDA BALKANLARDAN ANADOLU'YA GÖÇLER VE KURULAN MUHACİR KOMİSYONLARI	NUR TAŞITLI
		4	ORTA ÇAĞ İSLAM DÜNYASINDA ASTRONOMİ VE GÜNÜMÜZ ASTRONOMİSİNDE YER ALAN ARAPÇA YILDIZ İSİMLERİ	Doç. Dr. Abdullah Balcıoğulları
		5	GÜNEŞ SİSTEMİ TEORİSİNİN ÖNCÜSÜ VE AVRUPA RÖNESANS'INA İLHAM VEREN GÖKBİLİMCİ İBNÜ'Ş-ŞATIR	Doç. Dr. Abdullah Balcıoğulları
		6	OSMANLI DEVLETİ'NDE KADIN İHTİDALARINA GENEL BİR BAKIŞ	Doç. Dr. Neşe COŞKUN ÖZTURAN

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr.Öğr. Gör. Samet Yahya BAL**	1	Ruhun Maddiliği ve Maneviliği Tartışması	Dr.Öğr. Gör. Samet Yahya BAL
		2	ARİSTOTELES'TE ÖFKE ÜZERİNE	Esra ÇAĞRI MUTLU
		3	SCHWARTZ'NIN DEĞERLER SINIFLANDIRMASI BAĞLAMINDA PLATON'NUN DEVLET ADLI ESERİ'NİN 3. KİTABI'NIIN İNCELENMESİ	Seda YURTSEVEN
		4	GRAMSİ'NİN HEGEMONYA KAVRAMI, FRANKFURT OKULU'NİN ELEŞTİREL TEORİ, JEAN BAUDRİLLARD'NIN SİMİLASYON, MİCHEL FOUCAULT SÖYLEM KURAMLARI BAĞLAMINDA ÖZNENİN BASKILANMASI	Erol AKYILDIRIM
		5	TERSİNE GÖÇ SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İRDELENMESİ	Erol AKYILDIRIM

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade**	1	THE ROLE OF MULTIMEDIA IN COMMUNICATIVE TEACHING OF LITERATURE	Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade
		2	GÖÇ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YUNANİSTAN'IN SINIR GÜVENLİĞİ	Dr. TÜLİN YANIKDAĞ
		3	KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ KAVRAMI ÜZERİNDEN MÜZİĞİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ	Esra ÇIPLAK
		4	Ailənin narrativ psixoterapiyası	Günəş Əfəndiyeva
		5	MÜASİR HƏYATDA ÖZÜNÜ REALLAŞDIRMA VƏ İNKİŞAF ETDİİRMƏ	Prof. Elmar Hüseynov
		6	AN EXAMINATION OF THE AWARENESS OF PRE-SERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS RELATED TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN SCIENCE TEACHING	Sema AYDIN CERAN
		7	SCIENCE AT HOME: PARENTS' PERCEPTIONS OF SCIENCE AND SCIENTIFIC ACTIVITIES	Sema AYDIN CERAN
		8	EXAMINING SPORTS CLUBS' CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITIES PERCEIbudakVED BY FANS	Doctorant Furkan Keleş Asst. Prof. Eda Adatepe

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Doç. Dr. Polat YÜCEKAYA	1	YENİ MEDYANIN SUSKUNLUK SARMALININ KIRILMASINA OLAN KATKISI	CAN ŞAHİN
		2	Digital Advertising for Companies to Change Their Communication Methods and Adapt to the New Process	Lisans Öğrencisi, Ayşe Nur Solak Dr. Öğr. Üyesi, Filiz Sivaslıoğlu
		3	THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN THE LOGISTICS SECTOR	Lisans Öğrencisi, Yağız Alevsaçar Dr. Öğr. Üyesi, Filiz Sivaslıoğlu
		4	TÜRKİYE'NİN GİNİ KATSAYISI'NIN İSKANDİNAV ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Ar. Gör. Semiha ŞAHİN Dr. Öğr. Üyesi Hayriye BAŞÇI NUR
		5	TÜRKİYE' DE COVİD 19 SONRASI ENFLASYON ÜZERİNE BİR İNCELEME	Ar. Gör. Semiha ŞAHİN Prof. Dr. Erdem HEPAKTAN
		6	TÜRKİYE'NİN EKONOMİK GÖSTERGELERİNİN ZAMAN SERİSİ VERİ MADENCİLİĞİ İLE TREND ANALİZİ	İpek BUDAK Burcu MESTAV
		7	UNMANNED AERIAL VEHICLES AND THE OFFENSE OF RECORDING PERSONAL DATA AND VIOLATING PRIVACY IN THE CONTEXT OF PERSONAL DATA COLLECTION	GRADUATE STUDENT, ALİCAN UZUN
		8	BIREYSEL YATIRIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFIK ÖZELLİKLERİ ILE FINANSAL RISK ALFILARININ INCELENMESI: MARMARA BÖLGESİ ÖRNEĞİ	Doç. Dr. Polat YÜCEKAYA Prof. Dr. Rabia ÖZPEYNIRCI
		9	BEŞERI SERMAYE ILE EKONOMIK BÜYÜME ILIŞKISI	Doç. Dr. Polat YÜCEKAYA Prof. Dr. Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN
		10	AN EVALUATION OF THE PURPOSE, VOLUNTARINESS, AND MEDIATION AS A CONDITION PRECEDENT TO LITIGATION IN THE CONTEXT OF THE LAW ON MEDIATION IN LEGAL DISPUTES	Research Assistant Emre ERDEMİR

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Doç. Dr. Yasin Mahmut YAKAR**	1	AN EVALUATION OF TRADITIONAL POMAK WOMEN'S CLOTHING CULTURE AND ITS CURRENT SITUATION (Çanakkale Biga district example)	Melike YAZGAN Doç. Dr. Gülşah POLAT
		2	ANATOLIAN WOMEN'S TOMBS IN BALDAKEN FORM	Dr. Öğretim Üyesi Ebru Yıldırım
		3	MINARETES OF BURSA MOSQUES WITH TRAPPED (HELMET, SQUAWE) CAPED	Dr. Öğretim Üyesi Ebru Yıldırım
		4	EL YAZMASI VE MATBU MEVLİD METİNLERİNDE TESPİT EDİLEN BAZI TEVŞİHLERİN İNCELENMESİ	DR. ÖĞR. ÜYESİ SEMA DİNÇ
		5	KÂZIM KARABEKİR'İN ÇOCUK EDEBİYATIMIZA KATKILARI ve ZAMANININ ÖTESİNDE BİR ESERİ: MAKİNE ve MİKROP	Doç. Dr. Yasin Mahmut YAKAR

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Asst. Prof. Dr. Çağla RAMİS İLGÜZ**	1	IDENTIFICATION OF SINGULARITIES VIA DEVELOPABLE SURFACES	Asst. Prof. Dr. Çağla RAMİS İLGÜZ Asst. Prof. Dr. Esma DEMİR ÇETİN
		2	ON THE FAMILY OF CURVES WITH CONSTANT DIRECTION	Asst. Prof. Dr. Çağla RAMİS İLGÜZ
		3	EN KÜÇÜK KARELER TAHMİN EDİCİSİ İLE GÜRÜLTÜ AYIKLAMANIN DOĞRULUĞU ÜZERİNE	Ali ÖZTÜRK İbrahim ÇAYIROĞLU
		4	A model of the linear harmonic oscillator with a position-dependent mass under external homogeneous gravitational field	Shakir. M. Nagiyev Shovqiyya. A. Amirova
		5	MESSAGE BROKER DESIGN FOR IOT AND COMPARING DATA PROCESSING TIMES WITH MOCK DATA	Süha UĞUZ TURGUT Ahmet Turan KARAKUŞ Doç. Dr. Ahmet Gürkan YÜKSEK

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Phusit Phukamchanoad**	1	EXAMINING FURTHER PREDICTORS OF INTENT IN TYPE 2 DIABETES DIETARY BEHAVIOR	Omondi Walingo, G. M. Mbagaya
		2	HOW LEARNING STYLES IMPACT IDEA GENERATION CHALLENGES	Yunos Yee, J. Md , Othman Hassan, T. K. Tee, M. M. Mohamad
		3	THE IMPACT OF A COGNITIVE-BEHAVIORAL THERAPY (CBT) AND MULTIDIMENSIONAL SELF-CONCEPT MODULE-BASED DRUG PREVENTION PROGRAM ON RESILIENCE AND AGGRESSION IN AT-RISK YOUTH IN MALAYSIA	Mohammad Mohamed, Arip Shah , Aslina Aziz Ahmad,
		4	THE LIFESTYLE OF CIVIL SERVANTS WITHIN THE ROYAL HOUSEHOLD BUREAU: A THA WASUKRI, BANGKOK CASE STUDY	Dr. Vilasinee Jintalikhitdee, Saowapa Phaithayawat
		5	IMPACT OF TRATAKA PRACTICE ON ANXIETY LEVELS IN TEENAGERS	Pushp Vaishnav Rajpoot Pushpa Lata
		6	EXPLORING THE IMPLEMENTATION OF SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY BY URBAN COMMUNITY LEADERS IN DUSIT DISTRICT, BANGKOK METROPOLITAN AREA: A STUDY OF PERFORMANCES AND ACTIVITIES	Assoc. Prof. Dr. Phusit Phukamchanoad
		7	HOW NEUROPLASTICITY OFFERS A RENEWED START TO LIFE	Leila Ahmadi, Ezatollah Maleki
		8	EXPLORING PEER-BASED INTERVENTIONS FOR ADDRESSING SOCIAL COMMUNICATION CHALLENGES IN ADOLESCENTS WITH AUTISM: A REVIEW OF LITERATURE AND SUGGESTIONS FOR FUTURE RESEARCH	Cole Christine
		9	EXAMINING FURTHER PREDICTORS OF INTENT IN TYPE 2 DIABETES DIETARY BEHAVIOR	Omondi Walingo, G. M. Mbagaya

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Eui Jun Jeong**	1	INTELLIGENT ENERGY CONSUMERS: EXPLORING THE INTENTIONS BEHIND EMBRACING INNOVATIVE CONSUMPTION PATTERNS	Dr. Cecilia Kamila, Vincenzo Perri Corvello
		2	GENDER DISPARITIES IN MATHEMATICS ANXIETY AMONG STUDENTS	Wern Lin Yeo, Choo Kim Tan, Sook Ling Lew
		3	UTILIZING THE MMSE-2:EV FOR DIAGNOSTIC INSIGHTS IN COGNITIVE IMPAIRMENT: CASE STUDIES AND MONITORING	Cornelia- Munteanu Eugenia
		4	EXAMINING STUDENTS' BRAIN ELECTRICAL RESPONSES TO TEACHER'S EMOTIONAL CUES	Hye Rim Lee
		5	PERSONALITY TRAITS AND COMPULSIVE GAMING: EXPLORING THE INFLUENCE OF THE BIG FIVE	Assoc. Prof. Dr. Eui Jun Jeong,
		6	PARENTING APPROACHES AND HOUSEHOLD COMMUNICATION DYNAMICS AMONG COLLEGE STUDENTS	Lecture Pegah Farokhzad
		7	UTILIZING EMOTICONS IN COURTEOUS EXPRESSIONS OF GREETINGS AND APPRECIATION	Dr. Zuzana Komrsková
		8	HOW TO VENT AND UNWIND: EXPLORING THE INFLUENCE OF SEEKING THERAPEUTIC CATHARSIS, SELF-IDENTITY, AND SOCIAL CONNECTIONS IN GAMING ENVIRONMENTS	Hye Rim Lee, Eui Woo Jeong, Joo Kim Jun

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Kevin Nana Moustapha**	1	CORRELATION OF JOB SATISFACTION, MOTIVATION, AND THE FIVE DIMENSIONS OF ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR	Mushtaq Bakar, M. K. Umar
		2	UTILIZING ONLINE GAMES FOR EDUCATIONAL PURPOSES IN ADDRESSING LEARNING CHALLENGES	M. Smyrnaiou , Z. Margoudi
		3	COMPARING SPATIAL ABILITIES, MEMORY, AND INTELLIGENCE ACROSS DRIVERS WITH VARIED PROFESSIONAL EXPERIENCE LEVELS	A. Kim Khon, T. Mukhitdinova
		4	UNDERSTANDING SUBJECTIVE WELL-BEING: CONTRASTS BETWEEN HIGH AND LOW EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG STUDENTS	Veronika Kim , Alla Pivkina , Khon luva Nataliya
		5	PSYCHOPATHIC DISORDERS AND JUDICIAL SENTENCING: CAN NEUROSCIENCE SHIFT THIS AGGRAVATING FACTOR TO A MITIGATING ONE?	Dr. Kevin Nana Moustapha
		6	VARIETIES OF EPILEPSY AND INSIGHTS FROM EEG-LORETA ANALYSIS ON EPILEPTIC ACTIVITY	Leila Maleki, Esmali Kooraneh, Taghi Hossein Derakhshi
		7	CORRELATIONS BETWEEN GAMING ENGAGEMENT AND LIFE SATISFACTION: EXPLORING THE INFLUENCE OF SELF-ESTEEM, SELF-EFFICACY, AND SOCIAL CAPITAL	Dr. Hye Lee Jeong, Assis. prof. Dr. Eui Rim Jun
		8	EXPLORING CASE STUDIES ACROSS THREE LEARNING DOMAINS: COGNITIVE, AFFECTIVE, PSYCHOMOTOR	Zeinabsadat Haghshenas
		9	IMPACT OF PERSONALITY TRAITS ON POLITICAL ORIENTATION CLASSIFICATION	Vesile Aliyu , Awwal Evrim
		10		

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Prof. Dr. Hiroshi leno Ikeda**	1	THE EFFICACY OF COGNITIVE BEHAVIORAL INTERVENTION IN MITIGATING SOCIAL AVOIDANCE AMONG VISUALLY IMPAIRED STUDENTS	Mohamed Elsherbiny
		2	EXAMINING LEARNER FEEDBACK ON THE ADAPTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS	Mokgadi Mukuna Moletsane-, Robert Kananga Kekae
		3	FACTORS INFLUENCING RECYCLING PARTICIPATION IN KOTA KINABALU, MALAYSIA: MOTIVATIONS AND CHALLENGES ,	Jasmine Adela Mutang, Chua Reok, Bahar Ferlis, Madlan Lailawati
		4	THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION IN FEMALE STUDENTS	Assis. Prof. Dr. Marzieh Shoushtari Talebzadeh
		5	EXAMINING SL WRITING PROFICIENCY AND SL SENSITIVITY IN WRITING TASKS: COMPARING NOVICE AND PROFICIENT WRITERS IN A NON-ENGLISH SECOND LANGUAGE CONTEXT	Figueiredo Alves Martins, C. Silva, C. Simões
		6	MODELING COGNITIVE AND BEHAVIORAL CHALLENGES IN AN UNDERREPRESENTED GROUP THROUGH A HIERARCHICAL APPROACH	Zhidong Zhi- Zhang, Zhang Chao
		7	HOW MUSICAL NOTATION READING COMPARES TO ALPHABET READING: IMPLICATIONS FOR TEACHING MUSIC TO DYSLEXIC STUDENTS	Dr. Geiger Ora
		8	COMPARATIVE ANALYSIS OF FATIGUE AND DROWSINESS AMONG NIGHTTIME PASSENGER TRANSPORT WORKERS IN JAPAN	Prof. Dr. Hiroshi leno Ikeda

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Assoc. Prof. Dr. Ora Geiger**	1	EXAMINING LEARNERS' REACTIONS TO ADJUSTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS	Mokgadi Mukuna, Robert Moletsane, Kananga Kekae
		2	MOTIVATIONS AND BARRIERS TO RECYCLING IN KOTA KINABALU, MALAYSIA	Jasmine Wider, Rosnah Ismail, Chua Das, Ferlis Bahari, Adela Mutang Madlan, Lailawati Walton , Rickless Bee Seok
		3	ASSESSING THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION AMONG FEMALE STUDENTS	Dr. Shoushtari Marzieh
		4	EXAMINING SL WRITING AND SENSITIVITY IN WRITING TASKS: PROFICIENCY LEVELS IN A SECOND LANGUAGE OTHER THAN ENGLISH	Simões Silva,
		5	MODELING COGNITIVE AND BEHAVIORAL CHALLENGES IN AN UNDERREPRESENTED GROUP WITH A HIERARCHICAL APPROACH	Zhang Zhang, Zhi-Chao Zhidong
		6	COMPARING MUSICAL NOTATION READING TO ALPHABET READING: IMPLICATIONS FOR TEACHING MUSIC TO DYSLEXIC STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Ora Geiger
		7	COMPARATIVE ANALYSIS: FATIGUE AND DROWSINESS IN JAPAN'S NIGHT-TIME PASSENGER TRANSPORTATION INDUSTRY	Hiroshi Ikeda
		8	EXPLORING THE RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION, MOTIVATION, AND ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR FACTORS	K. Umar Mushtaq
		9	UTILIZING ONLINE GAMES FOR EDUCATIONAL SUPPORT: ADDRESSING LEARNING DIFFICULTIES	Dr. Margoudi Z. Smyrnaiou,
		10	ENHANCING SOCIAL ENGAGEMENT FOR BLIND STUDENTS: THE EFFICACY OF COGNITIVE BEHAVIORAL INTERVENTIONS"	Assis. Prof. Mohamed M. Elsherbiny

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Dr. Katerina Antoniou**	1	NARRATING IRISH IDENTITY: RETRIEVING 'IRISHNESS' IN THE WORKS OF WILLIAM BUTLER YEATS AND SEAMUS HEANEY	Rafik Massoudi
		2	NATURAL DISASTER TOURISM AS A TYPE OF DARK TOURISM	Dorota Rucińska
		3	DEMOCRATIZATION, MARKET LIBERALIZATION AND THE RAISE OF VESTED INTERESTS AND ITS IMPACTS ON ANTI-CORRUPTION REFORM IN INDONESIA	Lec.Ahmad Khoirul Umam
		4	ART AND CULTURE İN THE DEVELOPMENT PERİOD TO MODERNİZATİON İN THE REİGN OF KİNG RAMA VI	Weena Eiamprapai
		5	DESIGNING CREATIVE EVENTS WITH DECONSTRUCTIVISM APPROACH	Maryam Memarian, Mahmood Naghizadeh
		6	DE-SECURITIZING IDENTITY: NARRATIVE (IN)CONSISTENCY IN PERIODS OF TRANSITION	Dr. Katerina Antoniou
		7	EFFECT OF ORGANIZATIONAL RESOURCES ON IMPROVING INDEPENDENCY OF PEOPLE WITH SEVERE DISABILITIES: VOCATIONAL REHABILITATION FACILITIES IN SOUTH KOREA	Dr.Soungwan Kim
		8	CAPITAL ACCUMULATION AND UNEMPLOYMENT IN NAMIBIA, NIGERIA, AND SOUTH AFRICA	Abubakar Dikko
		9	WATER CRISIS MANAGEMENT IN A TOURISM DEPENDENT COMMUNITY	Assoc. Prof. Dr. Aishath Shakeela
		10		

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	**Prof. Dr. Hiroki Yoshikai**	1	CULTIVATING GRATITUDE FOR STRONGER RELATIONSHIPS: UNDERSTANDING THE ROLE OF PERCEIVED SUPERIORITY	Behzad Mohammadi Zirkuhi
		2	EMOTIONAL INTELLIGENCE: A CRITICAL COMPONENT FOR CIVIC ENGAGEMENT AND SCIENTIFIC DISCOVERY	Sara Moeini Avandi, Abbas Moradi Sam,
		3	UNDERSTANDING CHINESE CONSUMERS IN EUROPE: A CROSS-CULTURAL EXAMINATION OF DECISION-MAKING PROCESSES	Assoc. Prof. Dr. Ricardo Mestre
		4	NURTURING EFFECTIVE COMMUNICATION IN HEARING FAMILIES WITH DEAF CHILDREN: A COMPREHENSIVE GUIDE TO STRATEGIES AND RESOURCES	Shin'ichi Arakawa, Lecture. Dr. Tetsuya Takine, Dr. Masayuki Murata
		5	OVERCOMING CHALLENGES, UNLEASHING POTENTIAL: EMPOWERING CHILDREN WITH LEARNING DIFFICULTIE	I. Isenhardt Nariman O. Kandil, Ehab K. Abou-Elkheir,
		6	NAVIGATING THE DYNAMICS OF CONFORMITY IN HEALTHCARE: FOSTERING INDEPENDENT THINKING AND CRITICAL JUDGMENT	Prof. Dr. Hiroki Yoshikai,
		7	THE ROLE OF EYEWITNESS ACCOUNTS IN FIRE AND EXPLOSION INVESTIGATIONS: NAVIGATING THE CHALLENGES OF MEMORY AND PERCEPTION	D. Kreutzer, S. Müller-Abdelrazeq,
		8	HUMAN-AI COLLABORATION: EXPLORING THE FACTORS INFLUENCING EMPLOYEE DECISION-MAKING IN AN AI-DRIVEN ENVIRONMENT	Han-Mei Zhou, Rongxin Chen,
		9	THE EVOLVING LANDSCAPE OF WORK: HOW AI IS TRANSFORMING EMPLOYEE DECISION-MAKING AND THE NEED FOR ADAPTIVE SKILLS	Dr. Taige Wang
		10	INVISIBLE STRUGGLES: UNVEILING THE PSYCHOLOGICAL TOLL OF COVID-19 ON NON-HEALTHCARE MIGRANT WORKERS IN SAUDI ARABIA'S CONSTRUCTION INDUSTRY	Amr M. Kotb Aneta Oblouková, Eva Vítková

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	**Dr. Anthony Banitsas ,**	1	ENHANCING UPPER-ARM REHABILITATION: FINDING THE OPTIMAL REST INTERVAL BETWEEN SETS IN ROBOT-ASSISTED THERAPY	Virgil Yihun, Gissele Pablo, Mosqueda Delgado, Yimesker Miranda
		2	ARGINASE ENZYME ACTIVITY IN HUMAN SERUM: A MARKER OF COGNITIVE FUNCTION AND THE IMPACT OF INOSITOL WITH ARGININE SILICATE	Katie Perez-Ojalvo , Sara Emerson , Jim Danielle , Komorowski Greenberg
		3	EXPLORING MAMMOGRAPHIC IMAGE MAGNIFICATION SYSTEM WITH EYE DETECTION AND EEG SCANNER: A PRELIMINARY INVESTIGATION ,	Prof. Dr. A Ogura. Nakazawa
		4	ANALYZING RESTING-STATE FUNCTIONAL CONNECTIVITY WITH AN INDEPENDENT COMPONENT APPROACH	Shuaishuai Hu, Lanbo Wang, Han Li, Shouliang Qi
		5	ENHANCED SEGMENTATION OF HEART SOUNDS USING PHONOCARDIOGRAM CURVE LENGTH VARIATION	Mecheri Zeid Ahfir , Maamar Belmecheri, , Kale Izzet
		6	ENHANCED RESOLUTION OF 3D CT SCANS VIA HETEROGENEOUS DIMENSIONAL TRANSFORMERS	Dr. Helen Zhang
		7	ADVANCEMENT OF AN AFFORDABLE IOT-BASED MINIATURE DEVICE FOR REMOTE HEALTH MONITORING	Mojtaba Mohammadzaheri , Morteza Ghodsi,
		8	EMPLOYING SPEECH EMOTION RECOGNITION AS A LONGITUDINAL BIOMARKER FOR ALZHEIMER'S DISEAS	Jianyu Zhengyu , C Zhang hen, Sihong Zhang, Xusheng He , Zhang Wei
		9	EVALUATING HIP MUSCULAR IMBALANCE IN RHEUMATISM PATIENTS: AN ASSESSMENT	Dr. Anthony Banitsas , Assis. Prof. Konstantinos Bawa
		10	ENHANCED CORONARY HEART DISEASE PREDICTION USING ECG ANALYSIS WITH RESNET AND BI-LSTM	Yang Zhang, Jian He

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Sevinç Ruintan**	1	TÜRK DÜNYASININ GÖRKEMLİ ŞAHSİYETLERİNDEN – CEMALEDDİN AFGANİ	Ümid Mikayılov
		2	TÜRK DÜNYASININ ÖNEMLİ ŞAHISLARI: ALI BEY HÜSEYNZADE'NİN TÜM TÜRK YAZI DİLİ KAVRAMI HAKKINDA	Aygül Memmedli
		3	TÜRK DÜNYASININ ÖNDE GELEN ŞAHSİYYETLERİ: AHMET AĞAOĞLU'NUN "ÜÇ KÜLTÜR" KAVRAMI HAKKINDA	Həlilə Sadıqova
		4	TÜRK DÜNYASININ ÖNEMLİ ŞAHISLARI: MUHAMMED EMİN RESULZADE'NİN TÜRKİYE'YE II MUHACERETİ HAKKINDA	Sebine Elekberova
		5	TÜRK DÜNYASININ GÖRKƏMLİ ŞƏXSİYYƏTLƏRİ: ZİYA GÖKALPIN "TÜRKLƏŞMƏK, İSLAMLAŞMAQ, MÜASİRLƏŞMƏK" ANLAYIŞI HAQQINDA	Şəhla Əhmədova
		6	ALİMERDAN BEY TOPÇUBAŞOVUN TÜRK DÜNYASINDAKİ RÖLU	Zeka Aliyev
		7	ATATÜRK'ÜN KADIN HAKLARI YÖNÜNDEKİ REFORMLARI	Bəyaz Namazova
		8	TÜRK DÜNYASININ GÖRKEMLİ ŞAHSİYYETLERİNDEN-YUSUF AKÇURA	Gülezer Sadıqzade

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof.Dr. Hasan Hüseyin ÖZTÜRK**	1	GÜNEŞTEN ELEKTRİK ÜRETİMİ İÇİN FOTOVOLTAİK TEKNOLOJİDEKİ GELİŞMELER	Prof.Dr. Hasan Hüseyin ÖZTÜRK Prof.Dr. Nigar YARPUZ BOZDOĞAN Prof.Dr. Ali Musa BOZDOĞAN
		2	TARIMSAL ÜRETİMDE MEKANİZAYON UYGULAMALARI VE TEKNOLOJİ KULLANIMININ ZORLUKLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Prof.Dr. Hasan Hüseyin ÖZTÜRK Prof.Dr. Ali Musa BOZDOĞAN Prof.Dr. Nigar YARPUZ BOZDOĞAN
		3	TÜRKİYE'DE İLLİLERİN GÜNEŞ ENEJİSİ POTANSİYELLERİNİN SERA TARIMINA UYGUNLUKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Arş.Gör. Hasan Kaan KÜÇÜKERDEM Dr. Ümran ATAY Prof.Dr. Hasan Hüseyin ÖZTÜRK
		4	TÜRKİYE'DE İLLİLERİN SICAKLIK DEĞERLERİNİN SERA TARIMINA UYGUNLUKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Arş.Gör. Hasan Kaan KÜÇÜKERDEM Dr. Ümran ATAY Prof.Dr. Hasan Hüseyin ÖZTÜRK
		5	ARM BASED COMMUNICATION SYSTEM DESIGN FOR AGRICULTURAL IRRIGATION HYDRANT	Aytuğ Orta Mehmet Uğur Soydemir İsmail Güneş Savaş Şahin
		6	DETERMINATION OF THE DOSAGE OF METALAXYL-M FOR THE CONTROL OF Fusarium spp., Phythium spp., Rhizoctonia spp., CAUSING ROOT AND ROOT ROT OF TOMATO SEEDLİNG	İrem FİDAN Melike BALCI Kadir AKAN
		7	GEN TERAPİDE VERİMLİ siRNA TAŞINIMI İÇİN KİTOSAN NANOPARTİKÜLLERİN HAZIRLANMASI VE OPTİMİZASYONU	Şeyma Erdal Gülşah Polat Ayten Çelebi Keskin

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Invited Keynote Speaker: Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti, S.Si.T., M.Kes.				
HALL / SALON 3	**Öğr. Gör. Volkan KINA**	1	AIS'İN KONSERVATİF TEDAVİSİ İÇİN NEYİ TERCİH ETMELİYİZ? EGZERSİZ? KORSE? YA DA HER İKİSİ? GELENEKSEL DERLEME	Zeynep SAĞ Esra PEHLİVAN
		2	HEMŞİRELERDE HUZUR DÜZEYİ VE MESLEKİ DOYUM ARASINDAKİ İLİŞKİ	Burcu GENÇ KÖSE Ayşe GÜMÜŞLER BAŞARAN Bahar KEFELİ ÇOL
		3	CERRAHİ YOĞUN BAKIM HEMŞİRELİĞİNDE YAS SÜRECİ	Büşra YÜKSEL Şenay KARADAĞ ARLI
		4	GENETIC STUDIES AND NURSING	Makbule Tokur Kesgin İrem Öztürk
		5	The Role of Exercise and Microbiota Interaction in Healthy Life	Hüsne BOLAT Kenan BOZBAY Taner AKBULUT
		6	THE ORAL AND DENTAL HEALTH OF INDIVIDUALS WHO PARTICIPATE IN SPORTS	Dt. Tansu Çil Prof. Dr. Dr. Mehmet İrfan Karadede
		7	DİGOKSİN TEDAVİSİ SIRASINDA GÖRÜLEN KAN DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİLİĞİ: RETROSPEKTİF BİR VERİ ANALİZİ	Tuğçe Uskur Oya Güven Mustafa Tat
		8	ELECTRONIC CIGARETTES AND ITS DAMAGES	Doç. Dr. Zümrüt AKGÜN ŞAHİN Öğr. Gör. Volkan KINA
		9	PULMONARY REHABILITATION PROGRAM USED IN THE TREATMENT OF COPD PATIENTS	Öğr. Gör. Volkan KINA Doç. Dr. Zümrüt AKGÜN ŞAHİN

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Meltem Altunkaynak**	1	NON-WOVEN SURFACE PRODUCTION BY WET LAYING METHOD FROM CHICKEN FEATHER FIBERS	Mediha Demet AYSİN Sümeyye ÜSTÜNTAĞ
		2	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF DIFFERENT PRODUCTION PARAMETERS ON HASTELLOY-X MATERIAL PROPERTIES BY SELECTIVE LASER MELTING METHOD	Fatmanur Ayten Hakan Yilmazer Aslı Günay Bulutsuz Ozkan Gokcekaya Takayoshi Nakano
		3	SOLVING MAXWELL SYSTEM IN ELECTRICALLY AND MAGNETICALLY ANISOTROPIC INHOMOGENEOUS MATERIALS	Meltem Altunkaynak
		4	DEVELOPMENT OF A NEW GENERATION ACCOUNTING INFRASTRUCTURE	Ekinsel Akca Müge Kırçal Ercan Başa Gökşen Çalışkan M. Fatih Akay Ceren Ulus
		5	A CASE STUDY OF FASTENER PRODUCTION WITH FINITE ELEMENT SIMULATIONS	Alper KARAKAŞ Prof. Dr. Binnur GÖREN KIRAL Hatice SANDALLI YILDIZ
		6	INDOOR LOCATION DETECTION SYSTEMS WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE METHODS	Gizem SAÇAL Alperen ÖZKAN Doç. Dr. Ahmet Gürkan YÜKSEK Doç. Dr. Hidayet TAKÇI
		7	DESIGN OF AN ARM BASED LORA MODULE SYSTEM FOR THE MEASUREMENT OF AIR QUALITY AT PUBLIC BUS STOPS	Ezgi Karaahmet Mehmet Uğur Soydemir Hüseyin Türen Savaş Şahin
		8	IWM Electric Vehicle; Wheel's Slip Control by Adaptive Fuzzy Logic Methodology.	TAQIALDEEN ABOALKIBASH Doç. Dr. ALI TÜRKCAN Dr. MURAT AYAZ
		9	DİSK FREN VE KAMPANA FREN KARŞILAŞTIRMASI	Öğr. Gör. Dr. Mustafa Buğday Burak Sekman Melih Keskin Senanur Haleplioğlu

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Ufuk YILMAZ**	1	DEPREM DURUMUNDA BAĞIMSIZ ACİL ŞEBEKE AĞI KULLANIMI	Ayşe Hümeyra CENGİZ Celalettin AYDEMİR Yunus Emre KARASU
		2	PREDICTIVE MAINTENANCE AND FAILURE MANAGEMENT SYSTEM BY COLLECTING DATA FROM PLC IN THE FIELD	Ergün GÖZEK Prof. Dr. Recep Alp KUT Bita Ghasemkhani
		3	A Study on Sustainable University Ranking Systems	Hatun ÖZCAN Nezir AYDIN İsmail EKMEKCİ
		4	WARNING SYSTEM DESIGN WITH MICRO-ELECTROMECHANICAL SYSTEMS IN CASE OF EXTERNAL INTERVENTION IN ELECTRONIC WATER METERS AND CLASSIFICATION WITH MACHINE LEARNING	Barış Polat Alkım Gökçen Bahadır Yeşil Savaş Şahin
		5	THE IMPORTANCE OF ERGONOMIC DESİGN IN FOREST INDUSTRY PRODUCTS	Dr. Ufuk YILMAZ
		6	Arıtma Çamurlarından Biyogaz Üretimi ve Enerjiye Dönüşüm	Zeynep CERDİK Mustafa Aslan
		7	BİR ÇORAP FABRİKASINDA ALTI SİGMA İLE SÜREÇ İYİLEŞTİRME	Gökçe ALİBAZ Prof.Dr. Ahmet Kürşad TÜRKER Prof.Dr. Süleyman ERSÖZ Doç.Dr. Adnan AKTEPE Dr.Arş.Gör. Ali Fırat İNAL
		8	THEORETICAL EXAMINATION OF DRONE MOTION UNDER THE INFLUENCE OF WIND	Mehmet Bakırcı
		9	THE EFFECT OF NEW DARRIEUS TURBINE DESIGNS AND WIND VELOCITY PROFILE ON TORQUE VALUES	Mehmet Bakırcı Yasser Abbas Ali Al-Sudani
		10	INVESTIGATION OF INTELLIGENT TRANSPORTATION SYSTEMS APPLICATIONS IN URBAN TRANSPORTATION: A CASE STUDY OF SİİRT	Ayşe ÜNAL Mehmet Salih ŞEN

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Arş. Gör. Ayşenur KANDEMİR**	1	Hizmete Açılacak Güzergahlarda Üst Yapı Uygulama Karar Aşamalarının Değerlendirilmesi	İnşaat Mühendisi İlkem ELÇİ Arş. Gör. Dr. Onur ŞAHİN
		2	Karayolu ve Havayolu Üst Yapı Uygulamalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi	İnşaat Mühendisi İlkem ELÇİ Arş. Gör. Dr. Onur ŞAHİN
		3	ANALYZING THE CONCEPT OF INTERMEDIATE SPACE IN DESIGN THROUGH EXAMPLES	Arş. Gör. Ayşenur KANDEMİR Dr. Öğr. Üyesi Turgut Kalay
		4	EVALUATION OF MINING SITES IN TERMS OF ENVIRONMENTAL IMPACTS AND LANDSCAPE RESTORATION WORKS	MASTER'S STUDENT GÖKÇE CAN ASSOCIATE PROFESSOR ELIF AKPINAR KÜLEKÇI
		5	YUMURTA AKI KATKISININ HORASAN HARCININ DAYANIMINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Talha Furkan Mucuk
		6	THE STATUS OF IĞDIR PLAIN AGRICULTURAL SOILS IN TERMS OF SOME (Fe, Zn, Mn, Cu) MICRONUTRIENTS.	Ulaş Kabak Uğur Şimşek
		7	MAYALARDAN İZOLE EDİLEN LİPİTLERİN BİYODİZEL ÜRETİM KAPASİTELERİ	Hüseyin AVCI Prof. Dr. Şahlan ÖZTÜRK

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Arş. Gör. Emsal Çağla AVCU	1	SERBEST STİL ADÖLESAN GÜREŞÇİLERDE PLİOMETRİK EĞİTİMİN FİZİKSEL UYGUNLUK PARAMETRELERİNE ETKİSİ	Talha Gökçe
		2	PROFESYONEL FUTBOLDA MAÇ ESNASINDA GÖRÜLEN SAKATLANMA ORANLARI	Nurten DİNÇ Ezgi ABAY BEŞİKÇİ
		3	REKREASYON BÖLÜMÜNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLER PERSPEKTİFİNDEN "REKREASYON" KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI	Melike ESENTAŞ DEVECİ Ezgi ABAY BEŞİKÇİ
		4	GECİKMİŞ BAŞLANGIÇLI KAS AĞRISINDA (DOMS) β-ENDORFİN'İN POTANSİYEL ROLÜ	Uzm. Öğr. Gökçe AVCU Arş. Gör. Emsal Çağla AVCU Doç. Dr. Taner AKBULUT

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Raeesa Johnson**	1	DECLINE IN BIODIVERSITY OF HYRCANIAN FOREST DUE TO COAL MINING ACTIVITIES	Mahsa Kooch , Seyed Hojjati , Tavakoli Yahya
		2	EXPLORING FACTORS INFLUENCING THE SUCCESS OF HIGH CONSERVATION VALUE AREAS IN OIL PALM PLANTATIONS: A PRELIMINARY STUDY	Yanto Kwatrina , Santosa Rozza Tri
		3	UTILIZING BITUMINARIA BITUMINOSA (L.) STIRTON AND MICROBIAL BIOTECHNOLOGIES FOR REVITALIZING DEGRADED PASTORAL LANDS: A CASE STUDY IN THE MIDDLE ATLAS OF MOROCCO	O. Zennouhi, Mderssa Ibijbijen, Bouiamrine Nassiri
		4	COMPARATIVE ANALYSIS OF THIRD-GENERATION RESEARCH DATA FOR ASSESSING SOLAR ENERGY POTENTIAL	Claudineia Teresa , Elison Jardim , Luciane Rafael. Brazil Salvi, Bierhals Haag
		5	POULTRY MANURE-DERIVED BIOCHAR AS SOIL AMENDMENT FOR RECLAIMED SANDY SOILS IN ARID AND SEMI-ARID REGIONS	Mohamed Hammam
		6	DETERMINING SOIL LOSS BY EROSION ACROSS VARIOUS LAND COVER CATEGORIES AND SLOPE CLASSES IN BOVILLA WATERSHED, TIRANA, ALBANIA	Valmir Fran , Baloshi Gjoka, Nehat Toromani , Çollaku Elvin
		7	MAPPING THE SPATIAL VARIABILITY OF BTEX CONCENTRATIONS AT A SOUTH AFRICAN INTERNATIONAL AIRPORT	Dr. Raeesa Johnson , Ryan S. Moolla
		8	LOCAL DAYAK PERSPECTIVES ON WILDLIFE IMPACT FROM OIL PALM DEVELOPMENT	Assis. Prof. Dr. Sunkar Saraswati, Santosa

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assis. Prof. Dr. Al Dallal Jehad**	1	BIOMECHANICAL MODELING AND SIMULATION: COMPARING HUMAN ARM MOTION TO ENHANCE ASTRONAUT TASKS DURING EXTRA VEHICULAR ACTIVITY	Yash Gupta Vardhan
		2	ASSESSMENT OF DATA MINING TECHNIQUES IN PREDICTING SOFTWARE RELIABILITY PERFORMANCE	Pradeep Wahid , Abdul Kumar
		3	ENHANCING VOWEL SPEECH VIA PITCH AND FORMANT FREQUENCY ANALYSIS	M. Vanitha Lakshmi
		4	LONG-TERM ANALYSIS OF PROFITABILITY ESTIMATION WITH A FOCUS ON BENEFITS	Stephan Lahl , Printz Kristina , René Jeschke , Vossen Sabina
		5	ADVANCEMENT: AUTOMATIC CALIBRATION FRAMEWORK FOR HYDROLOGIC MODELING VIA APPROXIMATE BAYESIAN COMPUTATION	J. M. Goonetilleke , B McGree
		6	EXPLORING AN INNOVATIVE CLOUD MODEL: BRIDGING THE GAP BETWEEN PHYSICAL AND VIRTUALIZED BUSINESS ENVIRONMENTS FROM THE CUSTOMER'S PERSPECTIVE ,	Asim Majeed, Mak Rehan Bhana, Prof. Dr. Rebecca Bolia, Nizam Goode , Mike illiams
		7	ENHANCEMENTS TO THE DIFFRACTIVE DETECTOR CONTROL SYSTEM OF ALICE FOR RUN-II AT THE LARGE HADRON COLLIDER	Monzó Hernández, M. León Martínez
		8	ASSESSMENT OF SHEAR STRENGTH FOR COLD-FORMED STEEL SHEAR WALL PANELS: A NUMERICAL ANALYSIS	Bourahla Idriss, Nour-Eddine Rouaz, Kahlouche Sid Ali , Farah Rafa
		9	UTILIZING ACCOUNTING METHODS FOR INHERITED OBJECT-ORIENTED CLASS MEMBERS	Assis. Prof. Dr. Al Dallal Jehad
		10	DEVELOPING A WEB 2.0-BASED PRACTICAL WORKS MANAGEMENT SYSTEM: A CASE STUDY OF SULTAN MOULAY SLIMANE UNIVERSITY	Khalid Bouikhalene, Ghoulam Belaid , Zakaria Mouncif , Hicham Harmouch

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Assis. Prof. Anthony Ademeso Odunyemi**	1	IMPACT OF SCALPING ON THE MECHANICAL PROPERTIES OF GRANULAR SOILS	Nadine Nguyen , Hassan Ngoc , Marot Bendahmane, Fateh Didier
		2	SIMULATING AND ANALYZING THE MOTION CHARACTERISTICS OF INDIVIDUAL ROCKFALLS: A STATISTICAL APPROACH	Wang Teh , Dr. Chin Lee
		3	FIELD AND PETROGRAPHIC CORRELATIONS OF CHARNOCKITIC AND ASSOCIATED GRANITIC ROCKS IN THE AKURE AREA, SOUTHWESTERN NIGERIA	Assis. Prof. Anthony Ademeso Odunyemi
		4	APPLICATION OF CSAMT METHOD IN INVESTIGATING COMPLEX ROCK MASS STRUCTURE AND CONCEALED TECTONIC FEATURES: CASE STUDIES	Yuxin Gama , Qingyun Chen Di, C. Dinis da
		5	UNIFIED EQUATION FOR WATER SURFACE PROFILE ALONG SIDE WEIRS IN COMBINED TRAPEZOIDAL AND EXPONENTIAL CHANNELS	Abdulrahman Abdulrahman
		6	COMPARATIVE ANALYSIS OF CO-SEISMIC GRAVITY CHANGES: GRACE OBSERVATIONS VERSUS FINITE-FAULT MODEL PREDICTIONS FOR THE 2012 MW = 8.6 INDIAN OCEAN EARTHQUAKE OFF-SUMATRA	Dr. Rahim Amin
		7	GEOTECHNICAL CHARACTERISTICS AND COMPRESSION BEHAVIOR OF ORGANIC DREDGED SEDIMENTS	Polat Inci , Hasan Develioglu
		8	OPTIMIZING PRODUCTION WITH EJECTOR INSTALLATION: A CASE STUDY FROM OFFSHORE OPERATIONS IN THE NORTH WEST JAVA FIELD	Arii Yudhaprasetya, Ario Agus , Guritno Setiawan, Recky Supriatna Tehupuring Cosmas
		9	NUMERICAL SIMULATION OF OIL-WATER DISPLACEMENT IN PETROLEUM RESERVOIRS: TWO-DIMENSIONAL OBSERVATIONS AND APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Honma Nasiry, Shigeo Ahmad
		10		

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Dr. Narasingha Suppamassadu**	1	ANALYSIS OF TWO-STAGE SYSTEM FACTORS IN BIOGAS GENERATION FROM WASTE VIA BIOFILM REACTOR	Zainol Salihon, R. Rahman Abdul Rafi
		2	ZEOLITE ION EXCHANGE AND IONIZING RADIATION FOR NITROGEN AND PHOSPHORUS ELIMINATION IN LIVESTOCK WASTEWATER	Tak Kim, Youn , Namon Myunjoo
		3	EFFECT OF ELASTICITY OF CRUDE OIL PARTICLES ON HYDROCYCLONE SEPARATION EFFICIENCY	Dr. Narasingha Suppamassadu, P. Narataruksa
		4	IMPACT OF OPERATIONAL PARAMETERS ON CALCIUM CARBONATE DEPOSITION IN PLATE HEAT EXCHANGERS	Assis. Prof. Dr. Jeimrittiwong Suppamassadu, , S. Tungkamani
		5	CFD ANALYSIS OF FLOW BEHAVIOR IN PACKED-BEDS WITH AND WITHOUT STATIC MIXERS	Phavanoma Narataruksa, Karnoa Suppamassadu, Sabaithip Kokoo Tungkamani Rungrote , Prayut Jiamrittiwong
		6	GUIDED STRUCTURE FACILITATING SIMULTANEOUS REACTION AND SEPARATION IN MICROCHANNEL REACTORS ,	Assoc. Prof. Dr. Salah Tagawa , Hiroshi Aljbour Yamada
		7	REMOVAL OF LEAD(II) AND CADMIUM(II) IONS FROM AQUEOUS SOLUTIONS VIA ADSORPTION ON ACTIVATED CARBON DERIVED FROM CASHEW NUT SHELLS	S. Udeye, Insuk Tontrakoon , V. Tangjuank
		8	REMEDIATING CONTAMINATED SOIL THROUGH HYDROGEN PEROXIDE OXIDATION	Adela Goi, Mingora Trapido, Nadana Kulik

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Dr. Chat Peseeko**	1	A NOVEL MULTIRESOLUTION APPROACH FOR ROBUST AFFINE PARAMETER ESTIMATION OPTIMIZATION	Jefy Dinesh Peter
		2	DENGUE TRANSMISSION MODELING: EXPLORING INTERACTIONS BETWEEN INFANTS, PREGNANT WOMEN, AND ANTIBODIES	R.P. Pongsumpun
		3	COMPARATIVE EVALUATION OF DENGUE PATIENTS: PREGNANT VS. NON-PREGNANT COHORTS	Dr. Chat Peseeko
		4	COMPARATIVE ANALYSIS OF DENGUE PATIENTS: PREGNANT VS. NON-PREGNANT MODELS	Randa Pongsumpun
		5	MODELING DENGUE DISEASE DYNAMICS INCORPORATING VIRUS INCUBATION PERIOD IN MATHEMATICAL FRAMEWORK	Assis. Prof. Dr. Penabe. Pongsumpun
		6	STOCHASTIC RESONANCE IN NONLINEAR SIGNAL DETECTION: AMPLIFYING WEAK SIGNALS WITH NOISE	Youguofo Wang, Lenanmo Wu Yo
		7	EXPLORING COMPUTATIONAL GEOMETRY THROUGH TWO SPATIAL EXPERIMENTS	Prof. Dr. Marco lee Hemmerling
		8	STUDY ON THE VIABILITY OF EMBEDDED REAL-TIME SYSTEMS	Dr. YongXia, JIN

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Dr. Jenzer Farshideh**	1	ASSESSING THE QUALITY STANDARDS OF HOSPITAL PHARMACIES IN THERAPEUTIC CENTERS ASSOCIATED WITH KERMANSHAH UNIVERSITY OF MEDICAL SCIENCES, IRAN	Dr. Gharehbagh V.Hamishehkar , H.Aghababa
		2	OPTIMIZING VISIBLE LIGHT COMMUNICATION SYSTEMS THROUGH NATURAL LIGHT INTEGRATION	Mahmoud H. Aly, Ivan Andonovic, Moustafa Beshr
		3	INTEGRATING WIRELESS BODY AREA NETWORKS WITH WEB SERVICES: REVOLUTIONIZING UBIQUITOUS HEALTHCARE PROVISIONING THROUGH ARCHITECTURE	Ogunduyile O. Oluwgbenga
		4	DYNAMIC BRAIN WAVE ACQUISITION AND PSYCHOACOUSTIC ANALYSIS IN REAL TIME	Dipali SShweta , ingh Mahajan , Bansal Rashima
		5	ENHANCING COMBAT EFFECTIVENESS IN NEW GENERATION FIGHTER PLANES THROUGH HUMAN FACTORS CONSIDERATIONS	Binoy Bhargavan
		6	CONSTRUCTING AN INTEGRATED RELATIONAL DATABASE UTILIZING SWISS NUTRITION NATIONAL SURVEY AND HEALTH DATASETS FOR DATA MINING OBJECTIVES	Helena Einsele , Dr. Jenzer Farshideh
		7	CAN EEG TESTING AID IN BRAIN TUMOR IDENTIFICATION?	M. Sharanreddy, P. K. Kulkarni
		8	EXAMINING THE HAZARDS OF INADEQUATE MEDICAL WASTE MANAGEMENT PRACTICES ON HUMAN HEALTH AND THE ENVIRONMENT: A REVIEW OF LITERATURE	Babanyara Ibrahim, Garba Bogoro., M. Y.Abubakar,
		9	EXAMINING MAINTENANCE STRATEGIES AND RELIABILITY OF VITAL MEDICAL EQUIPMENT IN HOSPITALS: IMPACT ON PATIENT OUTCOMES	Flanagan Peter , Gibson John
		10	SELECTIVE DYNAMIC FEATURES FOR HEART DISEASE CLASSIFICATION	Assoc. Prof. Dr. Walid Khelood

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	**Dr. Jiewei Cui,**	1	EXPLORING VMAT ALGORITHMS AND DOSIMETRY: AN INVESTIGATIVE APPROACH	Assis. Prof. Dr. Amone. Taqaddas
		2	ADDRESSING AUTISM SPECTRUM DISORDER: A KEY CHALLENGE IN THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA	Rana Zeina, Laila Ayadhi, Bashir Shahid
		3	SEROLOGICAL IGG TESTING FOR DIAGNOSIS OF DIET-INDUCED CONDITIONS AND EFFICACY MONITORING IN CANINES	Prof. Dr. Anne-Margré C. Vink
		4	GENETIC VARIABILITY AND HAPLOTYPE ANALYSIS OF THE ORGANIC CATION TRANSPORTER 1 GENE IN THE ZULU POPULATION OF SOUTH AFRICA	N. Hoosain, Modela Du Plessis, Minao. Benjeddou
		5	EFFECTS OF LOWER BODY POSITIVE PRESSURE TRAINING ON BODY COMPOSITION IN OBESE CHILDREN	Basant Refay, Nabeel T. Faiad
		6	HOW THE BEHAVIORAL TRAITS OF AUTISM INFLUENCE COGNITIVE SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER	Rana Zeina, Laila Ayadhi, Shahid M. Bashir
		7	MULTI-ORGAN PRESENTATION IN NEONATAL LUPUS ERYTHEMATOSUS (REPORT OF TWO CASES)	Lubis Widayanti R., Z. Hikmah
		8	EXPLORING SEXUAL PRACTICES AND CONDOM ATTITUDES AMONG INJECTING DRUG USERS IN HAI PHONG, VIETNAM: INSIGHTS FROM QUALITATIVE RESEARCH	Tanvir Ahmed, N. Thanh Long, Phan T. Stewart, Donald E. Huong
		9	AN ADVANCED ROBOTIC REHABILITATION ARM CONTROLLED VIA SOMATOSENSORY BRAIN-COMPUTER INTERFACE	Dr. Jiewei Cui, Lecture Hongyan Li, Chunqi , Yong Chang Hu
		10		

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA
Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224

10 Mayıs / May 10, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	**Dr. S Bengleil Mudafara**	1	FETAL AND INFANT MORTALITY RATES IN BOTUCATU CITY, SÃO PAULO STATE, BRAZIL: ASSESSING MATERNAL-INFANT HEALTHCARE	Noda Salvador I. C, Fonseca C. R. B.
		2	COMPARISON OF THIOPENTAL-FENTANYL AND MIDAZOLAM-FENTANYL FOR PROCEDURAL SEDATION IN EMERGENCY DEPARTMENT PATIENTS WITH SHOULDER DISLOCATION AND DISTAL RADIAL FRACTURE-DISLOCATION: A RANDOMIZED DOUBLE-BLIND CONTROLLED TRIAL	D. Abbasi S. Shafiee Ardestani, E. Payani
		3	TWO INSTANCES OF VACTERL ASSOCIATION DURING PREGNANCY TREATED WITH LYMPHOCYTE THERAPY	Seyed Mortazavi, Memari Masod, Ahmad Hasani, Abed Zhaleh
		4	EMBRACING HEALTH INFORMATION APPLICATIONS WITHIN SMART NATIONAL IDENTITY CARDS (SNIC) THROUGH AN INNOVATIVE I-P FRAMEWORK	Ismail Azrifah Hassan, Masrah Bile, Murad Azmi
		5	HOW STATISTICAL METRICS AND OPTIMIZATION TECHNIQUES DRIVE GENE SELECTION IN LUNG AND OVARIAN TUMORS	Prof. Dr. C. Premalatha Kenan Gunavathi,
		6	PERINATAL RESULTS IN INSTANCES OF BLEEDING DURING THE INITIAL AND EARLY SECOND TRIMESTER	S. Chhabra, P. Kalra Tickoo
		7	A RESEARCH ON THE IMPACT OF PROLACTIN AND ITS ABERRATIONS ON SEMEN PARAMETERS IN MALE WHITE RATS	Assis. Prof. Dr. Hasan Rizvi
		8	REVIEWING THREE YEARS OF MEDICAL RECORDS: POISONING ADMISSIONS AT A CHILDREN'S HOSPITAL IN BENGHAZI, LIBYA	Dr. S Bengleil Mudafara
		9	DEXAMETHASONE: EFFECTS ON TESTICULAR FUNCTION	H. Guettaf, Bekkouche Hadj
		10		

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA

YÜZYÜZE

11 Mayıs / May 11, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Gökhan OFLUOĞLU**	1	YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Gökhan OFLUOĞLU
		2	İŞGÜCÜ PİYASALARINDA ESNEK ÇALIŞMA UYGULAMALARI VE İŞGÜCÜ PİYASALARINDA FARKLI UYGULAMALAR	Gökhan OFLUOĞLU
		3	ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYN OLMA VE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞUN GELECEĞİNE İLİŞKİN KAYGILAR	Erhan Tunç, Gülşah Candemir Muhammed Furkan Tunç
		4	SOSYAL KAYGI İLE BAŞA ÇIKMA PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ İNCELENMESİ	Gülşah CANDEMİR Erhan TUNÇ
		5	METHODOLOGICAL TRANSFORMATION OF THE FIELD OF PUBLIC RELATIONS: A REVIEW ON MASTER'S THESES	Arş. Gör. Kahraman Kağan KAYA
		6	"UMMAH" OF ISIS: AN IMAGINED COMMUNITY	Muhammet Emin ÇİFÇİ
		7	DE-WESTERNISATION OF COMMUNICATION THEORY: A LITERATURE REVIEW	Muhammet Emin ÇİFÇİ
		8	BİR HOLLYWOOD GİŞE CANAVARINDAN ÜÇÜNCÜ DÜNYA TASVİRİ: BLACK PANTHER FİLMİNİN İDEOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ	Hasan Hüseyin Toydemir

BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
ARTDergi 1st INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
MAY 10 - 12, 2024
BURSA

YÜZYÜZE

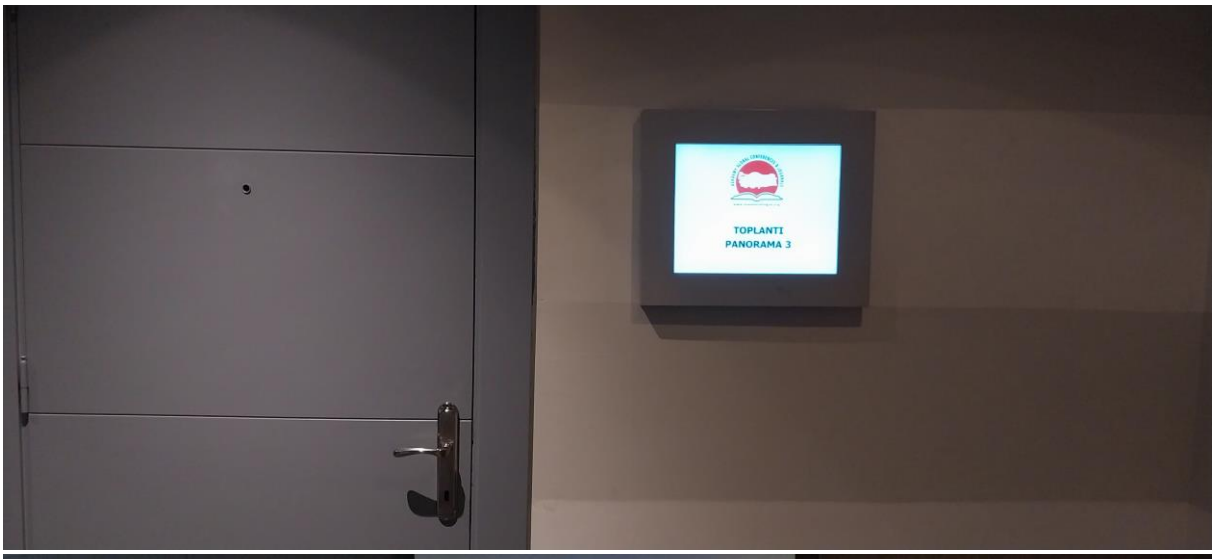
11 Mayıs / May 11, 2024 / 13:00 – 14:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof. Dr. Birsel Canan DEMİRBAĞ**	1	KÖMÜRLÜ TERMİK SANTRALLERDE PROMETHEE YÖNTEMİ İLE İSG PERFORMANS ÖLÇÜMÜ	Öğr. Gör. Dr. Nagihan Ersoy Prof. Dr. İsmail Ekmekçi
		2	NAVIGATING COGNITIVE CHALLENGES: ASSISTIVE SOLUTIONS FOR PARKINSON'S DISEASE (A TRADITIONAL REVIEW)	Fatma ÖZTÜRK Esra PEHLİVAN
		3	BİR EĞİTİM PROGRAMINDAKİ HEMŞİRELERİN TEMEL YAŞAM DESTEĞİ BİLGİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: PİLOT ÇALIŞMA	Öğr. Gör. Uçar KÜÇÜK Prof. Dr. Birsel Canan DEMİRBAĞ
		4	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AFET VE ACİL DURUMLARA HAZIRLIK DÜŞÜNCELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: PİLOT ÇALIŞMA	Öğr. Gör. Uçar KÜÇÜK Prof. Dr. Birsel Canan DEMİRBAĞ
		5	Karbon Nanotüp Tabanlı ZnO Nanoyapıların Üretilmesi	Mehmet Durmaz Prof. Dr. Bayram Kılıç

TOPLANTI
PANORAMA 3

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & PUBLISHING

THIRD CINEMA MANIFEST
TOWARD A THIRD CINEMA

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & PUBLISHING

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & PUBLISHING

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & PUBLISHING

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & PUBLISHING

ISBN: 978-625-6283-13-8

Contents

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE SATRANÇ EĞİTİMİ ARAŞTIRMALARINA İLİŞKİN TARAMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 1
MATEMATİK EĞİTİMİNDE SOLO TAKSONOMİSİNİN KULLANILDIĞI LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ 2
Hologram ile Zaman Yolculuğu Yapan Matematikçiler Manipülatifi ile İlgili Matematik Öğretmen Adaylarının Görüşlerinin İncelenmesi 23
FARKLI DEĞİŞKENLERİN ÖZNEL İYİ OLUŞ DÜZEYİNE ETKİSİ 35
GEOGEBRA UYGULAMALARININ ETKİLİLİĞİ 37
THE ROLE OF HAYDER ALIYEV IN THE DEVELOPMENT OF THE AZERBAIJAN LANGUAGE 39
M.Ə.SABIRIN “HOPHOPNAMƏ”SINDƏ IŞLƏNƏN XITABLARIN LINQVISTIK XÜSUSIYYƏTLƏRI..... 44
ÖZBEK TÜRKÇESİNDE BAZI ARAPÇA VE FARSÇA KELİMELERDE GÖRÜLEN SES OLAYLARI 50
SULTAN II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ SİLAH MUAYENE KOMİSYONU 57
1877-1878 OSMANLI-RUS HARBİ SONRASINDA BALKANLARDAN ANADOLU’YA GÖÇLER VE KURULAN MUHACİR KOMİSYONLARI 58
ORTA ÇAĞ İSLAM DÜNYASINDA ASTRONOMİ VE GÜNÜMÜZ ASTRONOMİSİNDE YER ALAN ARAPÇA YILDIZ İSİMLERİ 59
GÜNEŞ SİSTEMİ TEORİSİNİN ÖNCÜSÜ VE AVRUPA RÖNESANS’INA İLHAM VEREN GÖKBİLİMCİ İBNÜ'Ş-ŞATIR..... 60
OSMANLI DEVLETİ’NDE KADIN İHTİDALARINA GENEL BİR BAKIŞ 62
Ruhun Maddiliği ve Maneviliği Tartışması..... 73
ARİSTOTELES’TE ÖFKE ÜZERİNE 81
SCHWARTZ’NIN DEĞERLER SINIFLANDIRMASI BAĞLAMINDA PLATON’NUN DEVLET ADLI ESERİ’NİN 3. KİTABI’NIIN İNCELENMESİ 82
GRAMSİ'NİN HEGEMONYA KAVRAMI, FRANKFURT OKULU'NİN ELEŞTİREL TEORİ, JEAN BAUDRİLLARD'NIN SİMİLASYON, MİCHEL FOUCAULT SÖYLEM KURAMLARI BAĞLAMINDA ÖZNENİN BASKILANMASI 92
TERSİNE GÖÇ SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İRDELENMESİ 94
ƏDƏBİYYATIN KOMMUNİKATİVYÖNÜMLÜ TƏDRİSİNDƏ MULTİMEDİANIN ROLU 95
GÖÇ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YUNANİSTAN’IN SINIR GÜVENLİĞİ 97
KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ KAVRAMI ÜZERİNDEN MÜZİĞİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ 98
Ailənin narrativ psixoterapiyası..... 106
müasir həyatda Özünü reallaşdırma və İnkişaf etdİirmə..... 110
AN EXAMINATION OF THE AWARENESS OF PRE-SERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS RELATED TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN SCIENCE TEACHING..... 114
SCIENCE AT HOME: PARENTS' PERCEPTIONS OF SCIENCE AND SCIENTIFIC ACTIVITIES..... 123
SPOR KULÜPLERİNİN TARAFTARLAR TARAFINDAN ALGILANAN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUKLARININ İNCELENMESİ 133
YENİ MEDYANIN SUSKUNLUK SARMALININ KIRILMASINA OLAN KATKISI 136
Şirketlerin İletişim Yöntemlerini Değiştirmeleri ve Yeni Sürece Uyum Sağlamalarında Dijital Reklamcılık 151
LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI..... 153
TÜRKİYE’ DE COVİD 19 SONRASI ENFLASYON ÜZERİNE BİR İNCELEME..... 155
TÜRKİYE’NİN GİNİ KATSAYISI’NIN İSKANDİNAV ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME..... 166
TÜRKİYE’NİN EKONOMİK GÖSTERGELERİNİN ZAMAN SERİSİ VERİ MADENCİLİĞİ İLE TREND ANALİZİ . 175
İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ KİŞİSEL VERİ TOPLAMASI KAPSAMINDA KİŞİSEL VERİLERİN KAYDEDİLMESİ VE ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİNİ İHLAL SUÇU 176
beşeri sermaye ile ekonomik büyüme ilişkisi 193

ISBN: 978-625-6283-13-8

Bireysel yatırımcıların sosyo-demografik ÖZELLİKLERİ ile finansal risk alfılarının incelenmesi: MARMARA BÖLGESİ ÖRNEĞİ 195
HUKUK UYUŞMAZLIKLARINDA ARABULUCULUK KANUNU KAPSAMINDA ARABULUCULUK KURUMUNUN AMACI, İHTİYARİLİĞİ VE DAVA ŞARTI ARABULUCULUK BAKIMINDAN BİR DEĞERLENDİRME 197
GELENEKSEL POMAK KADIN GİYİM KÜLTÜRÜ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMUNA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME 199
BURSA CAMİLERİNİN BASIK (MİĞFER, TAKKE) KÜLAHLI MİNARELERİ 202
BALDAKEN FORMLU ANADOLU KADIN TÜRBELERİ 229
EL YAZMASI VE MATBU MEVLİD METİNLERİNDE TESPİT EDİLEN BAZI TEVŞİHLERİN İNCELENMESİ 266
KÂZIM KARABEKİR'İN ÇOCUK EDEBİYATIMIZA KATKILARI ve ZAMANININ ÖTESİNDE BİR ESERİ: MAKİNE ve MİKROP 267
ƏLİMƏRDAN BƏY TOPÇUBAŞOVUN TÜRK DÜNYASINDAKI ROLU 268
TÜRK DÜNYASININ GÖRKEMLİ ŞAHSİYETLERİNDEN – CEMALEDDİN AFGANİ 275
TÜRK DÜNYASININ ÖNEMLİ ŞAHISLARI: 277
ALI BEY HÜSEYNZADE'NİN TÜM TÜRK YAZI DİLİ KAVRAMI HAKKINDA 277
TÜRK DÜNYASININ ÖNDE GELEN ŞAHSİYYETLERİ: 279
AHMET AĞAOĞLU'NUN "ÜÇ KÜLTÜR" KAVRAMI HAKKINDA 279
TÜRK DÜNYASININ ÖNEMLİ ŞAHISLARI: MUHAMMED EMİN RESULZADE'NİN TÜRKİYE'YE II MUHACERETİ HAKKINDA 281
TÜRK DÜNYASININ GÖRKƏMLİ ŞƏXSİYYƏTLƏRİ: ZİYA GÖKALPIN "TÜRKLƏŞMƏK, İSLAMLAŞMAQ, MÜASİRLƏŞMƏK" ANLAYIŞI HAQQINDA 283
ATATÜRK'ÜN KADIN HAKLARI YÖNÜNDEKİ REFORMLARI 285
TÜRK DÜNYASININ GÖRKEMLİ ŞAHSİYYETLERİNDEN- YUSUF AKÇURA 287
YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 289
İŞGÜCÜ PİYASALARINDA ESNEK ÇALIŞMA UYGULAMALARI VE İŞGÜCÜ PİYASALARINDA FARKLI UYGULAMALAR 294
SOSYAL KAYGI İLE BAŞA ÇIKMA PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ İNCELENMESİ 298
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYN OLMA VE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞUN GELECEĞİNE İLİŞKİN KAYGILAR 299
HALKLA İLİŞKİLER ALANININ METODOLOJİK DÖNÜŞÜMÜ: YÜKSEK LİSANS TEZLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 301
"UMMAH" OF ISIS: AN IMAGINED COMMUNITY 315
DE-WESTERNISATION OF COMMUNICATION THEORY: 316
A LITERATURE REVIEW 316
A DEPICTION OF THE THIRD WORLD FROM THE HOLLYWOOD BLOCKBUSTER: THE IDEOLOGICAL ANALYSIS OF THE BLACK PANTHER 317
EXAMINING FURTHER PREDICTORS OF INTENT IN TYPE 2 DIABETES DIETARY BEHAVIOR 328
HOW LEARNING STYLES IMPACT IDEA GENERATION CHALLENGES 329
THE IMPACT OF A COGNITIVE-BEHAVIORAL THERAPY (CBT) AND MULTIDIMENSIONAL SELF-CONCEPT MODULE-BASED DRUG PREVENTION PROGRAM ON RESILIENCE AND AGGRESSION IN AT-RISK YOUTH IN MALAYSIA 330
THE LIFESTYLE OF CIVIL SERVANTS WITHIN THE ROYAL HOUSEHOLD BUREAU: A THA WASUKRI, BANGKOK CASE STUDY 331
IMPACT OF TRATAKA PRACTICE ON ANXIETY LEVELS IN TEENAGERS 332
EXPLORING PEER-BASED INTERVENTIONS FOR ADDRESSING SOCIAL COMMUNICATION CHALLENGES IN ADOLESCENTS WITH AUTISM: A REVIEW OF LITERATURE AND SUGGESTIONS FOR FUTURE RESEARCH 333
INTELLIGENT ENERGY CONSUMERS: EXPLORING THE INTENTIONS BEHIND EMBRACING INNOVATIVE CONSUMPTION PATTERNS 334
GENDER DISPARITIES IN MATHEMATICS ANXIETY AMONG STUDENTS 335

ISBN: 978-625-6283-13-8

UTILIZING THE MMSE-2:EV FOR DIAGNOSTIC INSIGHTS IN COGNITIVE IMPAIRMENT: CASE STUDIES AND MONITORING 336
EXAMINING STUDENTS' BRAIN ELECTRICAL RESPONSES TO TEACHER'S EMOTIONAL CUES 337
PERSONALITY TRAITS AND COMPULSIVE GAMING: EXPLORING THE INFLUENCE OF THE BIG FIVE 338
PARENTING APPROACHES AND HOUSEHOLD COMMUNICATION DYNAMICS AMONG COLLEGE STUDENTS 339
UTILIZING EMOTICONS IN COURTEOUS EXPRESSIONS OF GREETINGS AND APPRECIATION 340
HOW TO VENT AND UNWIND: EXPLORING THE INFLUENCE OF SEEKING THERAPEUTIC CATHARSIS, SELF-IDENTITY, AND SOCIAL CONNECTIONS IN GAMING ENVIRONMENTS 341
CORRELATION OF JOB SATISFACTION, MOTIVATION, AND THE FIVE DIMENSIONS OF ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR 342
UTILIZING ONLINE GAMES FOR EDUCATIONAL PURPOSES IN ADDRESSING LEARNING CHALLENGES 343
COMPARING SPATIAL ABILITIES, MEMORY, AND INTELLIGENCE ACROSS DRIVERS WITH VARIED PROFESSIONAL EXPERIENCE LEVELS 344
UNDERSTANDING SUBJECTIVE WELL-BEING: CONTRASTS BETWEEN HIGH AND LOW EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG STUDENTS 345
PSYCHOPATHIC DISORDERS AND JUDICIAL SENTENCING: CAN NEUROSCIENCE SHIFT THIS AGGRAVATING FACTOR TO A MITIGATING ONE? 346
VARIETIES OF EPILEPSY AND INSIGHTS FROM EEG-LORETA ANALYSIS ON EPILEPTIC ACTIVITY 347
CORRELATIONS BETWEEN GAMING ENGAGEMENT AND LIFE SATISFACTION: EXPLORING THE INFLUENCE OF SELF-ESTEEM, SELF-EFFICACY, AND SOCIAL CAPITAL 348
IMPACT OF PERSONALITY TRAITS ON POLITICAL ORIENTATION CLASSIFICATION 349
THE EFFICACY OF COGNITIVE BEHAVIORAL INTERVENTION IN MITIGATING SOCIAL AVOIDANCE AMONG VISUALLY IMPAIRED STUDENTS 350
EXAMINING LEARNER FEEDBACK ON THE ADAPTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS 351
FACTORS INFLUENCING RECYCLING PARTICIPATION IN KOTA KINABALU, MALAYSIA: MOTIVATIONS AND CHALLENGES 352
THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION IN FEMALE STUDENTS 353
EXAMINING SL WRITING PROFICIENCY AND SL SENSITIVITY IN WRITING TASKS: COMPARING NOVICE AND PROFICIENT WRITERS IN A NON-ENGLISH SECOND LANGUAGE CONTEXT 354
MODELING COGNITIVE AND BEHAVIORAL CHALLENGES IN AN UNDERREPRESENTED GROUP THROUGH A HIERARCHICAL APPROACH 355
HOW MUSICAL NOTATION READING COMPARES TO ALPHABET READING: IMPLICATIONS FOR TEACHING MUSIC TO DYSLEXIC STUDENTS 356
COMPARATIVE ANALYSIS OF FATIGUE AND DROWSINESS AMONG NIGHTTIME PASSENGER TRANSPORT WORKERS IN JAPAN 357
EXAMINING LEARNER FEEDBACK ON THE ADAPTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS 358
FACTORS INFLUENCING RECYCLING PARTICIPATION IN KOTA KINABALU, MALAYSIA: MOTIVATIONS AND CHALLENGES 359
THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION IN FEMALE STUDENTS 360
Examining Learner Feedback on the Adapted Rorschach Comprehensive System: A Critical Psychological Analysis 361
Factors Influencing Recycling Participation in Kota Kinabalu, Malaysia: Motivations and Challenges. 362
Assessing the Impact of Metaphor Therapy on Depression among Female Students 363
Examining SL Writing and Sensitivity in Writing Tasks: Proficiency Levels in a Second Language Other than English 364
Modeling Cognitive and Behavioral Challenges in an Underrepresented Group with a Hierarchical Approach 365

ISBN: 978-625-6283-13-8

Comparing Musical Notation Reading to Alphabet Reading: Implications for Teaching Music to Dyslexic Students 366
Comparative Analysis: Fatigue and Drowsiness in Japan's Night-time Passenger Transportation Industry 367
Exploring the Relationship between Job Satisfaction, Motivation, and Organizational Citizenship Behavior Factors 368
Utilizing Online Games for Educational Support: Addressing Learning Difficulties 369
NARRATING IRISH IDENTITY: RETRIEVING 'IRISHNESS' IN THE WORKS OF WILLIAM BUTLER YEATS AND SEAMUS HEANEY 370
NATURAL DISASTER TOURISM AS A TYPE OF DARK TOURISM 371
DEMOCRATIZATION, MARKET LIBERALIZATION AND THE RAISE OF VESTED INTERESTS AND ITS IMPACTS ON ANTI-CORRUPTION REFORM IN INDONESIA 372
ART AND CULTURE IN THE DEVELOPMENT PERIOD TO MODERNIZATION IN THE REIGN OF KING RAMA VI 373
DESIGNING CREATIVE EVENTS WITH DECONSTRUCTIVISM APPROACH 374
DE-SECURITIZING IDENTITY: NARRATIVE (IN)CONSISTENCY IN PERIODS OF TRANSITION 375
EFFECT OF ORGANIZATIONAL RESOURCES ON IMPROVING INDEPENDENCY OF PEOPLE WITH SEVERE DISABILITIES: VOCATIONAL REHABILITATION FACILITIES IN SOUTH KOREA 377
WATER CRISIS MANAGEMENT IN A TOURISM DEPENDENT COMMUNITY 378
CULTIVATING GRATITUDE FOR STRONGER RELATIONSHIPS: UNDERSTANDING THE ROLE OF PERCEIVED SUPERIORITY 379
EMOTIONAL INTELLIGENCE: A CRITICAL COMPONENT FOR CIVIC ENGAGEMENT AND SCIENTIFIC DISCOVERY 380
UNDERSTANDING CHINESE CONSUMERS IN EUROPE: A CROSS-CULTURAL EXAMINATION OF DECISION-MAKING PROCESSES 381
NURTURING EFFECTIVE COMMUNICATION IN HEARING FAMILIES WITH DEAF CHILDREN: A COMPREHENSIVE GUIDE TO STRATEGIES AND RESOURCES 382
OVERCOMING CHALLENGES, UNLEASHING POTENTIAL: EMPOWERING CHILDREN WITH LEARNING DIFFICULTIE 383
NAVIGATING THE DYNAMICS OF CONFORMITY IN HEALTHCARE: FOSTERING INDEPENDENT THINKING AND CRITICAL JUDGMENT 384
THE ROLE OF EYEWITNESS ACCOUNTS IN FIRE AND EXPLOSION INVESTIGATIONS: NAVIGATING THE CHALLENGES OF MEMORY AND PERCEPTION 385
HUMAN-AI COLLABORATION: EXPLORING THE FACTORS INFLUENCING EMPLOYEE DECISION-MAKING IN AN AI-DRIVEN ENVIRONMENT 386
THE EVOLVING LANDSCAPE OF WORK: HOW AI IS TRANSFORMING EMPLOYEE DECISION-MAKING AND THE NEED FOR ADAPTIVE SKILLS 387
INVISIBLE STRUGGLES: UNVEILING THE PSYCHOLOGICAL TOLL OF COVID-19 ON NON-HEALTHCARE MIGRANT WORKERS IN SAUDI ARABIA'S CONSTRUCTION INDUSTRY 388

ISBN: 978-625-6283-13-8

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE SATRANÇ EĞİTİMİ ARAŞTIRMALARINA İLİŞKİN TARAMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ezgi Baş

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

ezgi.bas1@ogr.dpu.edu.tr – 0009-0004-4447-204X

ÖZET

İnsan hayatının en temelini okul öncesi dönem oluşturmaktadır. İnsan hayatının bu önemli dönemini etkileyen başlıca zekâ oyunlarından biri de satrançtır. Satranç uzun yıllardır oynanmasına rağmen önemi son yıllarda anlaşılmaya başlamıştır. Bu nedenle Türkiye'de okul öncesi dönemde verilen satranç eğitiminin çocuk üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışma, Türkiye'de okul öncesi dönemde verilen satranç eğitiminin çocukların gelişimi üzerindeki etkisi ile ilgili araştırmaları incelemiştir. Araştırmanın yürütülmesinde sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Bunun sonucunda 5 adet tez çalışması, 1 makale ve 1 de bildiri olmak üzere toplam 7 araştırmaya ulaşılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar yapıldıkları yıllara, yöntemlerine, türlerine, yayın yeri ve illerine göre analiz edilmiş olup incelenen araştırmalara ait verilerin dağılımı tablo şeklinde verilmiştir. Bu araştırmaların çoğu son 10 yıl içinde yapılmış olup çalışmalarda genel olarak okul öncesi dönemde satranç eğitiminin çocuğun dikkat becerileri üzerine etkisi, sosyal becerileri üzerine etkisi, problem çözme becerileri üzerine etkisi, matematik becerileri üzerine etkisi ve ilkokula hazır bulunuşluğa etkisi üzerinde durulmuştur. Ancak satrancın çocuğun gelişimi üzerinde sadece bu alanlarda değil, birçok alanda etkilediği yapılan araştırmaların ortak sonucudur. Literatür taraması yapılan bu çalışmanın sonucunda konuyla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, satranç, satranç eğitimi

ISBN: 978-625-6283-13-8

MATEMATİK EĞİTİMİNDE SOLO TAKSONOMİSİNİN KULLANILDIĞI LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Muhammed ÖZSOY

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

muhammedozsoy.mu@gmail.com – 0000-0003-4522-8124

Dr. Handan DEMİRCİOĞLU

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

handandemircioglu@gmail.com - 0000-0001-7037-6140

ÖZET

Bu çalışmada, matematik eğitimi alanında SOLO taksonomisinin kullanıldığı lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı, hangi amaca yönelik yürütüldüğü, kullandıkları araştırma yöntemleri, çalışma gruplarının özellikleri, veri toplama araçlarının kapsamı ve neler olduğu, verilerin analiz edilme biçimleri hakkında detaylı bilgiler sunulmuştur. Araştırma yöntemi olarak doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın yürütüldüğü tarihte Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan ve 2007-2022 yılları arasında yayımlanan 22 tez incelenmiştir. Verilerin analizinde betimsel ve içerik analizi kullanılmıştır. SOLO taksonomisi ile yürütülen çalışmaların çeşitlilik gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmacılar problem çözme, cebirsel düşünme ve orantısal akıl yürütme becerilerini, uzamsal düşünme becerilerini, ulusal düzeydeki merkezi sınavları, matematik ders kitapları ve programları, ders kazanımları ve ünite sorularını, matematiksel kavram ve konuları SOLO taksonomisi aracılığıyla incelemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Matematik eğitimi, SOLO taksonomisi, doküman analizi

EXAMINATION OF POSTGRADUATE THESES USING SOLO TAXONOMY IN MATHEMATICS EDUCATION

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine in-depth the postgraduate theses in the field of mathematics education in which SOLO taxonomy was used. For this purpose, detailed information about the distribution of postgraduate theses by years, the purpose for which they were conducted, the research methods they used, the characteristics of the study groups, the scope and nature of the data collection tools, and the ways in which the data were analyzed were presented. Document analysis technique was used as the research method. At the time of the study, 22 theses published between 2007 and 2022 in the National Thesis Center database were examined. Descriptive and content analysis were used to analyze the data. It was determined that the studies conducted with SOLO taxonomy showed diversity. Researchers examined problem solving, algebraic thinking and proportional reasoning skills, spatial thinking skills, national central exams, mathematics textbooks and programs, learning outcomes and unit questions, mathematical concepts and topics through SOLO taxonomy.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Keywords: Mathematics education, SOLO taxonomy, document analysis

GİRİŞ

Eğitim sisteminin etkililiği, bireylerin belirlenen hedef ve davranışları ne ölçüde kazandığı ile yakından ilişkilidir. Öğrencilerin, aldıkları eğitim ile doğru orantılı olarak bilgi seviyelerinin artmasını ve buna bağlı olarak zihinsel gelişimlerinin davranışlarını dönüştürmesini bekleriz. Çoğu zaman bilginin gözlemlenebilir davranışa dönüşmesi kuru bir beklentiden ibaret kalabilir. Duyu organları ile anlaşılması mümkün olmayan ve zihnin derinliklerinde kendine yer bulan bilişsel birtakım ilişkiler ağını ortaya çıkarma düşüncesi, alternatif ölçme araçlarını gerekli kılabilir. Ölçme, bir geri bildirim mekanizmasıdır ve eğitim faaliyetlerinin işleyişi hakkında bilgiler sunar. Ölçme ve değerlendirme, öğrencilerin sahip oldukları ön bilgilerin ve kazanımların tespit edilmesinde, öğretim sürecinin değerlendirilmesinde ve öğretim programının verimliliği hakkında ipuçları taşır (Güven, 2014). Öğrencilerin, öğretim programlarının ve ders kitaplarının derinlemesine incelenmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılan araçlardan birisi de SOLO (Structure of the Observed Learning Outcome) taksonomidir (Bağdat, 2013; Bal, 2022; Çelik, 2007; Elazzabi, 2020; Öğdem, 2022). Bu çalışmada ilk olarak SOLO Modeli tanıtılmış ve ardından SOLO taksonomisinin yapısal özelliklerine detaylıca yer verilmiştir. Daha sonra yurtiçinde matematik eğitimi alanında bu taksonominin kullanıldığı lisansüstü tezlerin incelemeleri sunulmuştur.

SOLO Model

John Biggs ve Kevin Collis tarafından 1982 yılında ortaya atılan SOLO Modeli, bilişsel alandaki sınıflandırma ve değerlendirmeye imkan sağlayan modellerin başında gelmektedir (Doğan, 2020). İngilizce "*Structure of Observed Learning Outcomes*" kelimelerinin ilk harfleri kullanılarak kısaltılan SOLO, Türkçeye "Gözlemlenebilen Öğrenme Çıktılarının Yapısı" olarak çevrilmektedir. Biggs ve Collis'e (1982) göre, notlar veya puanlardan oluşan geleneksel nicel değerlendirmenin, öğrencilerin gelişimleri, mevcut veya gelecekteki öğrenmeleri hakkında yeterli bilgi sağlamamaktadır. Öte yandan öğrenme süreci niceliksel değişimden (yüzeysel öğrenme) niteliksel değişime (derin öğrenme) doğru ilerlemektedir. Biggs ve Collis (1982) bu görüşlerini desteklemeye yönelik olarak öğrencilerin bilişsel gelişimini hem niceliksel hem de niteliksel olarak değerlendirmek için bir sınıflama sağlayan SOLO Model'ini ortaya koydular (Adeniji, Baker ve Schmude, 2022). Bu modele göre nicel boyut bilginin artmasını amaçlarken nitel boyut daha derin bir anlayışı amaçlamaktadır (Lucander, Bondemark, Brown ve Knutsson, 2010). Öğrenmeye derinlemesine yaklaşım, daha ileri karmaşıklık ve soyutlama içeren zihinsel yapılara ulaşmak için bir ön koşuldur. Eğer öğrenciler kompleks yapıda bilgiler inşa edeceklerse, kendi öğrenmeleri üzerine düşünme ve beceri geliştirmeleri çok önemlidir. Bu yönüyle SOLO Model'i öğrencilerin sadece bilgiyi ezberleme kapasitelerini test etmek yerine, akıl yürütme, öğrenme hızı, soyut düşünme ve fikirler arasında bağlantı kurmayı içeren entelektüel yeteneklerini de değerlendirebilir (Lucander vd., 2010).

Biggs ve Collis' e (1982) göre Piaget'nin bilişsel evreleri, kendi içinde birtakım tutarsızlıklara içermekteydi ve birçok konu alanı için geçerliğini korumamaktaydı. SOLO bilişsel ve gelişimsel modeli, Piaget'nin teorisinin kapsamlı bir analizinde tespit edilen yetersizliklere bir yanıt olarak geliştirilmiştir. SOLO Model'i, Piaget'nin modelinde olduğu gibi bireysel bilişsel

ISBN: 978-625-6283-13-8

gelişim aşamalarına odaklanmak yerine, Piaget'nin teorisinin yetersizliklerinin üstesinden gelmenin bir yolu olarak dört gelişim aşamasını (duyusal motor, işlem öncesi, somut işlemler ve soyut işlemler) evrelere dönüştürmüş ve bunlara yeni bir evre daha (soyut sonrası) eklemiştir. Piaget'nin evrelerinin net sınırlarına karşı SOLO Model'inde evrelerin birbirleriyle çoklu ilişkisi bulunmaktadır. SOLO Model'indeki düşünme evreleri, Piaget'nin bilişsel gelişim evrelerinde olduğu gibi birbirinin yerlerini almazlar, aksine birlikte var olurlar. Herhangi bir düşünme evresine ait özellikler, ileri bir düşünme evresine destek sağlamak amacıyla kullanılabilir (Çelik, 2007). Bu, bir bireyin gerektiğinde daha önce elde edilen evrelerden herhangi birinde çalışabileceği anlamına gelir. Dolayısıyla SOLO Model'i, Piaget'nin bilişsel gelişim modelini daha da geliştirmiştir (Pegg ve Tall, 2005). Piaget'e göre bilişsel evreler, ardışık sıralanmış yaş aralıklarına göre gelişme göstermektedir ve kimileri için bu hiyerarşi nadiren de olsa değişebilmektedir. İlk bakışta aynı bilişsel evrede olduğu sanılan bireylerin, etkinlik sonu cevapları incelendiğinde başlangıçtan farklı evrelere işaret etmesi Piaget tarafından "*decalage*" olarak tanımlamıştır. Piaget için "nadir" sayılacak bir durum olmasına karşın, gerçekte öğrencilerin okul hayatları boyunca bulundukları yaş özelliklerinin altında veya üstünde bir evrede bilişsel gelişmişliğe sahip olması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. (Biggs ve Collis, 1991; Pegg ve Tall, 2005). Bundan dolayı Eggen ve Kauchak (2000), Piaget'nin dört aşamalı bilişsel gelişim teorisini, öğrencinin yaşına yaptığı vurgu nedeniyle eleştirmişlerdir. Öğrencilerin her zaman yaşlarına uygun seviyede çalışmayabileceklerini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle, öğrencilerin belirli bir kavramla ilgili olarak bir düzeyde, başka bir kavramla ilgili olarak da farklı bir düzeyde faaliyet göstermeleri yaygındır. Bu yönüyle SOLO Model, öğrencilerin yanıt yapısının beş seviyesine ilişkin olarak iyi bir alternatif sunmaktadır (Mukuka, Balimuttajjo ve Mutarutinya, 2020).

Çizelge 1. Piaget Bilişsel Seviyeleri ve SOLO Model Düşünme Evreleri

Piaget'in Evreleri	SOLO Evreleri
Duyusal motor (sensori motor)	Duyusal motor (sensori motor)
İşlem öncesi (pre-operational)	İmgesel (iconic))
Somut işlemler (concrete operational)	Somut sembolik (concrete sembolic)
Soyut işlemler (formal operational)	Soyut (formal)
	Soyut sonrası (post formal)

Çizelge 1'e göre duyusal, somut ve soyut evreler SOLO ve Piaget'in ortak evreleridir. Her ikisi arasındaki farklılıklar incelendiğinde ise Piaget'in işlem öncesine karşılık gelen evresi, SOLO Model'de imgesel evreye karşılı gelmektedir. Ayrıca SOLO Model'de altıncı basamak olan soyut sonrası (post formal) evre, Piaget'in evrelerinde bulunmamaktadır. SOLO Model'de belirtilen her düşünme evresi aynı zamanda "düşünme seviyeleri" olarak bilinen beş alt bilişsel seviyeyi içerir. Bu seviyeler "SOLO Taksonomisi" olarak da adlandırılır. Bunlar yapı öncesi, tek yönlü yapı, çok yönlü yapı, ilişkisel yapı ve soyutlanmış yapı seviyeleridir. Bu seviyeler, basit düzeydeki birtakım zihinsel etkinliklerden daha üst düzeydeki bilişsel etkinlik gerektiren bir yapıya doğru ilerleme göstermektedir. Yanıtların karmaşıklığı arttıkça seviye de artar. Ayrıca seviye arttıkça tutarlı açıklamalar yapma, ilişki kurma, birden fazla durumu göz önünde bulundurarak düşünme gibi beceriler de artar (Biggs ve Collis, 1991; Çelik, 2007; Özdemir ve

ISBN: 978-625-6283-13-8

Göktepe-Yıldız, 2015). SOLO taksonomisine ait basamaklar aşağıdaki Çizelge 2'de verilmiş ve aynı zamanda bu evrelere ait gösterge fiiller sunulmuştur.

Çizelge 2. SOLO Taksonomisinin Yapısal Özellikleri (İlhan, 2015: s. 41)

	Niceliksel Artış ve Yüzeysel Öğrenme			**Niteliksel Artış ve Derin Öğrenme**	
	Yapı Öncesi	**Tek Yönlü Yapı**	**Çok Yönlü Yapı**	**İlişkisel Yapı**	**Soyutlanmış Yapı**
Özellik	Konuyla ilgili öğrenilenler yanlıştır veya bir şey öğrenilmemiştir.	Çalışılan konunun tek bir yönüne odaklanılır.	Çalışılan konunun iki veya daha fazla yönü anlaşılır fakat parçalar arasında ilişki kurulmaz	Üzerinde çalışılan konunun farklı yönleri birbiri ile ilişkilendirilir, bu sayede tutarlı bir yapıya sahip bir bütün elde edilir	Mevcut bilgilerin ötesinde akıl yürütülebilir ve genellemelere ulaşabilir. Farklı bir alana transfer söz konusudur
Gösterge fiilleri	Problemlerde verilenleri tekrar etmek Bilmiyorum cevabını vermek Bir cevap belirtmemek	Açıklamak Tanımlamak Ezberlemek Basit bir işlemi uygulamak Adlandırmak Sıralamak Saymak	Birleştirmek Sınıflandırmak Numaralandırmak Listelemek Tanımlamak Analoji yapmak Planlamak Algoritmaları uygulamak	Analiz etmek Karşılaştırmak Birleştirmek İlişkilendirmek X ve Y gibi bilinmeyenler arasında ilişki kurmak Sebep sonuç ilişkisini açıklamak Bir teoriyi ilgili alana uygulamak	Kuram oluşturmak Genelleme yapmak Tahmin etmek Hipotez kurmak Değerlendirmek Yansıtmak Teoriyi yeni bir alana uygulamak Tartışmak Derinlemesine incelemek

1. Yapı Öncesi: Bu düzeyde öğrenci herhangi bir konu hakimiyetine sahip değildir ve birbirinden kopuk bilgiler kullanır. Bunlar organize edilmemiş, yapılandırılmamış ve gerçek içerikten yoksun dağınık bilgi parçalarıdır (Brabrand ve Dahl, 2009; Nor ve Idris, 2010; Putri, Mardiyana ve Saputro, 2017). Öğrenciler yanlış veri veya çözüm süreci kullandıkları için vardıkları sonuçlar da yanlış veya ilgisizdir. Öğrenciler verilen bir görev üzerinde doğru bir şekilde çalışamazlar, yani öğrenciler belirli bir görevi yerine getirmek için kullanılabilecek becerilere sahip değildir (Mulbar, Rahman, ve Ahmar, 2017).

2. Tek Yönlü Yapı: Öğrenciler az sayıdaki bilgi parçalarını kullanarak basit bir çözümü ortaya koyabilirler (Mulbar, Rahman, ve Ahmar, 2017). Öğrenci tek bir konuyu ele alabilir ve açık bağlantılar kurabilir. Öğrenci, ezberleme (bir şeyleri hatırlama), yorumda bulunma, sıralama ve saymayı kullanma, tanımlama, uygun terminolojiyi ifade etmenin yanı sıra basit talimatları/algoritmaları yerine getirebilir (Brabrand ve Dahl, 2009; Nor ve Idris, 2010; Putri vd., 2017).

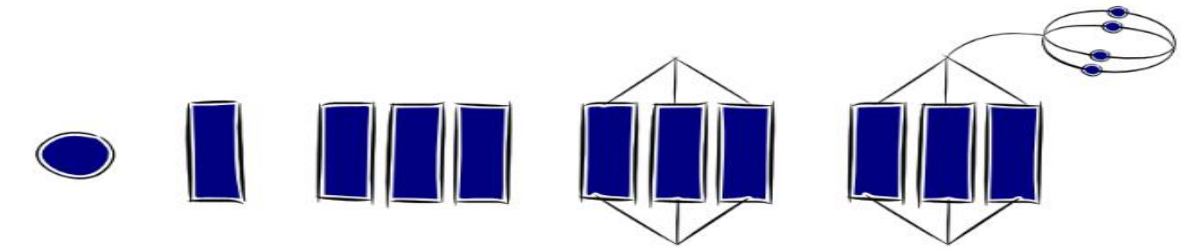
3. Çok Yönlü Yapı: Bu seviyede öğrenci çeşitli konuları ele alabilir ancak bunlar birbiriyle bağlantılı olarak değil, bağımsız olarak değerlendirilir. Metaforik olarak ifade etmek gerekirse; öğrenci birçok ağacı görür ama ağacı oluşturan odunu göremez. Öğrenciler birleştirme,

ISBN: 978-625-6283-13-8

sınıflandırma, numaralandırma yapabilirler. Ayrıca belli yöntemleri uygulayabilir, yapılandırabilir ve prosedürleri yürütebilirler (Brabrand ve Dahl, 2009; Nor ve Idris, 2010; Putri vd., 2017). Öğrenciler birden fazla veri/bilgi kullanır, ancak veriler arasında hiçbir ilişki bulamadıkları için ilişkiye dayalı sonuçları çıkaramazlar. Çeşitli veri/bilgi kaynakları arasında kurulan ilişkiler ise bağlamından kopuk özellikler göstermektedir (Mulbar, Rahman, ve Ahmar, 2017).

4. İlişkisel Yapı: Öğrenci, çeşitli unsurlar arasındaki ilişkileri ve bunların bir bütün oluşturmak üzere nasıl bir araya gelebileceğini anlayabilir. Metaforik olarak ifade edecek olursak, öğrenciler birçok ağacın bir ormanı nasıl oluşturduğunu görür. Böylece bir öğrenci karşılaştırma, ilişkilendirme, analiz etme, teoriyi uygulama, neden-sonuç ilişkisi içinde açıklama gibi yetkinliklere sahiptir (Brabrand ve Dahl, 2009; Nor ve Idris, 2010; Putri vd., 2017). Öğrenciler, uygulanan kavram/süreç için birden fazla veri/bilgi kullanır ve ara sonuçlar sağlar ve ardından ilgili sonuçları çıkarabilmek için verileri veya diğer süreçleri birbirine bağlayabilirler. Öğrenciler kavramı/süreci ilişkilendirir, böylece ilgili tüm bilgiler bağlanır ve ilgili sonuçlar elde edilir (Mulbar, Rahman, ve Ahmar, 2017).

5. Soyutlanmış Yapı: En ileri olan bu seviyede öğrenci, verilenin ötesinde yapıyı genelleyebilir. Yapıyı birçok farklı perspektiften algılayabilir ve fikirlerini yeni alanlara aktarabilir. Öğrenciler genelleme, hipotez kurma, eleştirme, teorileştirme yetkinliklerine ulaşmışlardır (Brabrand ve Dahl, 2009; Nor ve Idris, 2010; Putri vd., 2017). Öğrenciler birden fazla veri/bilgi kullanır, ardından kavramı/süreci uygular ve ara sonuçlar sağlarlar. Daha sonra öğrenciler, veriler veya diğer süreçler arasında bağlantılar kurar, böylece ilgili sonuçlar çıkarabilir ve elde edilen sonuçlar hakkında genellemeler yapabilirler. Öğrenciler kavramsal olarak düşünür ve başkalarının bilgi ve deneyim alanı/alanlarında genelleme yapabilirler (Mulbar, Rahman ve Ahmar, 2017).

Görsel 1. SOLO Taksonomisi Seviyelerinin Sembolleri (Hook, 2011)

SOLO taksonomisi, bir öğrencinin bir görevi, özellikle de okulda gerçekleştirilen çeşitli görevleri, çalışırken veya tamamlarken gösterdiği performansı tanımlamak için sistematik bir yol oluşturur. SOLO taksonomisi, öğrencilerin yeteneklerini, problem çözmedeki bilişsel yeteneklerinin seviyesine göre sınıflandırır. Görsel 1' de anlaşılacağı üzere, SOLO taksonomisi içindeki seviyeler, öğrencilerin bilişsel yeteneklerine dayanan hiyerarşik bir katmanlar kümesidir ve bu anlamda tek yönlü yapı, yapı öncesi seviyeden daha yüksektir (Mulbar, Rahman ve Ahmar, 2017). Aşağıda Pegg ve Coddy (1993)'nin çalışmasında yer verilen bir

ISBN: 978-625-6283-13-8

problem durumu ve SOLO taksonomi seviyeleriyle ilişkili öğrenci cevapları Çizelge 3'te verilmiştir (Aktaran Çelik, 2007).

Problem: "*p bir reel sayı olmak üzere,* $\frac{1}{p} > p$ *ne anlama geldiğini tartışınız*".

Çizelge 3. SOLO Taksonomi Seviyeleriyle İlişkili Örnek Öğrenci İfadeleri

Seviye	**Öğrenci cevapları**
Tek yönlü yapı	*p bir kesir olmalıdır. Çünkü* $p = \frac{1}{2}$ *için* $\frac{1}{\frac{1}{2}} > 1 \Rightarrow 2 > 1$ *olur.*
	p pozitif bir sayı olduğunda denklem doğru değildir. p negatif bir sayı ise o zaman doğrudur.
Çok yönlü yapı	*p≠0, p birden küçük ve sıfırdan büyük olmalı. Örneğin; 1/2 için ifade doğru olacaktır.*
	p sıfıra eşit olmamalıdır. p> 0, p≠−1 olduğunda yanlıştır. p<0 olduğunda ifade doğrudur. Ayrıca ifade p<−1 şartını sağlayan tüm değerler için de doğrudur.
	p uygun bir kesirli sayı olmalıdır. Bu durumda verilen ifade doğru olacaktır. P negatif bir sayı olduğu zaman da ifade doğru olacaktır. P sıfırdan farklı, p<1 şartını sağlayan tüm değerler için doğru olacaktır."
İlişkisel yapı	*0<p<1 ve p<−1*
	p≠0, {p: p<−1}∪{p: 0<p<1}

SOLO taksonomisi, öğrenme çıktılarının sınıflandırılmasında ve değerlendirilmesinde yaygın bir kullanıma sahiptir (Doğan, 2020). Hattie ve Brown (2004)'a göre SOLO taksonomisi, eğitim çıktılarının değerlendirilmesini ve iyileştirmesini sağlamasının yanında öğrencilerin öğrenmesini teşvik etmesi açısından da önem arz etmektedir (Adeniji vd., 2022). SOLO Model, Türkiye'de birçok araştırmacının ilgisini çekmiş ve ülkemizde yapılan lisansüstü tezlere yön vermiştir.

Amaç

Bu çalışmada, Ulusal Tez Merkezi verilerine göre matematik eğitimi alanında SOLO taksonomisinin kullanıldığı çalışmaların derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı, hangi amaca yönelik yürütüldüğü, kullandıkları araştırma yöntemleri, çalışma gruplarının özellikleri, veri toplama araçlarının kapsamı ve neler olduğu, verilerin analiz edilme biçimleri hakkında detaylı bilgiler sunulmuştur. Bahsi geçen amaçlara göre aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır.

Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
Lisansüstü tezler hangi amaca yönelik yürütülmüştür?
Lisansüstü tezlerde hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?
Lisansüstü tezler hangi çalışma gruplarıyla yürütülmüştür?
Lisansüstü tezlerde hangi veri toplama araçları kullanılmıştır?
Lisansüstü tezlerde hangi veri analizi kullanılmıştır?
Lisansüstü tezlerde hangi sonuçlar elde edilmiştir?

ISBN: 978-625-6283-13-8

YÖNTEM

Araştırmanın modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu yöntem herhangi bir konu hakkında toplanılan yazlı veya sözlü materyallerin incelenmesini kapsamaktadır. Doküman analizi, araştırmaya konu olan olgu veya fikirler ile ilişkili bilgi kümelerinin sistemli bir şekilde analizini içeren ve çoğu zaman yazılı belgelerin kapsamlı olarak incelenmesine dayanan nitel araştırma yöntemdir (Şimşek, 2009).

Verilerin Toplanması

Bu çalışma kapsamında incelenecek lisansüstü tezlere, Ulusal Tez Merkezi veri tabanından ulaşılmıştır. İlk olarak ana sayfadaki arama çubuğuna "SOLO" yazılarak site içi tarama gerçekleştirilmiştir. Daha sonra tez başlığında "SOLO" yazmayan fakat içeriğinde SOLO taksonomisinin kullanıldığı çalışmaların listelenmediği anlaşılınca gelişmiş tarama sekmesine geçiş yapılmıştır. Burada "aranacak kelimeler" kısmına "SOLO" yazılmış ve yan tarafındaki "aranacak alan" kısmında ise "özet" seçeneği seçilmiştir. Böylelikle SOLO taksonomisinin kullanıldığı bütün çalışmalara ulaşım sağlanmıştır. Son olarak matematik eğitimi alanı dışında yapılan çalışmalar ayıklanmış, çalışmaya dâhil edilecek olan 22 lisansüstü tez belirlenmiştir. Ek 1' de matematik eğitimi alanında SOLO Model'in kullanıldığı yurtiçi lisansüstü tezleri yıl, tür, yazar ve tez adı verilerek sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen veriler, betimsel ve içerik analizi birlikte kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizinde, birbiriyle ilişkili bilgiler sistemli hale getirilerek, benzer bilgilerin ortak kategori ve temalar altında toplanması sağlanır. Verileri, keşfedilen ilişki ve kavramlar aracılığı ile açıklayarak, verilerin okuyucunun anlayacağı şekilde yorumlanmasını ve okuyucuya aktarılması amaçlar. Betimsel analizde ise elde edilen verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenmesi ve yorumlanması sağlanır. (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Lisansüstü tezlerin ilk olarak özet kısımları okunarak tezler hakkında genel bir kanaate varılmaya çalışılmıştır ve ardından problem durumu ve amaç kısımları incelenmiştir. Daha sonra tezlerin yöntem bölümlerinin okuması yapılmış ve sırasıyla araştırma yöntemleri, çalışma grupları, veri toplama araçları ve veri analizi kısımları hakkında bilgiler toplanmıştır. Tezlerin araştırma yöntemi kısımları nitel, nicel veya karma olarak; çalışma grupları sınıf seviyesi veya gruplar olarak; veri analizi kısımları ise betimsel analiz veya içerik analizi olarak sınıflandırılmıştır. Tezlerin yapılış amaçlarının incelenmesinde ise içerik analizinden faydalanılmıştır. Böylelikle benzer olan amaçlar kategorilere ve alt kategorilere ayrılmıştır.

BULGULAR

Bu kısımda araştırma problemlerinin veriliş sırası gözetilerek, her bir probleme yönelik bulgular sırasıyla sunulmuştur. Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı ile ilgili bulgular Çizelge 4' te özetlenmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Çizelge 4. SOLO Modeli Kullanan Yurtiçi Lisansüstü Tezlerin Tür ve Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Tez türü	
	Doktora	Yüksek Lisans
2022	-	5
2021	-	2
2020	1	1
2019	-	1
2018	-	1
2016	1	2
2013	-	4
2012	-	1
2011	1	-
2009	-	1
2007	1	-
Toplam	4	18

Çizelge 4' te görüldüğü üzere, SOLO Model'in kullanıldığı dört doktora tezine ve 18 yüksek lisan tezine rastlanmıştır. SOLO taksonomi en çok, beş yüksek lisans tezi ile 2022 yılındaki lisansüstü çalışmalarda kullanılmıştır. Daha sonra en çok sırasıyla 2013 yılındaki ve 2016 yılındaki lisansüstü çalışmalarda kullanılmıştır. Lisansüstü tezlerdeki SOLO Taksonomisinin kullanım amaçları ve inceleme alanları ile ilgili bulgular Çizelge 5' te özetlenmiştir.

Çizelge 5. SOLO Taksonomisinin Kullanım Amaçları ve İnceleme Alanları

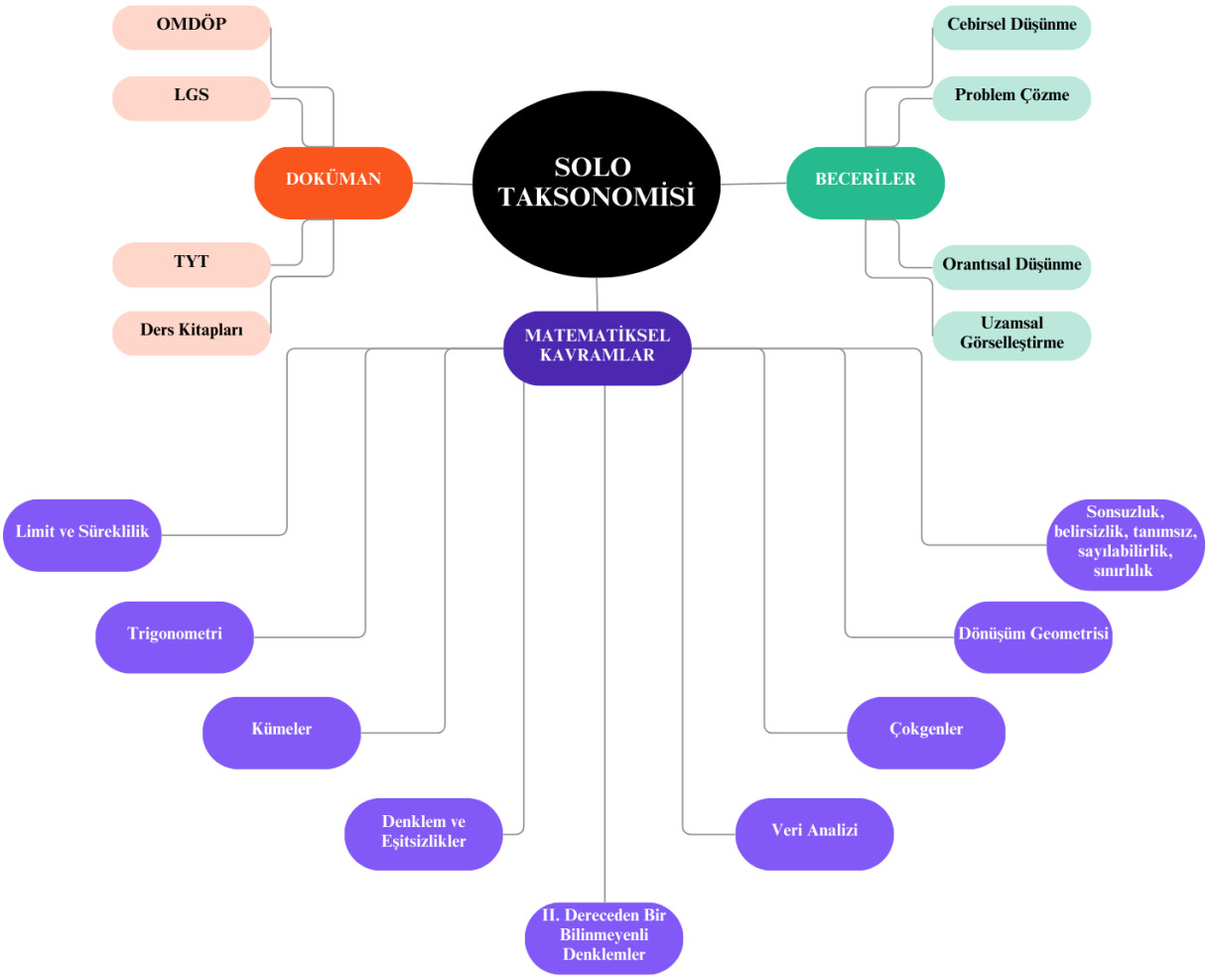
Amaç	İnceleme Alanları	Yazar	f
Öğretim Programı, Merkezi Sınavlar, Ders Kitapları	Ortaokul Matematik Dersi Öğretim Programı (OMDÖP) kazanımları ve merkezi sınav	Bal (2022)	1
	Ders kitabı ve merkezi sınav	Öğdem (2022)	1
	Program kazanımları ve ders kitabı	Dilekçi (2022), Erbaş (2021)	2
Düşünsel ve Uzamsal Beceriler	Cebirsel düşünme becerisi	Bağdat (2013), Çelik (2007), Yılmaz (2022)	3
	Problem çözme becerisi	Görpe (2022)	1
	Orantısal düşünme becerisi	Karlı (2019)	1
	Uzamsal görselleştirme ve uzamsal beceriler	Ada (2016), Aykan (2013), Göktepe (2013), Köse (2018)	4

ISBN: 978-625-6283-13-8

Matematiksel Kavram ve Konular	İkinci dereceden bir bilinmeyenli denklemler	Elazzabi (2020)	1
	Limit ve süreklilik	Ertem -Akbaş (2016)	1
	Kümeler	Şahiner (2013)	1
	Dönüşüm geometrisi	Kılıç (2020)	1
	Çokgenler	Konyalıhatipoğlu (2016)	1
	Denklem ve eşitsizlikler	Sarıhan -Musan (2012)	1
	Trigonometri	Tuna (2011)	1
	Veri analizi	Akkaş (2009)	1
	Sonsuzluk, belirsizlik, tanımsız, sayılabilirlik ve sınırlılık kavramları	Genç (2021)	1

Ulusal Tez Merkezi verilerine göre oluşturulan Çizelge 5'te, SOLO taksonomisi ile yürütülen çalışmaların çeşitlilik gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmacılar problem çözme ve cebirsel düşünme becerileri, ulusal düzeydeki merkezi sınavlar, matematik ders kitapları ve programları, ders kazanımları ve ünite soruları, matematiksel kavram ve konuları, orantısal düşünme, uzamsal düşünme becerilerini SOLO taksonomisi vasıtasıyla incelemişlerdir. Lisansüstü tezler, SOLO taksonomisinin kullanım amaçlarına göre "Öğretim Programı, Merkezi Sınavlar, Ders Kitapları", "Düşünsel ve Uzamsal Beceriler" ve "Matematiksel Kavram ve Konular" kategorilerine ayrılmıştır. Daha sonra belirlenen bu üç kategori, lisansüstü tezlerin SOLO taksonomisi ile incelediği özellikler göz önüne alınarak alt kategorilere ayrılmıştır. Görsel 2'de inceleme sonucu oluşan şema sunulmuştur.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 2. Matematik Eğitimi Lisansüstü Çalışmalardaki SOLO Taksonomisi Kullanım Şeması

Görsel 2' den görüldüğü gibi lisansüstü çalışmalardaki SOLO Taksonomisinin kullanımı hem matematik konular açısından hem beceriler açısından hem de farklı dokümanların incelenmesinde yaygın kullanıldığı söylenebilir. Lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri ile ilgili bulgular Çizelge 6' te özetlenmiştir.

Çizelge 6. Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	Yazar	f
Nitel	Akkaş (2009), Bağdat (2013), Bal (2022), Çelik (2007), Dilekçi (2022), Erbaş (2021), Ertem-Akbaş (2016), Genç (2021), Görpe (2022), Karlı (2019), Kılıç (2020), Konyalıhatipoğlu (2016), Öğdem (2022), Yılmaz (2022)	14
Nicel	Şahiner (2013), Tuna (2011)	2

ISBN: 978-625-6283-13-8

Karma	Ada (2016), Aykan (2013), Elazzabi (2020), Göktepe (2013), Köse (2018), Sarıhan-Musan (2012)	6

SOLO taksonomisinin kullanıldığı tezler, kullandıkları araştırma yöntemlerine göre incelenmiştir. Çizelge 6' ya göre lisansüstü 14 tez nitel, 2 tez nicel ve 6 tez karma yöntemi kullanmıştır. Lisansüstü tezlerin çalışma grupları veya veri kaynakları ile ilgili bulgular Çizelge 7' te özetlenmiştir.

Çizelge 7. Lisansüstü Tezlerin Çalışma Grupları veya Veri Kaynakları

Çalıma grubu/ Veri Kaynağı	Yazar	f
6.sınıf	Şahiner (2013)	1
7.sınıf	Ada (2016), Karlı (2019), Konyalıhatipoğlu (2016)	3
8.sınıf	Bağdat (2013), Bal (2022), Görpe (2022), Kılıç (2020), Sarıhan -Musan (2012)	5
7. ve 8.sınıf	Yılmaz (2022)	1
6.,7. ve 8. sınıflar	Akkaş (2009)	1
5.,6.,7. ve 8. sınıflar	Aykan (2013), Dilekçi (2022), Erbaş (2021)	3
9.sınıf	Öğdem (2022)	1
10.sınıf	Tuna (2011)	1
12.sınıf	Elazzabi (2020)	1
Ön lisans öğrencileri	Ertem -Akbaş (2016)	1
Öğretmen adayları	Çelik (2007), Göktepe (2013), Köse (2018)	3
Lise öğretmenleri	Genç (2021)	1

Çizelge 7'de SOLO taksonomisinin kullanıldığı tezler incelendiğinde en çok 8.sınıf (f=5) öğrencileriyle çalışmalar yürütüldüğü belirlenmiştir. Daha sonra ise 7.sınıf (f=3), ortaokul tüm kademedeki öğrencileri (f=3) ve öğretmen adayları (f=3) ile birden fazla çalışmalar yapıldığı gözlenmiştir. Lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları veya kaynağı ile ilgili bulgular Çizelge 8' te özetlenmiştir.

Çizelge 8. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri toplama Araçları veya Kaynağı

Veri toplama Araçları	Açıklama	Yazar	f	Toplam
Doküman	OMDÖP ve Liselere Geçiş Sistemi (LGS) matematik soruları	Bal (2022)	1	4
	9. sınıf ders kitabı ve Temel Yeterlilik Testi (TYT) Matematik alt testi	Öğdem (2022)	1	

ISBN: 978-625-6283-13-8

	OMDÖP ve ortaokul ders kitapları	Dilekçi (2022), Erbaş (2021)	2	
Mülakat/Görüşme	Klinik görüşme/mülakat	Ada (2016), Akkaş (2009), Aykan (2013), Bağdat (2013), Çelik (2007), Genç (2021), Göktepe (2013), Görpe (2022), Köse (2018), Sarıhan -Musan (2012)	10	11
	Yarı yapılandırılmış görüşme	Karlı (2019)	1	
Özel Kullanılan Testler	Cebirsel Düşünme Testi	Elazzabi (2020)	1	13
	Orantısal Akıl Yürütme Becerisi Testi	Karlı (2019)	1	
	Purdue/ Uzamsal Görselleştirme Testi	Aykan (2013), Göktepe (2013), Köse (2018)	3	
	Matematiksel Süreç Aracı	Köse (2018)	1	
	Analitik Geometri Testi	Köse (2018)	1	
	Kavramsal Anlama Tespit Sınavı	Sarıhan -Musan (2012)	1	
	Matematiksel Düşünme Beceri Testi	Tuna (2011)	1	
	Problem Çözme Testi	Görpe (2022)	1	
	Uzamsal Yetenek Testi	Ada (2016)	1	
	Uzamsal İlişkiler Testi	Aykan (2013)	1	
	Zihinsel Döndürme Testi	Aykan (2013)	1	
Alternatif Veri Toplama Araçları	Kavram karikatürü	Kılıç (2020)	1	15
	Gözlem	Ada (2016), Akkaş (2009), Çelik (2007), Ertem-Akbaş (2016), Kılıç (2020), Konyalıhatipoğlu (2016), Sarıhan -Musan (2012)	7	
	Günlük	Ada (2016), Konyalıhatipoğlu (2016), Sarıhan -Musan (2012)	3	
	Video	Kılıç (2020), Bağdat (2013), Sarıhan -Musan (2012	3	
	Çalışma yaprakları	Ertem -Akbaş (2016)	1	
Açık Uçlu Sınav/Anket veya Çoktan Seçmeli Testler	Açık uçlu sorular	Akkaş (2009), Bağdat (2013), Çelik (2007), Genç (2021), Konyalıhatipoğlu (2016), Tuna (2011), Yılmaz (2022)	7	8
	Çoktan seçmeli sınavlar	Şahiner (2013)	1	

Çizelge 8'de lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları ve kaynakları sunulmuştur. Buna göre kullanılan veri toplama araçları çoktan aza doğru sırasıyla alternatif veri toplama araçları (f=15), özel kullanılan testler (f=13), mülakat/görüşme (f=11), açık uçlu sınav/anket veya çoktan seçmeli testler (f=8), doküman (f=4) kategorilerinden oluşmaktadır. Veri toplama araçları incelendiğinde lisansüstü tezler içinde en çok klinik görüşme/mülakat (f=10) kullanıldığı saptanmıştır. Daha sonra sırasıyla gözlem (f=7), açık uçlu sorular (f=7), günlük (f=3), video (f=3), Purdue/ Uzamsal Görselleştirme Testi (f=3) kullanıldığı belirlenmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Lisansüstü tezlerdeki SOLO Taksonomi seviyelerinin analizi ile ilgili bulgular Çizelge 9' te özetlenmiştir.

Çizelge 9. Lisansüstü Tezlerdeki SOLO Taksonomi Seviyelerinin Analizi

Veri Analizi Türü	Yazar	f
Betimsel analiz	Bağdat (2013), Bal (2022), Çelik (2007), Dilekçi (2022), Elazzabi (2020), Erbaş (2021), Genç (2021), Göktepe (2013), Kılıç (2020), Köse (2018), Öğdem (2022), Şahiner (2013), Tuna (2011), Yılmaz (2022)	14
İçerik analizi	Ada (2016), Akkaş (2009), Aykan (2013), Ertem - Akbaş (2016), Görpe (2022), Karlı (2019), Konyalıhatipoğlu (2016), Sarıhan -Musan (2012)	8

Lisansüstü tezlerde SOLO taksonomisi ile elde edilen verilerin analiz edilme biçimlerine göre incelenmesi Çizelge 9'da sunulmuştur. Buna göre 14 çalışmada betimsel analiz ve 8 çalışmada içerik analizi kullanılmıştır. Lisansüstü tezlerden elde edilen sonuçlar ile ilgili bulgular Öğretim programı, merkezi sınavlar ve ders kitaplarının incelendiği çalışmalar, Uzamsal özelliklerin incelendiği çalışmalar, Cebirsel ve orantısal düşünme, problem çözme becerilerinin incelendiği çalışmalar, Matematiksel konu ve kavramların öğrenilme seviyesine yönelik çalışmalar kapsamında ele alınmıştır.

Öğretim programı, merkezi sınavlar ve ders kitaplarının incelendiği çalışmalar

Erbaş (2021), OMDÖP kazanımları ile matematik ders kitaplarında verilen ünite değerlendirme sorularını SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Çalışma sonucunda en fazla *çok yönlü yapı*, en az *soyutlanmış yapı* seviyesinde kazanım ve soruların bulunduğu belirlenmiştir. Öğdem (2022), 2020 ve 2021 yıllarında TYT matematik alt testinde yer alan 9.sınıf konularına ait soruları ve 9. sınıf matematik ders kitaplarında yer alan ünite sonu değerlendirme sorularını SOLO taksonomisi seviyelerine göre incelemiştir. İnceleme sonucunda TYT matematik soruları ile ders kitabındaki ünite sonu değerlendirme sorularının SOLO taksonomisi seviyelerine göre benzer olmadığı sonucuna varmıştır. Ders kitaplarında en çok *çok yönlü yapı* seviyesinde sorulara yer verilmiş ve bunu sırasıyla *ilişkisel yapı, tek yönlü yapı* ve *soyutlanmış yapı* seviyesindeki sorular izlemiştir. TYT matematik testinde ise en çok *ilişkisel yapı* seviyesinde sorulara yer verilmiş ve bunu sırasıyla *çok yönlü yapı, soyutlanmış yapı* ve *tek yönlü yapı* seviyesindeki sorular takip etmiştir. Benzer şekilde Bal (2022), LGS sınavlarındaki matematik soruları ile matematik öğretim programı kazanımlarını SOLO taksonomisine göre karşılaştırmıştır. Dilekçi (2022), ortaokul matematik dersi kazanımları ile matematik ders kitaplarında verilen ünite değerlendirme sorularını SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Çalışma sonucunda en fazla *ilişkisel yapı* seviyesinde kazanım ve soruların bulunduğu saptanmıştır.

Uzamsal özelliklerin incelendiği çalışmalar

Göktepe (2013), ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının uzamsal görselleştirme ve uzamsal yönelim becerilerini SOLO taksonomisine göre incelemiştir ve araştırma sonucuna

ISBN: 978-625-6283-13-8

göre öğretmen adaylarının *çok yönlü yapı* seviyesinde oldukları belirlenmiştir. Benzer şekilde Aykan (2013), ortaokul öğrencilerinin uzamsal görselleştirme, uzamsal ilişkiler ve zihinsel döndürme becerilerini SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Ada (2016), beyin temelli öğrenme kuramına ilişkin hazırlanan öğrenme ortamında 7. sınıf öğrencilerinin uzamsal becerilerini SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Öğrencilerin uzamsal görselleştirme becerilerinin *ilişkisel yapı* seviyesine kadar çıktığı saptanmıştır. Köse (2018), üst düzey uzamsal yeteneğe sahip matematik öğretmen adaylarının SOLO taksonomisine karşılık gelen seviyelerini tespit etmeye çalışmıştır. İlk olarak öğretmen adaylarına Purdue Uzamsal Görselleştirme Testi uygulamış ve ardından bu testte ileri düzeyde uzamsal özelliklere sahip olduğu anlaşılan öğretmen adayları ile klinik mülakatlar gerçekleştirerek SOLO taksonomisi seviyelerini belirlemeye çalışmıştır. Mülakat sonuçlarına göre üst düzey uzamsal yeteneğe sahip öğretmen adaylarının büyük kısmının *çok yönlü yapı* seviyesinde oldukları ve çok azının *soyutlanmış yapı* seviyesinde olduğu görülmüştür.

Cebirsel ve orantısal düşünme, problem çözme becerilerinin incelendiği çalışmalar

Çelik (2007), matematik öğretmeni adaylarının cebirsel düşünme becerilerini SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmen adaylarının sembol ve ilişkileri kullanma becerileri *çok yönlü yapı* seviyesinde, genellemeleri formüle etme becerileri ise *ilişkisel yapı* seviyesinin altında olduğu görülmüştür. Bağdat (2013), sekizinci sınıf öğrencilerinin cebirsel düşünme becerilerini SOLO taksonomisine göre incelemiştir ve öğrencilerin *ilişkisel yapı* seviyesinin altında kaldıklarını saptamıştır. Karlı (2019), yedinci sınıf öğrencilerin orantısal düşünme becerilerini SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Öğrenciler genel olarak *tek yönlü yapı* ve *çok yönlü yapı* seviyelerine karşılık gelen orantısal düşünme becerileri göstermişlerdir. Yılmaz (2022), yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin cebirsel düşünme becerilerini SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Araştırma sonucuna göre sembol ve cebirsel ilişkileri kullanma, çoklu temsillerden yararlanma ve genellemeleri formüle etme becerileri ile SOLO taksonomi seviyeleri arasında yüksek düzeyde ilişki saptamıştır. Görpe (2022), sekizinci sınıf öğrencilerinin problem çözme becerilerini SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Öğrencilere, açık uçlu sorulardan oluşan problem cümleleri yöneltilmiştir. Öğrencilerin açık uçlu problemlere ilişkin çözümleri daha çok *tek yönlü yapı* ve *çok yönlü yapı* seviyelerinde kaldığı belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin *yapı öncesi* seviyeyi kapsayan çok sayıda cevaplar verdikleri görülmüştür. Öğrencilerin derin öğrenmeye karşılık gelen *ilişkisel yapı* ve *soyutlanmış yapı* seviyelerinde az sayıda çözümler geliştirdikleri belirlenmiştir.

Matematiksel konu ve kavramların öğrenilme seviyesine yönelik çalışmalar

Akkaş (2009), ortaokul öğrencilerinin veriyi analiz etme ve yorumlama becerileri SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Tuna (2011), 10.sınıf öğrencilerine trigonometri öğretiminde 5E öğrenme modeli etkinlikleri kullanmış ve öğrencilerin matematiksel düşünme becerilerini SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Sarıhan-Musan (2012), dinamik matematik yazılımı destekli ortamlarda öğrencilerin denklem ve eşitsizlik konusunu kavrama düzeylerini SOLO taksonomisine göre incelemiştir. Şahiner (2013) altıncı sınıf öğrencileriyle yürüttüğü çalışmasında, kümeler konusunu kontrol grubuyla yürürlükteki müfredata göre işlerken, deney grubuyla 5E öğrenme döngüsü modeli etkinlikleri ile gerçekleştirilmiştir. Daha sonra öğrenme

ISBN: 978-625-6283-13-8

çıktıları SOLO taksonomisine göre değerlendirilmiş ve deney grubu öğrencilerinin daha üst düzeyde öğrenme gerçekleştirdikleri görülmüştür. Ertem-Akbaş (2016), meslek yüksekokulu öğrencilerinin bilgisayar destekli ortamda 'limit-süreklilik' konusundaki öğrenmelerini, SOLO taksonomisine göre değerlendirmesini yapmıştır. Öğrencilerin 'limit-süreklilik' konusuna ait kazanımları genel olarak *ilişkisel yapı* seviyesinin altında olduğu belirlenmiştir. Konyalıhatipoğlu (2016) tarafından yapılan çalışmada, yedinci sınıf öğrencilerine dinamik geometri yazılımı kullanılarak çokgenler konusunun öğretimi yapılmış ve daha sonra öğrencilerin analitik ve bütüncül düşünme stilleri SOLO taksonomisine göre incelenmiştir. Dinamik geometri yazılımının kullanıldığı öğrenme ortamındaki öğrenci çıktılarının *yapı öncesi* ve *tek yönlü yapı* seviyesinden *çok yönlü yapı* seviyesine doğru geçiş yaptıkları görülmüştür. Elazzabi (2020), Türkiye ve Libya'daki lise son sınıf öğrencilerinin ikinci dereceden bir bilinmeyenli denklemler konusundaki cebirsel düşünme becerilerini SOLO taksonomisine göre incelemek için öğrencilere cebirsel düşünme testi uygulamıştır. Araştırma sonucuna göre Türkiye ve Libya'daki lise son sınıf öğrencilerinin yüzeysel öğrenmede kaldıkları ve daha çok *tek yönlü yapı* ve *çok yönlü yapı* seviyeleri doğrultusunda cevaplar oluşturdukları görülmüştür. Kılıç (2020), sekizinci sınıf öğrencileriyle yürüttüğü çalışmasında dönüşüm geometrisine ilişkin kavram karikatürleri hazırlamış ve öğrenme çıktılarını SOLO taksonomisine göre değerlendirmiştir. Çalışmanın sonucuna göre öğrencilerin *ilişkisel yapı* seviyesinin altında olduğu sonucuna varılmıştır. Genç (2021), farklı branşlardaki lise öğretmenlerinin sonsuzluk, belirsizlik, tanımsız, sayılabilirlik ve sınırlılık kavramlarına karşı algılarını analiz etmiştir. Aynı zamanda bu kavramlara ilişkin verilen öğretmen yanıtları SOLO taksonomisine göre de incelemiştir. Araştırma sonucuna göre öğretmenler, verdikleri yüzeysel cevaplarla ilişkili olarak *yapı öncesi* ve *tek yönlü yapı* seviyesinde oldukları görülmüştür.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Matematik eğitimi alanında SOLO taksonomisinin kullanıldığı 4 doktora tezi ve 18 yüksek lisans tezi, doküman analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Bu çalışmaların en çok kullanıldığı yıllar çoktan aza doğru 2022 (f=5), 2013 (f=4) ve 2016 (f=3) şeklinde dağılım göstermiştir. Araştırma sonuçlarına göre lisansüstü tezlerde SOLO taksonomisi ile; matematik ders kitapları ve programları, ders kazanımları ve ünite soruları, merkezi sınavlar, matematiksel kavram ve konuları, orantısal düşünme, uzamsal düşünme, problem çözme ve cebirsel düşünme becerilerinin incelendiği görülmüştür.

Araştırma yöntemlerine göre lisansüstü tezler incelendiğinde ise 14 nitel, 6 karma ve 2 nicel yöntemin kullanıldığı çalışmalara rastlanmıştır. Öte yandan lisansüstü tezlerde çalışma grubu veya veri kaynağı olarak en çok sekizinci sınıf seviyesi, ortaokul tüm kademedeki öğrenciler ve öğretmen adaylarının olduğu gözlenmiştir. Lisansüstü tezlerin veri toplama araçları ve kaynakları incelendiğinde en çok klinik görüşme yapılarak bilgilerin toplandığı belirlenmiştir (Ada, 2016; Akkaş, 2009; Aykan, 2013; Bağdat, 2013; Çelik, 2007; Genç, 2021; Göktepe, 2013; Görpe, 2022; Köse, 2018; Sarıhan -Musan, 2012). Öte yandan yapılan çalışmalarda, veri sağlamaya yönelik çok sayıda gözlem metodunun ve açık uçlu soruların kullanıldığı görülmüştür (Ada, 2016; Akkaş, 2009; Çelik, 2007; Ertem-Akbaş, 2016; Kılıç, 2020; Konyalıhatipoğlu, 2016; Sarıhan -Musan, 2012). Çalışmalardaki verilerin analiz yöntemleri

ISBN: 978-625-6283-13-8

incelendiğinde, 14 çalışmada betimsel analiz ve 8 çalışmada içerik analizinin kullanıldığı saptanmıştır.

SOLO taksonomisi ile öğretim programı, merkezi sınavlar ve ders kitaplarının incelenmesi ve böylelikle öğretimin etkililiğinin belirlenmesi birçok araştırmacı tarafından önemli görülmüştür. Çalışmaya dahil edilen öğretim programı ve ders kitaplarında çoğunlukla *çok yönlü yapı* seviyesinde kazanım ve sorulara yer verildiği, *soyutlanmış yapı* seviyesinde ise az sayıda kazanım ve sorulara yer verildiği görülmüştür (Bal, 2022; Dilekçi, 2022; Erbaş, 2021; Öğdem, 2022). Araştırmacılar tarafından SOLO taksonomisi ile öğrenci ve öğretmenlerin düşünsel ve uzamsal becerileri incelenmiştir. Böylelikle uzamsal görselleştirme becerilerinin daha net şekilde ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Öğretmen adayları ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen çalışma sonuçlarına göre uzamsal görselleştirme becerilerinin genellikle *çok yönlü yapı* seviyesinde olduğu belirlenmiştir (Ada, 2016; Aykan, 2013; Göktepe, 2013; Köse, 2018).

SOLO taksonomisi cebirsel düşünme, problem çözme, orantısal akıl yürütme becerilerinin ortaya çıkarılması ve bu becerilere daha derinden yaklaşılmasına imkan sağlar. Bu doğrultuda Çelik (2007), öğretmen adaylarının cebirsel düşünme becerilerini incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre sembol ve ilişkileri kullanma becerileri *çok yönlü yapı* seviyesinde, genellemeleri formüle etme becerileri *ilişkisel yapı* seviyesinin altında olduğu görülmüştür. Karlı (2019), yedinci sınıf öğrencilerinin orantısal düşünme becerilerini incelemiştir. Öğrencilerin genel olarak *tek yönlü yapı* ve *çok yönlü yapı* seviyelerine karşılık gelen orantısal düşünme becerilerine sahip oldukları belirlenmiştir. Görpe (2022), sekizinci sınıf öğrencilerinin problem çözme becerilerini ele almış ve onlara açık uçlu sorular yönlendirmiştir. Öğrenci çözümlerinin daha çok *tek yönlü yapı* ve *çok yönlü yapı* seviyelerinde kaldığı belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin *yapı öncesi* seviyesine karşılık gelen çok sayıda cevaplar verdikleri saptanmıştır.

Matematiksel kavram ve konuların ne düzeyde öğrenildiğinin cevabı, öğretimin yeniden planlanmasında ve değerlendirmesinde önemli bir yer tutmaktadır. SOLO taksonomisi ile matematiğin birtakım konu ve kavramlarına yönelik öğrenci-öğretmenlerin düşünme seviyelerinin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. SOLO Model'i ile ikinci dereceden bir bilinmeyenli denklemler, limit ve süreklilik, kümeler, çokgenler ve trigonometri konularına ilişkin düşünme seviyelerinin incelendiği birçok çalışma yapılmıştır (Akkaş, 2009; Elazzabi, 2020; Ertem -Akbaş, 2016; Genç, 2021; Kılıç, 2020; Konyalıhatipoğlu, 2016; Sarıhan-Musan, 2012; Şahiner, 2013; Tuna, 2011).

Öneriler

Bu çalışma matematik eğitimi alanında yapılan ve SOLO taksonomisinin kullanıldığı lisansüstü çalışmaları ele almıştır. Gelecek çalışmalarda, bu alanda Türkiye ve yurtdışında yayımlanan makalelerin dahil edilmesi, araştırmanın derinleşmesine katkı sunacaktır. Ayrıca bu çalışma Türkiye'de yapılan lisansüstü çalışmaları kapsamaktadır. Yurt dışı lisansüstü çalışmaların incelenmesi, Türkiye'deki çalışmalarla benzer veya farklı yönlerinin tespit edilmesi önemli görülmektedir.

Kaynakça

ISBN: 978-625-6283-13-8

Acar, S. ve Peker, B. (2023). 2018 Ortaokul Matematik Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının SOLO Taksonomisine Göre İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 1155-1171. DOI: 10.17679/inuefd.1220514

Ada, K., *Beyin temelli öğrenme kuramına yönelik tasarlanan eğitim ortamında 7. sınıf öğrencilerinin uzamsal becerilerinin incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2016.

Adeniji,S. M., Baker, P. and Schmude, M. (2022). Structure of the Observed Learning Outcomes (SOLO) model: A mixed-method systematic review of research in mathematics education. Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education. 18. 10.29333/ejmste/12087.

Akkaş, E., N., *6.-8. sınıf öğrencilerinin istatistiksel düşüncelerinin incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2009.

Aykan, B., A., *Farklı sınıf seviyesindeki öğrencilerin uzamsal becerilerinin incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2013.

Bağdat, O., *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin cebirsel düşünme becerilerinin solo taksonomisi ile incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 2013.

Bal, B., *Ortaöğretim kurumlarına ilişkin merkezi sınav sorularının matematik öğretim programı ve SOLO taksonomisi kapsamında değerlendirilmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 2022.

Brabrand, C. and Dahl, B. (2009). Using The SOLO Taxonomy To Analyze Competence Progression Of University Science Curricula. Higher Education. 58. 531-549. 10.1007/s10734-009-9210-4.

Çelik, D., *Öğretmen adaylarının cebirsel düşünme becerilerinin analitik incelenmesi,* Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2007.

Doğan, A. (2020). İlkokul matematik öğretim programındaki kazanımların SOLO sınıflandırmasına göre incelenmesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9(3), 2305-2325.

Dilekçi, S., *Ortaokul matematik dersi kazanımlarının ve ünite değerlendirme sorularının solo taksonomisi ile incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyon, 2022.

Elazzabi, A., A., *Türkiye'deki ve Libya'daki öğrencilerin ikinci dereceden bir bilinmeyenli denklemler konusundaki cebirsel düşünme becerilerinin SOLO taksonomiye göre incelenmesi,* Doktora Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu, 2020.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Erbaş, İ., *Ortaokul matematik dersi öğretim programı kazanımlarının ve matematik ders kitabı değerlendirme sorularının Solo taksonomisi çerçevesinde incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2021.

Ertem- Akbaş, E., *Meslek yüksekokulu öğrencilerinin bilgisayar destekli ortamda 'limit-süreklilik' konusundaki öğrenmelerinin SOLO taksonomisine göre değerlendirilmesi,* Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2016.

Genç, F., *Ortaöğretim öğretmenlerinin sonsuzluk algıları,* Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir, 2021.

Göktepe, S., *İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Uzamsal Yeteneklerinin Solo Modeli ile İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Görpe, A., *Ortaokul öğrencilerinin problem çözme becerilerinin SOLO taksonomisine göre analizi,* Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 2022.

Güven, Ç., *6, 7, 8. sınıflar fen ve teknoloji dersi öğretim programındaki soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kırşehir, 2014.

Hook, P. (2011). *SOLO Taxonomy*. Hook Education Ltd. 6 Kasım 2023 tarihinde https://pamhook.com/solo-taxonomy/ adresinden erişildi.

İlhan, M., *Standart ve SOLO taksonomisine dayalı rubrikler ile puanlanan açık uçlu matematik sorularında puanlayıcı etkilerinin çok yüzeyli Rasch modeli ile incelenmesi,* Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep, 2015.

Karlı, M., G., *Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin orantısal düşünme becerilerinin SOLO Taksonomisi ile incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat, 2019.

Kılıç, E., *8. sınıf öğrencilerinin kavram karikatürü etkinlikleri ile dönüşüm geometrisi konusundaki öğrenmelerinin SOLO taksonomisine göre değerlendirilmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van, 2020.

Konyalıhatipoğlu, M., E., *Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin analitik ve bütüncül düşünme stillerinin SOLO taksonomisi ile incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2016.

Köse, O., *Üst düzey uzamsal yeteneğe sahip matematik öğretmen adaylarının düşünme yapılarına göre SOLO taksonomisi düzeylerinin belirlenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2018.

Lucander, H., Bondemark, L., Brown, G. and Knutsson, K. (2010). The structure of observed learning outcome (SOLO) taxonomy: A model to promote dental students' learning. European Journal of Dental Education, 14(3), 145-150.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Mukuka, A., Balimuttajjo, S., and Mutarutinya, V. (2020). Applying The Solo Taxonomy In Assessing And Fostering Students' Mathematical Problem-Solving Abilities. Proceedings of the 28th Annual Conference of the Southern African Association for Research in Mathematics, Science and Technology Education (pp. 104-112)

Mulbar,U, Rahman, A and Ahmar A.S. (2017).Analysis of the ability in mathematical problem-solving based on SOLO taxonomy and cognitive style. World Transactions on Engineering and Technology Education ,15(1).

Nor, N. M. and Idris, N. (2010). Assessing Students' Informal Inferential Reasoning using SOLO Taxonomy based Framework. Procedia Social and Behavioral Sciences. 2, 4805–4809.

Özdemir, A. S., and Goktepe Yıldız, S. (2015). The analysis of elementary mathematics preservice teachers' spatial orientation skills with SOLO model. Eurasian Journal of Educational Research, 61, 217-236.

Öğdem, H., *9.sınıf matematik ders kitaplarındaki değerlendirme soruları ile TYT matematik testi sorularının SOLO Taksonomisi açısından incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2022.

Özdemir, A. Ş. and Göktepe-Yıldız, S. (2013). İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Uzamsal Görselleştirme Becerilerinin SOLO Modeli ile İncelenmesi. Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi. 3. 91-146. 10.23863/kalem.2017.26.

Putri,U. H., Mardiyana, M. and Saputro, D. R. S. (2017). How to Analyze the Students' Thinking Levels Based on SOLO Taxonomy? International Conference on Mathematics and Science Education. doi :10.1088/1742-6596/895/1/012031

Sarıhan-Musan, M., *Dinamik matematik yazılımı destekli ortamda 8. sınıf öğrencilerinin denklem ve eşitsizlikleri anlama seviyelerinin solo taksonomisine göre incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli, 2012.

Şahiner, A., *5E modelinin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin matematik dersi kümeler konusundaki erişi ve kalıcılığına etkisi,* Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep, 2013.

Şimşek, H. (2009). Methodical Problem In The Researches of Educational History. Journal of Faculty of Educational Sciences, 42(1), 33-51.

Tuna, A., *Trigonometri öğretiminde 5E öğrenme döngüsü modelinin öğrencilerin matematiksel düşünme ve akademik başarılarına etkisi,* Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2011.

Yıldırım, A. and Şimşek, H., *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

Yılmaz, A., *Ortaokul 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin cebirsel düşünme becerilerinin incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep, 2022.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Ek-1

Çizelge 10. Matematik Eğitimi Alanında SOLO Modeli Kullanan Yurtiçi Lisansüstü Tezleri

Yıl	Tez Türü	Yazar	Tez Adı
2022	Yüksek Lisans	Büşra BAL	Ortaöğretim kurumlarına ilişkin merkezi sınav sorularının matematik öğretim programı ve SOLO taksonomisi kapsamında değerlendirilmesi
2022	Yüksek Lisans	Hakan ÖĞDEM	9.sınıf matematik ders kitaplarındaki değerlendirme soruları ile TYT matematik testi sorularının SOLO Taksonomisi açısından incelenmesi
2022	Yüksek Lisans	Sümeyye DİLEKÇİ	Ortaokul matematik dersi kazanımlarının ve ünite değerlendirme sorularının solo taksonomisi ile incelenmesi
2022	Yüksek Lisans	Ayşen GÖRPE	Ortaokul öğrencilerinin problem çözme becerilerinin SOLO taksonomisine göre analizi
2022	Yüksek Lisans	Ahmet YILMAZ	Ortaokul 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin cebirsel düşünme becerilerinin incelenmesi
2021	Yüksek Lisans	İrem ERBAŞ	Ortaokul matematik dersi öğretim programı kazanımlarının ve matematik ders kitabı değerlendirme sorularının solo taksonomisi çerçevesinde incelenmesi
2021	Yüksek Lisans	Fuat GENÇ	Ortaöğretim öğretmenlerinin sonsuzluk algıları
2020	Doktora	Awatef Ahmed Kh ELAZZABI	Türkiye'deki ve Libya'daki öğrencilerin ikinci dereceden bir bilinmeyenli denklemler konusundaki cebirsel düşünme becerilerinin SOLO taksonomiye göre incelenmesi
2020	Yüksek Lisans	Esra KILIÇ	8. sınıf öğrencilerinin kavram karikatürü etkinlikleri ile dönüşüm geometrisi konusundaki öğrenmelerinin SOLO taksonomisine göre değerlendirilmesi
2019	Yüksek Lisans	Meltem Gülsüm KARLI	Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin orantısal düşünme becerilerinin SOLO Taksonomisi ile incelenmesi
2018	Yüksek Lisans	Osman KÖSE	Üst düzey uzamsal yeteneğe sahip matematik öğretmen adaylarının düşünme yapılarına göre SOLO taksonomisi düzeylerinin belirlenmesi
2016	Doktora	Elif ERTEM AKBAŞ	Meslek yüksekokulu öğrencilerinin bilgisayar destekli ortamda 'limit-süreklilik' konusundaki öğrenmelerinin SOLO taksonomisine göre değerlendirilmesi
2016	Yüksek Lisans	Mehmed Emre KONYALIHATİPOĞLU	Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin analitik ve bütüncül düşünme stillerinin SOLO taksonomisi ile incelenmesi
2016	Yüksek Lisans	Kübra ADA	Beyin temelli öğrenme kuramına yönelik tasarlanan eğitim ortamında 7. sınıf öğrencilerinin uzamsal becerilerinin incelenmesi
2013	Yüksek Lisans	Sevda GÖKTEPE	İlköğretim matematik öğretmen adaylarının uzamsal yeteneklerinin solo modeli ile incelenmesi

ISBN: 978-625-6283-13-8

2013	Yüksek Lisans	Osman BAĞDAT	İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin cebirsel düşünme becerilerinin solo taksonomisi ile incelenmesi
2013	Yüksek Lisans	Ayşe ŞAHİNER	5E modelinin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin matematik dersi kümeler konusundaki erişi ve kalıcılığına etkisi
2013	Yüksek Lisans	Fatma Betül AYKAN	Farklı sınıf seviyesindeki öğrencilerin uzamsal becerilerinin incelenmesi
2012	Yüksek Lisans	Meryem SARIHAN MUSAN	Dinamik matematik yazılımı destekli ortamda 8. sınıf öğrencilerinin denklem ve eşitsizlikleri anlama seviyelerinin solo taksonomisine göre incelenmesi
2011	Doktora	Abdulkadir TUNA	Trigonometri öğretiminde 5E öğrenme döngüsü modelinin öğrencilerin matematiksel düşünme ve akademik başarılarına etkisi
2009	Yüksek Lisans	Elif Nur AKKAŞ	6.-8. sınıf öğrencilerinin istatistiksel düşüncelerinin incelenmesi
2007	Doktora	Derya ÇELİK	Öğretmen adaylarının cebirsel düşünme becerilerinin analitik incelenmesi

ISBN: 978-625-6283-13-8

HOLOGRAM İLE ZAMAN YOLCULUĞU YAPAN MATEMATİKÇİLER MANİPÜLATİFİ İLE İLGİLİ MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Mervenur Engür
ORCID: 0009-0002-9565-4359
E-Posta: mervenurengur@gmail.com

Rumeysa Yeşilo
ORCID: 0009-0005-0830-8872
E-Posta: rumeysawithanu@gmail.com

Müşerref Yıldız
ORCID: 0009-0000-5811-6389
E-Posta: mbeyzayildiz@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Handan Demircioğlu
ORCID: 0000-0001-7037-6140
E-Posta: handandemircioglu@gmail.com
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Matematik Eğitimi, Sivas, Türkiye

ÖZET
Hologramların öğrenme ortamında kullanmasına yönelik oldukça sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Teknolojinin öğrenme-öğretme ortamına daha fazla engtegre edilmesi ile birlikte çalışmaların daha fazla ilgi odağı olacaktır. Üç boyutlu hologram teknolojisinin sağladığı gerçeklik algısı ile matematik tarihçilerini sınıf ortamına getirme, gerçek hayatta deneyimleme imkanı bulunamayacak bir fırsat sunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın amacı farklı yapay zekâ uygulamaları kullanarak matematik tarihinde yer edinmiş bir matematikçinin hologramı ile ilgili hazırlanmış manipülatif ile ilgili matematik öğretmen adaylarının görüşlerini incelemektedir. Manipülatifin hazırlanma sürecinde ChatGPT 3.5, Dubdub Lab, D-id, InShot, CapCut, Elevenlabs gibi farklı uygulamalar kullanılmıştır. Sunumu yapılırken de asetat kağıtları ile hazırlanan hologram düzeneği kullanılmıştır. Çalışmaların katılımcılarını manipülatifin sunulacağı gün çalışmaya katılmaya gönüllü olan 15 matematik öğretmen adayı oluşturmaktadır. Hazırlanan bu manipülatif 2023-2024 eğitim öğretim yılında matematik öğretmen adaylarına sunulmuş ve sonrasında görüşme formu ile görüşleri alınmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları öğretmen adaylarının olumlu ve olumsuz görüşleri olduğunu göstermiştir. Çalışmaya katılan öğretmen adayları böyle bir manipülatifin ilgi çekeceğini, zaman tasarrufu sağlayacağını, akılda kalıcı ve zevkli olabileceği gibi yaratıcılığı köreltebileceğini ifade etmişlerdir.
Anahtar Kelimeler: Hologram, Matematik eğitimi, öğretmen adayı, yapay zekâ

ABSTRACT
There are a very limited number of studies on the use of holograms in the learning environment. As technology is further integrated into the learning-teaching environment, studies will become the focus of more attention. Bringing mathematics historians into the classroom environment with the perception of reality provided by three-dimensional hologram technology offers an opportunity that cannot be experienced in real life. For this reason, the aim of this study is to examine the opinions of preservice mathematics teachers about the manipulative prepared regarding the hologram of a mathematician who has a place in the history of mathematics, using different artificial intelligence applications. Different applications such as ChatGPT 3.5, Dubdub Lab, D-id, InShot, CapCut, Elevenlabs were used in the preparation process of the manipulative. A hologram mechanism prepared with acetate papers was used during the presentation. The participants of the study consist of 15 preservice mathematics teachers who volunteered to participate in the study on the day the manipulative will be presented. This prepared

ISBN: 978-625-6283-13-8

manipulative was presented to preservice mathematics teachers in the 2023-2024 academic year, and their opinions were then taken with an interview form. Content analysis was used to analyze the data. The results of the study showed that preservice mathematics teachers had positive and negative opinions. Preservice mathematics teachers who participated in the study stated that such a manipulative would attract attention, save time, be catchy and enjoyable, but would inhibit creativity.
Key Words: Hologram, mathematics education, preservice mathematics teachers, artificial intelligence

1. GİRİŞ

Günümüzde yapay zekâ yeni ve hızlı gelişen bir teknolojidir. Birçok alanda çeşitli yapay zekâ türleri bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı metni sese çevirme, bir resmi video haline getirme vb. şeklindedir. Yapay zekânın hızla gelişen bir teknoloji olduğu günümüzde, eğitim alanı da bu gelişmeden etkilenmekte ve değişmektedir. Bu bağlamda yapay zekânın öğretme ve öğrenme sürecinde yeni yaklaşımlar üretmek için önemli araçlardan birisi olduğu söylenebilir. Eğitimde bir insan öğretmeni modelleyen zeki öğretim sistemleri, öğrencilerin çeşitliliğine göre gereksinimlere uygun olan uyarlanabilir öğrenme sistemleri ve dikkat çekmede kullanılan yazılımlar olan öneri sistemleri bulunmaktadır. Alanyazında bu sistemlerin öğrencilere daha iyi destek sağlayarak öğrenmeyi geliştirmeyi hedeflendiği ifade edilmektedir (Hasanov, Laine & Chung, 2019; Somyürek, 2009; Syed ve Zoga, 2018).

Matematik tarihi öğrencilerin matematiğin insan ürünü olduğunu göstermeyi ve etkili öğrenmeyi sağlayan önemli bir öğretim aracıdır. İnsanın varoluşundan günümüze kadar matematik, farklı medeniyetlerle ilişki içinde gelişerek modern matematiği oluşturmuştur. Evrenin dilinin matematik olduğu düşünülerek, matematiğin anlaşılması ve evrende etkili olunması için önemli olduğu kabul edilir. Matematik tarihi, matematiği toplumların ihtiyaçları ve kültürleriyle ilişkilendirerek zengin bir kültürel birikime sahip bir bilim dalı olarak tanımlanır. Matematik tarihinin matematik derslerinde araç olarak kullanılması öğrencilerin motivasyonunu artırabilir ve öğrenme sürecine aktif katılımı teşvik edebilir. Ayrıca matematik tarihi, matematiğin insan ürünü olduğunu gösteren ve etkili öğrenmeyi sağlayan bir öğretim aracı olarak kullanılabilir (Başıbüyük, 2012; Bütüner, 2011; Fauvel, 1991; Furinghetti ve Radford, 2008).

Hologram iki boyutlu bir resmi üç boyutlu bir ortama aktarılmasını sağlayan somutlaştırıcı bir araçtır. Öğrencilerin izlediği çizgi filmlerde sıklıkla kullanılmasından dolayı öğretimde etkili olacağı düşünülmektedir. Aina (2010) ve Lee (2013) tarafından yapılan çalışmalar, hologram teknolojisinin eğitimdeki potansiyelini ve öğrenci merkezli öğrenmeyi destekleme yeteneğini vurgulamaktadır. Aslan (2017) ve Katsioloudis ve Jones (2018) ise hologram teknolojisinin öğrenme ortamlarında kişiye özel öğrenme sağlama ve öğrencilerin motivasyonunu artırma gibi olumlu etkilerine dikkat çekmektedirler. Bu özellikler hologram teknolojisinin gelecekte öğrenme ortamlarında daha yaygın bir şekilde kullanılacağını göstermektedir.

Alanyazın incelendiğinde yapay zekâ (Somyürek, 2009), hologram teknolojilerinin (Lee, 2013) eğitimde önemli rolleri olduğu görülmüştür. Ayrıca matematik tarihinin (Bütüner, 2014) matematik eğitimde önemli rolleri olduğu görülmüştür. Fakat tüm bu önemine yönelik yapılan çalışmalara rağmen öğretim alanında bu üç alanın birlikte matematik eğitiminde ve öğretiminde kullanıldığı çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple projenin alan yazında ilk olmasından ötürü önemli olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin matematiğin insan ürünü olduğunu kavramakta zorlanması ve matematiğe karşı büyük önyargılar geliştirip matematik fobisi ve kaygısı kazanmaları: matematikte yüksek kaygının öğrenci başarısında düşüşe yol açacağı alanyazındaki pek çok çalışma ile ortaya konmuştur (Bozkurt, 2012; Yücel ve Koç, 2011) ve alan yazında bu iki teknoloji ve matematik tarihi ile yapılmış sanal matematik eğitimi manipülatifine rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışmanın ilk amacı matematik tarihi ile matematik eğitimini ilişkilendirme bağlamında hologram ile bir manipülatif tasarlamak ve diğer amacı ise bu manipülatif ile ilgili matematik öğretmen adaylarının görüşlerini incelemektir. Bu bağlamda aşağıdaki araştırma problemlerine yanıt aranmıştır.

Yapay zekanın eğitim ve öğretimde kullanılmasına yönelik matematik öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?

Matematik tarihinin ve hologram destekli matematik tarihinin matematik derslerinde kullanılmasına yönelik matematik öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?

ISBN: 978-625-6283-13-8

Hologram ile Zaman Yolculuğu Yapan Matematikçiler Manipülatifi ile İlgili matematik öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Araştırmanın modeli

Bu çalışmada matematik öğretmen adaylarının Hologram ile Zaman Yolculuğu Yapan Matematikçiler Manipülatifi ile İlgili görüşlerini incelemek amacı ile nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan özel durum çalışması kullanılmıştır. Özel durum çalışmasında ele alınan araştırma problemleri derinlemesine incelenmektedir. Bu yöntemin en önemli özelliği araştırmacılar için ele alınan durum ile ilgili yoğunlaşma fırsatı sunmasıdır (Çepni, 2010).

Katılımcılar

Çalışmaların katılımcılarını 2023-2024 eğitim öğretim yılı güz döneminde hazırlanan manipülatifin sunulacağı gün çalışmaya katılmaya gönüllü olan 3. Sınıfta öğrenimlerine devam eden 15 matematik öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Veri toplama aracı

Çalışmanın verileri materyalin sunumu esnasında yapılan video kayıtları, gözlem ve süreç sonunda manipülatif ile ilgili görüşlerini almak üzere uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanmış olan yedi sorudan oluşan görüşme formu aracılığı ile toplanmıştır. Görüşme formu ile veriler süreç sonunda Google form aracılığı ile toplanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular aşağıda verilmiştir.

1. Yapay zekanın eğitim ve öğretimde kullanılmasına yönelik görüşleriniz nelerdir?
2. Yapay zekâ destekli hologram eğitim videoları hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Matematik tarihinin matematik derslerinde kullanılmasına yönelik görüşleriniz nelerdir?
4. Matematik tarihi işlenerek yapay zekâ destekli hologramlı matematik eğitim videoları sizce faydalı mı? Derslerinizin giriş kısmında kullanır mısınız?
5. Daha önce matematik tarihi işlenerek yapay zekâ destekli hologramlı matematik eğitim videoları ile hiç karşılaştınız mı?
6. Sınıfta yapılan bu uygulama ilginizi çekti mi?
7. Şöyle olsa daha iyi olur dediğiniz fikir ve önerileriniz var mı?

Görüşme formunda yer alan ilk iki soru öğretmen adaylarının yapay zeka uygulamalarının eğitim-öğretim sürecinde kullanılmasına, üçüncü soru matematik tarihinin matematik eğitiminde kullanılmasına, dördüncü ve beşinci soru hologram destekli matematik tarihinin matematik eğitiminde kullanılmasına, altıncı ve yedinci soru ise hazırlanan manipülatif ile ilgili görüşlerini açığa çıkarmak amacıyla sorulmuştur.

Verilerin analizi

Çalışmanın verileri süreç içinde ve süreç sonunda gözlem görüşme ve video kaydı ile elde edilmiştir. Görüşme formuna verilen cevaplar içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Gözlem ve video kayıtları süreç içinde öğretmen adaylarının hazırlanan manipülatif şle ilgili görüşlerini desteklemek amacı ile kullanılmıştır.

Uygulama Süreci

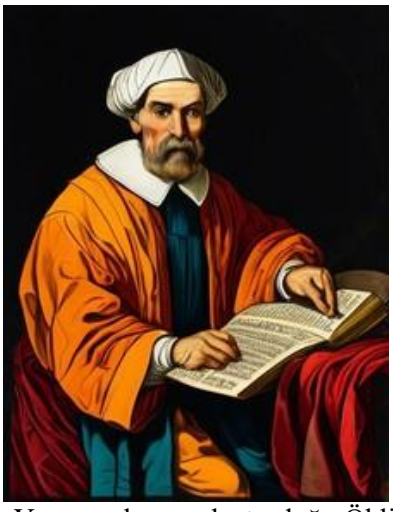
Çalışmanın tasarım aşamasında 2018 yılında yayımlanan matematik öğretim programı (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018) incelenerek kazanımlar analiz edilmiştir. Seçilen kazanımların uygunluğuna göre matematik tarihinde yer edinmiş bir matematikçi seçilmiştir. Daha sonrasında yapay zekâ kullanılarak ders içerikleri, animasyon metinleri, animasyon arka plan sesleri, animasyonun kendisi hazırlanmıştır. Kullanılan yapay zekâ uygulamaları ChatGPT 3.5, Dubdub Lab, D-id, InShot, CapCut, Elevenlabs'dır. Hazırlanan manipülatifin (yani yapay zekâ ile hazırlanan öğretim içeriğinin) öğretmen adayları ile paylaşımı aşamasında ise asetat kâğıtları ile hazırlanan hologram düzeneği kullanılmıştır. Bu süreç aşağıda detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Kazanım olarak "M.5.2.1.1. Doğru, doğru parçası, ışını açıklar ve sembolle gösterir" kazanımı seçilmiştir.

Euclid elemanlar kitabı göz önüne alınarak matematikçi olarak Öklid seçilmiştir.

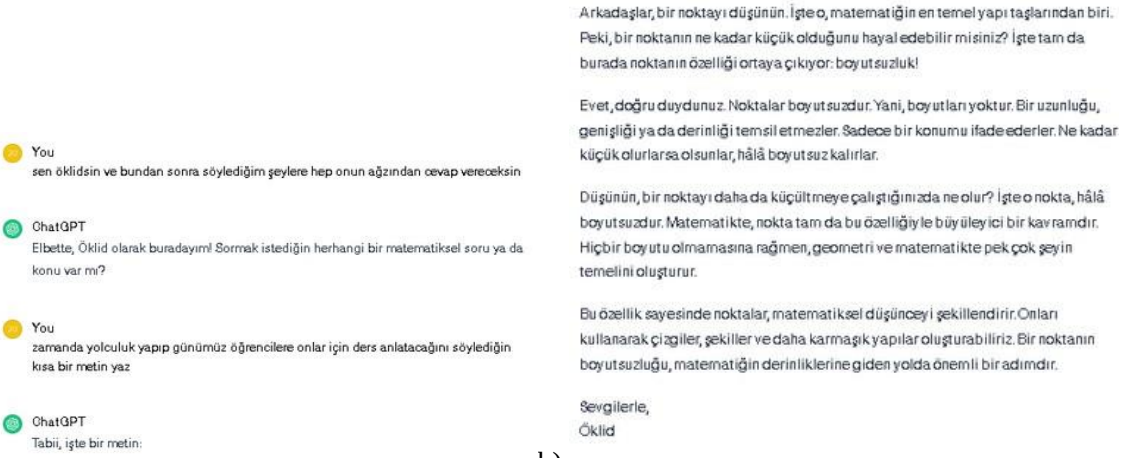
Bir portre yapan yapay zekâ uygulamasında https://www.d-id.com/ Öklid'i tarif ederek bir porte yapması istenmiş ve yapay zekanın oluşturduğu seçeneklerden biri olan Görsel 1 seçilmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 1. Yapay zekanın oluşturduğu Öklid görseli

4. ChatGPT-3,5 adlı yapay zekâ programına sorular sorularak Öklid'in M.5.2.1.1. kazanımı açıkladığı bir metin yazması istenmiştir. ChatGPT-3,5 tarafından oluşturulan metin Görsel 2'de verilmiştir.

a) b)

Görsel 2. ChatGPT-3,5 adlı yapay zekâ programı tarafından yazılan metin

Görsel 2' de verilmiş olan metni https://elevenlabs.io/ bir yapay zekâ programından seslendirilmesi istenmiştir.

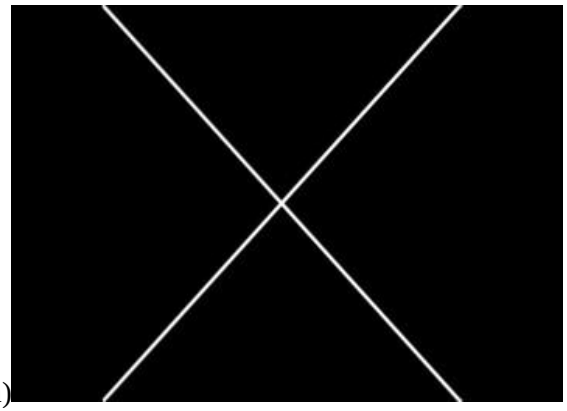
Videoyu hazırlamak için önceden seçilen porte (Görsel 1) ve hazırlanan ses dosyası https://www.dupdub.com/ yapay zekâ programına yüklenerek ağız senkronizasyonunu sağlanarak bu yapay zekâ programı videoyu hazırlanmıştır.

Inshot mobil uygulamasından anlatımın daha etkili olması için videonun arka planına müzik dosyası eklenmiştir.

https://youtu.be/GxpxKOmRkAA?si=ot6Ur1imMOcZwuIF

Capcut adlı mobil uygulamadan hologram tekniğine uygun olarak video düzenlenmiştir. Yapılan videonun dört adet kopyası Görsel 3' de gösterildiği gibi karşılıklı videolar simetrik olacak şekilde yerleştirilmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

a) b)

Görsel 3. Videoların yerleştirilme düzeni

Görsel 4' te verilen oranlara göre asetat kâğıdı ile bir hologram düzeneği hazırlanmıştır.

Görsel 4. Asetat kâğıdı ile hazırlanan hologram düzeneği (https://pin.it/4jhWz1gl6)

Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra hazırlanan manipülatif Görsel 5' te verilmiş olan son haline getirilmiştir.

Görsel 5. Hologram ile Zaman Yolculuğu Yapan Matematikçiler Manipülatifi

Görsel 5' te verilmiş olan düzenek 18.12.2023 tarihinde öğretmen adaylarına sunulmuş ve sunumun ardından görüşleri Google form aracılığı ile toplanmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın alt problemlerine yanıt verebilmek amacı ile elde edilen bulgular ÖA1, ÖA2, .. kodlaması yapılarak verilmiştir.

Yapay zekâ uygulamalarının eğitim-öğretim sürecinde kullanılmasına yönelik görüşleri

Yapay zekânın eğitim ve öğretimde kullanılmasına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerini açığa çıkarmak için öğretmen adaylarına "*Yapay zekânın eğitim ve öğretimde kullanılmasına yönelik görüşleriniz nelerdir*? " ve "*Yapay zekâ destekli hologram eğitim videoları hakkında ne düşünüyorsunuz?*" soruları yöneltilmiştir. İlk soruya verilen cevaplardan elde edilen bulgular Tablo 1' de özetlenmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Tablo 1. Yapay zekânın eğitim ve öğretimde kullanılmasına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri

Tema	Kod	Öğretmen adaylarının görüşleri	f
Kullanılmalı	Eğitim yeniliklere açık olmalı	Yapay zekânın günde güne gelişimi ile önemi arttı ve bu gelişim gündelik hayatımızı da etkilemeye başladı. Hayatımızı bu kadar etkileyen şey eğitimde de yer edinmelidir. Eğitim yeniliklere açık olmalıdır. (ÖA10)	1
	Zaman tasarrufu sağlama	Bence kesinlikle kullanılmalı. Zaman tasarrufu sağlıyor. (ÖA1) Yapay zekâ öğrencilerin dikkatini çekeceği için eğitim öğretimde kullanılmalıdır. Ayrıca öğretmen için zamandan tasarruf da sağlayacaktır. (ÖA6)	1
	Kolaylık sağlama	Bence kesinlikle kullanılması gerekiyor. Hem kolaylık sağlıyor hem de daha farklı fikirler üretiyor. (ÖA2)	1
	Farklı fikirler üretme	Bence kesinlikle kullanılması gerekiyor. Hem kolaylık sağlıyor hem de daha farklı fikirler üretiyor. (ÖA2)	1
	Faydalı/verimli /aktif dersler yapabilme	Derslerimize yapay zekayı entegre ederek verimli aktif dersler yapabiliriz. (ÖA3) Faydalı ve verimli olacağını düşünüyorum. Birçok şekilde ve yöntemde kullanılabilir. (ÖA8)	2
	Dikkat çekme/ilgi çekme	Çok işe yarayabilir. Dikkat çeker. Bilgiye erişim kolaylığı sağlar. (ÖA4) Yapay zekâ öğrencilerin dikkatini çekeceği için eğitim öğretimde kullanılmalıdır. Ayrıca öğretmen için zamandan tasarruf da sağlayacaktır. (ÖA6) Öğrenmeyi kalıcı hale getirir. İlgi çeker. Bireysel öğrenmeye katkı sağlar. (ÖA14)	3
	Bireysel öğrenmeye katkı sağlama	Öğrenmeyi kalıcı hale getirir. İlgi çeker. Bireysel öğrenmeye katkı sağlar. (ÖA14)	1
	Öğrenmeyi kalıcı hale getirme	Öğrenmeyi kalıcı hale getirir. İlgi çeker. Bireysel öğrenmeye katkı sağlar. (ÖA14)	1
	Bilgiye erişim kolaylığı	Çok işe yarayabilir. Dikkat çeker. Bilgiye erişim kolaylığı sağlar (ÖA4)	1
	Kısa zamanda bol verim	Kısa zamanda bol verim alınacağını düşünüyorum (ÖA5)	1
	Çok güzel şeyler yapılabilecek bir algoritma dizisi	Daha yeni yeni gelişmekte olan ve çok güzel şeyler yapılabilecek bir algoritma dizisi. (ÖA7)	1
	Yapay zekâ destekli bir öğretim benimsenmeli-Gerekli/Önemli	Yapay zekâ, öğrencilerin öğrenme sürecini daha da geliştirdiği için çok önemli bir unsurdur. Dolayısıyla yapay zekâ destekli bir öğretim benimsenmelidir. (ÖA9) Gerekli ve önemli (ÖA12)	2
Hem olumlu hem olumsuz	Farklı bakış acıları sunabilir-yaratıcılığı köreltebilir	Olumlu yanları olabildiği gibi olumsuz yanları da vardır. Farklı bakış acıları sunabilir, bunun yanında yaratıcılığı köreltebilir. Fakat derslere doğru şekilde uyarlanabilirse öğretimde etkili olacağını düşünüyorum. (ÖA11)	1
	Bilgiye kolay ulaşma-yaratıcılığı	Yapay zekâ bilgiye kolay ulaşma açısından iyi bir öğretim türüdür fakat düşünme gerektirmediği için bir süre sonra yaratıcılığı büyük ölçüde zedeler. (ÖA13)	1

ISBN: 978-625-6283-13-8

zedeleme

Tablo 1' den görüldüğü gibi öğretmen adayları yapay zekâ uygulamasının eğitim ve öğretimde kullanılmasının kısa zamanda bol verim alınacağını, zaman tasarrufu ve kolaylık sağlayacağını, bilgiye erişimi kolaylaştıracağını, derslerin verimli ve faydalı olacağını, derste öğrencilerin ilgisini ve dikkatini çekebileceğini, farklı fikirler üretebileceğini, bireysel öğrenmeye katkı sağlayacağını hatta öğrenmenin kalıcılığını sağlayacağını belirttikleri görülmektedir. Bir öğretmen adayı gelişen teknolojiye paralel olarak eğitimin yeniliklere açık olmasına vurgu yapmıştır. Bir öğretmen adayı çok güzel uygulamalar yapılabileceğini ve iki öğretmen adayı ise yapay zekâ destekli bir öğretimin benimsenmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Ancak iki öğretmen adayı olumlu görüşler bildirmesine rağmen bu uygulamaların öğrencilerin yaratıcı düşünme becerisini olumsuz etkileyeceğini ifade etmiştir. Hazırlanan manipülatifte kullanılan yapay zekâ destekli hologram videoları ilgili öğretmen adaylarının görüşlerini açığa çıkarmak için yöneltilen "*Yapay zekâ destekli hologram eğitim videoları hakkında ne düşünüyorsunuz*?" sorusuna verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular Tablo 2' te özetlenmiştir.

Tablo 2. Yapay zekâ destekli hologram eğitim videoları hakkında öğretmen adaylarının görüşleri

Tema	**Öğretmen adaylarının görüşleri**	f
Yaratıcı ve eğitime yeni bir soluk	Yaratıcı ve eğitime yeni bir soluk getirebilecek bir buluş. (ÖA10)	1
Etkili	Çocuklar için çok etkili olacağını düşünüyorum. Dokunmaya bile çalışabilirler. Onlar için etkili bir deneyim olacaktır. (ÖA8)	1
Faydalı	Çizgi filmlerde ve videolarda sürekli karşılaşıyorum eğitimde de kullanılması çok faydalı olur (ÖA1)	1
Çok güzel	Bence çok güzel bir etkinlik olmuş. Çünkü öğrencilerin dikkatini gayet güzel bir şekilde çeker. (ÖA2) Çok güzel (ÖA7)	2
Normal videolardan daha etkili	İlk defa gördüm ve baya beğendim normal videolardansa hologram videoları daha etkili (ÖA3)	1
Dikkat çekici	Oldukça dikkat çekici (ÖA4) Ben ilgi çekici olduğunu düşünüyorum. (ÖA5) Öğrencilerin ilgisini çekebileceğini düşünüyorum. Derslerin giriş kısmında ön bilgilendirme için kullanmanın faydalı olacağını düşünüyorum. (ÖA6) İlgi çekici olduğunu düşünüyorum. Eğlenerek öğrenmeyi kolaylaştırabilir. (ÖA9) Öğrencilerin derse olan ilgisini artırabileceğini düşünüyorum. (ÖA14) Öğrencilerin ilgisini çeker. Üç boyutlu nesneleri daha rahat anlamasını sağlar. (ÖA11) Oldukça ilgi çekici. Daha çok alanda kullanılabilir (ÖA12) Öğrencilerin dikkatini çekmesi açısından iyi bir eğitimdir. (ÖA13)	8

Tablo 2' den görüldüğü gibi çalışmaya katılan öğretmen adayları yapay zekâ destekli hologram eğitim videolarının dikkat çekici, normal videolardan daha etkili, faydalı ve güzel olduğunu iade etmişlerdir.

Matematik tarihinin ve hologram destekli matematik tarihinin matematik derslerinde kullanılmasına yönelik matematik öğretmen adaylarının görüşleri

Hazırlanan manipülatifin diğer önemli kazanımı matematik tarihi ile matematik eğitimini ilişkilendirmesidir. Öğretmen adaylarının matematik tarihinin matematik eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerini ortaya çıkarmak amacı ile "*Matematik tarihinin matematik derslerinde kullanılmasına yönelik görüşleriniz nelerdir*?" sorusu yöneltilmiştir. Buna yönelik öğretmen adaylarının görüşlerinden elde edilen bulgular Tablo 3' de özetlenmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Tablo 3. Matematik tarihinin matematik eğitiminde kullanılmasına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri

Tema	Öğretmen adaylarının görüşleri	f
Matematiğin gelişimini görebilme	Kalıcılığı artırması ve öğrenciye matematiğin hazır bir şekilde bulunmayıp keşfedildiğini göstermesi açısından önemlidir. (ÖA10) Matematiğin gelişimini öğrencilere fark ettirmek adına faydalı buluyorum. Öğrencilerin insanlığın yaşadığı problemlere çözüm bulmak için matematiği kullandıklarını fark etmeleri matematiğe yükleyecekleri anlamı etkileyecektir. Matematiği ders haricinde de faydalı bulacaklardır. (ÖA11) Matematiğin sistematik gelişimini görmek açısından gerekli (ÖA12) Matematik tarihi bence ders öncesinde verilmelidir. Öğrencilerin konunun nereden geldiğini bilmesi dikkatlerini çeker. (ÖA1)	4
Matematiğe yönelik önyargıları kırma	Matematik öğrencilerin genellikle zorlandığı bir derstir. Bu derslerde düz anlatım yapmak öğrencilerin öğrenmesine yeterli değildir. Matematik tarihi felsefesi gibi alanlardan faydalanmak öğrencilerin hem ilgisini çeker hem de matematiğe olan önyargılarını kırabilir. Öğrenmeyi daha etkili hale getirir. (ÖA14)	1
Akılda kalıcı ve zevkli	Matematik tarihi derslerin daha akılda kalıcı ve zevkli işlenmesini sağlayabilir (ÖA2)	1
Konu bütünlüğü sağlama	Geçmişle bugünün ilişkilendirilmesi ve konuların tarihsel süreçlerinin öğretilmesi konu bütünlüğü açısından önemlidir. (ÖA3)	1
Somutlaşmasını sağlama	Matematik tarihini öğretmek öğrencilerin zihninde soyut olan matematiğin somutlaşmasını sağlayabilir. (ÖA4)	1
Matematiğin değerinin anlaşılması sağlama	Matematiğin değerinin anlaşılmasında matematik tarihi önemli bir yer tutar. Bu nedenle derslerde kullanılmalıdır. (ÖA5)	1
Korku ve önyargılarını azaltma	Öğrencilerin matematiğe korku ve önyargılarını azaltıp onları matematikçi olma yönünde motive edebilir. (ÖA7)	1
Etkileyici	Matematikçilerin sınıfa gelip buluşlarını anlatması çok etkileyiciydi. (ÖA8) Matematikçilerin sınıfa gelip buluşlarını anlatması çok etkileyici olur. (ÖA15)	2
Matematik tarihinin bilinmesi	Matematik tarihinin matematik derslerinde kullanılması matematik tarihinin bilinmesi açısından önem kazanmaktadır. (ÖA9) Matematik tarihi çok derine inilmeden gerekli ölçüde öğrenciye öğretilmelidir. (ÖA13)	2

Tablo 3' den görüldüğü gibi matematik tarihinin matematik eğitiminde kullanılmasının matematiğin bugüne kadar nasıl geliştiğini, matematiğe yükleyecekleri anlamı etkileyeceğini ifade etmişlerdir. Matematiğe yönelik önyargıları kıracağını, matematikteki konuların akılda kalıcı ve daha zevkli olabileceğini, matematiği somutlaştıracağını, daha etkili olacağını ifade etmişlerdir. Hologram destekli matematik tarihinin matematik eğitiminde kullanılmasına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerini açığa çıkarmak amacı ile "*Matematik tarihi işlenerek yapay zekâ destekli hologramlı matematik eğitim videoları sizce faydalı mı? Derslerinizin giriş kısmında kullanır mısınız?"* ve "*Daha önce matematik tarihi işlenerek yapay zekâ destekli hologramlı matematik eğitim videoları ile hiç karşılaştınız mı*?" soruları yöneltilmiştir. Önceden matematik tarihi işlenerek yapay zekâ destekli hologramlı matematik eğitim videoları ile hiç karşılaştınız mı? sorusuna bir öğretmen adayı evet yanıtı verirken büyük çoğunluğu (14 öğretmen adayı) hayır yanıtı vermiştir." Matematik tarihi işlenerek yapay zekâ destekli hologramlı matematik eğitim videoları sizce faydalı mı? Derslerinizin giriş kısmında kullanır mısınız?"

ISBN: 978-625-6283-13-8

sorusuna tüm öğretmen adayları evet yanıtı vermiştir.

Hologram ile Zaman Yolculuğu Yapan Matematikçiler Manipülatifi ile İlgili matematik öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?

"*Sınıfta yapılan bu uygulama ilginizi çekti mi*?" sorusu yöneltilmiştir. Çalışmaya katılan tüm öğretmen adayları sınıfta yapılan uygulamanın ilgilerini çekip çekmediğine yönelik yöneltilen bu soruya tümü evet yanıtı vermiştir. "*Şöyle olsa daha iyi olur dediğiniz fikir ve önerileriniz var mı*?" sorusuna verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. Manipülatif ile ilgili öğretmen adaylarının önerileri

Tema	Öğretmen adaylarının görüşleri	f
Var	Video daha büyük olsun (ÖA1) Sınıfın ortasında büyük bir şekilde canlandırılması mümkün olsa çok iyi olurdu (ÖA2) Bence hologram daha büyük şekilde yansıtılsa görüntünün sınıfın tamamının görmesi sağlanır. (ÖA3) Daha geniş ekranlarda kullanımı ve karakterin de hareket etmesi çok daha ilgi çekici olabilir. (ÖA4) Ekran büyütülebilir. Bu sayede hologram daha büyük çıkar. (ÖA7) Hologramı görsel olarak daha fazla büyütebilmek kalabalık sınıflarda kullanımını kolaylaştırabilir. (ÖA8)	6
	Videoların uzunluğu ve içeriğin çeşitliliği arttırılabilir. (ÖA5)	1
Yok	Hayır (ÖA6) Yok (ÖA9, ÖA10, ÖA11, ÖA12, ÖA13, ÖA14, ÖA15)	8

Tablo 4' ten görüldüğü gibi altı öğretmen adayı videoda yer alan hologramın daha büyük olmasına öneri sunmuşlardır. Bir öğretmen adayı ise videoların daha uzun olması ve içeriğin çeşitlendirilmesini ifade etmiştir. Sekiz öğretmen adayı bir öneri sunmamıştır.

SONUÇLAR TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı matematik tarihi ile matematik eğitimini ilişkilendirme bağlamında yapay zeka destekli hologram ile bir manipülatif tasarlamak ve diğer amacı ise bu manipülatif ile ilgili matematik öğretmen adaylarının görüşlerini incelemektir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının görüşleri yapay zeka uygulamaları ve eğitim öğretim sürecinde kullanılması, matematik tarihinin ve hologram destekli matematik tarihinin matematik derslerinde kullanılmasına ve son olarak hazırlanan Hologram ile Zaman Yolculuğu Yapan Matematikçiler Manipülatifi ile İlgili matematik öğretmen adaylarının görüşleri incelenmiştir.

Öğretmen adayları yapay zekâ uygulamasının eğitim ve öğretimde kullanılmasının kısa zamanda bol verim alınacağını, zaman tasarrufu ve kolaylık sağlayacağını, bilgiye erişimi kolaylaştıracağını, derslerin verimli ve faydalı olacağını, derste öğrencilerin ilgisini ve dikkatini çekebileceğini, farklı fikirler üretebileceğini, bireysel öğrenmeye katkı sağlayacağını hatta öğrenmenin kalıcılığını sağlayacağını belirttikleri görülmektedir. Bir öğretmen adayı gelişen teknolojiye paralel olarak eğitimin yeniliklere açık olmasına vurgu yapmıştır. Bir öğretmen adayı çok güzel uygulamalar yapılabileceğini ve iki öğretmen adayı ise yapay zekâ destekli bir öğretimin benimsenmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Ancak iki öğretmen adayı olumlu görüşler bildirmesine rağmen bu uygulamaların öğrencilerin yaratıcı düşünme becerisini olumsuz etkileyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan öğretmen adayları yapay zekâ destekli hologram eğitim videolarının dikkat çekici, normal videolardan daha etkili, faydalı ve güzel olduğunu iade etmişlerdir. Bu bulgular hologram teknolojisi ile yapılan çalışma sonuçları

ISBN: 978-625-6283-13-8

ile benzerlik göstermektedir. Nitekim Öztürk (2023) matematik derslerinde hologram materyallerinin kullanılmasının dikkat çekici ve eğlenceli olduğunu ifade etmiştir. Adıgüzel (2022) ise akademik başarıyı artırdığı sonuca ulaşmıştır.

Matematik tarihinin matematik eğitiminde kullanılmasının matematiğin bugüne kadar nasıl geliştiğini, matematiğe yükleyecekleri anlamı etkileyeceğini ifade etmişlerdir. Matematiğe yönelik önyargıları kıracağını, matematikteki konuların akılda kalıcı ve daha zevkli olabileceğini, matematiği somutlaştıracağını, daha etkili olacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmen adaylarının çoğunluğu böyle bir yapay zekâ destekli hologramlı matematik eğitim videoları ile daha karşılaşmadığını ve tüm öğretmen adayları derslerinde kullanabileceklerini ifade etmiştir. Alanyazın matematik tairihi ile zenginleştirilmiş matematik derslerinin öğrencilerin derslerde ele alınan problemlerin sürekliliğini görmelerini sağlayıcını, programı daha kapsamlı hale getireceğini (Fried, 2001; Swetz, 1989). Çalışma kapsamında hazırlanan Hologram ile Zaman Yolculuğu Yapan Matematikçiler Manipülatifinde yer alan hologramın daha büyük olmasına öneri sunmuşlardır. Bir öğretmen adayı ise videoların daha uzun olması ve içeriğin çeşitlendirilmesini ifade etmiştir. Sekiz öğretmen adayı bir öneri sunmamıştır.

Öğretmen adaylarının hologram destekli manipülatiflerle daha önce karşılaşmadıkları göz önüne alındığında öğretmen ve öğretmen adaylarına yapay zeka uygulamalarına yönelik deneyim sunulması önerilmektedir. Diğer taraftan ileride yapılacak çalışmalarda hologram için daha büyük bir ekran ve dolayısıyla daha büyük bir hologram düzeneği kullanılabilir. Öğretim materyalinin içeriği çeşitlendirilebilir. Videoyu hazırlarken kullanılan yapay zekâ programlarını (metni fotoğrafa çevirme, metni seslendirme, fotoğraf ve sesten bir video oluşturma) tek bir yapay zekâ yazılımı ile video hazırlanmasına imkân verecek şekilde bir yapay zekâ programı geliştirebilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, S. (2022). *Dijital hologram kullanımının 4. sınıf fen öğretiminde akademik başarı ve tutuma etkisi* (Master's thesis, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Aina, O. (2010). *Application of holographic technology in education*. Bachelor's thesis, Kemi-Tornio University of Applied Science

Akdeniz, M., & Özdinç, F. (2021). Eğitimde Yapay Zeka Konusunda Türkiye Adresli Çalışmaların İncelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 912-932. https://doi.org/10.33711/yyuefd.938734

Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zeka ve Uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi,* 11(1), 71-88.

Aslan, R. (2017). Uluslararası rekabette yeni imkânlar sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve hologram. *Ayrıntı Dergisi*, 5(49), 21-26.

Aslan, R., & Erdoğan, S. (2017). 21. Yüzyılda Hekimlik Eğitimi: Sanal Gerçeklik, Artırılmış Gerçeklik, Hologram. Kocatepe *Veterinary Journal*, 10(3), 204-212.

Bakırcı, H., Gök, N., & Artun, H. (2021). Fen Öğretiminde Kullanılan Hologram Uygulamalarına Yönelik Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Görüşleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 23(4), 1334-1348. https://doi.org/10.32709/akusosbil.896821

Başıbüyük, K. (2012). Matematik tarihinin matematik derslerinin öğretiminde kullanılması: İbrahim Hakkı perspektifi ve Babil yöntemi örneği. *Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum*.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Bayam, S. B. (2014). Matematik Eğitiminde Matematik Tarihi Gerekliliğinin Felsefi Temelleri ve Gerçekçi Matematik Eğitiminde Matematik Tarihinin Önemi. *Dört Öge* (5), 233-244.
Bozkurt, S. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sınav kaygısı, matematik kaygısı, genel başarı ve matematik başarısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi, İstanbul*.
Bütüner, S. Ö. (2011). Örüntü ve ilişkiler: Eski Çin matematiğinden alınmış birim küp modelleri. *İlköğretim Online*, *10*(3), 1-8
Bütüner, S. Ö. (2014). *Matematik tarihi etkinlikleriyle zenginleştirilmiş sınıf ortamlarından yansımalar: Bir aksiyon araştırması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon
Curacı, U. T. (2021). Eğitimde Teknolojinin Kullanımı. *Kamu Yönetimi Ve Teknoloji Dergisi*, 3(2), 166-174.
Dündar, S., & Çakıroğlu, M. (2014). Why Should the Mathematics History Be Used in Mathematics Education? / Matematik Tarihi Matematik Eğitiminde Neden Kullanılmalı?. *Eğitimde Kuram Ve Uygulama*, 10(2), 522-534. https://doi.org/10.17244/eku.74325
Fauvel, J. (1991). Using history in mathematics education. *For the learning of mathematics*, *11*(2), 3-6.
Fried, M. N. (2001). Can mathematics education and history of mathematics coexist?. *Science & Education*, *10*, 391-408.
Furinghetti, F., & Radford, L. (2002). Historical conceptual developments and the teaching of mathematics: from philogenesis and ontogenesis theory to classroom practice. In *Handbook of international research in mathematics education* (pp. 643-666). Routledge.
Hasanov, A., Laine, T. H., & Chung, T. S. (2019). A survey of adaptive context-aware learning environments. *Journal of Ambient Intelligence and Smart Environments*, *11*(5), 403-428.
Jankvist, U. T. (2009). A categorization of the "whys" and "hows" of using history in mathematics education. *Educational studies in Mathematics*, *71*, 235-261.
Katsioloudis, P. J., & Jones, M. V. (2018). A Comparative Analysis of Holographic, 3D-Printed, and Computer-Generated Models: Implications for Engineering Technology Students' Spatial Visualization Ability. *Journal of Technology Education*, *29*(2), 36-53.
Lee, H. (2013). 3D holographic technology and its educational potential. *TechTrends*, *57*, 34-39.
Sertalp, E., *Görsel İletişimde Üç Boyut Algısı; Hologram Tekniği ve Bu Teknolojinin Eğitim Ortamına Aktarılması,* Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2010
Somyürek, S. İ. B. E. L. (2009). Uyarlanabilir öğrenme ortamları: Eğitsel hiper ortam tasarımında yeni bir paradigma. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, *2*(1).
Syed, A. B., & Zoga, A. C. (2018, November). Artificial intelligence in radiology: current technology and future directions. In *Seminars in musculoskeletal radiology* (Vol. 22, No. 05, pp. 540-545). Thieme medical publishers.
Swetz, F. J. (1989). Using problems from the history of mathematics in classroom instruction. *The Mathematics Teacher*, *82*(5), 370-377.
Tonguç, G., & Özaydın Özkara, D. Ö. Ü. B. (2020). Using 3d Hologram in Distance Education. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1), 56-68.
Öztürk, E. (2023). *Teknoloji destekli öğretimin ortaokul öğrencilerinin Fen Bilimleri dersi akademik başarılarına ve fen konularına yönelik ilgilerine etkisi* (yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).
Yılmazsoy, B. (2020). Yapay zekâ teknolojilerinin eğitimde kullanılmasının önemi (Editöre Mektup). *Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergis*i, 6(2), 3-6.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Yücel, Z., & Koç, M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin matematik dersine karşı tutumlarının başarı düzeylerini yordama gücü ile cinsiyet arasındaki ilişki. *İlköğretim Online*, *10*(1), 133-143.

ISBN: 978-625-6283-13-8

FARKLI DEĞİŞKENLERİN ÖZNEL İYİ OLUŞ DÜZEYİNE ETKİSİ

Bünyamin AKBULUT

Gaziantep Üniversitesi

bnymn.akb@mail.com – ORCID ID 0009-0001-6133-3904

Veli BATDI

Gaziantep Üniversitesi

veb_27@hotmail.com - ORCID ID 0000-0002-7402-3251

ÖZET

Bu çalışmada, farklı değişkenlerin öznel iyi oluş düzeyine etkisine ilişkin karma-meta yöntemi kullanılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Karma-meta yöntemi kapsamında meta-analiz için 37 çalışmadan 84 veriye ulaşılırken; meta-tematik analiz için ise 4 çalışmaya ulaşılmıştır. Meta-analiz verileri CMA ve MetaWin programları kullanılarak; meta-tematik veriler ise Maxqda programı kullanılarak analiz edilmiş ve belirli tema ve kodlara ulaşılmıştır. Meta-analiz sonucuna göre sportif etkinlikler, eğitsel oyunlar ve egzersiz gibi farklı değişkenlerin öznel iyi oluş düzeyine etkisinin orta düzeyde olduğu (g=0.54) belirtilmiştir. Meta-analizi yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkarılan değerler Thalheimer ve Cook'un (2002) etki düzeyi sınıflaması çerçevesinde yorumlanarak değerlendirilmiştir. Ayrıca meta-analiz çalışması kapsamında yapılan I^2 hesaplamasında, I^2=95.66 düzeyinde bulunmuştur. İlgili değerin hesaplamasından sonra mevcut çalışmada moderatör analizi yapılması gereği duyulmuştur. Bu sebeple, öğretim kademesi, uygulama süresi, uygulama biçimi ve örneklem büyüklüğü açılarından moderatör analizleri yapıldığında, farklı değişkenlerin tüm gruplarda öznel iyi oluşu orta düzeyde etkilediği anlaşılmıştır. Meta-tematik analiz bağlamında, farklı değişkenlerin öznel iyi oluşun yaşam doyumu, olumlu ve olumsuz duygulanım boyutlarıyla ilişkisine yönelik kodlar oluştuğu görülmüştür. Kodlama güvenirliği için iki veri kodlayıcısı arasındaki kodlama uyumuna bakılacaktır. Verilerin iki ayrı kodlayıcı tarafından kodlanması, araştırmanın kodlama sürecinin güvenirlik düzeyinin arttırmaktadır. Mevcut çalışmada, meta-tematik analizin

ISBN: 978-625-6283-13-8

başından itibaren, veri toplama, yorumlama, analiz etme ve raporlama süreçlerinde iki araştırmacı sürekli olarak görüş alışverişi içerisinde olacaklardır. Güvenirliğe katkı sunmak amacıyla ayrıca uzman incelemesinden de yararlanılacaktır. Uzman incelemesi, nitel araştırma sürecinde farklı bir bakış açısı ile geri bildirimde bulunma, çalışmanın inandırıcılığını artırma, sonuçlara ulaşmada tutarlılığı sağlama gibi katkılar sunmaktadır. Analiz için veri taramalarına devam edilmekte ve uygun veriler yeniden analize tabi tutularak bulguların yorumlanması sürecine eklenecektir. Ulaşılan mevcut veriler, farklı değişkenlerin öznel iyi oluş düzeyinin olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Bu sırada, bu araştırmanın mevcut ulaşılmış verileri TÜBİTAK 2209-A-Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında elde edilmiştir. Araştırma kapsamında ilgili sonuçların araştırmanın amaçlarına hizmet edeceği beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: farklı değişkenler, öznel iyi oluş, öğrenci.

ISBN: 978-625-6283-13-8

GEOGEBRA UYGULAMALARININ ETKİLİLİĞİ

Beyzanur ER

Gaziantep Üniversitesi

beyzanurer2429@gmail.com – ORCID ID 0009-0009-0934-1040

Veli BATDI

Gaziantep Üniversitesi

veb_27@hotmail.com - ORCID ID 0000-0002-7402-3251

ÖZET

Bu çalışmada matematik öğretiminde GeoGebra uygulamalarının tutuma etkisine ilişkin karma-meta yöntemine uygun analizler yapılmıştır. Bu doğrultuda, doküman analizi çerçevesinde ulaşılan çalışmalar meta-analiz ve meta-tematik analiz çerçevesinde değerlendirilmiştir. Matematik öğretiminde GeoGebra'nın tutum puanlarına etkisi" gibi anahtar kelimelerle İngilizce ve Türkçe olmak üzere YÖK, Google, Web of Science, Taylor & Francis Online, Science Direct, ProQuest, Dissertations & Theses Global veri tabanlarından tarama yapılmıştır. Yapılan taramalarda, dahil edilme kriterleri dikkate alınarak 7 çalışmaya ulaşılmıştır. Ulaşılan çalışmaların, ulusal ve/veya uluslararası yayın olması, matematik eğitiminde GeoGebra kullanımına ilişkin uygulamalar içermesi, GeoGebra yazılımı kullanımın duyuşsal boyuta ilişkin etkilerinin incelenmesine dikkat edilmiştir. Bu kriterlerin yansıra, çalışmaların 2010-2021 yılları arasında yürütülmüş olması, Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılması ve meta-analiz kapsamında gerekli olan istatistiksel verilerin (x, n, ss) olması şeklindeki özellikler dikkate alınmıştır. CMA ve MetaWin programlarından yararlanılarak Geogebra uygulamalarının öğrencilerin tutum boyutuna etkisinin Thalheimer ve Cook'un (2002) etki büyüklüğü sınıflandırmasına göre küçük (g=0.172) düzeyde ve pozitif yönde olduğu anlaşılmıştır. Diğer yandan, meta-tematik analiz bağlamında Geogebra uygulamalarının tutuma etkisine ilişkin 22 çalışmaya ulaşılmış ve içerik analizi yoluyla Maxqda programı kullanılarak analizi yapılan

ISBN: 978-625-6283-13-8

katılımcı görüşleri bağlamında, ilgili uygulamaların duyuşsal açıdan motive edici, özgüveni arttırıcı, kaygı düzeyini azaltıcı özellikte olduğu belirtilmiştir. Araştırma için veri tarama süreci hala devam etmekte olup, bu aşamadan sonra Geogebra konulu çalışmalarda GeoGebra yazılımının öğrenme ortamlarına katkısı, GeoGebra yazılımının duyuşsal boyuta ilişkin etkileri ve GeoGebra yazılımının kullanımına ilişkin engeller olmak üzere bu başlıklarda kodlar araştırılmaya devam edilecektir. Oluşturulan mevcut temalar ile bu temalara ait kodlar arasında uyum değerlerine bakılacak ve iyi düzeyde uyum yüzdesine ulaşılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, matematik dersinde kullanılan Geogebra uygulamalarının öğrencilerin tutumlarına etkisi kapsamında derse yönelik olumlu etkileri, arkadaşlarla iletişime katkısı, sosyal beceri düzeyine etkisi araştırılacaktır. Ulaşılan nitel verilerin kodlayıcılar aracı güvenirlik katsayısı hesaplanacaktır. İlgili çalışmanın mevcut verileri TÜBİTAK 2209-A-Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında elde edilmiştir. Araştırma kapsamında ilgili sonuçların araştırmanın amaçlarına hizmet edeceği beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geogebra uygulamaları, tutum, öğrenci, ders ilgisi.

ISBN: 978-625-6283-13-8

AZƏRBAYCAN DİLİNİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

THE ROLE OF HAYDER ALIYEV IN THE DEVELOPMENT OF THE AZERBAIJAN LANGUAGE

Mehdiyeva Mətanət Bahadur qızı

ID 0009-0005-0068-4590

Baş müəllim, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, mehtiyeva_m@mail.ru

ÖZƏT

Məlum olduğu kimi, nitq mədəniyyəti mədəni nitq, düzgün danışmaq və yazmaq sənəti, eyni zamanda, lüğət mədəniyyətidir. Şifahi və yazılı dilə aid normalar sistemini, nitq vasitələrindən istifadə qaydalarını sistemli şəkildə öyrənən, istənilən fikri formalaşdırmağa xidmət edən bir sənətdir. Bu sənət ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin dilimizin dövlət səviyyəsində qorunması və tətbiqi üçün imzaladığı fərmandan sonra daha da diqqət mərkəzində oldu. Heydər Əliyevin dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında verdiyi fərman Azərbaycan dilinin tətbiqi və inkişaf etdirilməsinə dövlət qayğısının artırılması, dilin tətbiq sferasının şaxələnməsi məqsədi daşıyır. Ulu öndərin verdiyi fərmana əsasən, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Dövlət Dil Komissiyası yaradılması, ”Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında” qanun layihəsinin hazırlanması həyata keçirildi. Heydər Əliyevin bu fərmanınına əsasən, elmi və bədii əsərlərin, eləcə də lüğət və dərsliklərin latın qrafikalı əlifba ilə yenidən çap olunması, yerli icra hakimiyyəti orqanlarında kargüzarlıq işlərinin də latın qrafikalı əlifba ilə aparılması, bir sözlə, hər bir sahədə latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasının tətbiqi işinin gücləndirilməsi ön plana keçir. Bu fərman 2001-ci il 18 iyun tarixindən qüvvəyə minir.

Ulu öndərin Azərbaycan Respublikası Dövlət Dil Komissiyasının tərkibinin təsdiq edilməsi haqqında fərmanı (2001, 04 iyul), Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Gününün təsis edilməsi haqqında fərmanı (2001,09 avqust), Azərbaycan Respublikasında Dövlət Dili haqqında 3 fəsildən ibarət olan fərmanı (2002,30 sentyabr) dilimizin inkişafı üçün mühüm olan fərmanlar idi.

Heydər Əliyevin dilimizin yüksəlişi naminə gördüyü işlər, verdiyi fərmanlar dil tariximizdə əlamətdar hadisələr kimi qiymətləndirilməlidir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, həqiqətən də, ulu öndərimizin dilimizin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı verdiyi fərman Azərbaycan dilinin tarixi əsaslarını özündə geniş və aydın əks etdirən rəsmi sənəddir. Ulu öndərimizin dilə olan bu qayğı, sevgi və diqqətinin mərkəzində onun natiqliyi, bu sahədə ustalığı, həm ümumtürk, həm də dünya natiqlik sənətində layiqli yer tutması birbaşa öz təsirini göstərir.

Dilimizin inkişafı, dünya dilləri işərisində özünəməxsus yer alması, fəaliyyət dairəsinin genişlənməsində Heydər Əliyevin əvəzsiz xidmətləri, müstəsna rolu var.

Açar sözlər: ümummilli lider, Azərbaycan dili, fərman, nitq mədəniyyəti

ISBN: 978-625-6283-13-8

ABSTRACT

As is well known, the culture of speech is the culture of speech, the art of speaking and writing correctly, as well as the culture of vocabulary. It is an art that systematically learns the system of norms related to oral and written language, the rules of using the means of speech, and serves to form any idea. This art became even more in the spotlight after our country gained independence, after the decree signed by our national leader Heydar Aliyev for the protection and application of our language at the state level. Heydar Aliyev's decree on improving the use of the state language aims to increase state care for the application and development of the Azerbaijani language, to diversify the scope of application of the language. According to the decree of the national leader, the establishment of the State Language Commission under the President of the Republic of Azerbaijan, the draft law "On the state language in the Republic of Azerbaijan" was prepared. According to this decree of Heydar Aliyev, reprinting of scientific and artistic works, as well as dictionaries and textbooks in the Latin alphabet, conducting clerical work in local executive authorities in the Latin alphabet, in short, strengthening the application of the Azerbaijani alphabet in all areas comes to the fore. This decree comes into force on June 18, 2001.

Decree of the National Leader on approval of the composition of the State Language Commission of the Republic of Azerbaijan (July 04, 2001), Decree on the establishment of the Day of the Azerbaijani Alphabet and the Azerbaijani Language (August 09, 2001), Decree on the State Language of the Republic of Azerbaijan consisting of 3 chapters (September 30, 2002) were important decrees for the development of our language.

The work done by Heydar Aliyev for the rise of our language, the decrees issued by him should be evaluated as significant events in the history of our language. It should be noted that the decree of our great leader on improving the use of our language is indeed an official document that reflects the historical foundations of the Azerbaijani language in a broad and clear way. In the center of this care, love and attention of our great leader, his eloquence, mastery in this field, his worthy place in both the all-Turkic and world oratory have a direct impact.

Heydar Aliyev has invaluable services and an exceptional role in the development of our language, its special place in the work of world languages, the expansion of its scope.

Keywords: national leader, Azerbaijan language, decree, speech culture

GİRİŞ

Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev milli dilimizin inkişafında tarixə öz əbədi imzasını qoymuş dahi şəxsiyyətdir. Onun fəal və ardıcıl dil siyasəti ölkəmizdə milli azadlıq ruhunu yüksəltmiş və bu yolda xalqımızın əzmini artırmışdır. Heydər Əliyevin natiqlik məharəti Azərbaycan xalqının milli sərvətidir; onun bu sahədəki istedadı hərtərəfli araşdırılmalı, öyrənilməli, Azərbaycan, ümumtürk və dünya natiqlik sənəti tarixində layiqli yer tutmalıdır (2,s100).

Məlumdur ki, nə ilk konstitusiyada, nə də 1937-ci ilin aprelində qəbul olunmuş konstitusiyada dövlət dili barəsində maddə olmayıb.1956-cı il konstitusiyasında isə "Azərbaycanın dövlət dili

ISBN: 978-625-6283-13-8

Azərbaycan dilidir" maddəsi yazılmışdı. 1978-ci il konstitusiyasında Azərbaycan dili dövlət dili kimi qəbul edilmişdir. Bu barədə professor Buludxan Xəlilov da qeyd edir ki, "Azərbaycan tarixinin yaxın keşmişində Azərbaycan dili təqib və təzyiqlərə məruz qalmış, əslində nüfuzunu, rəsmi dövlət dili kimi statusunu itirmişdi. Azərbaycan dilinə qarşı qısqanc, qərəzli və ədalətsiz münasibət 1956-cı ildə Azərbaycan Konstitusiyasında "Azərbaycanın dövlət dili Azərbaycan dilidir" maddəsi olanda da davam etmişdir. O vaxtın özündə də iclasların, qəzetlərin, rəsmi dövlət adamlarının dili Azərbaycan dili olmayıb və kargüzarlıq işləri doğma ana dilimizdə aparılmayıbdır. Azərbaycan dilinin inkişafı, dövlət dili kimi onun inkişafına qayğı ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin adıyla bağlıdır. Ölkə rəhbərinin təşəbbüsü ilə 1995-ci il konstitusiyamızda dövlət dili haqqında maddənin öz əksini tapması dilimizin qanuni haqqını yenidən geri qaytardı. Məlum olduğu kimi, 1995-ci il noyabrın 12-də qəbul olunan Konstitusiyada (Maddə 2.) Azərbaycan dili Azərbaycan Respublikasının Dövlət dili kimi təsbit olundu. Prezidentin dil haqqında imzaladığı fərman və qanunlar dil siyasətinə, dil quruculuğunun gedişatına öz müsbət təsirini göstərdi. Heydər Əliyevin Azərbaycan dilinin inkişafı, bu dilin beynəlxalq arenada özünə yer almasındakı xidmətləri sonsuzdur. Bu qalibiyyət birdən-birə baş tutmamışdır. Ulu öndərimiz bu işdə uzun zaman mücadilə aparmış və sonucda qalib gəlmişdir. Bu tarix hələ XX əsrin 70-ci illərindən başlamışdı. O zaman üçün Azərbaycan dilində çıxış etmək böyük iradə, təcrübə, savad, ən əsası isə cəsarət tələb edirdi. Heydər Əliyevin bu çıxışı davamlı olaraq artıq bütün dövlət tədbirlərinə yol açmağa başlayır.

"Heydər Əliyev Azərbaycan dilini məişət səviyyəsindən daha geniş arenaya çıxardı. Azərbaycanda və onun hüdudlarından kənarda rəsmi görüşlərdə, BMT, Avropa Şurası kimi mötəbər məclislərdə Azərbaycan dili onun nitqində öz əzəməti ilə seçilir"(2,s106).

Dövlət başçısının verdiyi fərmanlar dilimizin həm orta ümumtəhsil məktəblərində, həm də ali məktəblərdə Azərbaycan dilinin tədrisi işinə çox böyük təsir etdi. Eyni zamanda, tədris ocaqlarında dilimizin tədrisinə ayrılan saatlar artırıldı.

ARAŞDIRMA

Dil millətin formalaşmasında vacib olan amillərdən biridir. Azərbaycan dili Azərbaycan xalqının milli sərvətidir və xalqımızın ən ümdə vəzifəsi bu sərvətin qayğısına qalmaq və dilimizi gələcək nəsillərə ötürməkdir. Tarixə nəzər saldıqda görürük ki, hər bir xalqın inkişafında və tərəqqisində müstəsna xidmətlər göstərmiş şəxsiyyətlər yetişir. Heydər Əliyev də bu mənada Azərbaycan üçün əvəzsiz liderdir. Öz xalqı üçün etdiyi saysız-hesabsız xidmətlər onu "Ümummilli lider" zirvəsinə yüksəldib. Məhz onun hakimiyyəti illərində Azərbaycan xalqının tərəqqi və inkişaf dövrü başlayıb. Milli dövlətçilik anlayışını xalqımız üçün ulu öndərimiz aşılayıb.

Heydər Əliyevin hakimiyyəti illərində rus dilinin hakim olmasına baxmayaraq, Azərbaycan dili də öz funksionallığı ilə diqqət çəkir. Bu özünü istər tədris ocaqları, istərsə də mətbuat orqanları və rəsmi məclislərdə göstərir. O illərdə Azərbaycan dilində jurnal və qəzetlər, "Müasir Azərbaycan dili" dərslikləri işıq üzü görür. Onu da qeyd edək ki, bu dərsliklər dövlət mükafatına layiq görülür. Bütün bunlar-ana dilinin ictimai-siyasi nüfuzunun artması ümummilli liderimizin yürütdüyü siyasətin nəticəsi kimi qiymətləndirilir. Ümummilli liderimiz sonralar o dövrü belə xatırlayırdı: "Yadımdadır, 1978-ci ildə biz Azərbaycanın Konstitusiyasına Azərbaycan dilinin dövlət dili olması haqqında maddə daxil edəndə Moskvadan ... nə qədər

ISBN: 978-625-6283-13-8

təzyiqlər göstərildi. Ancaq biz bu təzyiqlərə dözdük.” Tarixə nəzər saldıqda görürük ki , Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini qazandıqdan sonra da dil məsələsi gündəmə gəlir. Lakin ümummilli lider Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü, yürütdüyü siyasət nəticəsində dilimiz yenidən öz müstəqilliyini qazanır.

Respublika prezidenti kimi Heydər Əliyev Azərbaycan dilinin tətbiqi və qorunması haqqında beş fərman vermişdir (1, s.22).

Heydər Əliyev deyirdi: “ Millətin milliliyini saxlayan onun dilidir”. Doğrudan da, hər bir xalq öz tarixini, milli-etnik varlığını məhz dili ilə nümayiş etdirir.

Ulu öndərimiz dilimizin türk dili deyil, Azərbaycan dili adlandırılmasını məqbul hesab edirdi. O deyirdi: “Biz türkdilli xalqların ailəsinə mənsub olan bir xalqıq. Ancaq bunun çox şaxələri var. Bunun bir şaxəsi də Azərbaycan dilidir. Biz bunu təsdiq etmişik və bu artıq bütün ictimaiyyət tərəfindən qəbul olunubdur”.

Düzdür, bu iki türk mənşəli dillər bir-birinə yaxındır. Amma dilimizin Azərbaycan dili adlanması daha uyğun seçimdir. Bu, daha uğurlu səslənir.

Bildiyimiz kimi, Heydər Əliyevin qərarı ilə 1 avqust tarixi hər il Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günü kimi qeyd olunur. Bu, dil tarixində əlamətdar hadisədir.

Heydər Əliyev qeyd edirdi:” Mən bu gün böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, Azərbaycan dili XX əsrdə böyük inkişaf yolu keçmişdir. İndi baxın bizim dilimiz nə qədər zəngindir, nə qədər məlahətlidir, nə qədər şirindir və bütün fikirləri ifadə etməsi üçün nə qədər söz ehtiyatlarına malikdir. Biz Azərbaycanda Azərbaycan dilinin hakim olmasını, Azərbaycan dilinin getdikcə inkişaf etməsini təmin edəcəyik”.

Dahi rəhbərin gənclərlə, xüsusilə tələbələrlə görüşlərindəki çıxışlarında da ana dilinə olan sevgi və qayğısı xüsusi diqqət çəkir. O qeyd edirdi ki, hər bir azərbaycanlı gənc ilk olaraq öz dilini mükəmməl bilməlidir. Çünki bizim gözəl, zəngin, cazibədar dilimiz var və onu heç bir şeyə dəyişmək olmaz. Bununla yanaşı, Heydər Əliyev gənclərin digər dilləri də bilməsini müsbət qarşılayır və müasir gənclər üçün bunu önəmli hesab edirdi.

Ulu öndərin dilimizə olan qayğısı hər bir sahədə özünü göstərir. Heydər Əliyevin sənət adamları, xüsusən də yazıçı və şairlərə olan diqqəti bunu bir daha sübut edir. O deyirdi: “Mən fəxr edirəm ki, türk dillərinə mənsub olan Azərbaycan dili bu qədər zəngindir, bu qədər bədii ifadələrlə doludur və biz həyatın bütün sahələrinə aid olan fikirlərimizi öz ana dilimizdə ifadə edə bilirik. Burada mən Azərbaycan yazıçılarının, dilçilərinin, ədəbiyyatşünaslarının xidmətlərini xüsusi qeyd edirəm. Çünki hər bir respublikada proseslər cürbəcür gedibdir”. Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutürk, Məmməd Araz kimi yazarlara qayğı göstərməsi, neçə-neçə ustad sənətkarlarımıza SSRİ-nin ən böyük mükafatlarını, fəxri adlarını təqdim etməsi onun Azərbaycan dilinə və ədəbiyyatına göstərdiyi böyük qayğının parlaq təzahürüdür.

“Dilimiz çox zəngin və ahəngdar dildir, dərin tarixi köklərə malikdir. Şəxsən mən öz ana dilimi çox sevir və bu dildə danışmağımla fəxr edirəm” deyən ümummilli lider Heydər Əliyev sovet rejimində, rus dilinin kölgəsində qalan dilimizi xilas etdi. Onun milli mədəniyyətimizə və mənəviyyatımıza dərindən bələd olması səbəbindən dilimizin saflaşması və zənginləşməsi mümkün oldu.

Bu gün prezidentimiz İlham Əliyev ana dilimizin saflığının qorunması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində ulu öndərin başladığı işləri şərəflə davam etdirir. Latın qrafikasında kütləvi

ISBN: 978-625-6283-13-8

nəşrlərin meydana çıxması bunun parlaq göstəricisidir. Prezidentin 2004-cü il yanvarın 12-də imzaladığı "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" Sərəncamına əsasən 150 cildlik "Dünya ədəbiyyatı kitabxanası", 100 cildlik "Dünya uşaq ədəbiyyatı kitabxanası", 100 cildlik "Azərbaycan ədəbiyyatı kitabxanası" adlı yeni nəşrlər işıq üzü gördü. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında" 2012-ci il 23 may tarixli, "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi haqqında" 2012-ci il 29 may tarixli, "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında" 2013-cü il 9 aprel tarixli, "Azərbaycan dilinin elektron məkanda daha geniş istifadəsinin təmin edilməsi ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında" 2018-ci il 17 iyul tarixli sərəncamları, "Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və dövlət dilindən istifadənin daha da təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında" 2018-ci il 1 noyabr tarixli fərmanı, həmçinin "Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Terminologiya Komissiyası haqqında Əsasnamə"nin təsdiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 26 noyabr tarixli qərarı ana dilinə dövlət qayğısının artırılması, dilçilik sahəsində fundamental və tətbiqi araşdırmaların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

NƏTİCƏ

Bu gün dünyanın bir neçə universitetində Azərbaycan dili tədris olunur. ABŞ-ın altı (Şikaqo, Los-Ancelos, Vaşinqton, Nyu-York, San-Fransisko, Harvard) universitetinin proqramında Azərbaycan dili öyrənilir.

Onu da qeyd edək ki, bu gün dilimizin tarixi, bu günü, sabahı ilə bağlı dəyərli tədqiqatlar aparılır. Bu işdə dilçilərin əməyi və səyi yüksək qiymətləndirilməlidir. Dünyada gedən qloballaşma prosesləri müstəvisində Azərbaycan dilinin nüfuzunu təmin etmək üçün dilimizin bütün incəliklərini öyrənmək, eləcə də öyrətmək, təbliğ və tədqiq etmək ən ümdə vəzifələrdəndir.

Bu gün Azərbaycan dilini tədris edən biz müəllimlərin qarşısında çox mühüm bir vəzifə dayanır. Bu vəzifə daim dilimizi təblig və tədqiq etmək və bu şərəfli yolda ümummilli liderimizin qəbul etdiyi qərarlar, imzaladığı qanunlar, fərman və sərəncamlar əsasında dilimizin inkişafına xidmət etməkdir. Beləliklə, minilliklər boyu formalaşan və bu günümüzə gəlib çatan Azərbaycan dili xalqımızın qədimliyinin simvolu, qürur mənbəyidir. Bu gün müstəqil bir dövlətimizin mövcudluğu dilimizin qorunması, dünya dilləri içərisində layiqli yer tutması baxımından vacib tarixi imkandır. Məhz Ulu öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu dil siyasəti bu sahədə əldə etdiyimiz uğurların əsasını təşkil edir.

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT:

1. Babayev A.M. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti Bakı, 2011, 620 səh.
2. Hacıyeva İ.H. Nitq mədəniyyəti Dərs vəsaiti, Bakı, 2011, 245 səh.

ISBN: 978-625-6283-13-8

M.Ə.SABIRIN "HOPHOPNAMƏ"SINDƏ IŞLƏNƏN XITABLARIN LINQVISTIK XÜSUSIYYƏTLƏRI

Mehdiyeva Mətanət Bahadur qızı

ADPU, baş müəllim, f.ü.f.d.

mehtiyeva_m@mail.ru

Açar sözlər: Sabir, xitab, müraciət, satira, surət, obrazlılıq, poetiklik

XÜLASƏ

Bədii ədəbiyyatın sintaktik quruluşunu zənginləşdirən, obrazlılıq və poetikliyini artıran vasitələr içərisində xitablar xüsusi rola malikdir. Xitablar müraciət məqsədilə işlədilən sözlər olmaqla yanaşı, eyni zamanda münasibət də bildirir. Xitablar bədii nümunələrdə obrazların xarakterini, yazarın obraza, mühitə olan münasibətini açmaq cəhətdən çox əlverişlidir.

Xitablar daha çox insana müraciətlə işlənir. Amma başqa canlı varlıqlara, eləcə də cansız varlıqlara da müraciətlə işlənən xitablar var. Hər bir bədii əsəri zənginləşdirən dil materialları içərisində xitabların rolu vardır. Xitablar bədii əsərlərdə işlədilən zaman obrazlılığı artırır, obrazın xarakterini açmağa kömək edir. Hətta surətlərin bir-birinə olan münasibətini də oxucuya çatdırmağa kömək edir. Emosional-ekspressiv səciyyəli olur.

Biz xitabların daxili bölgüsü, quruluşu, ifadə vasitələri, həmçinin poetik imkanları haqqında danışmaq istərdik. Bu baxımdan böyük Azərbaycan satiriki, zəmanəsinin "güzgüsü" olan M.Ə.Sabirin yaradıcılığı çox zəngin və əhəmiyyətlidir. Şair satirik şeirlərində insanların cahilliyini, qadın hüquqsuzluğunu, camaatın savadsız, mövhumatçı fikirlərini oxucuya çatdırmaq üçün elə adlar seçib müraciət edir ki, bu da oxucuda xüsusi maraq yaradır. Məs.: Xansənəm, Şahbacı, Tükəzban, Ağca, Fatı, Xandostu, Moldayı, Zalxa, Hacı Qurban və s.

Sabirin yaradıcılığı həm insana, həm də başqa canlı və cansız varlıq, eləcə də mücərrəd varlıqlara aid xitablarla zəngindir. Şair insana müraciət olaraq həm insan adları, eyni zamanda maraqlı ləqəb və titullar, həmçinin "bala", "fələ", "ey qafil", "uşaqlar"," ey əzizim", "ay çalağanlar", "ey oğul", " cavanım" , "dilənçi", "biçarə" və s. kimi sözlərdən istifadə edir.

Sabirin mövzu dairəsi geniş, obraz silsiləsi zəngin, təsvir və səciyyələndirmə üsulları rəngarəng və orijinaldır. Dövrünün tiplərinə müraciət etməklə Sabir onların xarakterini açır. Bu zaman şair xitablardan çox ustalıqla istifadə edir. Şair surətlərə ad seçərkən onlara olan münasibətini ön planda saxlayır. Sabir şeirlərində müraciət etdiyi adlardan komik vasitə kimi istifadə edir.

İstər ciddi, istərsə də məişət mövzusunda yazdığı şeirlərində xitablardan çox ustalıqla istifadə etmişdir. Bu baxımdan şairin satirik ruhda yazdığı şeirləri oxucular tərəfindən hər zaman maraqla oxunur.

ISBN: 978-625-6283-13-8

STYLIST CHARACTERISTICS OF ADDRESSES USED IN "HOPHOPNAME" BY M.A. SABIR

Key words: Sabır, address, appeal, satire, image, imagery, poetics

SUMMARY

Addresses have a special role among the tools that enrich the syntactic structure of fiction and increase its imagery and poetics. In addition to being words used for the purpose of addressing, addresses also express attitudes. Addresses are very useful for revealing the character of images in artistic examples, the author's attitude towards the image and the environment.

Addresses are used to appeal to more people. But there are addresses used with reference to other living beings as well as inanimate beings. Addresses have a role in language materials that enrich every artistic work. Addresses, when used in artistic works, increase imagery and help reveal the character of the image. It even helps to convey to the reader the relation of the copies to each other. It is characterized by emotional-expressiveness.

We would like to talk about the internal division of speeches, structure, means of expression, as well as poetic possibilities. From this point of view, the creativity of M.A. Sabir, the great Azerbaijani satirist, the "mirror" of his time, is very rich and important. In his satirical poems, the poet chooses such names to convey to the reader the ignorance of people, the lawlessness of women, and the illiterate and superstitious ideas of the community, which creates special interest in the reader. For example: Khansanem, Shahbaji, Tukezban, Agca, Fati, Khandostu, Moldayi, Zalkha, Haji Gurban, etc.

Sabir's work is rich in appeals to people, other animate and inanimate beings, as well as abstract beings. The poet uses both human names and interesting nicknames and titles as an address to the person, as well as "baby", "fala", "heedless", "children", "hey dear", "hey children", "hey son", "my young man". ", "beggar", "poor" and so on. uses words like

Sabir's subject range is wide, the range of images is rich, the methods of description and characterization are colorful and original. By referring to the types of his time, Sabir reveals their character. At this time, the poet uses addresses very skillfully. When the poet chooses a name for the images, he puts his attitude towards them in the foreground. Sabir uses the names he addresses in his poems as a comic tool.

In his poems written on both serious and everyday topics, he used addresses very skillfully. From this point of view, the poems written by the poet in a satirical spirit are always read with interest by the readers.

Xitablar qrammatik cəhətdən cümlə ilə bağlı olmayan sözlər sırasına daxildir. Biz nitq prosesində bir-birimizə müraciət edərək nə isə soruşur, öyrənir və ya onu hansısa bir işə təhrik

ISBN: 978-625-6283-13-8

edirik. Bu zaman hər birimiz xitablardan istifadə edir, qarşımızdakının fikrini söylənilən məsələyə yönəldirik. Xitablar sadə cümlənin həcmini genişləndirir və cümlə üzvləri ilə yalnız mənaca bağlanır.

Prof.Q.Kazımov xitabın əsas xüsusiyyətlərini belə qruplaşdırır:"Müxtəlif şəxslərə, şəxsləndirilən əşyalara, mücərrəd varlıqlara müraciət məqsədilə işlədilir; aid olduğu cümlənin üzvləri ilə yalnız mənaca əlaqələnir, qrammatik cəhətdən əlaqələnə bilmir; isimlərlə (isimləşmiş sözlərlə) və ismi birləşmələrlə ifadə olunur; ismin adlıq halında olur; xüsusi intonasiya ilə tələffüz edilir, aid olduğu cümlənin üzvlərindən xüsusi fasilə ilə ayrılır; məzmunca ikinci, formaca üçüncü şəxsə aid olur; sintaktik suala cavab vermir" (1, s. 248).

Xitablar daha çox insana müraciətlə işlənir. Amma başqa canlı varlıqlara, eləcə də cansız varlıqlara da müraciətlə işlənən xitablar var. Hər bir bədii əsəri zənginləşdirən dil materialları içərisində xitabların rolu vardır. Xitablar bədii əsərlərdə işlədilən zaman obrazlılığı artırır, obrazın xarakterini açmağa kömək edir. Hətta surətlərin bir-birinə olan münasibətini də oxucuya çatdırmağa kömək edir. Emosional-ekspressiv səciyyəli olur.

Biz xitabların daxili bölgüsü, quruluşu, ifadə vasitələri, həmçinin poetik imkanları haqqında danışmaq istərdik. Bu baxımdan böyük Azərbaycan satiriki, zəmanəsinin "güzgüsü" olan M.Ə.Sabirin yaradıcılığı çox zəngin və əhəmiyyətlidir. Şair satirik şeirlərində insanların cahilliyini, qadın hüquqsuzluğunu, camaatın savadsız, mövhumatçı fikirlərini oxucuya çatdırmaq üçün elə adlar seçib müraciət edir ki, bu da oxucuda xüsusi maraq yaradır. Məs.: Xansənəm, Şahbacı, Tükəzban, Ağca, Fatı, Xandostu, Moldayı, Zalxa, Hacı Qurban və s.

Sabirin yaradıcılığı həm insana, həm də başqa canlı və cansız varlıq, eləcə də mücərrəd varlıqlara aid xitablarla zəngindir. Şair insana müraciət olaraq həm insan adları, eyni zamanda maraqlı ləqəb və titullar, həmçinin "bala", "fələ", "ey qafil", "uşaqlar"," ey əzizim", "ay çalağanlar", "ey oğul", " cavanım" , "dilənçi", "biçarə" və s. kimi sözlərdən istifadə edir.

Antroponimlərdən Əhməd, Mir Haşım, Xanbacı, Məmdəli, Ümnu Xaqan oğlu, Fahrat kişi, Sonya, Sultan baba, Səttərxan, Həsən, Fatı və s.şairin müraciət etdiyi xitablara nümunə ola bilər. Şair bu adları təsadüf olaraq seçmir. Onlara poetik ustalıqla elə xitab edir ki, oxucu bu müraciətin arxasında həmin surətlərlə tanış olur, onların xarakterini üzə çıxarır:

Durma, yıxıl yat hələ, *Fahrat kişi*!
Əsri görüb qalma belə mat, *kişi!*
İndi olub yorğanın üçqat, *kişi!*
Saqqalını bir-iki yırğat, *kişi*!
Çək başına yorğanını, yat, *kişi*! (2, s. 157)

Sabirin bəzi satirik şeirləri var ki, orada şair xüsusi olaraq adla müraciət etmir, ümumi sözlərlə, əksəriyyətə xitabən fikrini çatdırır:

Uşaq mənimdir, *baba*, dəxli nədir sizlərə?
Kim sizi qəyyum edib, hökm edəsiz bizlərə? (2, s.222)

Şair ləqəb, titul, gizli imzalara da müraciət edir. Bu adların seçilməsi daha qabarıq üslubi xüsusiyyətlərə malikdir. "Qarınqulu", "Güləyən", " Key Şeyx"," Padşahım"," İpəkdurdu", "Molla", "Seyyidi-sərkar", "Zənbur ağa", "Lağlağı"," Qızdırmalı"," Sırtıq", "Mozalan" və s. "Təhsili-elm" şeirində şair yazır:

Yaxşı nəzər etdikcə sərəncamı yamandır,

ISBN: 978-625-6283-13-8

Hər addımı qandır;
Lağlağı, amandır,
Qızdırmalı, yan dur,
Sırtıq, Mozalan, dur! (2, s.32)

Qeyd edək ki, Lağlağı Cəlil Məmmədquluzadənin, Qızdırmalı M.H.Zeynalovun, Sırtıq da "Molla Nəsrəddin" jurnalında işlədilmiş gizli imzalardandır. Şairin ən çox istifadə etdiyi imza "Hop-hop" idi. Həmçinin "Yaramaz", "Mirat","Qabağa gedən zəncirli","Dil dirəyi", "Nizədar"," Molla Nəsrəddin" və s. imzalarla da yazırdı. Sabir bəzi şeirlərində bu imzalara, yəni özünə xitab etmişdir.Məsələn, "Şəkibai" ," Hər səri-müjdə min aşiqi-nalanın var" kimi şeirlərində bu müraciətin şahidi oluruq:

Durmuşam pişü pəsi-təndə, *Sabir*, necə kim,
O əliflər ki, pəsü pişi pişi-ətənadə durar! (2, s.331)

"Müasir Azərbaycan dilində xitab ismin adlıq halında duran sözlə və ya söz birləşmələri ilə ifadə olunur. Lakin klassik ədəbiyyatda xitabın başqa formaları da işlənir: saqiyə, Sabirə və s.(3, s.311)

Sabira, qərq edər axir səni bu seyli-bəla,
Olma qafil belə kim, dideyi-giryanın var. (2, s.364)

Xitabların quruluşu cümlə üzvlərinin quruluşundan fərqlənir. "Sadə xitablar bir üzvə uyğun gəlir. Mürəkkəb xitablar isə iki üzvə (mübtəda və onun təyininə) uyğun gəlir. Elə buna görə də sadə xitablara bəzən müxtəsər xitablar, mürəkkəb xitablara isə geniş xitablar da deyilir (4, s.228-229). Prof. Q.Kazımov da xitabları quruluşuna görə belə qruplaşdırır. Lakin 1981-ci ilin nəşri olan "Müasir Azərbaycan dili" (İİİ cild) kitabında xitabların quruluşu barəsində heç bir məlumata rast gəlmirik. "Müasir Azərbaycan dili" (İV hissə, 2007) kitabında isə xitabların quruluşu haqqında yazılır: "Quruluşca xitablar sadə və mürəkkəb olur. Bunlara müxtəsər və genişlənmiş xitablar da deyilir. Bir sözdən ibarət olan xitablar sadə xitab adlanır...Mürəkkəb xitablar söz birləşmələri şəklində olur: Bir az da səbir elə, Muğan gözəli!; Təslim ol, dəli Kür! "(5, s. 217)

Sabirin canlı varlıqlara müraciətlə işlətdiyi xitabların bir qismi yalnız isimlərdən ibarətdir: könül, əzizim, padşahım, adam, həmsayə, yoldaşlar, fələ, qarə, əkinçi, arqadaşlar, oğlum, vaiz, məşədi, dilənçi, hacı, əfəndim, xacə, gözəlim, baba, millət, bəradər, seyyidim və s. Bunlar sadə xitablardır.

Yoldaşım, yatmışmısan?
Yox, bir sözün varsa, buyur!
On manat qərz istərəm...
Yox,yox, *bəradər*, yatmışam! (2, s.275)

Fələ, mənə bir söylə, nədən hörmətin olsun?
Axır nə səbəbsöz deməyə qüdrətin olsun?
Əl çək,*bala*,dövlətlilərə xidmətin olsun,
Az-çox sənə verdiklərinə minnətin olsun!... (2, s.25)

ISBN: 978-625-6283-13-8

Şairin canlı varlıqlara müraciət etdiyi sözlərdən quruluşca mürəkkəb olanların ifadə vasitələri də müxtəlifdir. Məsələn, ey mənim pakürəkli həmvətənim, ey sadə cəvanım, ay ac toyuq, sevgili sultan babam, ay açılan səbahi-qəm, ey müsibətzadə dindaşlarım, yazıq millət, mürtəce xadimlərim, a zalım Məmdəli, möhtəbər iranlılar və s.

İnsana müraciətlə işlənən xitablar içərisində şair baba can, ipək qurdu, ey gözüm, ey canım, ey fəqir, gavur qızı, a şirvanlılar, a yetimlər, iranlılar, madmazel, millət, biçarə, ey qolçomaq, ey əyyaş və s. tipli sözlərdən də istifadə edir. Eyni zamanda bu şeirlərdə isimləşmiş sifətlər, feili sifət , feili sifət tərkibləri, təyini söz birləşmələri, izafət tərkibləri də xitab kimi işlənir: ay adama oxşamaz, ey bizi elmə dəlalət eləyənlər, ay başı daşlı kişi, gavur qızı, sevdiyim, canım madmazel, mürtəce xadimlərim, sevgili-varis, ay ac toyuq, ey natiqeyi-bədiəpərdaz, ey dilbəri-hürriyyət, ey pədəri-mənəviyi-əhli vətən, ey eşqi-cünun, ey şahbazi-ülviyyət, a yaz günləri və s.

Sabirin şeirləri işərisində başqa canlı varlıqlara da müraciətlə istifadə etdiyi xitablar çoxdur.Məsələn: ay ac toyuq, ay çalağanlar, ey bülbülüm, ey ipəkqurdu, a qarğa ağa və s.

Çığırtma, yat, *ay ac toyuq*, yuxunda çoxca darı gör!
Sus, ay yazıq, fəzadəki üqabi-canşikarı gör! (2,s.69)

Şairin satirik şeirləri içərisində cansız varlıqlara müraciətlə işlənən xitablar da çoxdur: ey söz, ay açılan səbahi-qəm, ey aləmi-həqiqi, ey Ərdəbil, ey Vətən, badi-səba, könül, ey pul, ey dil, ey yaz, məktəb , a yaz günləri, a buz və s.

Könlüm sənə maildir əzəldən bəri, *ey pul!*
Olsam da nolur taətinə il-günü məşğul,
Sənlə görürəm kəndimi həp bəzmdə məqbul,
Sənsiz bu cəhan əhlin inandırmaq olurmu?!
Naəhl olana mətləbi andırmaq olurmu?! (2, s.78)

Şair müraciət forması olaraq ey canım, ey gözüm; ay köhnələr, ay yaşdılar; sənəmim, lələruxum, gülbədənim... a yaz günləri, ilin əziz günləri kimi həmcins xitablardan da istifadə edir:

Sənəmim, lələruxum, gülbədənim,
Mələyim, sərvqədim, simtənim,
Ey fərhbəxş dili-pürmihənim,
Söylə, aya, günəhim noldu mənim? (2, s.228)

Sabir bəzi şeirlərində Tanrıya müraciət edir. Bu zaman *xudaya, ilahi, ey rəbbi ənam, ey xuda, ay Allah, ya rəb* kimi xitablardan istifadə edir:

Bimərhəmət əyanlarına şükür, *xudaya!*
Bu sahibi-milyanlarına şükür, *xudaya!*

Şairin şeirlərində mürtəce ruhani Mir Haşıma, İran şahı Məhəmmədəliyə, xalq qəhrəmanı Səttarxana, Ömər Faiq Nemanzadəyə, Əli Nəzmiyə xitab etdiyini görürük:

Soldumu gülzarın, *ey Faiqi-Neman pəsər,*
Laleyi-nemanların oldumu xunincigər... (2, s.122)

Ümumiyyətlə, Sabirin yaradıcılığında antroponimlər üslubi vasitə kimi sənətkarlıqla işlədilmişdir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Bir məqamı da qeyd edək ki, xitablar müraciətlə yanaşı, münasibət də bildirir. Bu münasibəti xitablarla işlənən təyinlər, eləcə də xitab kimi seçilən sözlər yaradır. Sabirin satirik şeirlərində bu münasibət xitablar vasitəsilə çox aydın şəkildə özünü göstərir. Belə münasibət surətləri xarakterizə etməyə kömək olur. Məsələn:

Fələ, özünü sən də bir insanmı sanırsan?!
Pulsuz kişi, insanlığı asanmı sanırsan?! (2, s.74)

Rədd ol qapıdan, ağlama, zar-zar, *dilənçi!*
Vaqqıldama bayquş kimi, *idbar dilənçi*! (2, s. 212)

Sevdiyim, bundan belə hini-zəvalındır sənin,
İşbu vəch ilə könül cayi-məlalındır sənin... (2, s.205)

Ey gözüm,ey canım!
Get məktəbə, *cavanım!* (2, s. 376)

Xitabların işlənmə yeri də müxtəlifdir. Həm cümlənin əvvəli və sonunda, həm də ortasında işlənmə imkanına malikdir. Sabirin şeirlərində də xitablar hər üç məqamda işlənir:

Xosrovi-hüsnün, *əzizim*, sən imişsən taci,
Xublar cümlə dərgahinin möhtaci... (2, s. 372)

Ey dil, amandı, sirrin biganə bilməsin!
Ahəstə zülfi-rardə yat, şanə bilməsin! (2,s.370)

Bir ləhzə bəzmi-yardə dilşadəm, *ey könül,*
Aram tut, bu mətləbi biganə bilməsin! (2, s.370)

Sonuc olaraq onu qeyd etmək lazımdır ki, şairin yardıcılığı xitablarla o dərəcədə zəngindir ki, hətta eyni bir misrada bəzən bir neçə xitaba rast gəlinir. Bu xitablar həm müəllifin surətlərə, həm də surətlərin bir-birinə qarşı münasibətini ifadə etməyə kömək edir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

Q.Ş.Kazımov. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı,"Elm və təhsil", 2010, 498 səh.

M.Ə.Sabir. Hophopnamə. Bakı, "Yazıçı",1992, 556 səh.

Müasir Azərbaycan dili , III cild, Sintaksis,"Elm" nəşriyyatı, Bakı, 1981, 442 səh.

B.Ə.Xəlilov. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, "Adiloğlu", 2017, 428 səh.

Ə.Abdullayev., Y.Seyidov., A.Həsənov. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, Şərq-Qərb, 2007, 422səh.

ISBN: 978-625-6283-13-8

ÖZBEK TÜRKÇESİNDE BAZI ARAPÇA VE FARSÇA KELİMELERDE GÖRÜLEN SES OLAYLARI[1]

Arş. Gör. Dr. Hülya ERGENE

Dicle Üniversitesi

hulyaergene90@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-7771-9668

ÖZET

Özbek Türkçesinde Arapça ve Farsçadan geçen çok sayıda kelime bulunmakta ve bunlar hâlâ canlı bir şekilde kullanılmaktadır. Özbek Türkçesinde önemli ölçüde alıntı kelimeler mevcuttur. Bunların bir kısmını Arapça bir kısmını da Farsça kelimeler oluşturmaktadır. Arapçadan ve Farsçadan Özbek Türkçesine ödünçlenen kelimeler bazen aslını korurken bazen de çeşitli ses değişimlerine uğrayarak dilde yer almaya başlar. Bu çalışmada Özbekçe söz varlığında önemli ölçüde yer alan bazı Arapça ve Farsça kelimeler, Özbek Bilmeceleri esasında bazı eklemeler de yapılarak dilde geçirdikleri ses değişikliği örnekleri ile verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Özbek Türkçesi, Arapça, Farsça, ses olayları

PHONETİC EVENTS OBSERVED IN SOME ARABIC AND PERSIAN WORDS IN UZBEK TURKISH

Arş. Gör. Dr. Hülya ERGENE

Dicle Üniversitesi

hulyaergene90@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-7771-9668

ABSTRACT

There are many words in Uzbek Turkish that come from Arabic and Persian, and these are still used vividly. There are a significant number of loan words in Uzbek Turkish. Some of these are Arabic words and some are Persian words. Words borrowed from Arabic and Persian into Uzbek Turkish sometimes preserve their original form and sometimes begin to appear in the language by undergoing various sound changes. In this study, some Arabic and Persian words, which have a significant place in the Uzbek vocabulary, will be given with some additions on the basis of Uzbek Riddles, with examples of sound changes they undergo in the language.

[1] Bu çalışma 2024 yılında Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde savunulan Özbek Bilmeceleri (Yapı, Dil Özellikleri, Türkiye Türkçesine Aktarma, Sözlük) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Key Words: Uzbek Turkish, Arabic, Persian, phonetic events

GİRİŞ

Özbek Türkçesi Karluk grubunu teşkil eder. Özbek Türkçesinin söz varlığının temelini Türkçe sözcükler oluşturur. Bunun yanında Rusçadan, Arapçadan, Farsçadan ve Moğolcadan alınan sözcükler de oldukça fazladır. Arapça ve Farsçadan alınan sözcükler Özbek Türkçesine geçerken çeşitli ses değişimlerine uğramıştır. Arapça ve Farsçadan alınan sözcüklerin Özbek Türkçesinin dil özelliklerine döndürülmesi sürecinde sözcükler şekilsel açıdan bazen çok büyük değişikliğe uğrarken bazen de hiç değişikliğe uğramamış, aynen korunmuştur.

Volkan Coşkun, Standart Türkçede ses olaylarının sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde yeniden sınıflandırılması adlı çalışmasında ses olaylarının, benzeşme, aykırılaşma, ses türemesi, ses düşmesi, yer değiştirme başlıkları altında ele alınması gerektiğini vurgular (Coşkun 2011: 365). Coşkun yine ses olayları çalışmalarında kelimelerin okunuşları için alıntılanan kelime hangi dilden ise o dilin uzmanlarına danışmanın uygun olacağı sonucuna varır (Coşkun 2011: 365).

Bu çalışma Ünlüler ve Ünsüzlerde Görülen Ses Olayları olarak iki ana başlıkta ele alınmış ve alt başlıklarla sıralanarak Özbek bilmecelerinde geçen Arapça ve Farsça bazı dikkat çekici sözcükler ile sınırlı tutularak örnekleri sunulmuştur:

1. Ünlülerle İlgili Ses Olayları

1.1. Ünlü Düşmesi

Farsça kelimelerde bazen başta, bazen ortada bulunan bazen de sonda bulunan ünlülerin düştüğü görülür.

gar ‘eğer’, kaptar (<Far. kabutar) ‘güvercin’, musht (<Far. müşte) ‘yumruk’, taft (<Far. tefte) ‘sıcaklık’, taqya (<Ar. ṭâḳıyye) ‘takke’

1.2. Ünlü Türemesi

Türkçenin genel bir kuralı olan iki ünsüzün bir arada bulunduğu sözcüklerde arada bir ünlü türemesi meydana gelir.

i türemesi

atir (<Ar. ıtr) koku, hazil (<Ar. hezl) ‘şaka, alay’, mehribon (<Far. mihr-bân) ‘merhametli’, mumiyo (<Far. mumyâ) ‘mumya’

u türemesi

tuxum (<Far. tuḫm) ‘tohum, yumurta’, kovush (<Far. kefş) ‘ayakkabı’

1.3. Ünlü Genişlemesi

Dar ünlülerin genişlemesi olayıdır.

e>o

kovush (<Far. kefş) ‘ayakkabı, papuç’

ISBN: 978-625-6283-13-8

i>a

atr (<Ar. ıtr) ‘güzel ve lâtif koku’, gilam (<Far. gilîm) ‘kilim’, jahon (<Far. cihân) ‘dünya’, nayrang (<Far. nîreng) ‘hile’, peshona (<Far. pīşānī) ‘alın’, shamol (<Ar. şimal) ‘rüzgar’, sher (<Far. şîr) ‘aslan’, tercime (<Ar. terceme) ‘tecüme’, vayron (<Far. vîrân) ‘viran, yıkık’

i>o

talqon (<Ar. telkîn) ‘fikir’

î>e

zebo (<Far. zîbā) süslü, güzel, peshona (<Far. pīşānī) ‘alın’

u>a

paj (<Far. pūç) ‘boş, değersiz’

u>oʻ

doʻkon (<Ar. dukkān) ‘dükkan’, joʻja (<Far. cûce) ‘civciv’, poʻlat (<Far. pūlād) çelik, roʻbaroʻ (Far. rūberū) ‘karşı’, roʻy (<Far. rūy) ‘yüz, yüzey’, toʻtiqush (<Far. ṭūṭî +T. kuş) papağan (*bk.* toʻti), toʻfon (<Ar. tûfân) ‘tufan’.

1.4. Ünlü Daralması

Geniş ünlülerin daralması olayıdır.

ā, a>i

jonivor (<Far. cān-āver) ‘canlı’, ispar (<Ar. asfer) ‘sarı’

e>i

asil (<Ar. asel) ‘bal’, jirafa (<Ar. zerāfe) ‘zürafa’

1.5. Ünlü Yuvarlaklaşması

Düz ve dar ünlülerin yuvarlaklaşması olayıdır.

e> oʻ

joʻxari (<Far. cevārî) ‘mısır’, choʻpkan (<Far. çevgân) ‘değnek’

i>u

gugurt (<Far. gûgird) ‘kibrit’

u>oʻ

boʻy (<Far. būy) ‘koku’, goʻdak (<Far. güdek) ‘çocuk’, goʻsht (<Far. gûşt) ‘et’, goʻr (<Far gûr) ‘mezar’, gʻoza (<Far. gûze) koza, xoʻp (<Far. ẖūb) ‘hoş, güzel’, mo‘jiza (<Ar. mucize) ‘mucize’, mo‘min (<Ar. mu‘min) ‘mümin’.

2. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları

2.1. Ünsüz Düşmesi

Ortada Ünsüz Düşmesi

-d- düşmesi

ISBN: 978-625-6283-13-8

narvon (<Far. nèrdbān) ‘merdiven’

-l- düşmesi

gala (<Far. gélle) ‘sürü’

-v- düşmesi

deraza (<Far. dervāze) ‘büyük kapı, kale kapısı’

-y- düşmesi

taqya (<Ar. ṭâḳıyye) ‘takke’

Sonda Ünsüz Düşmesi

g- düşmesi
mesh (<Far. meşg) ‘tulum’
h- düşmesi
podsho (<Far. pâd-şâh) ‘padişah’
r- düşmesi
dur (<Far. dürr) ‘inci’
y- düşmesi
jo (<Far. cây) ‘yer’
t- düşmesi
zarbof (<Far. zer-beft) ‘ustufa, sırmalı kumaş’

2.2. Ünsüz Türemesi

Özbekçede yapısında uzun i bulunduran Arapça ve Farsça kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kısalan /i/ ünlüsünün yanında /y/ türer.

hayat (<Ar. hâit) ‘duvar’, hiyla (<Ar. hîle) ‘hile’, nayrang (<Far. nîreng) ‘hile’, vayron (<Far. vîrân) ‘viran, yıkık’, yesir (<Ar. esîr) ‘esir’, rasmiy ‘resmi’.

Arapça kelimelerde başta -h türemesi görülür.

hassa (<Ar. ‘asâ’) ‘asa, değnek’.

Arapça ve Farsça yapısında uzun a bulunduran ünlünün yanında -y türemesi görülür.

karnay (<Far. kèrnā) ‘borazan’, yoba (<Ar. ʿabā) aba

2.3. Ünsüz Değişmesi

Özbek Türkçesinde karşılaştığımız bazı ünsüz değişmelerini başta, ortada ve sonda olmak üzere üç başlıkta verdik:

Başta Ünsüz Değişmesi

/f-/ > /p-/: parang (<Far. frengi) ‘Fransız, Avrupalı’, pistoq (<Ar. fustuḳ) ‘fıstık’
/ḫ-/ > /gʿ-/: gʿisht (<Far. ḫışt) ‘tuğla’
/ḫ-/ > /t-/: tarvuz (<Far. ḫarbuz) ‘karpuz’

ISBN: 978-625-6283-13-8

/z-/ > /d-/: duv (<Far. zuv) ‘çabuk, tez’
/z-/ > /j-/: jirafa (<Ar. zerāfe) ‘zürafa’
/z-/ > /s-/: ser (<Far. zer) ‘altın’

Ortada Ünsüz Değişmesi

/-b-/ > /-p-/: kaptar (<kabutar) ‘güvercin’ (0306)**.**
/-b-/ > /-v-/: narvon (<Far. nèrdbān) ‘merdiven’ (1755), sovun (<Ar.) ‘sabun’ (1891), tarvuz (<Far. ẖarbuz) ‘karpuz’ (1899), kervon (<Far. kārbān) ‘kervan’, savat (<Far. seped) ‘sepet’, tovok (<Ar. tabaḳ) ‘tabak’, vachcha (<Far. beççe) ‘çocuk, yavru’
/-d-/ > /-r-/: nevara (<Ar. nevâde) ‘torun’
/-f-/ > /-v-/: kovush (<Far. kefş) ‘ayakkabı, papuç’
/-f-/ > /-p-/: supra (<Ar. sufra) ‘sofra’, ispar (<Ar. asfer) ‘sarı’
/-g-/ > /-k-/: choʿpkan (<Far. çevgân) ‘değnek’
/-g-/ > /-v-/: chorva (<Far. çārge) ‘sığır’
/-q-/ > /-gʿ-/: nogʿora (<Ar. naḳḳāre) ‘dümbelek’
/-s̲-/ > /-t-/: matal (<Ar.) ‘bilmece’
/-t-/ > /-v-/: angishvona (<Far. engoştāne) yüksük
/-v-/ > /-x-/: joʿxari (<Far. cevārî) ‘mısır’
/-v-/ > /-p-/: choʿpkan (<Far. çevgân) ‘değnek’

Sonda Ünsüz Değişmesi

/f-/ > /b-/: lotib (<Ar. lâtif) ‘temiz’,
/-ch/ > /-j/: paj (<Far. pūç) ‘boş, değersiz’
/-t/ > /-d/: kunjut (<Far. küncüd) ‘susam’
/-n/ > /-k/: gʿaltak (<Far. ġaltân) ‘makara, bobin’
/-r/ > /-l/: mahtal (<Ar. mehter) ‘uşak, hizmetçi’

2. 4. Ünsüz Benzeşmesi

Boğumlanma noktaları farklı olan ya da yan yana söylenmesi zor olan bazı seslerin söylenişini kolaylaştırmak için ortaya çıkan bir ses olayıdır. Tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

qimmat (<Ar. kıymet) ‘kıymet’
matti (<Ar. matvî) ‘dürülmüş, kıvrım’

2.5. Benzeşmezlik

Bir kelimede birbirine yakın, birbirinin aynısı ya da benzeri olan iki ünsüzden birinin başka bir ünsüze dönüşmesidir.

kaft (<Ar. keff) ‘el içi, el ayası’, tandir (<Ar. tennur) ‘tandır’

2.6. Yer Değiştirme (Metatez)

Bazı kelimelerde sesler yer değiştirmiştir.
ajdahor (<Far. ejderhâ) ejderha
boʿyra (<Far. buryā) ‘eski hasır’
farovon (<Ar. feverân) ‘bereketli, bol’

ISBN: 978-625-6283-13-8

mahs (<Ar. mesh) ‘hafif ve yumuşak bir ayakkabı türü’
qulf (<Ar. ḳufl) ‘kilit’

2.7. Ünsüz İkizleşmesi

Arapça kökenli kelimelerde şeddeli kelimelerde sözcüğün asıl hâlini koruması olayıdır. Ancak tespit ettiğimiz Farsça bir kelimede de ünsüz ikizleşmesine rastlarız.

karra (<Ar.) ‘kere, defa’
kissa (<Far. kîse) ‘kese’

2.8. Hece Yutulması

Ses bakımından birbirine benzer iki heceden birinin erime olayıdır.
asta (<Far. āheste) ‘aheste, yavaş’
polvon (<Far. pehlevân) pehlivan

SONUÇ

Diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi Özbek Türkçesinde de çok sayıda Arapça ve Farsça kelime vardır. Bu kelimeler kaynak dildeki şekline göre bazen değişikliğe uğramış bazen de aynen korunmuştur. Çalışmada sözcüklerin asıl dildeki karşılığı aynen korunmuş olanları özellikle belirtilmemiş; sadece değişiklik görülen dikkat çekici örnekler sunulmuştur. Ünlü ve ünsüzlerde görülen ses olayları diye ikiye ayırdığımız Özbek bilmeceleri temel alınarak hazırlanan çalışmada tespit ettiğimiz sonuç, Özbek Türkçesine geçen Arapça ve Farsça kelimelerdeki ses değişmelerinin her kelimede veya seste sistemli olarak gerçekleşmemiş olmasıdır.

KAYNAKÇA

Coşkun, M. V. (2011). Standart Türkçede Ses Olaylarının Sebep-Sonuç İlişkisi Çerçevesinde Yeniden Sınıflandırılması. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiriler I, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, s.347-367.

Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Ergene, H. (2024). *Özbek Bilmeceleri (Yapı, Dil Özellikleri, Türkiye Türkçesine Aktarma, Sözlük).* Doktora Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Koraş, H., Açık, F. & Öztürk, Z. (2023). *Özbek Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlük*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Olgun, İ. & Drahşan, C. (1977). *Türkçe-Farsça Sözlük*. Ankara: Elhan Kitabevi
Olgun, İ. & Drahşan, C. (1984). *Farsça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Elhan Kitabevi.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu. 2011.

Üşenmez, E., Boltabayev, S. & Tuğlacı, G. (2016). *Özbekçe Türkçe Sözlük*. İstanbul: Türk Dünyası Vakfı.

Yaman, E. & Nizamiddin, M. (1998). *Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Yusupova, N. (2018). *Türkçe-Özbekçe Sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

ISBN: 978-625-6283-13-8

SULTAN II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ SİLAH MUAYENE KOMİSYONU

İpek Karatepe

Selçuk Üniversitesi

ipekkaratepe.apple@icloud.com-0009000688469891

ÖZET

Dünya üzerinde kurulmuş olan her devlet sınırlarını korumak adına sürekli bir silah üretimi içerisinde olmuştur. Özellikle ateşli silahların üretimi sonrasında savaşlarda elde edilen başarılar savunma sanayiinin gelişimini hızlandırmıştır. Osmanlı Devleti'nde de bu tür yeniliklerin her zaman takibi yapılmıştır. Osmanlı Devleti ve Amerika ile başlayan ticari ilişkiler askeri alanda ciddi bir boyutta artış göstermiştir. Şöyle ki; 1860 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin izlediği silahlanma politikası bu alanda dışa bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. Bu politikanın tam olarak içeriği tasarlanan bir silahın taklit edilerek yeniden üretilmesidir. Sonrasında ise Almanya'ya yönelen Osmanlı Devleti silah üreticisi olan ve pazar arayan Almanya için bulunmaz bir fırsat olmuştur. Almanya'nın Osmanlı pazarı içerisine girmesi modernizasyon çalışmaları için gönderdikleri subayları aracılığıyla kolaylaşmıştır. Osmanlı Devleti içerisinde askerî yapılanmanın değişim ve dönüşüm sürecinin başlanmasının ardından silah sanayii de ön planda tutulmuştur. Silah sanayiinin gelişim göstermesiyle birlikte Avrupa ordularında ve Osmanlı ordusunda kullanılan çakmaklı tüfekler gözden düşmüştür. 1841 yılında kapsüllü tüfeklerin icat edilmesiyle birlikte, çakmaklı tüfeklerin yerini kapsüllü tüfekler almaya başlamıştır. Kısa süre sonra çıkan "Şişhane" adı verilen, milli ve yivli tüfekler icat edilmiştir. Osmanlı ordusunda Sultan Abdülmecit döneminde az da olsa bu tip silahlar bulunurken, Sultan Abdülaziz bütün orduya son sistem tüfek alımı yapılması için Prusya'ya sipariş vermiştir. Osmanlı Devleti, Schneider, Martin ve Winchester gibi tüfeklerin yanında Alman Krupp markasının çeşitli çaplarda toplarının da teminini sağlamıştır. Almanya ile küçük çaplarda başlayan silah ticareti zamanla artmış ve süreklilik kazanmıştır. Alınan silahların kontrolünün sağlanması için yurt dışına gönderilmek üzere her biri alanında uzman olan Osmanlı subaylarından oluşan bir komisyon oluşturulmuş ve Almanya'ya gönderilmiştir. Yurt dışında yapılan kontrollerin yanı sıra yurt içerisinde de kontroller yapılmıştır. Eksik ve hatalı olan ürünler tespit edildikten sonra değişim işlemleri yapılmıştır. Yurt içerisinde yapılan incelemeler sonrasında silah ve mühimmatların ilgili yerlere dağıtımı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Silah Muayene Komisyonu, Silah İthalatı, Osmanlı Devleti Askeri Tarihi

ISBN: 978-625-6283-13-8

1877-1878 OSMANLI-RUS HARBİ SONRASINDA BALKANLARDAN ANADOLU'YA GÖÇLER VE KURULAN MUHACİR KOMİSYONLARI

NUR TAŞITLI

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

nurtasitli@gmail.com ORDIC ID: 0009-0004-64155367

Göç, sadece kişinin ya da kitlelerin bir yerden bir yere hareket etmesi değil, göçmenlerin beraberinde siyasî, sosyal, ekonomik, idarî, malî ve hukukî problemleri de taşımasıdır. Osmanlı Devleti de yıkılışına kadar belli dönemlerde sürekli göç konusu ile alakadar olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Türk tarihi açısından siyasî, malî, ekonomik anlamda olduğu kadar hem demografik hem de toprak anlamında da Balkanlardan çekilişinin önemli sonuçlarındandır. 93 harbi sırasında ve sonrasında zorlukla kendini savaştan ya da savaşın getirdiği yıkım ve sorunlardan kurtarmaya çalışan halk, kitleler halinde Anadolu'ya göç etmeye başlamıştı. Konumuzu içeren bu göç olgusu ile karşılaşan devletin bir hazırlığı bulunmamaktaydı. Can korkusu ile yurtlarını terk eden muhacirler; kara, deniz ve demiryolu ile Osmanlı topraklarına sığınmak için yollara düşmüştü. Osmanlı Devleti, gelen muhacirler için önce geçici iskân alanları oluşturmuş ve ardından muhacirler daimi iskân yerlerine yerleştirilmişlerdi. Devlet, iskân sırasında karşılaştıkları olumsuzluklara rağmen muhacirlere gerekli yardımları yapmıştı. Bu yardımları bireyselleştirmeyip teşkilatlanma yoluna giderek komisyonlar kurmuştu. Muhacir komisyonları olarak işlevini yürüten bu komisyonlar, göçmenler için faydalı işler yapmıştı. Komisyonlar; kadrosu, bütçesi ve yürüttükleri faaliyetlerle alakalı oldukça yoğun çalışmalar yürütmüş ve göçmenlerin her türlü ihtiyacını karşılamaya çalışmışlardı. Devleti içte ve dışta uğraştıran bu muhacir meselesi, iç meselesi iken daha sonra Avrupalı Devletlerin Göçmen Komitesini kurması ve Berlin Antlaşması'na göçmenlerle ilgili madde konulması ile dış mesele haline gelmişti. Netice olarak, bu muhacir sorunu Osmanlı Devleti'ni uzun yıllar uğraştıran önemli bir sorundu.

Anahtar Kelimeler: 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, 93 Muhacereti, Muhacir Komisyonları, Yardım, Göç

ISBN: 978-625-6283-13-8

ORTA ÇAĞ İSLAM DÜNYASINDA ASTRONOMİ VE GÜNÜMÜZ ASTRONOMİSİNDE YER ALAN ARAPÇA YILDIZ İSİMLERİ

Abdullah Balcıoğulları

Çukurova Üniversitesi

abalci@cu.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-5462-5968

ÖZET

Astronomi tarihinde, İslam astronomisinin, İslam dünyasında, özellikle İslam Altın Çağı'nda (8.-15. Yüzyıllar arası) yapılan ve çoğunlukla Arapça, Türkçe ve Farsça yazılan astronomik katkısı büyüktür. Bu katkıların çoğu Orta Doğu, Orta Asya, Endülüs, Kuzey Afrika ve bazen de Uzak Doğu ve Hindistan'da gerçekleşmiştir. İslam bilim adamları, İslam'ın Altın Çağı'nda ve Avrupa'nın Orta Çağ karanlığını yaşadığı dönemde eski Yunan bilimlerine ait eserleri tercüme ederek bu eserlerin korunmasında ve yok edilmesinin önlenmesinde büyük rol oynamıştır. O dönemde sayısız yıldız keşfedilmiş ve bilim adamları tarafından astronomik teoriler ortaya atılmıştır. Avrupalılar, Müslüman âlimlerin eserlerini, özellikle de İslam'ın Altın Çağı'nda coğrafya, astronomi tarım, sanat, tıp gibi bilim ve teknoloji alanlarında yazılan kitapları tercüme edip uygulamışlardır. Günümüzde yıldızların isimlerinin çoğunun Latince ve Yunanca olmakla beraber modern atlaslarda ve tablolarda, Latin harfli olarak, çok sayıda Arapça ismin varlığı bulunmaktadır. Aynı isimler sadece harita ve tablolarda bulunmamakta, aynı zamanda yıldızlardan bahseden tüm astronomi kitaplarında ve makalelerinde yer almaktadır. Günümüzde gökyüzünde bir kısmı klasik Arapça ve oldukça açık bir şekilde veya bir kısmı Arapça gibi görünse de tespiti zor olan 200'den fazla yıldızın ismi Orta Çağ'da İslam bilimadamları tarafından verilmiş Arapça isimlerdir. Bu çalışmada Latince gibi görünen bu yıldızların Arapça orijinal karşılıkları ve anlamları ele alınacak, böylece Orta Çağ'da bilime her alanda katkısı bulunan İslam medeniyetinin, astronomi alanındaki etkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ota Çağ, astronomi, Arapça yıldızlar

ISBN: 978-625-6283-13-8

GÜNEŞ SİSTEMİ TEORİSİNİN ÖNCÜSÜ VE AVRUPA RÖNESANS'INA İLHAM VEREN GÖKBİLİMCİ İBNÜ'Ş-ŞATIR

Abdullah Balcıoğulları

Çukurova Üniversitesi

abalci@cu.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-5462-5968

ÖZET

Memlûkler dönemi astronomisinin en önemli isimlerinden İbnü'ş-Şatır astronomide teorikten uygulamaya kadar aletler tasarlamış ve eserler ortaya Orta Çağ'ın ünlü İslam bilim adamlarındandır. XIV. yy.da yaşayan İbnü'ş-Şatır, ömrünün büyük bir kısmını Şam'da geçirmiştir. Emevi Camii'nde muvakkit olarak görev yapmış, Güneş'in, Ay'ın, yıldızların ve gezegenlerin konumlarına dair astronomik hesaplamalar için kullanılan parametreleri tablolayan İslami bir astronomi kitabı olan zîcler hazırlamış, güneş saatlerinin düzeltilmesinde ve yüksek bilimsel değere sahip astronomi teorilerini geliştirmiştir. Usturlaplar ve güneş saatleri hakkındaki kitapları, Orta Doğu'da, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve diğer İslam ülkelerinde yüzyıllarca en önemli kaynak olarak kullanılmıştır. Aritmetik, geometri ve astronomi üzerine pek çok eser yazmış olmasına rağmen bunların çoğu günümüze kadar ulaşamamıştır. İbnü'ş-Şatır 'in astronomi aletlerinin yapımı ve tamamlamasından başka, Batlamyus'un modellerine yeni değişiklikler getirdiği gezegen teorisi olmuştur. Kitabında yer alan gözlem ve modellere dayanarak Batlamyus'un teorilerinin çoğunu açıklayıp eleştirirken, Batlamyus sistemini temel alarak gök cisimlerinin seyrini reddetmiş ve teorisini kanıtlayacak gerekçeler sunmuştur. İbnü'ş-Şatır, Batlamyus'un hatalarını düzeltmiş, gökbilimcilerin uzun süre kafasını karıştıran "Merkür" ve "Ay"ın yörüngelerini belirlemiştir. İbnü'ş-Şatır'ın astronomi tarihindeki en önemli katkısı gezegen modellerinde kendisinden bir asır sonra gelecek olan Kopernik'in ortaya koyduğu bazı modellerle benzerlik göstermesidir. Kopernik'in kendisinden 150 yıl sonra duyuracağı sisteme benzer bir gök cisimleri sistemi tasarlamıştır. Kopernik'in ünlü "Gök Cisimlerinin Dönmesi" kitabında gezegenlerin eliptik çizimlerinin İbnü'ş-Şatır'ın çizimleriyle büyük benzerlik göstermesi son yıllarda Kopernik'e atfedilen Güneş merkezli teorinin İbnü'ş-Şatır'ın çalışmalarından aldığı görüşünün kabul görmesini sağlamıştır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Anahtar Kelimeler: İbnü'ş-Şatır, Güneş merkezli teori, Kopernik

ISBN: 978-625-6283-13-8

OSMANLI DEVLETİ'NDE KADIN İHTİDALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Doç. Dr. Neşe COŞKUN ÖZTURAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Turizm Fakültesi

nesecoskun58@hotmail.com

ÖZET

İhtida kelimesi sözlük anlamı olarak din değiştirme manasındadır. Fakat Osmanlı ülkesinde ihtida İslam dinini sonradan kabul etmek anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde 1844 senesi ihtidalar konusunda tüm tebaaya özgür iradeleri ile din değiştirme hakkı verilmesi açısından son derece önemli bir yıl olmuştur. 1856'da ise Sultan Abdülmecid "Herkes inancını yaşar, bu nedenle rahatsız edilemez ve inancını değiştirmeye zorlanamaz" emrini vermiştir. Bu durum sadece Müslüman olanları değil aynı zamanda Yahudi ve Hıristiyan tebaanın da inanç değiştirebilme özgürlüğünün resmi makamlarca kabulü ve söz konusu şahısların inanç dünyalarına müdahale edilmesi durumunda da devletin duruma el koyacağının da beyanı niteliğindedir. Aynı şekilde sonradan İslam dinini kabul eden kişilerin de olası bir sosyal sorundan yasal olarak korunması anlamına gelmektedir. 1844 tarihinden önce de özellikle İslam inancının kabulü ve süreç boyunca yapılması zorunlu kılınan uygulamalar hakkında yasal düzenlemeler de mevcuttur. Özellikle kadınların din değiştirmesi yani ihtida etmesi kimi zaman hem Osmanlı tebaası gayrimüslim milletlerin cemaat üyeleri hem de ülkede farklı inançlara yaşama hakkı verilmediği iddiasında olan batılı devletlerin tabiiyeti altında olan kişiler tarafından eleştirilmiştir. Gerçekte ise İslam inancını kabul eden ve daha öncesinde zımmi olan kişilere cinsiyet esaslı negatif ya da pozitif ayrımcılık uygulanmamıştır. Kadın ya da erkek hiç kimse Müslüman olduğu için sosyal, ekonomik, siyasi ve askeri haklardan diğer Müslümanlardan daha fazla yararlanarak yeni durumu istismar yoluna gitmemiştir. Kanunlarla tanımlanan hak-sorumluluk dengesinde sadece yeni inançlarına uygun şekilde yaşamaları ve davranmaları beklenmiştir. Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi evrakları incelenerek kadın ihtidaları durumu açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İhtida, kadın, özgür irade

ISBN: 978-625-6283-13-8

ABCTRACT

The word ihtida literally means changing religion. However, in the Ottoman country, conversion meant accepting Islam later. In the Ottoman Empire, the year 1844 was an extremely important year in terms of conversions and giving all subjects the right to change religion with their free will. In 1856, Sultan Abdülmecid gave the order: "Everyone lives their faith, therefore they cannot be disturbed or forced to change their beliefs." This situation is an acceptance by the official authorities of the freedom of not only Muslims, but also Jewish and Christian subjects to change their beliefs, and a declaration that the state will take control of the situation if there is an intervention in the religious world of these people. Likewise, it means that people who later accept Islam are legally protected from a possible social problem. Before 1844, there were also legal regulations regarding the acceptance of the Islamic faith and the practices that were required to be carried out throughout the process. In particular, the conversion of women was sometimes criticized by both the community members of non-Muslim nations who were Ottoman subjects and by those who were subjects of western states, who claimed that different beliefs were not given the right to live in the country. In reality, gender-based negative or positive discrimination has not been applied to people who accepted the Islamic faith and were previously dhimmies. No one, male or female, took advantage of the new situation by benefiting from social, economic, political and military rights more than other Muslims because they were Muslims. They were expected to live and act only in accordance with their new beliefs, in the balance of rights and responsibilities defined by law. In this study, the situation of women's conversion will be tried to be explained by examining the documents of the Prime Ministry Ottoman Archives.

Key Words: Conversion, Ihtida, Women, Free Will

Giriş

İslam inancının dünyevi temsilcisi ve lideri anlamına gelen halifelik makamında bulunan Osmanlı Devleti sultanının ülkesinde yaşanan din değiştirme olayları her zaman ilgi çekici olmuştur. Bu hususta pek çok araştırmacı ve yazar farklı bakış açılarıyla yazılı eserler

ISBN: 978-625-6283-13-8

üretmişlerdir. Ancak bu kadar önemli bir konuyu mevzubahis olan devletin arşiv kayıtlarını temel alarak değerlendirmek elzemdir.

İhtida kelimesi sözlük anlamı olarak din değiştirme manasındadır. Fakat İslami literatürde bu kavram İslam dinini sonradan kabul etmek anlamında kullanılmıştır. İhtida edem erkek mühtedi kadın ise muhtediyye olarak adlandırılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde 1844 senesi tüm tebaaya özgür iradeleri ile din değiştirme hakkı verilmesi açısından son derece önemli bir yıl olmuştur. 1856'da ise Sultan Abdülmecid 'in "Herkes inancını yaşar, bu nedenle rahatsız edilemez ve inancını değiştirmeye zorlanamaz" şeklindeki emri (Barton:2010, 225) sadece Müslüman olanları değil aynı zamanda Yahudi ve Hıristiyan tebaanın da inanç değiştirebilme özgürlüğünün resmi makamlarca kabulü ve söz konusu şahısların inanç dünyalarına müdahale edilmesi durumunda da devletin duruma el koyacağının da beyanı niteliğindedir. Aynı şekilde sonradan İslam dinini kabul eden kişilerin de olası bir sosyal çatışma ya da sorundan yasal olarak korunması anlamına gelmektedir. 1844 senesinde yürürlüğe giren kanun din değiştirme uygulamaları ile alakalı tek yasal düzenleme değildir. 1844 tarihinden önce de özellikle İslam inancının kabulü ve inanç değiştirme süreci hakkında da bir takım resmi uygulamalar ve sınırlılıklar mevcuttur. Özellikle kadınların din değiştirmesi yani ihtida etmesi kimi zaman hem Osmanlı tebaası gayrimüslim milletlerin cemaat üyeleri hem de ülkede farklı inançlara yaşama hakkı verilmediği iddiasında olan batılı devletlerin tabiiyeti altında olan kişiler tarafından eleştirilmiştir. Gerçekte ise İslam inancını kabul eden ve daha öncesinde zımmi olan kişilere cinsiyet esaslı negatif ya da pozitif ayrımcılık uygulanmamıştır. Kadın ya da erkek hiç kimse Müslüman olduğu için sosyal, ekonomik, siyasi ve askeri haklardan diğer Müslümanlardan daha fazla yararlanarak yeni durumu istismar yoluna gitmemiştir. Kanunlarla tanımlanan hak-sorumluluk dengesinde sadece yeni inançlarına uygun şekilde yaşamaları ve davranmaları beklenmiştir.

Kadınların İhtidasına Dair Kanun Sınırlılıkları ve Sosyal Uygulamalar

İslam halifesi unvanını da taşıyan Osmanlı Sultanının ülkesinde Müslümanların başka dine geçmeleri hem kendisinin güvenilirliğinin ve adaletinin hem de İslami düşünce ve uygulamaların başka dine mensup insanların nazarında tartışılabilir olmasının beraberinde getireceğinden menfi durumların önüne geçmek hayati bir gerekliliktir. Ancak başka bir dini inançtan İslam inancına geçmek söz konusu olduğunda da bu davranışın eleştirilebilir,

ISBN: 978-625-6283-13-8

yargılanabilir ve sorgulanabilir olmaması da önemlidir. Kayıt altına alınmamış din değiştirmeler hükümsüzdür. Başka bir ifadeyle Osmanlı makamları her aşamayı tartışılamaz bir şekilde planlayarak toplum içinde çıkması muhtemel şaibeler ile bunların sebep olması muhtemel sosyal huzursuzlukların önünü kesmek istemiştir. Kadınların ihtidasında ise ayrıca özenli davranılmış ve özgür irade ile verilmeyen kararlar geçerli sayılmamıştır. Usturumca'da Şoşice Köyü'nde Ömer Ağa evlenmek amacıyla bir Hıristiyan kadını zorla kaçırınca kadın da telkinle ihtida başvurusu yapmıştır. Durum ortaya çıktığında ise Usturumca Kaymakamlığı ivedi olarak devreye girerek, kadını zorla tutulduğu Ömer Ağa'nın evinden asker refakatiyle aldırarak güvenliğini sağlamıştır (BOA DH. MKT 785/34 Sene 1321).

Özgür irade beyanının yapılabilmesi için ön şart olan akl-ı baliğ olmak yani ruhsal ve fiziksel olarak belli bir olgunluğa sahip olmak şarttır. İhtida talebinde bulunan kadının yaşı küçükse ailesine ve cemaatine devlet kontrolünde teslim edilmiştir. Ayrıca şahsın kaçmaması için gereken tüm tedbirlerin alınması söz konusu olmuştur (BOA DH. EUM. VRK 6/21). Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde ortalama 12 yaş olarak kabul edilen erginlik yaşı, daha sonra görülen lüzum üzerine 20 yaşa çekilmiştir. Bu yaştan önce yapılan ihtidalar yasa dışı ve geçersiz olarak kabul edilmiştir. Çalışma esnasında kullanılan bir arşiv belgesine göre Edremid'in Papaslık Köyü'nde yaşayan Rum İsterati'nin kızı Sofiya'nin ihtida talebi yaş sınırına takılmıştır. Sofiya bu durum üzerine yasa dışı olarak Müslüman olarak ihtida etmiş ve Papaslık Köyü'nde görevli mustahfız taburundan bir askerle evlenerek aynı evde yaşamaya başlamıştır. Durum ihbarla ortaya çıkınca evlilik akdinin geçerli olmadığı ve muameleyi yapan imam hakkında kanuni işlem yapılması gerektiği emri yerel idarecilere verilmiştir (BOA DH.İD. 172/2). Bu konudaki bir diğer arşiv evrakı 20 yaş altı mühtedi kadınların Müslümanla evli olsalar bile kendi cemaatlerine teslim edilecekleri emrini içeren Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden İçel Mutasarraflığı'da çekilen telgraftır (BOA DH. ŞFR. 97/8 Sene 1337). Zira ihtida etmek için yaş sınırına takılan kadınların fevri davranışlar sergilemesi ve usule uygun olmayacak şekilde ihtida etmeleri toplumsal huzursuzluk ve karmaşaya sebep olabilecek bir durumdur. Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında ortaya çıkabilecek sorunların önlenmesi şarttır. Bu sebeple ancak yasal süreçler sonrasında yapılan ihtidalar geçerlidir. Bir tiyatro kumpanyası ile Biga'ya gelen Amelia isimli bir kadın burada Bahriye zabitanından Reşid Bey ile evlenince yaşı nedeniyle ihtidasına ve dolayısıyla evliliği geçersiz sayılmıştır. Ayrıca Amelia'nın yasal velisine teslim edilmesi konusunda Reşid Bey'e emir verilmesi söz konusu olmuştur (BOA BEO 2042/153123 Sene 1321). Başka bir örnek Fransız Raşel Karasu

ISBN: 978-625-6283-13-8

hakkındadır. Havuz Sefinesi 4. Yıl öğrencilerinden Trabzon'lu Kemal Efendi Fransız söz konusu kızı kaçırarak iğfal etmiş ve evlenmek istemiştir. Raşel'in yaşı Müslüman olmaya uygun olmadığı için kendisinin Müslüman olma talebine rağmen isteği olumlu karşılanmamış ve kadının Fransız Konsolosluğu'na ivedi olarak teslim edilmesi için gerekli olanın yapılması emredilmiştir (BOA HR. UHM. 44/3).

Din değiştirmede ikinci husus gayrimüslimin kendisinin il ya da kaza idare meclisine giderek talebini bizzat beyan etmesidir. Bu talep sonrasında ise inanç değiştirme talebinin samimiyeti konusunda bir soruşturma yapılması gereklidir. Araştırma sonucunda başvuru sahibinin kararında samimi olduğu ortaya çıkarsa bir sonraki aşamaya geçilmiştir. Haropisyan isminde bir kadın ihtida talebiyle başvurunca durum tetkik edilince kendisinin sadece şahsi çıkarlarını korumak amacıyla Müslüman olmak istediğinden bahisle kendisinin ihtida talebinin samimi olmaması nedeniyle kabul edilemeyeceği beyan edilmiştir (BOA DH. EUM. 2. Şb. 30/11 Sene 1335). Aynı sebeple İzmit Bahçecik'ten ihtida etmek iddiasıyla İstanbul'a İbrahim Efendi adlı birisinin refakatinde gelen Armanuhi adlı kadının resmi makamlara yaptığı talebi de etki altında bulunma ihtimali göz önünde tutularak geri çevrilmiştir (BOA DH. EUM. 2.Şb. 28/4).

Üçüncü aşama söz konusu olan kişinin şeri mahkemede tekrar samimiyetinin sorgulanması ve eğer ifadeleri makbul görülürse şahitler huzurunda Kelime-i Şehadet getirerek Müslüman olmasıdır. Bu mecliste inancını değiştirmek isteyen kişinin eski cemaat liderlerinden birinin bulunması rutin uygulamadır. Amaç meclisin güvenilirliğinin halk tarafından sorgulanmasının önüne geçmektir. Kadı durumu şahitlerin adlarının da yer aldığı gayet detaylı bir evrakla Sadaret'e ve Nüfus İdaresi'ne bildirmiş, daha sonra nüfus kütüğünde gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Bu dini meclise davet edilip de davete icabet etmeyenlerin adları da ihtida sonrasında yaşanabilecek dedikoduların önüne geçmek amacıyla resmi evraka eklenmiştir. Silivri'de bir Hıristiyan kadının ihtida talebi sonrası Kaymakam Silivri Metropolidini de bu olaya tanıklık etmek üzere davet etmiş ancak mezkur Hıristiyan din adamının makul bir gerekçe göstermeksizin davete icabet etmemiştir. Bu durum üzerine İstanbul'dan kaymakama söz konusu metropolidi uyarması emri gönderilmiştir (BOA DH. MKT.1568/112). Lakin Hıristiyan din adamlarının iş birliği yapması bir yana durumu değiştirmek için çaba gösterdiklerine dair örnekler de mevcuttur. Demirhisar'da son derece fakir bir mahallede yaşayan Rum Harisop binti Bakem adlı kadın ihtida etmek isteyince Rum metropolidi kadının sadece yaşamak için gerekenlere sahip olmak isteğiyle inancını değiştirmek istediğini ve aslında kendisinin son derece imanlı bir Hıristiyan olduğunu beyanla sürece müdahil olmaya çalıştı. Osmanlı

ISBN: 978-625-6283-13-8

makamları olay üzerine duruma tepki göstererek Müslümanlar dahil hiçbir dine mensup bir din adamının böyle bir yönlendirme yapamayacağı beyan edilmiştir (BOA BEO 1434/107535 Sene 1317).

İslam dinini kabul eden kadının daha önce mensup olduğu eski cemaatinden din adamları ya da sivil halktan birileri tarafından kendisine yönelebilecek bütün menfi tavırların ve can güvenliğini tehlikeye sokabilecek bütün girişimlerin önlenmesi de devletin görevidir. Mardin'in Kalatmara Köyü'nden Süryani kökenli muhtedi Betmin adlı kadına bir rahip zarar verince durum soruşturulmuş ve zarar verdiğinin sabit olduğu tahkikat sonucunda ortaya çıkan rahibe hak ettiği cezanın verilmesi konusunda Diyarbakır idarecilerine emir verilmiştir. (BOA DH.ŞFR. 233/34 Sene 1315). Bu evrakta da yer aldığı üzere İslam inancına geçen kişilerin eski yaşam alanlarında hayatlarına devam etmelerinin doğuracağı muhtemel olumsuzluklar sebebiyle mühtedi Müslüman ahalinin yaşadığı başka bir yerleşime gönderilmiştir. 1842 senesinde bir Ermeni kadının Hakkari'den Trabzon'a gelerek din değiştirmesi sonrasında kendisine Fatma adının verilerek İstanbul'da bulunan ve dul kadınların bakımlarının devlet tarafından karşılandığı kuruma gelmesi bu duruma örnektir (BOA DH. MKT. 1842/91) Muhtedinin başka bir yerleşime gönderilmesi sırasında fiziksel bütünlüğünün zarar görmesini engellemek için güvenlik gerekçesiyle yanına silahlı görevliler verilmiştir. Van'da ihtida eden Elmas ve babası Serkis'in Bursa'ya gönderilmeleri kendi faydalarına olacağı için ivedi olarak sağlanmalıdır konulu evrak yerel idarecilere ivedi olarak gönderilmiştir (BOA DH. MKT 2216/108 Sene 1317). Bingazi'den İstanbul'a gelen ihtida etmiş Halife kızı Zümrüd'e refakat eden polis memuru Abdullah Efendi'nin bu görevi sırasında izinli sayılarak tüm masrafın Dahiliye Nezareti'nce karşılanması (BOA DH. EUM. SCL. 3/87) da Müslüman olan kişilerin can güvenlikleri ve sağlıklarına gösterilen özenin bir kanıtı olarak yorumlanabilir. Kumanova'lı Çolak Salim Ağa'nın oğlu Kazım ile ihtida ederek evlenen Fethiye adlı kadın çocuğunun doğum sonrası ölümü üzerine eşinin ailesi tarafından kovularak evden atılınca kendisinin babasının yakın bir arkadaşının hanesine sığınmak zorunda kalmıştır. Kadının muhtaç duruma düşmemesi için ahalisinin yekunu İslam olan bir yere yerleştirilmesi ve Müslüman bir erkekle evlenmesinin sağlanması hayati önem arz etmektedir. Durumun yetkili makamlarca malumu sonrasında tüm gerekenlerin acilen yapılması konusunda emir Kumanova idarecilerine gönderilmiştir (BOA ZB.316/135 Sene 1316).

İhtida eden kadına ait medeni haklar düzenlemesinde ilk sırada velayet hakkı bulunmaktadır. 1899'da Rum kökenli Andon Protoberi'nin eşi Foteni ihtida ederek Kadıköy İskelesi mevkii

ISBN: 978-625-6283-13-8

memuru Hüseyin ile evlenmiştir. Bunun üzerine Yunan Sefareti devreye girerek gayrimeşru bir hayat yaşadığı gerekçesiyle Foteni'nin iki çocuğunun kendilerine teslimini istemiştir. Osmanlı makamları tarafından yapılan soruşturma sonrasında hiçbir yasa dışı durum tespit edilemeyince Beyoğlu Mutasarraflığı'nın gönderdiği evrak sonrasında çocukların annelerine teslimine ve birlikte yaşamalarına hükmedilmiştir (BOA HR. TH.226/31). Karaman'da ihtida ederek Ayşe adını alan Ermeni kadının çocuklarını Ermeniler Konya'ya kaçırmıştır. Kadının şikayeti üzerine eğer ihtida ederken annelerinin yanındaysalar tekrar ivedi olarak annelerine teslim edilmeleri emredilmiştir (BOA DH. MKT 398/59 Sene 1313).

İkinci sosyal hak muhtediyyenin geçmişten gelen miras haklarının saklı kalmasıdır. Mirasta hakkı olan ve Müslüman olmayan 2. Derece akrabalara hak verilip verilmeyeceğinin tespitinde devlet müdahil değildir. İhtida edenlerin İslami amaçlarla harcanması şartıyla taşınmaz mallarının gelirlerini vakfettiği örnekler mevcuttur (Dinç:2018, 259-260) Öte yandan kendine kalan mirastan rızası dahilince gayrimüslim akrabalarının miras haklarını kullanmalarına da izin verme hakkı da şahsın insiyatifine bırakılmıştır (Dinç :2018, 260).

Diğer medeni hukuk düzenlemesi evlilik birliğinin devamı hakkındadır. Müslüman olan kadınsa ve erkek Müslüman değilse eşi ile evliliği yasal olarak son bulmuştur (Dinç:2018, 252). Kendisi yetkili makamlarca uygun görülecek yeni bir yerleşim alanına gönderilmiş ve münasip bir Müslümanla kendi rızası dahilinde evlendirilmiştir. İslam hukukunun bu konuda hükmü kesindir. Müslüman bir kadın kendi rızası hilafına evlendirilemez emri uygulanılmıştır.

İhtida ederek İslam toplumunun bir üyesi olarak yaşamını sürdüren kadınların kimi zaman farklı sebeplerle eski inançlarına geri dönmeleri söz konusu olmuştur. Bu durumda en yaygın uygulama kendilerinin resmi makamlarca belirlenen bir yerde zorunlu iskana tabii tutulmalarıdır. Adana'da Anna adında bir kadın Müslüman olup bir Müslümanla evlendip de evliliği sona erince de eski inancına dönmüştür. Durum ortaya çıkınca kendisi Trablusgarb'a gönderilmiştir. (BEO 1332/99900 Sene 1317) Ancak kimi zaman bu hususta alışılmadık uygulamalar da söz konusu olmuştur. Kesriyeli İstoyanka binti Atnaş önce bir Müslümanla evlenip ihtida edip daha sonra eşinden ayrılıp bir Hıristiyanla tekrar evlenmek üzere izin talebinde bulunmuştur. Bu durumda yerel idareciler Dahiliye Nezareti'ne sorarak görüş istemişler ve talep olumlu karşılanmıştır (BOA BEO 1626/121941 Sene 1318). Bir başka örnekte Kastamonu'da ihtidasından vazgeçen bir Ermeni kadının kendi cemaatine teslimine hüküm verilmiştir (BOA DH. ŞFR. 614/80 Sene 1335) Rusya'dan gelerek Müslüman olan ve Erzincan'da Aramsaz İstihkam Bölüğü'nde görev yapan müstahdem Maksud ile evlenen Maye

ISBN: 978-625-6283-13-8

adlı kadın anlaşamadığı gerekçesiyle evliliği bitince eski milliyet ve dinine dönmüştür (BOA DH.ŞFR. 395/15 Sene 1324) Adana Eskihisar'da da Anna isminde bir kadın ihtida ederek bir Müslümanla evlenmiştir. Eşinin vefatından sonra bir başkasıyla kaçarak evlenmiş ve eski dinine dönmüştür (BOA DH. TMIK M. 72/5 Sene 1317)

İslam toplumu içinde güvenilir birer insan olarak değer gören mühtedilerin vefatları sonrasındaki uygulamalar da yine kanunlar gereğince ve devlet garantisi altında gerçekleştirilmiştir. Katina isimli Rum bir kadın Müslüman kadınlarının yanında Kelime-i Şehadet getirerek Müslümanlığı kabul ettiğini ve vefatı sonrası İslam mezarlığına gömülmek vasiyetini bildirmiştir. Ancak kendisinin ihtidası hakkında yasal bir kanıt bulunmaması nedeniyle cenazesi Rum Despotu'nun talebiyle kiliseye teslim edilerek Hıristiyan inancı üzerine cenaze töreni yapılmıştır (BOA Y. PRK. ZB 28/128 Sene 1319). Lakin ihtidası şüpheli olmayan herkesin İslam mezarlığına defin edilmesi konusu da hassasiyetle takip edilmiştir. 1899'da Rusçuk'ta ihtida eden Fatma adlı kadının vefatı sonrasında kendisinin Hıristiyan mezarlığına gömüldüğü bilgisinin gelmesi üzerine derhal mezarın açılarak merhumenin İslam mezarlığına gömülmesi emri verilmiştir (BOA HR. ŞFR 04 373/106)

İhtida eden cariyeler ile alakalı hususlar da Osmanlı kanun külliyatında detaylı olarak tanımlanmıştır. İhtida eden bir cariyenin azat edilmesi yasal mecburiyet değildir. Ancak genel uygulama bu yöndedir. Başka bir ifadeyle din değiştiren kadın kölenin artık evin çalışanı değil bir bireyi olduğu düşüncesi toplumda genel kabul görmüştür (Selçuk:2002, 171). Öte yandan Müslüman bir cariyenin başka dinden birine satılması söz konusu değildir. Müslüman olmayan birinin ihtida eden kölesinin bir başka Müslümana satılması gereklidir (Açıkel:2004, 184) Uygulamaların tamamının amacı Müslüman olan kadın kölenin İslami kurallarla bağdaşmayan muamelelerle karşılaşmasını önlemektir. Farklı inanç gruplarına mensup cariye sahiplerinin ihtida eden cariyeden inancın uygun görmediği hizmetler isteyebilme hakkına sahip olmamalıdır.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde genelde ihtidalar özelde de kadın ihtidaları her zaman ilgi çeken bir araştırma ve çalışma konusu olmuştur. Bu çalışmada değerlendirilen Başbakanlık Osmanlı

ISBN: 978-625-6283-13-8

Evrakı'na göre uygulanan resmi prosedürler incelendiğinde ihtida uygulamasında kadınlara müsbet ya da menfi bir davranış sergilenmediği ortaya çıkacaktır.

İhtida uygulamalarının tamamının kayıt altına alındığı Osmanlı topraklarında akl-ı baliğ olmak yani kendi kararlarını kendi verebilecek olmak esastır. Ayrıca Klasik Dönem'de, daha sonra da 20 olarak belirlenen yaş sınırı uygulamasına da titizlikle uyulmuştur. Yasaya aykırı olarak daha küçük yaşta yapılan ihtidalar resmen kabul görmemiş ve söz konusu kız çocuğu yasal velisine teslim edilmiştir. Resmi makamların önünde din değiştirme talebini şahsen yapmaları istenmiş ve talepte bulunanın etki altında kaldığı ya da samimiyetsiz olduğu düşünülürse yapılan soruşturma neticesinde reddedilmiştir. Kadı önünde yapılan son aşamada da inanç değiştirmek isteyen kadının daha önce mensubu olduğu cemaatin bir yetkilisinin bulunması sağlanmıştır. Tüm aşamalar detaylı olarak evraka yazılmış ve şahitlerin isimleri de metne eklenmiştir.

Sadece ihtida öncesi ve süreçlerinde değil ihtida sonrası ortaya çıkabilecek tüm sorunların önlenmesi devlet garantisi altındadır. Yeni Müslüman olan kadının can, mal ve namus güvencesinin sağlanması için devlet ve kolluk güçleri tüm gereken tedbirleri almak konusunda azami hassasiyet göstermiştir. İhtida eden kadın köleyse yasal bir zorunluluk olmamasına rağmen genellikle azat edilmiştir.Vefat durumunda kadın İslam mezarlığına defnedilmiştir. Ayrıca mevzubahis kadının geçmişten gelen miras hakları da resmi otoritenin garantisi altındadır ve eğer eşi de Müslüman olmazsa çocukların tüm velayet hakları anneye verilmiştir. Erkek Müslüman olmazsa din değiştiren kadın yeniden evlilik yapma hakkına sahiptir. Kadın eğer daha sonra herhangi bir gerekçeyle eski inancına dönmek isterse resmi makamlarca belirlen bir yerde zorunlu iskana tabii tutulmuştur.

KAYNAKÇA

I-BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

BOA BEO 1332/99900

BOA BEO 1626/121941

BOA BEO 2042/153123

BOA DH. EUM. VRK 6/21

BOA DH. EUM. SCL. 3/87

BOA DH. EUM. 2.Şb. 28/4

ISBN: 978-625-6283-13-8

BOA DH. EUM. 2. Şb. 30/11

BOA DH.İD. 172/2

BOA DH. MKT 398/59

BOA DH. MKT 785/34

BOA DH. MKT.1568/112

BOA DH. MKT. 1842/91

BOA DH. MKT 2216/108

BOA DH. TMIK M. 72/5

BOA DH. ŞFR. 97/8

BOA DH.ŞFR. 233/34

BOA DH.ŞFR. 395/15

BOA DH. ŞFR. 614/80

BOA HR. UHM. 44/3

BOA HR. ŞFR 04 373/106

BOA HR. TH.226/31

BOA Y. PRK. ZB 28/128

BOA ZB.316/135

II-KİTAPLAR VE MAKALELER

AÇIKEL Ali, “Şeriye Sicillerine Göre Tokat’ta İhtida Hareketleri 1772-1892”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, s.23, Erzurum, 2004, ss.171-193

BARTON James L., Türkiye’de Gündoğumu, çev. Zekeriya Başkal, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010.

ISBN: 978-625-6283-13-8

DİNÇ Güven, “Kıbrıs’ta İhtida Hareketleri 1800-1878)”, Bilig, Kış 2018, s. 84., ss.243-271.

SELÇUK Hava, “Şeriye Sicillerine Göre Kayseri’de İhtida Hareketleri 1645-1665”, Dini Araştırmalar, Mayıs Ağustos 2002, c. 5 s. 13., ss. 165-176.

ISBN: 978-625-6283-13-8

RUHUN MADDİLİĞİ VE MANEVİLİĞİ TARTIŞMASI

Samet Yahya BAL
Dr. Öğr. Gör., Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Lecturer., Gumushane University
yahyabalvethek@hotmail ORCID ID: 0000-0001-6520-7422

Özet
Ruhun maddiliği ve maneviliği meselesini yeniden ele almaktan muradımız, bu ayrımın gerek kendi doğası açısından ve gerekse değişen teknolojik ve bilimsel şartlar bağlamında ne kadar gerçekçi ne kadar suni olup olmadığını vurgulamak ve tespit etmeye çalışmaktır. Modern teknoloji devrimi öncesinde insanların doğası bağlamında maddilik ve manevilik ayrımı sadece vasıtasız duyu organlarıyla görülebilen ve görülemeyen ya da duyulabilen ve duyulamayan şeklindeydi. Ancak bugünün dünyasındaki yeni teknolojik cihazlar ve bilimin gözlem açısından makro ve mikro âlemi tespit etme ve incelemede kaydettiği ve kaydetmekte olduğu ilerlemeler geçmişte metafizik olarak kabul edilen birçok kavramı ve nesneyi fizik alana taşımıştır. Bu anlamda, her alanda çarpıcı gelişmeler yaşanırken özellikle fizik bilim açısından klasik dönem ve algı geçerliliğini yitirmiş, kuantum fiziğindeki çalışmalar ile maddeye ait eski anlayış ve algılar değişime uğramıştır. Maddenin en küçük yapıtaşı kabul edilen atomun dahi çok küçük başka birçok parçacıktan oluştuğu tespit edilerek kuarklara kadar ulaşılmış ve maddeden maksat aslında titreyen enerji parçacıkları olduğu anlayışı hâkim paradigma olmuştur. Dolayısıyla madde ve maddeyi tespit etme anlayışımız değiştiği için fizik ve metafizik ya da maddi ve manevi olma duyum durumları da değişime uğramıştır. Bundan ötürü ruhun maddiliği ve maneviliği tartışmasının bugünün gözüyle yeniden ele alınması bir ihtiyaçtır. Bu bağlamda meseleyi tartışmadan önce ruhun neliğiyle ilgili birçok farklı yorum ve görüşün olduğunu, ruhun mahiyetinin ve maddi ya da manevi olup olmaması nitelemelerinin akide cihetiyle tali meselelerden olduğunu belirtmekte fayda vardır.
Anahtar Kelimeler: Kelam, Bilim, Madde, Mana, Ruh.
Abstract
Our intention in revisiting the issue of the materiality and spirituality of the soul is to emphasize how realistic or artificial this distinction is, both in terms of its own nature and in the context of changing technological and scientific conditions, and to attempt to determine it. Prior to the modern technological revolution, the distinction between materiality and spirituality in the context of human nature was solely in the form of what could be perceived through direct sensory organs, whether seen or unseen, heard or unheard. However, the new technological devices in today's world and the progress made and being made by science in observing and examining the macro and microcosm have brought many concepts and objects that were previously considered metaphysical into the field of physics. In this sense, while striking developments are taking place in every field, especially in terms of physics, the classical period and the validity of perception have been lost, and the understanding and perceptions of matter in quantum physics have changed. It has been determined that even the smallest building block of matter, the atom, is composed of many other very small particles, reaching to quarks, and the understanding that the essence of matter is actually vibrating energy particles has become the dominant paradigm. Therefore, since our understanding of matter and detecting matter has changed, the sensation states of being physical and metaphysical or material and spiritual have also undergone a change. Therefore, the debate on the materiality and spirituality of the soul needs to be reconsidered in today's perspective. In this context, before discussing the issue, it is

ISBN: 978-625-6283-13-8

useful to note that there are many different interpretations and opinions about the nature of the soul, and that the nature of the soul and the qualifications of being material or spiritual are secondary issues in terms of creed.
Keywords: Theology, Science, Matter, Meaning, Soul.

Giriş

Türkçe'de ruh kelimesi bedendeki etkin ilke, canlılık, tin, öz, en önemli bölge, esans ve koku anlamlarında kullanılır.[2] Ayrıca ruh kelimesi bedende var olan hayatın özü, hayat ilkesi, can ve manevi benlik gibi manalara da gelmektedir.[3] Bununla birlikte Türkçeleşmiş olan bu kelime, Arapça nefis ve ruh kelimelerinin ifade ettiği manaları içerir bir tarzda da kullanılmaktadır.[4] Ayrıca, Arap sözlük yazarları ruh kelimesinin, insanın kendisiyle yaşadığı hayat ve hareket meydana gelen şey ya da faydalı olan şeyleri almak ve zararlı olan şeyleri de uzaklaştırmak için isim olarak kullanıldığını kaydederler.[5]

Ruhun mahiyeti, maddi ya da manevi olması kelami açıdan tartışmalı ve tali meselelerdendir. Zaruriyatı diniyeden değildir.[6] Ruhu cisim olarak ya da manevi bir latife olarak kabul edenler bile kendi kabulleri açısından ruhu farklı yorumlamış ve sınıflandırmaya tabi tutmuşlardır. Ruh hakkında delaleten ve subüten açık tek bir nas olmamasından dolayı farklı ayetler ve hadisler bağlamında farklı yorumlar ve tefsirler yapılmıştır. Ayrıca ruhun maddi ya da manevi oluşu bağlamında kelimenin lügat anlamları üzerinden de çeşitli tartışmalar yapıldığını bilinmektedir.[7] Çalışmada örneklendirilen isimler genelde ruhun maddi ve manevi oluşu üzerinde daha net tavırları olduğu için onlara yer verilmiştir.

1. Ruhun Maddi (Cisim) Olduğunu Savunanlar

Müslümanlar arasında ruhun cisim olduğu görüşü, onun araz veya soyut cevher olduğu görüşüne göre, kronolojik olarak daha önce ve daha ağırlıklı olarak karşımıza çıkmaktadır.[8] Ruhu cisim olarak kabul edenler genel olarak iki kısma ayrılmışlardır. Bunlardan birincisine göre ruh hava türünden bir maddedir. Dolayısıyla ruhun canlılık, idrak, şuur ve güç gibi vasıflarla nitelendirilmesi mümkün değildir. Diğer bir gruba göre ise ruh, tek başına canlı, idrak sahibi ve irade yeteneği bulunan bedenin her tarafına yayılmış olan bir tür latif cisimdir. Bu nedenle insanda sorumlu olan varlık, bu "cism-i latîf" denilen ruhtur.[9]

Mu'tezile'den bazıları ve Eş'arîler'in büyük bir kısmı ruh için heykel-i mahsus görüşünü savunur.[10] Bu fikri savunanların, kelamcıların çoğunluğu olduğu da iddia edilmiştir.[11] Ancak kelamcılar arasında ruhun maddi cevherin bir arazı olduğu inancı da yoğunluklu olarak savunulmaktadır.[12] Mu'tezile'den İbrâhîm en-Nazzâm (öl. 231/845)'ın ruhu bozulması ve değişmesi mümkün olmayan latif cisim olarak tanımladığı bilinmektedir. Bu görüşün daha sonra Ehl-i Sünnet kelamcıları tarafından kabul edildiği ileri sürülmüştür.[13] İmâmü'l-Haremeyn

[2] *Güncel Türkçe Sözlük*, "Ruh" (Erişim 2 Aralık 2023).
[3] *Büyük Larousse* (İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986), "Ruh", 16/9951.
[4] Muhammed b. Ahmed Ezherî el-Herevi, *Tehzîbu'l-Lüğa*, thk. Muhammed Avd Merab (Beyrut: Daru İhyai-Türasi'l-Arabi, 2001), 5/139-146.
[5] Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1994), 12/575.
[6] Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlmi Kelâm* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1972), 342.
[7] Samet Yahya Bal, *Ruha Yeni Bir Yaklaşım: Psikonsal Töz* (Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2023), 88-93.
[8] Erkan Yar, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsan Bütünlüğü Sorunu* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 46.
[9] Mehmet Dalkılıç, *İslam Mezheplerinde Ruh* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 242-243.
[10] Hilmi Ziya Ülken, *İslâm Düşüncesi* (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2020), 72.
[11] Yar, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsan Bütünlüğü Sorunu*, 47.
[12] İrfan Abdülhamid, "İslâm Tefekküründe Ruh Meselesi", çev. M. Saim Yeprem, *Nesil Dergisi* 2/7 (1978), 21.
[13] Yar, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsan Bütünlüğü Sorunu*, 49.

ISBN: 978-625-6283-13-8

el-Cüveynî (öl. 478/1085)'ye göre ruh duyularla algılanabilen cisimlere nüfuz eden latif cisimlerden oluşmaktadır.[14] Seyfüddîn Âmidî (öl. 631/1233) de ruhun latif bir cisim olduğu iddiasını benimseyerek, bu düşüncenin İslam kelamında devamını sağlamıştır.[15]
Filozoflardan Anaxagoras'a göre beden yoğun, ruh ise latif ve ince bir maddeden ibarettir. Demokritos ise ruhun, nefes alıp verirken bedene giren ince, yuvarlak ve düzgün atomlardan oluştuğunu ileri sürerek, onu tamamen maddeye indirgemektedir. Ona göre insanda biri akıllı, diğeri de akılsız olmak üzere iki çeşit ruh bulunmaktadır. Ona göre ölüm ruhun yok olması değil, atomların bedeni terk ederek evrene yayılması veya başka bedenlere girmesinden ibarettir. Epiküros'a göre ise, ruh, zihin ve düşünce ancak maddenin arazları olabilirler. Ruh maddi bir varlık olması sebebiyle bedenle aynı sonu paylaşır.[16] Burada Anaxagoras'ın İslamın selef dönemi âlimleri ve ilk dönem bazı kelamcılarla yakın bir görüşü paylaştığı söylenebilir.
İbn Kayyim nefsin (ruhun) cisim olduğunu savunanlar arasında en ısrarcı olanlarından biridir. Ona göre nefsin cisim oluşu ıstılah manasındadır. Aksi takdirde dil açısından nefis yani ruh cisim değildir. Ruhun cisim olmasından maksat; şeriatın, aklın ve hissin işaret ettiği hareket, intikal, yükselme, inme; nimete, azaba, lezzet ve eleme doğrudan muhatap olma gibi özelliklerinin, fiil ve hükümlerinin olmasıdır. Bundan başka tutulması, salıverilmesi, alınması, bedene girip çıkma özelliklerinin varlığıdır. İşte ruhta bu manaları göstermek için her ne kadar dilciler buna cisim demese de ona göre cisim denmelidir.[17] İbn Kayyim ayetlerden yaklaşık yukarda sayılan cismani özelliklere dair on delil çıkarırken; hadislerden ise yine bu bağlamda ve ruhun maddiliği açısından yüz iki delil çıkardığını iddia etmektedir.[18] İbn Kayyim'in buradaki çıkarımı makuldür. Zira bu fiillere mahzar olan bir mahalli varlık göremesekte, işte "şöyle bir cisimdir" diyemesekte maddi, mükellef ve idrak sahibi bir enerji alanın varlığından bahsetmemiz mümkün olabilir. Ona göre ruh, cisimlik ve mahalde bulunmaktan soyutlanmış olsaydı ruha ait fiillerin, fiil mahalline teması ile oluşması da imkânsız olurdu.[19]
İbn Kayyim göre bedenle birlikte nefsin üç durumu olabilir: Nefis ya elbise gibi dıştan bedeni tamamen sarmıştır ya kalp ve dimağ gibi bedenin bir tarafındadır ya da bedenin bütün uzuvlarında dolaşmaktadır. Bu üç takdire göre de insanın bir şeyi ya da bir organını oynatmayı murat etmesiyle o şeyi oynatması arasında ruhun cisim oluşundan kaynaklı olarak zaman farkı oluştuğu eleştirisi ona göre tutarlı değildir. Mesela göz, gördüğü şeyi hemen algılar. Kulak, burun ve dil de böyledir. Örneğin ruh, bedeni dıştan sarmış ise o şeyi oynatma iradesi ile oynatma fiili arasında bir miktar zaman farkı gerekmez. Tam aksine, demire temas etmeyen mıknatısın yaptığı gibi derhal o şeyi oynatıp hareket ettirebilir.[20] İbn Kayyim'in iddialarının temelinde ruhun cisim oluşunun herhangi bir engel teşkil etmeyeceği tezi vardır. Zira ruhu psikonsal bir madde[21] olarak tasavvur edersek bu maddenin süratinden kaynaklı olarak irade ile

[14] İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn el-Cüveynî, *el-İrşâd ilâ kavâtıʿi'l-edilleti fî usûli'l-iʿtikâd*, nşr. Es'ad Temîm, (Beyrut, y.y., 1985), 377; Cüveynî, *el-'Akîdetü'n-Nizâmiyye fî erkâni'l-İslâmiyye*, nşr. Muhammed Zâhid el-Kevseri (Beyrut, y.y., 1946), 99, 116, 377.
[15] Ebü'l-Hasen Seyfüddîn Âmidî, *el-Mübîn fî me'ânî elfâzi'l-hükemâ' ve'l-mütekellimîn*, thk. Hasan Mahmûd eş-Şâfi (Kahire, y.y., 1983), 108-109
[16] Dalkılıç, *İslam Mezheplerinde Ruh*, 97.
[17] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Kitâbu'r-Rûh*, çev. Şaban Haklı (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 282.
[18] el-Cevziyye, *Kitâbu'r-Rûh*, 257-277.
[19] el-Cevziyye, *Kitâbu'r-Rûh*, 276.
[20] el-Cevziyye, *Kitâbu'r-Rûh*, 294.
[21] Psikonsal töz kavramı disiplinler arası geçerliliği olan ve beden ile etkileşimli bir ruh anlayışını ifade etmektedir. Bu kavram maddi ama neredeyse kütlesiz olabilecek kadar latif ancak bir o kadar da etkili, insana içkin ve bedenle reaksiyona girip hayatı ortaya çıkarabilecek kadar yüksek enerjili, bilinçli ve hayat sahibi bir cevheri ifade etmektedir. Bu cevherin en önemli diğer bir yanı da insan için atmosferik bir enerji infiltrasyonu oluşturmasıdır. İradenin kullanımına, genetik ve çevrenin değişimine bağlı olarak bu cevherde bir takım değişiklikler meydana gelmekte, bedeni etkilemekte ve ondan etkilenmektedir. Bu etkileşimin

ISBN: 978-625-6283-13-8

fiil arasında bir zaman farkı olmayacaktır. Bu bağlamda ruh bedenin belli noktalarıyla daha ziyade irtibatlı olsa da; tüm bedende o hız vasıtasıyla dolaşır durumda olabilecektir. Zira bu psikonsal ruh ile sinir impulsları arasında etkileşim olduğu düşünülürse impulsların vücuttaki dolaşma hızı da bu iddiayı destekleyici nitelikte olabilir.

İbn Kayyim ruhun cisim olamayacağını iddia edenlerin görüşlerini ele alırken: "Eğer ruh cisim olsaydı bedene girdiğinde bedenin ağırlaşması gerekirdi" tezini oldukça yüzeysel bir yaklaşım olarak görür. Zira üzerine konan şeyle ağırlaşmak bütün cisimlere ait bir özellik değildir. Örneğin ateş odunun üzerine atıldığında ağırlaşmaz aksine hafifler; bir kap içerisine hava girince de hafifler. Öyleyse sözü edilen özellik ve yargı belli tabiattaki ve ağır cisimlere özeldir. Bu cisimlerin hareketi yer çekimine, temas ve kuvvet uygulamaya bağlıdır. Tabiatı gereği yükselen -ateş ve hava gibi- cisimler için aynı durum söz konusu değildir. Bu tür cisimler bir şeye ilave edilince hafifler.[22] İbn Kayyim'in iddialarını ruhun latif cisim olarak isimlendirilmesi de desteklemektedir. Zira burada ruhun cisimsel olması cismin ağırlık ortalamasını düşüren hava ve ateş gibi mahiyetlerden olabilir. Öte yandan psikonsal bir madde üzerinden ağırlık ve kütle tartışması yapmak en azından bugün için tutarsızdır. Çünkü psikonsal maddeler bir yana kuarkların bile kayda değer bir kütleleri mevcut değildir.[23]

İbn Kayyim ruhun cisim olamayacağı yönündeki eleştirilere teker teker cevap vermeye çalışmaktadır. Bunlardan son bir örnek verelim: Ruh cisim ise ruhun bedenle birleşmesi ya karşılıklı birbirine girmek şeklindedir ki bu durumda cisimlerin birbirine girmesi söz konudur. Bu birleşme ve girme ise güçlük doğurmaktadır. Yahut ona yakınlaşmak ve yapışmak şeklindedir ki bu durumda bir insanın yapışık iki cismi bulunmakta, bunlardan biri görünürken diğeri görünmemektedir. Sathi bir bakışla doğru görünen bu yargılar aynı yerde bulunan iki yoğun cismin, birbirine girmesi hakkında geçerli olabilir. Ancak latif bir cismin, yoğun olan bir cisme girmesi mümkündür. Bu nedenle bu görüş hatalıdır. Mesela suyun buluta girmesi; ateşin demire, alınan besinin vücudun her tarafına dağılması gibi latif bir cisim olan ruhun da bedenle kenetlenip bütün uzuvlara dağılması mümkündür.[24]

Ruhun cisim olduğunu iddia edenlerin genel anlamda ciddi bir yekûn teşkil ettiği ve bu görüşün temel bir görüş olduğu anlaşılmaktadır. Hangi inançtan olursa olsun cismani ruh görüşü bazı ortak müşterekler açısından her dönemde savunulmuştur. Bilhassa İslam kelamcılarının birçoğu tarafından savunulduğu görülmektedir. Ancak şu tespiti yapmak yanlış olmayacaktır; her ne kadar ruhun cisim olduğunu savunanlar onun bir etkisi olan, maddi bir şey olduğunun altını çizmiş olsalar da çoğu zaman savundukları: "Ruh cisimdir" ya da "Maddi bir mahiyettir" derken tam anlamıyla aynı ve belirli bir tanım ve tarifi savunmamışlardır. Kendi içlerinde dahi ruhun maddi olmasının ne demek olduğu tartışmalı ve muğlak bir mesele olarak kalmıştır. Maddi ve cismani gibi kavramların zamanın seyri içinde farklı dönemlerdeki farklı algı ve gelişmelerle daha başka anlam katmanlarına, genişlemelerine ve daralmalarına maruz kalabilirler. Bu durum kavramların kendisinden çok ifade ettiği mana ve anlama göre zaman ve dönem algısından nispeten bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret eder.

2. Ruhun Manevi Bir Yapı Olduğunu Savunanlar

Spiritüalizm kavramı kullanıldığında temelde bununla iki şey kastedilir: Ruhun maneviliğini savunan ve ruhu bedenden ayıran kuram ya da her şeyi ruh ile açıklayan genel doktrindir. Birinci anlam düalist spiritüalizm doktrinidir. Bu doktrine göre mutlak olarak ayrık olan iki

sonuçları bedende yaşamın sonuna kadar devam ederken, insanın ruhsal gerçekliğinde ölümden sonra da baki kalacağı düşünülmektedir. Bir nevi bedeni tamamen toprakta dağılan ve ekosisteme karışan insanın kişisel kazanımlarını, benliğini ve bilincini temsil etmektedir. (Bal, *Ruha Yeni Bir Yaklaşım: Psikonsal Töz*, 22-23, 304-321).

[22] el-Cevziyye, *Kitâbu'r-Rûh*, 295.

[23] Bal, *Ruha Yeni Bir Yaklaşım: Psikonsal Töz*, 168-169.

[24] el-Cevziyye, *Kitâbu'r-Rûh*, 300.

ISBN: 978-625-6283-13-8

nesne düzeni vardır ki biri diğerine indirgenemez: Madde ve ruh ya da cisimler ve ruhlar. Bu doktrin özellikle ruhun maddeye indirgenemeyeceğini, ruhun cisimden başka olduğunu ispat etmekle uğraşır. Diğerine göre ise madde geçici ve ruh içindir. Her şey zamanı geldiğinde ruha indirgenecektir. Beden sadece ruhun yıpratacağı bir elbise gibidir.[25] Yani maddesel düzlem ancak ruhla açıklanabilir.

Kelam tarihinde ruhun ilk defa kim tarafından manevi bir varlık olarak kabul edildiği hususunda farklı görüşler vardır. Bunlardan ilkine göre söz konusu görüşü savunan ilk şahıs İbrâhîm en-Nazzâm (öl. 231/845) olmuştur. Ancak bu görüşe katılmanın mümkün olmadığı belirtilerek, nefsin manevi bir cevher olduğunu ifade eden ilk kişinin İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (öl. 478/1085) olduğu da iddia edilmiştir. Fakat bu iki görüşün de doğruyu yansıtmadığına dikkat çeken İrfan Abdulhamit, gerek Nazzâm gerekse Cüveynî'nin ruhu bedene girerek her tarafına yayılmış latif bir cisim olduğu görüşünü benimsediklerini hatırlatarak, onun manevi bir varlık olduğunu ifade eden ilk kişinin Mu'tezile kelâmcılarından Muammer b. Abbad es-Sülemî (öl. 215/830) olduğunu ifade etmiştir. Zira o, ruhun uzunluk, genişlik ve derinliğinin bulunmadığını ileri sürerek, onun cisim veya bir araz olamayacağını, aksine mahiyetinin parçalanıp dağılmayı kabul etmeyen manevi bir cevher olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir. Ca'fer b. Mübeşşir (öl. 234/848) ruhun ne müşahede edilen bir cisim, ne de bunun dışında başka bir çeşit cisim olduğunu aksine onun manevi bir cevherden ibaret bulunduğunu ifade ederek Muammer ile aynı görüşü paylaşmıştır.[26]

Eş'âri kelamcısı Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî (öl. 505/1111), ruhun cisim veya araz olmamasını, onun Allah'ın emrinden oluşuyla ilişkilendirmekte, "Allah'ın emri" tabirini de "ilk akıl", "levh", "kalem" gibi ilahi bir kuvvet olarak kabul etmekte cisim ve araz olduğu iddiasını reddetmektedir. Gazzâlî'ye göre ruh, cisim değildir. Çünkü cisim, bölünmeyi kabul eder; ruh ise, bölünmeyi kabul etmez. Eğer ruh bölünmeyi kabul etseydi, bu parçalardan birinin bir şeyi bilmesi ve diğer parçanın da aynı şeyi bilmemesi gerektirirdi. Hâlbuki Gazzâlî'ye göre, aynı yerde iki zıddın toplanması fikri çelişkili düşüncelerdendir.[27] Ancak Allah'ın emrinden oluşu ruhun cisim olmamasını tek başına gerekli kılacak bir şey değildir. Zira Allah insanı iki eliyle ve kudretiyle yarattığını ifade etmektedir.[28] O halde bu türlü ulvi nisbetler yaratılan varlığın cisim olmamasını gerekli kılmaz. Nitekim insanın bedeni de ruhu da bu bağlamda Allah'tan gelme ve ulvdir. Ayrıca tüm cisimlerde bölünme özelliği olduğunu baştan kabul etmek tutarlı değildir. Zira cansız cisimler bir yana tüm canlıların bölündüğüne dair bile elimizde kesin bir delil yoktur. Örneğim meleklerin cinsiyetleri olmadığı bilinmekte ve ayrıca üredikleri ya da bölündüklerine dair bir bilgimiz de mevcut değildir.

Fahreddin er-Râzî (öl. 606/1210) düşüncesinde de ruhun manevi bir cevher olduğu görüşü daha çok vurgulanmıştır.[29] Bu nedenle Cüveynî'nin ruhun latif bir cisim olduğu görüşünü, diğer görüşlerle birlikte eleştirerek, kendi görüşünü ortaya koymuştur. Buna göre ruh, bedenden bağımsız olarak varlığını sürdürebilen manevi bir cevherdir.[30] Teftâzânî (öl. 792/1390) de Râzî'ye yakın bir görüşü benimseyerek insanın ruh ve bedenden meydana geldiğini kabul ile birlikte onda asıl sorumlu varlığın ruh olduğunu iddia etmiştir.[31] Gazzâlî, Râzî ve Teftâzâni'ye

[25] İsmail Hakkı İzmirli, *Metafizik*, sad. Refik Ergin (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012), 155.
[26] Dalkılıç, İslam Mezheplerinde Ruh, 198; İrfan Abdülhamid, "İslâm Tefekküründe Ruh Meselesi", çev. M. Saim Yeprem, *Nesil Dergisi* 2/7 (1978), 24.
[27] Ruhattin Yazoğlu, *Gazâlî Düşüncesinde Ruh ve Ölüm* (Ankara: Cedit Neşriyat, 2002), 118.
[28] *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), Sâd 38/75.
[29] Fahreddin er-Râzî, *Meâlimü Usûliddîn*, nşr. S. Duheym (Beyrut: y.y., 1992), 82-83; M. Şemsettin Günaltay, Felsefe-i Ûlâ: İsbât-ı Vacib ve Ruh Nazariyeleri (İstanbul: İnsan Yayınları, 1994), 285.
[30] Râzî, *Meâlimü Usûliddîn*, 83-90.
[31] Teftâzânî, *Şerhu'l-Makāsıd*, nşr. Abdurrahman Umeyra (Beyrut: Alemu'l-Kutub, 1998), 5/91.

ISBN: 978-625-6283-13-8

ve ruhla ilgili yorumlarına baktığımızda düşünce anlamında aşkın ve soyut ruh inancına yakın duruşu felsefenin etkisi altında kaldıkları şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu düşünürlerin kararlarını taklit üzerinden vermesi kendi sistemleri incelendiğinde pek mümkün görünmemektedir. O halde bu isimler ruhun maddi latif bir cevher olmadığını savunurken ortaya koyduğu düşünce ruhun anladığımız manada bir maddiliğe sahip olmadığını ve duyumlarımız açısından çok daha soyut olduğunu ifade etmek için kendi düşüncelerinde ruh fikri bu şekilde vurgulamayı tercih etmiş olabilirler.

Ruhun manevi bir cevher olduğunu savunan felsefe okullarının başında ise Pythagoras veya Pythagorasçı felsefe gelmektedir. Sokratın ise (öl. MÖ 399) ruh tasavvurunu, madde çerçevesinden tamamen kurtararak onun cisim türünden bir varlık olmadığını kabul eden ilk filozof olduğu ifade edilmektedir. Ruhun bedenle ilişkisini ilk defa sistemli bir şekilde işleyen ve ruhu bedenden ayrı bir varlık olarak tanımlayan Platon (öl. MÖ 348) ise ruhu bedenden farklı ve ayrı ilahi bir cevher olarak tanımlamıştır.[32] Ruhun bir cisim olmadığını, fakat cisimsiz de bulunamayacağını savunan bir başka düşünce sistemi daha bulunmaktadır ki bu görüşün işlendiği Aristo (öl. MÖ 322) felsefesinde organizmalar, kendilerini hareket ettiren güçleri, bir iç prensipten (psyche) almaları ve gayelerine ulaşmak amacıyla birtakım aletlere sahip olmaları sebebiyle inorganik cisimlerden ayrılırlar.[33] Bu nedenle ruhun (psyche) araştırılması ve bilinmesinin hakikatin bilgisine önemli bir katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Çünkü ruh, canlı varlıkların bedenlerindeki hayat prensibi olarak kabul edilmektedir. Aristo'nun ruh tanımı kendine özgü madde ve form teorisine, dolayısıyla kuvve ve fiil ayrımına dayanmaktadır. Buna göre ruh, kuvve halinde canlılığa sahip olan tabii bir cismin fiil haline geçmesidir. Aristo'ya göre form manasında olmak üzere ruh da bizzat cevherdir. Başka bir ifadeyle, belli bir niteliğe sahip olan cismin mahiyeti ve formudur. Bu nedenle ruh, aktiviteden daha çok bir kabiliyettir. Çünkü faaliyetin durduğu uyku halinde bile varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla form olmakla birlikte o, ilk fiil ve organizmanın yapmaya müsait olduğu fonksiyonların tamamıdır. Ona göre hayatın olduğu her yerde ruh mevcuttur.[34]

Descartes'in (öl. 1596/1650) spiritüalist metoduna göre ise madde ile ruh ayrımı ancak izafidir. Ruh tek gerçeklik olarak var olacak, madde ise son noktada ruha indirgenecektir. Gottfried Wilhelm Leibniz (öl. 1128/1716), Félix Ravaisson-Mollien ve Alfred Fouillée spiritüalist doktrinleri de budur.[35] Thomas Aquinas (öl. 1225-1274) ve çağdaş katolik bir filozof olan Jacques Maritain tarafından ruhun basit ve yok olmaz türden bir cevher olduğu şeklindeki nispeten Platoncu görüş Batı'da büyük bir kabul görmüştür. Maritain, bunu şu şekilde ifade etmiştir: "Spritüal bir şey olan ruh, maddi hiçbir şeye sahip olmadığı için yok olmayacak; cismani bir yönü olmadığından çürümeyecektir."[36] Ancak bugün teknolojik cihazlar vasıtasıyla görünen ya da görünmeyen birçok şeyin arkasında artık sadece enerji titreşimleri ve frekansları olduğu ve bu enerjinin farklı formlarda devam edebildiği bilinmektedir. Platoncu yorumdaki maddi bir şeye sahip olmaması lazım ki sonsuz olsun varsayımı tutarlı değildir. Zira sonsuzluk Allah'ın eşyada var etmesiyle olabilecek bir şeydir. Ayrıca cismani olmak her zaman maddi olmakla eş değer olarak yorumlanmak zorunda değildir. Cennet, cehennem ve içindeki canlı varlıkların cismani tasvirlerini ve bunların ebediyetine dair vurgu birçok ayette görülmektedir. Bu durumda cismaniyetin ya da maddiyatin sonsuzluğu söz konusudur.[37] Demek ki sonsuz olmak için maddi olmaması lazım fikri tutarlı değildir. Keza ilk dönem âlimleri de hem bu

[32] Platon, *Phaidon*, çev. Hamdi Ragıp Atademir-Kemal Yetkin (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2001), 34.
[33] Dalkılıç, *İslam Mezheplerinde Ruh*, 98.
[34] Dalkılıç, *İslam Mezheplerinde Ruh*, 99.
[35] İzmirli, *Metafizik*, sad. Refik Ergin, 150.
[36] John Hick, *Philosophy of Religion* (New Jersey: Prentice Hall, 1983), 123.
[37] Osman Oral, Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin Hulûd/Cennet ve Cehennemin Ebed'îlîği Konusuna Yaklaşımı, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2015), 87 -108

ISBN: 978-625-6283-13-8

cismaniyeti kabul edip hem de ebedi bir ruhu tutarlı görmüşlerdir. Plantoncu görüşün ihmal ettiği bir diğer nokta ise bir şeyin maddi olmaması onun bizatihi kaim ve hiçbir şeye ihtiyaç duymaması şeklinde yorumlanamaz. Zira ne olursa olsun her şey Allah'ın yaratmasına ve her an kontrolüne muhtaçtır. Nitekim melekler ve cinler de anladığımız manada bir maddiyata sahip olmadığı halde baki değil, ölümlü varlıklardır. Zatları itibariyle her daim Allah'a muhtaçtırlar. Ayrıca melekler algı düzeyimizin dışında nurani varlıklar olup bölündükleri ya da çoğaldıkları bilinmemektedir. Öte yandan cinler ise ateşten yaratılmış göremediğimiz varlıklar olmakla birlikte çoğaldıkları ve zürriyete sahip oldukları bilimektedir.[38]

Ruhun maddiliğini savunanlar da olduğu gibi bu bölümde de ruhu manevi ya da soyut bir şey olarak tanımlayanların: "Ruh sadece şöyle manevi bir şeydir ya da şu sınırlarda ve tanımda bir manevi cevherdir" şeklinde ruhun maneviliği hakkında ortak bir kanaate varamadıkları görülmektedir. Bazı düşünürler ruhu manevi bir cevher olarak kabul ederken, bazıları bir form gibi ve yine başka bir bilgin ise ruhu daha ilahi ruhsal bir cevher olarak tarif etmektedirler. Yani bir grup ruhu manevi bir cevher olarak kabul etse de kimisi daha insani âleme yakın ve onunla ilişkili görüyorken-maddeci görüşteki genel kabul gibi-diğer bir grup ise onu daha çok tanrısal âlemle ilişkilendirmektedir.

Sonuç

Ruhun maddi veya manevi; somut veya soyut; cismani veya ruhani olması meselesi İslam ve Batı düşüncesi açısından tartışmalı ve tali meseleler arasında yer almaktadır. Her ne kadar birtakım sınıflandırmalar yapılıyor olsa da aynı görüş altında zikredilen bilginlerin bile çoğunlukla meseleyi farklı bir şekilde ele aldığı görülmektedir. Bu durum ise oldukça normaldir. Zira her bir düşünür kendi ferdi birikimi ve tefekkür sistemi ile değerlendirme yapmaktadır. Bazı zor meselelerin anlaşılmasını kolaylaştırmak adına bu tür tasniflerin yer alması her ne kadar makul olsa da bu ayrımların ve sınıflandırmaların mutlak olduğunu düşünmemek daha doğrudur. Hatta kimi zaman aynı kavramı savunduğu iddia edilen düşünürlerin bile çoğu zaman farklı şeyler kastettiği görülmektedir.

İslam kelamı açısından ruh meselesi birçok farklı görüşe sahne olmuştur. Nitekim temel sınıflandırma açısından ruhun maddesel-cismani bir düzlemde ya da manevi-cevheri bir tabiat olması şeklinde bir ayrım söz konusu olmuştur. Ruhun soyut ve manevi bir mahiyete sahip olduğunu iddia edenler çoğunlukla ruhun fizik ötesi yapısından dolayı bu kanaate meyletmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Ancak bu düşünürlerin maddenin sert yapısının da altındaki soyuta doğru kayan latif ve incecik partüküllerden oluştuğunu bilmeleri halinde maddi ve manevinin ya da somut ile soyutun sınırlarına dair düşüncelerinin değişebileceğinin kabulü kaçınılmazdır. Aslında maddesel olma ya da olmama durumunun belirsizleşmesi halinde ruhun cisimsel ya da ruhsal olma ayrımının izafi bir ayrım olduğu daha net ortaya çıkacaktır. Eğer ruha ait bu tanımlamalar dönemin duyumsal kriterlerine göre yapılıyorsa bu durum o dönemdeki fizik ve metafiziksel algıya ve tanımlamaya göre değişecektir. Dolayısıyla varlık hakkında ortaya çıkan yeni gözlemler ve bilgiler epistomolojik düzlem kaymalarına ve buna bağlı olarak sınıflandırma ve temellendirmede birtakım değişiklere yol açacaktır.

Modern bilimlerdeki yeni keşif ve ilerlemelere bağlı olarak birtakım kuramlar yenilenirken; İslam kelamının vesail kısmını oluşturan birtakım tabiat bilgilerinin güncellenmesine bağlı olarak değişen duyum ve algı durumlarının yeni tartışmalara neden olabileceği kabul edilmelidir. Bu bağlamda yeni keşifler ve elde edilen veriler bilhassa kuantum fiziğindeki gelişmeler madde ile enerji arasındaki ayrımın artık geçerliliğinin olmadığını vurgulamıştır. Bu bağladam insan ruhunun cevheri bir enerjiden oluştuğu kabul edilirse ruha ait maddi ve manevi ya da cismani ve cevhersel ruhani gibi ayrımların sınırlarının silikleştiği görülecektir.

[38] Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi* (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2017), 3/192-193.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Kaynakça

Abdülhamid, İrfan. "İslâm Tefekküründe Ruh Meselesi". çev. M. Saim Yeprem, *Nesil Dergisi* 2/7 (1978), 18-25.
Âmidî, Ebü'l-Hasen Seyfüddîn. *el-Mübîn fî me'ânî elfâzi'l-hükemâ' ve'l-mütekellimîn*. thk. Hasan Mahmûd eş-Şâfi. Kahire, y.y., 1983.
Bal, Samet Yahya. *Ruha Yeni Bir Yaklaşım: Psikonsal Töz*. Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2023.
Bilmen, Ö. N. (1972). *Muvazzah İlmi Kelâm*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
Cevziyye, İbn Kayyim. *Kitâbu'r-Rûh*. Çev. Şaban Haklı. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
Cüveynî, *el-'Akîdetü'n-Nizâmiyye fî erkâni'l-İslâmiyye*. Nşr. Muhammed Zâhid el-Kevseri. Beyrut: y.y., 1946.
Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn. *el-İrşâd ilâ kavâtıʿi'l-edilleti fî usûli'l-iʿtikâd*. Nşr. Es'ad Temîm. Beyrut: y.y., 1985.
Dalkılıç, Mehmet. *İslam Mezheplerinde Ruh*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu'l-Lüğa*. Cilt. 1-17. Thk. Muhammed Avd Merab. Beyrut: Daru İhyai-Türasi'l-Arabi, 2001.
Günaltay, M. Ş. *Felsefe-i Ûlâ: İsbât-ı Vacib ve Ruh Nazariyeleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1994.
Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 2 Aralık 2023. http://sozluk.gov.tr.
Hick, John. *Philosophy of Religion*. New Jersey: Prentice Hall, 1983.
İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed (1994). *Lisânü'l-Arab*. Cilt. 1-15. Beyrut: Dâru Sâdır.
İzmirli, İsmail Hakkı. *Metafizik*. sad. Refik Ergin. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.
Kandemir, Mehmet Yaşar. *Şifâ-i Şerîf Şerhi*. 3 Cilt. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2017.
Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, çev. Hayrettin Karaman vd. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
Oral, Osman. Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin Hulûd/Cennet ve Cehennemin Ebed'îlîği Konusuna Yaklaşımı. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2015), 87 -108.
Platon, *Phaidon*. Çev. H. Ragıp Atademir-K. Yetkin. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2001.
Râzî, Fahreddin. *Meâlimü Usûliddîn*. nşr. S. Duheym. Beyrut: y.y., 1992.
Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn. *Şerhu'l-Makāsıd*. Nşr. Abdurrahman Umeyra. 5 Cilt. Beyrut: Alemu'l-Kutub, 1998.
Ülken, Hilmi Ziya. *İslâm Düşüncesi*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2020.
Yar, Erkan. *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsan Bütünlüğü Sorunu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
Yazoğlu, Ruhattin. *Gazâlî Düşüncesinde Ruh ve Ölüm*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2002.

ISBN: 978-625-6283-13-8

ARİSTOTELES'TE ÖFKE ÜZERİNE

Esra ÇAĞRI MUTLU
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
ecagrimutlu@mehmetakif.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-3295-7531

ÖZET

Aristoteles *Retorik* başlıklı eserinde öfkeyi, hak edilmemiş bir küçük düşürülmenin/hiçe sayılmanın neden olduğu acı verici bir intikam arzusu olarak tanımlar. Bu küçük düşürülme çoğu zaman Antik Yunan'daki en önemli duygulardan biri olan utanç duygusuyla bağlantılı okunur. Bunun nedeniyse Antik Yunan'da bireyin toplumun doğal bir parçası olarak kabul edilmesi, aralarında doğuştan gelen kopmaz bir bağın olduğunun düşünülmesidir. Kişi doğduğu andan itibaren belli kuralların, yükümlülüklerin içerildiği sosyal bir topluluğun içine doğar ve yaşamı boyunca ait olduğu sosyal sınıf ondan bu yükümlülükleri yerine getirmesini bekler. Bu beklentinin karşılanmaması karşısında bireyin karşılaşacağı temel duygu küçük düşürülme ve bununla bağlantılı olarak da utançtır ve bu da çoğu zaman kişi de öfkeye yola açar. Fakat utançla birlikte belki de doğan adaletsizlik duygusu da öfkeye neden olur denebilir. Çünkü küçük düşürülme ve utanç kişinin ahlaki haklarının görmezden gelindiği ya da önemsenmediği bir duruma ve böylesi bir durumda kişinin ahlaki bir fail olarak bir adaletsizliğin öznesi olmasına gönderme yapıyor olabilir. Açıktır ki böylesi bir adaletsizliğe uğrama duygusu kişide hak edilmemiş bir acının kaynağı olabilir ki bu da Aristoteles'in intikam kavramının en iyi şekilde düzeltici adaletin bir ölçüsü olarak tasarlanabileceğini önermesine neden olur. Şöyle ki intikam almak istediğimizde, bize karşı suç işleyen kişinin aynı bizim gibi acı çekmesini hatta bize verdiği acıyla orantılı bir şekilde acı çekmesini isteriz. Ancak Aristoteles için bu eşit acı çekmeye dayalı cezalandırma içinde yalnızca intikamı değil aynı zamanda kişiler ya da kişi ile toplum arasındaki durumun düzeltilmesini ve uzlaşıma dayalı bir yol bulunması için gerekli olan bileşenleri de kapsar. Dolayısıyla, suçlu olarak görülen kişinin bir yandan cezalandırılması bir yandansa kısmen de olsa hatasını kabul etmesi ve bundan pişmanlık duyması amaçlanmalıdır. Bu bağlamda sunumda Aristoteles'in öfkenin düzeltici ve cezalandırıcı yönünü adalet duygusuyla özellikle dağıtıcı adalet duygusuyla nasıl ilişkilendirdiği ve bunu yaparken de birey ve toplum arasındaki doğal ahlaki bağlılığı ve yükümlülüğü nasıl ele aldığı analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Öfke, Düzeltici Adalet, Utanç

ISBN: 978-625-6283-13-8

SCHWARTZ'NIN DEĞERLER SINIFLANDIRMASI BAĞLAMINDA PLATON'NUN DEVLET ADLI ESERİ'NİN 3. KİTABI'NIIN İNCELENMESİ

Seda YURTSEVEN

Ankara Üniversitesi – Dr. Öğrencisi

Orcid Numarası: 0000-0002-5713-6836

ÖZET

Platon, adil devlet düzeni ve politikaya dair fikirlerini "Devlet" adlı eserinde yer vermiş bulunmaktadır. Platon'nun eğitim düşüncesi, eğitim ve onun amaçlarının ele alınmasını gerektirmektedir. Platon'a göre eğitim de insanı da ruh ve beden bütünlüğü doğrultusunda ruhun belli bir yöne yönlendirilmesini gerektirmektedir. Nitekim bu dönüşümünü gerçekleştiren insan, idealar dünyasının da gerçek değerlerini idrak etmesi üzerine duyular dünyasının etkisinden kendisini de uzaklaştırmaktadır. Bu bakımdan Platon'a göre eğitimin amacı da idealara ulaştıran bir araç olarak değerlendirildiğinden dolayı önemli bir konuma da sahip olmasını gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, eğitim, ruh, beden

Platon, adil devlet düzeni ve politikaya dair fikirlerini "Devlet" adlı eserinde yer vermiş bulunmaktadır.

Platon'nun eğitim düşüncesi, eğitim ve onun amaçlarının ele alınmasını gerektirmektedir. Platon'a göre eğitim, insana yalnızca bilgi ulaştırmak veya onu şekillendirmemesiyle birlikte bunlardan çok daha fazla faaliyeti gerektirmektedir.

Eğitim, insanı da ruh ve beden bütünlüğü doğrultusunda ruhun belli bir yöne yönlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim bu dönüşümünü gerçekleştiren insan, idealar dünyasının da gerçek değerlerini idrak etmesi üzerine duyular dünyasının etkisinden kendisini de uzaklaştırması gerekmektedir. Bu bakımdan Platon'a göre eğitimin amacı da idealara ulaştıran bir araç olarak değerlendirildiğinden dolayı önemli bir konuma da sahip olmasını gerektirmektedir.

Eğitimin idealizme yansımalarını da Platon fikirleri doğrultusunda meydana gelmektedir. Nitekim idealist eğitim görüşü, yüksek eğitim fikrinin meydana gelmesinde ahlaki ilkelerin ve

ISBN: 978-625-6283-13-8

değerlerin belirleyici özellikte olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre kişinin öğrenmesi gerekli bulunan olgulardan ziyade insan hayatında yer alan kalıcı ilkeler olmaktadır.

Platon, birey ve devlet arasında paralellikler oluşturduğunu ifade etmektedir. Platon "*Devlet"* adlı kitabında gerçeğe gerekli bulunan değerin verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim insanın iyi birey olması, onun ahlaklı yapacağı devletin iyi oluşu da idare edilmesi bağlamında meydana gelmektedir. Bu bakımdan Platon, ruhu 3 farklı kısma ayırarak ifade etmiş bulunmaktadır. En üst kısımda "akıl" tarafı yer almaktadır; ortada manevi güç ya da nefis, en alt evrede de istek ve arzuların yer alması gerekmektedir.

Platon'a göre eğitimin amacı da ruhun 3 bölümü (akıl, gönül ve arzu) arasında uyumun gerçekleştirilmesidir. Nitekim ruhun şekillendirilmesi üzerine eğitimin de gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Platon'a göre eğitimin amacı, insanları yetenekleri doğrultusunda geliştirerek eğitilmesi olmaktadır. Bu bakımdan temel eğitim alanlarının (jimnastik ve müzik) öğretilmesiyle birlikte ruhun 3 bölümü arasındaki uyumun sağlanması, bu sayede toplum içerisinde yer alan tüm bireylerin kendi üzerine düşen görevlerini yerine getirmesi üzerine adaletin gerçekleştirilerek bireyin de bilgilenmesini sağlamak olmaktadır.

"Bir de şu var: Bu kimselerin yiğit olmaları da istendiği takdirde onlara söz konusu bu sözlerinin yanında ölümden ellerinden geldiği ölçüde az bir şekilde korkmalarını sağlayacak sözlerin de ifade edilmesi gerekmektedir; içinde ölüm korkusu olan adam, yiğit olabilir mi dersin?" (Platon, 1993, 77).

Platon'nun "Devlet" adlı eserinde yer alan bu pasajda ölüm korkusu bulunan herhangi bir erkeğin, Schwartz'nın değerler sınıflandırmasına göre "dürtü" değerinin alt değeri olan "cesur" değeri bakımından yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Nitekim onun cesur değeri bakımından yetersiz olması, yiğit bir birey olmadığının da göstergesi olmaktadır.

"Değerli insan kendine yeter, tek başına yaşamanın tadına varabilir. Herkesten daha az arar başkalarını". (Platon, 1993, 78).

"Devlet" adlı eserin bu pasajında değerli bir insanın, öteki bir insana gereksinim duymaksızın yaşamının tadına ulaşabildiğini ifade ettiğinden dolayı Schwart'nın değerler sınıflandırmasına göre "dürtü" değerinin alt değeri olan "zevk ve keyifli bir yaşam" doğrultusunda yaşamını

ISBN: 978-625-6283-13-8

sürdürebilmektedir. Bununla birlikte Schwart'nın yapmış olduğu bu değerler sınıflandırması bağlamında insanın kendisiyle yetinmesini ifade etmesinden dolayı "iç uyum" alt değerinin önemini ifade etmektedir.

"Demek yöneten şehirde birinin yalanını yakalarsa, Homeros'un dediği gibi: ister bir sanat adamı olsun, ister falcı, ister hekim ister doğramacı, onu cezalandırması gerekmektedir. Yalan, devlet gemisini batıracak bir fırtınadır." (Platon, 1993, 8).

"Devlet" adlı eserin bu pasajında herhangi bir insanın ötekine yalan söylediği takdirde cezalandırılması gerektiğini ifade ettiğinden dolayı Schwartz'nın değerler sınıflandırmasına göre "iyilikseverlik" değerinin alt değeri olan "dürüstlük" değerine dikkat çekmektedir. Bunun nedeni toplum içerisinde yer alan herhangi bir insanın, yalan söylediği takdirde toplumdaki düzenin bozulacağını ifade etmektedir.

"Birçoklarına göre akıllı, uslu olmak ne demektir? Baştakilerin sözünü dinlemek, kendisi baştaysa içkide, sevgide, yemekte kendisini dizginlemesini bilmek. (Platon, 1993, 80).

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasına göre "uyumluluk" değerinin alt değeri olan "itaatkarlık" değerinin önemine dikkat çekmektedir. Bunun nedeni toplum içerisinde yer alan bir bireyin, devlet yönetiminde bulunan otoritenin sözünü dinleyebilmesi bu kişinin itaatkarlık değerine sahip olduğunu göstermektedir.

Bireyin kendisini dizginleyebilmesini de bilmesi, kişinin kendisine "özsaygı" sı olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı bu ifade de Schwartz'nın değerler sınıflandırmasına göre "uyumluluk" değerinin alt değeri olan "öz disiplin" değerinin mevcudiyeti bulunmaktadır.

"Tanrılardan kötülük geleceğine, kahramanların değersiz kişiler olduklarına inanmamalı gençlerimiz. Bu sözlerin gerçeğe de, dine de aykırı bulunduğunu, Tanrılardan da hiçbir şekilde kötülüğün gelemeyeceği hususunda da anlaşmamız gerekmektedir. (Platon, 1993, 82).

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasına göre "iyilikseverlik" değerinin etkisi görülebilmektedir. Bunun nedeni tanrılardan herhangi bir durumda kötülük gelmemesi, onların iyilikseverlik değerini benimsediklerini göstermektedir. Nitekim bu pasajda yer alan ifadenin

ISBN: 978-625-6283-13-8

de dine aykırı olmasını ifade ettiğinden dolayı "dindarlık" değerinin öneminin vurgulandığı anlaşılmaktadır.

"Öyleyse aradığımız iyi ve bilgili adam bu değil, deminkidir; çünkü kötülük hem kendi gibisini hem de iyiliği tanıyamaz. İyilikse eğitimle zenginleştiği takdirde bilgi sayesinde hem kendi gibi olanı, hem de kötüyü tanıyabilmektedir. Bilgili olmaksa kötü bir adamdan ziyade iyi bir adamın harcı olmaktadır" (Platon, 1993, 99).

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasına göre hem "evrensellik" değerinin alt değeri olan "bilgelik" değerine hem de "iyilikseverlik" değerlerine dikkat çektiği anlaşılabilmektedir. Nitekim bilgelik değerini önemli kılan durum, insanın bilgi sayesinde hem kendi gibi olanı hem de kötüyü tanıyabilmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu pasajda bilgeliğe ulaşmış herhangi bir insanın da iyiliği de tanıyabildiğini ifade ettiğinden dolayı bu kişinin "iyilikseverlik" değerine de sahip olduğunu ifade etmektedir.

"İnsanların en akıllısı Odysseus'nun dünya içerisinde en güzel saymış bulunduğu şey bak neymiş: Ekmek ve et dolu sofralar, bu sofralarda da testiden taze taze boşalan şaraplar. Sonra şu söz: Açlıktan ölmek, insanların başına gelebileceklerin en kötüsüdür." (Zevk ve keyifli bir yaşam) (Platon, 1993, 81).

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasına göre "dürtü" değerinin alt değeri olan "zevk ve keyifli bir yaşamın" önemini ifade etmektedir. Bunun nedeni ekmek ve et dolu sofralarda yer alan insanlar genellikle zevk ve keyif doğrultusunda yaşamlarını sürdürmektedir.

Söyleyeyim: Bir insan inandığı şeyden ya isteyerek, ya da istemeyerek uzaklaşabilir. İnsan inandığının yanlış olduğunu görürse, ondan isteğiyle vazgeçer, yoksa istemeyerek.

İsteyerek vazgeçmeyi anlıyorum. Ama, istemeyerek vazgeçmeyi anlamadım.

Canım şunu da anlamaz mısın? İnsanlar iyi şeylerden istemeyerek kötü şeylerden de isteyerek ayrılırlar. Doğru dediğimiz şeyde yanılmak kötü, doğru yolda inandığımız şeyin gerçeğe uygun olması, iyi değil midir?

ISBN: 978-625-6283-13-8

Evet, anladım. Söylediğin doğru. İnsan doğru bir inanıştan ancak istemeyerek ayrılabilir. (Platon, 1993, 103).

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasına göre "öz yönelim" değerinin alt değeri olan "özgürlük" değerinin önemini ifade etmektedir. Bunun nedeni toplum içerisinde yer alan insanların inandıkları şeylerden isteyerek veya istemeyerek uzaklaşmış bulunmaları, onların özgür seçimler yapabildiklerini göstermektedir.

"İçlerinde Tanrı'nın koyduğu altını ve gümüşü saklayanların, insanların vereceği altında ve gümüşte gözü olmaz. Kendi altın yaratılışlarını, dünyanın altınıyla kirletmek günahtır. Çünkü dünya altını yüzünden türlü kötülükler işlenmiştir. Oysaki içlerinde bulunan altın tertemizdir. Ancak toprakları, evleri ve paraları oldu mu, koruyucu olacakları yerde kendileri de mal sahibi ve çiftçi, yurttaşların yardımcısıyken düşmanı ve zorba efendisi olurlar. Ömürleri kötülemekle tuzak kurmak ve tuzağa düşmekle geçmektedir; dışarıdaki düşmanlardan ziyade içeride yer alan düşmanlardan korkmaktadırlar. Devleti ve kendilerini de ölüme sürüklemektedirler. Bunun için de koruyucularımızın oturacakları yerleri ve yaşama yollarını da önceden iyice belirtmek, bu durumu da kanunlaştırmak gerekmez mi?" (Platon, 1993, 106).

Bu pasajda Schwart'nın değerler sınıflandırmasına göre "güvenlik" değerinin alt değeri olan "ulusal güvenlik" değerinin önemini ifade etmektedir. Bunun nedeni pasajda yer alan ifade üzerine koruyucuların, yaşama yollarına yönelik önceden düzenlemeler yaparak bu düzenlemeleri de kanunlaştırmasının mecburiyeti de güvenlik değerine verilen önemi ifade etmektedir.

"Atletlerin yaşayışları, uyuşturucu ve sağlık için tehlikelidir biliyorsun; hayatlarını uykuyla geçirir bu adamlar verilen perhizi de biraz bozacak olsalar, hemen yıkılırlar".

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "güvenlik" değerinin alt değeri olan "sağlık" değerine dikkat çekilmektedir. Bu durumun nedeni atletlerin, diyetlerine uygunluk göstermedikleri takdirde ayakta duramayarak dirençlerinin zayıfladıklarını ifade etmesi itibariyle bu kişilerin sağlıklarından da olacağını ifade etmektedir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

"*Bir şehirde düzensizlikler, hastalıklar çoğaldı mı bir sürü mahkemeler ve hastaneler açılır. Bir sürü hür insan da bu işlere hevesle atıldı mı, avukatlık ve hekimlikte o şehirde şanlı ve şerefli meslekler haline gelmektedir".*

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "güvenlik" değerinin alt değeri olan "sosyal düzen" değerinin önemine dikkat çekilmektedir. Bunun nedeni toplum içerisinde herhangi bir düzensizlik durumu söz konusu olduğu takdirde hastane ve mahkeme gibi sosyal kurumlar açılabilmektedir. Bu durumda insanların da avukatlık ve doktorluk gibi mesleklerine yönelmesi, toplum içerisinde "sosyal bir düzenin" varlığını göstermektedir.

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "başarı ve güç" değerinin alt değeri olan "sosyal tanınırlık (şöhret) değerinin önemine dikkat çekilmektedir. Bu durumun nedeni söz konusu pasajda insanların yaşadıkları şehirde hevesli bir şekilde mesleklerine yöneldikleri takdirde hekimlik ve avukatlık gibi meslekler de şanlı ve şöhretli hale gelmektedir.

"Evet! Evet ama sonunu dinle: "Bu toplumun birer parçası olan sizler, diyeceğim birbirinizin kardeşisiniz. Ama sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aramızda bir hamur birliği olduğuna göre sizden doğan çocuklar da her halde size benzeyeceklerdir. Ama arada bir altından, gümüş, gümüşten de altın doğduğu olabilir. Bunun için Tanrı her şeyden önce önderlere, doğan çocuklara iyi bekçilik etmelerini, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmalarını buyurmuştur. Kendi çocukları tunçla, ya da demirle katışık doğurmuşlarsa hiç acımayıp hamurlarına uygun işlere koyacak onları; çiftçi ya da işçi yapacak. Çiftçi ve işçi çocukları arasından mayaları altın ve gümüşle katışık doğanlar olursa, onları gözetecek, kimini önderliğe, kimini bekçiliğe yükseltecek; çünkü mayasında demir, ya da tunç katışık olanların önderlik edeceği gün şehrin yok olacağını Tanrı buyurmuştur. Şimdi sen yurttaşları bu masala inandırmanın bir yolunu bulabilir misin, onu söyle"! (Platon, 1993, 105).

Bu pasajda Schwart'nın değerler sınıflandırmasının "iyilikseverlik" değerinin alt değerleri olan "sorumluluk" değerinin önemine dikkat çekilmektedir. Bunun nedeni, Tanrı'nın liderlere iyi bir şekilde bekçilik yapmalarını ve çiftçilerin, önderlerin ve işçilerin mayalarına Tanrının kendisi tarafından yerleştirilmiş bulunan madenleri araştırmasından sorumlu tutması, "sorumluluk" değerine yapılmış bulunan vurguyu göstermektedir. Bununla birlikte bu durumdan Tanrı'nın vatandaşları sorumlu tutması, onun da otoriterliğini göstermektedir. Dolayısıyla Schwart'nın

ISBN: 978-625-6283-13-8

değerler sınıflandırmasının "başarı ve güç" değerinin alt değeri olan "otorite" değerinin vurgulandığı anlaşılmaktadır.

"*Peki söyleyeyim. Nasıl bir cüretle ve ne kelimelerle konuşacağını bilmem, ama önce önderleri ve yardımcıları, sonra da bütün şehri şuna inandırmaya çalışacağım; kısaca diyeceğim ki; Biz sizi bazı ilkelere göre yetiştirdik ya, bunlar bir çeşit rüyaydı. Gerçekte siz silahlarınız bütün eşyalarınızla birlikte yerin altında yetiştiniz, yoğruldunuz. Toprak bir ana gibi, iyice büyüttükten sonra yeryüzüne çıkarttı sizi. Üstünde yaşadığınız bu toprak sizleri büyüten emziren ananızdır. Ona saldıran olursa korumak boynunun borcudur. Yurttaşlarınız da aynı toprağın çocukları ve sizin kardeşlerinizdir*". (Platon, 1993, 104).

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "iyilikseverlik" değerinin alt değeri olan "sorumluluk" değerinin önemi vurgulanmaktadır. Bunun nedeni söz konusu pasajdaki ifadeye göre vatandaşların, uluslarına herhangi bir şekilde saldırı geldiği takdirde uluslarını korumakla görevli tutulması, onların sorumluluk değerini benimsemelerini gerektirmektedir. Nitekim söz bu pasajda vatandaşların, uluslarına herhangi bir şekilde dış saldırı gerçekleştirildiği zaman da onların uluslarını koruması, Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "güvenlik" değerinin alt değeri olan "ulusal güvenlik" değerini kabul etmelerini de gerektirmektedir.

"Devleti, dışarıdan düşmanlara karşı, içeriden dostlara karşı koruyan, yani dostlarımızın kötülük isteklerini, düşmanların da kötülük imkanlarını önleyen kimselere, asıl koruyucularımız diyeceğiz. Demin bekçi dediğimiz gençlerse, bu önderlerin koyduğu kuralları yerine getirecekler. Bunlara da yardımcı demek doğru olmaz mı?" (Platon, 1993, 104).

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "uyumluluk" değerinin alt değeri olan "itaatkarlık" değerinin önemi vurgulanmaktadır. Bunun nedeni bekçilerin, liderlerinin koymuş bulundukları kurallara uygun davranışlar sergilemesi, onların itaatkârlık değerini benimsediklerini ifade etmektedir.

"Öyleyse bekçilerimizin başka bütün işlerden sıyrılarak, kendilerini sadece devlet işine vermeleri, ondan başka hiçbir şeyle uğraşmamaları gerekir. Onlar başka hiçbir işin taklidini bile yapmayacaklardır. Yaparlarsa bu taklit, kendi işlerinin gerektirdiği ve çocukluklarından

ISBN: 978-625-6283-13-8

beri özenecekleri yiğitlik, bilgelik, dini bütünlük gibi erdemlerin taklidi olmalıdır. Bunların dışında hiçbir kötü işi ne yapsınlar, ne de taklit etsinler. Çünkü, taklit ede ede, sonunda taklit ettikleri şeye alışırlar. Bu alışkanlıkta bedeni konuşmayı görüşleri değiştiren ikinci bir tabiat olmaktadır".

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "iyilikseverlik" değerinin alt değeri olan "sorumluluk" değerinin önemini vurgulanmaktadır. Bunun nedeni bekçilerin bütün işlerden kendilerini uzaklaştırarak yalnızca kendilerini devlet işlerine yönlendirmeleri, bu görevlerden sorumlu olmaları anlamına gelmektedir.

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "uyumluluk" değerinin alt değeri olan "öz disiplin" değerinin önemi vurgulanmaktadır. Bunun nedeni insanların, kendi işlerinin gerektirmiş olduğu işler dışında meşguliyet içerisinde bulunmaları, onların öz disiplin değerinden yoksun oldukları anlamına gelmektedir.

"*Peki, bu bizim devletimize uyar mı dersin? Bizde her insan bir tek iş göreceği için iki ya da daha çok yönlü olamaz.*

Evet uymaz bu bizim devletimize. Bizim kuracağımız devlette, kundura kunduracıdır. Kunduracılıktan başka bir de kaptanlık yapmaz. Çiftçi, çiftçidir, çiftçilikten başka bir de yargıçlık etmez. Asker, askerdir, askerlik ederken alım satımla da uğraşmaz" (Platon 1993, 8).

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "başarı ve güç" değerinin alt değeri olan "kamusal imaj" değerinin önemi vurgulanmaktadır. Bu durumun nedeni, toplum içerisinde yer alan insanların yalnızca sorumlu oldukları tek bir işi gerçekleştirmelerinden dolayı bireylerin kamusal imajındaki istikrarını devam ettirmesi gerekmektedir.

Makamlardan anlamam; ama öyle bir makam alalım ki, savaşta ya da zor karşısında kalan, yaralanan, yenilen, ölümle karşı karşıya gelen ve her türlü mutsuzluk içinde kaderine kafa tutabilen bir adamın yiğitçe davranışına uysun. Bize bir başka makam daha lazım ki, barış içerisinde yaşayışımıza, giriştiğimiz işleri de başarmamız için zor kullanmadan, serbestçe yaptıklarımıza uysun.

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "başarı ve güç" değerinin alt değeri olan "öz disiplin" değerinin önemini vurgulanmaktadır. Bunun nedeni insanın makam alım faaliyetini gerçekleştirirken, kişinin kendi kendisini örgütlemesi ve öz kontrolünü sağlaması gerekmektedir. Bu bağlamda insanların sorumluluklarını yerine getirmeleri doğrultusunda

ISBN: 978-625-6283-13-8

eylemlerini de bir plana göre gerçekleştirmesi "öz disiplin" değerinin de önemsendiği anlaşılabilmektedir.

Bir insanın içinde güzel huylar varsa, dış görünüşü de bu huylara uyuyorsa gören göz için dünyada bundan daha güzel şey olur mu?"

Olamaz doğrusu! (Platon, 1993, 92).

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "maneviyat" değerinin alt değeri olan "iç uyum" değerinin önemini vurgulanmaktadır. Bunun nedeni herhangi bir yurttaşın özünde güzel karakter ve huyu bulunduğu takdirde bu durum onun dış görünüşünde karşılığını bulduğu takdirde insanın iç uyum değerine sahip olduğunu düşündürmektedir.

Seçeceğimiz insanlar ömürleri boyunca yalnız toplumun yararına işler görmüş, zararına olan şeylerden de kaçınmış insanlar olmalı

Öyle olmaları gerekir.

Onları her yaşta gözetleyip bu ilkeye uygun koruyucular olup olmadıklarına bakmalı, bu adamlar hiçbir büyü, hiçbir zorla şu inanıştan ayrılmış olmamalı: Yapılması gereken şey, devlet için en yararlı olan şeydir. (Platon 1993, 92).

Bu pasajda Schwart'nın değerler sınıflandırmasının "iyilikseverlik" değerinin alt değeri olan "yararlılık" değerinin önemi ifade edilmektedir. Nitekim bu insanların devlet yararını gözeterek işlerini gerçekleştirmiş bulunmaları, onların yararlılık değerini önemsedikleri anlamına gelmektedir.

"Bekçiler, her fırsatta hem toplum hem de kendileri için en iyi olanı bulup yapmayı ödev bilecekler. Bunun için de onları çocukluklarından bu yana gözetleyeceğiz. Onları, bu ilkeyi unutmalarına ya da değiştirmelerine yol açabilecek durumlara sokacağız; hangilerinin ödevlerini unutmadıklarını, kolay kolay aldanmadıklarını görürsek onları seçeceğiz değil mi?" (Platon, 1993, 103).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "iyilikseverlik" değerinin alt değeri olan "sorumluluk" değerinin önemi ifade edilmektedir. Nitekim bekçilerin önlerine çıkmış bulunan her imkânda hem toplum hem de kendileri adın en iyi olanı tercih ederek gerçekleştirmeleri sorumluluk değerine verilen önemi ifade etmektedir.

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "iyilikseverlik" değerinin alt değeri olan "yararlılık" değerinin önemi ifade edilmektedir. Aynı zamanda bekçilerin önlerine çıkmış bulunan her imkânda hem toplum hem de kendileri adına en iyi olanı tercih ederek gerçekleştirmeleri yararlılık değerinin önemsendiği anlaşılabilmektedir.

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "iyilikseverlik" değerinin alt değeri olan "sadık" değerinin önemi ifade edilmektedir. Aynı zamanda bekçilerin önlerine çıkmış bulunan her imkânda hem toplum hem de kendileri adına en iyi olanı tercih ederek gerçekleştirmeleri, yararlılık değerinin önemsendiği anlaşılabilmektedir.

"İyi yönetilen bir toplumda her adamın bir işi vardır; bu işi de görmek zorundadır. Kimsenin işini bırakıp uzun boylu hastalığını baktırmaya vakti yoktur. Ne gariptir ki, biz bu gerçeği işçiler söz konusu olunca anlarız da zenginlerse ve büyük adamlarsa hiçe sayarız. "(Platon, 1993, 96).

Bu pasajda Schwartz'nın değerler sınıflandırmasının "güvenlik" değerinin alt değeri olan "sosyal düzen" değerinin önemi ifade edilmektedir. Bunun nedeni iyi yönetilen bir toplum, yurttaşlarının her birinin işini gerçekleştirmesiyle olanaklı hale gelmektedir.

KAYNAKÇALAR

Platon (1993). Devlet. Kaynak

ISBN: 978-625-6283-13-8

GRAMSİ'NİN HEGEMONYA KAVRAMI, FRANKFURT OKULU'NİN ELEŞTİREL TEORİ, JEAN BAUDRİLLARD'NIN SİMİLASYON, MİCHEL FOUCAULT SÖYLEM KURAMLARI BAĞLAMINDA ÖZNENİN BASKILANMASI

Erol AKYILDIRIM

Iğdır Üniversitesi

akyildirimerol@gmail.com

000-0003-2333-6044

ÖZET

Çalışmada Hegemonya, Eleştirel Teori, Similasyon Kuramı ve Söylem Kuramı bağlamında kapitalist sistemin birey üzerinde oluşturduğu baskıların irdelenmesi amaçlanmaktadır. Gramsci'nin hegemonya kavramında, kapitalizmin kendisini meşrulaştırmasında ekonomik, askeri ve siyasi gücün dışında ideolojik bir dayatma sonucu bireyin rızası ile kabul ettirmektedir. Gramsci hegemonya kavramında zorlamadan ziyade ikna sürecinin belirleyici olduğunu söylemektedir. Hegemonya sürecinde eğitim, aile, din vb. sosyal olguların yanında kitle iletişim araçlarla ideolojik bir egemenlik süreci sağlanmaktadır. Popüler kültürün toplum tarafından rıza ile kabul edilerek hazcılık bağlamında çılgınca tüketimin her türlüsü ile birey kanalize edilmektedir. Kapitalizm, hegemonyasını kabul ettirmede güçlü bir öneri sunarak alternatifi olmayan bir seçenek sunmaktadır. Böylece özne üzerinde kapitalist kültür benimsetilmektedir. Eleştirel Teori, Gramsci'nin kuramında benzer şekilde bireylerin kapitalizm tarafından maddi bolluk ile boğdurulduğu ve böylece eski devrimci rolünden uzaklaştırdığını öne sürmektedir. Kültür endüstrisinin kitlesel uyuma yol açtığı düşünülmektedir. Bu süreçte yanlış ihtiyaçlar üretilerek bu ihtiyaçların doyumu ile kitleler bağımlı hale getirildiği öne sürülmektedir. Günümüz insanların haz ve lüks ihtiyaçlar bağlamında özendirilmeye çalışıldığını ve böylece kitlesel uyum sağlanmaktadır. Birey rasyonel üretim ve kitlesel tüketim sonucu asimile edilerek eleştiri ruhundan uzaklaştırılmaktadır. Eleştirel teori, bireyciliğin otomatlaşarak kitlesel tüketim aracılığı ile duyarsızlaşıp, çelik kafese hapsedildiğini düşünmektedir. Marksın devrim ideolojisinin gerçekleşmemesinin en büyük etkeni olarak, öznenin kapitalizm tarafından tüketim hazcılığı ile uyutulması olarak bakılmaktadır. Baudrillard Similasyon kuramında Granmsci ve Eleştirel Teori düşünürlerin fikirlerine benzer şekilde öznenin semboller ve göstergelerle doyurulduğu bir süreci savunmaktadır. Baudrillard, Marks'ın ifade ettiği komünizm ütopyasının ölü bir devrim olacağını, çünkü ona göre post modern toplum, gösterge ve sembollerle doyurulmakta ve kandırılmaktadır. Foucault'da Söylem kuramında, zikredilen düşünürlere paralel şekilde modern toplumda yakalanma, cezalandırma korkusunun bireycilik alanını daralttığı disiplinli ve tam kontrolün yapıldığını ifade ederek, öznenin çepeçevre sarıldığı ifade edilmektedir. Böylece teknoloji ile robotumsu bir itaat ile otomotik olarak itaat ettirilen bir süreç söz konudur. Bireyin sürekli artan gözetimler ve kontrollerle karşı karşıya kaldığını, bu durum bireyi kapitalist güçler karşısında edilgin durumda bırakmaktadır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Anahtar Sözcükler: Kapitalizm, Özne, Tüketim Kültürü, İdeolojik Güç.

ISBN: 978-625-6283-13-8

TERSİNE GÖÇ SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İRDELENMESİ

Erol AKYILDIRIM

Iğdır Üniversitesi

akyildirimerol@gmail.com

000-0003-2333-6044

ÖZET

Çalışmada tersine göç sürecine yol açan etkenlerin irdelenmesi amaçlanmaktadır. Göçmenin göç ettiği hedef bölge ile menşe bölgedeki itici ve çekici faktörlerin, geriye göç hususunda önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Tersine göç hususunda kent merkezlerindeki yoğun nüfus artışı, ulaşım, sağlık ve alt yapı hizmetlerde oluşan problemler, bireyi göç etmeye itmektedir. Ayrıca kent yaşamındaki yoğun trafik, gürültü kirliliği, yerel yönetim hizmetlerinin yetersizliği gibi itici faktörler tersine göçü tetiklemektedir. Kent merkezlerindeki sosyal uyum problemleri gibi doku uyuşmazlığı ve göçmenlerin yalnızlık, tutunamama gibi sorunların göçü etkilediği söylenebilir. Ekonomik kazançlarında umulan beklentilerin elde edilmemesi göçmenlerin geriye göç seçeneklerini zorunlu kılmaktadır. Kent merkezlerinde sosyal yaşantılarındaki geleneksel yapıların silikleşmesi ile birlikte ailelerdeki sosyal kontrol mekanizmalarında problemlerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum ahlaki kontrol mekanizmaların sıkı olduğu eski yaşantılarına yönelik göç tercihlerini etkilemektedir. Kent yaşamı potasında eritemediği bireyleri ya da kitleleri, kaynak bölgelere itmektedir. Kentin itici faktörlerinin yanında kırın çekici faktörlerinin de tersine göç sürecinde etkili olduğu söylenebilir. Örneğin doğal yaşama ve organik ürünlere olan özlem, gürültü kirliliğinin olmadığı ve ahlaki kontrol mekanizmaların bireyi anomik davranışlara yönelik işlevi, resmi ilişkililerin yerine samimi ve sıcak biz duygusunun varlığı gibi durumlar tersine göçün çekici etkenleri olarak görülmektedir. Bunun yanında tarımsal üretime yönelik çeşitli destek projeleri tersine göç eylemini etkilemektedir. Sosyal ağlarla dünyanın küresel bir köy şekline gelmesi ile birlikte tarımsal üretime yönelik çeşitliliğin artması, bireyi tarımsal üretime teşvik etmektedir. Örneğin daha önce üretimi yapılmayan üretimlerin yapılabilme olanağının oluşması tarımsal üretimi pozitif yönde etkilemektedir. Çünkü ekonomik değeri yüksel tarımsal üretimin yapılması ekonomik bağlamda bireyi geriye göçe teşvik etmektedir. Ayrıca tarımdaki makineleşmenin sürekli daha modern tekniklere değişmesi, tersine göç sürecini olumlu yönde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tersine göç, İtici ve çekici faktörleri, Sosyal uyum.

ISBN: 978-625-6283-13-8

ƏDƏBİYYATIN KOMMUNİKATİVYÖNÜMLÜ TƏDRİSİNDƏ MULTİMEDİANIN ROLU

THE ROLE OF MULTIMEDIA IN COMMUNICATIVE TEACHING OF LITERATURE

Nazile Abdullazade
Doç.dr, Azerbaycan Devlet Pedaqoji Üniversitesi, Filoloji Fakültesi,
Edebiyatın Egitimi teknolojisi Anabilim Dalı
Assoc.prof., Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Philology,
Department of literature and teaching methods
https://orcid.org/0000-0002-1829-7178
nazile.s.m.d@mail.ru

ÖZET

Bu gün müasir təhsil sistemində multimedia proqramları biliklərə yiyələnməkdə ən keyfiyyətli vasitə hesab olunur. 1986-cı ildən istifadə olunmağa başlayan lazer kompakt disklər − CD və CD-ROM elektron daşıyıcıları ən geniş yayılandır. CD-ROM keyfiyyətli rəqəmsal yazılışı, qeyri-məhdud müddətli istifadəsi, lazımi fraqmentlərin rahat tapılması və digər xüsusiyyətləri ilə ənənəvi audio və videokasetlərdən fərqlənir. Lazer disk olduqca böyük həcmli informasiyaları saxlamaq bacarığına malikdir ki (700 MB), bu da təxminən A4 formatlı 250.000 səhifə, 1 saat audio yazı, yüzlərlə kadr, bir neçə dəqiqə video deməkdir. Nəzərə alsaq ki, insanın görmə kanalı 10^6 bit/s təşkil edir, o zaman CD-ROM-a yazılan tədris materialının keyfiyyəti və əhəmiyyətliliyi aydın olur.

Multimedia texnologiyalarının yaranma ideyasının əsasını 1945-ci ildə Amerika alimi Vanniver Buşun təqdim etdiyi "Memex" adlı elektron yaddaş nəzəriyyəsi təşkil edir. Bu nəzəriyyəyə görə, məlumat axtarışı simvol və işarələrin formasına görə deyil, məhz onun (məlumatın) ifadə etdiyi mənaya görə aparılırdı. Sonralar bu nəzəriyyə özünü hipermətnlərdə (böyük həcmli mətnlərlə iş üzərində), daha sonralar isə hipermediada (audio, video, və qrafiklə iş) təzahür etdirdi.

"Ümumdünya toru"nun WWW (və ya sadəcə Web) tərəqqisi ilə bağlı humanitar sahədə multimedia "partlayışı" 90-cı illərin əvvəllərində qeyd olunmuşdur. Səs və rəqəmsal rəngli və ağ-qara JPEG və GİF formatlı şəkillər, həmçinin rəqəmsal video yazı olan MPEG üçün sıxılma standartlarının yaranması siqnalın diapozon tezliyi və şəklin hərəkət sürəti ilə bağlı bir sıra məhdudiyyətlərin öhdəsindən gəlmək imkanı verdi. Bütün bunlar elektron ünsiyyətin yaranmasında inpuls rolu oynadı. Bu yolla yaranan informasiya mübadiləsi mühiti bu gün təhsil sahəsində yeni keyfiyyətli imkanlar bazası və distant təlimin əsası oldu.

Multimedia vasitəsilə dərs vəsaitində daha çox informasiya qazanmaq olur. Ədəbi mətnlərin öyrədilməsində tədris metodikasını vizuallaşdırmaq üçün sənətkarın həyat yolu ilə bağlı müəyyən fraqmentləri – videolentləri, fotoşəkilləri elə seçmək lazımdır ki, tələbələrin

ISBN: 978-625-6283-13-8

informasiya yükü artmaqla yanaşı, əsərin yaxşı qavranılması da təmin edilsin. Burada verilən hər bir element digər elementlərlə elə ardıcıllıqla bağlı olur ki, bədii əsərin məzmununun qavranılması şagirdlərin yaradıcı təfəkkürü sayəsində həyata keçirilir. Əsərin məzmunu ilə bağlı iş interaktiv rejimdə tələbənin fəaliyyətinə uyğunlaşır.

Multimedia tədris proqramlarının nümayişi kompütersiz mümkün olmadığına görə onların qarşılıqlı təsiri təhsildə texniki vasitələrin birləşməsinə gətirir.

Əvvəla, multimedia insanda eyni vaxtda birdən artıq "qəbul taktı"nı stimullaşdırır və diqqəti nizamlayır;
İkincisi, tələbənin dərsdə qavrama, təhliletmə, nəticəçıxarma qabiliyyətinin gücləndirilməsi mərhələsində multimedia dərs prosesinin koqnitiv alətinə çevrilir;
Üçüncüsü, multimedia informasiyası vasitəsilə müəllimdən şagirdə ənənəvi bilik ötürməsində heç bir "kodlaşdırılmış" hissəyə ehtiyac qalmır;
Dördüncüsü, multimedia mövzunun öyrənilməsində öyrənənlərdə aktiv mövqe stimullaşdırır, dərsdə baş verənlərə yenidən qayıtmaq və daha yaxşı qiymətləndirmək imkanı qazandırır, həddən çox informasiya nümayiş etdirməyi bacarır, təcrübə və nəzəriyyə arasındakı fərqi azaldaraq onu təhsil proqramının ayrılmaz hissəsinə çevirir.
Ali məktəb pilləsi ədəbiyyat təlimində multimedianın məhsuldar və səmərəli tətbiqi metodiki funksiyaları daha da təkmilləşdirməyə imkan verir.

Açar sözlər: multimedia, ədəbiyyat, təlim nəticələri, kommunikasiya, texnologiya.

ISBN: 978-625-6283-13-8

GÖÇ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YUNANİSTAN'IN SINIR GÜVENLİĞİ

Dr. TÜLİN YANIKDAĞ
İstanbul Üniversitesi,
tulin.yanikdag@ogr.iu.edu.tr –
ORCID ID: 0000-0001-6679-7452

ÖZET

Göç, günümüzde devletlerin ulusal güvenliğini etkileyen önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletler açısından ulusal güvenliklerini koruyabilmelerinin yolu, sınır güvenliğini sağlamak ve düzensiz göçü önlemekten geçmektedir. Göç ve güvenlik ilişkisi iki boyutludur. Birincisi, devletlerin güvenliğini, ikincisi ise göç eden kişilerin güvenliğini esas alır. Avrupa'ya yönelen göç hareketliliğinde Yunanistan önemli bir duraktır. Schengen alanı içerisinde yer almasından dolayı düzensiz göçmenler tarafından tercih edilmektedir. Ancak Yunanistan'a yönelen göç, ülkenin kara ve deniz sınırının korunması adına bir dizi güvenlik önlemi alınmasını da beraberinde getirmiştir. Suriye'de iç savaşın başladığı dönemde düzensiz göçmenler insan kaçakçıları vasıtasıyla deniz yolculuğu yaparak Yunan adalarına sığınmaya çalışmıştır. Ancak bu yolculuk sırasında pek çok insan hayatını kaybetmiş ve bu durum, göçün kara sınırında yoğunlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Yunanistan'ın aldığı güvenlik önlemleriyle birlikte kara sınırına yönelen göç hareketi daha da tartışılır hale gelmiştir. Nitekim ulusal güvenliğini korumak ve düzensiz göçü durdurmak adına Yunanistan kara sınırına çelik bir duvar inşa etmiştir. Yunan yetkililer çelik duvar projesinin yanı sıra sınırda sürekli devriye gezen güvenlik güçleri bulundurmaktan termal ve kızılötesi kameralarla sınırı gözetim altında tutmaya kadar birçok güvenlik önlemi almaktadır. Göç meselesine ilişkin olarak Yunanistan, sınır güvenliğini sağlamayı amaçlayan bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu çalışma, göç ve güvenlik ilişkisinden hareketle Yunanistan'ın ulusal güvenlik merkezli göç politikasına odaklanmaktadır. Bu kapsamda Yunanistan'ın sınırlarını korumak amacıyla aldığı güvenlik önlemlerine çalışmada ayrıntılı olarak değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Yunanistan, Avrupa Birliği, Ulusal Güvenlik, Sınır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ KAVRAMI ÜZERİNDEN MÜZİĞİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ[39]

DIGITAL TRANSFORMATION OF MUSIC THROUGH THE CONCEPT OF CULTURE INDUSTRY

Esra ÇIPLAK

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü

ORCID ID: 0000-0003-0892-7196

ÖZET

Değişim ve dönüşüm geçmişten günümüze etkisini farklı şekillerde göstermiştir. Endüstrileşme ve teknik ilerlemelerle toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıda etkisini göstermeye başlayan dönüşümler, günümüz dijital çağında bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle zirveye ulaşmıştır. Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler kültür endüstrisinin faaliyetlerinde de köklü değişimlere yol açmıştır. Kültür endüstrisi kavramı, Adorno tarafından ortaya atıldığı dönemde teknoloji çok gelişmemişti ve internet henüz keşfedilmemişti. Bu duruma rağmen kültür endüstrisinin temel varsayımları günümüz dijital çağında da yaşanan dönüşümlerden payına düşeni alarak geçerliliğini sürdürmeye devam etmiştir. Özellikle internetin kullanımının tüm alanlarda artmasıyla kültür endüstrisinin ürünleri ve aktarım araçları dijitalleşme ile kökten değişmiştir. Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak kültürel bir ürün olan ve kültür endüstrisinin önemli araçlarından biri olan müziğin üretim ve tüketim süreçleri de dijitalleşmeyle birlikte büyük bir dönüşüme uğramıştır. Teknolojinin hız kesmeden gelişmesiyle geleneksel yöntemlerden tamamen uzaklaşan müziğin tüm süreçleri dijitalleşmiştir. Her şeyin internet ortamına aktarıldığı günümüz toplumunda kültürel bir faaliyet olan müziğin aktarımı dijital platformlar vasıtasıyla sürdürülmeye başlamıştır. Dijital platformlar sayesinde herhangi bir mekâna veya zaman dilimine bağlı kalmak zorunda olmayan müzik, kültür endüstrisine daha güçlü bir şekilde hizmet etmeye devam etmiştir. Dolayısıyla yapılacak olan bu çalışma da kültürel bir ürün olan müziğin dijital dönüşümü; literatürde yer alan ilgili çalışmalar ve kültür endüstrisi kuramından destek alarak sosyolojik bir bakış açısıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür Endüstrisi, Dijitalleşme, Kültürel Dönüşüm, Müzik.

[39] Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülen Bir Kültür Unsuru Olan Müzik ve Toplum İlişkisine Dijitalleşmenin Etkisi adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

ABSTRACT

Change and transformation have shown their effects in different ways from past to present. The transformations that started to show their effects on social, cultural and economic structures with industrialisation and technical advances have reached their peak with the impact of scientific and technological developments in today's digital age. Developments in the technological field have also led to radical changes in the activities of the culture industry. When the concept of culture industry was introduced by Adorno, technology was not very advanced and the internet had not yet been discovered. Despite this situation, the basic assumptions of the culture industry have continued to maintain their validity in today's digital age by taking its share of the transformations experienced. Especially with the increasing use of the internet in all areas, the products and transmission tools of the culture industry have radically changed with digitalisation. Depending on these developments, the production and consumption processes of music, which is a cultural product and one of the important tools of the culture industry, have also undergone a major transformation with digitalisation. With the unabated development of technology, all processes of music, which has completely moved away from traditional methods, have been digitalised. In today's society where everything is transferred to the internet, the transfer of music, which is a cultural activity, has started to be carried out through digital platforms. Thanks to digital platforms, music, which does not have to be tied to any space or time period, has continued to serve the cultural industry more powerfully. Therefore, in this study, the digital transformation of music, which is a cultural product, will be explained from a sociological perspective with the support of relevant studies in the literature, current reports and culture industry theory.

Keywords: Culture Industry, Digitalisation, Cultural Transformation, Music.

GİRİŞ

Değişim toplumlar var olduğu andan itibaren kaçınılmaz bir olgudur. Ancak dünya tarihine baktığımızda toplumsal değişimler sanayi devrimiyle hissedilmeye başlamıştır. Endüstrileşme öncesinde geleneksel yöntemlerle sistemlerini yürüten toplumlar teknik gelişmelerle birlikte ekonomik atılımlar yapmaya başlamışlardır. Toplumsal hayatın büyük çoğunluğunu kapsayan ekonomik sistem, endüstrileşme ile birlikte ivmesini arttırarak toplumların tüm yaşam ve düşünüş biçimlerini belirlemeye başlamıştır. Marksist düşünceye yakınlıklarıyla bilinen ve modern sanayi toplumuna dair eleştirileriyle ön plana çıkan Frankfurt okulu düşünürleri eleştirilerinin odağına kapitalist ekonomiyi koymuşlardır. Çünkü kapitalizm, endüstrileşmeyle birlikte daha az sürede daha fazla iş savıyla ve teknik gelişmelerin katkısıyla üretimi seri hale getirmiştir. Bireyleri sürekli üretime ve tüketime sürükleyen kapitalist ekonomi gücünü her geçen gün arttırarak toplumun tüm sistemlerini yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Kültür alanında çalışmalarıyla sosyoloji literatürüne önemli katkılar sağlayan Adorno ve Horkeimer, modernleşme sonrası geç kapitalizm olarak adlandırılan dönemle birlikte kültürün de ekonomik

ISBN: 978-625-6283-13-8

süreçler tarafından dönüştürülmesine dikkat çekerek kültür endüstrisi kavramını ortaya atmışlardır.

Kapitalizmin, kültür ve sanatın ürünlerini diğer tüm yapılar gibi ekonomiye uygun hale getirerek birer ekonomik ürün gibi metalaştırıp pazara sunmasını eleştirerek kültür ile ilgili çalışmalarının merkezine bu kavramı koymuşlardır. Düşünürler özellikle Amerika'da bulundukları dönemde kültürün ürünlerinin hatta sanat yapıtlarının endüstri tarafından yeniden biçimlendirilerek dönüşümüne bizzat şahit olmuşlardır. Kültürün dönüşümüne yönelik çalışmalarında müziği ayrı bir yere konumlandıran Adorno, kültür endüstrisinin metalaştırarak bireylerin tüketimine hazır hale getirilen standartlaşmış müziği eleştirilerinin odağına koymuştur. Bundan dolayı kültür endüstrisiyle dönüşüme uğrayan müziği hafif ve ciddi müzik hiyerarşisine dikkat çekerek tartışan Adorno'nun müziğin değişimine dair sosyolojik çalışmaları günümüz dijital çağında dahi literatüre katkı sağlamaya devam etmektedir.

Günümüz dijital teknolojisi ile hem kültür endüstrisinin işleyişi hem de onun kuruluşlarından biri olan müziğin tüm süreçleri dönüşüme uğramıştır. Kültür endüstrisinin araçlarıyla yaygınlaştırılarak tüketim maddesi haline getirilen müzik, teknolojik gelişmelerle gün geçtikçe daha da endüstrileşerek hem fonksiyonlarını hem de kapitalist ekonomiye olan katkılarını arttırmıştır.

Söz konusu sebeplerden dolayı bu çalışmada, kültür endüstrisi kavramının müziğin dijital dönüşümü ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle kültür endüstrisi kavramı ele alınarak genelde kültürel dönüşüm özelde müziğin dönüşümü, endüstrileşmeden günümüz dijital çağı kapsamı dahilinde literatür bulgularıyla desteklenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ KAVRAMI

Adorno ve Horkeimer 1947 yılında kaleme aldıkları aydınlanmanın diyalektiği adlı eserlerinde kültür endüstrisi kavramıyla kültüre yönelik çalışmalarını yeni bir boyuta taşımışlardır. Sanayi devrimiyle oluşan endüstri toplumu ve sonrasında geç kapitalizm olarak adlandırılan yeni dönemle birlikte endüstriyel üretim, toplumdaki tüm yapıları bütünleştirerek dönüştürmüştür. Kültür ve endüstri gibi birbirinden çok farklı olan bu iki kavram da bu yeni dönemi daha anlaşılır hale getirebilmek için ortaya konulmuştur. Adorno ve Horkeimer kültür endüstrisi kavramıyla endüstrileşmiş kültüre dikkat çekmek istemişlerdir. Ortaya konulan bir kültür teorisi değil endüstri teorisidir. Onlara göre endüstriyel süreçlerden geçen ve endüstriye göre üretilen kültürün gerçekliği yoktur. Kültür endüstrisi kapitalist ekonominin ezici gücüyle kültürü kendi özünden uzaklaştırarak bir takım şeyleşmiş biçimlerle yeniden üretmiştir (Dellaloğlu, 1995, s.86-89).

Kültür endüstrisi tarafından yeniden üretilen ve bireylerin tüketimi için seri bir şekilde pazara sunulan kültür ve ürünleri kapitalist ekonomi ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle kendiliğini kaybederek dönüşüme uğramıştır. Ekonomik kazanç sağlamak amacıyla piyasaya sürülen diğer

ISBN: 978-625-6283-13-8

metalardan farksız olmayan bir şekilde üretilen ve sınırsız tüketimi tetikleyen kültür ve ürünleri, metalaşarak kapitalist ekonomiye katkı sağlar hale gelmiştir. Dolayısıyla endüstriyel süreçlerden geçerek meta haline gelen kültürün dönüşümünü kavramak adına kültür endüstrisi kavramı önem arz etmektedir (Karaboğa, 2022, s.134). Kültür endüstrisi tarafından metalaştırılan kültür ve ürünleri, kesintisiz kar amacıyla seri bir şekilde üretilmiştir. Amerika da bulundukları dönemde bu duruma bizzat şahit olan Frankfurt okulu düşünürlerine göre metalaşma, kültürel ve toplumsal yaşamın tüm sistemlerini gasp ederek yaygınlık kazanmıştır. Bunun sonucunda kültür endüstrisi tarafından üretilen tüm ürünler standartlaşarak tüketim malzemesine dönüşmüştür. Bu ürünleri sorgulamadan tüketmek zorunda bırakılan bireylerde pasifleşmiştir (Kuyucu, 2016, s.191).

Seri ve standart üretimin yanında sınırsız tüketimi de amaçlayan kültür endüstrisi; kültürü, sanatı, eğlenceyi bireylerin tüketimine ve kapitalist sisteme uygun hale getirerek tüketimi de yaygınlaştırmıştır. Zihnini pasifleştirdiği bireyler de sahte ihtiyaçlar doğuran kültür endüstrisi kukla haline getirdiği bireyleri içinden çıkamayacakları bir döngüye sürüklemiştir (Yurdakul, s.48). Kısacası kusursuz işleyen kapitalist ekonomi ve bu işleyişe katkı sunan kültür endüstrisi, toplumda ki tüm yapıları kontrol altına aldığı gibi bireylerin zihnini de kontrol altına almıştır. Sürekli çalışma halinde olan bireyler geriye kalan boş vakitlerinde de kültür endüstrisinin onlara sunduğu ürünlerle oyalanmaya devam eder (Adorno ve Horkeimer, 2010, s.189).

Kültür endüstrisi tarafından standartlaşan kültür ve sanat ürünleri bireylere, endüstriye ait iletişim araçlarıyla ulaştırılmaktadır. Endüstri ile birlikte metalaşan müzik, sinema, edebiyat gibi birçok kültürel ürün kitlelere, radyo, televizyon, dergi gibi aktarım araçlarıyla ulaşmaktadır. Ancak zaman içerisinde kültür endüstrisinin aktarım araçları teknolojik gelişmelere bağlı olarak dönüşüme uğramıştır. Çünkü kültür endüstrisi ve teknoloji arasında sıkı bir bağ vardır. Teknik anlamda meydana gelen her gelişme endüstrinin faaliyetlerine katkı sunmuştur. Gelişen teknoloji ve yeni icatlarla etki alanını ve kapsamını genişleten kültür endüstrisi ürettiği ürünleri teknoloji vasıtasıyla daha yaygın hale getirerek kitlesini de kar oranını da arttırmıştır (Mazıcı, 2023, s.133-135).

MÜZİĞİN METALAŞMASI

Modernizm ile başlayıp ve sonrasında geç kapitalizm olarak adlandırılan dönemle birlikte ivmesini arttıran kapitalist ekonomi toplumdaki tüm yapıları kapitalizme uygun hale getirdiği gibi müziği de ekonomik süreçlere dahil ederek müziğin metalaşmasına yol açmıştır. İlk olarak müziğin üretim sürecini hızlandırarak standart bir hale getiren kapitalist ekonomi, sonrasında kültür endüstrisinden aldığı güçle müziğin dağıtım süreçlerine dahil olmuştur. Kapitalist ekonomi ve onun kuklası olan kültür endüstrisi ile dönüşen müzik, klasik dönemden oldukça farklı bir boyuta taşınmıştır. Müzik artık sanatsal bir ürün olarak değil de ekonomik bir ürünmüş gibi üretilip tüketilmiştir (Küçükcan,2002, s.266). Yani kültür endüstrisi ve kapitalizme göre üretilen müzik bireylere sanatsal bir zevk sunup kendi öz değerine hizmet etmek yerine kapitalist ekonomiye katkı sağlayan bir meta haline gelmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Endüstriyel üretime uyarlanan ve seri bir şekilde üretilerek standartlaşan müzik Adorno'nun adlandırmasıyla hafif müziktir. Bu müzik seri şekilde üretilip tüketildiği için endüstriye ve kapitalist ekonomiye uygundur. Standartlaşma ile müziğin tüm parçaları bütünle aynı hale gelir ve anlam kaybı yaşar. Adorno'ya göre ciddi müzik kategorisinde yer alan klasik Beethoven ve Mozart müziğinin parçalarının ayrı ayrı anlamları ve bireylere iletmek istediği mesajlar vardır. Parçalar bütüne göre oluşturulmaz bundan dolayı da ritmi standart değildir. Dolayısıyla ciddi müzik endüstriye de uygun değildir. Ciddi müzik aynı şeyleri tekrar eden parçalardan oluşmaz. Dinleyiciler dikkatle ve özenle müziği dinleyerek anlamaya çalışır. Hafif müzikte iste bu durum tam tersidir. Bireyler dinledikleri müziği hiçbir anlam aramadan öylesine kulaklarına hoş geldiği için dinler. Bu durumda endüstri de ideolojisini ve ekonomik işleyişini daha kolay sürdürür. Çünkü bireyler sürekli tekrar eden standartlaşmış hafif müziklerle edilgen bir hale getirilir. Ona sunulan neyse sahte bir zevkle seri bir şekilde dinlemeye yani tüketmeye devam eder (Kuyucu, 2016, s.192-193). Adorno standartlaşan müziği bu şekilde değerlendirirken teknoloji çok gelişmemişti ve internet henüz keşfedilmemişti. Kültür endüstrisi geleneksel kitle iletişim araçlarıyla müziğin tüketimini sağlıyordu. Adorno'nun da dikkat çekmek istediği gibi müzik tüketim ürünü haline geldikçe sanatsal ve estetik değerini kaybederek kültür endüstrisi tarafından yeniden üretilmiştir. Bu durum günümüz dijital çağıyla zirvesini yaşamıştır. Özellikle internetin keşfi ile tüm dünyada daha kolay ve hızlı bir şekilde yayılmaya başlayan müzik, dijital müzik platformlarının sunduğu kolaylıklarla sürekli tüketilen bir unsur haline gelerek kapitalist pazarın en önemli öğesi olmuştur.

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ ÇİZGİSİNDE MÜZİĞİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ

Müziğin yaygınlaşmasına ve bireylere aktarılmasında etkin rol oynayan kitle iletişim araçları ilk ortaya çıktığı günden günümüze değin sürekli olarak dönüşüme uğramıştır. İlk olarak basit bir şekilde sesin kayıt altına alınmasıyla başlayan teknik süreç sonrasında ortaya konan her keşifle müzik endüstrisi kapsamını daha da genişleterek ekonomik pazarda sınırlarını ortadan kaldırmıştır. Teknik olarak radyo ile ivmesini arttırmaya başlayan müzik endüstrisi günümüz dijital dünyasında internet destekli taşınabilir araçlarla ivmesini arttırarak pazar alanlarını genişletmiştir. Müzik sektöründe meydana gelen her gelişme, müziği orta koyan üreticiden pazarlanmasını sağlayan şirketlere ve tüketmeye hazır dinleyicilerine kadar tüm aşamalarında dönüşüme yol açmıştır. Teknolojik anlamda meydana gelen her gelişme müziği hızlı bir şekilde yaygınlaştırarak sınır tanımaz hale gelmiştir. Bu da müziğin üretiminden pazarlanmasına değin tüm süreçlerini belirleyen şirketler arasında rekabeti arttırmıştır (Öztürk, 2015, s.44-45).

Dolayısıyla gelişen teknoloji ile kapsamını ve kitlesini genişleten müzik, dinleme araçlarını gramofonun icadından günümüz dijital müzik dönemine değin sürekli olarak dönüşüme uğramıştır. Özellikle dijital teknoloji ile küresel bir boyut kazanan müzik, sınırlarını kaldırarak herkes tarafından her yerde dinlenebilir hale gelmiştir. Kültürleri, inançları, yaşayış biçimleri farklı olan toplumların kendilerine has müzik kültürleri teknolojik araçlarla yaygınlaşarak evrensel bir hale gelmiştir. Böylelikle teknoloji, müzik dinleme pratiklerini ve aktarım araçlarını dönüştürürken aynı zamanda kültürü de dönüştürmüştür (Bozkır, 2017, s.91).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Dijital teknolojilerin ve internetin kullanımıyla birlikte müziği tüm pratikleri dijital alana kaymıştır. Müziğin üretim, tüketim ve dağıtım biçimlerinin tamamı dönüşmüştür. Yaşanan gelişmeler müzik sektöründe hem olumlu hem de olumsuz sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan en önemlisi telif haklarıdır. İnternet ortamında ücretsiz şekilde çoğaltılan müzik parçaları ekonomik sorunlara yol açmıştır (Öztürk, 2020, s.282). Ancak platformlarla birlikte gelen ücretli üyelikler bu sorunu az da olsa azaltmıştır. Abonelik oluşturulmadan kullanılmayan platformlar ödenen ücretlere rağmen her geçen yıl abone sayısını arttırmıştır. Son verilere göre dünyada en çok tercih edilen dijital müzik platformu Spotify, 600 milyondan fazla kullanıcı sayısına ulaşarak tüm dünyada kullanılmaya başlamıştır.

Dijitalleşme ile ekonomik pazarda dijital platformlarla yer bulan kültür endüstrisi, Youtube, Apple ve Spotify gibi büyük şirketler tarafından oluşturulan dijital müzik platformlarıyla tüketimi tetiklemeye devam etmektedir. Kapitalist sistemde daha fazla kar marjı sağlamak isteyen bu şirketler arasındaki rekabetle platformlar her geçen gün tüm dünyada kullanıcı sayılarını ve etki alanlarını arttırarak müziğin tüketimini arttırmaya devam etmektedir (Bölükbaş, 2022, s.145). Belirli bir ücret ödenerek kullanılan ve günümüz taşınabilir teknolojilerle oldukça uyumlu olan bu platformlar sunduğu kolaylıklarla her geçen gün abone sayısını arttırarak dünyanın en çok kar eden şirketleri haline gelmiştir. Dolayısıyla müziğin endüstrileşerek sektör haline gelmesinde dijital teknolojilerin ve internetin etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Aynı zamanda dijital teknolojilerle kültür endüstrisinin bireyler üzerindeki tahakkümü daha da artmıştır. Fonksiyonlarını arttıran iletişim teknolojileri ile kültür endüstrisinin ürünlerine kolaylıkla ulaşan bireyler kendilerine sunulan müzik parçalarını yanılsama halinde keyifli bir şekilde dinleyerek kültür endüstrisinin ideolojisini sürdürmeye devam etmiştir. Özellikle dijital müzik platformlarının algoritmik sistemiyle daha da edilgen duruma sürüklenen bireyler, hazır çalma listeleri ve öneri sistemleriyle endüstri neyi tüketmelerini isterse onu dinlemeye mecbur kalmışlardır (Yurdakul, 2019, s.55). İçinde bulundukları durumdan şikayetçi olmayan ve hatta kolay erişebilirlik ve fiziksel alana ihtiyaç duymayan teknolojiler sayesinde her an her yerde müziği dinleme imkanı bulan bireyler hallerinden oldukça memnundur. Platformlar tarafından bireylerin tüketimine hazırlanan trend listeler, hit parçalar, en çok dinlenenler ve hatta gelişen algoritmayla ‘tam sana göre’, ‘bunları da beğenebilirsin’ önerisiyle bireylere sunulan parçalar gündelik hayatın tüm etkinliklerinde tüketilmiştir. Çalışma saatlerinden geriye kalan vakitlerinde, yolculuk sırasında veya gündelik ihtiyaçlarını ve aktivitelerini gerçekleştirirken kısacası her anında kendi isteğiyle veya dışarıdan maruz kalarak sürekli olarak müzik dinleme faaliyetinde bulunmuştur.

Dolayısıyla kültür endüstrisinin yarattığı sahte ihtiyaçlar dijital teknolojilerle kapsamını genişletmiştir. Hoş vakit geçirmek ve dinlenmek için müzik dinlemeye ihtiyaç duyan bireyler kendilerini sınırsız bir tüketimin içinde bulmuştur. Müziği dinlemek olumsuz bir durum değildir. Ancak endüstri tarafından üretilen müzik Adorno’nun adlandırmasıyla hafif yani popüler müziktir. Dinleyici de herhangi bir anlam yaratmayan basit ve bayağı olan müzik sürekli tekrar eden ritimleriyle bireylere güzelmiş gibi gelir. İlk dinleyişte akıllarında kalan ve birbirlerinin devamı gibi olan bu parçalar kültür endüstrisi tarafından kasıtlı olarak üretilmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Tek değeri çok dinlenmesi çok tüketilmesi olan bu parçaların sanatsal ve estetik değerinden bahsetmek mümkün değildir. Dinleyenler pasifleşerek üretilen popüler müzikleri kendileri için hazırlanan listelerden tüketmeye devam etmektedir.

SONUÇ

Kültür endüstrisi ortaya çıktığı andan itibaren durmadan kendini güncellemiştir. Teknolojik gelişmeler ışığında gerçekleşen güncellemeler endüstrinin araçlarını, ürünlerini, işleyişini dönüştürmüş olsa da kültür endüstrisi kuramsal ve kavramsal anlamda geçerliliğini sürdürmeye devam etmiştir. Kültür endüstrisinin ortaya atıldığı günden bugüne savları ve amaçları, kapsamını daha da genişleterek gerçekleşmeye devam etmektedir. 21.yy günümüz dijital devrimiyle birlikte kültür endüstrisi ve ürünleri en büyük dönüşümünü yaşamıştır. Endüstrinin en önemli araçlarından olan kitle iletişim araçları da gelişen teknoloji ile dönüşmüştür. Söz konusu olan ve kavramsal çerçevede aktarılan kültür endüstrisinin dijitalleşme ile geçirdiği değişimler, özelde müziğin dönüşümü ile detaylandırılmıştır. Ve bu durumun kültürel ve toplumsal hayattaki yansımaları saptanmıştır.

Sonuç olarak müziğin aktarım araçlarından radyo, plak, cd çalar, mp3 gibi geleneksel kitle iletişim araçlarının yerini dijital müzik platformlarının almasıyla birlikte müziğin tüm pratikleri hiç olmadığı ölçüde dönüşmüştür. Aynı zamanda taşınabilir mobil cihazlarla fiziksel alana da ihtiyaç duymayan müzik, bireylere istedikleri her yerde ve her zaman diliminde sınırsız bir şekilde ulaşmıştır. Bu şekilde kitlelere daha hızlı ve kolay ulaşan müzik, kültür endüstrisinin tüketim misyonuna daha güçlü bir şekilde hizmet etmeye devam etmiştir. Dijital müzik platformları; müziğin üretimini ve tüketimini bireylere sunduğu zengin içerikler ve yeniliklerle arttırmaya devam ermektedir. Aynı zamanda kapitalist ekonominin ideolojisini de standartlaşmış ve basitleşmiş popüler müziklerle empoze etmeyi ihmal etmemiştir. En nihayetinde sürekli kendini güncelleyen kültür endüstrisinin analog olandan dijital olana geçmesiyle birlikte dijital müzik platformları kültür endüstrisinin en önemli araçlarından biri haline gelmiştir.

KAYANKÇA

Adorno, T. W., & Horkheimer, M., *Aydınlanmanın diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010.

Baloğlu, Ö. Ö., *Teknolojik Bir Dönüşüm Olarak Dijitalleşme Kavramı ve Etkileri*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 13(2), 1189-1210, 2023.

Bozkır, B., *Teknoloji-İnsan İlişkisi ve Teknolojinin Müzik Endüstrisini Yönlendirme Etkisi*. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi, 2017.

Bölükbaş, K., *Dijitalleşen Müzik Sektöründe Çevrim İçi Müzik Platformları: TRT Dinle Örneği*. Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar, 6(19), 245-262, 2022.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Dellaloğlu, B. F., *Frankfurt Okulu'nda sanat ve toplum*. Bağlam Yayıncılık, 1995.

Karaboğa, M. T., *Kültür Endüstrisi ve Medya*. İçinde K. Çankaya (Edt.), Medya ve Tüketim 1, 133-152, Eğitim Yayınevi, 2022.

Kuyucu, M., *Theodor W. Adorno'nun Perspektifinden Popüler Türk Müziğinde Standartlaşma Sorunsalı*. Trt Akademi, 1(1), 188-208, 2016.

Küçükcan, U., *Frankfurt Okulu Ve Kitle Kültürü Çalışmaları*. Kurgu, 19(1), 247-259, 2002.

Mazıcı, E. T., & Burç, M., *Kültür Endüstrisi Aracı Olarak Dijital Yayıncılık: Dijital Tv Platformları Üzerine Durum Çalışması*. İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, *3*(1), 133-166, 2023.

Öztürk, T. A., *Müzik İcracılarının Kültür Endüstrisi ve Dinleyici Beklentileri Arasında Yeni Medya Bağlamında Uyum Stratejileri*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Öztürk, T. A., *Sosyolojide müzik: Frankfurt Okulu, Adorno ve Kültür Endüstrisi*. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, *26*(45), 527-534, 2020.

Yurdakul, Ş., *Kültür Endüstrilerinin Yaratılmasında Dijital Medyanın Rolü*. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi, (14), 44-56, 2019.

ISBN: 978-625-6283-13-8

AİLƏNİN NARRATİV PSİXOTERAPİYASI

Ümumi psixologiya kafedrasının baş müəllimi Günəş Əfəndiyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Eml: gunes.efendiyeva1953@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-2366-0872

XÜLASƏ:
Narrativ psixoterapiya təcrübələrin gözləntiləri necə yaratdığını və gözləntilərin təşkilati hekayələr yaratmaqla təcrübəni necə dəyişdirdiyini araşdırmağa yönəlmişdir. Başqa sözlə, həyat hekayələri, hekayə xəttinə uyğun olmayan təcrübələri və yaxud təcrübələri müştərinin həyatının əsl təcrübəsi kimi qəbul etdiklərindən ayıran filtrlər rolunu oynayır. Əgər onları filtrdən kecirtmək mümkün deyilsə, onda hadisələr bir növ əsas kətana sığana qədər təhrif olunurlar. Narrativ metafora psixoterapevtə imkan verir ki: (1) müştərinin hekayəsinə açıqca maraq göstərərək empatik əməkdaşlıq mövqeyi tutmaq; (2) müştərinin güclü olduğunu sübut etdiyi və daxili mənbələrinin zənginliyini kəşf etdiyi epizodları axtarmaq; (3) öz mövqeyini müştəriyə yükləmədən, yeni hekayə izahına hörmətli yanaşma tapmaq üçün suallardan istifadə etmək; (4) heç vaxt etiket asmayaraq, insanı bənzərsiz tarixə sahib bir insan olaraq görmək; (5) insana öz həyatları ilə bağlı alternativ hekayələr üçün yer açmaq üçün mənimsədikləri dominant mədəni norrativdən özlərini ayırmağa kömək etmək.

ACAR SÖZLƏR: ailə, psixologiya, terapiya, prosesləri, narrativ, psixoterapevt, korrksiya, yanaşma, münasibətlər, üzvlər, məqsəd.

GİRİŞ

Amerikalı psixoloq və pedaqoq, koqnitiv proseslərinin öyrənilməsində aparıcı mütəxəssis, Amerika Psixologiyi Assosiasiyasının sabit prezidenti Cerom Bruner, “narrrativ psixo-terapiya” terminini ilk olaraq psixologiya elmində təqdim etmişdi və ailənin psixo-terapiyasında istifadə edilən hekayə izahatı konsepsiyanın inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edən alim olmuşdur (Bruner, 1986). *Narrativ* (İngilis və Fransız dilində *narrative* - Latınca “izah etmək, təsvir etmək”) - bir-biri ilə əlaqəli hadisələri haqqında oxucuya və yaxud dinləyiciyə sözlər və yaxudobrazlar şəklində təqdim olunan sərbəst yaradılan hekayə deməkdir. İnsanların öz təcrübələrini şərh etmə üsulları ilə, həyatlarındakı hadisələri anlamağa kömək edən tutarlı hekayələrlə çox vaxt həyatlarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərirlər. C.Brunerə (1991) görə, “Həyatı-mızda niyə bir şey etdiyimizi və yaxud etmə-məyimizi izah edən səbəblərin ifadələri və həyat hadisələri ilə bağlı təcrübələrimizi və xatirə-lərimizi təsvir edərək– hekayələr, bəhanələr, əfasanələr şəklində təşkil edirik“. İnsanların süjetə uyğun hadisələri vurğulayaraq, uyğun olmayanları görməməzlikdən gətirərək, öz şəxsi hekayələrini qurma vasitələri xüsusi maraq oyadır.

Narrativ yanaşmanın tərəfdarları inanır-dılar ki, problemlər ona görə ortaya çıxırlar ki, mədəniyyətimiz insanları özlərinə və dünyaya baxışların özlərini məhv edən dar məhdudiyyətlərinə sıxışdırmağa məcbur edir. Müəyyən bir mənada narrativ psixoterapiya

ISBN: 978-625-6283-13-8

problemin məsuliyyət dairəsini genişləndirir. Psixoanalitiklər fərdləri günahlandırırdılar, sistematik psixoterapevtlər şəxsi müdafiə edirlər və ailəni günahlandırırlar, lakin indi *narrativ psixoterapiya tərəfdarları insanı və ailəni müdafiə edirlər və bütün problemlərdə cəmiyyəti günahlandırırlar*.

İnsanları problemlərinin - özləri olduğuna inandıran mədəniyyətdən fərqli olaraq, narrativ psixoterapiyasının tərəfdarları - problemləri za-hiri olaraq şişirtdirlər.

TƏDQİQAT

Öz tədqiqat işimizdə bizi marağlandıran sual: ailənin və fərdin problemlərində günahkar olmamasına dair fikri insanlara və cəmiyyətdəki dominant deyilən sözlərdən (asanlıqla üstünlük təşkil edən mədəni mövzu-lardan, çox vaxt zərərli) təsirləndiklərinə xüsusi bir baxışıdır. Sosial konstruktivizm buna tamamilə uyğundur, çünki asanlıqla mədəni narrativlərdən təsirlənən insanın surətini çəkir. Dominant mədəni narrativlərdən təsir-ləndiyimiz üçün özümüzü cəmiyyətin bizi məcbur etdiyi şeyə görə deyil, istədiyimizə görə qurmağımızı təmin etmək üçün inanclarımızı daima yenidən qiymətləndirməliyik. Bu, şəxsi və peşəkar münasibətlər üçün dərin təsirləri olan əsas məqamdır (Freedman, Combs, 1996) [2;4;6]. Dəyişən narrativlər yolu ilə qurulan və heç bir xas və uzun müddət davam edən keyfiyyətlərə malik olmayan "su kimi axan" şəxsiyyət konsepsiyası narrativpsixoterapiyanın təməlinin künc daşıdır. Bu konsepsiya psixo-terapevtə müştərilərlə birlikdə yeni narrativtlər yaratmaqla "Mən" konsepsiyasında və müştə-rilərin həyatında dərin və ən əsası davamlı dəyişikliklərin başlaması üçün lazım olan hər şeyi etdiyinə inanmağa imkan verir. Yeni narrativ yenidən qurulmuş "Mən obrazı" olur [4, s. 143-145].

Narrativ psixoterapevtləri nəyin normal və nəyin normal olmadığına dair qərar verməkdən çəkinirlər. Xatırladaq ki, Fransız filosofu, mədəniyyət nəzəriyyəçi və tarixçi, Fransada ilk psixoanaliz məktəbini yaradan Paul Micel Fuko hakimiyyəti ədalətsiz paylamaq və müəyyən qruplara zülm etmək üçün istifadə olunan normal olan haqqında nəzəriyyələri tənqid etmişdi. Tarix boyu hakimiyyətdə olanlar tərəfindən verilmiş bu cür mühakimələr çox vaxt bu mövzuda söz sahibi olmayanlara tətbiq edilmişdir. İnsanlar və yaxud ailələr normativ ideala riayət etmələri tələb olunurdu və bu ideala uyğunluqlarına görə sağlam və yaxud xəstə sayılırdılar. Elm və yaxud din pərdəsi altında qərəzlərini gizlədərək, bu konsepsiyalar "əşyalaşdırılaraq" reallaşdırılırdı və mənim-sənilirdi (internaliziləşdirmə - xarici quruluş-ların mənimsənilməsi, bunun nəticəsində daxili tənzimləyicilərə çevrilməsi). Bir ölçülü eyni standartlar hammıya cinsiyyət, mədəni və etnik mənsubiyyət, cinsi oriyentasiya və sosial-iqtisadi vəziyyətlə bağlı patoloji xüsusiyyətlər təyin edilmişdir. Postmodernistlər (XX əsrin ikinci yarısı ilə XXI əsrin əvvəllərindəki dünya ictimai həyatındakı və mədəniyyətindəki strukturca oxşar hadisələri əks etdirənlər) bütün fərqləri kənara salan bu cür ümumiləşdirmələrdən qaçmağa meyllidirlər [1;3;5].

Narrativ nəzəriyyəsinin dörd əsas müddəasın qeyd etmək olar: (1) insanlar yaxşı niyyətlidirlər - problem axtarmırlar və onlarda ehtiyac duymurlar; (2) insanlar dominant söhbətlərdən güclü şəkildə təsirlənirlər; (3) insanlar problemləri ilə eyni deyillər; (4) insanlar mənimsədikləri ənənəvi baxışları tərk edərək alternativ, özlərinə inamlarını artıran alternativ hekayələr qura bilirlər. Narrativ psixoterapiyanın təcrübəsi bu prinsiplərə əsaslanır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

İnsanın həyatını təsvir edən hekayələrdə təcrübələrinin faydasız olduğunu göstərsələr, insan öz problemlərində boğula bilər. Onun problemləri, hadisələrin daha nikbin versiyası hakim olana qədər davam edəcəkdir.

Narrativ yanaşmanın tərafdarları davranış nəticələrinə fokuslanmırlar. Bunun əvəzinə, narrativistlər insanların hekayələrini necə bölüşdüklərinə diqqət yetirirlər. Yalnız gördüklərini (gecikmələr, qınamalar) deyil, mü-şahidələrini necə şərh etdiklərini də izah edən hekayələrdir ("məni sevmirlər", "məndə qüsur tapırlar"). Narrativ istiqamətin tərəfdarları, bu dar düşüncəli görmə nümunələrini bir dəfə qurulduqdan sonra hər bir tərəfi problemli povestə uyğun və davamlı cavablarla cavab verməyə məcbur edən "problemlə doymuş" povestlər adlandırırlar.

Narrativ psixoterapiyanın tərəfdarları, insanda və yaxud ailədə patoloji axtarışından diqqəti mədəni narrativlərin həyatımıza verdiyi zərərli təsirə çevirməyi təklif edirlər.

Narrativ psixoterapevtlər problemləri həll etmirlər. Onlar insanları üstünlük verən mədəni ilhamlandırma hipnozundan oyanmaqlarında maraqlanırlar ki, onlar seçim diapazonunu genişləndirə bilsinlər. Və yaxudnarrativ psixoterapevtlərinin dediyi kimi, onların vəzifələri - özləri haqqında yeni hekayələr yaratmaq üçün müştərilərlə həmmüəlliflik etməkdir.

Narrativ psixoterapiyasının məqsədi – fərdliliyin transformasiyasıdır: özünüzü uğursuz görməyinizdən qəhrəman kimi görünməyinizə keçid. Buna konfliktlərlə üz-üzə qarşılaşmaq və yaxud bir-birlərinə qarşı dürüst olmaq məcburiyyətində qalmaqla deyil, şəxsi problemdən ayırmaq və sonra ailəni ortaq düşmənə qarşı toplamaqla əldə edilir. Müştərilərin problemə müqavimət göstərdikləri və yaxud problemli hekayə ilə zidd davrandıqları epizodları –"unikal çıxış" və yaxud "möhtəşəm hadisələri" tapmaq üçün ailənin tarixini təkrar-lamaq olar. Beləliklə, narrariv psixoterapiya – azad olma psixoterapiyasıdır.

NƏTİCƏLƏR

Narrativ psixoterapiya təcrübəsi müştərilərə məhsuldar olmayan hekayələri dekonstruksiya etmək (dəyişdirmək) və yeni və daha məhsuldar hekayələr yaratmağa kömək etməkdir. Dekonstruksiya (ədəbi tədqiqatlardan götürülmüş termin - stereotipi pozmaq və yaxud yeni kontekstə girmək) dedikdə, narrativ psixoterapevtləri əsas fərziyyələri mübahisə etmək və yaxud ifşa etmək başa düşürlər. Problemin eksternalizasiyası (daxili prosesləri sanki bizdən kənarda baş vermiş kimi qəbul etmək prosesi/xaricə çıxarılma) - dekon-struksiyanın yoludur. Problem eksternaliza olduqda (xaricləşdirildikdə) və təcrübəyə daha yaxın dildə yenidən ifadə edildikdə, insan bununla üzləşib, müqavimət göstərə bilər. Narrativ ailənin psixoterapevtləri problemə xarici fenomen kimi baxaraq ailənin həyatına onun təsirini aşkar etməyə imkanı verir. Narrativ psixoterapiya texnikası insanda özünə inam yaratmaq məqsədi daşıyır, kölə hekayələri və problemlərdən ayırmağa kömək edir və itirilmiş və ya reallaşmayan alternativ hekayələrə yer açır.

Narrativ psixoterapiya strategiyasında üç mərhələni qeyd edirlər. Birinci mərhələdə psixoterapevt problemli narrativlə (hekayə ilə) məşğul olur, üstəlik problemin səbəbləri onu çox az maraqlandırır. Sonra istisnaları müəyyən-ləşdirir: çətinliklər üzərində qismən qələbələr və effektif fəaliyyət nümunələri. Və nəhayət, üçüncü mərhələ - bu dəstəkdir. Psixoterapevt vəziyyətin yeni mənada təkrarən acıqlanmasını təşviq edir. Bu, yeni üstünlük verilən şərhləri gücləndirmək üçün bir növ ümumi ritualdır, yalnız dəyişiklikliyə gedən hərəkət deyil, sosial dəstəklənən hərəkətə doğru bir dəyişiklikdir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Narrativ psixoterapiyasının taktikası, ətraflı düşünülmüş bir sıra sualların istifadəsini əhatə edir:
1. Dekonstruktiv suallar problemi eksternalizə edir (xaricə çıxarır): “Depressiya sizə nəyi pıçıltıyır?”, “Bu problemə görə münasibətinizlə bağlı hansı nəticələrə gəldiniz?”
2. Yeni məkan açan suallar; unikal epizodları müəyyənləşdirirlər: “Anlaşmazlıqların münasibətlərinizi poza biləcəyi vaxtlar olubmu, lakin onlar buna müvəffəq olmamışdılar?”
3. Tercih sualları, unikal epizodların üstünlük verilmiş təcrübəni təmsil etməsinə köməklik edirlər: “Digər fəaliyyət və hərəkətlər işlərin vəziyyətini yaxşılaşdırdı və yaxud pisləşdirdi?”,“Bu müsbət və yaxud mənfi bir hadisə idi?”
4. Tercih olunan unikal epizodlara əsaslanan yeni hekayə yaratmağı məqsədi olan hekayənin inkişafı haqqında suallar: “Bu, əvvəllər edəcəyinizdən nə ilə fərqlənir?” “Bu fəaliyyət tərzinin formalaşmasında kimlərin rolu olub?”, “Sizdə baş verən müsbət dəyişiklikləri ilk kim görmüşdi?”
5. Özünüzə olan mənfi baxışı aradan qaldırmaq və müsbət cəhətləri vurğulamaq üçün məna ilə bağlı suallar verilir: “Bunun öhdəsindən gələ bilməniz faktı haqqında sizin hansıxüsusiyyətləriniz vurğulanır?”
6. Hekayəni gələcəyə aparan, dəyişikliyi dəstəkləmək və müsbət inkişafı gücləndirmək üçün hazırlanmış suallar: “Qarşımızda gələn yeni ili necə görürsünüz?”
Narrativ ailənin psixoterapiyasının sosial-konstruktiv təməli bütün yanaşmaya siyasi bir kölgə verir və ailənin dinamikasını və konfliktlərin mahiyyətini azaldır. Narrativ ailənin psixoterapevtləri ailənin daxilində disfunksional formaları axtarmaq əvəzinə, destruktiv (xaricindəki) bəzi mədəni dəyərlərin təsirlərin axtarırlar. Ailə üzvlərini bir araya gəlməyə və bu dəyərlərə və kənar təsirlərə qarşı mübarizə aparmağa dəvət edirlər. Neytrallıq əvəzinə qoruma təklif edirlər.

Ədəbiyyat:
Əlizadə H.Ə., Sosial pedaqogikanın aktual məsələləri. Nəzəriyyə. Metodika. Axtarışlar. Bakı, 1998, 344 s.
Çələbiyev N.Z., Əfəndiyeva Ü.A. Ailə və gender psixologiyası. Bakı: Mürtəcim, 2020, 489 s.
Qurbanova L.M, Ailənin psixoloji problemləri və həlli yolları, Bakı, 2018, 256 s.
Hüseynov E.A., Ailənin psixoterapiyası, Bakı, 2020, 386 s.
Hüseynov E.A., Psixoloji korreksiya işi, Bakı, 2003, 102 s.
Золотарев С.Ю., Семейная психология и психотерапия. М, «Издательские решения», 2012, 376 с.

ISBN: 978-625-6283-13-8

MÜASİR HƏYATDA ÖZÜNÜ REALLAŞDIRMA VƏ İNKİŞAF ETDİİRMƏ

Ümumi psixologiya kafedrasının professoru Elmar Hüseynov
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
elmar-boks@rambler.ru
https://orcid.org/0000-0002-8373-5664

XÜLASƏ:
Özünü tanımaq özü haqqında ümumiləşdirilmiş məlumatların toplanmasından, yeni, bəlkə də çox da xoş olmayan bir şeyin öyrənilməsindən, xəbərdarlığından, bu faktların qəbul edilməsindən və resursa çevrilməsindən tutmuş bir neçə mərhələdə baş verir. Özünü tanımağı yaşayış sahəsinin ərazisinin bir hissəsi hesab etsək, onun özünəməxsus transsendental sərhədləri, daxili psixoloji maneələrin qoruyucu təbəqəsi vardır ki, bu maneələri aşaraq insan daha şüurlu olur və öz taleyinə adekvat olur. Demək olmaz ki, insan bir dəfə özünü tanıma mərhələsindən keçib, artıq bu prosesə qayıtmır. Özünü tanıma mexanizmləri həyat boyu az və ya çox dərəcədə baş verə bilər. İnsan doğulduğu andan başqa bir insanla ünsiyyətə ehtiyac duyur. Ünsiyyət vasitəsilə insan ətrafındakı dünya haqqında biliklər əldə edir, ünsiyyətin köməyi ilə təcrübə ötürülür və bəşəriyyət tərəfindən inkişaf etdirilən mədəni və mənəvi dəyərlərin mənimsənilməsi baş verir. Ünsiyyət sayəsində insanlar hərəkətləri və münasibətləri qiymətləndirməyi, davranış qaydalarını öyrənməyi və praktikada tətbiq etməyi öyrənirlər. Dürüstlük, məsuliyyətlilik, dürüstlük, xeyirxahlıq kimi mühüm insani keyfiyyətlər nəinki təzahür edir, həm də ünsiyyətdə formalaşır.

ACAR SÖZLƏR: müasir, həyat, reallaşdırma, inkişaf, məlumatlar, ünsiyyət, özün, tanıma, formalaşma, sosial, həyat.

GİRİŞ

Biz çox gözlənilməz və cətin bir dünyada yaşayırıq. Əvvəllər işləyən və bizə kömək edən bir çox qanunlar və sistemlər artıq işləmir. İnformasiya sahəsi insanlara müxtəlif psixoloji təzyiqlər göstərir. İnformasiyanın mövcudluğu bəzi hallarda insan üçün mənfi nəticələrə səbəb olur, hətta bu, şəxsən ona heç bir şəkildə təsir etməsə də.

Belə şəraitdə insan təkcə öz həyat dəyər və mənaları məkanında deyil, həm də xarici sosial məkanda itirilir. O, sosial identifikasiyasını itirir, "ayaqlarının altındakı torpağı itirir", təkcə psixo-emosional sağlamlığının əsasını deyil, həm də xoşbəxtliyi üçün başlanğıc nöqtələrini, dəyərlərini, təlimatlarını itirir. Müasir dünya insanı sosial həyatın müxtəlif sahələrində daim artan biliklər tələb edən getdikcə daha çox yeni problemlərin həlli ehtiyacı ilə qarşı-qarşıya qoyur. Müasir dünyanın dəyişikliklərini və reallıqlarını görmək və onunla addımlamaq bacarığı, yenidən qurmaq bacarığı müasir insanın və gələcəyin şəxsiyyətinin yeni zəruri bacarığıdır.

Özünü reallaşdırmaq müasir insanın zəruri düşünmə bacarığıdır. İnsan öz-özünə "O kimdir?", "Onun hansı daxili potensialı var?", "Kim olmaq istəyir?", "Bunun üçün ona nə lazımdır?"

ISBN: 978-625-6283-13-8

suallarına cavab verəndə. o, özünü reallaşdıran insana, bizim anlayışımızda şüurlu insana, metamodern insana, gələcəyin insanına, xoşbəxt insana çevrilir [1;4].

Özünü həyata keçirməyin kifayət qədər çox təriflər və aspektləri var və onların hamısı öz tarixlərini və tədqiqatlarını dəstəkləyir. Bu termini "özünü tanımaq", "özünü təsdiq etmək", "özünü ifadə etmək", "özünü dərk etmək", "özünü inkişaf etdirmək", "özünü təkmilləşdirmək" və s. kimi şərh etmək olar. Bütün struktur – "Özü" - yəni kosmosdakı hər şeyə münasibətdə özünün subyektiv qavrayışı ilə qurulur.

İnsan hər şeyə çox tez alışır və daim artan öz ehtiyaclarının və dünyanın inkişafı ehtiyaclarının olması onun qarşısına getdikcə daha çox yeni vəzifələr, məqsədlər qoyur və ən yaxşı həyat strategiyalarını qurur. İnsanın ilk növbədə öhdəsindən gəlməli olduğu başqa bir sual isə buna necə nail olacağı və məqsədlərinə çatmaq üçün hansı yeni şeyləri öyrənməli olmasıdır [6;7].

TƏDQİQAT

Öz tədqiqat işimizdə bizi marağlandıran sual: insanlar özünü inkişaf etdirmək və yüksək səviyyəsinə çatdırmağa calışıraq bu prosesə hansı amillər təsir edir və biz bu mövzu ilə bağlı elmi işləri və kitabları araşdıraraq aşağıda ki, əasları müəyyən etdik.

Özünü reallaşdırma son məhsuldur, mənəvi potensialın aşkarlanması, insanın öz varlığına, taleyinə uyğunluğu, prosesdən həzz almaq və yerinə yetirməkdən xoşbəxtlik təcrübəsidir. Özünü reallaşdırmaq, insanın daxili potensialı və daxili motivasiya gücü vasitəsilə ehtiyaclarını ödəməyə yönəlmiş düşünülmüş, hazırlanmış bir yaradıcılıq aktını nəzərdə tutur.

Özünü reallaşdıran insan metamodern insandır, o, təkcə başqa insanların fikirlərindən, mühakimələrindən, sosial maneələrin digər asılılıqlarından deyil, həm də daxili psixoloji məhdudiyyətlərdən azaddır. Müasir və gələcək dünyada insan müstəqil olaraq öz yaşayış sahəsini yaratmalı, yəni onu yalnız reallığın onun üçün dəyərli və vacib olduğu ilə doldurmalıdır. Lazımsız lazımsız məlumatlardan mücərrəd olmağı bacarın. Psixo-emosional sabit vəziyyətdə qalmaqla multikultural olmaq, müsbət sərbəstliyə malik olmaq, həyatın qarşıya qoyduğu vəzifələrin öhdəsindən gələ bilmək. P.M.Piskarevin paradiqmatik yanaşma əsasında qurulmuş özünü aktuallaşdırma modeli müasir dünyada yetkin və xoşbəxt şəxsiyyət olmağın əsas problemlərini həll etməyə kifayət qədər qadirdir [2;5].

Özünü rellaşdırmaq, öz üzərində daimi işləmək, özünü təkmilləşdirmək və güclü şəxsi keyfiyyətlərin inkişafıdır. Özünü təkmilləşdirmə prosesi intuisiyanı inkişaf etdirməyə, özünü dərk etməyə, özünə hörməti artırmağa, yeni bacarıq və bacarıqları öyrənməyə kömək edən özünə baxış və inkişaf yollarına cəmləşmədir. Proses arzuların reallaşmasına kömək edir [2].

Şəxsiyyətə təsir edən mühüm cəhətlərdən biri də sosial dəyərlərdir. Onlar müəyyən bir cəmiyyətdə nəyin vacib və dəyərli hesab edildiyini müəyyənləşdirirlər. Məsələn, bəzi cəmiyyətlər maddi zənginliyə və uğura böyük əhəmiyyət verir, digər cəmiyyətlər isə daxili dincliyə və digər insanlarla ahəngdar münasibətlərə daha çox dəyər verə bilər. Şəxsiyyət bu dəyərlərin təsiri altında formalaşır və onları qəbul edə və ya rədd edə bilər ki, bu da digər insanlar və bütövlükdə cəmiyyətlə münaqişəyə səbəb ola bilər.

Həmçinin, cəmiyyət davranış normalarının və stereotiplərinin formalaşmasına əhəmiyyətli təsir göstərir. Normlar müəyyən sosial vəziyyətdə məqbul və gözlənilən dəyər istiqamətlərini və davranışlarını müəyyən edir. Onlar çox vaxt din, təhsil kimi sosial institutlar vasitəsilə ötürülür. Stereotiplər insanın müəyyən qrupa mənsubluğuna (məsələn, cins, yaş, milliyyət və s.)

ISBN: 978-625-6283-13-8

əsaslanaraq necə olması barədə sadələşdirilmiş fikirlərdir. Stereotiplər insanın şəxsiyyətini və seçimlərini məhdudlaşdıraraq şəxsi inkişafı poza bilər.

Cəmiyyət norma və dəyərləri müəyyən etməklə yanaşı, insanların dünyagörüşünün formalaşmasında da mühüm rol oynayır. Cəmiyyətin ideoloji və mədəni aspektləri özümüzü, digər insanları və ətrafımızdakı dünyanı necə qəbul etdiyimizi müəyyən edir. Dini və fəlsəfi inanclar, siyasi ideallar, mədəni ənənələr - bütün bunlar insanın öz həyat mövqeyinin, dünyagörüşünün və məqsədlərinin formalaşmasına təsir göstərir.

Cəmiyyətin insana təsiri həm müsbət, həm də mənfi ola bilər. Müsbət sosial təsirlərə sosial normalardan xəbərdar olmaq, sosial bacarıqların inkişafı, bilik və təcrübə əldə etmək daxildir. Cəmiyyətin mənfi təsiri sosial təzyiq, uyğunluq, stereotiplər, ayrı-seçkilik və bərabərsizlik şəklində özünü göstərə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, fərdin cəmiyyətlə qarşılıqlı əlaqədə də fəal rolu var. İnsanlar özlərinə və şəxsiyyətlərinə təsir edə bilir, ətraf aləmə və mədəni dəyərlərə münasibətini dəyişdirə bilirlər. Fərqli insanlar cəmiyyətin təsirlərinə fərqli reaksiya verə bilər, bəziləri isə hətta buna qarşı çıxıb öz dəyər və inanclarını müdafiə edə bilər [3;5;8].

Müasir dünyada özünü reallaşdırmağın yollarından biri kibermədəniyyətlə tanışlıqdır. Bu, ətrafımızdakı dünyada həyata uyğunlaşmaq, uyğunlaşmaq cəhdidir. Baxmayaraq ki, virtual məkan istifadəçinin öz yuvasını və özünü ifadə etmə yolunu tapmaq üçün 100% imkanını əvvəlcədən müəyyən edən ən yüksək dərəcədə çoxvariantlılıq və dinamizm ilə seçilir, idrak fəaliyyəti çərçivəsində bir insanda baş verən ən əhəmiyyətli dəyişiklikləri ayırd etmək olar: çox yönlü, ahəngdar şəxsiyyət anlayışı keçmişdə olan bir şeydir. Dar peşəkar bilik və virtual təcrübə İnternet dövrünün dərkedici şəxsiyyətinin aparıcı xüsusiyyətləridir. Lakin insanın real dünyasından daha zəngin və müəyyən xassə və xüsusiyyətlərə görə daha müxtəlif olan virtual reallıq olduğundan, ilk növbədə real dünyada həyata keçirilməsi çətin olan şey onda tapılır. Bu səbəbdən virtual məkanda çoxlu sayda yaradıcı davranış formalarına rast gəlmək olar. Cəmiyyətin inkişafının yeni mərhələsində yüksək texnologiyaların yaranması ilə əlaqədar olaraq insanda müstəqillik, tənqidi təfəkkür kimi müəyyən keyfiyyətlərə malik olmaq zərurət yaranmışdır; ümumi qəbul edilənlərdən fərqli olan problemlərin həlli üçün çoxlu sayda fikir və variantları istehsal etmək bacarığı; risk etmək istəyi; emal və məlumatların idarə edilməsinin sürətini artırmaq, yəni bu gün "yaradıcılıq" termini ilə anladığımız şey. Yaradıcılıq xüsusi, keyfiyyətcə müəyyən edilmiş fəaliyyət tərzinin, insanın həyat vəzifələrinin həllinin konkret bir yolunun xarakterik xüsusiyyətidir, onun mahiyyətini açmağa, şəxsi təcrübəni dərk etməyə, peşəkar gələcək üçün strategiyalar qurmağa və özünü həyata keçirməyə imkan verir.

NƏTİCƏLƏR

Özünü reallaşdırmaq məqsədlərinizdən asılı olaraq özünüdərk, özünə inam və şəxsi inkişafın ən yüksək səviyyələrinə nail olmaq deməkdir. Yazıçı-sahibkar Brayan Treysi “Yeniləşmə. Addım-addım fərdi inkişaf planı deyir ki, özünü inkişaf etdirmək həyatda ən vacib hərəkətlərdən biridir. Və bunun səbəbi budur: Mentalitet. Beyin məşqləri və zehni inkişafın davam etdirilməsi davamlılıq və yenilikləri inkişaf etdirmək üçün vacibdir. Bu, seminar və təlimlərdən tutmuş açıq havada istirahətə qədər hər şey ola bilər. Sosiallıq. Digər insanlarla əlaqələr və əlaqələr şəxsi inkişaf, ünsiyyət bacarıqları və münasibətlərin qurulması üçün zəruridir, çünki insanlar sosial varlıqlardır. Mənəviyyat. Allaha imandan asılı olmayaraq özünü

ISBN: 978-625-6283-13-8

inkişaf və şəxsi inkişaf mənəviyyat vasitəsilə baş verir. Din və mənəviyyatın sinonim olmadığını başa düşmək vacibdir. Mənəviyyat dərin səviyyədə dəyişikliklər etmək üçün özünüzü və ətrafınızdakı dünyanı dərk etməyə sərmayə qoymaq deməkdir. İnsanın emosionallığı emosional zəka ilə bağlıdır. Sonuncu başqalarının hisslərini anlamaq qabiliyyətini göstərir. Buna görə də istənilən sayda təcrübə fərdin hissiyyat inkişafına kömək edir. Sağlam həyat tərzi. Düzgün qidalanma, keyfiyyətli yuxu və idman sağlamlığı gücləndirir və nəticədə həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırır. Fiziki və zehni inkişaf arasında qırılmaz əlaqə var. Şəxsi inkişaf elə qurulmalıdır ki, orqanizmin fiziki və əqli inkişafı üçün ən əlverişli şərait yaradılsın - özünü inkişaf məqsədlərinə çatmaqda əsas vasitədir.

İnsanın özünü dərk etmək istəyi və xarici aləmdə oriyentasiyası hazırda aktual problemdir, burada bir insan yarada, obyektiv reallıq və özünü yarada bilər, öz seçimi və qərarları üçün məsuliyyət daşıyır. Bu proseslərdə ən mühüm yeri insanın öz ehtiyac və qabiliyyətlərinə, meyl və davranış motivlərinə, təcrübələrinə, düşüncələrinə və hərəkətlərinə məqsədəuyğun münasibəti kimi özünüdərk tutur. İnsanın varlığına münasibət, özünü həyata keçirə bilən bir insan kimi özü haqqında müəyyən bir təsəvvürün formalaşmasına kömək edir. Özünü reallaşdırma fərdi olmağın unikallığı ideyasına əsaslanır.

ƏDƏBİYYAT:

Əliyev R.İ., Humanist psixologiya, Bakı: ADPU, 2023, 198 s.

Крайг Г., Бокум Д., Психология развития, 9-е изд.: СПб.: Питер, 2005, 940 с.

Маслоу А.Х., Мотивация и личность, Переводчик: Гутман Т., Мухина Н. Редактор: Ильин Е., Питер, 2019, 400 с.

Мерлин В.С. Лекции по психологии мотивов человека. Пермь: переизд. 2014, 97с.

Выготский Л.С., Психология развития человека, М.: Издательство: Эксмо, Смысл, 2005, 194 с.

Гусейнов Э.А., Исследование психологических условий становления личности студента в высшей школе //Педагогика & Психология. Теория и практика Международный научный журнал, № 3 (35), Волгоград, 2021, стр. 61-65.

Гусейнов Э.А., Психологические особенности формирования личности студента. Махачкала: ДГУ, 2006, 55 с.

Зейгарник Б.В., Теория личности К.Левина. М.: 1981. с.64-68.

ISBN: 978-625-6283-13-8

AN EXAMINATION OF THE AWARENESS OF PRE-SERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS RELATED TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN SCIENCE TEACHING

Assoc.Prof.Dr. Sema AYDIN CERAN
Selcuk University
sema.aydinceran@selcuk.edu.tr- 0000-0001-6847-2766

Abstract

The aim of this study is to determine the knowledge and awareness levels of Pre-service primary school teachers about the use of artificial intelligence applications in science teaching. In this context, the research was conducted based on qualitative research methodology and case study design. Twenty pre-service classroom teachers studying at a state university faculty of education in the 2023-2024 academic year participated in the study. The opinions of the prospective teachers were collected through semi-structured interview form and focus interviews and analyzed by content analysis. The findings show that pre-service primary school teachers have a generally positive perspective on the role of artificial intelligence in science teaching, have high motivation to learn these applications, and think that being able to use artificial intelligence applications will be the most necessary skill in the future. In addition, the findings reveal that pre-service primary school teachers do not have sufficient knowledge about how to integrate this technology into their classrooms. Based on the research findings, it can be suggested that the integration of artificial intelligence into science teaching should be included more in teacher education programs. It is considered that pre-service primary school teachers should have the necessary awareness and knowledge in order to make the best use of the opportunities offered by artificial intelligence and to provide more effective science teaching to their students in the future.

Keywords: Science teaching in primary school, teacher training, artificial intelligence applications

INTRODUCTION

Today, rapidly developing technologies lead to radical changes in education systems. Among these changes, artificial intelligence (AI) applications have an important place in teaching processes. Especially science education can become more effective and interactive thanks to the opportunities offered by AI. Artificial intelligence can individualize students' learning

ISBN: 978-625-6283-13-8

processes and provide educational experiences tailored to their needs. This increases students' interest in science and motivation to learn [1]. Understanding the potential of AI in education and using this technology effectively depends on teachers' competencies. In this context, it is of great importance that pre-service teachers have knowledge about AI applications and have the skills to integrate this technology into the classroom environment. However, research shows that pre-service teachers do not have sufficient knowledge about AI technologies and are not well-equipped on how to use this technology in their lessons [2].

The use of artificial intelligence (AI) applications in education has the potential to transform teaching processes. However, for this potential to be fully realized, teachers need to have the skills to understand and use AI technologies. Research on the role of AI in education shows that these technologies offer great opportunities to increase student achievement, individualize learning processes, and make instructional materials more accessible [1, 3]. However, teachers' ability to use these opportunities offered by AI effectively depends on their knowledge and awareness of these technologies. Fully utilizing the potential of AI, especially in the field of science education, requires pre-service teachers to know how to integrate this technology. However, the existing literature reveals that pre-service teachers do not have sufficient knowledge about AI applications and do not have sufficient skills on how to use these technologies in their lessons [2]. Pre-service teachers' lack of knowledge about AI technologies constitutes an important obstacle to the effective use of these technologies in the classroom environment [4]. Moreover, pre-service teachers' having a positive attitude towards AI applications plays an important role in the successful integration of these technologies in education. Positive attitude makes teachers more open to new technologies and more willing to use them [5]. However, having a positive attitude alone is not enough; in addition to this attitude, pre-service teachers need to have sufficient knowledge and skills about AI applications [6].

In this framework, the aim of this study is to shed light on the curriculum interventions to be made in this field by determining the knowledge and awareness levels of pre-service teachers towards AI applications. In this way, it is aimed that pre-service teachers can use AI technologies effectively in their lessons and provide a more efficient and interactive science education to their students. Eliminating the knowledge and awareness deficiencies emphasized

ISBN: 978-625-6283-13-8

in the literature will enable pre-service teachers to use AI technologies effectively in the classroom environment, which will contribute to increasing the quality of education.

METHOD

Research Model

This research was conducted using qualitative research methods. Qualitative research methods aim to understand the experiences, thoughts and perceptions of the participants in depth [7]. The research design is a case study. A case study is a research design that aims to conduct an in-depth and detailed examination of a specific group, event or phenomenon [8]. In this study, the knowledge and awareness levels of pre-service teachers about artificial intelligence applications were examined.

Study Group

The study group of the research consists of 20 prospective primary school teachers studying at the faculty of education of a state university in the 2023-2024 academic year. The participants were selected by purposive sampling method. Purposive sampling is a sampling method in which people with certain characteristics are consciously selected [9]. In this study, this method was preferred because the participants were prospective teachers and it was aimed to examine their knowledge and awareness levels about artificial intelligence applications.

Data Collection Tools

Research data were collected through a semi-structured interview form and focus group interviews. The semi-structured interview form consists of open-ended questions designed to reveal the participants' level of knowledge and awareness of artificial intelligence applications. This type of interview provides the researcher with the opportunity to elaborate on the participants' views while remaining within a certain framework [10].

Focus group interviews, on the other hand, enabled the participants to share their views and experiences on artificial intelligence applications within the group and increased data diversity and depth. Focus group interviews provide interaction between the participants and allow for richer and more diverse data [11].

ISBN: 978-625-6283-13-8

Data Analysis

The collected data were analyzed by content analysis method. Content analysis allows qualitative data to be categorized and analyzed in a systematic and reproducible way [16]. In this process, the interviews were first transcribed and then the data were coded. The coding process involves categorizing the data into meaningful categories and determining the relationships between these categories [12]. In the data analysis process, pre-service teachers' knowledge and awareness levels of artificial intelligence applications, their attitudes towards these technologies and their application skills were examined. The findings were interpreted by comparing them with the information in the literature and conclusions were drawn.

Credibility and Ethics

Various methods were used to ensure the credibility of the research. First, the semi-structured interview form and focus group interviews used in the data collection process were developed by taking expert opinion. In this way, the validity of the data collection tools was increased. In addition, the data were coded by two independent researchers and the agreement between the codes was calculated. This process was carried out to increase the reliability of the research [13]. During data analysis, the findings were supported by using direct quotations from the participants. This method aims to ensure that the views of the participants are accurately reflected and to increase the validity of the research results [14]. In addition, the comparison of the findings with the information in the literature ensures the contextual validity of the research.

The ethical dimension of the research was taken into consideration in all processes. Voluntary participation was obtained from the pre-service teachers participating in the research and the participants were informed about the purpose, processes and confidentiality principles of the research. The identity information of the participants was kept confidential and the data were anonymized and analyzed. Code names were used for each pre-service teacher as participant A, participant B, ...etc. . In this way, the privacy of the participants and compliance with the ethical principles of the research were ensured [15].

In addition, ethics committee approval was obtained at every stage of the research and ethical principles were followed. Participants' participation in the research was completely voluntary and it was emphasized that they had the right to withdraw from the research at any time. In this way, participant rights were respected.

ISBN: 978-625-6283-13-8

FINDINGS

The findings of the study comprehensively reveal pre-service teachers' knowledge and awareness levels towards artificial intelligence (AI) applications, their attitudes towards these technologies and their application skills. The findings were analyzed by content analysis method and organized around the following themes.

Knowledge Level

Basic Knowledge about AI Applications

The majority of the participants stated that they have basic knowledge about what AI is and how it can be used in education. However, this knowledge is often superficial and they do not have in-depth technical knowledge.

"I know that AI can be used in education, but I don't know much about how exactly to integrate it." Participant A

"I think AI can increase student achievement, but I don't know how to use this technology in the classroom." Participant K

The Role of AI Applications in Education

Participants emphasized the potential of AI in education to increase student achievement, provide individualized learning experiences, and make instructional materials more accessible. However, it was observed that they did not have sufficient knowledge about how to apply these technologies in the classroom environment.

"*AI can personalize students' learning processes and this is a very important advantage*." Participant T

"*I think AI offers great opportunities in education, but I don't know exactly how to take advantage of these opportunities*." Participant D

Awareness Level

Awareness of AI Technologies

The participants indicated that their awareness of AI technologies was high. Most participants think that using AI in education is an important skill that teachers should have in the future.

ISBN: 978-625-6283-13-8

"Learning and using AI technologies will be one of the most important skills for teachers in the future." Participant S:

"My awareness of AI applications is high, but I want to learn how to use these technologies." Participant M

Attitude and Motivation

Positive Attitude

The majority of the participants have a positive attitude towards the use of AI in education. They stated that they were highly motivated to learn and use AI technologies.

"I am very eager to learn and use AI technologies in the classroom. I think these technologies will be of great benefit to students." Participant C

"I am very positive about the use of artificial intelligence in education and I want to improve myself in this field." Participant J

Expectations Regarding Education Programs

Participants stated that teacher training programs should focus more on AI applications. They demanded more content and practical training on how to use AI technologies in education programs.

"There should be more information and practical lessons about AI applications in education programs." Participant I

"I would like to see more opportunities to learn how to use AI technologies." ParticipantE

Application Skills

Integration of AI Applications

The participants stated that they felt inadequate on how to integrate AI technologies into the classroom environment. They lack knowledge on how to use these technologies in practice.

"I don't know exactly how to use AI in the classroom. I need more guidance and training on this subject." Participant K

"*We need more practice to learn how to integrate AI applications."* Participant L

The findings of the study reveal that pre-service teachers have positive attitudes and high motivation towards AI applications, but they experience deficiencies in terms of knowledge

ISBN: 978-625-6283-13-8

and application skills related to these technologies. In this context, it is suggested that teacher education programs should increase the training on AI technologies and provide pre-service teachers with practical experiences on how to use these technologies in the classroom. The fact that pre-service teachers become better equipped with AI technologies will enable them to take full advantage of these innovative tools in education and contribute to providing students with a more efficient and interactive science education.

CONCLUSION AND DISCUSSION

This study aimed to examine pre-service teachers' knowledge and awareness levels towards artificial intelligence (AI) applications, their attitudes towards these technologies and their application skills. The findings of the study show that pre-service teachers have positive attitudes and high motivation towards AI applications, but they experience deficiencies in terms of knowledge and application skills related to these technologies. These findings have similarities and differences with the related literature. The findings of the study show that pre-service teachers have a positive attitude towards AI technologies and high motivation to learn these technologies. This result is in line with the findings in the existing literature. For example, Ertmer and Ottenbreit-Leftwich stated that teachers' positive attitudes towards new technologies are an important factor in using these technologies in the classroom [5]. Similarly, Hwang, Lai, and Wang emphasize that teachers' positive attitudes towards technology play an important role in technology integration [6].

The study revealed that pre-service teachers lacked knowledge on how to use AI applications in the classroom. This finding was also reported in the study conducted by [2]. This study showed that pre-service teachers' technological knowledge and skills were inadequate and therefore they could not use technology effectively in the classroom. In addition, the study by Zawacki-Richter et al. also emphasizes that pre-service teachers do not have sufficient knowledge about AI technologies and have difficulty integrating these technologies into their lessons [4]. This research shows that pre-service teachers have a high level of awareness towards AI technologies. However, it is seen that this level of awareness does not overlap with their knowledge and application skills. This is an issue that is rarely addressed in the existing literature. In the literature, it is generally stated that awareness levels are low and therefore technological integration is weak [1]. This difference suggests that pre-service teachers follow

ISBN: 978-625-6283-13-8

technological developments more closely today and their awareness on this issue may have increased.

The research findings suggest that teacher education programs should focus more on AI applications and provide pre-service teachers with more practical experience on how to use these technologies in the classroom. This recommendation is also supported in the literature. However, some studies in the literature emphasize that current teacher education programs are not sufficient in this regard and that these programs need to be updated [3]. In this context, our study reveals that teacher training programs should be updated and more steps should be taken in the integration of AI technologies.

The results of the study show that pre-service teachers have positive attitudes towards AI technologies, but they have deficiencies in terms of knowledge and application skills related to these technologies. In this context, it is important for teacher education programs to increase the training on AI technologies and provide pre-service teachers with practical experiences on how to use these technologies in the classroom. When pre-service teachers become better equipped with AI technologies, they will be able to take full advantage of these innovative tools in education and contribute to providing students with a more efficient and interactive science education. Therefore, teacher education programs need to update their content to provide comprehensive trainings on AI applications and improve pre-service teachers' skills in using these technologies. Such training programs will enable pre-service teachers to use AI technologies effectively in the classroom environment, which will contribute to improving the quality of education.

REFERENCES

[1] Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning. Center for Curriculum Redesign.

[2] Crompton, H., Burke, D., & Gregory, K. H. (2017). The use of mobile learning in PK-12 education: A systematic review. Computers & Education, 123, 53-64. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.04.007

[3] Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence unleashed: An argument for AI in education. Pearson Education.

ISBN: 978-625-6283-13-8

[4] Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators? International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16(39). https://doi.org/10.1186/s41239-019-0179-3

[5] Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2010). Teacher technology change: How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect. Journal of Research on Technology in Education, 42(3), 255-284. https://doi.org/10.1080/15391523.2010.10782551

[6] Hwang, G. J., Lai, C. L., & Wang, S. Y. (2015). Seamless flipped learning: A mobile technology-enhanced flipped classroom with effective learning strategies. Journal of Computers in Education, 2, 449-473. https://doi.org/10.1007/s40692-015-0039-2

[7] Merriam, S. B. (2009). Qualitative research: A guide to design and implementation. Jossey-Bass.

[8] Yin, R. K. (2014). Case study research: Design and methods (5th ed.). SAGE Publications.

[9] Patton, M. Q. (2002). Qualitative research and evaluation methods (3rd ed.). SAGE Publications.

[10] Creswell, J. W. (2013). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (3rd ed.). SAGE Publications.

[11] Krueger, R. A., & Casey, M. A. (2015). Focus groups: A practical guide for applied research (5th ed.). SAGE Publications.

[12] Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis: An expanded sourcebook (2nd ed.). SAGE Publications.

[13] Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. SAGE Publications.

[14] Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. Theory into Practice, 39(3), 124-130. https://doi.org/10.1207/s15430421tip3903_2

[15] BERA. (2018). British Educational Research Associations' ethical guidelines for educational research.https://www.bera.ac.uk/wp-content/uploads/2018/06/BERA-Ethical-Guidelines-for-Educational-Research_4thEdn_2018.pdf?noredirect=1

[16] Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. Qualitative Health Research, 15(9), 1277-1288. https://doi.org/10.1177/1049732305276687

ISBN: 978-625-6283-13-8

SCIENCE AT HOME: PARENTS' PERCEPTIONS OF SCIENCE AND SCIENTIFIC ACTIVITIES

Assoc.Prof.Dr. Sema AYDIN CERAN
Selcuk University
sema.aydinceran@selcuk.edu.tr- 0000-0001-6847-2766

Abstract

This study examines how parents approach and perceive scientific activities with their children at home. In this context, the research was conducted based on case study design one of the qualitative research methodology. The study group consisted of 50 parents with children attending primary school. The opinions of the parents were collected through semi-structured interview form. In the semi-structured interview form, parents were asked questions such as what they do with their children at home in the field of science and science, how they guide their children, the difficulties they face, and how they encourage their children's interest in science. The data obtained were subjected to content analysis. The findings show that many parents support science and scientific activities at home. They focused on encouraging their children's natural curiosity, introduced scientific concepts through fun and practical activities, and promoted learning through experiments or observations. However, some parents reported that they were unable to participate sufficiently in such activities due to lack of time, inadequate resources or mistrust of scientific knowledge. While the study highlights the important role of parents in their children's science education, it also shows that they need more support and resources. The results of this study suggest that parents need to be supported with more resources and guidance as well as increased awareness of scientific activities and learning. In this way, children will have the opportunity to explore and develop scientific thinking from an early age.

Key words: Science at home, science games, parent education, science education in primary school

1. INTRODUCTION

In the evolving landscape of education, the integration of scientific inquiry into everyday learning experiences has proven to be a critical factor in fostering young learners' cognitive and academic

ISBN: 978-625-6283-13-8

development [1]. Research underscores the vital role that parents play in nurturing early scientific literacy, yet the dynamics of this influence remain insufficiently explored, particularly in the domain of informal, home-based environments [2, 3, 4]. While schools serve as the primary venues for structured scientific education, the home environment offers a unique, albeit underutilized, arena for reinforcing scientific concepts through practical and interactive engagement [5, 6]. Despite its potential, the extent and nature of parental involvement in science activities at home are not well-documented, with existing studies primarily focusing on formal educational settings and overlooking the nuances of home-based educational interactions [7, 8]. Furthermore, factors such as parental confidence, resource availability, and time constraints, which significantly influence the effectiveness of such activities, are often not considered comprehensively in the literatur.

This study seeks to bridge this gap by investigating how parents perceive and engage in scientific activities with their primary school-aged children at home. By examining the challenges and facilitators of such engagements through a qualitative case study approach, this research aims to provide insights into the barriers and supports that influence parental involvement in home-based science education. The findings are anticipated to inform strategies to enhance parental engagement and resource provision, thereby fostering a conducive environment for the development of scientific literacy from an early age. Despite the recognized importance of parental involvement in enhancing children's scientific literacy, there is a substantial gap in understanding how parents engage with and perceive science education in home settings [9,10]. This study addresses the need for detailed exploration of parental strategies, challenges, and perceptions regarding their role in facilitating informal science education at home. It investigates the specific needs for resources and support that parents face, which are critical for developing effective interventions to promote science learning outside formal educational frameworks. By delving into these aspects, the research aims to contribute to the broader educational discourse on empowering parents to effectively support their children's scientific curiosity and learning.

2. METHODOLOGY

2.1. Research Design

This study adopts a qualitative case study methodology, which is particularly well-suited for exploring complex phenomena within their real-life contexts [11]. The case study approach allows for an in-depth investigation of the interactions and perceptions of parents engaging in

ISBN: 978-625-6283-13-8

science activities with their children at home, providing rich qualitative data that can uncover nuances often missed by quantitative methods [12]. This method supports the intent to generate detailed insights into parental behaviors, challenges, and supports within the natural setting of their homes, which can inform more nuanced understandings and practical interventions.

2.2. Participants

The study sample consisted of 50 parents of children attending primary school. Participants were purposively selected to include a diverse cross-section of socioeconomic statuses, educational backgrounds, and geographical locations to ensure a comprehensive exploration of different experiences and perceptions regarding home-based science education. This purposive sampling is crucial in qualitative research to ensure that the selected participants are likely to be knowledgeable and informative about the phenomenon under study [13].

2.3. Data Collection

Data were collected through semi-structured interviews, which are effective in qualitative research for facilitating a focused, yet flexible, conversational structure that allows participants to express their views in their own terms [14]. The interview guide included questions about the types of science activities conducted at home, the methods parents use to engage their children, the challenges they face, and the supports they believe would aid them in this educational endeavor. Each interview lasted approximately 30-45 minutes and was conducted in a setting chosen by the participant, often their home, to enhance comfort and candidness in responses.

2.4. Data Analysis

The interviews were audio-recorded, transcribed verbatim, and analyzed using thematic content analysis. This method is particularly suited for case study research as it allows for the identification, analysis, and reporting of patterns (themes) within data, providing a rich, detailed, and complex account of the data [15]. Coding was performed iteratively, with initial codes being generated inductively from the data, followed by a thematic grouping of these codes into broader categories that captured the underlying patterns in parental perceptions and practices.

ISBN: 978-625-6283-13-8

2.5. Ethical Considerations

Ethical approval for this study was obtained from the Institutional Review Board of [Selcuk University]. Informed consent was acquired from all participants, ensuring they understood the study's aims, the voluntary nature of their participation, the confidentiality of their responses, and their right to withdraw from the study at any time without any consequences. The identities of the parents were kept confidential. The words "mother" and "father" and sequence numbers were used instead of parents' names. In direct quotations, names such as mother1, mother2,...father1, father2...etc. were used after the quotation.

3. FINDINGS

The findings from the research on parental engagement in science activities at home are organized into four main themes, each encompassing multiple categories that detail specific aspects of the themes.

Table 1. The themes, categories and codes obtained from the research findings

Theme	Category	Description
Engagement Strategies	Facilitative Activities	Parents use practical and enjoyable activities like kitchen experiments and backyard ecology to teach science concepts.
	Use of Digital Resources	Parents incorporate digital tools such as educational apps and online videos to facilitate science learning.
Perceived Challenges	Time Constraints	Many parents find it challenging to allocate time for science activities due to other commitments.
	Resource Availability	Access to necessary materials and educational content is limited, particularly in less urban areas.
	Self-Confidence in Scientific Knowledge	Parents often feel inadequate in their ability to support science learning due to their own limited knowledge.
Motivational Factors	Enhancing Curiosity	Parents are motivated by the desire to nurture their children’s natural curiosity about the world.
	Academic Advancement	There is a strong drive to prepare children for academic success in STEM through early science education.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Support and Resources Needed	Educational Support Materials	There is a high demand for accessible, age-appropriate educational materials to aid parents.
	Parental Guidance Programs	Parents express a need for guidance and training to effectively support their children's science education.

The findings from the research on parental engagement in science activities at home are organized into four main themes, each encompassing multiple categories that detail specific aspects of the themes. Comments and direct quotations related to the themes and categories (10) under the themes are given below.

Theme 1: Engagement Strategies

Category 1: Facilitative Activities

Parents utilize a variety of hands-on activities to engage children in science, including kitchen science experiments, backyard ecology, and simple physics experiments with everyday items.

"We try to make it fun by doing things like baking soda volcanoes or looking at bugs in the yard through magnifying glasses. It's all about seeing how things work." Mother12

Category 2: Use of Digital Resources

A significant portion of parents leverage digital tools such as educational apps, websites, and online videos to introduce and explain scientific concepts.

"There are some great apps that really help explain things like the solar system or how plants grow, which we use quite a bit." Mother 6

Theme 2: Perceived Challenges

Category 1: Time Constraints

Many parents report struggling to find time to engage in science activities due to work and other commitments.

"Between work and the kids' other activities, it's hard to find time to sit down and do science projects." Father2

Category 2: Resource Availability

Parents often face challenges related to the availability of materials and appropriate educational content, especially in less urban areas.

"It's not always easy to get the materials we need for some projects, especially living far from the city." Mother18

Category 3: Self-Confidence in Scientific Knowledge

ISBN: 978-625-6283-13-8

A noticeable number of parents feel inadequate in their ability to support their children's science learning due to their own limited science knowledge.

"I sometimes feel like I'm not the best person to help with their science homework because it's been so long since I studied it myself." Mother25

Theme 3: Motivational Factors

Category 1: Enhancing Curiosity

Parents are motivated by the desire to nurture their children's curiosity and lifelong learning skills.

"I want them to always be curious, to ask questions and find out why things happen the way they do." Father3

Category 2: Academic Advancement

Parents engage in home science activities to prepare their children for academic success, particularly in STEM fields.

"It's important they get a good start in science; it's everywhere in our tech-driven world." Mother9

Theme 4: Support and Resources Needed

Category 1: Educational Support Materials

There is a high demand for more accessible, age-appropriate educational materials to help parents facilitate science learning at home.

"If there were more kits or books designed for kids to do science at home, it would make a big difference." Father7

Category 2: Parental Guidance Programs

Parents express a need for guidance on how to effectively support their children's learning, suggesting a potential for community-based workshops or online seminars.

"I would definitely attend a workshop if it helped me learn how to better teach my kids about science." Mother15

This research aligns with previous findings indicating that parental involvement is crucial for the development of children's scientific skills and interest (Kennedy & Shiel, 2010). The use of both traditional and digital educational resources mirrors trends noted in the literature, emphasizing an evolving landscape of educational tools (Jones & Dexter, 2014). However, the challenges identified, particularly regarding resource availability and parental confidence, are consistent with barriers documented in rural versus urban disparities in educational resource access (Reinhart et al., 2016).

ISBN: 978-625-6283-13-8

The motivational aspects highlighted by this study also resonate with the socio-constructivist views that learning is a social process enhanced by meaningful interactions, such as those between parents and children (Vygotsky, 1978). These interactions not only foster curiosity but are crucial for cognitive development, suggesting that supporting parental engagement is key to promoting lifelong learning tendencies in science.

This research aligns with previous findings indicating that parental involvement is crucial for the development of children's scientific skills and interest (Kennedy & Shiel, 2010). The use of both traditional and digital educational resources mirrors trends noted in the literature, emphasizing an evolving landscape of educational tools (Jones & Dexter, 2014). However, the challenges identified, particularly regarding resource availability and parental confidence, are consistent with barriers documented in rural versus urban disparities in educational resource access (Reinhart et al., 2016).

The motivational aspects highlighted by this study also resonate with the socio-constructivist views that learning is a social process enhanced by meaningful interactions, such as those between parents and children (Vygotsky, 1978). These interactions not only foster curiosity but are crucial for cognitive development, suggesting that supporting parental engagement is key to promoting lifelong learning tendencies in science.

4. CONCLUSION, DISCUSSION, AND SUGGESTIONS

The study highlights the critical role of parents in facilitating science education at home. Through engagement strategies such as hands-on activities and the use of digital tools, parents contribute significantly to their children's science learning. However, the study also highlights important challenges that can hinder effective science education at home, such as time constraints, resource availability and parental confidence in scientific knowledge. Motivational factors such as fostering curiosity and preparing for academic progress play an important role in encouraging parents to engage in science activities with their children.

This research is in line with previous findings showing that parental involvement is crucial for the development of children's scientific skills and interests [16]. The use of both traditional and digital educational resources reflects the trends noted in the literature and highlights an evolving educational tools landscape (Jones & Dexter, 2014). However, the challenges identified, particularly in relation to resource availability and parental trust, are consistent with barriers

ISBN: 978-625-6283-13-8

documented in rural and urban inequalities in access to educational resources [18]. Furthermore, the importance of parent mentoring programs, highlighted by Bouffard and Weiss suggests that parents in this study need similar supports [19]. One of the main factors affecting parents' participation in science activities is time constraints. This finding is a theme frequently emphasized in previous studies and points to the need to develop appropriate solutions for parents' busy lifestyles [20]. In addition, parents' lack of confidence in scientific knowledge is a problem also noted by Patrick et al., suggesting the need for more supportive resources and training programs for parents in this area [20]. The motivational considerations highlighted in this study also align with socio-structuralist views that learning is a social process that is reinforced by meaningful interactions between parents and children [22]. These interactions not only encourage curiosity but are also crucial for cognitive development, suggesting that supporting parental involvement is key to fostering lifelong learning dispositions in science.

5. REFERENCES

[1] Lederman, N. G. (1999). The state of science education: Subject matter without context. *European Journal of Science Education*, *3*(2), 1-6.

[2] Feder, M. A., Shouse, A. W., Lewenstein, B., & Bell, P. (Eds.). (2009). *Learning science in informal environments: People, places, and pursuits*. National Academies Press.

[3] Eshach, H. (2007). Bridging in-school and out-of-school learning: Formal, non-formal, and informal education. *Journal of science education and technology*, *16*, 171-190.

[4] Crowley, K., & Jacobs, M. (2003). Building islands of expertise in everyday family activity. In *Learning conversations in museums* (pp. 337-360). Routledge.

[5] Salvatierra, L., & Cabello, V. M. (2022). Starting at home: what does the literature indicate about parental involvement in early childhood STEM education?. *Education Sciences*, *12*(3), 218.

[6] Henderson, A. T., & Mapp, K. L. (2002). A New Wave of Evidence: The Impact of School, Family, and Community Connections on Student Achievement. Annual Synthesis, 2002.

[7] Yang, D., Chen, P., Wang, K., Li, Z., Zhang, C., & Huang, R. (2023). Parental involvement and student engagement: a review of the literature. *Sustainability*, *15*(7), 5859.

[8] Gülhan, F. (2023). Parental Involvement in STEM Education: A Systematic Literature Review. *European Journal of STEM Education*, *8*(1), 1-15.

ISBN: 978-625-6283-13-8

[9] Mantzicopoulos, P., Patrick, H., & Samarapungavan, A. (2013). Science literacy in school and home contexts: Kindergarteners' science achievement and motivation. *Cognition and instruction*, *31*(1), 62-119.

[10] Wimer, C., Simpkins, S. D., Dearing, E., Bouffard, S. M., Caronongan, P., & Weiss, H. B. (2008). Predicting youth out-of-school time participation: Multiple risks and developmental differences. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 179-207.

[11] Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods (applied social research methods)* (p. 312). Thousand Oaks, CA: Sage publications.

[12] Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. sage.

[13] Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. sage.

[14] Kvale, S. (1996). The 1,000-page question. *Qualitative inquiry*, *2*(3), 275-284.

[15] Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, *3*(2), 77-101.

[16] Kennedy, E., & Shiel, G. (2010). Raising literacy levels with collaborative on-site professional development in an urban disadvantaged school. *The Reading Teacher*, *63*(5), 372-383.

[17] Jones, W. M., & Dexter, S. (2014). How teachers learn: The roles of formal, informal, and independent learning. *Educational technology research and development*, *62*, 367-384.

[18] Reinhart, M., Bloomquist, D., Strickler-Eppard, L., Czerniak, C. M., Gilbert, A., Kaderavek, J., & Molitor, S. C. (2016). Taking science home: connecting schools and families through science activity packs for young children. *School Science and Mathematics*, *116*(1), 3-16.

[19] Weiss, H. B., Bouffard, S. M., Bridglall, B. L., & Gordon, E. W. (2009). Reframing Family Involvement in Education: Supporting Families to Support Educational Equity. Equity Matters. Research Review No. 5. *Campaign for Educational Equity, Teachers College, Columbia University*.

[20] Biancarosa, G., & Griffiths, G. G. (2012). Technology tools to support reading in the digital age. *The future of children*, 139-160.

[21] Patrick, H., Mantzicopoulos, P., & Samarapungavan, A. (2009). Motivation for learning science in kindergarten: Is there a gender gap and does integrated inquiry and literacy instruction make a difference. *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, *46*(2), 166-191.

ISBN: 978-625-6283-13-8

[22] Vygotsky, L. S., & Cole, M. (1978). *Mind in society: Development of higher psychological processes*. Harvard university press.

ISBN: 978-625-6283-13-8

SPOR KULÜPLERİNİN TARAFTARLAR TARAFINDAN ALGILANAN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUKLARININ İNCELENMESİ

Doktorant Furkan Keleş

Bayburt Üniversitesi

kelesfurkan6161@gmail.com – 0009-0008-8585-4289

Dr. Öğr. Üyesi Eda Adatepe

Bayburt Üniversitesi

edaadatepe@gmail.com- 0000-0003-1254-9300

ÖZET

Bu araştırma spor kulüplerinin taraftarlar tarafından algılanan Kurumsal Sosyal Sorumluluklarının farklı değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Mevcut araştırmanın evrenini 18 yaş ve üstü, dört büyük spor kulübünün (Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray, Trabzonspor) taraftarları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda küme örnekleme yöntemiyle belirlenmiş olan 709 (%54,1) "Erkek" ve 601 (%45,9) "Kadın" olmak üzere toplamda 1310 taraftar araştırmaya gönüllü olarak dâhil edilmiştir. Araştırmanın verilerinin toplanması amacıyla 2 bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanmış "Kişisel Bilgi Formu" birinci bölümü, Sönmezoğlu, Çoknaz ve Polat 2016 tarafından geliştirilen Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ölçeği (KSSÖ) veri toplama aracının ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Veri analizinde, SPSS 24 programı kullanılarak katılımcıların tanımlayıcı istatistikleri, verilerin dağılımını belirlemek için çarpıklık basıklık değerlerine bakılmıştır. Veriler arasındaki farklılıkların belirlenmesinde bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Varyans analizleri sonucu ikili karşılaştırmalarda Tamhane T2 ve Scheffe testleri, varyans homojenliği için Levene testlerinden yararlanılmıştır. İlişki analizi yapılırken ise, Spearman korelasyon analiz uygulanmıştır. Bulgularda, cinsiyet değişkeniyle gerçekleştirilen t testinde tüm ölçek ve alt boyutlarında (ekonomik, yasal, etik, hayırsever) anlamlı farklılık görülmemiştir. Varyans analizlerinde; öğrenim durumu, takıma

ISBN: 978-625-6283-13-8

bağlılık seviyesi, bir sezonda statta maç izleme sayısı, algılanan sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre KSS ve tüm alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma görülmüştür. Taraftar olunan spor kulübü değişkeninde sadece ekonomik sorumluluk alt boyutunda istatistiksel olarak farklılık bulunmuştur. Yaş değişkeni ve ölçeğin alt boyutları arasında yapılan korelasyon analizinde yaş, yasal sorumluluk ve etik sorumluluk alt boyutlarında negatif yönde zayıf ilişkiler tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, yaş arttıkça yasal ve etik sorumluluk algıları azalmıştır. Sonuç olarak, öğrenim durumu, takıma bağlılık seviyesi, bir sezonda statta maç izleme sayısı, algılanan sosyo-ekonomik düzey, yaş, taraftar olunan spor kulübü değişkenlerinin, taraftarın algılanan kurumsal sosyal sorumluklarını etkilemekte ve farklılaştırmaktadır. Futbol kulübü taraftarları için kurumsal sosyal sorumluk alanında yapılacak projelerin, bilgilendirmelerin ve eğitimlerin spor kamuoyuna faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Futbol Taraftarları, Spor Kulüpleri

EXAMINING SPORTS CLUBS' CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITIES PERCEIVED BY FANS

Doctorant Furkan Keleş

Bayburt University

kelesfurkan6161@gmail.com – 0009-0008-8585-4289

Asst. Prof. Eda Adatepe

Bayburt University

edaadatepe@gmail.com- 0000-0003-1254-9300

ABSTRACT

This research aims to examine the perceived corporate social responsibilities by fans of sports clubs according to different variables. The relational screening model, one of the general screening models, was used in the research. The population of the current study consists of fans aged 18 and over of the four major sports clubs (Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray,

ISBN: 978-625-6283-13-8

Trabzonspor). In this regard, a total of 1310 volunteers, comprising 709 (54.1%) males and 601 (45.9%) females, were included in the research using the cluster sampling method. The data for the study was collected using a questionnaire consisting of two parts. The first part was the 'Personal Information Form' prepared by the researchers, while the second part comprised the Corporate Social Responsibility Scale (CSRS) developed by Sönmezoğlu, Çoknaz, and Polat in 2016. In data analysis, descriptive statistics of the participants were examined using the SPSS 24 program, and skewness and kurtosis values were checked to determine the distribution of the data. Independent samples t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) were used to determine differences between the data. Pairwise comparisons in the analysis of variance were conducted using Tamhane's T2 and Scheffe tests (Post-hoc tests), and Levene tests were used to assess variance homogeneity. While conducting relationship analysis, Spearman correlation analysis was applied. In the findings, no significant differences were observed in all scales and sub-dimensions (economic, legal, ethical, philanthropic) in the t-test conducted with the gender variable. In the analysis of variance, statistically significant differences were observed in the CSR and all sub-dimensions based on variables such as education level, level of loyalty to the team, number of matches watched at the stadium in a season, and perceived socio-economic status. Only in the variable of supporting sports clubs, a statistical difference was found in the sub-dimension of economic responsibility. In the correlation analysis conducted between the age variable and the sub-dimensions of the scale, weak negative relationships were found in the age, legal responsibility, and ethical responsibility sub-dimensions. In other words, as age increases, perceptions of legal and ethical responsibilities decrease. Conclusively, variables such as education level, level of loyalty to the team, number of matches watched at the stadium in a season, perceived socio-economic status, age, and the supported sports club have an impact on and differentiate fans' perceived corporate social responsibilities. It is believed that projects, information, and education initiatives in the field of corporate social responsibility for football club fans would be beneficial to the sports community.

Key Words: Corporate Social Responsibility, Football Fans, Sports Clubs

ISBN: 978-625-6283-13-8

YENİ MEDYANIN SUSKUNLUK SARMALININ KIRILMASINA OLAN KATKISI

CAN ŞAHİN

Selçuk Üniversitesi

cansahinnn19@gmail.com – 0000-0003-3138-2622

Öz

Elisabeth Noelle-Neumann tarafından ortaya atılmış olan suskunluk sarmalı hipotezinin, geleneksel medyada daha somut bir hal aldığı gözlemlenmiştir. Kitlelerin, tek bir kanaldan etkileşim almasından kaynaklı olarak azınlık bloğunda yer alan bireylerin, toplumda egemen olan hâkim fikre karşı daha pasif ve suskun bir duruma geçmesi, suskunluk sarmalı çemberinin daha fazla genişlemesi anlamını ortaya çıkarmaktadır. İletişim bilgi ve teknolojilerinin gelişmesi sonucunda ise ortaya çıkan yeni medya platformları, suskunluk sarmalının geniş olan çemberini daha dar bir hale getirerek, kamuoyunun egemen fikrini benimsemeyen azınlık bloğuna, düşüncelerini özgürce sunması adına farklı kanallar sunmuştur. Çoğunluğun görüş ve düşüncelerini benimsemeyen azınlıklar veya ötekiler, kendi görüş ve düşüncelerini yeni medyanın ortaya çıkarmış olduğu; bloglar, wikiler ve sosyal medya platformları aracılığıyla ifade etmeye başlamıştır. Bir bakıma toplumdan dışlanma korkusunu ortadan kaldıran yeni medya, kamuoyunun azınlık kümesinde yer alan bireylere artık yeni bir yol açmıştır. Geleneksel medyaya oranla daha özgür bir mecra olan yeni medya, bireylere karşılıklı etkileşim ve geri bildirim imkânı sağlamış ve dışlanma korkusu olmadan her fikrin özgürce ifade edilmesi durumunu meydana getirmiştir. Daha demokratik ve özgür bir kitle iletişim aracı olma özelliğini de içerisinde barındıran yeni medya, görüş ve düşüncelerin rahat bir biçimde aktarılması adına daha uygun bir iletişim ortamını ortaya çıkarmıştır. Söz konusu bu araştırmada ise, suskunluk sarmalının bireyler üzerinde oluşturmuş olduğu baskının artık yeni medya ile bir nebze de olsa azaldığı Wikileaks, Arap Baharı ve Gezi Parkı Olayları çerçevesinde tartışılacaktır. Bu örnekler perspektifinde, azınlık bloğunda yer alan bireylerin artık dışlanma korkusu yaşamadan yeni medya platformları aracılığıyla, görüş ve tepkilerini daha uygun bir zemine oturtma fırsatını elde etmeleri belirtilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suskunluk Sarmalı, Yeni Medya, Wikileaks, Arap Baharı, Gezi Parkı Olayları

THE CONTRIBUTION OF NEW MEDIA TO BREAKING THE SPIRAL OF SILENCE

Abstract

It has been observed that the spiral of silence hypothesis, put forward by Elisabeth Noelle-Neumann, has become more concrete in traditional media. Due to the masses interacting through a single channel, individuals in the minority block become more passive and silent towards the dominant idea in society, which means that the spiral of silence expands further.

ISBN: 978-625-6283-13-8

New media platforms that emerged as a result of the development of communication information and technologies have narrowed the wide circle of the spiral of silence and offered different channels to the minority bloc that does not embrace the dominant opinion of the public to freely present their thoughts. Minorities or others who do not embrace the views and opinions of the majority may find their views and opinions revealed by the new media; has begun to express itself through blogs, wikis and social media platforms. In a way, new media, which eliminates the fear of exclusion from society, has now opened a new path for individuals in the minority group of the public. New media, which is a freer medium compared to traditional media, has provided individuals with the opportunity for mutual interaction and feedback and has created a situation where every idea can be expressed freely without fear of exclusion. New media, which has the feature of being a more democratic and free means of mass communication, has created a more suitable communication environment for the comfortable transfer of opinions and thoughts. In this research, it will be discussed within the framework of Wikileaks, Arab Spring and Gezi Park Events, where the pressure created by the spiral of silence on individuals has decreased to some extent with the new media. In the perspective of these examples, it will be tried to point out that individuals in the minority block now have the opportunity to place their opinions and reactions on a more appropriate basis through new media platforms, without fear of exclusion.

Keywords: Spiral Of Silence, New Media, Wikileaks, Arab Spring, Gezi Park Protests

1. Giriş

Gazete, radyo ve televizyondan sonra internet teknolojilerinin kullanılmaya başlamasıyla birlikte dünya yeni bir iletişim sürecinin içerisine girmiştir. Literatürde bilgisayar aracılı iletişim olarak nitelendirilen bu yeni iletişim dönemi, yeni medya veya dijital çağ olarak adlandırılmaktadır (Güngör, 2022, s. 399). Yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan yeni iletişim teknolojileri ve internet kullanımının toplumlararasında yaygınlaşması yeni medya platformlarını ortaya çıkarmıştır. İnternetin bireylere sağlamış olduğu imkanların yeni medya faktörüyle birleşmesi iletişimde yeni bir sonucu doğurmuştur. Geleneksel medyanın aksine karşılıklı etkileşime imkân tanıyan yeni medya, iletişim de olduğu gibi habercilik anlayışında da yeni bir etmeni meydana getirmiştir (Özdemir & Çetinkaya, 2019, s. 14).

Jürgen Habermas'ın kavramsallaştırdığı, bireylerin ifade özgürlüğünün bulunduğu ve bunu hür bir şekilde ifade edebildikleri ve bireylerin kendi aralarında örgütlenerek aynı zamanda eylem oluşturabilecekleri bir alan olarak karşımıza çıkan kamusal alan, günümüzde yeni medya ortamları ile daha mümkün bir hale gelmiştir. Dolayısıyla özgürlük alanı oluşturması açısından, tüm dünyada geniş kitleler tarafından kullanılan internetin bir kamusal alana dönüştüğünü görülmektedir (Yeniçıktı, 2014, s. 264).

Yeni medyanın küresel anlamda yayılması ile dünya artık küresel olmaktan çıkarak küçük bir köy halini almıştır. Karşılıklı etkileşim artmış, birbirlerinden kilometrelerce uzaklıkta yaşayan insanlar aynı mahallenin insanlarıymışçasına her yaşanan olaydan haberdar olmaya başlamışlardır. Yeni medyanın kitlelere sunmuş olduğu olanaklar ile görüş ve düşünceleri ifade

ISBN: 978-625-6283-13-8

etmede de bir kolaylık sağlandığı gözlenmektedir. Yeni medya, geleneksel medyanın aksine bir olaya yönelik görüş ve ifade belirtmeyi daha özgür kılmakta ve ayrıca kullanıcılara geri bildirim de sağlamaktadır. Bu durum da kitleleri geleneksel medyadan uzaklaştırarak yeni medyanın olanaklarına yönelme durumunu ortaya çıkarmıştır. Zira yeni medya, geleneksel medyaya oranla içerisinde daha demokratik ve özgür bir ortam barındırmaktadır. Ayrıca yeni medyanın kullanıcılara içerik üretebilme imkânı sunması, kullanıcıların içerikleri arşivleyebilmesi, özelleştirmesi ve yorumlaması da yeni medyayı geleneksel medyadan ayıran bir diğer özellikler arasında yer almaktadır (Binark & Bayraktutan, 2013, s. 21-22).

Yeni medyanın kitlelere sunduğu özgür ve demokratik ortam, suskunluk sarmalında bir kırılma yaşadığını karşımıza çıkarmaktadır. Çünkü yeni medya, geleneksel medyanın aksine kitlelere aktif ve daha demokratik bir alan sunmaktadır. Yeni medyada kamuoyunun tek bir konu üzerinde yoğunlaşma biçimi görülmemektedir. Yeni medyada kitleler, istedikleri konu hakkında birden fazla görüş ve düşünceyi ifade edebilmektedirler. İzleyici veya kullanıcılar, yeni medyada kendi sorunlarını veya güç odakları tarafından görmezden gelinen birtakım olguları dillendirebilmektedirler. Yeni medyada uç fikirler dahi kendine yer bulabilmektedir. Zira yeni medyanın ortaya çıkarmış olduğu demokratik iletişim alanı, bireyin, toplum tarafından dışlanma korkusuyla karşı karşıya kalmasını ortadan kaldırmıştır. Kısacası fikirler, toplumun mevcut yapısal özelliklerine veya geleneklerine aykırı olsa dahi yeni medyada özgürce ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla âdem-i merkeziyetçi bir yapısı olan internetin kullanıcılarına içerik oluşturma, yorumlama ve fikir sunma fırsatını sağlaması demokratik iletişimin mevcudiyetini doğurmaktadır (Doğu vd., 2014, s. 30).

Porten-Cheé ve Eliders, yeni medya ile geleneksel medyanın arasında hem hâkim olan fikir hem de bu fikirlere verilmiş olan tepkiler arasında bir çatışmanın meydana gelmesini iddia eden çalışmaları belirtmektedir. Bu çalışmalar, çevrimiçi mecralarda aykırı fikir beyan etmenin dışlanmaktan ziyade fikirlerin daha fazla yayılım göstermesini ifade ederek suskunluk sarmalının tam tersi bir durumunun meydana geldiğinin altını çizmektedirler. Kısacası yeni medyanın kullanıcılarına sunmuş olduğu kimliksizliğin, kullanıcılara fikirlerini ifade ve beyan etmesinde kolaylık sağladığı görülmektedir. Fikir beyan etmenin kolaylaşması ile gerçek kimliklerini kullanmış olan bireylerin de düşüncelerini sunma da bir kolaylık ve cesaret kazanmış olduğu görülmektedir (Özçetin, 2020, s. 128).

Bu makalede, yeni medyanın iletişim alanında meydana getirdiği demokratik ortam ve yine yeni medyanın suskunluk sarmalını nasıl ve ne şekilde, hangi özellikleri de içerisinde barındırarak kırdığını tespit etme bağlamında bir literatür taraması yapılmıştır. Yeni medyanın, kitle iletişim araçlarına yüklemiş olduğu yeni olanaklar, akabinde bireyler tarafından fikirlerin daha özgür bir şekilde ifade edilmesi ve geleneksel medyaya oranla da daha demokratik bir iletişim alanı olması sonuçları göz önünde bulundurularak suskunluk sarmalının kırılması durumu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu durumlara örnek olarak ise Arap Baharı olayları, Wikileaks belgelerinin basına sızdırılması ve Gezi Parkı olayları örnek olarak işlenmiştir.

2. Elisabeth Noelle-Neumann'ın Suskunluk Sarmalı Kuramı

ISBN: 978-625-6283-13-8

Suskunluk sarmalının keşfini heyecanlı bir yolculuk olarak nitelendiren Elisabeth Noelle-Neumann, tarihin kamuoyu konusunda kendisine önemli birtakım dersler verdiğini belirtmektedir (Noelle-Neumann, 1998, s. 21). Noelle-Neumann, suskunluk sarmalı hipotezini ilk olarak 1974 yılında "The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion" (Suskunluk Sarmalı: Bir Kamuoyu Kuramı) başlığı altında yayınladığı makalesi ile duyurmuştur. Bu hipotez, iletişim alanında yapılmış olan çalışmalar arasında büyük bir ses getirmiş ve günümüzde de hala geçerliliğini koruyan önemli bir kuram haline gelmiştir (Pehlivan, 2019, s. 116).

Elisabeth Noelle-Neumann, suskunluk sarmalı hipotezini 1960'ların sonu ile 1970'lerin başındaki öğrenci hareketlerine borçlu olduğunu ifade etmektedir (Noelle-Neumann, 1998, s. 30). Noelle-Neumann'a göre hâkim olan görüş, kendilerine göre uygun olmayan ve azınlık durumunda olan düşünceleri ifade edenleri toplumdan dışlanmak ile tehdit eder. Kamuoyunda baskın olan fikirlere sahip olanlar kendilerini daha güvenli bir durumda hissederek, düşüncelerini de daha rahat bir şekilde ifade edebilmekteyken, azınlıkta olan ve birbiri arasında da değişkenlik gösteren fikir ve ideolojilere sahip olan kişiler, kendilerinden emin olma konusunda sorun yaşayarak, toplumdan dışlanma korkusuyla da görüş ve düşüncelerini sunmaktan çekinmektedirler. Dolayısıyla çoğunluk tarafında olan fikirler kamuoyunda kendileri için daha fazla alan bulurken, azınlıkta olan fikirler de kendilerine alan bulmakta zorlanır ve kendi görüşlerini dile getirme şansları da ortadan kalkar. Bunların sonucunda da bir suskunluk sarmalı ortaya çıkar (Pehlivan, 2019, s. 116). Zira Elizabeth Noelle-Neumann, kamuoyu araştırmaları sonucunda saptadığı suskunluk sarmalını "kurtlarla beraber ulumak elbette daha mutlu eder insanı, ama genel anlamda kabul gören bir durum sizin tarafınızdan onaylanmıyorsa, en iyisi susmaktır" ifadeleriyle açıklamaktadır (Noelle-Neumann, 1998, s. 32).

Noelle-Neumann, kendi döneminde ortaya çıkan bir takım toplumsal olaylarla ilgili yapmış olduğu anket çalışmalarıyla ortaya atmış olduğu teorilerini temellendirmiş ve kitle iletişim araçlarının da bu hususta bireyler üzerindeki etkisi bakımından önem arz eden bir konumda yer aldığını da ayrıca ifade etmiştir. Çünkü medya izleyicileri, kitle iletişim araçlarının hangi haber ve konular üzerinde daha çok durduğuna dikkat ederek, takip işlemini de ona göre gerçekleştirmektedirler. Ayrıca medya izleyicileri, kitle iletişim araçları vasıtasıyla, varılması istenilen noktaya doğru da kanalize olabilmektedirler (Pehlivan, 2019, s. 116).

Elisabeth Noelle-Neumann konuşma ve susma fiillerinden ne anladığını ise şu sözler ile açıklar:

Yakaya bir rozetin takılması, arabaya bir çıkartmanın yapıştırılması "konuşmaktır"; bir görüşe sahip olmamıza rağmen, bunları yapmamak ise "susmaktır." Frankfurter Rundschau gibi belli bir çizgiye sahip bir gazeteciyi herkesin görebileceği bir biçimde taşımak "konuşmaktır", gazeteyi cebe tıkmak ya da daha az bilinen bir gazetenin içine saklamak da "susmaktır." Bildiri dağıtmak konuşmaktır, afiş asmak, afiş sökmek ya da rakip rakip partinin amblemini taşıyan arabanın lastiğini patlatmak da konuşmaktır. 1960'lı yıllarda bir erkeğin uzun saçlı olması da konuşmaktı (Noelle-Neumann, 1998, s. 49-50).

Elizabeth Noelle-Neumann'ın suskunluk sarmalı kuramı beş varsayım üzerine kuruludur:

ISBN: 978-625-6283-13-8

1. Toplum sapkın bireyleri dışlanmakla tehdit etmektedir.

2. Bireyler sürekli bir biçimde dışlanma korkusu duymaktadırlar.

3. Ortaya çıkan bu dışlanma korkusu, bireylerin her an fikir iklimini değerlendirme çabalamalarına yol açmaktadır.

4. Bu değerlendirmenin sonuçları, kamu önündeki davranışları ve özellikle de fikirlerin açıkça ifade edilmesini ya da gizlenmesini etkiler.

Beşinci varsayım ise bu dört varsayımı birleştirerek, kamuoyunun inşası, tesisi ve yeniden üretimi ile ilgili çıkarımlarda bulunur (Özçetin, 2020, s. 126).

Noelle-Neumann'ın suskunluk sarmalı hipotezi, temel olarak Festinger'in Bilme-Tanıma Uyumsuzluğu modelinin psikolojik alandan alınarak sosyolojik alanda uygulanmasıdır. Bilme-Tanıma Uyumsuzluğundaki uyumsuzluktan kaçış ve iç dünyadaki psikolojik denge arayışı, Neumann'da yerini dış dünyadaki sosyolojik denge arayışına bırakmıştır. Bu hipotez, iletişimin iletişimsizliğe neden olan etkisini belirtmektedir. Zira bu noktada kitle iletişimin bireyler arasındaki iletişimi özendirmek yerine daha çok engellemeye yönelmesi söz konusu olmaktadır (Tekinalp & Uzun, 2019, s. 138).

Suskunluk sarmalı hipotezi kitle iletişim araçlarının kuvvet almış olduğu kuramlardan birisidir. Gazete, dergi, radyo ve televizyonlarda baskın olarak birebir aynı söylemlerden oluşan haber ve içerikler yer almaktadır. Dolayısıyla bireyler de kitle iletişim araçlarında kendilerine sunulan bu içerikleri bir şekilde onaylayarak, kendi görüş ve düşüncelerinin de kamusal alanda hâkim olarak yer alan görüşlerle çakışmamasını istemektedirler. Bireyler, toplum içerisinde özgürce konuşma şansını da bu şekilde elde etmektedirler. Kitle iletişim araçları toplumda hâkim olan görüşleri önem derecisine göre en başlara getirerek bu görüşleri izleyicinin gözünde pekiştirmektedir (Özer & Önk, 2021, s. 419-420).

Görev ve faaliyet bakımından kitle iletişim araçlarının suskunluk sarmalı sürecinde üstlendiği üç basamak yer almaktadır:

1. Basamak: Hemen herkesçe benimsenen düşüncelerin neler olduğu ve bu düşüncelerin toplum üzerinde bırakmış olduğu etkiler silsilesini kitle iletişim araçları biçimlendirmektedir. (Şekillendirme)

2. Basamak: Yaygınlaşma içerisinde olan düşüncelerin neler olabileceği ile ilgili olan izlenimleri pekiştirmektedir. (Pekiştirme)

3. Basamak: Bireylerin, toplum içerisinde fikirlerini rahat bir şekilde ve dışlanma korkusu olmadan ifade edebileceği ile ilgili intibaları belirtmektedir (Belirtme) (Kehya, 2018, s. 51).

Kamuoyunda tartışmalı durumlar söz konusu olduğunda kitle iletişim araçlarının desteğini alan görüş toplumda hâkim görüş haline gelir. Bunun sonucunda da birey kendi görüşlerinin ve fikirlerinin daha az geçerli olduğu düşüncesine kapılırsa dışlanma korkusuyla kendi fikrini açıklamaktan kaçınacaktır. Bunun aksine eğer birey kendi görüş ve düşüncesinin toplumda

ISBN: 978-625-6283-13-8

hâkim olan görüş ve düşünce olduğunu görürse kendi fikrini daha rahat ve özgür bir şekilde açıklayacaktır. Birey sessizlik haline büründüğü zaman bireyin yakınları da sessiz kalacaktır. Böylece toplum içerisinde aykırı olan fikirleri savunan kitleler ister istemez marjinal bir hal almaya başlayacaklardır (Yaylagül, 2006, s. 72). Bu durumda toplumun huzur ve refahını bozarak, birtakım toplumsal sorunları meydana getirebilmektedir.

3. Yeni Medyada Suskunluk Sarmalının Kırılması

İnternetin gittikçe gelişmesi ve ağların tüm dünyayı sarmasıyla beraber ortaya çıkan yeni medya, geleneksel olarak kabul edilen medyanın yerini almıştır. Dijital olarak kullanıcısına veya hedef kitlesine etkileşim olanağı sağlayan yeni medya, yeni bilgi teknolojilerinin ve iletişim ağlarının artık iç içe geçmeye başlamasıyla birlikte ortaya çıkmış olan; internet, mobil ağlar üzerinde oluşturulan web siteleri, haber siteleri, arama motorları, bloglar, wikiler, sosyal medya platformları gibi hızla değişmekte olan yeni iletişim araçlarını ifade etmektedir. İkinci milenyumun son yıllarında daha da küreselleşen bu yeni medya teknolojileri, artık bir iletişim sistemi ve örgütlenme biçimi olarak da kullanılmaya başlanmıştır (Castells, 2020, s. 31).

Yeni medyada bireyler, kendi görüşlerini daha özgür bir biçimde ifade ederek, oldukça rahat bir iletişim süreci içerisinde de yer aldıklarını hissetmektedirler. Birçok sosyal medya ağının bulunması sonucunda meydana gelen ağlar arasındaki rekabet ise kullanıcılar için daha yeni ve farklı sonuçları ortaya çıkarmaktadır. İnternet üzerinden bireylerin, amatör bir şekilde canlı yayın gerçekleştirmesi, yeni medyanın önemli özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira yeni medya platformlarında canlı yanın gerçekleştirebilmek adına devasa bir finans kaynağına ihtiyaç duyulmamaktadır. Aynı zamanda yeni medyada eşik bekçileri, teknik donanım, stüdyo ve personel bulunmamaktadır. Bir mobil telefon veya tablet yeterli bu süreci gerçekleştirmek adına yeterli olmaktadır. Ayrıca bu hususta, zaman veya mekân faktörünün sınırlayıcı bir etkisinin olmaması da yeni medyadaki canlı yayın özelliğinin bir diğer ayrıntısı olarak yer almaktadır (M. Şahin & G. Şahin, 2016, s. 50).

Aslında yeni medya kavramının tek bir tanımı yoktur. Yeni medyanın tanımının yapılmasının zorluğu ise gelişen her yeni iletişim teknolojilerinin yeni medya olarak tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Karaismailoğlu, yeni medyayı farklı seslerin, farklı renklerin, farklı düşüncelerin dünya genelinde iletişime girmesini sağlayan alternatif medya olarak tanımlamıştır (Karaismailoğlu, 2014; akt. Çambay, 2015, s. 240). Kaplan ve Haenlein'e göre ise yeni medya "Web 2.0" uygulamasıyla her çeşit içeriğin, verinin kullanıcı odaklı olarak üretilmesine ve geliştirilmesine izin veren internet tabanlı uygulamalar bütünüdür (Haenlein, 2010; akt. Cerrah, 2016, s. 1395).

2000'li yıllarda web 2.0 teknolojisinin karşılıklı iletişime olanak tanıması ile yeni medya kavramı ortaya çıkmıştır. Web 2.0'ın kitlelerin hizmetine sunulmasıyla birlikte artık geleneksel medyanın aksine tek yönlü bilgi paylaşımından çift yönlü ve eş zamanlı bir bilgi paylaşımına geçiş sağlanmıştır. YouTube, Myspace, Flicker gibi sosyal medya uygulamaları tamamen mesafeleri ortadan kaldırmış ve sosyal ağlar, bloglar, vikiler (Wikipedia), forumlar, YouTube

ISBN: 978-625-6283-13-8

ve X (eski adıyla Twitter) gibi uygulamalar ile de kullanıcıların birbirleriyle kişisel içerik paylaşıp, kişisel bağ kurmaları sağlanmıştır (Hülür & Yaşin, 2020, s. 92-94).

İnternetin ve kitle iletişim araçlarının değişimi ve dönüşümü, yeni medyanın şekil almasını da kolaylaştırmaktadır. Günümüzün dijital ve mobil odaklı iletişim araçları sayesinde artık kısa sürede iletişim sağlanabilmekte ve istenilen bilgi de anında bulunabilmektedir. Yeni medya, geleneksel medyanın aksine haberi anlık olarak kullanıcısına sunmaktadır. Artık dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olayı, tüm dünya insanları anında öğrenebilmekte ve olay hakkında detaylı bir inceleme yapabilmektedir. Yeni medya da ortaya çıkmış olan bir başka önemli özellik ise kullanıcıların artık olaylar hakkında fikir ve düşüncelerini sunmakta zorluk yaşamamalarıdır. Bilindiği üzere bu durum geleneksel medyada söz konusu değildi ve kitleler sadece bir hedef konumunda bulunmaktaydı. İşte yeni medya bu durumu da ortadan kaldırarak ve kitleleri hedef konumundan biraz olsun uzaklaştırarak onlara artık geri bildirimde bulunma imkânı sağlamaktadır. Aynı zamanda yeni medya kullanıcılarının birbirleriyle ağ üzerinden iletişim kurması ortak fikri tüketimi ve etkileşimi mümkün hale getirmektedir. Ayrıca yeni medya kullanıcıları, ağ ortamlarında bireysel olarak içerik üretebildikleri gibi kolektif olarak da içerik üretebilmektedirler (Binark & Bayraktutan, 2013, s. 22).

Yeni medyanın getirmiş olduğu değişiklikler, içeriği ve fikirlerin içerik sağlayıcılarını oluşturan düzeni önemli bir ölçüde dönüşüme uğratmıştır. Profesyonel medya üreticilerinin, editörlerin ve gazetecilerin yerini, artık sıradan sosyal medya platformu kullanıcıları almıştır. Bu durumda yeni medyada daha çoğulcu ve kişisel fikirlere dayanan içerik dolaşımını meydana getirmiştir (Özçetin, 2020, s. 127). Geleneksel medya gibi tek taraflı bir iletişim sistemi olmayan yeni medya, kullanıcılarına daha aktif, yaratıcı, eşitlikçi ve iletişim açısından da daha demokratik bir ortam sunmaktadır (van Dijk, 2016, s. 115). Dolayısıyla bu özellikler de kullanıcı tarafa daha fazla seçenek ve kendi fikirlerini destekleyen medya içeriklerine rahatlıkla kanalize olabilme fırsatı vermiştir. Ayrıca yeni medya, çevrimiçi mecralardaki bireylere kimliksizlik şansı ve aykırı fikirlerin daha rahat görüş sunmasını sağlamıştır (Özçetin, 2020, s. 127).

İnternetin yaygınlaşmasıyla beraber sunmuş olduğu bazı olanaklar kitlelere yönelik büyük bir özgürlük vaadi ortaya çıkarmıştır. Özellikle dünya üzerinde meydana gelmiş olan toplumsal olayların yeni medya platformları vasıtasıyla daha çok insana ulaştığı ortaya çıkmaktadır. Bu da yeni medyanın oldukça verimli bir iletişim platformu olduğu düşüncesini meydana getirmektedir (Pehlivan, 2019, s. 118). Ana akım medya her ne kadar toplumsal iletişimi sağlamak amacıyla ortaya çıkmış olsa da kapitalizmin medya sektöründe yer edinmesiyle birlikte ticari bir hal almaya başlamıştır. Medya, çıkarları doğrultusunda kimi gruplarla iş birliği yaparken kimi grupları da karşısına alarak aleyhinde yayınlar yapmaya başlamıştır. Güç odakları, medyayı kontrol altında tutabilmek adına birtakım yetkiler ya da yardımlar vermeye yönelebilmişlerdir. Bunun sonucunda da güç odakları kitle iletişim araçlarını kendi emelleri doğrultusunda kullanabilmişlerdir. Güç odakları, bazı konuların gündeme getirilmesini bazılarının ise arka plana atılmasını sağlayabildikleri gibi bazı krizlerde de medya organlarını kullanarak olayları manipüle edip toplumun daha kolay bir şekilde kontrol altına alınmasını sağlamışlardır (Türk, 2013, s. 55).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Yeni medya teknolojilerinin gelişmesi ise geleneksel medyanın bu politikalarını tam tersine çevirmiştir. Yeni medyanın kitleler arasında yaygınlaşmasıyla medyada artık bireylerde söz sahibi olmaya başlamıştır. Geleneksel medyada kendi hür düşüncelerini ifade edemeyen bir birey artık X'de kendi gündemine yönelik olan konular hakkında görüş ve düşüncelerini ifade edebilmektedir. Bu konu profesyonel anlamda gazetecilik yapanlarla da ilgili bir durumdur. Gazeteci sosyal medyada, bir konu üzerine yorumlarını sıralayabilir ve okurlarıyla mevcut konu üzerinde karşılıklı etkileşimde bulunabilir. Bu durum bize hem bireylerin hem de gazetecilerin görüş ve düşüncelerini özgür bir şekilde paylaşabildiklerini göstermektedir. Yeni medyanın bu bağlamda suskunluk sarmalını kırdığı savunulabilir. Zira toplum tarafından sakıncalı bulunan bir görüş bile artık yeni medyada ifade edilmekte ve görüş üzerine tartışma ortamı yaratılabilmektedir. Dolayısıyla gücünü ve etkisini iyice arttıran yeni medya, geleneksel medyada sesi kısılan azınlık gruplara yeni bir alan açarak, gizlenen gerçeklerin açığa çıkması ve sesini duyuramayanların sesini duyurmasına olanak tanımıştır (İnceoğlu & Çoban, 2015, s. 20).

Sosyal medya, geleneksel medyadaki gazetecilerin görevleri başında gelen, haberi ve görüntüyü bulmaları, yaymaları ve haber üzerine yorumda bulunmaları gibi eylemleri artık internet bağlantısı olan herkesin yapabilmesine olanak sağlamıştır. Yani sosyal medya, kullanıcıların diğer kullanıcılarla çevrimiçi olarak haber, fotoğraf, video, metin ve içerik paylaşmasını sağlayan web sitelerini veya uygulamalarını ifade etmektedir. Sosyal medya platformları, kullanıcılara bilgi, fikir ve ilgi alanlarıyla ilgili olan paylaşımlarının fırsatını tanıyarak kitlelere yönelik karşılıklı etkileşimi yaratan bir çevrimiçi araçlar bütünüdür (Kuşay, 2010, s. 67). Kısacası bu kavram ile kullanıcılara interaktif bir şekilde iletişim halinde olmalarına olanak sağlayan forumlar, bloglar, wikiler, paylaşım siteleri, sosyal ağlar ve bloglar kastedilmektedir (Kurt, 2014, s. 823).

Geleneksel medya ise suskunluk sarmalının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Neumann'a göre, bireylerin medyadan başka bir bilgi kaynağı yoktur. Medyanın tekelci yapısı halkı bilgilendirme sırasında güç ve iktidarlar birlikte hareket ederek halka seçme hakkı sunmamaktadır (Boz, 1999, s. 45). Temizel (2008, s. 144), medya ve suskunluk sarmalı ilişkisini şöyle açıklamıştır; ''Bireyler çevresindeki olup bitenleri öğrenmek ve toplumla bütünleşmek için enformasyon kaynağı olarak medyayı kullanmaktadır. Ancak medyadaki egemen görüş karşıt görüşlerde suskunluk sarmalına neden olmaktadır. Bireyler dışlanmamak adına baskın görüşü benimsemekte bu sayede egemen düşünceler doğru kabul edilmektedir.'' Yine Vural'da (akt. Algül & Üçer, 2013, s. 229), medyanın yarattığı bu suskunluk sarmalına değinmiş ve ana akım medyanın çoğunlukta bulunan grubun fikirlerini desteklediği zaman bu gruba ait olan bireyler düşüncelerini açıklamakta daha istekli görülmüştür. Medya tam tersine azınlık grubun görüşlerini desteklediği zaman da çoğunluk içindeki üyeler düşüncelerini söylemekten çekinir duruma gelmekte ve çoğunluğun suskunluk sarmalı oluşmaktadır. Bu grup üyeleri medya tarafından dışlanırsa düşüncelerini söylemekten çekinerek sessiz kalmaktadırlar.

Görüldüğü üzere geleneksel medya küreselleşme, tekelleşme, ticarileşme sonucu özgürlüğünü, halkın sesi olma, halk adına iktidarları kontrol etme, halkı yönlendirme, doğru ve sağlıklı enformasyon sağlama gücünü kaybetmiştir. Medya suskunluk sarmalı oluşturması nedeniyle de

ISBN: 978-625-6283-13-8

egemen gücün sesi konumuna gelmiştir. Tüm bu eleştirilerde görüldüğü gibi geleneksel medya güven kaybetmiştir. Yeni medyanın ise bireylere sunduğu özgür ortam ve bazı özellikleri toplumda demokrasi adına umut oluşturmaktadır. Bireyler, fikirlerini özgür bir şekilde geniş bir alana yaymaktadır. Yeni medyanın kullanıcılarına sunmuş olduğu karşılıklı etkileşimin de özgürleşme adına getirmiş olduğu önemli birtakım sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlardan en önemlisi ise sesi kısılan veya suskunluk sarmalına maruz kalan muhalif görüşlerin artık yeni medyada fikirlerini daha açık bir biçimde ifade etmesidir (Lievrouw, 2016, s. 210).

4. Yeni Medyanın Demokrasi ile İlişkisi

Demokrasinin en önemli unsurlarından biri de herkesin düşüncelerini özgür bir şekilde ifade edebilmesidir. Yeni medyada günümüzde bireylerin fikirlerini özgürce dile getirip paylaşabildiği ortamı sağlamaktadır. Demokrasi toplumlarda rekabete dayalı olarak varlığını sürdürür ve iletişim alanındaki tüm yenilikler bu rekabetinde gelişmesini sağlar. Yenilikler yine güçler arasında çatışmalara neden olmaktadır. McLuhan bunu, eğer bir iletişim mesajı araç olarak kullanılırsa yeni medya demokrasiye katkı sağlayabilir şeklinde açıklamıştır (akt. Karaçor, 2009, s. 123).

Demokrasi olan ülkelerde medya dördüncü güç olarak görülmektedir. Bu güç ile toplum her konuda eğitilebilir, güncel, siyasi, sosyal ve ekonomik her konuda bilgi edinebilir, toplumsal sorunlar üzerine de platformlar oluşturabilir. Yeni medyanın uzağı yakın, ulaşılmazı ulaşılır kılması hem siyasetçiler hem de kamuoyunu oluşturan bireyler adına bulunmaz bir fırsattır. Siyasetçiler seçimler zamanında halkla iletişim halinde olurlar. Bu iletişimi televizyon, telefon, internet gibi iletişim araçlarıyla yapmaktadırlar. Siyasetçiler gibi halkta yeni medyayı siyasetçilerden hesap sorabilmek, haklarını arayabilmek için kullanmaktadırlar (Türk, 2016, s. 56-57).

Bunlar sosyal medya üzerinden yürütülen yeni toplumsal hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksu (2017, s. 6-7), internet ve sosyal medyanın toplumsal hareketlere katkısını iki noktada ele almıştır. Bunlardan ilki, sosyal medyanın özgür bir ortam sunması üstünedir. Aksu'ya göre, günümüz dünyasında geleneksel medya iktidarların kontrolü altındadır. Bu nedenle hak mücadelesi veren toplum, sesini geleneksel medyada duyuramamaktadır. Yeni medya ise toplumsal hareket üyeleri ve destekçilerine zaman, mekân ve iktidar kontrolünden uzak, özgür bir iletişim olanağı sunmaktadır. Bu sayede toplumsal hareketin üye ve taraftarları kendi gündemlerini oluşturabilmiş ve sorunlarına da politika üretebilmişlerdir. Aksu'nun dikkat çektiği ikici konu ise, örgütlerin hiyerarşik yapısıyla alakalıdır. Ona göre günümüzdeki örgütler dikey hiyerarşik yapıdadır. Bu durum anti-demokratik sorunlara neden olurken, zaman ve mekân sorunundan dolayı da örgütlenmeye katılımı zorlaştırmaktadır. Yeni medyanın alternatif bir kamusal alan oluşturması dikey hiyerarşiyi kırmaktadır. Sosyal medyanın sunduğu özgür ortam, toplumsal hareket üyelerini ve dışındakileri aynı bir zemin üzerinde buluşturarak, dikey hiyerarşi döngüsünü yatay bir hiyerarşi döngüsüne dönüştürmektedir.

Hill ve Hughes'a (akt. Türk, 2013, s. 56) göre, yeni medya aranan ideal demokrasi ve demokratik halk katılımının bel kemiğini oluşturmaktadır. Sosyal medyanın sağladığı teknik

ISBN: 978-625-6283-13-8

imkânlar sayesinde bireyler sosyal ağlarda kendisi gibi düşünen diğer bireylerle karşılaşmakta ve bu da suskunluk sarmalının kırılmasına neden olmaktadır. Suskunluk sarmalının kırılması bireylerin çeşitli durumlara dair tepkilerini daha açık bir şekilde ortaya koymalarına olanak sağlamaktadır.

Geleneksel medyanın aksine yeni medya, aynı fikirlerin bir araya gelmesine olanak sağlamaktadır. Aynı görüş ve düşünceye sahip insanlar ortak payda da buluşarak, fikirlerini özgürce ifade edebilmektedirler. Bu durumda suskunluk sarmalının kırılmasına ve bireylerin yaşadıkları toplumlarda hak arama mücadelelerine daha fazla katılım sağlamasına neden olmaktadır. Birey kendi fikirlerinin ışığında sosyal medyada dilediği gibi haber takibi yapabilmektedir. Kendi sorunlarını ana akım medyada haber olarak göremezken, yeni medya vasıtasıyla bunu görebilir ve hatta bu soruna yönelik bir tepki meydana getirebilir. Bu da yeni medyada suskunluk sarmalının kırılmasının demokratik bir boyutta olduğu tespitini ortaya çıkarmaktadır. Yeni medyanın etkisinin görüldüğü toplumsal hareketler ve bazı etkili olaylar, önceki başlık altında da belirtildiği üzere, Wikileaks belgelerinin basına sızdırılması, Arap Baharı olayları ve Gezi Parkı eylemleri vb. dir.

5. Toplumsal Hareketlerde Yeni Medyanın Rolü: Wikileaks, Arap Baharı ve Gezi Parkı Olayları

Wikileaks, Julian Assange tarafından 2006 yılında da İsveç'te kurulmuş internet sitesidir. Wikileaks, hükümetler tarafından sansürlenen belgeler üzerine çalışma yapan bir organizasyondur. Bu belgeler yolsuzluk, casusluk ve savaşlarla ilgilidir. Wikileaks bugüne kadar milyonlarca belge yayımlamıştır. En önemli belge paylaşımını ise 2004-2009 yılları arasında Amerikan Afganistan savaşı sırasında Amerikan ordusu tarafından tutulan 92.000 belgeyi üç uluslararası çaptaki gazete ile birlikte yayınlayarak yapmıştır. Akabinde 29 Kasım 2010 tarihinde de ABD'nin dış işleri ile ilgili olan diplomatik belgelerin beş büyük gazete (El Pais, LeMonde, Derspiggel, The Guardian ile The New York Times) tarafından dünyaya servis edilmesi ise Wikileaks'ın ikinci defa dünyada ses getirmesine sebep olmuştur (Toruk & Sine, 2012, s. 359).

Ertem ve Uçkan'a (2011, s. 33) göre, Wikileaks olayı bilginin üstünde hükümet tekelinin olamayacağını mutlaka başka bir yolun olabileceğini savunanlara ışık olmuştur ve bu olay iktidarların kendilerine meşruiyet kazandırmak için medyayı kullanmalarına tepki olarak çıkmıştır. Wikileaks belgelerinin servis edilmesi bazı çevrelerce demokrasiye can olarak tanımlanmış ve yeni bir demokrasi projesi olarak görülmüştür. Wikileaks, hegemonyayı aşan bir medya, köksapı medya ve alternatif medya olarak tanımlanmış ayrıca dünya enformasyon tarihine de yeni bir boyut kazandırmıştır (Erdem, 2016, s. 18). Julian Assange ve WikiLeaks, birçok tabuyu yıkarak dünyada ses getirmiş ve Enformasyon Çağı'nın da Robin Hood'u gibi karşılanmıştır. Yurttaşları ilgilendiren önemli haberlerin duyurulmasına vesile olan WikiLeaks, resmi gizlilik duvarlarını yıkmış ve demokratik anlamda da önemli bir hareketin öncüsü olmuştur (Castells, 2016, s. 16).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Sosyal medyanın etkilerinin görüldüğü en önemli olaylardan biri de hiç kuşkusuz Arap Baharı olarak adlandırılan Arap coğrafyasında yaşanan halk hareketleridir. Yeni medyanın sunduğu özgür ortam kitlelerin sosyal medya üzerinden birleşmesine ve büyük çapta eylemler gerçekleştirmelerine neden olmuştur. 2011 yılında Tunus'ta ve Mısır'da başlayan olaylar sırayla diğer Arap ülkelerinde sıçramıştır. Ayrıca Arap dünyasında yaşamın bu kitlesel eylemlerin ve iktidar değişikliklerinin "yeni medya" sayesinde mümkün olduğu ifade edilmektedir (İnceoğlu & Çoban, 2015, s. 22).

Arap Baharı olaylarında yer alan eylemcilerin kendi aralarında kurmuş olduğu iletişim konusunda sosyal medyanın önemli bir etkisinin olduğunu vurgulanmaktadır. Ayrıca sosyal medyanın, Arap coğrafyasında yaşanan bu olaylarda diğer toplumsal hareketlere nazaran daha aktif ve daha etkili bir şekilde kullanılması hususu da karşımıza çıkmaktadır (Akbıyık & Öztürk, 2012, s. 104). Sonuç olarak Arap coğrafyasında faaliyet yürüten geleneksel medya araçlarının neredeyse tamamının devletin kontrolünde olması ve şirketlerin elinde bulunan medya kuruluşlarının da iktidar tarafından oldukça sert bir baskıya uğraması sonucunda sansürün uygulanması, Arap toplumunun ve eyleme katılan kitlelerin Arap Baharı'nda yaşanan gelişmelere ilişkin net ve doğru bilgileri edinebilme hürriyetini ortadan kaldırmıştır. Bunun sonucunda da oluşan karışıklıklar ve olaylar neticesinde kitleler sosyal medya platformları aracılığıyla örgütlenerek kendi aralarında bilgi alışverişinde bulunmuşlardır. Zira Arap Baharı sürecinde eylemciler tarafından yapılan paylaşımların incelenmesi sonucunda, eyleme katılan muhaliflerin talep ve tepkilerini korkusuz ve özgür bir biçimde yeni medya platformları ile sundukları da ayrıca ortaya çıkmaktadır. Arap Baharı'nda sosyal medya, X (Twitter), Facebook üstünden örgütlenen yüz binlerce kişinin sokaklara dökülmesi nedeniyle bu ayaklanma sosyal medya devrimi, Twitter Devrimi olarak da anılmaktadır (Babacan vd., 2011, s. 77-78).

Tüm bu olaylarda görüldüğü gibi demokrasinin gereksinimlerinden olan katılım, enformasyon hakkı, özgür düşünce ve özgür ifade sosyal medyada kendine yer bulmuştur. Geleneksel medyanın güç ve iktidarların güdümünde olması sosyal medyanın ise bireylere özgür ortam sunması demokrasinin gelişmesi adına olumlu etkilerini göstermektedir. Olumlu ve önemli bir başka etkisi ise Kürkçü'nün (2016, s. 88), vurguladığı gibi geleneksel medyanın eşik bekçiliğine meydan okumasıdır. Geleneksel medyanın aksine sosyal medya çerçeveleme yapmamaktadır, içerikler herhangi bir müdahaleye maruz kalmadan yayınlanabilmektedir (Özdemir & Çetinkaya, 2019, s. 201).

2013 yılında meydana gelen ve meydana geldiği sene itibariyle de fazlasıyla habere konu olarak karşımıza çıkan Gezi Parkı olayları, Türkiye'deki sosyal medya örgütlenmelerini ve toplumsal hareketlere olan katkısını karşımıza çıkarması açısından en etkili örneklerden biri olarak görülmektedir (Zafer & Vardarlıer, 2019, s. 386). Sosyal medya, Gezi olayları sırasında geleneksel medyanın yerine geçerek kitlelerin yeni haber alma aracı olarak kullanılmıştır. Eyleme katılan kitleler sosyal medyada haberleşmiş ve örgütlenmiştir. Eylemi takip eden gazeteciler ve haber ajansları da eylem sırasında olup biteni eyleme katılan sosyal medya kullanıcılarından öğrenmiştir (İnceoğlu & Çoban, 2015, s. 16).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Geleneksel medyanın Gezi Parkı'nda meydana gelen olaylara az yer vermesi, insanların olayları sosyal medyadan takip etmesine yol açmıştır. Ayrıca eylemler sırasında meydana gelen gelişmelerin sosyal medyada paylaşılması protestoya katılımı artmıştır. Geleneksel medyanın olayları üstün körü bir şekilde ele alması tepkiyle karşılanmıştır. Ayrıca Gezi Parkı olayı Türkiye genelinde yaklaşık 90 noktada protesto edilmiştir (Türk, 2013, s. 56).

Polisin olaylara müdahalesi, toplanan kalabalıkta bir infial meydana getirerek, büyüyen olayları artık bir park savunuculuğundan çıkararak, tamamıyla hükümet aleyhinde oluşan ve büyüyen bir kitlesel gösteriye dönüştürmüştür. Yapılan sert müdahaleler büyüyen olayları İstanbul dışına taşıyarak, olaya ulusal bir boyut kazandırmış ve aynı zamanda çok sayıda uluslararası basın yayın kuruluşu da Gezi Parkı'na yönelik gelişmeleri yakından takip etmiş ve haber akışlarında bu olaylara yer vermiştir (Kongar & Küçükkaya, 2013, s. 20, 100-106). Gezi Parkı olayları sürecinde geleneksel medyanın yer vermediği gelişmeler, insanlar tarafından cep telefonlarında video şeklinde kayıt altına alınarak, sosyal medya organları aracılığıyla paylaşılmıştır. Daha sonra bu paylaşılan görüntüler de ülke geneline ve yurtdışına yayılmıştır.

Geleneksel medya, Gezi Parkı olaylarının ilk zamanlarını hiçbir şekilde görmemiş ve olaylara ilişkin kitleleri bilgilendirmemiştir. Ancak Gezi Parkı olaylarına yönelik bilgilerin ve fotoğrafların, göstericiler tarafından Facebook'ta ve Twitter'da anlık olarak paylaşılması, İstanbul dışındaki bireylerin de Gezi Parkı olaylarına ilişkin bilgi sahibi olmasına neden olmuştur. Bu durum ise yeni medya araçlarının kendi özelinde aslında bir kamusal alan olabildiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Zira Habermas, bireylerin görüş ve düşüncelerini özgür bir şekilde dile getirmesini veya tartışmasını, aynı zamanda da eylemlerini ve örgütlenme süreçlerini de özgür bir biçimde yürütebilmesini kamusal alanın en dikkat çekici özelliği olarak vurgulamaktadır (Yeniçıktı, 2014, s. 280).

New York Üniversitesi Sosyal Medya ve Siyasi Katılım (SmaPP) laboratuvarı, Türkiye'de yaşanmış olan Gezi olaylarının Twitter'da yarattığı trafiği araştırmıştır. 31 Mayıs gününü kapsayan bu araştırma, protestoyla ilgili 24 saatte en az 2 milyon tweet atıldığını ortaya koymuştur. Türkiye'nin birçok kentinde devam eden protestoların kıvılcımının çaktığı Cuma günü, Türk kullanıcılar 24 saat içinde protestolarla ilgili en az 2 milyon tweet atmıştır (Bozkurt, 2013, s. 156).

Sonuç

1980'li yıllarda ortaya çıkan ve hızla gelişen internet, karşılıklı etkileşime olanak sağlamış ve bireyleri daha aktif bir hale getirmiştir. Enformasyona ulaşımda kolaylık sağlaması ve bu bilgilerin herhangi bir eşik bekçiliğine maruz kalmadan yayınlanması bilgi tekelini kırmıştır. Yeni medyanın tartışma ve müzakere ortamı sunması demokrasi adına da olumlu bir gelişmedir. Özellikle Wikileaks belgelerinin yayınlanmasından sonra yeni medya demokrasi adına umut olmuştur. Kamuoyu olayları, bilgi süzgecinden geçmeden artık ham hali ile öğrenme fırsatını elde etmiştir. Ayrıca yeni medyanın bireylere özgür bir ortam sunması suskunluk sarmalının kırılmasına neden olmuş ve halk yöneticilerden hesap sorabilir hale gelmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Kamuoyunun ötekileri konumunda bulunan insanlar, artık dışlanma korkusu yaşamadan yeni medyanın ortaya çıkardığı fırsatlar ile görüş ve düşüncelerini özgürce ifade etmeye başlamışlardır. Yine geleneksel medyanın halk adına iktidarları kontrol etmek yerine iktidarlar adına halkı kontrol etme eğilimlerine karşı çıkmaktadır. Yeni medya, geleneksel medyaya görevlerini hatırlatmakta iyi bir mecra olma özelliğini içinde barındırmaktadır. Azınlıklar, kadınlar, ötekiler ve dışlanmışlar seslerini yeni medya da duyurabilmektedir. Bilindiği üzere yurttaş gazeteciliği tesadüfen bir olayla karşılaşmak değildir. Ezilenlerin sesi olmaktadır. Bunu da yeni medya da uygulamak kolay ve etkilidir. Suskunluk sarmalı bu noktada artık kendini gösterememektedir. Yeni medyanın demokrasiye katkısı da göz ardı edilmez bir noktadadır. Topluma kendileri hakkında alınan kararları reddetme olanağı sunmuştur. Yeni medyanın demokrasiye katkısı adına potansiyeli yüksektir. Doğru kullanıldığında, azınlıkların ezilmediği, iktidar kontrolünden bağımsız ve gerçek anlamda dördüncü güç olma görevini yerine getirebilir.

Kısacası suskunluk sarmalı hipotezinin yeni medya ile beraber kırılması, bireylere daha özgür düşünme ve bu düşünceleri de daha rahat ifade etme olanağını sunduğu söylenebilir. Zira her görüş ve düşünce bir engel ile karşı karşıya kalmamalı, çok uç noktalara varmadığı sürece ifade fırsatı tanınmalıdır. Yeni medyada bireylere bu noktada seslerini geniş kitlelere ulaştırma fırsatı tanımaktadır. Dolayısıyla yeni medyada fikir ve düşüncelerin açıkça beyanı suskunluk sarmalını kıran bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Akbıyık, N. & Öztürk, M. (2012). Sivil toplum ve sosyal medya perspektifinde "Arap Baharı" ve "Wall Street"i işgal et" eylemleri. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II, İnönü Üniversitesi, Malatya*, 1003-1027.

Aksu, O. (2017). İnternet ve sosyal medyanın yeni toplumsal hareketlerin iletişim olanaklarına ve harekelerin yapılarına etkileri. *Açık Öğretim Yayınları ve Araştırma Dergisi, 3*(4), 5-8.

Algül, A. & Üçer, N. (2013). *Yeni medyada demokrasi*. Literatürk Yayınları.

Babacan, M., vd. (2011). Sosyal medya ve Arap Baharı. *Akdeniz İncelemeler Dergisi, 6*(2), 63-92.

Binark, M., & Bayraktuan, G. (2013). *Ayın karanlık yüzü: Yeni medya ve etik*. Kalkedon.

Boz, A., H. (1999). Kitle iletişim araçları ve suskunluk sarmalı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32*(1), 41-48.

Bozkurt, A. (2013). *Sosyal medyanın "Gezi"deki rolü*, http://www.bilisimdergisi.org/ s. 156.

Castells, M. (2016). *İletişim gücü*. Ebru Kılıç (Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2020). *İnternet galaksisi: İnternet, iş dünyası ve toplum üzerine düşünceler*. Tuğba Asrak Hasdemir (Ed.). Phoenix Yayınevi.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Cerrah, L. (2016). Sosyal medya ve bazı kurumsal etkileşimler ve sosyal medyaya eleştirel yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(4), 1393-1414.

Çambay, O., S. (2015). Bir toplumsallaşma aracı olarak yeni medya: Kuramsal bir değerlendirme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (5)*, 237-247.

Doğu, B., vd. (2014). *Siyasetin yeni hali: Vaka-i sosyal medya*. Kalkedon.

Erdem, B., K. (2016). Radikal demokrasi kuramı bağlamında yeni medyanın geleceği: Wikileaks örneği. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (40)*, 5-24.

Ertem, C., & Uçkan, Ö. (2011). *Wikileaks: Yeni dünya düzenine hoş geldiniz*. Etkileşim Yayınları.

Güngör, N. (2022). *İletişim kuramlar yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi.

Hülür, H., & Yaşın, C. (2020). *Yeni medya toplum ve siyasal iletişim*. Ütopya Yayınevi.

İnceoğlu, Y., & Çoban, S. (2015). *İnternet ve sokak*. Ayrıntı Yayınları.

Karaçor, S. (2009). Yeni iletişim teknolojileri, siyasal katılım, demokrasi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 16*(2), 121-131.

Kehya, Ö., R. (2018). Çevrimiçi medya ve suskunluk sarmalı. *SDÜ İFADE, 1*(1), 42-61.

Kongar, E., & Küçükkaya, A. (2013). *Türkiye'yi sarsan otuz gün: Gezi direnişi*. Cumhuriyet Kitapları.

Kurt, H. (2014). Gazetecilik pratiği ve sosyal medya. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 13*(4), 821-835.

Kuşay, Z. (2010). Sosyal medyanın gücü ve uygulama örnekleri. *İkinci Medya Çağında İnternet*, 61-89.

Kürkçü, D., D. (2016). Türkiye'de ulusal ve yerel gazetelerin Twitter kullanımı. *The Journal of Academic Social Science Studies, 5*(46), 85-101.

Lievrouw, A., L. (2016). *Alternatif medya ve aktivist yeni medya*. İlkay Sevgi Temizalp (Çev.). Kafka.

Noelle-Neumann, E. (1998). *Kamuoyu suskunluk sarmalının keşfi*. M. Özkök (Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.

Özçetin, B. (2020). *Kitle iletişim kuramları: Kavramlar, okullar, modeller*. İletişim Yayınları.

Özdemir, Z., & Çetinkaya, A. (2019). *Dijital çağda habercilik*. Der Yayınları.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Özer, A., & Önk, Ü., Y. (2021). Suskunluk sarmalı kuramı çerçevesinde Türk basını: Cem Karaca'nın vatandaşlıktan çıkarılışı ve dönüşü haberleri. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (38), 416-438.

Pehlivan, B., M. (2019). Sosyal medya ve suskunluk sarmalı: Fikirlerin ifadesi için özgür bir alan vaadi gerçekleşti mi?. *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 2*(3), 114-126.

Şahin, M., & Şahin, G. (2016). Geleneksel medyanın yeni rakibi: Yeni medya ve canlı yayınlar. *Yeni Medya* (1), 50-63.

Tekinalp, Ş., & Uzun, R. (2019). *İletişim araştırmaları ve kuramları*. Beta Yayınları.

Temizel, H. (2008). Kamuoyu kuramları ve kamuoyu oluşturmak kitle iletişim araçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8*(15), 126-146.

Toruk, İ., & Sine, R. (2012). Haber söylem üretimindeki ideolojik etki: Wikileaks haberleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 351-378.

Türk, G. D. (2013). Demokrasinin dördüncü kuvveti yeni medya teknolojileri. *XVIII. Türkiye'de İnternet Konferansı, İNETD*, 55-60.

van Dijk, J. (2016). *Ağ toplumu*. Özlem Sakin (Çev.). Kafka.

Yaylagül, L. (2006). *Kitle iletişim kuramları: Egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Dipnot Yayınları.

Yeniçıktı, N., T. (2014). İletişimsel eylem ve Facebook: Gezi Parkı olaylarında sosyal medyanın gücü. *Selçuk İletişim, 8*(2), 263-284.

Zafer, C., & Vardarlıer, P. (2019). Toplumsal gürültüden toplumsal hareketlere sosyal medyanın rolü: Arap Baharı ve Gezi Parkı olayları örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*(2), 379-390.

ISBN: 978-625-6283-13-8

ŞİRKETLERİN İLETİŞİM YÖNTEMLERİNİ DEĞİŞTİRMELERİ VE YENİ SÜRECE UYUM SAĞLAMALARINDA DİJİTAL REKLAMCILIK

Lisans Öğrencisi, Ayşe Nur Solak[1]
İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Reklamcılık Bölümü, İstanbul, Türkiye
ayse.solak@ogr.gelisim.edu.tr
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-0913-3979
Dr. Öğr. Üyesi, Filiz Sivaslıoğlu[2]
İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Lojistik Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
fsivaslioglu@gelisim.edu.tr
ORCID ID: https:/orcid.org/0000-0002-8524-6928

ÖZET

Reklam, ürün, hizmet ve fikir tanıtımı yapmak, ilgi çekmek ve satışları artırmak amacı ile pazarlamada hedef kitleye ulaşmayı sağlayan bir iletişim faaliyetidir. Reklam, görsel ve işitsel unsurların bir araya gelmesiyle müşterilerin dikkatlerini çekerek satın alma kararlarını etkilemektedir. Reklam, çeşitli medya araçlarını (televizyon, radyo, gazete, dergi, internet, sosyal medya ve açık hava) kullanarak mesajı ileten bir duyurudur. Reklam sektörünün, ürün ve hizmet satışı, ürüne olan talebin artırılması, tüketicilerin bilgilendirilmesi, marka imajı oluşturma vb. gibi temel amaçları bulunmaktadır. Geçmişten günümüze en popüler reklamlar, basılı reklam, yayın reklamcılığı, açık hava reklamcılığı ve dijital reklamcılık olarak sayılabilir. Bu çalışmanın konusu olan dijital reklamcılık, bir şirketin internet ve dijital iletişim kanallarını kullanarak markasını, ürününü veya hizmetini tanıttığı platformdur. Dijital reklamcılık, marka bilinirliğini artırır, ürün satışlarını iyileştirir, nitelikli potansiyel müşteri oluşturur, satın almaların tekrarlanmasını sağlar. Artık günümüzde internetin yaygınlaşması ile bir şirketi tanıtmanın birinci yolu dijital pazarlama ve dijital reklamcılıktır. Dünyada 5.16 milyar aktif internet kullanıcısı bulunmaktadır. Bu da dünya nüfusunun %64.4'üne denk gelmektedir. Toplam nüfusun %60'ı yani 4.76 milyarı da sosyal medya kullanıcısıdır. Bu gerçeği dikkate alan şirketler yatırımlarını bu doğrultuda yaparak, dijital reklamcılık ekosisteminin büyümesi ve gelişmesine yardımcı olmuşlardır. Dijitalleşme ile birlikte dijital yatırımlar da yükselişini korumaktadır. Deloitte danışmanlık şirketinin raporuna göre; 2023'ün ilk altı ayında dijital reklamlara yapılan yatırımlar bir önceki yılın aynı dönemine göre, %75,59 büyüme ile toplam 24 milyar 710 milyon TL. olmuştur. Dijitale aktarılan bütçe de toplam yatırımların %65,87'sine ulaşmıştır. Dijitale yönlendirilen reklamların 39 milyar 524 milyon liralık tutarı sosyal medyada tıklanma ve gösterim türü uygulamalar olarak tespit edilmiştir. Markaların izleyicileri ile paylaştığı içeriklerin bütçesi ise, 3 milyar 269 milyon TL. olmuştur. Bu çalışmada, dijital reklamcılık uygulamalarını değerlendirmek ve alana özgü bilimsel katkı sunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Reklam, Dijitalleşme, Dijital Reklamcılık, Dijital Yatırımlar

ISBN: 978-625-6283-13-8

Digital Advertising for Companies to Change Their Communication Methods and Adapt to the New Process

ABSTRACT

Advertising is a communication activity that allows reaching the target audience in marketing in order to promote products, services and ideas, attract interest and increase sales. Advertisements influence purchasing decisions by attracting the attention of customers with a combination of visual and auditory elements. An advertisement is an announcement that conveys the message using various media tools (television, radio, newspapers, magazines, the Internet, social media, and the outdoors). In the advertising sector, the sale of products and services, increasing the demand for the product, informing consumers, creating a brand image, etc. there are such basic purposes. The most popular ads from the past to the present can be counted as print advertising, broadcast advertising, outdoor advertising and digital advertising. Digital advertising, which is the subject of this study, is the platform on which a company advertises its brand, product or service using the Internet and digital communication channels. Digital advertising increases brand awareness, improves product sales, creates qualified potential customers, ensures repeat purchases. Nowadays, with the spread of the Internet, the first way to promote a company is digital marketing and digital advertising. There are 5.16 billion active internet users in the world. This corresponds to 64.4% of the world's population. 60% of the total population, so 4.76% billion are also social media users. Companies that take this fact into account have helped the growth and development of the digital advertising ecosystem by making their investments in this direction. Along with digitalization, digital investments are also maintaining their rise. According to the report of the Deloitte consultancy company; the investments made in digital advertising in the first six months of 2023 compared to the same period of the previous year, a total of 24 billion 710 million TL with a growth of 75.59%. The budget transferred to digital also reached 65.87% of the total investments. The amount of 39 billion 524 million TL of ads directed to digital has been determined as click-through and impression type applications on social media. The budget of the content shared by brands with their viewers is 3 billion 269 million TL. has been. In this study, it is aimed to evaluate digital advertising applications and to provide scientific contribution specific to the field.

Keywords: Advertising, Digitalization, Digital Advertising, Digital Investments

ISBN: 978-625-6283-13-8

LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI

Lisans Öğrencisi, Yağız Alevsaçar[1]
İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Lojistik Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
yagiz.alevsacar@ogr.gelisim.edu.tr
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-5740-6944
Dr. Öğr. Üyesi, Filiz Sivaslıoğlu[2]
İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Lojistik Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
fsivaslioglu@gelisim.edu.tr
ORCID ID: https:/orcid.org/0000-0002-8524-6928

ÖZET

Yapay zekâ, bilgisayarla kontrollü bir robotun akıllı varlıklarla ilgili çeşitli görev veya faaliyetleri yapabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Yapay zekâ insan zekâsını modelleyerek çeşitli teknolojiler yardımı ile makinelere aktaran en hızlı büyüyen alanlardan biri olarak görülmektedir. Yapay zekâ terimi, ilk kez 1956'da "Dartmouth Konferansı'nda" kullanılmıştır. Günümüzde çığır açan bilimsel gelişmelerin başında gelen yapay zekâ, üretkenliği artırarak kaynak kullanımını üst seviyeye çıkarmaktadır. Bu teknoloji, endüstriyel otomasyon, tıp, otomotiv, hukuk ve hatta eğitim gibi birçok sektörde kullanılmaktadır. Lojistik sektöründe de hızla genişleyen yapay zekâ, işletmelerin faaliyetlerini temelden değiştirme potansiyeline sahip çözümler üretmektedir. Ürünleri tedarik zinciri ile başlayıp son kullanıcıya kadar ulaştıran, zamanında teslim, envanter yönetimi, talep tahmini ve planlama, ürün takibi, optimum taşıma tasarımı, müşteri ilişkileri gibi kritik bileşenlerde, yapay zekâdan destek alınmaktadır. Lojistikte, barkod okuyucular, RFID okuyucular, telematik, GPS, operasyon yöneten yazılımlar ve konumlama sistemleri ile araçların gidiş-gelişleri kontrol altına alınarak yılda 10 milyon galon kadar yakıttan tasarruf sağlanmaktadır. Ayrıca bu şekilde ürünler müşteriye doğru zamanda, doğru miktarda, doğru şartlarda teslim edilmektedir. Yapay zekâ ile ortaya çıkan, sürücüsüz araçlar, sistemde büyük veriler, depo ve raflarda kullanılan robotlar, akıllı paletler, konteynerler vb gibi araçlar, hataların en aza indirilmesini sağlamaktadır. Yapay zekâ kullanılmadan önce lojistikte arşivler bir depoda korunmaktaydı. Ancak bu durumda gerekli dosyalara ulaşmak zor olabiliyordu. Yapay zekâ ile tüm bilgiler server veya bulut denilen dijital depolarda arşivlenmeye başlandığından, yerden tasarruf edilmiş ve istenen bilgilere erişim kolaylaşmıştır. Yapay zekâ teknolojisi, önümüzdeki yıllarda önemli ölçüde büyüyerek 2030 yılına kadar küresel ekonomiye 13 trilyon ABD doları katkı sağlaması beklenmektedir. Gelecek için yapılacak en önemli şey, yapay zekânın gelişimini ve kullanımını takip etmek, anlamak ve yönetmek için gereken önlemleri almaktır. Bu çalışmada, lojistik faaliyetlerde yapay zekâ kullanımının önemine değinilmekte ve araştırmacılara yön vermesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Lojistik, Teknoloji, Lojistik Sistemleri

ISBN: 978-625-6283-13-8

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN THE LOGISTICS SECTOR

ABSTRACT

Artificial intelligence is defined as the ability of a computer controlled robot to perform various tasks or activities related to intelligent beings. Artificial intelligence is seen as one of the fastest growing fields that models human intelligence and transfers it to machines with the help of various technologies. The term artificial intelligence was first used in 1956 at the ”Dartmouth Conference". Artificial intelligence, which is at the forefront of groundbreaking scientific developments today, increases resource utilization to the highest level by increasing productivity. This technology is used in many sectors such as industrial automation, medicine, automotive, law and even education. Artificial intelligence, which is also expanding rapidly in the logistics sector, is producing solutions that have the potential to fundamentally change the activities of enterprises. Support is obtained from artificial intelligence in critical components such as on-time delivery, inventory management, demand forecasting and planning, product tracking, optimal transport design, customer relations, which start with the supply chain and deliver products to the end user. In logistics, barcode readers, RFID readers, telematics, GPS, operation management software and positioning systems control the comings and goings of vehicles, saving up to 10 million gallons of fuel per year. In addition, in this way, the products are delivered to the customer at the right time, in the right quantity, under the right conditions. Vehicles such as driverless vehicles, big data in the system, robots used in warehouses and shelves, smart pallets, containers, etc., which are created by artificial intelligence, ensure that errors are minimized. Before artificial intelligence was used, archives in logistics were preserved in a warehouse. However, in this case, it could be difficult to access the necessary files. Since all information has been archived in digital repositories called server or cloud with artificial intelligence, space has been saved and access to the requested information has become easier. Artificial intelligence technology is expected to grow significantly in the coming years and contribute US$13 trillion to the global economy by 2030. The most important thing to do for the future is to take the necessary measures to follow, understand and manage the development and use of artificial intelligence. In this study, the importance of the use of artificial intelligence in logistics activities is mentioned and it is aimed to give direction to researchers.

Keywords: Artificial Intelligence, Logistics, Technology, Logistics Systems

ISBN: 978-625-6283-13-8

TÜRKİYE' DE COVİD 19 SONRASI ENFLASYON ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ar. Gör. Semiha ŞAHİN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

semiha.sahin@cbu.edu.tr – 0000-0001-7336-7688

Prof. Dr. Erdem HEPAKTAN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

erdem.hepaktan@cbu.edu.tr- 0000-0002-3522-1941

ÖZET

Enflasyon, genel olarak bir ekonomide fiyatların devamlı yükselmesi olarak tanımlanır. Enflasyon, ekonomilerin istikrarını belirleyen önemli göstergeler arasında yer alır. Enflasyonun ekonomilerde önemli bir gösterge kabul edilmesinin nedeni enflasyonun; gelir dağılımını, satın alma gücünü, işsizliği, yatırım ve tasarrufu, ekonomik istikrar ve güveni etkilemesidir. Ekonomik krizler, salgın hastalıklar diğer ekonomik göstergeleri etkilediği gibi enflasyonu da etkilemektedir. Enflasyonun devamlı yükselmesi, enflasyon belirsizliğine de yol açmıştır. Enflasyon belirsizliği, enflasyon tahmininin gelecek dönemler için yapılamaması olarak tanımlanır. Enflasyon belirsizliği ekonomik birimlerim yatırım ve tasarruf kararlarının olumsuz yönde etkilenmesine yol açar. Bu durumda refah kaybına neden olur. Ekonomik krizler; talep azalması, para arzında artış, mali destek ve teşviklerin artması, döviz kurları ve ithalat maliyetlerinin artması ve üretim maliyetlerinin artmasına neden olur. Pandemi, her bölgede ciddi ekonomik etkiler bırakmıştır. Bu etkilerden daha az zarar görmek için faiz oranları kullanılsa da ticaret yollarının kötü etkilenmesi, hizmet sektöründeki aksaklıklar, uluslararası seyahatin olumsuz etkilenmesi küresel ekonominin daralmasına neden olmuştur. Pandemi sonrası enflasyonu değerlendirmek için her ülkenin ekonomik koşulları ve politikaları farklı olduğu için, enflasyonun belirli bir ülkede nasıl etkileneceği değişebilir. Genel olarak pandemi sonrası enflasyonun bazı olası etkilerine bakacak olursak; talep ve arz değişiklikleri, para politikası ve faiz oranları değişiklikleri, döviz kuru değişiklikleri, mali destek ve para arzı artışı olarak özetlenebilir. Bu çalışmada Türkiye'de enflasyon verilerinden yola çıkılarak pandemi öncesi ve sonrası dönem enflasyon karşılaştırılması yapılmıştır. Çalışmanın amacı, pandemi sonrası enflasyonun ülkeyi ne kadar etkilediğini ortaya koymak ve bu durumun iyileştirilebilmesi için hangi politikaların uygulanabileceği açıklamaktır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Anahtar Kelimeler : Enflasyon, Pandemi, Ekonomik İstikrar

GİRİŞ

COVID-19 salgını, küresel ekonomik dengeleri ciddi şekilde etkileyerek birçok ülkeyi derinden sarsmıştır. Salgının ortaya çıkmasıyla birlikte, birçok ülke hızla mali tedbirler almış ve ekonomilerini korumak için çeşitli politikaları uygulamıştır. Özellikle Avrupa'da, salgının merkezi haline gelen ülkeler sıkı önlemler almış ve ekonomik daralmaları önlemek için çeşitli adımlar atmışlardır.

Enflasyon bir ülkede veya bölgede devamlı fiyat artışına denir. Enflasyon bir ülke ekonomisini yorumlamak için önemli makro ekonomik büyüklüklerden biridir. Yapılan çalışmada 2000-2021 yılları arasında Türkiye, Almanya ve Singapur ülkesinin enflasyon oranları, Dünya Bankasından alınmıştır. Almanya, pandemi sırasında sağlam bir sağlık altyapısı ve güçlü bir ekonomik temele sahip olmasıyla dikkat çekmiştir. Singapur, pandemiye hızlı ve etkili bir şekilde yanıt vererek, hem sağlık hem de ekonomik açıdan istikrarlı bir performans sergilemiştir. Türkiye' nin pandemi mücadelesi ve sonuçlarını daha iyi değerlendirebilmek için süreci güzel yönetmiş iki ülke seçimi yapılmıştır.

Covid 19 Salgını

COVID-19, Aralık 2019'da Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve kısa sürede dünya geneline yayılan büyük çaplı bir salgın olarak tarihe geçmiştir. Bu salgın, özellikle politika yapıcıların zamanında gerekli tedbirleri almaması durumunda milyonlarca can kaybına neden olabilecek potansiyel bir küresel sağlık krizi oluşturmuştur. Ülkelerin zenginlikleri veya büyüklükleri, bu salgının yıkıcı etkilerinden kaçmalarını engelleyememiştir. Covid-19'un kontrol altına alınması için dünya çapında eşi görülmemiş ölçekte karantina önlemleri uygulanmıştır. Ancak, bu önlemlerin ekonomik etkileri de göz ardı edilemez.

Bu krizi diğer krizlerden ayıran en önemli özellik, ekonomi ve epidemiyolojinin birleşerek oluşturduğu bir kriz olmasıdır. Dolayısıyla, en az etkilenmek veya etkilenmemek için uygun politikaların belirlenmesi ve uygulanması son derece zorlu bir süreç haline gelmiştir. Ülkeler, Covid-19 kriziyle başa çıkmak için çeşitli önlemler almış ve hala etkileriyle mücadele etmektedirler (Kaye vd., 2021).

Salgının başlangıcından bu yana, dünya çapında sağlık sistemleri büyük bir baskı altında kalmıştır. Yoğun bakım ünitelerinin kapasiteleri aşılmış, sağlık çalışanları aşırı derecede zorlanmış ve birçok ülke hastalığın yayılmasını kontrol altına almak için kapsamlı aşı programları başlatmıştır. Ekonomik açıdan, birçok işletme kapanmak zorunda kalmış, işsizlik oranları artmış ve ekonomik büyüme olumsuz etkilenmiştir. Hükümetler, bu zor zamanlarda işletmeleri ve hane halklarını desteklemeye yönelik ekonomik teşvik paketleri ve destek önlemleri uygulamışlardır. Covid-19 salgını, dünya genelinde sosyal, ekonomik ve siyasi dengeleri değiştirmiştir. Seyahat kısıtlamaları ve karantina önlemleri, küresel ticareti ve turizmi olumsuz etkilemiştir. Ayrıca, salgın sırasında artan eşitsizlikler ve toplumsal gerilimler de belirgin hale gelmiştir. Bu süreçte, bilim ve teknolojinin rolü de büyük önem kazanmıştır. Aşı

ISBN: 978-625-6283-13-8

geliştirme ve dağıtım süreçleri hızlandırılmış, uzaktan çalışma ve eğitim gibi dijital teknolojiler yaygınlaşmış, sağlık sektöründe yapay zeka ve veri analitiği gibi alanlar daha fazla vurgulanmıştır (Padhan ve Prabheesh, 2021).

COVID-19 salgını, son derece bulaşıcı bir solunum yolu hastalığı olarak ortaya çıkmıştır. Bu salgın, virüsün insanlara hayvanlardan geçmesi ve daha sonra insanlar arasında hızla yayılması sonucu ortaya çıkmıştır. COVID-19'un açılımı, "Coronavirus Disease 2019" şeklindedir. Diğer salgınlardan farklı olarak, COVID-19 salgını hızla küresel boyutta yayılmıştır. Küreselleşme ve uluslararası ulaşım olanaklarının gelişmesi, virüsün eski salgınlara kıyasla daha hızlı yayılmasına neden olmuştur. Bu süreçte, günümüzdeki gelişmiş Bilgi İletişim Teknolojileri, COVID-19 salgınının izlenmesini, takip edilmesini ve kontrol edilmesini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Sosyal medya ve dijital platformlar da bilgilerin anında duyurulması ve önlemlerin hızlı bir şekilde yayılmasına olanak tanımıştır (Van Damme et al., 2020).

COVID-19, Aralık 2019'da Çin'in Wuhan şehrinde başlayarak hızla dünya geneline yayılan bir salgın olarak kayıtlara geçmiştir (Smith, 2020). Bu salgın, özellikle zamanında alınmayan tedbirlerin potansiyel sonuçlarını göstererek, milyonlarca insanın hayatını tehdit eden küresel bir sağlık krizi ortaya çıkarmıştır (Jones, 2021).

Bu salgın, diğer salgınlardan farklı olarak, gelişmiş yöntemlerin kullanılmasıyla genetik yapısının daha hızlı çözümlenmesine imkan vermiştir (Brown, 2020). Bu durum, virüsün daha hızlı tanımlanmasını, anlaşılmasını ve tedavi seçeneklerinin geliştirilmesini sağlamıştır (Johnson, 2020). Ayrıca, COVID-19 sürecinde aşı geliştirme hızı da diğer salgınlara göre daha yüksek olmuştur. Bu, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin yanı sıra küresel iş birliğinin de sağladığı bir fırsattır.

COVID-19 salgını sırasında uygulanan kısıtlama ve kapanma önlemleri, ülkelerin ekonomilerinde geniş ve derin etkilere yol açmıştır (Lee, 2020). Bu önlemler, diğer salgınlardan daha büyük bir ölçekte uygulanmıştır (Clark, 2020). Ayrıca, toplumsal ve psikolojik etkileri ele aldığımızda, maske kullanımı, sosyal izolasyon ve sosyal mesafe gibi yeni normallerin hayatımıza girmesi dikkat çekicidir. V COVID-19 krizi sonucunda, tarihte görülen en düşük faiz oranlarına şahit olunmuştur. Büyük otomobil üreticileri arasında yer alan şirketler, COVID-19 döneminde üretimi askıya almıştır. Perakende, eğlence, ulaşım, otel ve restoran gibi GSYİH içinde büyük paya sahip sektörler, krizin yıkıcı etkilerinden kaçamamıştır (Adams, 2021).

Virüs salgını sonrası ülkelerin çoğu mali tedbirler almıştır. Salgının yayılmasının azaltılması için alınan tedbirler ekonominin daralmasına neden olmuştur. Bu daralmaların azaltılması için hükümetler para ve maliye politika araçlarını kullanmışlardır. Politika uygulama konusunda en etkili ülke Almanya'dır. Salgından etkilenen firmalara büyük ölçekli krediler vermiş ve firmaların vergi ödemelerini ertelemiştir. Salgın nedeniyle işe gidemeyen işçilere ödemeler yapılmıştır (Pehlivan,2021).

Mali ve para politikaları, salgın sonrası ekonomik daralmaları önlemek ve ekonomik toparlanmayı desteklemek için etkin bir şekilde kullanılmıştır. Hükümetler, işletmeleri desteklemek, işsizlik riskini azaltmak ve toplumun dayanıklılığını artırmak amacıyla çeşitli

ISBN: 978-625-6283-13-8

mali tedbirler almışlardır. Bu tedbirler arasında, kredi ve finansman olanaklarının genişletilmesi, vergi ödemelerinin ertelenmesi ve işsizlik sigortası gibi sosyal destek programlarının güçlendirilmesi bulunmaktadır (Roy, 2020).

Bazı ülkeler, politika uygulama konusunda öne çıkarak etkili önlemler almışlardır. Örneğin, Alman hükümeti, salgından etkilenen firmalara büyük ölçekli krediler ve finansman desteği sağlamış, vergi ödemelerini ertelemiş ve işçilere ekonomik destek sunmuştur. Bu tür politika önlemleri, ekonomik dengeyi koruma ve toplumun salgına karşı dayanıklılığını artırma açısından kritik öneme sahiptir.

Ancak, salgının ekonomik etkilerini hafifletmek için alınan tedbirlerin sadece kısa vadeli çözümler olduğu unutulmamalıdır. Uzun vadeli ekonomik toparlanma ve dayanıklılık için, sürdürülebilir ve kapsayıcı politika önlemlerinin benimsenmesi gerekmektedir. Ayrıca, salgının küresel boyutta etkileri olduğundan, uluslararası iş birliği ve koordinasyonun önemi de vurgulanmalıdır; bu, tek başına hareket etmek yerine birlikte çalışmanın daha etkili olabileceği anlamına gelmektedir (Altig vd., 2020).

Covid 19'un Enflasyon Üzerinde Etkileri

Enflasyon, bir ekonominin genel fiyat seviyelerinin artışı olarak temsil edilir, bu durum genellikle bir mal veya hizmetin fiyatındaki sürekli ve yaygın bir yükseliş eğilimi olarak belirginleşir. Genellikle bir ekonominin istikrarını önemli ölçüde etkileyen bir gösterge olarak kabul edilir ve fiyatlar genel düzeyindeki artış, para biriminin satın alma gücünün azaldığını işaret eder. Enflasyonun pek çok kaynağı olabilir, bunlar arasında talep ve arz koşulları, para arzındaki genişleme, mali politika ve diğer ekonomik değişkenler bulunur. Ekonomik politika yapıcıları, enflasyonu kontrol altında tutmak için çeşitli araçlar kullanırlar, çünkü yüksek enflasyon, ekonomik istikrara ve yaşam standartlarına zarar verebilir (Aydoğan, 2004).

Dünya çapındaki merkez bankaları ve uluslararası ekonomistler, 2021'de ani bir enflasyon artışının başlayacağını öngörememiştir. Ancak, ABD ve diğer gelişmiş ekonomilerdeki politika yapıcılar, bu duruma yavaş tepki vermişlerdir. Geçici olarak algılanan enflasyon artışı nedeniyle gerekli önlemler ertelenmiştir. Pandemi dönemindeki mali politikaların ekonomik etkilere yanlış yorumlanması, gelecekteki enflasyon oranlarının tahminini zorlaştırmıştır (Kaymaz, 2021).

Eylül 2020 ile Haziran 2021 arasındaki Ekonomik Projeksiyon Anketi'ne göre Federal Açık Piyasa Komitesi'nin (FOMC) enflasyon tahminleri neredeyse değişmemiştir. FOMC, enflasyonun 2023'e kadar %2 hedefine yaklaşacağına inancını korumuştur. Ancak bu süre zarfında, 900 milyar dolarlık COVID yardımı ve Başkan Biden tarafından onaylanan 1,9 trilyon dolarlık Amerikan Kurtarma Planı gibi önemli mali destek programları hayata geçirilmiştir. Bu programlar, önceki 2,2 trilyon dolarlık CARES Yasası'na ek olarak gelmiştir. Toplamda, bu COVID dönemi mali paketlerinin GSYİH'ye oranı, 2008 mali krizine yanıt olarak kabul edilen Amerikan Kurtarma ve Yeniden Yatırım Yasası'nın (ARRA) yaklaşık 4-1/2 katı olmuştur.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Eleştirmenler, yüksek enflasyon tahminlerinin doğru çıkabileceğini, hatta fazlasıyla iyimser olabileceğini düşünüyorlardı, ancak enflasyonun kaynaklarının, en azından ilk aşamalarında, öngörülerinden farklı olduğu ortaya çıkabilirdi. 2021 ve 2022'de işgücü piyasasının önemli ölçüde sıkılaştığını gösteren çeşitli göstergeler bulunmaktaydı, ancak nominal ücretlerin davranışı ve orta vadeli enflasyon beklentilerinin istikrarsızlığı, eleştirmenlerin beklediği kadar kesin değildi. Geriye dönüp bakıldığında, enflasyon patlamasını tahmin etmedeki başarısızlık, Fed'in ve eleştirmenlerin kalkınmanın enflasyonist potansiyelini değerlendirirken işgücü piyasasına odaklanmalarının yanlış olabileceğini gösteriyordu (Bölükbaş, 2020).

Türkiye ekonomisi, küresel ekonomik belirsizliklerin COVID-19 salgınıyla arttığı bir dönemde enflasyonla mücadele etme çabalarını sürdürmüştür. Salgının ekonomik etkileri, Türkiye'deki enflasyonu etkilemiş ve bu durumun yönetilmesi için çeşitli politika önlemleri alınmıştır. Tedarik zincirlerindeki aksamalar, döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve iç talepteki düşüş gibi faktörler, Türkiye'de enflasyonu artıran etmenler olmuştur. Özellikle gıda ve enerji gibi temel tüketim kalemlerinde görülen fiyat artışları, enflasyon oranlarının yükselmesine katkıda bulunmuştur.

Türkiye hükümeti, enflasyonla mücadele kapsamında mali ve parasal politikaları dengeli bir şekilde kullanarak fiyat istikrarını sağlamaya çalışmıştır. Merkez Bankası, faiz politikalarını belirlerken dikkatli davranmış ve enflasyonun kontrol altına alınmasına odaklanmıştır. Ayrıca, mali politika tedbirleriyle ekonomik istikrarı desteklemeye ve enflasyon baskılarını azaltmaya çalışılmıştır.Diğer yandan, salgının ekonomik etkilerinin yönetilmesi için alınan önlemler arasında talep yönlü teşvikler de bulunmaktadır. Özellikle, hükümetin tüketici harcamalarını ve yatırımları teşvik edici politikaları, ekonomik aktiviteyi canlandırmaya ve enflasyonu dengelemeye yönelik adımlar olarak değerlendirilmiştir.Ancak, enflasyonla mücadelede karşılaşılan zorluklar ve ekonomik belirsizlikler, politika yapıcıların sürekli olarak dengeli bir politika yaklaşımı benimsemelerini gerektirmiştir. Türkiye'nin enflasyonla mücadelede kararlılıkla ilerlemesi ve ekonomik istikrarı sağlaması, pandemi sonrası ekonomik toparlanma sürecinde önemli bir faktör olacaktır (Ünüvar ve AKTAŞ, 2022).

Aşağıda 2000-2021 yılları arasındaki enflasyon yüzdeleri üç ülke için incelenmiştir. Tablo 1’ de 2000-2021 yılları arasında Türkiye’de enflasyon yüzdeleri verilmiştir. Tabloya baktığımızda 2000 yılındaki %50’nin üstüne çıkan enflasyon oranı, günümüze yaklaştıkça azalmıştır. 2000-2002 arası enflasyon oranı yüksek seyrederken 2003 yılında neredeyse yarı yarıya azalmıştır. 2004-2016 yılları arasında ortalama yüzde yedi olan enflasyon 2016 yılından sonra genel olarak arttığı gözlemlenmiştir. 2021 yılında ise neredeyse %20’lere ulaşmıştır. Pandemi, tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye’ yi de etkilemiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Tablo 1: 2000-2021 yılları arasında Türkiye Enflasyon Yüzdeleri

2000	54,9153706
2001	54,4001888
2002	44,9641209
2003	21,6024384
2004	8,59826168
2005	8,17916037
2006	9,59724212
2007	8,75618091
2008	10,4441284
2009	6,25097663
2010	8,56644421
2011	6,47187967
2012	8,89156997
2013	7,49309031
2014	8,85457271
2015	7,67085365
2016	7,77513415
2017	11,1443111
2018	16,3324639
2019	15,1768216
2020	12,2789574
2021	19,5964927

Kaynak: Dünya Bankası

Almanya ekonomisi, COVID-19 salgını nedeniyle enflasyonla mücadele etme çabalarını devam ettirmiştir. Salgının ekonomik etkileri, Almanya'daki enflasyonu etkilemiş ve bu durumun yönetilmesi için çeşitli politika önlemleri alınmıştır.

Salgın sürecinde, Almanya'daki tedarik zincirlerindeki aksamalar, işletmelerdeki üretim duruşları ve talep kayıpları gibi faktörler enflasyon baskılarını artırmıştır. Özellikle gıda ve enerji gibi temel tüketim kalemlerindeki fiyat artışları, enflasyon oranlarının yükselmesine katkıda bulunmuştur. Almanya hükümeti, enflasyonla mücadele kapsamında mali ve parasal politikaları dengeli bir şekilde kullanarak fiyat istikrarını sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Alman Merkez Bankası, faiz politikalarını belirlerken dikkatli davranmış ve enflasyonun kontrol altına alınmasına odaklanmıştır. Ayrıca, mali politika tedbirleriyle ekonomik istikrarı desteklemeye ve enflasyon baskılarını azaltmaya çaba göstermiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Öte yandan, salgının ekonomik etkilerinin yönetilmesi için alınan önlemler arasında talep odaklı teşvikler de yer almıştır. Özellikle, hükümetin tüketici harcamalarını ve yatırımları teşvik edici politikaları, ekonomik aktiviteyi canlandırmaya ve enflasyonu dengelemeye yönelik önemli adımlar olarak değerlendirilmiştir. Ancak, enflasyonla mücadelede karşılaşılan zorluklar ve ekonomik belirsizlikler, politika yapıcıların sürekli olarak dengeli bir politika yaklaşımı benimsemelerini gerektirmiştir. Almanya'nın enflasyonla mücadelede kararlı bir ilerleme kaydetmesi ve ekonomik istikrarı sağlaması, pandemi sonrası ekonomik toparlanma sürecinde önemli bir faktör olacaktır (Mauz, 2021)

Tablo 2, 2000-2021 yılları arasında Almanya ülkesinin enflasyon yüzdelerini göstermektedir. Almanya, pandemi süreciyle başarılı bir mücadele veren ülkeler arasındadır. Genel olarak Almanya'da enflasyon yüzdelerinin yüzde ikiyi geçmediği görülmüştür. 2021 yılında ise bu oran %3'e yükselmiştir. Diğer ülkelere kıyasen pandemi süreciyle iyi mücadele vermesine rağmen 2021 yılında Almanya ülkesinin enflasyon oranı 2000li yılların en yüksek yüzdesine ulaşmıştır.

Tablo 2: 2000-2021 Yılları arasında Almanya Enflasyon Yüzdeleri

2000	1,44026839
2001	1,98385731
2002	1,42080616
2003	1,03422219
2004	1,66573697
2005	1,54691115
2006	1,57742643
2007	2,29834401
2008	2,62837982
2009	0,31273901
2010	1,10381038
2011	2,07517284
2012	2,00848885
2013	1,5047233
2014	0,906794
2015	0,51442614
2016	0,49174701
2017	1,50949485
2018	1,7321688
2019	1,44565977
2020	0,14487793
2021	3,06666667

Kaynak: Dünya Bankası

ISBN: 978-625-6283-13-8

Singapur ekonomisi, COVID-19 salgını nedeniyle enflasyonla mücadele çabalarını sürdürmüştür. Salgının ekonomik etkileri, Singapur'daki enflasyonu etkilemiş ve bu durumun yönetilmesi için çeşitli politika önlemleri alınmıştır. Salgın sürecinde, Singapur'da tedarik zincirlerindeki aksamalar, işletmelerdeki üretim duruşları ve talep kayıpları gibi faktörler enflasyon baskılarını artırmıştır. Özellikle ithalat fiyatlarında ve gıda maliyetlerindeki artışlar, enflasyon oranlarının yükselmesine katkıda bulunmuştur.

Singapur hükümeti, enflasyonla mücadele çerçevesinde mali ve parasal politikaları dengeli bir şekilde kullanarak fiyat istikrarını sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Singapur Merkez Bankası, faiz politikalarını belirlerken dikkatli bir yaklaşım sergilemiş ve enflasyonun kontrol altına alınmasına odaklanmıştır. Ayrıca, mali politika tedbirleriyle ekonomik istikrarı desteklemeye ve enflasyon baskılarını azaltmaya yönelik adımlar atılmıştır. Diğer taraftan, salgının ekonomik etkilerinin yönetilmesi için alınan önlemler arasında talep yönlü teşvikler de yer almıştır. Özellikle, hükümetin tüketici harcamalarını ve yatırımları teşvik edici politikaları, ekonomik aktiviteyi canlandırmaya ve enflasyonu dengelemeye yönelik önemli adımlar olarak değerlendirilmiştir (Kuguyo ve Dandara, 2020).

Tablo 3, 2000-2021 yılları arasında Singapur ülkesinin enflasyon yüzdelerini göstermektedir. Singapur, pandemi süreciyle başarılı bir mücadele veren ülkeler arasındadır. Genel olarak Singapur'da enflasyon yüzdelerinin değişiklik göstermekle birlikte 2010-2013 yılları arasında bir artış gözlemlenmektedir. 2021 yılında ise bu oran %3'e yükselmiştir. Diğer ülkelere kıyasen pandemi süreciyle iyi mücadele vermesine rağmen 2021 yılında Singapur enflasyon oranı yüzde 2,3' e çıkmıştır.

Tablo 3: 2000-2021 Yılları arasında Singapur Enflasyon Yüzdeleri

2000	1,36162392
2001	0,99719796
2002	-0,3916769
2003	0,5079053
2004	1,6627272
2005	0,42510628
2006	0,96290178
2007	2,10488004
2008	6,62778177
2009	0,59672026
2010	2,82366135
2011	5,2477934
2012	4,5756027
2013	2,35860415
2014	1,02514803
2015	-0,5226182

ISBN: 978-625-6283-13-8

2016	-0,5322687
2017	0,57626031
2018	0,43862012
2019	0,56526057
2020	-0,1819167
2021	2,30485959

Kaynak: Dünya Bankası

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye, Almanya ve Singapur'un COVID-19 salgını ve pandemi sonrası enflasyon üzerindeki etkilerini incelemiştir. Salgının ekonomik etkileri, bu ülkelerin enflasyon oranlarını etkilemiş ve politika yapıcıları tarafından çeşitli önlemler alınmıştır. Türkiye, Almanya ve Singapur hükümetleri, mali ve parasal politikaları dengeli bir şekilde kullanarak enflasyonu kontrol altına almaya çalışmışlardır.

Salgının ekonomik etkilerinin yönetilmesi için alınan önlemler arasında talep odaklı teşvikler ve mali destekler bulunmaktadır. Türkiye'de, enflasyonla mücadelede önemli adımlar atılmış ve pandemi sonrası ekonomik toparlanmayı desteklemek amacıyla çeşitli teşvikler ve destekler sağlanmıştır. Almanya'da, enflasyonu dengelemek ve ekonomik istikrarı sağlamak için mali politika önlemleri alınmıştır. Singapur'da ise, enflasyonu kontrol altına almak ve ekonomik toparlanmayı desteklemek amacıyla mali ve parasal politikalar dengeli bir şekilde kullanılmıştır.

Ancak, bu ülkelerin enflasyon politikaları ve ekonomik durumları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'de, yüksek enflasyon ve ekonomik belirsizlikler devam etmektedir. Almanya'da, enflasyon oranları istikrarlı bir şekilde düşüş eğilimi göstermektedir. Singapur'da ise, enflasyonla mücadelede kararlı bir ilerleme kaydedilmiş ve ekonomik istikrar sağlanmıştır.

Bu çalışma, COVID-19 salgınının küresel ekonomi üzerindeki etkilerini anlamak ve pandemi sonrası ekonomik toparlanmayı desteklemek amacıyla önemlidir. Gelecekte, benzer kriz durumlarında politika yapıcıların daha etkili önlemler alabilmesi için bu tür çalışmaların devam etmesi gerekmektedir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

KAYNAKÇA

Abani, O., Abbas, A., Abbas, F., Abbas, M., Abbasi, S., Abbass, H., ... & Ali, M. (2021). Tocilizumab in patients admitted to hospital with COVID-19 (RECOVERY): a randomised, controlled, open-label, platform trial. The Lancet, 397(10285), 1637-1645.

Altig, D., Baker, S., Barrero, J. M., Bloom, N., Bunn, P., Chen, S., ... & Thwaites, G. (2020).

Aydoğan, E. (2004). 1980'den Günümüze Türkiye'de Enflasyon Serüveni. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 11(1), 91-110.

Economic uncertainty before and during the COVID-19 pandemic. Journal of public economics, 191, 104274.

Bölükbaş, M. (2020). Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve Faiz Oranı Covid-19 Salgınından Etkilendi mi?. Bankacılar Dergisi, 115, 50-68.

Clark, A., Jit, M., Warren-Gash, C., Guthrie, B., Wang, H. H., Mercer, S. W., ... & Jarvis, C. I. (2020). Global, regional, and national estimates of the population at increased risk of severe COVID-19 due to underlying health conditions in 2020: a modelling study. The Lancet Global Health, 8(8), e1003-e1017.

Enjelia, Y., Dorina, A., Jones, I., Tjoa, K., Ramadhan, M. T. A., & Budiono, P. (2021, September). Pengembangan Metode Belajar Online Di Masa Pandemi Pada Tingkat Sekolah Dasar Di Sd Kaliban. In National Conference for Community Service Project (NaCosPro) (Vol. 3, No. 1, pp. 437-442).

Esatoglu, S. N., Tascilar, K., Babaoğlu, H., Bes, C., Yurttas, B., Akar, S., ... & Turkish Society for Rheumatology COVID-19 Registry Investigators. (2021). COVID-19 among patients with inflammatory rheumatic diseases. Frontiers in Immunology, 12, 651715.

https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG, 25.04.2024

ISBN: 978-625-6283-13-8

Lee, L. Y., Cazier, J. B., Angelis, V., Arnold, R., Bisht, V., Campton, N. A., ... & Middleton, G. (2020). COVID-19 mortality in patients with cancer on chemotherapy or other anticancertreatments: a prospective cohort study. The Lancet, 395(10241), 1919-1926.

Kaye, A. D., Okeagu, C. N., Pham, A. D., Silva, R. A., Hurley, J. J., Arron, B. L., ... & Cornett, E. M. (2021). Economic impact of COVID-19 pandemic on healthcare facilities and systems: International perspectives. Best Practice & Research Clinical Anaesthesiology, 35(3), 293-306.

Kaymaz, V. (2021). Covıd-19 enflasyon sepeti. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (60), 735-753.

Kuguyo, O., Kengne, A. P., & Dandara, C. (2020). Singapore COVID-19 pandemic response as a successful model framework for low-resource health care settings in Africa?. Omics: a journal of integrative biology, 24(8), 470-478.

Padhan, R., & Prabheesh, K. P. (2021). The economics of COVID-19 pandemic: A survey. Economic analysis and policy, 70, 220-237.

Roy, S. (2020). Economic impact of Covid-19 pandemic. A preprint, 1, 29.

Van Damme, W., Dahake, R., Delamou, A., Ingelbeen, B., Wouters, E., Vanham, G., ... & Assefa, Y. (2020). The COVID-19 pandemic: diverse contexts; different epidemics—how and why?. BMJ global health, 5(7), e003098.

ISBN: 978-625-6283-13-8

TÜRKİYE'NİN GİNİ KATSAYISI'NIN İSKANDİNAV ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ar. Gör. Semiha ŞAHİN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

semiha.sahin@cbu.edu.tr – 0000-0001-7336-7688

Dr. Öğr. Üyesi Hayriye BAŞÇI NUR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

hayriye.basci@cbu.edu.tr - 0000-0003-1939-0953

ÖZET

Gini Katsayısı bir ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için üretilen bir orandır. Gini Katsayısının küçük olması, daha adaletli bir gelir dağılımının göstergesidir. Gelir dağılımını anlamak, bir ekonominin sağlığı ve toplumsal refahı için hayati önem taşır. Denge ve adalete ulaşmak, gelirin sadece belirli bir kesimde toplanmadığı, ancak geniş bir yelpazede dağıldığı bir ekonomik sistem hedefidir. Gini katsayısı ve Lorenz eğrisi, bu hedefe ulaşmak için kullanılan araçlardır ve ekonomistlere, politika yapıcılara ve toplum liderlerine gelir adaleti konusunda rehberlik sağlar. Bu çalışma, Türkiye'nin gelir dağılımının İskandinav ülkeleriyle karşılaştırılması üzerine bir değerlendirme sunmaktadır. Gini katsayısı gibi önemli bir ölçüt kullanılarak yapılan karşılaştırmalar, Türkiye'nin gelir dağılımının daha adaletsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Gelir eşitsizliğinin az olduğu bilinen İskandinav ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin daha yüksek bir Gini katsayısına sahip olduğu görülmüştür. Çalışma, Türkiye'nin gelir dağılımını daha adil hale getirmek için çeşitli politika önerileri sunmaktadır. Bu öneriler arasında eğitim ve işgücü politikalarının güçlendirilmesi, sosyal yardımların genişletilmesi, vergi politikalarının yeniden yapılandırılması ve uluslararası işbirliği vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'nin gelir dağılımını daha adil hale getirme çabalarının toplumsal refah için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmada Gini katsayısı düşük olan dört ülke (İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya) ve Türkiye' nin Gini katsayıları karşılaştırılmıştır. İskandinav ülkeleri genel olarak gelir eşitsizliğinin az olduğu ve refah

ISBN: 978-625-6283-13-8

politikalarının güçlü olduğu ülkelerdir. Çalışmada Türkiye bu ülkelere ne kadar uzak veya yakın olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Gini katsayısı, Gelir dağılımı, Refah Politikaları

GİRİŞ

Gelir dağılımı, bir toplumun veya ekonominin en önemli ölçütlerinden biridir ve genellikle gelir dağılımındaki adalet ve eşitlik üzerine yoğunlaşır. Bu konuda kullanılan birkaç araçtan biri Gini Katsayısıdır. Gini Katsayısı, gelir veya servet dağılımının eşitsizliğini ölçen bir istatistiksel ölçüdür. Genellikle 0 ile 1 arasında bir değer alır; 0 tam eşitlik (herkesin aynı gelire sahip olduğu) ve 1 tam eşitsizlik (tüm gelirin tek bir kişide toplandığı) anlamına gelir.

Gini Katsayısının anlaşılması için Lorenz eğrisi önemli bir araçtır. Lorenz eğrisi, bir ekonomideki gelir dağılımının grafiğidir. X ekseninde kümülatif nüfus yüzdesi, Y ekseninde ise kümülatif gelir yüzdesi yer alır. Eğer gelir eşit olsaydı, Lorenz eğrisi 45 derecelik bir doğru olurdu. Ancak gerçekte, bu doğru altında kalan alan, gelir eşitsizliğini gösterir. Dolayısıyla, Gini Katsayısı, Lorenz eğrisinin eğimine dayanarak hesaplanır.

Gelir dağılımını anlamak, bir ekonominin sağlığı ve toplumsal refahı için hayati önem taşır. Denge ve adalete ulaşmak, gelirin sadece belirli bir kesimde toplanmadığı, ancak geniş bir yelpazede dağıldığı bir ekonomik sistem hedefidir. Gini katsayısı ve Lorenz eğrisi, bu hedefe klaşmak için kullanılan araçlardır ve ekonomistlere, politika yapıcılara ve toplum liderlerine gelir adaleti konusunda rehberlik sağlar.

Yapılan çalışmada gelir dağılımının diğer ülkelere nispeten daha adil dağıldığı 5 ülke ve Türkiye Gini katsayı karşılaştırılması yapılmıştır. Gini katsayı verileri Dünya Bankasından alınmıştır. 6 ülke için açıklanan en geniş tarih aralığı 2007-2018 olduğundan bu tarih aralığındaki veriler kullanılmıştır. Veriler yorumlandıktan sonra Türkiye ve diğer ülkeler arasındaki Gini katsayı farklılığının nedenleri üzerinde durulmuştur.

Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı, ülkede kazanılan milli gelirin belirli bir dönemde toplumsal gruplar, bireyler, üretim ögeleri arasındaki dağılımına denir. Başlıca gelir dağılım türleri; sektörel, kişisel, fonksiyonel ve bölgesel gelir dağılımıdır.

Sektörel gelir dağılımı; sanayi,tarım ve hizmet sektörünün milli gelirden aldığı payları gösterir.

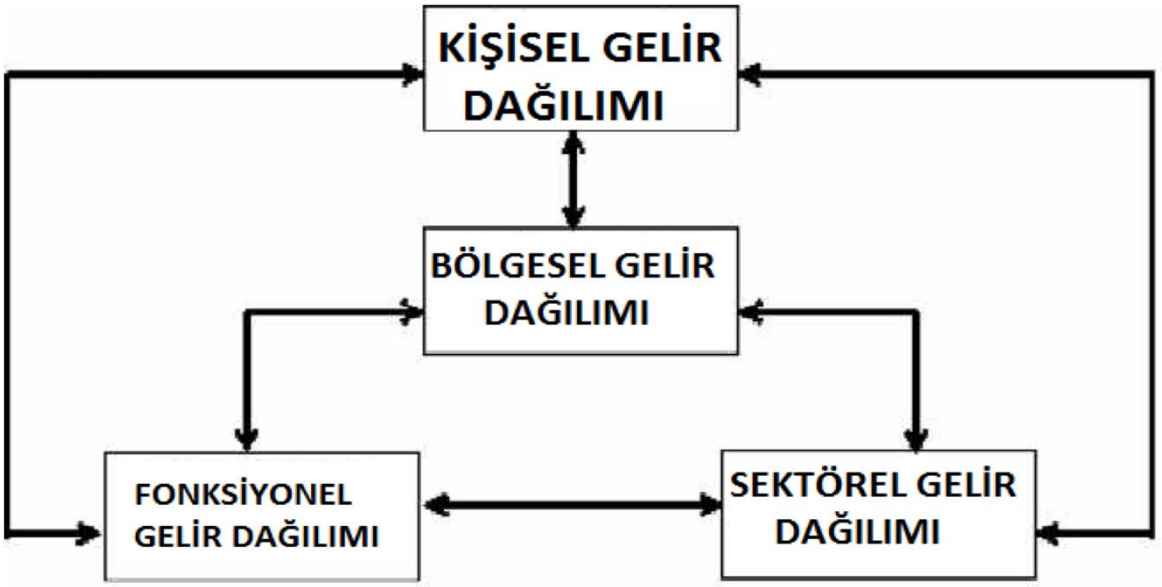
Kişisel gelir dağılımı; ulusal gelirin tüketici birimleri ve kişiler arasındaki dağılımı gösterir. Bireylerin elde ettikeri gelirler sıralanır. En düşük ve en yüksek gelir grupları arasında fark oluşmasına sebep olan nedenler incelenir. Bu sıralama sonucu ülke nüfusu 5 bölüme ayrılır. Her grubun geliri hesaplanarak tüm nüfusa düşen gelir yüzdesiyle karşılaştırma yapılır.

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim aşamaları sonucu ortaya çıkan gelirin üretim faktörleri atasındaki bölüşümünü gösterir. Bunun sonucunda üretim faktörü sahipleri kar, ücret, faiz ve rant kazanır. Bu paylar fonksiyonel gelir dağılımını oluşturur.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Bölgesel gelir dağılımı; milli gelirin coğrafi bölgelere nasıl dağıldığını gösterir. Bazı bölgeler yüksek pay alırken bazı bölgeler gelirden daha düşük pay almaktadır (Altınışık & Peker, 2008).

Şekil 1: Gelir Dağılım Türleri Arasındaki İlişki

Kaynak: Yaşar UYSAL, (2007), "Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Bağlamında Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler,", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9 Sayı:2, 255.

Gelir dağılımı türleri ayrı ayrı açıklansa da türlerin kendi içinde birbirlerini de etkilemektedir. Bu durum yukarıdaki şekilde gösterilmiştir. Tüm sektörler diğer üç sektörden de etkilenmektedir.

Literatürde gelirin eşit dağılıp dağılmadığını ölçmek için birçok yöntemden söz edilmiştir. Bunlardan en çok kullanılan Lorenz Eğrisi, Pareto Katsayısı, Yüzde Paylar Analizi, Gini katsayısı ve Ters U Hipotezidir. Çalışmanın konusu dahilinde aşağıda Lorenz Eğrisi ve Gini katsayısı açıklanmıştır (Günel, 2019).

Lorenz Eğrisi

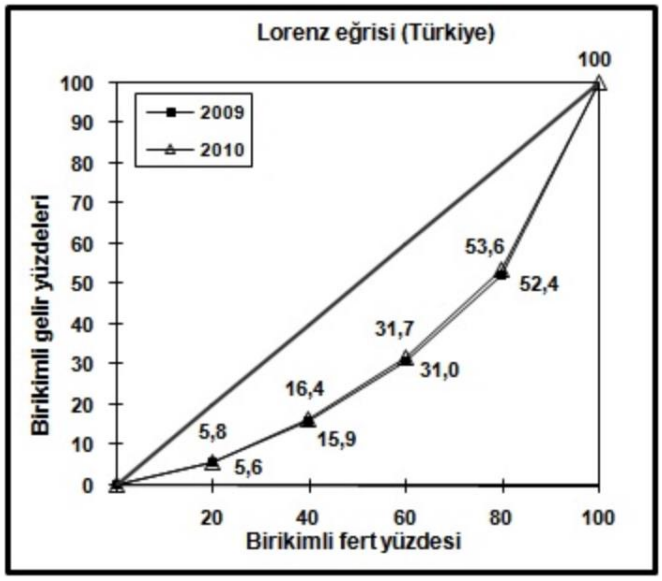
Lorenz eğrisi, bir ülkenin nüfusunu gelir açısından sıraladığımızda, en alttaki yüzde kaçının toplam gelirin ne kadarına sahip olduğunu gösterir. Bu eğri, genellikle düz bir eğri ile tam gelir eşitliğini temsil ederken, gerçek dağılım eğrisi ise Lorenz eğrisinin altında kalır. Gini katsayısı, bu iki eğri arasındaki alanın, tam eşitlik durumuna göre olan alanın yüzdesi olarak hesaplanır.

Lorenz eğrisi, gelir dağılımını diyagram üzerinde gösteren bir grafiktir. Eğride dikey eksen, ülkenin kişisel gelir yüzdesini göstermektedir. Eğrideki yatay eksen ise nüfus yüzdesini temsil eder. Aşağıdaki şekle göre yatay eksenle 45 derece açı oluşturan doğru, mutlak eşitlik doğrusudur. 45 derece doğrusunun

ISBN: 978-625-6283-13-8

altında kalan eğri ise Lorenz eğrisidir. Gelir dağılımında adelet azaldıkça Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik doğrusuna yaklaşmaktadır. Bununla birlikte 45 derece doğrusu ve Lorenz eğrisi arasında kalan alan küçülecektir. Tam tersi durumda ise mutlak eşitlik doğrusu ve lorenz eğrisi birbirinden uzaklaşacak ve aradaki alan büyüyecektir (Arınç & Dökmen, 2022). Şekil 2'de Türkiye Lorenz Eğrisi gösterilmiştir.

Şekil 2: Lorenz Eğrisi

Kaynak: TÜİK, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-and-Living-Conditions-Survey-2010-8661, 25.02.2024

TUİK'in açıkladığı verilere göre ortalama hanehalkı kullanılabilir gelir, yıllık 22 063 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam gelir içindeki en yüksek orana sahip olan gelir ise maaş-ücret gelirine aittir. Bu oran % 43,7'dir. Yine TUİK verilerine göre nüfusun % 16,9'lık kısım, yoksulluk sınırını geçememiştir (TÜİK, 25.02.2024).

GİNİ KATSAYISI

Gini katsayısı, ülkedeki servet ve gelir dağılımlarının adeletli dağılıp dağılmadığını ölçen bir istatistiksel araçtır. Gini katsayısı genel olarak politika, ekonomi, sosyoloji gibi disiplinlerde kullanılan bir katsayıdır. Gini katsayısı, gelir dağılımındaki adaletsizlik ölçüsü olarak kullanıldığından oldukça öneme sahiptir. Gini katsayısı 0' dan küçük 1'den büyük bir değer alamaz. Bir ülkenin gelir dağılımı diğer ülkelere kıyasen daha adaletliyse bu katsayı 0'a yaklaşır. Gelir dağılımı eşitliği bozuldukça Gini katsayısının değeri artar ve 1'e yaklaşır. Gini katsayısı hesaplaması Lorenz eğrisi üzerinden yapılır (Dumlu, & Aydın, 2008).

Gini katsayısının önemi, gelir dağılımının adaleti ve toplumsal refahın sürdürülebilirliği açısından büyüktür. Daha düşük bir Gini katsayısı, genellikle daha adil bir gelir dağılımını ve daha sağlam bir

ISBN: 978-625-6283-13-8

toplumsal dokuyu işaret ederken, yüksek bir Gini katsayısı ise sosyal gerilimlerin artabileceği ve ekonomik büyümenin daha sınırlı olabileceği bir ortamı işaret eder (Yazgan, 2018).

Küreselleşmenin giderek hızlanmasıyla birlikte rekabet giderek artmış, Pazar bulma yarışı şiddetlenmiştir. Bu durum ülkelerde (gelişmiş ülkelerde dahil) bir takım çevreyi koruyucu ve sosyal maliyetleri azaltmaya neden olmuştur. Buna ek olarak uluslararası rekabette gözden çıkarılan ilk maliyet de ücret olduğundan sendikaların gücünün gerilemesine neden olmuştur. (Yolsal & Yorulmaz, 2019). Küreselleşmenin bir başka sonucu, 1990'lı yıllarda başlayan ve giderek artmaya devam eden sermaye hareketliliği ve likidite genişlemesidir. Bu durumla birlikte gelişmekte olan ülkelerine giren sermaye akımları özel kaynaklı kısa vadeli sermayenin arttığı görülmüştür. Bu durum ekonomilerin istikrarsız büyümesine ve kırılgan yapıya sahip olmasına neden olmaktadır. Bu gelişme için hazır olmayan az gelişmiş ülkelerde bu durum, adaletsiz gelir dağılımının artmasına neden olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte gelir dağılımı adaletsizliği tüm ülkelerde artsa da ülkeden ülkeye bu durum değişiklik göstermektedir (Argun, 2017). Gelir dağılımı adaletsizliği konusunda bize fikir veren Gini katsayısı beş ülke için Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 1: 5 Ülkenin Gini Katsayı Verileri

TARİH	TÜRKİYE	İSVİÇRE	NORVEÇ	DANİMARKA	FİNLANDİYA
2007	38,4	34,3	27,1	26,2	28,3
2008	39	33,8	27	25,2	27,8
2009	39	32,9	26,2	26,7	27,5
2010	38,8	32,6	25,7	27,2	27,7
2011	40	31,7	25,3	27,3	27,6
2012	40,2	31,6	25,7	27,8	27,1
2013	40,2	32,5	26,4	28,5	27,2
2014	41,2	32,5	26,8	28,4	26,8
2015	42,9	32,3	27,5	28,2	27,1
2016	41,9	33	28,5	28,2	27,1
2017	41,4	32,7	27	28,7	27,4
2018	41,9	33,1	27,6	28,2	27,3

Tablo 1'te Gini katsayısının düşük olduğu ve bununla birlikte gelir dağılımı adaletinin yüksek olduğu 4 ülkeyle Türkiye kıyaslanmıştır. Seçilen ülkeler İsviçre, Norveç, Danimarka ve Finlandiya'dır. Tablo 1 2007-2018 tarihleri arası Gini katsayı verilerini ifade eder. Bu tarihlerin seçilmesinin sebebi 5 ülke için açıklanmış ve ortak olan en geniş aralığı elde etmektir. Tablo 1'e baktığımızda Türkiye günümüze yaklaştıkça Gini katsayısının arttığı görülmüştür. Diğer dört ülkede Gini katsayısının seneler içinde ortalama belli değer üzerinde oynadığı görülmektedir. İsviçre, %33'lerde seyrederken diğer ülkeler ortalama %27-28 aralığında değişmiştir. Tablo 1'e göre Türkiye bu ülkelerle kıyaslandığında yaklaşık %10' luk bir fazlalığa

ISBN: 978-625-6283-13-8

sahiptir. Bunun nedenlerinden biri küreselleşmenin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki gelir dağılımını bozma yönünde etkisinin olmasıdır. Bununla birlikte gelir dağılımı politikasının yanlış uygulanması sonucu da bu durumun nedenidir. Türkiye'de gelir dağılımının daha adil olabilmesi için uyguladığı bazı politikalar aşağıdaki gibidir.

Türkiye'de çeşitli sosyal yardım ve destek programları bulunmaktadır. Bu programlar, düşük gelirli ailelere nakit transferi, gıda yardımı, sağlık hizmetleri gibi destekler sağlayarak gelir dağılımının daha adil olmasına katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'de vergi politikaları gelir dağılımını etkileyen bir diğer önemli faktördür. Vergi reformları aracılığıyla, yüksek gelirli bireylerin vergi yükü artırılabilirken, düşük gelirli kesimlere vergi indirimleri veya muafiyetler sağlanabilir.

Eğitim ve iş gücü politikaları, gelir eşitsizliğini azaltmada önemli bir rol oynar. Eğitim fırsatlarının genişletilmesi ve nitelikli iş gücü yetiştirme programları, düşük gelirli bireylerin iş gücüne katılımını artırabilir ve gelir farklarını azaltabilir (Turgut, 2019).

Türkiye'de sosyal güvenlik ve emeklilik sistemleri, yaşlılık ve dezavantajlı grupların yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik önemli araçlardır. Bu sistemler, gelir güvencesi sağlayarak sosyal yardım ağını güçlendirir ve gelir dağılımının daha dengeli olmasına katkıda bulunur (Çalışkan, 2010).

Türkiye'de gelirin görece adaletsiz dağıldığı görülmektedir. Dünya üzerinde gelir dağılımının adil dağılmaması üzerine çalışmalar 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. 1970 öncesi dönemde çoğu ülkenin Gini katsayısı 0'a yakındı. Kapitalist sistemin benimsenmesi ve uygulanması ve buna ek olarak petrol krizi ile çoğu ülkede ekonomik ve siyasi değişimler gerçekleşmiştir. Bu değişiklerle birlikte gün ve gün gelir dağılımı adaletsizliği artan bir seyir izlemiştir. Bununla birlikte Türkiye'de alınan 24 Ocak kararlarıyla ithalata dayalı ekonomiye geçiş, Türkiye'nin gelir dağılımını daha çok bozmuş ve Gini katsayısını arttırmıştır (Danışoğlu, 2004). Genel olarak gelir dağılımını bozan etkenler; ülke ekonomisi istikrarı, ülkenin büyüme oranı, küreselleşme, göç, servet dağılımı ve emeğin dağılımıdır (Filiztekin & Çelik, 2010).

Türkiye ile karşılaştırma yapılan ülkelerin gelir dağılımında nispeten daha adil olmasının nedenleri aşağıda sıralanmıştır;

Seçilen ülkelerde, genellikle daha fazla sosyal hareketlilik ve fırsat bulunur. Bu, bireylerin sosyal sınıf veya ekonomik arka planlarına bakılmaksızın kendi ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirebilecekleri anlamına gelir. Örneğin, girişimcilik fırsatları, eğitim ve iş piyasasında hareketlilik gibi faktörler, gelir dağılımının daha adil olmasına katkı sağlar.

Eğitim ve yeteneklerin eşitliği seçilen ülkelerde genellikle daha yüksek standartlara sahiptir. Eğitim olanaklarının geniş olması, bireylerin yeteneklerine ve çabalarına dayalı olarak işgücü

ISBN: 978-625-6283-13-8

piyasasına katılma şanslarını artırır. Eğitim sistemindeki eşitlik, insanların daha iyi işlere ve dolayısıyla daha yüksek gelirlere erişimini sağlar.

Seçilen ülkeler genellikle işçi haklarını koruyan yasal düzenlemelere sahiptir. Bu düzenlemeler, işçilerin adil ücret almasını, güvenli çalışma koşullarına sahip olmasını ve işverenlerin sömürüye karşı korunmasını sağlar. Ayrıca, minimum ücret yasaları da düşük gelirli işçilerin yaşam standartlarını iyileştirebilir.

Seçilen ülkeler genellikle kapsamlı sosyal yardım ve refah programlarına sahiptir. Bu programlar, düşük gelirli veya dezavantajlı gruplara yardım etmek için tasarlanmıştır. Örneğin, işsizlik sigortası, sosyal yardımlar, sağlık hizmetleri gibi destekler, gelir eşitsizliklerini azaltmaya yardımcı olur.

Seçilen ülkelerdeki vergi politikaları genellikle gelir dağılımını düzeltmeye yöneliktir. Özellikle, ilerici vergi sistemi yoluyla, daha yüksek gelire sahip olanlar daha fazla vergi öderken, daha düşük gelire sahip olanlar için vergi muafiyetleri veya vergi indirimleri sağlanır. Bu şekilde, vergi politikaları gelirin yeniden dağıtılmasına yardımcı olur (Güzel, 2018).

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye'nin gelir dağılımının İskandinav ülkeleriyle karşılaştırılması üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Gini katsayısı gibi önemli bir ölçüt kullanılarak yapılan karşılaştırmalar, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve adaletsizlik üzerine ışık tutmaktadır. İskandinav ülkeleri genel olarak gelir eşitsizliğinin az olduğu ve refah politikalarının güçlü olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin bu ülkelerle karşılaştırıldığında daha yüksek bir Gini katsayısına sahip olduğu görülmüştür, bu da Türkiye'de gelir dağılımının daha adaletsiz olduğunu göstermektedir.

Gelir dağılımının adil ve dengeli olması, bir ekonominin sağlıklı büyümesi ve toplumsal refahın artması için önemlidir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin gelir dağılımını daha adil hale getirmek için çeşitli politika önerileri sunulabilir. Özellikle, eğitim ve işgücü politikalarının güçlendirilmesi, sosyal yardımların ve refah programlarının genişletilmesi, vergi politikalarının yeniden yapılandırılması ve işçi haklarının korunması gibi adımlar, gelir dağılımının daha dengeli hale gelmesine katkı sağlayabilir.

Ancak, Türkiye'nin gelir dağılımındaki adaletsizlikle mücadele etmek için sadece iç politika önlemleri yeterli olmayabilir. Küresel ekonomik dengesizlikler, uluslararası ticaret ve sermaye hareketleri gibi faktörler de gelir dağılımını etkileyebilir ve bu nedenle uluslararası işbirliği ve koordinasyon da gereklidir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin gelir dağılımını daha adil hale getirmek ve toplumsal refahı artırmak için çeşitli önlemler alınabilir ve uluslararası işbirliği önemli bir rol oynayabilir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar, gelir adaleti ve toplumsal refahın sağlanması için önemli bir adım olacaktır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

KAYNAKÇA

Altınışık, İ., & Peker, H. S. (2008). Eğitim Ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi sosyal ve ekonomik araştırmalar dergisi, 2008(2), 101-118.

Arınç, B. O. Z., & Dökmen, G. (2022). Türkiye'de Vergi Ve Transfer Politikalarının Gelirin Yeniden Dağılımına Etkisi: Lorenz Eğrileri İle Bir Analiz. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 12(24), 389-416.

Argun, A. İ. (2017). Finansal Gelişme ve Gelir Eşitsizliği. Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 61-74.

Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. In Journal of Social Policy Conferences (No. 59, pp. 89-132). Istanbul University.

Çelikel Danışoğlu, A. (2004). Küreselleşmenin gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerindeki etkileri.

Dumlu, U., & AYDIN, Ö. (2008). Ekonometrik Modellerle Türkiye Için 2006 Yili Gini Katsayisi Tahmini. Ege Akademik Bakış Dergisi, 8(1).

Filiztekin, A., & Çelik, M. A. (2010). Türkiye'de bölgesel gelir eşitsizliği. Megaron, 5(3), 116-127.

Günel, T. (2019). Türkiye'de dolaylı ve dolaysız vergilerin gelir dağılımına etkisi: Ekonometrik bir uygulama. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 14(55), 277-287.

ISBN: 978-625-6283-13-8

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-and-Living-Conditions-Survey-2010-8661, 25.02.2024

https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI, 25.02.2024

Turgut, A. Ş. (2019). Türkiye'deki Gelir Eşitsizliğinin Toplumsal Cinsiyet, Kadının İstihdamı ve Kadın Yoksulluğu Açısından Değerlendirilmesi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(38), 315-329.

Yazgan, Ş. (2018). Kamu Yatirimlari Dağiliminin Gini Katsayisi Ile Ölçülmesi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1999-2017). *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 35-44.

Yolsal, H., & Yorulmaz, Ö. (2019). Gini Katsayısı ile Türkiye'deki Üniversitelerin Araştırma Çıktıları Arasındaki Farkın Değerlendirilmesi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(3), 59-82.

ISBN: 978-625-6283-13-8

TÜRKİYE'NİN EKONOMİK GÖSTERGELERİNİN ZAMAN SERİSİ VERİ MADENCİLİĞİ İLE TREND ANALİZİ

İpek BUDAK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

ipekbudakk445@gmail.com – 0009-0006-9250-4565

Burcu MESTAV

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

burcumestav@comu.edu.tr - 0000-0003-0864-5279

ÖZET

Ekonomi uzmanları yıllar boyunca ülkelerin ekonomik durumları ve gelişmişlikleri hakkında bilgi veren bazı göstergelerden yararlanarak bir ülkenin ekonomik durumu hakkında çıkarımlarda bulunmak için uğraşmışlardır. Bu amaçla farklı yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Ekonomik göstergelerin zaman içinde değişiminin pek çok sebebi olmakla beraber en fazla etkileyen faktör sosyo-politik faktörlerdir. Türkiye'de 1970'lerin ortasından itibaren birçok sosyo-politik ve sosyo-ekonomik olay yaşamıştır. Çalışma, Türkiye'nin ekonomik göstergelerinin 1960' dan 2021'e kadar nasıl bir eğilim gösterdiğini belirlemek için zaman serisi veri madenciliği aracılığı ile trend analizini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Böylece varsa bir kalıp/eğilim tespit edilebilir ve gelecekte olası değişimlerde ekonomik göstergelerin nasıl tepki verebileceğine dair bir öngörü sunulabilir. Ekonomik göstergelerdeki değişimler olası bir ekonomik krizin sinyallerini tespit etmesi açından da önem arz etmektedir. Ekonomik krizlerle ile ilgili önemli alt başlıklardan biri de kriz sinyallerinin başarılı biçimde tespit edilmesidir. Bu bağlamda çalışmanın ana amacından elde edilen sonuçlara göre, ekonomik göstergelerin eğilimi, olası kırılma noktalarının tahmini ve geçmiş olası durumlardaki ekonomik kriz davranışlarına ait kalıplardan yararlanarak kriz sinyalleri öngörüldü. Çalışma sonucunda kriz uyarı göstergeleri olarak sıklıkla kullanılan toplam Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), işsizlik oranı, kişi başına GSMH ve yıllık enflasyon oranı değişkenlerinin gösterge olarak kullanılabilecekleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Ekonomik kriz, Veri Madenciliği, Zaman Serileri

ISBN: 978-625-6283-13-8

İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ KİŞİSEL VERİ TOPLAMASI KAPSAMINDA KİŞİSEL VERİLERİN KAYDEDİLMESİ VE ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİNİ İHLAL SUÇU

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ, Alican UZUN

Selçuk Üniversitesi, av.alicanuzun@gmail.com - 0000-0002-6011-948X

ÖZET

Gelişen ve değişen teknoloji ile birlikte hem ülkemizde hem de tüm dünya da gözler hava ve uzay alanında gerçekleştirilebilecek yeni teknolojilerle yaşanabilecek olaylara çevrilmiştir. Bu durum havacılık ve uzay alanında başta insansız araç sistemleri olmak üzere birçok yeni teknolojinin ya da inovasyonun gelişmesine de vesile olmuştur. Bu gelişim ve değişimlerin en önemlisi de insansız hava araçları üzerinde gerçekleşmiştir. Ülkemizde de son zamanlarda özel ya da kamu tüzel kişilik ve girişimleriyle birbirinden farklı düzey ve yetkinliklerde insansız hava araçları geliştirilmiştir. Sivil ve askeri alanda birbirinden çeşitli görevlerde kullanılabilecek insansız hava araçları üretilmiştir. Elbette bu görevlerin gerçekleştirilebilmesi için de insansız hava araçlarının üzerine takılıp yerleştirilebilen, yeri gelince fotoğraf, video çekebilen, birbirinden çeşitli ısı, renk ve cins gibi birçok bilgiyi tespit ederek işleyebilen, faydalı yük dediğimiz eşyaların da geliştirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Faydalı yük olarak adlandırdığımız bu eşyalar ise kullanılma amaçları dâhilinde yapması gereken görevler, işlediği bilgiler dışında kişilerin fark etmediği ya da edemeyeceği şekilde uzaktan ya da yakından olacak vaziyette, olmadık zamanlarda yaşanılan anları da kaydederek kişileri belirli ya da belirlenebilir kılan ve gerçek kişilerin tespit edilebilmesini sağlayan kişisel verileri işleyerek kişilerin özel hayatlarının gizliliğinin ihlal edilmesine sebep olmaktadır. Nitekim bu durum; gerçekleşen işlenme faaliyetiyle, kişilerin hem kişisel verisi işlenirken hem de sonrasında belki hiç haberi olmayacak kişisel verisi işlenmiş bir ilgili kişi olarak verisini işleyen veri sorumlusu ya da veri işleyenden habersiz bir halde muhatap bulamayarak haklarını savunamayacağı, haksız fiilin gerçekleştiği bir ortamın oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple İHA'lar her ne kadar teknolojinin gelişmesine katkı sağlasa da kişisel verilin korunması ve bu bağlamda özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmemesi için kullanım sırasında yeterli denetim, gözetim ve kontrolü sağlayabilecek yasa ve kuralların olmaması kişisel verilerin korunmasını ihlal edebileceği gibi TCK'nın 134-135. maddelerindeki özel hayatın gizliliğini ihlal ve kişisel verilerin kaydedilmesi suçunu da oluşturacaktır. Dolayısıyla İHA'ların işlemiş olduğu kişisel verilerin, özel hayatın gizliliğini ihlal ve kişisel verilerin kaydedilmesi suçunu oluşturmaması için öncelikle İHA'ların hukuka aykırı kişisel veri işlemesinin önüne geçebilecek bir düzenleme yapılmalıdır. Akabinde ilgili kişilerin veri sorumlusunu tespit edebilecekleri ve veri sorumlusuna karşı haklarını kullanabilecekleri bir sistem oluşturulmalıdır.

Anahtar Kelimeler : İnsansız hava araçları, Kişisel veri, Kişisel verilerin kaydedilmesi, Özel hayatın gizliliği

ISBN: 978-625-6283-13-8

UNMANNED AERIAL VEHICLES AND THE OFFENSE OF RECORDING PERSONAL DATA AND VIOLATING PRIVACY IN THE CONTEXT OF PERSONAL DATA COLLECTION

GRADUATE STUDENT, Alican UZUN

Selcuk University, av.alicanuzun@gmail.com - 0000-0002-6011-948X

ABSTRACT

With the evolving and changing technology, the attention both in our country and worldwide has shifted towards events that can be realized in the field of aviation and space with new technologies. This situation has led to the development of many new technologies or innovations, especially in the aviation and space sector, primarily unmanned aerial vehicle systems. The most significant of these developments and changes have occurred in unmanned aerial vehicles. In recent times in our country, unmanned aerial vehicles have been developed by various private or public entities and initiatives, each with different levels of expertise and capabilities. Unmanned aerial vehicles capable of fulfilling a wide range of tasks in both civilian and military sectors have been manufactured. Of course, in order to accomplish these tasks, it has become inevitable to develop payload systems, also known as useful loads, which can be attached and installed onto unmanned aerial vehicles. These payloads are capable of capturing photographs and videos when necessary, as well as detecting and processing various types of information such as heat, color, and species diversity. The items we refer to as useful loads, within the scope of their intended use, record moments that occur remotely or up close, at unexpected times, in addition to performing their designated tasks and processing information. By processing personal data, including moments that individuals may not notice or be able to notice, these payloads enable the identification of specific or identifiable individuals, thus leading to the violation of individuals' privacy in their personal lives. Indeed, this situation leads to the creation of an environment where the rights of the data subject, both during the processing of their personal data and afterward, as a data subject whose personal data may have been processed without their knowledge, cannot be defended due to the inability to identify the data controller or data processor responsible for the processing activity. This results in the occurrence of wrongful acts within an environment where the affected individuals cannot assert their rights. Therefore, although UAVs contribute to the advancement of technology, the absence of adequate laws and regulations that can ensure sufficient oversight, supervision, and control during their use can lead to the violation of personal data protection and, in this context, the infringement of privacy. This absence could potentially constitute offenses such as the violation of privacy and the unauthorized recording of personal data, as stipulated in Articles 134-135 of the Turkish Penal Code. Therefore, in order to prevent the violation of privacy and the unauthorized recording of personal data by UAVs, it is essential to enact regulations that can effectively prevent the unlawful processing of personal data by UAVs.Subsequently, a syste m should be established wherein relevant individuals can identify the data controller and exercise their rights against the data controller.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Keywords : Unmanned aerial vehicles, Personal data, Saving personal data, Privacy of private life

GİRİŞ

Gelişen teknoloji ve değişen ihtiyaçlar, hava araçlarının insansız olmasına sebep olmuş ve böylelikle günümüzde birçok alanda hayatımızın bir parçası haline gelecek ve insanların gördüğünde insansız olarak uçan bir aracı garipsemeyecek hale getirecek İnsansız Hava Araçları (İHA)'nın doğmasına sebep olmuştur.

İHA'larda teknolojinin her noktasında olduğu gibi öncelikle askeri amaçlar için kullanılmış fakat daha sonra sivil amaçlı kullanımları da artırarak insan hayatı açısından önemli bir noktada, vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir.

Öyle ki; İHA'ların sivil amaçlı kullanımları her geçen gün artarak devam etmektedir. Zira hızla gelişen teknoloji İHA'ları daha kolay ulaşılabilir kılmaktadır. Lakin gelişen teknoloji ile çeşitli seçenek, fiyat ve fırsatlarla sunulan ve kullanımının her geçen gün aratarak birbirinden farklı sorunlara, tehditlere ve ihlallere sebep olan İHA'lara karşı düzenlenmesi gereken mevzuatlar için aynı hızlı gelişimden söz edememekteyiz.

Dolayısıyla bu durum hem teknolojiye yetişmeye çalışmak için düzenlenen mevzuatların, başarısız olmasına hem de eksik düzenlenen ve standardı olmayan mevzuatların da araştırmaların, geliştirmelerin ve çalışmaların önüne engel oluşturmaktadır.

Bu sebeplerle araştırma konusu olan İHA'ların veri toplamasının özel hayat gizliliğini ihlal etmesi sorununu analiz etmek için gerekli olan; ulusal mevzuat, literatür, ilgili ilke ve kurallardır. Bu sebeple çalışmada nitel-kalitatif bilimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma, konuya ilişkin soruna çözüm üretme ve hukuksal bir değerlendirme niteliği taşımaktadır. Bu sebeple çalışmada İHA'lara ilişkin kullanılan tanımlar anlatılmış ve İHA'ların kullanım alanları incelenmiştir. İHA ile ilgili ulusal mevzuat gözden geçirilerek İHA'ların hukuki niteliği kapsamında açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Yapılan inceleme ve analizler dâhilinde araştırma konusu olan İHA'ların veri işlemesi bağlamında kişisel verilerin korunması ve özel hayat gizliliği hakkına ilişkin hukuki değerlendirmeler neticesinde araştırma konusu ile ilgili hususa yönelik çözüm sunulmuştur. Böylelikle İHA mevzuatındaki ve uygulamada yer alan eksikliklere dikkat çekilmiş; özellikle kişilerin haklarını arayabilecekleri yolların oluşturulabilmesi için teknik anlamda fikir önerileri de verilerek ilgili soruna yönelik çözüm yöntemlerinin var olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

İHA KAVRAMI VE TEMEL UNSURLAR

İHA Tanımı

İnsansız hava araçları sistemlerinin tarihsel süreç içerisinde çok farklı isimlendirmeleri tanımlamaları olmuştur.[40] Bu isimlerden dünya üzerinde en çok bilineni de Amerikalıların,

[40] **ALTUN,** Çağlar, Silahlı/İnsansız Hava Aracı sistemleri Hukuku, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s.66.

ISBN: 978-625-6283-13-8

İngilizlerin geliştirdiği "Queen Bee" isimli insanlı hava uçağının insansız hedef uçağına dönüştürülmesi[41] üzerine, kullanmış olduğu isim Drone'dur.[42]

Öte yandan dünyada UAV, UAS, ROA, RPA, RPV ve RPAS gibi kavramlar kullanılmakla birlikte İHA'nın İngilizce karşılığı Unnamed Aerial Vehicle (UAV), insansız hava aracı sistemlerinin İngilizce karşılığı ise Unmanned Aircraft System (UAS) olup en fazla tercih edilen kavramın ise esasında "İnsansız Hava Aracı Sistemi" olduğu görülmektedir.[43] Zira ülkemizde de gerek askeri gerek sivil amaçlı kullanılan sistemler İHA sistemi olarak isimlendirilmektedir.[44]

Böylece sıklıkla kullanılan kavram olan İHA sistemlerini basit bir şekilde açıklayacak olursak; insan pilotun aracın içinde olmadığı ve bundan dolayı da insansız diye adlandırılan, uzaktan kumanda ile yönlendirilebilen, otonom ya da her ikisi bir arada işleyebilen, faydalı yükleri yüklenip çıkarabilen ve görev sonunda geri dönebilen araçlar olarak söyleyebiliriz.[45]

Diğer bir taraftan ise teknik anlamda "İnsansız Hava Aracı - Unmanned Aerial Vehicle (UAV)", insan iradesi doğrultusunda uzaktan kumanda, otomatik seyrüsefer cihazı, bilgisayar gibi otonom bir sistem marifetiyle işletilen, içinde veya üzerinde herhangi bir uçuş personeli olmaksızın havalanabilen ve havada seyredilebilen hava araçlarına verilen ortak addır.[46]

---

41 **PALİK,** Matyas, Brief history Of UAV Development, Repüléstudományi Közlemények 31(1):155-166,157. (https://www.researchgate.net/publication/333584348_Brief_history_of_UAV_development E.T.: 12/05/2024).

42 Ayrıntı için bkz., "Daha önce İngilizler tarafından geliştirilen ve adına "Queen Bee" (Kraliçe Arı) adı verilen radyo kontrollü İnsansız Hava Aracının benzeri 1936 yılında ABD Deniz Kuvvetleri tarafından geliştirilmiş ve bu sisteme, İngilizlere nispet yaparcasına, "erkek arı" anlamında gelen "Drone" ismi verilmiştir.", **ALTUN,** Çağlar, s.66; **KARAAĞAÇ,** Cengiz, İHA Sistemleri Yol Haritası Geleceğin Hava kuvvetleri 2016 – 2050, STM Mühendislik Teknoloji Danışmanlık A.Ş., s.11 (https://docplayer.biz.tr/15675496-Iha-sistemleri-yol-haritasi-gelecegin-hava-kuvvetleri-2016-2050-cengiz-karaagac.html E.T.:12/05/2024).

43 **ÖKTEM,** Elif, İHA'ların Küresel Boyuttaki Yasal Durumu ve Analizi, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, s.23.

44 **DİKMEN,** Mustafa, İnsansız Hava Aracı (İHA) Sistemlerinin Hava Hukuku Bakımından İncelenmesi, Savunma Bilimleri Dergisi, C.14, S.1, 145-176, s.147. (https://kho.msu.edu.tr/akademik/enstitu/Alp_SAVBEN_dergi/141/7.pdf E.T.:12/05/2024); **ÖZKAN,** Halid, İnsansız Hava Araçlarının/Drone'ların Türk Sivil Havacılık Hukukuna Göre Statüsü, Unsurları ve Ceza Hukuku Boyutuyla Güncel Sorunlar, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C.29, S.125, 2016, 341-386, s.344, (http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/App_Themes/TumDergiler/125.pdf E.T.: 12/05/2024); **ALTUN,** Çağlar, s.66.

45 **DEMİRAĞ,** İsmet, İnsansız Hava Araçları (Drone) ve Hukuk, 1. Baskı, Aristo Yayınevi, İstanbul 2020, s.13.; **KURT,** Şenol/**ÜN,** Oğuzhan, İnsansız Hava Araçları (İHA) Üzerine Hava Hukuku Açısından Bir Değerlendirme, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.10, S.2, 195-213, s. 197. (https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/426224 E.T.: 12/05/2024); **PAKKAN,** Baha/**ERMİŞ,** Murat, İnsansız Hava Araçlarının Genetik Algoritma Yöntemiyle Çoklu Hedeflere Planlanması, Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, C.4, S.3, 2010, 77-84, s.78. (https://www.researchgate.net/publication/281967039_Insansiz_Hava_Araclarinin_Genetik_Algoritma_Yontemiyle_Coklu_Hedeflere_Planlanmasi E.T.:12/05/2024)

46 **AKKURT,** Sinan Sami, Sivil Havayolu ile Yolcu Taşımacılığından Kaynaklanan Hukuki Sorumluluk, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2018, s.82-83; **YARDIMCI,** Gizem, İnsansız Hava Araçlarına Türk

ISBN: 978-625-6283-13-8

İHA'LARIN KULLANIM ALANLARI

Birçok teknolojik gelişmede olduğu gibi insansız hava araçlarının geliştirilmesi de askeri amaçlar için başlatılmıştır.[47] Dolayısıyla İHA'lar, tarihsel açıdan bakıldığında teknolojik gelişmelere de paralel olarak öncelikle askeri alanlarda kullanılmış[48] olsa da günümüzde sivil hayattaki uygulamalara kadar çok geniş bir görev spektrum[49] içerisinde çok farklı görevleri ve amaçları gerçekleştirmek için tasarlanan, kullanılan batarya tipine bağlı şekilde uçuş zamanı değişkenlik gösteren araçlar[50] olup bu araçların kullanım alanları ise her geçen gün daha da artmaktadır.[51]

Öte yandan İnsansız Hava Araçlarının kullanımı açısından her ne kadar insanlığa faydalı yanları varsa da insansız hava araçlarının fiziksel olarak varlıklarının oluşturabileceği yıkıcı etkilerinin yanı sıra, taşıdıkları, kimyasal, biyolojik ya da patlayıcı herhangi bir faydalı yük ile de güvenlik riskini açıkça tehdit edip; üzerinde yer alan çeşitli sensörler ile elde edebileceği verilerin de kişisel verilerin korunması hakkını ihlal edebileceği ihtimali ile birbirinden farklı riskleri bünyesinde barındırdığı unutulmamalıdır.[52]

Zira İHA'ların içerdiği risklerden kişisel verilerin işlenmesi ve özel hayatın gizliliği hakkını tehdit sorunu gibi hususlar aşağıda ayrıca anlatılacaktır.

Sivil Kullanım Alanları

İHA sistemlerinin sivil kullanım alanları aşağıda verilmiştir:[53]

Tarımsal uygulamalar (İlaçlama, sulama, haşere tespit vb.)
Güvenlik
Doğal afetler (Ölü/yaralı tespiti, ilaç ve malzeme taşınması, hasar tespiti, açık/kapalı yol tespiti vb.)
Reklam ve tanıtım

Mevzuatından Bir Bakış, journal of Aviation, C.3, S.1, 2019, 61-80, s.67. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/jav/article/555568 E.T.:12/05/2024).

47 **ÇÖMERT,** Resul/**AVDAN,** Uğur/**ŞENKAL,** Emre, İnsansız Hava Araçlarının Kullanım Alanları ve Gelecekteki Beklentiler, IV. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu (UZAL-CBS 2012), 16-19 Ekim 2012, Zonguldak, s.5. (https://www.researchgate.net/publication/292669083_Insansiz_Hava_Araclarinin_Kullanim_Alanlari_ve_Gelecekteki_Beklentiler E.T.:12/05/2024)

48 **DEMİRAĞ,** İsmet, s.31.

49 **EKMEKÇİOĞLU,** Alper/**YILDIZ,** Mete, İnsansız Hava Araçlarının Askeri ve Sivil Alanlarda Kullanımı: ABD ve Türkiye Örekleri ve Bazı Politika Önerileri, Türk İdare Dergisi, S.486, 2018, 169-227, s.171. (http://www.tid.gov.tr/Sayfalar/TumSayilar.aspx E.T.: 12/05/2024)

50 **TOPAL,** Abdurrahman/**AKPINAR,** Mücahit/**BEYHAN,** Hüseyin, Hale Sınıfı İnsansız Hava Aracı Teknolojisi ve Konvansiyonel (Geleneksel) Savaştaki Yeri, Türkiye İnsansız Hava Araçları Dergisi, C.3, S.1, 2021, 17-22, s.18. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/tiha/issue/62529 E.T.:12/05/2024)

51 **DWONKIN**, Anthony, Drones and Targetted Killing: Defining a Europe Position, European Council on Foreing Relations, London, 2013, s.2-3. (https://ecfr.eu/wp-content/uploads/ECFR84_DRONES_BRIEF.pdf E.T.:12/05/2024); **ÖKTEM,** Elif, s.38.

52 **DEMİRAĞ,** İsmet, s.32.

53 **ALTUN,** Çağlar, s.86-87; **ÖKTEM,** Elif, s.39-44.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Enerji hatlarının kontrolü (Korozyon tespiti, güvenlik vb.)
Petrol ve doğalgaz boru hatlarının kontrolü
Demiryollarının kontrolü
Sinema sektörü
Posta ve kurye dağıtım hizmetleri
Ambulans İHA (İlaç vb.)
Arama kurtarma
Emlak sektörü (Tanıtım)
Şehir Planlamacılığı/Haritacılık
Eğitim yardımcı malzemesi (Havacılık Sektörüne Yönelik Eğitimler kapsamında)
Orman yangınlarının tespit ve izlenmesi
Meteorolojik veri toplama
Atmosferik olayların tespit ve gözetlenmesi
Karayolları trafik denetimi
Doğal hayatın korunması vb.

Askeri Kullanım Alanları

İHA sistemlerinin sivil kullanım alanları aşağıda verilmiştir:[54]

İstihbarat, keşif ve gözetleme (Intelligence-Surveilance-Reconnaissance-ISR),
Hedef tespit, teşhis, tanıma ve izleme
Savaş alanı hasar tespiti
Elektronik harp
Mayın tespit ve imha
Sabit ve hareketli hedeflere doğrudan saldırı (Strike)
Kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer (CBRN) kirlenme tespiti
Röle görevleri
Erken ikaz
Sınır güvenliği
El yapımı patlayıcı tespiti
Meteoroloji/oşinografi görevleri
Psikolojik harekât görevleri
Muharebe arama/kurtarma
Lojistik ve kargo taşıma
Hedef uçak/helikopter
Sahte uçak/helikopter (Dekoy)

[54] **ALTUN,** Çağlar, s.218; **ÖKTEM,** Elif, s.38-39.

ISBN: 978-625-6283-13-8

İHA'LARIN HUKUKİ MAHİYETİ

Hava Aracı Kavramı

Hava aracıyla ilgili sözlük ve teknik anlamıyla birçok çeşitli tanım yapılmıştır.[55] Hava aracı İngilizce olarak (Aircraft) kavramı, sözlükte "uçak, helikopter veya diğer uçuşa elverişli makineler" olarak tanımlanmıştır.[56]

Hava aracının bir diğer tanımı da hava hukukunun temel konusunu teşkil eden ve hava hukuku ilişkilerinin doğmasında rol oynayan Türk Sivil Havacılık Kanunu'nda yapılmıştır.[57]

Türk Sivil Havacılık Kanunu'nun 3/b. maddesinde "'Hava Aracı' terimi: havalanabilen ve havada seyredebilme kabiliyetine sahip her türlü aracı," ifadesi ile tanımlanmıştır. Dolayısıyla söz konusu tarif gereğince hava aracının havalanabilme ve havada seyredebilme özelliğinin bulunması gereken unsurlarıdır.[58] Bu itibarla İHA'lar da daha önce yaptığımız tanımlar itibariyle de "havalanabilme" ve "havada seyredebilme" unsurlarını barındırdığından hava aracı tanımı kapsamında yer almaktadır.[59]

Türk Hukuk Sisteminde İHA'ların Hukuki Niteliği

İHA'ların hukuki niteliklerinin normal hava araçları ile aynı olduğunu ileri sürebiliriz.[60] Zira TSHK'nın "Hava Araçlarının Hukuki Niteliği" başlıklı 65. maddesinde "Bu Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, hava araçları menkul mal hükümlerine tabidir." ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla daha önce İHA'ların da hava aracı tanımı içerisinde yer aldığını belirttiğimiz üzere İHA'ların medeni hukuk genel kuralları ve hükümleri çerçevesinde menkul mal olarak kabul edileceği açıkça ortadadır.[61]

Bu sebeplerle açıkladığımız gerekçeler itibariyle de İHA'ların hava aracı olduğu konusunda hiçbir şüphe olmadığı kanaatinde olduğumuzdan SGHM tarafından tutulan sicile tescil edilen İHA2 ve İHA3 sınıfı İHA'ların hava aracı ipotek hükümlerince[62], diğer sınıf İHA'ların normal menkul mal rehni hükümlerine tabi olduğu söylenebilir.[63]

İHA İLE İLGİLİ ULUSAL MEVZUAT

Araştırma konusu kapsamında da bahsettiğimiz üzere hem dünyada hem de Türkiye'de artan İHA kullanımı berberinde belli düzenlemeleri ve kuralları da getirmek durumunda kalmıştır.

---

55 **ÖZKAN,** Halid, s. 346.

56 https://www.lexico.com/definition/aircraft (E.T.: 12/05/2024).

57 **SORGUCU,** Ayhan, Hava ve Uzay Hukuku, 5. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2019, s.46.

58 **SORGUCU,** Ayhan, s.46.

59 **AKKURT,** Sinan Sami, s.83; **ALTUN,** Çağlar, s.81.

60 **ALTUN,** Çağlar, s.82.

61 Hava araçlarının taşınır/menkul mal olduğu hususunda bkz. **ÖZKAN,** Halid, s.353; **SORGUCU,** Ayhan, s.48.

62 Hava araçlarının ipoteği hususunda bkz. **SORGUCU,** Ayhan, s.48.

63 **ALTUN,** Çağlar, s.83.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Dolayısıyla Türkiye'de de bu hususa ilişkin çalışmalar yapılmış, ülkede var olan mevzuatın yeniden incelenmesini ve hukuki anlamda değişime ve gelişmeye ayak uydurmayı da gerekli kılmıştır.

Bu sebeplerle bu başlığımız altında ulusal mevzuatta sivil ve askeri İHA kullanımı kapsamında uygulanan mevzuat ve hükümler hakkında bilgi verecek araştırma konumuzun esaslı sorununa ışık tutulacaktır.

Sivil İHA'lara İlişkin Mevzuat

TSHK'nın 3/d maddesindeki "Türk Sivil Hava Aracı" terimi: Devlet hava araçları tanımı dışında kalan ve mülkiyeti Türk Devleti'ne veya kamu tüzel kişilerine veya Türk vatandaşlarına ait araçları" ifade ile hava araçları arasında devlet ve sivil hava araçları olarak ayrıma gidilmiş olup devlet ve sivil hava araçları arasında bir ayrıma gidilerek sivil hava araçlarının tanımı yapılmış olmaktadır.[64]

Böylelikle daha önce de yaptığımız açıklamalar neticesinde İHA'lar da hava aracı kapsamında yer aldığından hangi İHA'ların devlet hangi İHA'ların sivil olduğu da tespit edilebilecektir.

Kaldı ki; sivil İHA'lara ilişkin ülkemizde iki farklı düzenleme yer almaktadır. Bunlardan biri TSHK 144. maddesinde yer almaktayken diğeri ise SGHM'nin çıkarttığı SHT-İHA talimatıdır.

Türk Sivil Havacılık Kanunu'nun "İnsansız Hava Aracı" başlıklı 144. maddesinde 10/11/2016 tarihinde yapılan değişiklik ile ilk defa İHA sistemlerine ilişkin bir düzenleme kanuna eklenmiştir.[65]

TSHK'nın 144. maddesinde yapılan değişiklik kapsamında; İHA satan şirketlerin sorumlu işleticileri ve yöneticilerine, satılan araç bilgileri ile satın alanların kimlik bilgilerini usulüne uygun bir şekilde tutmak ve azami kalkış ağırlığı 500 gr. (dâhil) üzerindeki İHA'larla ilgili

---

64 **AKKURT,** Sinan Sami, s.63.

65 THSK 144 m. hususunda bkz. "İnsansız Hava Aracı satan şirketlerin sorumlu işleticileri ve yöneticileri, satılan araç bilgileri ile satın alanların kimlik bilgilerini usulüne uygun şekilde tutmak ve azami kalkış ağırlığı beş yüz gram (dâhil) üzerindeki İnsansız Hava Araçları ile ilgili bilgileri, aynı gün içinde Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan kayıt sistemine kaydetmek zorundadır. Bu kayıtlar, suç işlenmesinin önlenmesi ve suç soruşturmalarında kullanılmak üzere kolluk birimleriyle paylaşılır. Bu yükümlülüğe aykırı hareket edenler ile yurtdışından bireysel olarak getirdiği veya yurtiçinde devraldığı aracı en geç üç gün içinde sisteme kaydettirmeyenlere beş bin Türk Lirası idari para cezası verilir. Kayıt esnasında gerçeğe aykırı beyanda bulunanlar veya veri girişi yapanlara on bin Türk Lirası idari para cezası verilir. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığınca belirlenen kurallara aykırı olarak veya mülki idare amirlerince belirlenen alanlar dışında insansız hava aracı uçuran kişilere bin Türk Lirasından on bin Türk Lirasına kadar idari para cezası uygulanır. Yukarıda sayılanlar dışında kalıp da Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünün insansız hava araçları ile ilgili koyduğu kurallara ve bu kapsamda sivil havacılığı düzenlemek maksadıyla alacağı önlemlere uymayanlara bin Türk Lirasından on bin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir. Belirlenen alanlar dışında insansız hava aracı uçuranlara uygulanacak idari para cezaları mahallin mülki idare amirince, diğer idari para cezaları ise Sivil Havacılık Genel Müdürü tarafından uygulanır. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığı ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle düzenlenir." TSHK 144. madde.
(https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2920.pdf E.T.:12/05/2024)

ISBN: 978-625-6283-13-8

bilgileri aynı gün içerisinde Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü[66] tarafından oluşturulan kayıt sistemine kaydetmek zorunluluğu getirilmiştir.

Ülkemizde İHA'lara ilişkin yürütülen bir diğer çalışma da SHGM tarafından yapılmış olup; ilk İHA talimatı 30/10/2013 tarihinde yayımlanmıştır. Bu talimat 22/02/2016 tarihinde yayımlanan yeni talimat (SHT-İHA) ile yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni hazırlanan İHA talimatı ise gerek kullanıcılardan gelen geri beslemeler, gerekse EASA koordinatörlüğünde hazırlanan AB İHA düzenlemeleri ışığında pek çok değişikliğe uğramış[67] ve son hali 05/07/2019 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Talimatta son olarak 12/07/2020 tarihinde yeni değişiklikler yapılmıştır. Teknolojide meydana gelen ilerlemeler, sektörün ihtiyaçları ve başta AB İHA düzenlemeleri olmak üzere uluslararası İHA düzenlemelerinde değişikliklere uyum sağlamak maksadıyla ileriki dönemlerde de pek çok değişiklik ve ilavelerin yapılacağı beklenmektedir.[68]

Askeri İHA'lara İlişkin Mevzuat

Askeri İHA'lar; taktik, stratejik, istihbarat, iç ve dış güvenlik, hava sahası savunması, hava sahası sistemlerinin imhası, hava desteği ve terörle mücadele gibi amaçlarla kullanılmaktadır.[69] Devlet hava aracı olan askeri İHA'lara aşağıdaki mevzuatlar uygulanmaktadır:[70]

Açık hüküm bulunan hallerde 2920 Sayılı TSHK
Devlet hava araçlarının tanımını içeren SHGM tarafından yayınlanan 07/01/2020 tarihli Devlet Hava Araçları Hakkında Yönetmelik (SHY-Devlet)
NATO'nun İHA'larla ilgili STANAG'ları
Cenevre Sözleşmeleri ve ek protokolleri vb.
Daha önce de bahsettiğimiz üzere askeri İHA'lar devlet hava aracı dâhilinde olduğundan ve SGHM'nin SHT-İHA talimatında;

Devlet İHA sistemleri,
Yalnızca kapalı alanlarda kullanılan İHA ve sistemleri,
Yere veya herhangi bir platforma bağlı olan insansız balon ve benzeri sistemler
Azami kalkış ağırlığı 500 gr.'dan daha az olan İHA'ların talimat dışında bırakılmasında da kaynaklı olarak SGHM talimatı olduğu gibi askeri İHA'lara da uygulanamayacaktır.[71]

---

66 Bundan sonra "SHGM" olarak anılacaktır.

67 **ALTUN,** Çağlar, s.110.

68 **ALTUN,** Çağlar, s.110.

69 **SAVUNMA SANAYİ MÜSTEŞARLIĞI,** Türkiye İnsansız Hava Aracı Sistemleri Yol 2011-2030, Ankara 2011, s.26-27. (http://ercancinar.com/wpcontent/uploads/2017/10/SSM_%C4%B0HA_Sistemleri_Yol_Haritas%C4%B1_2012.pdf E.T.: 12/05/2024)

70 **ÖKTEM,** Elif, s.110.

71 https://web.shgm.gov.tr/tr/genel-duyurular/https://web.shgm.gov.tr/tr/genel-duyurular/5081-iha-talimati-yayimlanmistir5081-iha-talimati-yayimlanmistir E.T.: 12/05/2024

ISBN: 978-625-6283-13-8

İHA'LARIN KULLANIMINDAN KAYNAKLI SORUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kişisel Veri Kapsamında Koruma ve Gizlilik

İHA'lar ile yaşanabilecek önemli sorunlardan birisi kişisel verilerin kaydedilmesidir. Zira İHA'lar neredeyse hayatımızın her alanına girmiş ve günlük yaşantımız içerisinde, mahal meskenimizde dâhi İHA'lar ile karşılaşabilmekte ve bu durumu gelişen teknolojiler ve değişen ihtiyaçlarla da daha ileriye taşımaktayız.

İHA'lar faydalı yükleri sayesinde başta görüntü ve ses kaydı olmak üzere birbirinden çeşitli veriyi işleyebilmektedirler. Bu veriler yapılan işin niteliğine ve İHA'nın uçurulduğu konuma göre kişisel veri olabilmektedir.

Zira kişi ile ilgili bilgiler açısından en önemlisi kişiyi belirli ya da belirlenebilir kılan kişisel verilerdir.[72] Kişisel veri denilince akla her ne kadar "Kişilerin Sahip Olduğu Bilgiler"[73] gelse de kişisel veri bu tanımlamadan uzak olup oldukça geniş bir anlama da sahip olabilmektedir.[74] 6698 Sayılı Kişisel verilerin Korunması Kanunu'na göre kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi ifade eder.[75] Kişisel Verileri Koruma Kanunu[76] her ne kadar sadece gerçek kişiyi koruyor olsa da T.C. Anayasası madde 20/3'te herkes ifadesi kullanılmış ve koruma kapsamına tüzel kişiler de alınmıştır.[77] Fakat yukarıda ifade ettiğimiz kanun hükmünden de anlaşılacağı üzere KVKK ile tüzel kişiler çıkarılmış olup ancak tüzel kişinin verisi ile gerçek bir kişiye ulaşılabiliyorsa en azından bu durum için tüzel kişinin de verisinin korunduğu söylenebilir.[78]

Kişisel verilerin işlenmesi açısından veri sorumlusu kavramı önemli olmakla birlikte veri sorumlusu, kişisel verilerin işleme amaçlarını ve vasıtalarını belirleyen veri kayıt sisteminin kurulmasından ve yönetilmesinden sorumlu olan gerçek veya tüzel kişiyi ifade etmektedir.[79]

---

72 **AKYÜREK,** Güçlü, Özel Hayatın Gizliliğini İhlal Suçu (TCK m. 134), 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2021, s.53.

73 **BAYSAL,** Mustafa/**TANRIKULU** Hamza, 12 Adımda KVKK Uyum Süreci Uygulama Rehberi, 1. Baskı, Ekrem Yayınevi, Adana 2021, s.19.

74 **BAYSAL,** Mustafa, KVKK kişisel Verilerin Korunması Kanunu El Kitabı, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2021, s.29.

75 **NOVARGE BİLİŞİM REKLAM HİZMETLERİ A.Ş.,** KVKK Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Uzmanlık Kılavuzu, 1.Baskı, Ankara 2020, s.7; **BAYSAL,** Mustafa, s.29; **BAYSAL,** Mustafa/**TANRIKULU** Hamza, s.19.

76 **6698 Sayılı Kişisel Verileri Koruma Kanunu**, Bundan sonra kısaca "KVKK" olarak anılacaktır., RG 07/04/2016 tarih ve 29677 Sayı

77 **ÖKTEM,** Elif, s.129.

78 **"İlgili Kişi Kimdir?",** (https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/2034/Ilgili-Kisi-Kimdir E.T.:12/05/2024); **BAYSAL,** Mustafa, s.47.

79 **HATİPOĞLU,** Selami, Kişisel Verilerin Korunması ve İdarenin Sorumluluğu, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2019, s.84. (https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp E.T.: 12/05/2024); Kişisel Verileri Koruma Kurumu, Veri sorumlusu ve Veri İşleyen, Ankara, s.1 (https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/4195/Veri-Sorumlusu-ve-Veri-Isleyen E.T.:12/05/2024); **BAYSAL,** Mustafa, s.50; **Novarge Bilişim Reklam Hizmetleri A.Ş.,** s.11.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Nitekim her ne kadar kişisel verilerin işlenmesine ilişkin kurallar yer alıyor olsa da hali hazırda İHA'ların veri işleme ve gizliliğe ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Lakin bu durum İHA'ların ve operatörlerinin kayıt altına aldıkları ve anlık çekilen görüntü veya başka herhangi bir işlenen veri karşısında sorumluluklarını ortadan kaldırmamaktadır.

Zira kişisel verilerin işlenmesi açık rızaya bağlı olmakla birlikte rıza alınmadan işlenen veriler hakkındaki sorumluluk ve cezalar kanunda açık ve nettir.

Lakin araştırma konumuz kapsamında İHA'lar tarafından işlenebilen verilerin işlenip işlenmediği sorun olduğu kadar işlendiği düşünülen verilerin o an itibariyle verileri işleyen İHA'ların tespiti edilebilmesi ve İHA'nın fiziksel olarak gözle görülmüş ve takip edilmiş olsa dâhi İHA'ların sahip olduğu teknolojileri dahilinde çok uzak mesafelerden kontrol edilebileceği durumu göz önüne alındığında kimin kontrol ettiği hususunun her zaman belirlenemeyeceğinden verilen işlendiği düşünüldüğünde ilgili kişinin haklarını nasıl kullanacağı, bu durumu engellemek için nasıl adım atacağına yönelik herhangi bir çözüm yolu bulunmaması asıl sorunu teşkil etmektedir. Zira kişisel verilerin ilgili kişinin açık rızası olmadan işlenmesi KVKK'ya aykırılık teşkil edebileceği gibi TCK'nın 135. maddesinde[80] yer alan "Kişisel Verilerin Kaydedilmesi" suçunu da oluşturacaktır.

Özel Hayat Gizliliği Hakkına Yönelik Tehditler

Özel hayat içeriği oldukça geniş bir kavram olmakla birlikte tek başına bir hakkı ifade etmemektedir.[81] Fakat özel hayatın gizliliği ifadesi bir hakkı ortaya koymaktadır. Zira insanın özel hayatı gizli kalması gerektiği gibi içinde barındırmakta olduğu kişisel verilerin varlığı ile de hem kişisel veriler hem de özel hayatın gizliliği itibariyle iki farklı yönden korunması gerektiği bir gerçektir.[82]

Kaldı ki bu durum Türk Ceza Kanunu'nun 134. maddesinde kişilerin özel hayata ilişkin görüntü veya seslerini hukuka aykırı bir şekilde ifşa eden kimsenin de cezalandırılacağı açık ve net bir şekilde ortaya konmuştur. Bu sebeple bir kişinin, başka bir kimsenin gizli kalması gereken özel yaşam alanına girerek veya başka suretle başkaları tarafından görülmesi, bilinmesi ya da öğrenilmesi uygun olmayan özel bir durumun, anın veya kişisel bilginin saptanması ve kaydedilmesi cezalandırılmaktadır.[83]

---

80 Türk Ceza Kanunu'nun "Kişisel Verilerin Kaydedilmesi" başlıklı 135. maddesinin ayrıntısı için bkz. "Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.[53]

(2) Kişisel verinin, kişilerin siyasi, felsefi veya dini görüşlerine, ırki kökenlerine; hukuka aykırı olarak ahlaki eğilimlerine, cinsel yaşamlarına, sağlık durumlarına veya sendikal bağlantılarına ilişkin olması durumunda birinci fıkra uyarınca verilecek ceza yarı oranında artırılır." RG 12/10/2004 tarih, 25611 Sayı

81 **AKYÜREK,** Güçlü, s.23.

82 **EFİL,** Alper Yaser, Özel Hayatın Gizliliğinin İhlali Suçu,1.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2019, s.17.

83 **YURTCAN,** Erdener, Yargıtay Kararları ışığında Özel Hayata Karşı İşlenen Suçlar, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2020, s.107.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Dolayısıyla gelişen teknolojiyle birlikte bir sinek ya da böcek kadar küçük ve çok yüksek çözünürlükte görüntü veya iyi kalitede ses kaydedilebilen İHA'lar üretilmesi özel hayatın gizliliği hakkını ihlal edebilmesi riskini oldukça artırmakta ve tehdit oluşturmaktadır.[84]

Bu doğrultuda SGHM tarafından hazırlanan SHT-İHA talimatında özel lisans zorunluluğu olmayan, insanlar tarafından ucuzluğu ve kullanımı açısından kolaylık sağlayan İHA0 ve İHA1 sınıfı İHA sistemlerinin özel hayatın gizliliği hakkını daha çok tehdit edileceği düşünülmektedir.

Zira kolayca ulaşılabilecek İHA'lar vasıtasıyla yaşadığımız ortam ve çevresinde küçük araçlar ya da büyük araçlar vasıtasıyla özel hayatımıza ilişkin anların veya bilgilerin saptanması, kaydedilmesi ve işlenmesi özel hayatın gizliliği hakkını ihlal suçunu oluşturacaktır.

Nitekim bu durum Anayasanın 2. bölümünde "Kişilik Hakları ve Ödevleri" başlığı altında 20. maddede özel hayatın gizliliği düzenlenmiş olup "Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz." hükmü ifade edilmiştir.[85]

Öte yandan bu durum SHGM'nin SHT-İHA talimatının 27/4. maddesinde de "İHA sahibi ve pilotu özel hayatın gizliliği ve mahremiyeti konusuna özen gösterir. Aksi Halde Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddeleri kapsamındaki hükümler uygulanır." ifadelerine yer verilmiştir.

Özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı işlenen suçlar ve suçlara getirilen cezai yaptırımlar ise 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 134/137/140. maddelerinde yer almaktadır.

Bu sebeplerle her ne kadar özel hayatın gizliliğini ihlal suçunu işleyen İHA kullanıcısı TCK hükümlerince ceza alacağı aşikârdır. Fakat burada asıl sorun özel hayatın gizliliğinin ihlal edildiğinin anlaşılsa bile ihlali yapan İHA kullanıcısının anında tespiti ve yine tespiti zor olan kullanıcının tespit edebilme olasılığına karşın anında şikâyet edebilme fırsatının olmaması durumu özel hayatın gizliliğinin korunmasını isteyen açısından zorluklar yaşattığıdır.

SONUÇ

Araştırma konumuz kapsamında daha önce de yaptığımız açıklamalar neticesinde; İHA, uzaktan kumandalı, otonom ve İHA'lardır. İHA'lar teknolojinin çoğu noktasında olduğu gibi ilk olarak askeri alanlarda kullanılmış olsalar da yine teknolojinin gelişmesi ve ihtiyaçların değişmesiyle sivil birçok alanda da kullanılmaya başlanmıştır.

Bu durum insanlık açısından her ne kadar çoğu konuda avantaj sağlasa da başta Anayasa da sonrasında ise özel kanunlarda yer alan kişisel verilerin korunması ve özel hayatın gizliliği hakkı gibi birçok hususu da ihlal ederek dezavantajları da var olmaktadır.

Zira İHA'lar insanların hayatını kurtarmaya kadar varan önemli görevler icra edebildiği gibi yalnızca hobi amaçlı toplum yaşamının sık olarak var olduğu bölgelerde kullanılmasıyla da

---

84 **ALTUN,** Çağlar, s.154.

85 **BİRTANE**, Şermin/**ALKAN**, Fatih/**KOZAN**, Ali/**YILDIZ**, Ferhat/**YAZICI**, Hilal/**ÖNCEL**, Çağlar/**BARIN**, Taylan, (Anayasa Mahkemesi), Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Karar Özetleri, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2021, s.8 (https://anayasa.gov.tr/media/7389/ozel_hayata_saygi_hakki.pdf E.T.:12/05/2024)

ISBN: 978-625-6283-13-8

insanların kişisel verilerinin güvenliği ve özel hayatlarının gizlilikleri açısından tehdit oluşturmaktadır.

Öyle ki; İHA'lar taşıyabildikleri faydalı yükler ile birçok farklı çeşitte, birbirinden farklı ihtiyaç konusu olan veya olmayan veriyi toplayabilmektedir. Bu veriler arasında fotoğraf ve video kaydı da yer almaktadır. Bu sebeple her ne kadar TCK'da özel hayatın gizliliğine ve kişisel verilerin kaydedilmesine ilişkin; KVKK'da da kişisel verilere dair hükümler yer alıyor olsa da doğrudan İHA'ların özel hayatın gizliliğine yönelik SGHM SHT-İHA talimatında yalnızca dikkat edilmesine yönelik kısa bir ifade kaleme alınmış olup İHA'ların kişisel verileri işlemesine ve bu doğrultuda kişisel verilerin korunmasına ilişkin herhangi bir bağımsız düzenleme yer almamaktadır.

Hal böyleyken araştırma konumuz kapsamındaki İHA'lara ilişkin düzenlemeler özel hayatın gizliliği ve kişisel verilerin korunmasına dair yeterli olmuyorken üstüne bir de uygulamada yaşanan sorunlar da durumun ehemmiyetini artırmaktadır.

Zira şahıslar İHA'lar tarafından özel hayatlarının gizliliğini tehdit ettiğini ya da kişisel verilerinin zorunlu haller ve kanunlar çerçevesi dışında işlendiğini farkında olmuş olsa da öncelikle boyutları, kabiliyetleri ve teknolojileri gereği uçan bir İHA'yı tespit etmenin zorluğu varken; yaşanan tehditler kapsamında İHA'lar şahıslar tarafından tespit edilmiş olsa da İHA'ların uzaktan kontrol ya da tam otonom özellikleriyle birlikte teknik anlamda değişmekle, İHA'ların uzaktan kontrol mesafeleri de dikkate alındığında asıl olarak özel hayatın gizliliğini ihlal ya da kişisel verilerin korunmasını tehdit eden İHA operatörünü/pilotunu ayrıca tespit etmek oldukça zor hatta bazı durumlarda neredeyse imkânsızlaşabilmektedir.

Dolayısıyla İHA'ların kişiler açısından tehdit oluşturduğu bahsi geçen hususlar hakkında özel kanunlarda yer alan hükümlerin öncelikle SGHM SHT-İHA talimatına uygulanması, gerekirse İHA'lara özel olacak şekilde ayrı bir kanun hazırlanarak bahsi geçen konularla ilişkili olarak ayrıntılı düzenlemelere yer verilmesi gerektiği açıkça ortadadır.

Öte yandan İHA'lar tarafından kişiler açısından tehdit oluşturan sorunların çözümü için yalnızca kanuni düzenlemeler yeterli olmayacaktır. Zira daha önce de bahsettiğimiz üzere uygulamada yani pratikte de tehdidi oluşturan İHA'ların tespitine yönelik de çözüm getirilmelidir.

Bu sebeple İHA'larla ilgili bahsi geçen konuları da içeren ayrıntılı düzenlemeler yapıldıktan sonra hali hazırda İHA'ların uçuş ve izinlerini kontrol eden SGHM tarafından İHA operatörleri/pilotları aracılığıyla alınan izinler kapsamında yapılacak uçuşları anlık olarak uçuşu yapacak pilotun görev numarası, İHA'nın teknik özellikleri, uçuş saat aralığı, görev niteliği ve görevi dâhilinde yapabileceği işler, aldığı izinin içeriğini içeren bilgilerin yer aldığı bir web sitesi ve akıllı telefonların kullanımının artması itibariyle mobilite yaklaşımın yaygınlaşmasından ötürü kolaylık sağlaması maksadıyla geliştirilebilecek web sitesi ile entegre bir mobil uygulama ile soruna çözüm getirilebilir.

Öyle ki; yapılacak mobil uygulamada İHA'lar ve uçuşları ile ilgili tıpkı bir radar gibi bilgi verecek olan bu sistemde aynı zamanda kişisel verisi/verilerinin rızasız işlendiği ya da özel hayatının gizliliğinin ihlal edildiğini düşünen kişiler, bulundukları bölgede ilgili tehditleri icra

ISBN: 978-625-6283-13-8

edebilecek uçuş halinde bulunan İHA'ları kolaylıkla tespit edebilecek ve yine aynı sistem aracılığıyla SHGM'ye ilgili şikâyetini denetim için iletebilecektir.

Böylelikle SGHM ilgili şikâyet kapsamında tehditi oluşturan İHA operatörü/pilotuna rahatlıkla uluşabilecek şikâyet konusu tehditle ilgili gerekli bilgi ve belgeleri isteyerek denetleyecek ve şikayetçiye şikâyet konusu ile ilgili geri dönüş sağlayarak kişinin haklarını arayabileceği uygun ortamı sağlayabilecektir.

Sonuç olarak İHA'lara ilişkin hem hukuki hem de pratik açıdan düzenlemeler getirilerek İHA'ların kullanım amaçları ve dayandıkları hukuki düzenlemeler standartlaştırılarak getirilen hak arama yöntemi ile kişilere haklarının korunması açısından kolaylık sağlanabileceği de açıkça ortadadır.

KAYNAKÇA

AKKURT, Sinan Sami: Sivil Havayolu ile Yolcu Taşımacılığından Kaynaklanan Hukuki Sorumluluk, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2018.

AKYÜREK, Güçlü: Özel Hayatın Gizliliğini İhlal Suçu (TCK m. 134), 3.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021.

ALTUN, Çağlar: Silahlı/İnsansız Hava Aracı sistemleri Hukuku, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021.

BAYSAL, Mustafa: KVKK kişisel Verilerin Korunması Kanunu El Kitabı, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021.

BAYSAL, Mustafa/**TANRIKULU** Hamza: 12 Adımda KVKK Uyum Süreci Uygulama Rehberi, 1. Baskı, Ekrem Yayınevi, Adana, 2021.

BİRTANE, Şermin/**ALKAN**, Fatih/**KOZAN**, Ali/**YILDIZ**, Ferhat/**YAZICI**, Hilal/**ÖNCEL**, Çağlar/**BARIN**, Taylan, (Anayasa Mahkemesi), Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Karar Özetleri, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2021

ÇÖMERT, Resul/**AVDAN,** Uğur/**ŞENKAL,** Emre: İnsansız Hava Araçlarının Kullanım Alanları ve Gelecekteki Beklentiler, IV. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu (UZAL-CBS 2012), Zonguldak, 16-19 Ekim 2012.

DEMİRAĞ, İsmet: İnsansız Hava Araçları (Drone) ve Hukuk, 1. Baskı, Aristo Yayınevi, İstanbul, 2020.

DİKMEN, Mustafa: İnsansız Hava Aracı (İHA) Sistemlerinin Hava Hukuku Bakımından İncelenmesi, Savunma Bilimleri Dergisi, C.14, S.1, 145-176.

DWONKIN, Anthony: Drones and Targetted Killing: Defining a Europe Position, European Council on Foreing Relations, London, 2013.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EFİL, Alper Yaser: Özel Hayatın Gizliliğinin İhlali Suçu, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019.

EKMEKÇİOĞLU, Alper/**YILDIZ,** Mete: İnsansız Hava Araçlarının Askeri ve Sivil Alanlarda Kullanımı: ABD ve Türkiye Örekleri ve Bazı Politika Önerileri, Türk İdare Dergisi, S.486, 2018, 169-227.

HATİPOĞLU, Selami: Kişisel Verilerin Korunması ve İdarenin Sorumluluğu, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2019.

KARAAĞAÇ, Cengiz: İHA Sistemleri Yol Haritası Geleceğin Hava kuvvetleri 2016-2050, STM Mühendislik Teknoloji Danışmanlık A.Ş.

KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA KURUMU, Veri sorumlusu ve Veri İşleyen, Ankara.

KURT, Şenol/**ÜN,** Oğuzhan: İnsansız Hava Araçları (İHA) Üzerine Hava Hukuku Açısından Bir Değerlendirme, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.10, S.2, 195-213.

NOVARGE BİLİŞİM REKLAM HİZMETLERİ A.Ş.: KVKK Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Uzmanlık Kılavuzu, 1. Baskı, s.7, Ankara, 2020.

ÖKTEM, Elif: İHA'ların Küresel Boyuttaki Yasal Durumu ve Analizi, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

ÖZKAN, Halid: İnsansız Hava Araçlarının/Drone'ların Türk Sivil Havacılık Hukukuna Göre Statüsü, Unsurları ve Ceza Hukuku Boyutuyla Güncel Sorunlar, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C.29, S.125, 2016, 341-386.

PAKKAN, Baha/**ERMİŞ,** Murat: İnsansız Hava Araçlarının Genetik Algoritma Yöntemiyle Çoklu Hedeflere Planlanması, Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, C.4, S.3, 2010, 77-84.

PALİK, Matyas, Brief history Of UAV Development, Repüléstudományi Közlemények 31(1):155-166.

SAVUNMA SANAYİ MÜSTEŞARLIĞI, Türkiye İnsansız Hava Aracı Sistemleri Yol 2011-2030, Ankara, 2011.

SORGUCU, Ayhan, Hava ve Uzay Hukuku, 5. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019.

TOPAL, Abdurrahman/**AKPINAR,** Mücahit/**BEYHAN,** Hüseyin, Hale Sınıfı İnsansız Hava Aracı Teknolojisi ve Konvansiyonel (Geleneksel) Savaştaki Yeri, Türkiye İnsansız Hava Araçları Dergisi, C.3, S.1, 2021, 17-22.

ISBN: 978-625-6283-13-8

YARDIMCI, Gizem, İnsansız Hava Araçlarına Türk Mevzuatından Bir Bakış, Journal of Aviation, C.3, S.1, 2019, 61-80.

YURTCAN, Erdener, Yargıtay Kararları ışığında Özel Hayata Karşı İşlenen Suçlar, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2020.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.researchgate.net/publication/292669083_Insansiz_Hava_Araclarinin_Kullanim_Alanlari_ve_Gelecekteki_Beklentiler (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://kho.msu.edu.tr/akademik/enstitu/Alp_SAVBEN_dergi/141/7.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://ecfr.eu/wp-content/uploads/ECFR84_DRONES_BRIEF.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

http://www.tid.gov.tr/Sayfalar/TumSayilar.aspx (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://docplayer.biz.tr/15675496-Iha-sistemleri-yol-haritasi-gelecegin-hava-kuvvetleri-2016-2050-cengiz-karaagac.html (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/426224 (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/App_Themes/TumDergiler/125.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://www.lexico.com/definition/aircraft (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://www.researchgate.net/publication/281967039_Insansiz_Hava_Araclarinin_Genetik_Algoritma_Yontemiyle_Coklu_Hedeflere_Planlanmasi (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://www.researchgate.net/publication/333584348_Brief_history_of_UAV_development (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

http://ercancinar.com/wpcontent/uploads/2017/10/SSM_%C4%B0HA_Sistemleri_Yol_Haritas%C4%B1_2012.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://dergipark.org.tr/tr/pub/tiha/issue/62529 (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

ISBN: 978-625-6283-13-8

https://dergipark.org.tr/tr/pub/jav/article/555568 (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2920.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/2034/Ilgili-Kisi-Kimdir (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

https://web.shgm.gov.tr/tr/genel-duyurular/https://web.shgm.gov.tr/tr/genel-duyurular/5081-iha-talimati-yayimlanmistir5081-iha-talimati-yayimlanmistir

((Erişim Tarihi: 12.05.2024)

ISBN: 978-625-6283-13-8

BEŞERİ SERMAYE İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ[86]

Polat YÜCEKAYA

Doç.Dr. ÇOMÜ, Gelibolu Piri Reis MYO,
polatyucekaya@gmail.com Orcid ID:0000-0002-5000-9711

Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN

Prof.Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF,
İktisat Bölümü, hidayetgizemunlu@sdu.edu.tr
Orcid ID: 0000-0001-6081-096X

Özet

Ekonomik büyüme konusu gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın her ülke için, en önemli konulardan biridir. Ekonomik büyüme, bir ülkenin belirli bir dönemde (genellikle 1 yıl içinde) ürettiği mal ve hizmetlerin artması veya reel gayri safi yurtiçi hasılasında (GSYH) meydana gelen artıştır. Ekonomik büyüme ile ülkede yaşayan bireylerin hayat standartlarının artırılabilmesi sağlanabilmektedir. Ekonomik büyümenin sağlanmasında temel sorunların başında servetin oluşturulması değil; serveti oluşturacak kapasitenin mevcut olmasıdır bu durum ise ancak nitelikli insan gücü ile mümkün olabilmektedir. Bu araştırmanın amacı beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu amaçla gelişmiş ülkelerde . Araştırma modelinde, bağımlı değişken olan ekonomik büyüme üzerinde, beşeri sermayenin (eğitim, sağlık) etkileri, 30 gelişmiş ülke açısından ele alınmaktadır. Araştırmada kullanılan veriler, WB, WHO ve UNESCO'nun veri tabanından alınmıştır. Veriler 1999-2022 dönemi yıllık panel verileri kapsamaktadır. Verilerin analizinde EViews 9, Microsoft Excel ve STATA 13 istatistik paket programları kullanılmıştır. Her ülke ve yıl için beşeri sermaye indeks değerleri elde edilerek, bu değerlere PVAR analizi uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen nedensellik testi sonuçlarına göre, gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme ile eğitim ve sağlık karşılıklı olarak birbirlerinin nedenidir. Bunlara ek olarak, ekonomik büyüme ile emek ve fiziki sermaye de karşılıklı birbirlerinin nedenidir. Eğitim ile fiziki sermaye arasında tüm ülkelerde karşılıklı nedensellik söz konusudur. Gelişmiş ülkelerde, ayrıca sağlık, eğitimin nedenidir. Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre, gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümedeki değişimin, 13 yıllık uzun bir dönemde, yaklaşık üçte ikisi kendisiyle, yaklaşık üçte biri ise eğitim ile açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Beşeri sermaye, ekonomik büyüme, panel VAR analizi.

RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN CAPITAL AND ECONOMIC GROWTH

Abstract

Economic growth is one of the most important issues for every country regardless of its level of development. Economic growth is the increase in the goods and services produced by a country in a certain period (usually within 1 year) or the increase in real gross domestic product (GDP). With economic growth, it is possible to increase the living standards of individuals living in the country. One of the main problems in ensuring economic growth is not the creation of wealth, but the availability of the capacity to create wealth, which can only be possible with qualified manpower. The aim of this research is to determine the effect of human capital on economic growth. For this purpose, in developed countries . In the research model, the effects of human capital (education, health) on economic growth, which is the dependent variable, are discussed in terms of 30 developed countries. The data used in the research are taken from the database of WB, WHO and UNESCO. The data covers annual panel data for the period 1999-2022. EViews 9, Microsoft Excel and STATA 13 statistical package programmes were used in the analysis of the data. Human capital index values were obtained for each country and year and PVAR analysis

[86] Bu araştırma doktora tezinden üretilmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

was applied to these values. According to the causality test results obtained from the research, economic growth and education and health are mutually causal in developed countries. In addition to these, economic growth and labour and physical capital are also mutually causal. There is mutual causality between education and physical capital in all countries. In developed countries, health is also a cause of education. According to the variance decomposition results, about two-thirds of the change in economic growth in developed countries over a long period of 13 years is explained by itself and about one-third by education.

Keywords : Human capital, Economic growth, Panel VAR analysis.

ISBN: 978-625-6283-13-8

BİREYSEL YATIRIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE FİNANSAL RİSK ALFILARININ İNCELENMESİ: MARMARA BÖLGESİ ÖRNEĞİ[87]

Polat YÜCEKAYA

Doç.Dr. ÇOMÜ, Gelibolu Piri Reis MYO,
polatyucekaya@gmail.com Orcid ID:0000-0002-5000-9711
Rabia ÖZPEYNİRCİ

Prof.Dr. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü,
rabiaozpeynirci@kmu.edu.tr Orcid ID: 0000-0001-8999-5398

Özet

Bu araştırmanın amacı, bireysel yatırımcıların sosyo-demografik özellikleri ile finansal risk algılarının incelenmesidir. Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve Marmara bölgesinde yaşayan, en az 18 yaşını doldurmuş yatırımcıları kapsamaktadır. Araştırmada kullanılan veriler, anket aracılığı ile elde edilmiştir. Araştırma Türkiye'nin en yoğun nüfusuna ev sahipliği yapan Marmara bölgesini kapsamakta olup, araştırma evreninin çok büyük olması nedeniyle kolayda örneklem yöntemi kullanılarak 2024 yılı Ocak- Mart aylarını kapsayan dönemde veri toplanmıştır. Ankette katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemek için 17 adet soru bulunmaktadır. Buna ilave Grable ve Lytton (1999) tarafından geliştirilen 13 ifadeden oluşan finansal risk algısı ölçeği kullanılmıştır. Toplanan verilere normallik testi, frekans analizi, Crosstabs analizleri, t testi ve ANOVA analizleri yapılmıştır. Katılımcıların sosyo demografik özellikleri ile finansal risk algıları arasında istatistiki olarak farklılık olup olmadığına yönelik yapılan fark analizleri sonuçlarına göre; cinsiyet ve portföy değiştirme sıklığına göre, risk algısı farklılaşmakta olup, medeni durum, yaş, eğitim seviyesi, aylık gelir, dindarlık ve ailedeki çocuk sayısı değişkenlerine göre ise katılımcıların risk algılarının farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel yatırımcı, Sosyo-demografik özellikler, Finansal risk algısı

EXAMINATION OF SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND FINANCIAL RISK PERCEPTIONS OF INDIVIDUAL INVESTORS: THE CASE OF MARMARA REGION

Abstract

The aim of this study is to examine the socio-demographic characteristics and financial risk perceptions of individual investors. This study covers investors who are citizens of the Republic of Turkey and who live in the Marmara region and who are at least 18 years old. The data used in the study were obtained through a questionnaire. The research covers the Marmara region, which is home to the densest population in Turkey, and due to the large size of the research universe, data were collected in the period covering January-March 2024 by using convenience sampling method. The questionnaire includes 17 questions to determine the socio-demographic characteristics of the participants. In addition, the financial risk perception scale consisting of 13 statements developed by Grable and Lytton (1999) was used. Normality test, frequency analysis, Crosstabs analysis, t test and ANOVA analyses were performed on the collected data. According to the results of the difference analyses conducted to determine whether there is a statistical difference between the socio-demographic characteristics of the participants and their perception of financial risk, it was concluded that the risk perception of the participants differed according to

[87] Bu araştırma doktora tezinden üretilmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

gender and frequency of portfolio change, while the risk perception of the participants did not differ according to marital status, age, education level, monthly income, religiosity and number of children in the family.

Keywords: Individual investor, Socio-demographic characteristics, Financial risk perception

ISBN: 978-625-6283-13-8

HUKUK UYUŞMAZLIKLARINDA ARABULUCULUK KANUNU KAPSAMINDA ARABULUCULUK KURUMUNUN AMACI, İHTİYARİLİĞİ VE DAVA ŞARTI ARABULUCULUK BAKIMINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Araştırma Görevlisi Emre ERDEMİR

Balıkesir Üniversitesi

emrerdemir07@gmail.com – ORCID: 0009-0003-3551-5610

ÖZET

Taraflar arasında meydana gelen uyuşmazlıkların çözümlenmesini kural olarak devletin yargı erki olan mahkemeler sağlar. Aksi halde, yani yargı organlarınca çözümlenmeyen bir uyuşmazlık durumunda, hak kayıpları meydana gelebilir. Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri ise tarafların talebi halinde işlerlik kazanan ve yargısal yolların yanı sıra esasen tarafları arasındaki ilişkinin kuvvetlendirilmesi, taraflar arasındaki ilişkinin zorlu yargısal süreçlerden geçerek bozulmaması ve her iki tarafı da onların istemi ve kararları doğrultusunda bir çözüme ulaşılmasını amaçlar. Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden olan arabuluculuk, kısaca uzun bir dava silsilesinden ziyade adil ve tatminkâr bir sonuca olabildiğince çabuk ulaşmak maksadıyla mahkemelerin iş yükünü azaltarak sosyal barışı korumayı hedefler. 6325 sayılı kanunun 2'nci maddesinin 1'inci fıkrasının b bendinde arabuluculuğun tanımında ihtiyari olarak başvurulan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak belirtilmiştir. Arabuluculuk, tanımından da anlaşılacağı üzere, kural olarak gönüllülük esasına dayanır. Ancak mevcut hukuk sistemimizde zorunlu arabuluculuk çözüm yöntemi de bulunmaktadır. Örneğin 6325 sayılı kanunun 18/A ve 18/B maddesi dava şartı arabuluculuğa ilişkindir. Bu ihtiyari dostane çözüm yöntemi, kanun kapsamında dava şartı olarak getirilmiştir. Yine 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 5/A maddesinin 1'inci fıkrası veya 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nun 3'üncü maddesine göre arabuluculuk bir dava şartı getirilmesi örnek olarak gösterilebilir. Ancak kanaatimizce her ne kadar arabuluculuk kurumu, uyuşmazlıklarda çözüm sürecini hızlandırmış, kullanışlı ve uygun bir yöntem olsa da dava şartı olarak getirilmiş olması ona bir nevi mahkeme statüsü vermektedir. Zira arabuluculuğun dava şartı olması kurumun amacına aykırılık teşkil etmektedir. Kanunda ihtiyari olarak tanımlanmış arabuluculuğun, gönüllülük esasından ayrılarak mecburi hale getirilmesi, tarafların bu konuda bir isteklerinin olup olmadığına bakılmaksızın süreci zorunlu hale getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arabuluculuk, İhtiyarilik, Dava Şartı.

ISBN: 978-625-6283-13-8

AN EVALUATION OF THE PURPOSE, VOLUNTARINESS, AND MEDIATION AS A CONDITION PRECEDENT TO LITIGATION IN THE CONTEXT OF THE LAW ON MEDIATION IN LEGAL DISPUTES

Research Assistant Emre ERDEMİR

Balıkesir University

emrerdemir07@gmail.com – ORCID: 0009-0003-3551-5610

ABSTRACT

As a rule, disputes between parties are resolved by the state's judicial authority, namely the courts. Otherwise, in the event of a dispute not resolved by the judiciary, there may be losses of rights. Alternative dispute resolution methods, on the other hand, become effective upon the request of the parties and aim not only to strengthen the relationship between the parties but also to avoid the strenuous judicial processes that may disrupt the relationship between the parties, and to reach a solution that satisfies both parties in accordance with their wishes and decisions. Mediation, as one of the alternative dispute resolution methods, aims to reduce the workload of courts and preserve social peace by reaching a fair and satisfactory outcome as quickly as possible, rather than through a lengthy series of lawsuits. In the first paragraph of Article 2, Clause b of Law No. 6325, mediation is defined as an alternative dispute resolution method that is resorted to voluntarily. As can be understood from its definition, mediation is based on the principle of voluntariness as a rule. However, in our current legal system, there is also mandatory mediation as a resolution method. For example, Articles 18/A and 18/B of Law No. 6325 pertain to mandatory mediation as a condition precedent to litigation. This voluntary amicable resolution method has been included within the scope of the law as a prerequisite to filing a lawsuit. Another example is the requirement for mediation as a condition precedent to filing a lawsuit according to the first paragraph of Article 5/A of Turkish Commercial Code No. 6102, or as stipulated in Article 3 of Law No. 7036 on Labor Courts. However, in our opinion, although the mediation institution has expedited the resolution process in disputes and proven to be a useful and appropriate method, being mandated as a condition precedent to litigation somewhat bestows upon it a quasi-court status. Indeed, making mediation a condition precedent to litigation, contradicts the purpose of the institution. The compulsory imposition of mediation, which has been defined as voluntary in the law, departs from the principle of voluntariness and renders the process mandatory regardless of whether the parties have a desire for it or not.

Keywords: Mediation, Voluntariness, Condition Precedent To Litigation.

ISBN: 978-625-6283-13-8

GELENEKSEL POMAK KADIN GİYİM KÜLTÜRÜ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMUNA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME*

(Çanakkale Biga ilçesi örneği)

Melike YAZGAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kültürel Miras Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.
melikedursun17@gmail.com
Gülşah POLAT
Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi,
Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü
gulsah.polat@comu.edu.tr - ORCID ID:0000-0001-7063-6172

ÖZET

Kültür toplumların temel taşlarının bir taşıyıcısı olarak aktarılan her bir davranış ve olgular bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür kavramına sosyolojik açıdan baktığımızda üretilen maddi ve manevi ürünleri, fikirleri ve simgesel araçları inceleyip ve bu ürünleri, fikirleri ve simgesel araçları inceleyip üretilenler sonraki nesillere aktarmada kullanılan insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tamamı olarak değerlendirebiliriz. Bir toplumun gelenek, görenek, adet ve örf, fikirleri ve davranışları öne çıkan manevi tüm değer yargıları gibi sembolik anlamlara sahip olguların küresel platformda radikal değişime uğramadan sürekliliğinin devam ettirebilmesi o toplumun kimliğini koruması açısından önem arz etmektedir. Kültürel olguların içinde geleneksel giyim kültürü kavramı da toplumun kimliğini, (toplumsal normlarını, toplumsal yaşayış biçimlerini) yansıtmada önemli bir simge olarak görülmektedir.

Bu bağlamda, Çanakkale Biga ilçesine bağlı Yolindi köyünde bulunan Pomak kültürünün izlerine hala rastlanmadıktandır. İlçeye bağlı Yolindi Köyü Pomak kültürünü güçlü yansıtan karakteristik yapısı açısından araştırma kapsamına alınması uygun görülmüştür. Biga İlçesi Yolindi Köyünde yapılan görüşmede, kadınların geleneksel kıyafetlerini kendi elleriyle üretmeye devam ettikleri fakat günlük yaşantılarında kullanmak yerine düğün, bayram gibi özel günlerde kullandıkları, özelikle Pomak kadınların kendi aralarında Pomakça konuşmaya devam ettikleri gözlemlenmiştir. Yolindi Köyü bu nitel çalışmada Pomak kültürünün taşıyıcısı görevini üstlenen sembolik değerlerden biri olan geleneksel Pomak giyiminin günümüze kadar

ISBN: 978-625-6283-13-8

aktarımı sırasında ne yönde değişikliğe uğradığı, nasıl saklanıp korunduğu ve nasıl aktarıldığı gibi konu başlıkları doğrultusunda kültür sosyolojisi bağlamında analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Yolindi köyünde ikamet eden 6 kadınla görüşme sağlanmış, görüşme yapılan kişilerden Pomak giyim kültürüne ilişkin Araştırma verileri için sahada kaynak kişiler ile görüşmeler yapılmış, giysiler hazırlanan giysi analiz formlarına göre analiz edilmiş ve fotoğraflanmıştır. Her ne kadar günlük yaşantılarında geleneksel giysilerini kullanmasalar da atalarından öğrendikleri, göçüp geldikleri Rodop Dağlarının esintilerini, renklerini yansıtan geleneksel giysilerini günümüze kadar taşımayı başarmışlar aynı zamanda dillerine, yemeklerine, geleneksel ritüellerine sımsıkı bağlı kaldıklarından etnik kültür yapısını aktramaya devam ettiklerinden bahsedebiliriz. Araştırma kültürel mirasın taşıyıcısı olan geleneksel Pomak giyiminin belgelenmesi ve nesillere doğru bir şekilde aktarılması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Pomak, kadın, kültür, giyim sosyolojisi, geleneksel giyim.

AN EVALUATION OF TRADITIONAL POMAK WOMEN'S CLOTHING CULTURE AND ITS CURRENT SITUATION

(Çanakkale Biga district example)

Abstract

Culture appears as a set of behaviors and facts that are transmitted as a carrier of the cornerstones of societies. When we look at the concept of culture from a sociological perspective, we can examine the material and spiritual products, ideas and symbolic tools produced, and evaluate these products, ideas and symbolic tools as all the tools used to transfer them to the next generations, showing the extent of man's sovereignty over his natural and social environment. It is important for a society to maintain the continuity of phenomena with symbolic meanings, such as traditions, customs, customs, ideas and behavior, all spiritual value judgments that stand out, without undergoing radical change on the global platform, in terms of preserving the identity of that society. Among cultural phenomena, the concept of traditional clothing culture is seen as an important symbol in reflecting the identity of the society (social norms, social lifestyles).

In this context, traces of the Pomak culture in Yolindi village of Çanakkale Biga district have still not been found. It was deemed appropriate to include Yolindi Village in the district within

ISBN: 978-625-6283-13-8

the scope of the research due to its characteristic structure that strongly reflects the Pomak culture. During the interview held in Yolindi Village of Biga District, it was observed that women continue to produce their traditional clothes with their own hands, but instead of using them in their daily lives, they use them on special occasions such as weddings and holidays, and especially Pomak women continue to speak Pomak among themselves. In this qualitative study, Yolindi Village was tried to be analyzed in the context of cultural sociology, in line with topics such as how traditional Pomak clothing, one of the symbolic values that acts as the carrier of Pomak culture, has changed during its transfer until today, how it was stored and protected and how it was transferred. In this context, interviews were held with 6 women residing in Yolindi village, interviews were held with resource persons in the field for research data on Pomak clothing culture, and the clothes were analyzed and photographed according to the prepared clothing analysis forms. Even though they do not use their traditional clothes in their daily lives, we can say that they have managed to carry their traditional clothes, which they learned from their ancestors and reflect the breezes and colors of the Rhodope Mountains from which they migrated, to the present day. At the same time, we can say that they continue to convey their ethnic cultural structure as they adhere tightly to their language, food and traditional rituals. The research is important in terms of documenting the traditional Pomak clothing, which is the carrier of cultural heritage, and accurately transferring it to the next generations.

Key words: Pomak, woman, culture, sociology of clothing, traditional clothing.

ISBN: 978-625-6283-13-8

BURSA CAMİLERİNİN BASIK (MİĞFER, TAKKE) KÜLAHLI MİNARELERİ

Dr. Öğretim Üyesi Ebru Yıldırım

Batman Üniversitesi

ebru.elpe@batman.edu.tr-0000-0001-9323-9851

ÖZET

Camilerin önemli unsurlarından biri olan minare, ezan okumak için yapılmış kule tipli yapılardır .Kare, çokgen, silindirik gövdeli olan minarelerin kaideleri de gövdeleri gibi çeşitli biçimlerde inşa edilmektedir. Minarelerin en üst kademesini oluşturan ve en fazla hasar alan kısmı ise külahıdır. Deprem, yangın gibi afetlerde minarelerin genelde şerefe üstleri ve külah kısımları yıkılır. ya da hasarlanır. Bundan dolayı en fazla onarım gören kısımları da buralarıdır. Özellikle külahlar sık sık onarım geçiren yerlerdir. İslam mimarisinde inşa edilmiş olan minarelerin külahları çeşitli tiplerdedir. Anadolu Türk –İslam cami mimarisine bakıldığında ise minarelerin genelde sivri külahlı olduğu görülmektedir. Batılılaşma dönemi ile birlikte külah çeşitlemeleri çoğalmıştır. Bunlardan biri olan basık külah ; "miğfer, takke, kısa külah " olarak da tanımlanmıştır. Çalışma konumuzu oluşturan Bursa ili sınırları içindeki basık külahlı minarelerin sivri külahlı örneklere göre oldukça az sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Basık külahlar sivri külahlara göre rüzgâr fırtına gibi hava olaylarına daha dayanıklıdır. Ayrıca sivri külahlara göre daha sert, sağlam ve minarenin üstüne tam hâkim olmuş şekilde görünmektedir. Basık külahların sivri külahlarda olduğu gibi kurşun kaplı örneklerinin yanı sıra betonarme olarak da imal edilen örnekleri de bulunmaktadır. Bu çalışmada Bursa ili sınırları içinde yer alan basık külahlı minareler kaideden itibaren külah da dahil olmak üzere incelenmiş ve anlatılmaya çalışılmıştır. Her ikisi de basık külahlı olan ve gövdelerindeki yivler ile diğer minarelerden ayrılan Tuz Pazarı Camisi ve Ahmed-i Dai Camisi minareleri ise estetiksel açıdan çok güzel ve dikkat çeken minarelerdir. Bu çalışmamızda Bursa ili içinde tespit ettiğimiz, şahsen incelediğimiz ve kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda, basık külahlı minareleri kaideden itibaren tanımlamaya ve minare görseller ile de desteklemeye çalıştık. Sonuç kısmında ise diğer illerdeki basık külahlı minarelerden de birkaç örnek vererek çalışmamızı tamamladık.

Anahtar Kelimeler : Bursa, Cami, Minare, Basık, Külah.

ISBN: 978-625-6283-13-8

MINARETES OF BURSA MOSQUES WITH TRAPPED (HELMET, SQUAWE) CAPED

ABSTRACT

Minarets, one of the important elements of mosques, are tower-type structures built to call the call to prayer. The bases of minarets with square, polygonal and cylindrical bodies are built in various shapes, like their bodies. The most damaged part of the minarets is the cone. In disasters such as earthquakes and fires, the balcony tops and cone parts of minarets generally collapse. or gets damaged. For this reason, these are the parts that are most repaired. Especially cones are places that undergo frequent repairs. The cones of the minarets built in Islamic architecture are of various types. When we look at Anatolian Turkish-Islamic mosque architecture, we see that the minarets generally have pointed cones. With the Westernization period, cone variations increased. One of these is the flat cone; It has also been defined as "helmet, skullcap, short cap".It is noteworthy that the minarets with flat cones within the borders of Bursa province, which is the subject of our study, are quite few in number compared to the examples with pointed cones. Flat cones are more resistant to weather events such as wind and storm than pointed cones. In addition, it appears to be harder, stronger and dominates the top of the minaret compared to the pointed cones. In addition to the lead-coated examples of flat cones, as in the pointed cones, there are also examples made of reinforced concrete. n this study, the minarets with flat cones located within the borders of Bursa province were examined and tried to be explained, starting from the base, including the cone. The minarets of Tuz Pazarı Mosque and Ahmed-i Dai Mosque, both of which have flat cones and are distinguished from other minarets by the grooves on their bodies, are aesthetically very beautiful and striking minarets. In this study, we tried to define the flat-coned minarets from the base and support them with minaret visuals, in line with the information we identified in the province of Bursa, personally examined and obtained from the sources. In the conclusion, we completed our study by giving a few examples of flat-coned minarets in other provinces.

Key Words: Bursa, Mosque, Minaret, Trapped, Cone.

1- GİRİŞ

Camilerin önemli unsurlarından olan minare, ezan okumak için yapılış kule tipli yapılardır. Genelde gövde tiplerine göre isimlendirilirler. Kare, çokgen, silindirik. Minareler inşa edildikleri bölgelere ve o yerdeki devlet, beylik gibi oluşumların mimarisine göre farklılık gösterirler. Konumuz açısından bakıldığında sivri ve basık külah temel iki külah türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu genelinde sivri külahlı minareler sayıca daha fazladır. Bursa özelinde ele aldığımız çalışmamızda basık külahlı minarelerin sivri külahlı örneklere göre oldukça az sayıda olduğu görülmüştür. Burada belirtmek istediğimiz bir husus şudur ki Osmanlı mimarisinde batılılaşma dönemi ve etkileriyle birlikte görülmeye başlayan basık külahın dönemine ait olarak sağlam ve bozulmadan günümüze gelen bir örneği oldukça önemlidir. 860/1454-55 yılında inşa edilen Beşikçiler Camisinin minaresi ve taş basık külahı dönemine aittir. (Ayverdi, 1989, s. 76).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Çalışmamızı hazırlar iken Bursa ili merkez ilçelerinde bulunan kısa külahlı minareleri ele almaya karar verdik. Merkez ilçelere ait olmayan, Karacabey Ulu Cami ve Mudanya Halil Ağa Camisinin minarelerini ünik örnek olarak anlatmayı uygun gördük. Çalışmamızı hazırlar iken literatür çalışması ve alan araştırmalarımız esnasında tespit ettiğimiz bulgulara ait görselleri çalışmamızda kullandık. Görsel kullanımında alan araştırması esnasında çektiğimiz fotoğrafların yanı sıra basılı ve internet ortamında yer alan kaynaklardan ve çeşitli internet sayfalarından elde ettiğimiz fotoğraflardan da faydalandık.

2- BULGULAR

2.1.Koca Naip Camisi Minaresi: H.774/M.1372-1373 yılından önce inşa edilen Koca Naip Camisinin (Ayverdi, 1966, s. 287),minaresinin sekizgen kaidesinde bir sıra kaba yonu taş, iki sıra yatay bir sıra dikey tuğla dizilişi vardır. Kaide kısmını sağır kemerler dolanmaktadır. Bu kemerler üç sıra tuğla bir sıra kesme taştan örülmüş olup, kemer içleri de birbirinden farklı düzenlemelere sahiptir. 1.Görseldeki kemerlerin birinin içinde taş-tuğla ile düzenlene yapılmış iken diğerinin içi ise tuğla parçalarının harç içine yan yana dizilmesiyle oluşturulmuştur. küp kısmı ise ters-düz üçgenler şeklinde tuğla ve mermer ile düzenlenmiştir. Gövdeden itibaren tuğla ile inşa edilmiş minarenin şerefe altında gövdenin üst sınırında çini bilezik vardır. Şerefe altı üç sıra mukarnaslı olan minarenin basık külahı kurşun kaplıdır. Külah üstünde alem vardır (Görsel 2).

Görsel 1. Koca Naip Camisi Kaide Üst Kısmı ve Sağır Kemerler, Küp ve Gövdenin Bir Kısmı (Ebru Yıldırım Arşivi)

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 2..: Koca Naip Camisi Minare Gövde ve Üstü (Ebru Yıldırım Arşivi)

2.2. I.Murad Hüdâvendigâr Camisi Minaresi :H.767/M.1365-1366 yılında inşasına başlanan I.Murad (Hüdavendigar) Camisi (Ayverdi, 1966, s. 232).I.Murad Camisinin minaresinin, cami ile eş zamanlı olarak inşa edildiği veya XV. yüzyıl başlarına ait olduğu bilinmektedir (Ayverdi,1966,s.241). 1959 yılından önce minareye düşen yıldırım neticesinde minarenin şerefe üstü hasarlanınca, 1959 yılında gerçekleştirilen Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu onarımında hasar gören kısım tamamlanmış(Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu**,** Bursa Albümü**,**1985,s.43). Bu onarım sırasında çekilen fotoğrafta minarenin petek ve külah kısmının taş olduğu görülmektedir. Bu onarımda, tuğladan inşa edilmiş ve külah ise taş malzeme ile basık biçiminde yapılmış. Onarım sonrasına ait bir görselde "takke külah" durumu görülmektedir (Görsel 3.) Günümüzde ise minarenin takke külahının değiştirildiği ve kurşun kaplı sivri külahlı olduğu görülmektedir (Görsel 4). 1997 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan onarımda(Kosifoğlu,2000, s. 73). külah değişiminin gerçekleştiği ihtimal dahilindedir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel.3.Basık Külah Örneği Bursa Hüdavendigar Cami Minare Onarım Sonrası, 1959 (https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/80567). (Erişim Tarihi. 30-04-2024).

Görsel.4. Hüdâvendigâr Camii Minaresi Günümüzdeki Durumu (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.3. Hayreddin Paşa Camisi Minaresi: I.Murad döneminde, H.782/M.1380-1381 yılında vezir Çandarlı Kara Halil Paşa tarafından inşa edilen cami, 1855 depremi sonucunda ayakta kalamamış ve bilinmeyen bir tarihte yeniden inşa edilmiştir. Sadece minare kaidesi günümüze sağlam olarak gelmiş (Ayverdi, 1966, s. 49).Minare kaidesinde üç sıra tuğla bir sıra kesme taş dizilişi vardır. Tuğla gövde alttan ve üstten birer bilezik ile sınırlanmıştır Şerefe altında üç sıra süs frizi bulunan minarenin, petek kısmı da tuğladan yapılmıştır. Külah kısmı ise oldukça basık biçimdedir. Külah üstünde alem bulunmaktadır.(Görsel 5)

Görsel.5 Hayreddin Paşa Camisi Minaresi (Ebru Yıldırım Arşivi).

ISBN: 978-625-6283-13-8

2.4. Karacabey Ulu Cami: I. Murad döneminde (1362-1389) inşa ettirilen cami, I .Abdulhamid döneminde 1118/1774 yılında onarım geçirmiş. Yunan işgali esnasında çıkan yangında hasar gören yapı, 1964 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü onarımı ile sağlam hale gelmiştir. (Karacabey Ulu Camii, http://akmb.gov.tr. s.132). 2012 yılında yapılan bir onarım esnasında çıkan yangında epey hasar gören cami, tarafımızca şahit olunan onarım ile günümüzdeki durumuna getirilmiştir. Caminin minaresinin kaidesi 2-3 sıra tuğla-karışık sıra moloz taş/kesme taş ile inşa edilmiştir. Caminin saçak seviyesi ile aynı seviyede olan yüksek bir küp kısmından sonra, alttan bir üstten sıra bilezik ile sınırlanan gövdeden bulunur gövde inşasında tuğlaların değişik sıralanması ile özellikle şerefe altına gelen hizada zikzak motifi bulunur. Şerefe altında dört sıra süs sırası bulunan minarede tuğla petek kısmından sonra kurşun kaplı takke külah bulunur.6. Görsel şekilde minarenin 2012 yılı yangını sonrasında onarım çalışmasındaki durumu, 7. Görsel de ise onarım sonrasındaki durumu görülmektedir.

Görsel 6. Karacabey Ulu Camisi ve Minaresi Onarım Sırasındaki Durumu (Ebru Yıldırım Arşivi)

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 7. Karacabey Ulu Cami Minaresi Onarım Sonrasındaki Durumu (Ebru Yıldırım Arşivi

2.5.Demirtaş Camisi Minaresi: 792/1389-90 yılında inşa edilmiştir (Türkiye Vakıf Abideler Eski Eserler, 1983, C.III, s.44). Bursa'da ilginç görünümü ile ayrı bir yere sahip olan bu minare, 1964 yılında V.G.M tarafından gerçekleştirilen onarımda kendi malzemeleri kullanılarak ve demir takviye edilerek yeniden inşa edilmiştir.(Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Bursa Albümü,1985, s.67.) Yapıdan ayrı olarak kuzeyde yer alan minare, üst üste iki kaidelidir. İlk kaide baldaken tiptedir ve bu kaidenin altında şadırvan vardır. Baldakeni oluşturan tuğla ayaklar, üst üste yerleştirilmiş kemerler ile birbirine bağlanmaktadır. Kemer gergileri ahşaptandır. Bu kemerlerden ilki birer sıra taş- tuğla ile örülü iken ikini kemerler ise tıpkı ayaklar gibi tuğladandır. İkini kaide ise ilk kaidenin üstünde ve ondan daha dar olarak yerleştirilmiş olup tamamen kesme taştandır. Her iki kaide de iki sıra tuğla kirpi saçak ile sonlanmaktadır. İkinci kaidenin üzerinde yer alan kısa, tuğla küpten sonra, alttan ve üstten birer bilezik ile sınırlanan tuğla gövde vardır. Şerefe altında dört sıra süs frizi bulunan minare tuğla petek kısmından sonra taş külah ile son bulur. Minarenin onarım öncesi ve sonrasına ait görseller aşağıda verilmiştir. (Görsel 8,9).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel.8. Demirtaş Camisi Minaresi Eski Fotosu (Kepecioğlu, 2009,C.1, s.270, Foto 84).

Görsel 9. Demirtaş Camisi Minaresi Günümüzdeki Durumu (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.6. İmaret-i İsa Bey Camisi Minaresi: II.Murad döneminde İsa Bey tarafından inşa edilen İmaret-i İsa Bey Camisi (Ayverdi, 1972, s.296), H.1295/M.1878 yılında, (Kepecioğlu, 2009, Cilt: 2, s. 241.) ve 1947 yılında onarım görmüştür (Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu Bursa Albümü, 1985,s.7). Kuzeybatıda yer alan minare kaidesinin duvarı iki sıra kaba yonu taş, iki sıra yatay tuğla ile örülmüştür, taşlar arasında ise harç ile dikey tuğla görünümü verilmiştir. Tuğla ve taş malzeme ile ters-düz üçgenler sırası ile düzenlenen küp kısmından sonra gelen tuğla gövde üstten ve alttan birer tane bilezik ile sınırlanmıştır. Şerefe altında dört sıra kirpi saçak olan minarenin basık külahı kurşun kaplıdır(Görsel 10.).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 10. İmaret-i İsa Bey Camisi Minaresi (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.7.İsa Bey Fenari Camisi Minaresi: XV. yüzyıl sonunda İsa Bey Fenari tarafından inşa ettirilmiş olan caminin minaresi, yapıdan ayrı olarak kuzey doğuda bahçe duvarı üstünde yer alır.(Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983, C.III, s.94). Önünce çeşmesi bulunan minarenin iztuğla gövdesi kısadır şerefe altında dört sıra testere dişi süsleme olan minarenin kurşun kaplı külahı hafif sivriltilmiş haldedir.

2.8.Şerafeddin Paşa Camisi: Tuzpazarı Mahallesinde, çarşı içinde yer alan cami, II.Murad dönemi emirlerinden Şerafeddin Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.(Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983, C. III, s.178). Kare planlı ve kubbeli olan caminin son cemaat yeri ahşaptan yapılmıştır. Kuzeybatıda yer alan minarenin sekizgen kaidesi iki sıra tuğla bir ve iki sıra sıra kesme taş ile örülmüştür. Küp kısmı taş ve tuğla ile ters-düz üçgenler şeklinde düzenlenmiş olup tuğla gövde alttan ve üstten birer bilezik ile sınırlandırılmıştır. Şerefe altında beş sıra süs sırası olan minarenin külahı taştan yapılmış olup hafif sivri haldedir.

2.9.Bedreddin Camii Minaresi: Yapı, H.847 /M.1443-1444 yılında inşa edilmiş,1956 yılında onarılmıştır. Bu onarımda duvarlardaki bozukluk düzeltildi.(Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu Bursa Albümü, 1985, s.26.) Sekizgen kaideli minarenin sekizgen kaidesi iki sıra kaba yonu taş, iki sıra tuğla ile örülmüştür. Küp kısmı, mermer ile tuğla malzeme ters -düz üçgenler şeklinde düzenlenmiş olup gövde ve üstü ise tuğladandır. Şerefenin altında dört sıra halinde kirpi saçak dizilidir. Küp kısmında mermer ile tuğla malzeme ters -düz üçgenler şeklinde düzenlenmiş olup gövde ve üstü ise tuğladandır. Şerefe altı dört sıra kirpi saçaklı olan minarenin basık külahı kurşun kaplıdır. (Ayverdi, 1989, s.76.)

2.10.Zeyniler Camisi Minaresi: Cami, II.Murad döneminde Hoca Ramazan tarafından inşa ettirilmiştir. 1475, 1761 yıllarında minare külahı onarılmış.(Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983, C.III, s. 239). (Zeyniler Camisinin bahçe girişinin köşesinde yer alan mermer

ISBN: 978-625-6283-13-8

levhada, yeni yazı ile “1449” tarihi yazılıdır) . Tuğlalar içinde kesme taşların kasetlenmesi şeklinde yapılmış olan sekizgen kaide üstü tuğla olarak devam etmiştir. Şerefe altı düz olan minarenin petek kısmındaki tuğlalarda bozulma görülmektedir. Külahı kurşun taklidi betonarme kaplıdır. (Görsel 11).

Görsel 11.Zeyniler Camisi Minare. (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.11. Abdal Mehmed Camisi Minaresi: Deveciler Mezarlığı yakınında yer alan caminin inşa edildiği dönem ile ilgili karışıklık var. Başçı İbrahim tarafından II.Mehmed döneminde inşa edildiği düşüncesi var fakat türbede kitabesinde II. Murad döneminde inşa edildiği yazmaktadır (Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983,C III,s. 1). Cami, 1955yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından onarılmıştır. Minare gövdesi 1985 yılında sıvalı imiş(Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983, C.III, s.3). Minare kaidesinde genelde bir sıra kesme taş, iki sıra yatay bir sıra dikey tuğla düzeni var iken çok az yerde ise yatay tuğlalar bir sıradır.1985 de sıvalı olan gövde kısmı günümüzde sıvalı değildir. Kurşun kaplı külahı diğer basık külahlara göre biraz daha yüksek ve farklı tipte düzenlenmiştir (Görsel 12).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 12. Abdal Mehmed Camisi Minare (Ebru Yıldırım Arşivi)

2.12.Beşikçiler Camisi Minaresi: H.860/M.1455 yılında inşa edilen Beşikçiler Camisinin minaresinin taş ile yapılan takke külahı ise minarenin kendisi gibi dönemine aittir (Ayverdi, 1989, s.76).1951 yılında yapı harap halde fakat minare sağlam halde idi (Görsel 13). Bu minarenin külahı, dönemine aittir. 1950 den itibaren yapılan ve onarılan minarelerin külahlarında basık külah da sık tercih edilmiştir. Bu yapının basık külahı onlara ilham vermiştir. (Ayverdi, 1989; s. 76).Minare kaidesinde bir sıra kesme taş, üç sıra yatay tuğla dizilişi vardır. Taşların arasında harç ile dikey tuğla görünümü verilmiştir.(Görsel 14) Minaresi ve basık külahı bozulmadan günümüze gelmiştir Görsel 15).

Görsel 13.Beşikçiler Camisi, Minare, (1951 yılındaki durumu). (Ayverdi, 1989; s. 77, R. 126).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 14. Beşikçiler Camisi Minareye Alttan Bakış.(Ebru Yıldırım Arşivi).

Görsel 15. Beşikçiler Camii Minaresi. (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.13. Umur Bey Camisi Minaresi: II. Murad döneminde, H.859/M.1454-1455 yılından önce inşa edilmiştir(Kepecioğlu,2009, C.1 s196). Taş vakfiyesi var. Vakfiye yedi satır halindedir ve giriş kapısının sağ ve solunda yer almaktadır. Bu vakfiyede vakfiyenin tamamlanma tarihi olarak 859/1454 tarihi yazılıdır (Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983, C.III, s.147). Bu caminin minaresi, az sayıda minarede görülen kemerli kaideye sahiptir. Bu minarenin sekizgen kaidesinin üst taraflarını sağır tuğla kemerler dolanmaktadır. Bu kemerlerin içlerinde de küçük boyutlu tuğlaların yan yana dizilmesiyle oluşturulan süsleme bulunmaktadır. Kuzeybatı yönde yer alan minarenin çokgen kaidesi taş tuğla almaşık düzende örülmüştür Kaidenin üst tarafını sağır tuğla kemerler dolanmaktadır. Küp kısmı taş olan

ISBN: 978-625-6283-13-8

minarede tuğla gövde alttan bir bilezik ile sınırlanmış iken üstten böyle bir sınırlama bulunmamaktadır. Şerefe altında altı sıra kirpi saçak vardır, şerefe balkonu metal ile kaplanmış olup tuğla petek kısmı basık külah ve alem ile son bulmaktadır(Görsel 16).

Görsel 16. Umur Bey Camisi Minaresi (Ebru Yıldırım Arşivi).

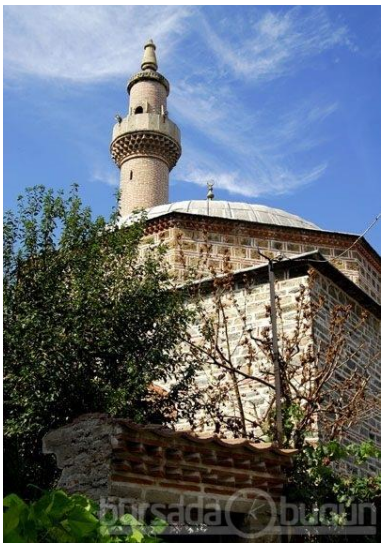
2.14. Azeb Bey Camisi Minaresi: Muradiye Mahallesi, Kullukçu Sokakta yer alan cami, kapı üstündeki iki satır sülüs kitabesine göre, H.860-861/M.1455-1456 da Azeb Bey tarafından inşa ettirilmiştir. (Ayverdi, 1989; s. 69). Türkiye Vakıf Abideleri ve Eski Eserler adlı kitabın Bursa il merkezindeki eserleri anlatan 1983 yılı basımlı 3. cildinin 26. sayfasında, bu caminin minaresi için "*sivri külahı kurşun kaplıdır"*ifadesi yer almaktadır(Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserleri, 1983,C.III, s.26).Minaresinin iki sıra yatay bir sıra dikey tuğla ve bir sıra kesme taş dizilişi görülmektedir, kaidesi caminin beden duvarı hizasına kadar yükselmektedir. Kaide üstünden basık külaha kadar olan kısmı tuğladan örülmüştür. Şerefe altı dört sıra kirpi saçaklıdır. Basık külahı kurşun kaplıdır (Görsel 17).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 17. Azeb Bey Camisi , Minaresi.(Ebru Yıldırım Arşivi).

2.15. Başçı İbrahim Camisi Minaresi: Cami, II. Mehmed döneminde Başçı İbrahim tarafından inşa ettirilmiştir. 1855 depreminde hasar gören yapı 1864 yılında onarım geçirmiş 1960 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından bir onarım daha görmüştür.(Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C. III, 1983, s.29) Kuzeybatıda yer alan minarenin şerefe ve üstü 1960 onarımında yenilenmiştir. sekiz köşeli kaideli olan minarenin şerefe altında üç sıra kirpi saçak vardır. Külahı diğer basık külahlara pek benzemez, kesme taştan olan külahın üstünde taştan bir uzun destek unsuru ve onun üstünde de alem bulunur. (Görsel 18)

Görsel 18. Başçı İbrahim Camisi Minaresi Gövdenin Üst Kısmı, Şerefe ve Üstü. (https://www.bursadabugun.com/galeri/yasam/bursa-basci-ibrahim-camii-4934/3.html). (Erişim Tarihi, 12-05-2024.

2.16.Sitti Hatun Camisi Minaresi: Kitabesine göre, Oruç Bey'in Kızı Sitti Hatun tarafından 1459-1460 da inşa ettirilmiştir.1950 yılında harap halde olan cami,1956 yılında

ISBN: 978-625-6283-13-8

Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından onarılmıştır. (Ayverdi, 1989; s. 107) Sekizgen minare kaidesinin duvarları, iki sıra kaba yonu taş, iki sıra yatay tuğla ile örülmüştür. Minarenin küp kısmı ters-düz üçgenler vasıtası ile gerçekleşmiş olup silindirik gövde şerefe ve petek tuğladandır. Gövde alttan ve üstten birer bilezik ile sınırlanmıştır. Hafif sivriltilmiş basık külahı kurşun kaplıdır, demirden alem vardır. (Görsel 19).

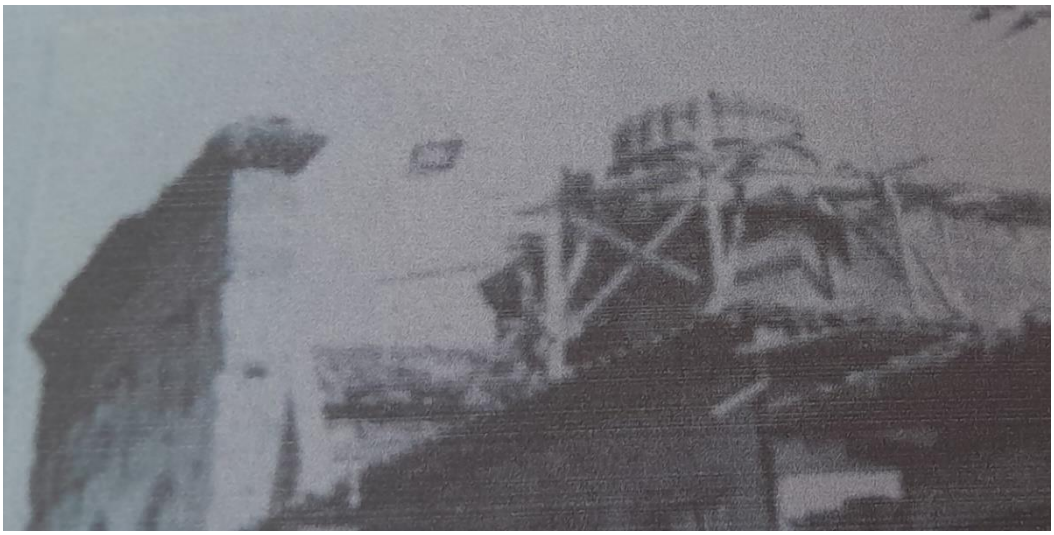

Görsel 19. Sitti Hatun Camisi ve Minaresi (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.17.Akbıyık (Veled-i Harir) Camisi Minaresi: Aynı adlı mahallede yer alan II. Mehmed döneminde Akbıyık adına İpekoğlu Hoca Dursun adlı birisi yaptırmıştır.1855 depreminde hasarlanmış olan cami 1964 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından onarılmıştır (Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler,1983, C.III, s.10). Minaresi kuzeybatı yönünde yer almaktadır. Yüksek çokgen kaidesi üç sıra tuğla bir sıra kesme taş ile örülüdür ve kalkan duvar üst hizasının seviyesine kadar yükselmiştir. Kısa bir küp kısmından sonra gelen tuğla gövde alttan ve üstten birer bilezik ile sınırlandırılmıştır. Şerefe altında kirpi saçak şeklinde düzenlenmiş olan minarenin basık külahı kurşun kaplıdır.

2.18. Ahmed-i Dai Camisi Minaresi: Cami, kitabesine göre 876/1471 de, Edincik'li Yahşi Bey tarafından inşa ettirilmiş. Gövdesi 24 yivli olan minarenin şerefe üstü yıkık halde iken onarılmıştır. (Ayverdi, 1989; s.65). Bu minarede, 1956 yılında yapılan onarımdan önce gövdenin çok az kısmı ayakta idi.(Görsel 20). Onarımda minare tamamlandı.(Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Bursa Albümü 1985, s.54.). Minare kuzeybatıda yer alır. Yüksek kaidesi iki sıra yatay biri sıra dikey tuğla bir sıra kesme- moloz taş örgülüdür. Kaidesi kubbe hizasına kadar yükselmiştir. Küp kısmı üçgenler şeklindedir. Bundan sonrasında yivli tuğla gövde yer alır. Şerefe altında beş sıra kirpi saçak vardır. Petek kısmı da aynen gövde gibi yivli olup daha sora ise kurşun kaplı takke külahlıdır. (Görsel 21).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 20. Ahmed-i Dai Camisi ve Minaresinin 1956 yılı Onarımı Öncesi Hali(Bursa eski Eserleri Sevenler Kurumu Bursa Albümü, s. 31, r.54).

Görsel 21. Ahmed-i Dai Camisi Minare Günümüzdeki Durumu (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.19.Bursa Tuz Pazarı Camisi Minaresi: Bu cami, Kara Ali adlı biri tarafından 1479 da inşa ettirilmiş.1479 tarihli vakfiye var. Minarenin gövdesinin inşa edildiği dönemden bugüne geldiği düşünülmektedir. (Ayverdi, 1989; s.107). Bu minarenin gövdesinin yeniden inşa edildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Bu minarenin kaidesi iki sıra tuğla bir sıra dikey tuğla ve genelde bir bazı yerlerde iki sıra halinde kesme taş ile örülmüştür. Küp kısmı ters-düz üçgenler şeklinde düzenlenen minarenin gövdesindeki 24 tane olan yivli tuğlalar, sivridir. Şerefe altında üç sıra kirpi saçak bulunan minarede petek kısmı da yivlidir. Basık külahının üstünde alem vardır.(Görsel 22)

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 22. Tuz Pazarı Camisi Minaresi (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.20.Bursa İvaz Paşa Cami Minaresi: Kapalıçarşı civarında, Pirinç Hanı karşısında yer alan cami, II. Murad döneminde inşa edilmiştir.1958 yılında Kapalıçarşı'da çıkan yangında temele kadar yıkılan cami, 1967 yılında yeniden inşa edilmiştir (Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983,C.III, s. 97). Minare taş-tuğla almaşık örgülü ola minarenin tuğla gövdesinden sonra beş sıra kirpi saçaklı şerefeden sonra tuğla petek ve kurşun kaplı külah vardır (Görsel 23).

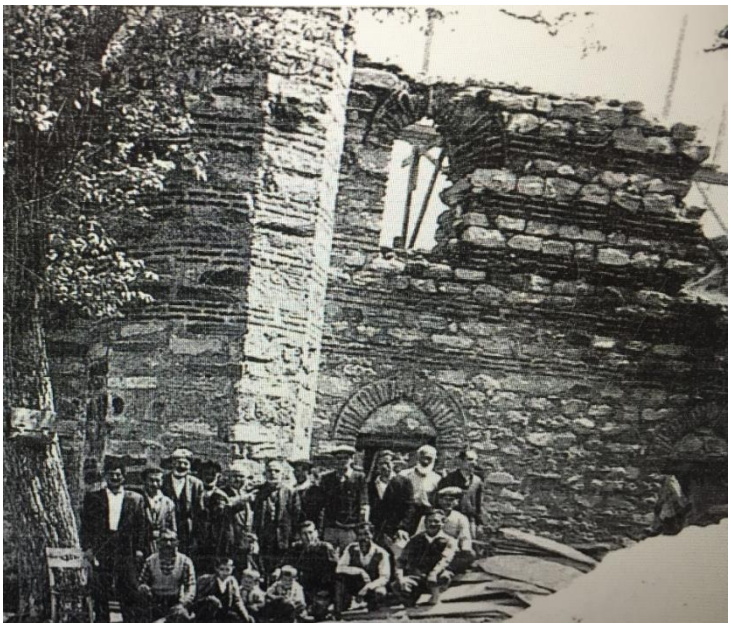

Görsel 23.İvaz Paşa Camisi Minaresi (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.21.Pir Emir Camisi Minaresi: H.901/M.1495-1496 yılında inşa edilen Pir Emir Camisinin1961 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu, tarafından yapılan onarımından önce çekilmiş olan fotoğrafına bakıldığında, yapının minaresinin ve beden duvarlarının hasar

ISBN: 978-625-6283-13-8

görmüş bir kısmının ayakta olduğu görülmektedir (Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu,Bursa Albümü,1985, s 57) Bu fotoğrafta minare kaidesinin genel itibari üç sıra tuğla, bazı yerde iki bazı yerlerde karışık sıra moloz ve kesme taşlar ile örülü olduğu görülmektedir. Kaidenin ait kısmında ise tuğlaların düştüğü ve harçların kaldığı görülmektedir (Görsel 24.)Minare 1961 yılı onarımında tamamlanmış olup külahı da bu tarihte eklenmiş olmalıdır.(Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Bursa Albümü,1985,s.58). Minare günümüzde sağlam haldedir.(Görsel.25)

Görsel 24 Pir Emir Camisi, 1961 Yılı Onarımından Önceki Fotoğrafı.(Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Bursa Albümü, 1985, s. 58, R.120).

Görsel 25. Pir Emir Camisi Minare (Ebru Yıldırım Arşivi)

2.22.Selimzade Camisi Minaresi: İnşa kitabesi olmayan cami, Selimzade Mehmed Efendi tarafından inşa ettirilmiş. XVI. yüzyıl sonu – XVII. yüzyıl başına tarihlenir.). Kapı üstünde

ISBN: 978-625-6283-13-8

yazılı olan 1324/1906 tarihinin onarım tarihi olduğu tahmin edilmektedir. (Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983, C.III, s.162-63). Camiyi inşa ettiren kişi 1611 yılında vefat etmiş (Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983, C.III, s. 163). İnceleme tarihinde (17-02-2023) cami tadilat dolayısı ile ibadete kapalı idi. Dikdörtgen planlı çatılı olan caminin kuzeybatıda bulunan minaresinin taş-tuğla örgülü olan yüksek kaidesi caminin saçak seviyesindedir. Kaideden üstü tuğladan olan minare günümüzde kurşun kaplı hafif sivriltilmiş takke külahlıdır. Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983,C. III, s. 163 de minarenin sivri külahlı olduğu yazılıdır. Cami ve minare bir dönem sıvalı iken (Görsel 26) son onarımda sıvalar kaldırılmıştır (Görsel 27).

Görsel 26. Selimzade Camisi ve Minare Eski Durumu (http://yildirim.gov.tr/selimzade-camii) (Erişim Tarihi, 30-04-2024).

Görsel 27. Selimzade Camisi ve Minaresi 17-02 2023 Tarihindeki Durumu (Ebru Yıldırım Arşivi)

2.23. Molla Arap Camisi: Balabancık Caddesi üzerinde yer alan cami, Mevlana Mehmed bin Ömer bin Hamza adlı birisi tarafından 938 /1531 den önceki bir tarihte inşa ettirilmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

XIX. yüzyılda olmuş bir depremde hasar gören yapı, bu yüzyılda yenilenircesine onarım geçirmiştir. Minare caminin kuzeybatısında yer alır(Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983, C. III,s.127). Sekizgen kaideli silindirik gövdeli olan bu minarenin şerefe altında altı sıra kirpi saçak süsleme olan minarenin günümüzdeki basık külahının üst kısmı boğumlu tiptedir. (Görsel 28) Türkiye Vakıf Eserler ve Eski Eserler,1983,C.III s.127 de bu caminin minaresinin sivri külahlı olduğu ifade edilmektedir. (Türkiye Vakıf Eserler ve Eski Eserler, C.III, s. 127).

Görsel28. Molla Arap Camisi Kuzeyden Görünüş ve Minare (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/molla-arap-cami) Erişim Tarihi, 10-05-2024.

2.24. Şahadet Camisi: Orduevinin karşısında yer alan caminin ilk inşası I. Murad döneminde, 1366-1369 yıllarında gerçekleştirilmiş olup 1855 depreminde hasar gören cami,1890 yılında yeniden inşa edilmiştir. Yapının güney duvarı ise ilk inşa dönemine aittir. Minare de 1890 yılında yeniden inşa edilmiştir (Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler,1983, C.III, s. 174). Sarı kesme taştan inşa edilmiş olan minarenin külahı oldukça basıktır ve üst kısmında boğumlu tipte çıkıntı vardır.

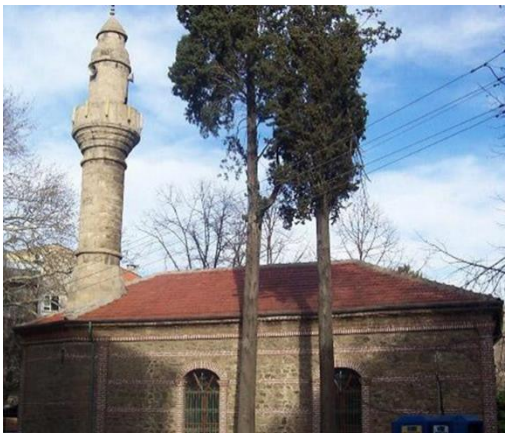
2.25.Veled-i Saray Camisi: Altıparmak Caddesinden Heykel istikametine giden güzergâh üzerinde yer alan cami H.918-919/M.1512-1513 de inşa edilmiştir.1855 depreminde yıkılıp XX. yüzyıl ortalarında yeniden inşa edilmiş olan caminin minare kaidesinin döneminden kaldığı bilinmektedir.(Arık ve diğerleri,2009, s.107). Kaide duvarları iki sıra tuğla bir sıra kaba yonu taş ile örülmüştür. Kaide ve küpü beraber caminin saçak seviyesine kadar gelmektedir. Tuğla gövdeden sonra gelen şerefe altında beş sıra testere dişi süsleme frizi olup şerefe balkonu tuğla üstü metal kaplamadır. Tuğla petekten sonra külah ve alem gelir. (Görsel 29)

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 29. Veled-i Saray Camisi Minaresi (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.26. Ahmet Paşa Fenari Camisi: Cami, II. Mehmed döneminde Fenari Ahmed Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. 1803 öncesinde çıkan bir yangında hasar gören cami bu tarihte Nefise Hanım tarafından onarım geçirmiş, bu onarımda adı geçen hanım, minarenin şerefeden üst kısmını yeniden inşa ettirmiş. Cami 1855 depreminde yeniden hasar görünce, 1911 yılında yeniden yapılırcasına onarım geçirmiş, minare de yeniden inşa edilmiş.(Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler 1983, C.III, s.10). Dikdörtgen planlı ve çatılı olan caminin tamamen kesme taştan inşa edilmiş olan minaresinin basık külahı biraz sivridir. (Görsel 30).

Görsel 30 Ahmed Paşa Fenari Camisi Minare.(https://www.bursa.com/wiki/Ahmed_Pasa_Fenari_Camii-132.html) Erişim Tarihi, 08-05-2024.

2.27. İzzüddin Bey (Pınarbaşı) Camisi Minaresi: Cami I.Murad döneminde İzzüddin Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Onarımlar sonucunda orijinalliğini yitirmiş olan caminin orijinal olan ve ahşaptan yapılmış olan minaresi yıkılınca 1960 yılında minare yeniden inşa edilmiştir (Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1983, C.III, s.97). Kaidesi üç sıra tuğla bir sıra kesme taş ile örülüdür, Tuğladan ter-düz üçgenler şeklinde düzenlenen küp kısmından sonra gelen

ISBN: 978-625-6283-13-8

tuğla gövde alttan ve üstten birer bilezik ile sınırlandırılmıştır. Şerefe altı beş sıra kirpi saçak olan minare tuğladan kısa petek kısmından sonra basık külah ile son bulur. (Görsel 31)

Görsel31. İzzeddün Bey Camisi Minaresi (https://ww w.gotobursa.com.tr/tr/mekan/izzeddin-bey-pinarbasi-cami-227/) Erişim Tarihi. 12-05-2024.

2.28. Mudanya Eski Cami(Halil Ağa Camisi): Minaresi: Cami, kitabesine göre Halil Ağa tarafından1644 yılında inşa ettirilmiştir. (https://mudanya.bel.tr/assets/document/illustratif-harita-kultur-envanteri.pdf) Minarenin çokgen kaidesi caminin beden duvarı hizasına kadar yükselir. Kaide duvarlarında genelde iki sıra tuğla bir sıra kesme taş dizilişi var iken alt kısımlar malzemeler birer sıra ile diziliş göstermektedir. Bazı yerlerde ise tuğlaların düştüğü görülmektedir. Küp kısmında ise ters-düz üçgenlerden oluşan bir düzenleme vardır üçgenlerden tuğla malzeme ile olanlar duru iken taş kaplamalar düşmüştür. Tuğla gövde alttan ve üstten birer bilezik ile sınırlandırılmış olup (Görsel 32)şerefe altı beş sıra testere dişi motifi ile dolgulanmıştır. Tuğla petek kısmından sonra kurşun kaplı külah ve alem gelir.(Görsel 33)

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 32. Mudanya Eski Cami Minaresi (Ebru Yıldırım Arşivi).

Görsel.33 Mudanya, Eski Cami, Minare Gövdenin Üst Kısmı (Ebru Yıldırım Arşivi).

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Miğfer, takke külah olarak adlandırılan kısa külahlar tip itibari ile bu nesnelere benzediği için böyle adlandırılmıştır. 1950 yılı sonraki onarımlar ve inşalarda tercih edilen bu külah türü Osmanlı mimarisinde batılılaşma dönemi ile birlikte görülmeye başlar. Sadece Bursa değil diğer illerde inşa edilen camilerin bir kısmında kısa külah tercih edilmiştir. Bursa Beşikçiler

ISBN: 978-625-6283-13-8

Camisinin kısa külahlı minaresi bozulmadan günümüze gelmiş dönemine aittir.(Ayverdi, 1989, s. 76). Bu açıdan bakıldığında önemli bir örnektir. Karacabey ilçesindeki Ulu Cami ve Mudanya İlçesindeki Halil Ağa Camisi ise merkez ilçelerde olmayan birer cami örneği olarak ele alınmıştır. Bunun yanı sıra teker teker açıklamadığımız ve sonuç kısmında topluca ele aldığımız ve Bursa merkez Osmangazi ilçesinde bulunan Başçı İbrahim Camisinin minare külahına benzerlikleri dikkatimizi çektiği, Mustafakemalpaşa ilçesinin köylerinde yer üç camiden de ismen bahsedilmiştir. Çalışma kapsamında merkez ilçelerde 25 tane takke külahlı cami teker teker ele alınmış merkez olmayan ilçelerden ise iki takke külahlı minare anlatılmıştır. Günümüzde sivri külahlı olan ve 1959 yılında çekilmiş fotoğrafında takke külahlı olduğu görülen I.Murad Camisi minaresi ise bu durumu göstermek için anlatılmıştır. 1855 depreminde birçok yapının yıkıldığı ya da hasar gördüğü bilinmektedir. Özellikle minareler en çok hasar gören yerlerden biridir. Bazı Bursa minareleri, özellikle de şerefeden üst kısımları bir kısmı 1855 depreminde yıkılmış ya da ağır hasar görmüş. Bursa Eski Eserleri Kurumu Bursa ili içindeki tarihi eserlerin onarım işlerini bir süre yürütmüştür. Konumuzu oluşturan kısa külahlı minarelerin çoğu da bu kurumun yaptığı onarımlar sonucunda günümüze gelmiştir. Külahların bazıları kurşun kaplamalı iken bazı örnekler özellikle döneminden günümüze gelen Beşikçiler Camisi minaresinin gibi taştandır. Külahların kurşunları belirli dönemlerde değiştirilerek sağlamlaştırılmaktadır.

Bursa'nın Mustafakemalpaşa ilçesi içinde ve köylerinde inşa edilmiş ve onarımları yapılmış camilerin bazıları kısa külahlıdır. Bu külahlar Bursa il merkezinde inşa edilmiş olan Başçı İbrahim Camisinin takke külahına benzemektedir. Kesme taştan yapılmış olan ve kurşun kaplaması olmayan bu külahlarda takkenin üst kısmında aleme destek olarak işlevlendirilmiş bir uzantı kısmı vardır. Mustafakemalpaşa ilçesi, Müftü Camisi, Ayas Köyü Ayaş Bey Camisi, Melik Köyü Köy Camisi, Seydi Ali Köyü Camisi,(Görsel 34) külahları buna örnek olarak verilebilir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 34. Mustafakemalpaşa, Seydi Ali Köyü Camisi.((https://turkiyenintarihieserleri.com/?oku=1662) (Erişim Tarihi, 01-05 2024).

Bursa ili dışında, diğer illerde de kısa külahlı örnekler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi Balıkesir Alankuyu (Hacı Kaya)Camisi Minaresidir. Cami ilk kez 1279/1862-63 yılında inşa edilmiş. 1313/1895-96 depreminde yıkılan cami 1907 yılında yeniden inşa edilmiştir. Caminin duvarındaki yeni yazılı mermer levhada ise inşa tarihi olarak 1873 yılı verilmiş. Kaide sonrası kısmı kesme taş ile inşa edilmiş olan minarenin kaidesi yapının ilk inşasına aittir (Erken, 1977, s.26).Minare kaidesi beden duvarları hizasına kadar ulaşmış olup üç sıra tuğla bir sıra kesme taş ile örülüdür. Kaide ile gövde arasında yer alan kesme taştan sekizgen küp kısmı üstten ve alttan birer bilezik ile sınırlanmıştır. Silindirik gövdeden sonra, bir bilezik daha vardır, şerefe altında taş süslemeler bulunmaktadır. Petek üstünde yer alan külah basık tiptedir. (Görsel 35)

Görsel 35. Balıkesir Hacı Kaya (Alankuyu) Camisi, Minaresi Külahı (Ebru Yıldırım Arşivi)

1973 yılında inşa edilen ve çinileri ile dikkat çeken Çinili Cami,(Görsel 36)de kısa külahlı modern bir örnek olarak dikkat çekmektedir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 36.Kütahya Çinili Cami (https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=25249).

(Erişim Tarihi 12-05-2024).

KAYNAKÇA

Arık, M.Selim ve diğerleri. *Bursa Camileri Albümü*, Bursa Müftülüğü Yayınları, Euromat Matbaası, İstanbul, 2009.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *İstanbul Mimari Çağının Menşei ve Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, (630-805) (1230-1402),* Baha Matbaası, İstanbul, 1966.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinde Çelebi Mehmet ve II. Murat Devri,(806-855/1403-1451),* Baha Matbaası, İstanbul,1972.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, (855-886/1451-1481),* 2.Baskı, Damla Ofset, İstanbul.1989.

Başar, M.Emin. Konya'daki Selçuklu Minareleri,", Yeni İpek Yolu Dergisi, Konya I, Özel Sayı, Konya, Mayıs, 1988, ss: 307- 324).

Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Bursa Albümü 1946- 1985, Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, Hakimiyet Matbaası, Bursa 1985.

Erken Sabih. *Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler , C. II,* V.G.M Yayınları , Ankara, 1977.

Kepecioğlu, Kamil. *Bursa Kütüğü, Cilt:1,23,4* Bursa Kültür A.Ş, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2000.

Kosifoğlu, M.H, *Geçmişten Günümüze Bursa Tarihi*, Zikir Yayınları, Bursa, 2000.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler , C. III, (Bursa İl Merkezi), V.G.M Yayınları , Ankara, 1983.

İnternet Kaynakları

. (Karacabey Ulu Camii, http://akmb.gov.tr. s.132).(Erişim Tarihi, 30 -04- 2024).

(https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/80567). (Erişim Tarihi. 30-04-2024).

(https://www.bursadabugun.com/galeri/yasam/bursa-basci-ibrahim-camii-4934/3.html) (Erişim Tarihi, 12-05-2024)**.**

(http://yildirim.gov.tr/selimzade-camii) (Erişim Tarihi, 30-04-2024).

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/molla-arap-cami) **(**Erişim Tarihi, 10-05-2024.

https://www.bursa.com/wiki/Ahmed_Pasa_Fenari_Camii-132.html) Erişim Tarihi, 08-05-2024.

(https://ww w.gotobursa.com.tr/tr/mekan/izzeddin-bey-pinarbasi-cami-227/) (Erişim Tarihi. 12-05-2024).

(https://turkiyenintarihieserleri.com/?oku=1662 (Erişim Tarihi, 01-05 2024).

(https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=25249). (Erişim Tarihi 12-05-2024).

(https://mudanya.bel.tr/assets/document/illustratif-harita-kultur-envanteri.pdf) (Erişim Tarihi, 10-05-2024).

ISBN: 978-625-6283-13-8

BALDAKEN FORMLU ANADOLU KADIN TÜRBELERİ

Dr. Öğretim Üyesi Ebru Yıldırım

Batman Üniversitesi

ebru.elpe@batman.edu.tr- 0000-0001-9323-9851

ÖZET

Türbe, ölen kişinin hatırasını yaşatmak ve geride kalanların onu hatırlaması amacı ile tarihî ve dinî şahsiyetler için inşa edilen yapı türüdür. Açık mezardan farkı bir üst örtüye sahip olmasıdır. Dünya üzerindeki her coğrafyada türbe örneklerine rastlanır. Geride kalanların, ölen kişinin hatıralarını canlı tutmak istemesi ve ölene saygısı mezar ve türbe inşalarının sebeplerinden birisidir. Bunun yanı sıra ölen kişilerin sağlığında kendisi tarafından da inşa ettirdiği türbelerin sayısı da epey fazladır. Türbelerde genelde hanedan mensupları, üst düzey askerler, devlet kademesinde görev yapmış olanlar ya da dinsel anlamda önemli olan kişiler gömülüdür. Türbeler gövde düzenlerine göre açık ya da kapalı türbeler olarak sınıflandırılmış olup açık türbeler için genelde" baldaken" tabiri kullanılmaktadır. Bu tarz türbelerin gövdeleri genelde fazla yüksek olmayan bir kaide üzerine dört, altı adet ayak ya da sütunların birbirine kemerler ile bağlanmasıyla düzenlenir. Bu gövdenin üstüne üst örtünün ilave edilmesi ile türbe binası oluşturulur. Gövdede genelde sütunlar /ayaklar arasında duvar ya da her hangi kapatıcı bir unsur bulunmaz. İnşasından sonraki süreç içinde yapılan onarımlarda bu açıklıkların duvar ya da parmaklık gibi unsurlar ile kapatıldığı örnekler de vardır. Baldaken türbelerde diğer tür türbelerde olduğu gibi ağırlıklı olarak erkekler gömülü iken kadınların gömülü olduğu türbeler daha az sayıdadır. Bazı örneklerde ise aynı türbe içinde kadın ve erkek mezarları bir arada bulunmaktadır. Bu çalışmamızda kaynak taraması ile tespit ettiğimiz ve alan araştırması esnasında incelediğimiz, kadınlara ait Anadolu'da yer alan baldaken formlu türbeleri ele almaya çalıştık. Alan araştırmamızı Bursa, Sivas, Diyarbakır ve Kuzey Makedonya Kalkandelen'de gerçekleştirdik. İncelediğimiz türbelerin tarafımızca çekilmiş olan fotoğraflarını bu çalışmada kullandık. Alan araştırması yapmadığımız ancak literatürdeki kaynaklardan istifade ederek bilgi verdiğimiz türbe örneklerinin ise adı geçen kaynaklardan ya da çeşitli internet sayfalarından aldığımız fotoğraflarını görsel malzeme olarak değerlendirdik.

Anahtar Kelimeler: Baldaken, Form ,Türbe, Kadın ,Anadolu .

ISBN: 978-625-6283-13-8

ANATOLIAN WOMEN'S TOMBS IN BALDAKEN FORM

ABSTRACT

A mausoleum is a type of structure built for historical and religious figures in order to keep the memory of the deceased alive and for those left behind to remember person. ts difference from an open grave is that it has a top cover. Examples of tombs can be found in every geography around the world. One of the reasons for the construction of graves and mausoleums is that the survivors want to keep the memories of the deceased alive and their respect for the deceased. In addition, the number of mausoleums she/he built for the deceased during their lifetime is quite high. In the tombs, members of the dynasty, high-ranking soldiers, those who served in the state, or religiously important people are usually buried. Tombs are classified as open or closed tombs according to their body layout, and the term "baldachin" is generally used for open tombs. The bodies of such tombs are generally arranged on a not too high base, with four or six pillars or columns connected to each other with arches. The tomb building is created by adding the top cover on this body. There is generally no wall or any other covering element between the columns / legs in the body. There are also examples where these openings were closed with elements such as walls or railings during the repairs made after construction. While men are predominantly buried in baldachin tombs, as in other types of tombs, there are fewer tombs where women are buried. In some examples, male and female graves are found together in the same tomb. In this study, we tried to discuss the baldachin-shaped tombs of women in Anatolia, which we identified through literature review and examined during field research. We carried out our field research in Bursa, Sivas, Diyarbakır and Tetovo in North Macedonia. We used the photographs taken by us of the tombs we examined in this study. We evaluated the photographs of the tomb examples, which we did not conduct field research on but provided information about by using sources in the literature, as visual material, which we took from the mentioned sources or various internet pages.

Key Words: Baldachin, Form, Tomb, Woman, Anatolia.

1.GİRİŞ

Türbe, gur, ravza gibi isimler ile adlandırılan, önemli ve ünlü kişiler için inşa edilen anıtsal bina olarak da tanımlanan yapı türüdür (Ödekan,2008, s. 1545). Bir üst örtüye sahip olması gibi ayırıcı özelliği ile üstü açık mezarlardan ayrılır. Türbeler, gövdelerine göre açık ve kapalı türbeler diye sınıflandırılabilir. Çalışmamızın başlığını oluşturan unsurlardan biri olan baldaken terimi, Doğan Hasol'un yazdığı Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü adlı eserde, " *Bir taht, katafalk veya yatak üzerinde tavan meydana getirecek şekilde yapılan kumaş ya da ahşap saçak"* biçiminde tanımlanmıştır (Hasol, 1993,s. 65).

Baldaken formlu türbelerde planın gereğine göre köşelerde yer alan ayak ve/veya sütunlar, kemerler vasıtası ile birbirine bağlanır, böylece gövde kısmı oluşturulmuş olur. Bunun üstüne gelecek olan üst örtü bazen kasnak kullanılarak ya da doğruda taşıyıcılar üzerine yerleştirilir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Bazı türbelerde ise kubbe üstüne ikinci bir örtü de gelebilir. Ayrıca üst örtü olarak çatı kullanılan türbeler de görülmektedir. Kubbeler genelde kurşun kaplı olup bazı örneklerde, yapılan son onarımlardaki uygulamalarda kurşun taklidi beton ile de kaplanmış olabiliyor. Kaide kısmı genelde alçak olarak tasarlanmış olup bazı örneklerde yüksek kaide yapılmış iken bazı örneklerde de kaide inşa edilmeden türbe doğrudan gövdeden başlayabiliyor. Kaidenin inşasında moloz/kesme taş kullanılır, ayaklarda da aynı malzeme kullanıldığı gibi tuğla kullanılan örnekler de vardır. Sütunlar ise mermerden yapılmıştır. Kemerler ise çoğunlukla tuğladan olup yenilenen örneklerde taş kemerlere de rastlanmaktadır. Kemer gergileri genelde ahşap iken bazı yapılarda yenilemeler sırasında metal olarak değiştirilmiştir. Bazı örneklerde kemerler geç dönem onarımlarında sıvanmıştır. Türbe zeminleri, taş, tuğla, ya da bazı örneklerde betondur. İçerde yer alan mezarlar açık mezar ve sanduka şeklinde düzenlenmiştir, genelde ayrı bir kaide üstünde yer almaz doğrudan türbe zemini üzerinde yer alır. Bu mezarlar taş, mermer ya da günümüze yakın dönemlerde yapıldığı tahmin edilen beton kaplamadır.

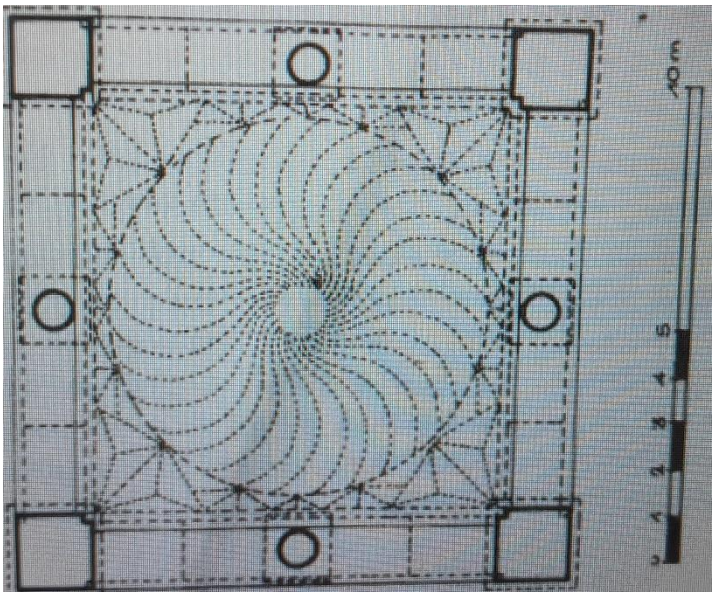
Baldaken tarzı türbeler, ortadaki mezar üzerinde yer alan koruyucu unsur gibidir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasını takiben Anadolu'da kurulan beylikler döneminde türbe mimarisinde görülmeye başlayan baldaken formlu türbeler zamanla Osmanlı devleti türbe mimarisi içinde de yer etmiştir, gerek Anadolu dışında gerekse Anadolu'da bu türün örnekleri bulunmaktadır (Orman, 2012, s. 465).

2. BULGULAR

2.1.Bursa Devlet Hatun Türbesi. Meydancık Mahallesindeki türbe bir bahçe içinde yer almaktadır. Mermer sanduka üzerindeki kitabesine göre H. Şevval 816/M. Aralık 1413- Ocak 1414 yılında ölen Devlet Hatun için ölümünden az süre önce inşa edildiği sanılmaktadır (Kılcı,2005,s.257). Bu kitabenin transkripsiyonu: *" Hazihi türbetü'ş-şerifetü's seyyidetü'l – muhaddere sultanul havatin Devlet Hatun ve hiye validetüs –sultanü'l a'zam sultan Mehmed bin Bayezid Han halledallahu mülkehu"*biçimindedir (Türkiye Vakıf Abideler Eski Eserler, 1983, C.III,s.255). Kare planlı baldaken tarzda olan bu türbede kemerler köşelerde gri mermer kalın ayaklar ve ayaklar arasında yer alan mermer sütunlar üzerine oturmaktadır. Sütun başlıkları da mermerdendir. Yapı içten dilimli helezonik kubbelidir (Görsel 1), kubbe dıştan yüksek onikigen kasnak üzerinde oturtulmuş ve piramidal külah ile örtülüdür. Yapının onarım öncesini gösteren 2. Görselde, türbenin kemer açıklıklarından birinin kapatılıp buraya kapı yapıldığı görülmektedir. Kapı üstünde ise abartılı kaş kemerli saçak bulunur.3. Görsel türbenin onarım esnasındaki durumunu göstermektedir. Onarım esnasında bu kapının kaldırıldığı ve kemer açıklığının yeniden oluşturulduğu, türbenin günümüzdeki halindeki görsellerden anlaşılmaktadır.(Görsel4) Türbenin iç duvarlarının kemer üstlerinin ve kubbe geçiş unsurlarının sıvandığı görünmektedir. Fakat türbenin dış cephesinde sıva bulunmaz.(Görsel 5).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 1: Bursa Devlet Hatun Türbesi Planı (Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler ,1983, C.III, s. 255) .

Görsel 2. Devlet Hatun Türbesi Onarım Öncesi Kapı, 18-10-1956 (https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/87648). Erişim Tarihi, 10-04-2024)..

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 3: Devlet Hatun Türbesi, Onarım Esnası (https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/70396). Erişim Tarihi, 10-04-2024.

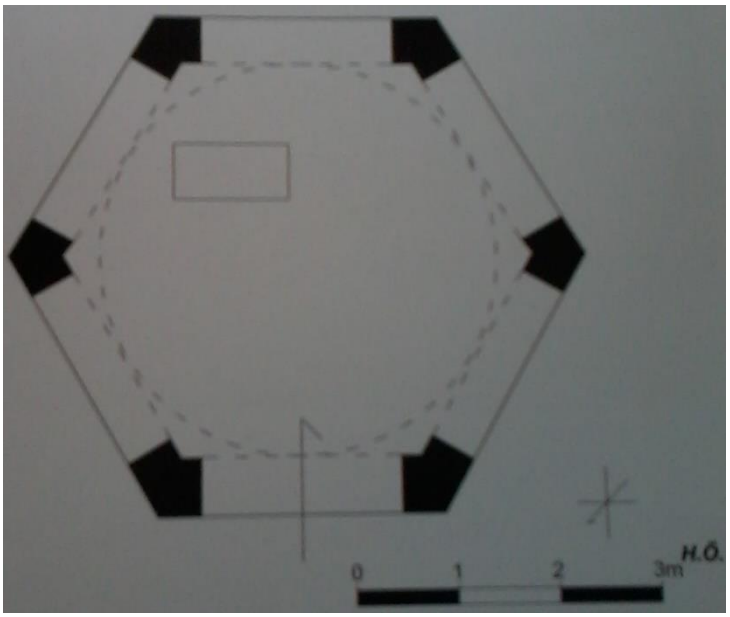
Görsel 4: Devlet Hatun Türbesi Günümüzdeki Durumu (Ebru Yıldırım Arşivi).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 5. Devlet Hatun Türbesi Yan Cephe ve İçte Sanduka (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.2.Edirne Darulhadis (Hafsa Sultan). Türbesi: Darulhadis Camisinin bahçesinde yer alan yan yana iki türbeden altıgen planlı baldaken formda olanı (Görsel 6), hanedan mensubu bu kadına atfedilir (Önkal,2017,s. 65). Türbe 838/1434-35 yılına tarihlenir (Önkal, 2017, s.66). Yapının kesme taştan inşa edilmiş altıgen kaidesi üzerinde baldakeni oluşturan üç sıra tuğla ve bir sıra taştan inşa edilmiş ayaklar vardır, bu ayakları tuğla kemerler birleştirir. Kemer üstlerinden saçağa kadar olan duvar da almaşık düzen devam etmektedir (Görsel,7). Pandantif geçişli kubbe kasnaksızdır. Kubbe içi ve pandantifler kireç harcı ile sıvalıdır. Kubbe kurşun kaplıdır ve üstünde taş alem bulunmaktadır. Türbe içinde bir taş sanduka vardır (Görsel 8) Bu sandukanın günümüze gelmeyen baş taşının, kitabeli olduğu belirtilmektedir (Önkal,2017, s. 66).

Görsel 6: Edirne Darulhadis,(Hafsa Sultan) Türbesi Planı (Önkal,2017,,s.65, Şekil 9).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 7: Edirne Darulhadis Türbesi (Önkal, 2017, s. 67, R.70).

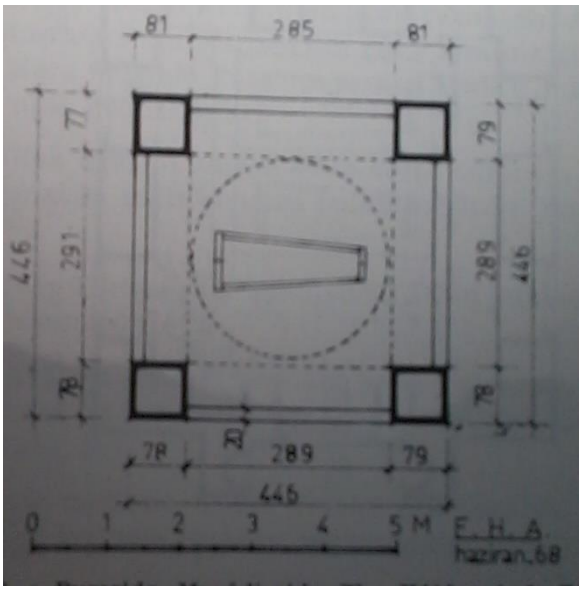

Görsel 8: Edirne Darulhadis(Hafsa Sultan) Türbesi, Sanduka (Önkal, 2017, s. 66, R.69).

2.3.Bursa, Ebe Hatun Türbesi: Muradiye Külliyesi içinde yer alan, bu türbenin, Bu türbenin II. Mehmed'in ebesine ait olduğu söylenmekte ve XV. yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir (Kılcı, 2005,s.261). Kare baldaken tarzda inşa edilmiştir (Daş, 2003,s.350). (Görsel 9). Onarım öncesi halini gösteren görsellerde türbenin kemer açıklıklarının kapatıldığı ve buralarda altlı üstlü pencerelerin yerleştirildiği (Görsel 10,11), onarımda kemer açıklıklarını kapatan fazlalıkların kaldırıldığı görülmektedir (Görsel 12). Bu türbenin kaidesi moloz taşlar ile örülmüştür. Moloz taşların boyutları küçüktür ve renk olarak koyu renkli taşlar seçilmiştir (Görsel 13). Kaidenin üstünde yer alan kemer ayaklarında bir sıra kesme taş iki sıra tuğla sırası ile inşa edilmiştir (Şekil 14). Taşlar,77 x 24 x 83 cm, 70 x 26 x 83 cm; tuğlalar 31 x 3 x 31

ISBN: 978-625-6283-13-8

cm, 37 x 3 x 37 cm olarak ölçülmüştür.(Elpe, 2024,s.97). Kemer gergilerinin ahşap olduğu yapının üst örtüsü kasnaksız kubbe ile örtülüdür, iç kısımda ayaklar ve kubbe kireç harcı ile sıvalıdır (Görsel 15). İçerde bir tane mermer sanduka vardır (Görsel 16).

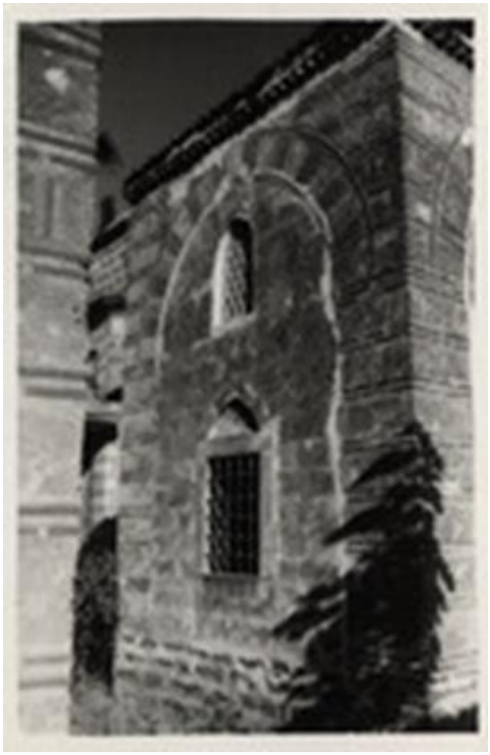

Görsel 9: Ebe Hatun Türbesi Planı (Ayverdi, 1989, s. 153, R.243).

Görsel 10. Ebe Hatun Türbesi, Onarım Öncesi Durumu (: (*https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/73583*).)(Erişim Tarihi: 10-09-2023).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel.11. Ebe Hatun Türbesi Onarım Öncesi Durumu ((*https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/73583*). (Erişim Tarihi: 10-09-2023).).

Görsel 12. Ebe Hatun Türbesi, Günümüzdeki Durumu (Ebru Yıldırım Arşivi).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 13. Ebe Hatun Türbesi Kaide Kısmı (Ebru Yıldırım Arşivi).

Görsel 14. Ebe Hatun Türbesi, Baldakeni Oluşturan Ayaklardan Biri. (Ebru Yıldırım Arşivi).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 15. Ebe Hatun Türbesi, Kubbe İçten Görünüş (Ebru Yıldırım Arşivi).

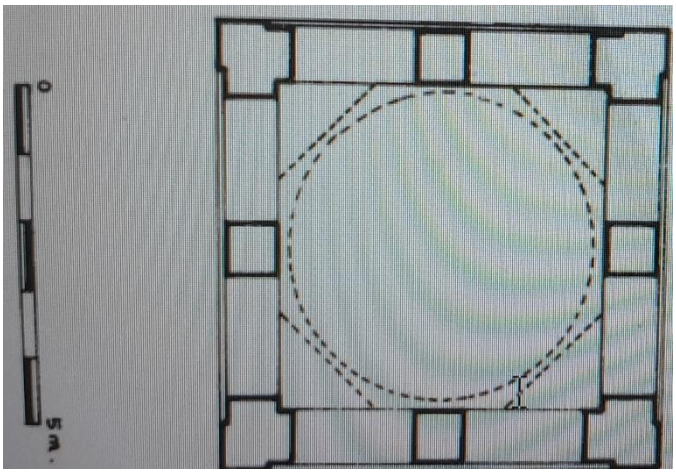

Görsel 16. Ebe Hatun Türbesi, Sanduka (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.4.Bursa Saraylılar (Cariyeler)Türbesi: Muradiye Külliyesine dahil olan yapının kitabesi yoktur türbe, mimari ve malzeme özellikleri göz önüne alınarak XV. yüzyıla tarihlenmektedir (Kılcı, 2005, s.260). Kare planlı baldaken tipte olan bu yapıda (Görsel 17) duvarlar ikişer sivri kemerle dışa açılmıştır (Görsel 18). Kemerlerin oturduğu ayaklar bir sıra kesme taş, üç sıra yatay tuğla ile örülüdür. Taş aralarında bazı yerlerde dikey tuğlalar görülmektedir. Ayaklara oturan kemerlerde bir sıra kesme taş üç sıra tuğla dizilişi görülmektedir. Gövde iki sıra tuğla kirpi saçak ile son bulmaktadır. Kemer gergileri metaliktir (Görsel 19). 1953 yıllarında yapılan onarımda, onarım öncesinde çatılı olan üst örtünün aslında sekizgen piramidal külah olduğu ortaya çıkarılmış ve külahın üzeri kurşun taklidi betonarme

ISBN: 978-625-6283-13-8

ile kaplanmıştır (Kılcı,2005,s.260).Kaide kısmı yerden 1 metre yüksekliktedir. Ayakların iç kısmı ve üst kısım beyaz kireç harcı ile sıvalıdır. İçte taştan yapılmış, yan yana hizalanmış iki taş sanduka bulunur. Türbenin iç kısmı beyaz badanalıdır (Görsel 20).

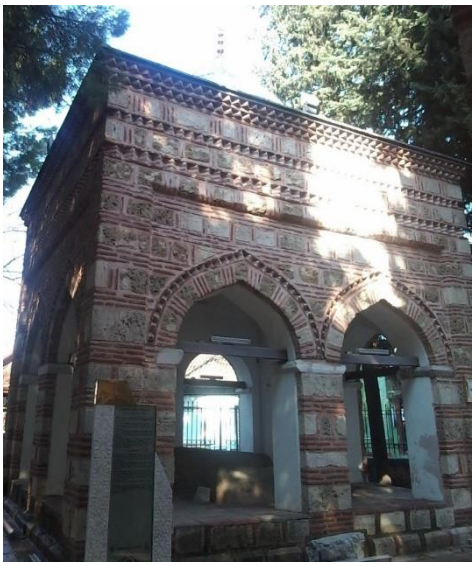

Görsel 17.Bursa, Saraylılar Türbesi Plan. (Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler C.III,1983, s. 286)

Görsel 18. Saraylılar Türbesi Genel Görünüm (Ebru Yıldırım Arşivi).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 19. Saraylılar Türbesi, Kemer Sistemi (Ebru Yıldırım Arşivi).

Görsel 20. Saraylılar Türbesi İçte Sandukalar (Ebru Yıldırım Arşivi).

2.5. Amasya, Merzifon, Kümbet Hatun Türbesi: Bu türbe, XIV. yüzyıl son çeyreği-XV. yüzyıl ortaları arasındaki tarih diliminde inşa edildiği düşünülmektedir (Çerkez, 2007,s.65). 1943 Erzincan depreminde büyük hasar gören türbe günümüze yenilenmiş hali ile gelmiştir. Deprem öncesindeki halinde mermer kasnaklı olduğu kubbenin kiremitli, kubbe içinin kalem işi süslemeli olduğu, Arapça kitabe kuşağı olduğu bilinmektedir. Kare baldaken tarzdaki türbe, kare kaideye oturur, köşelerde bulunan ayaklara yuvarlak kemerler oturmuştur (Bayram,1981,s.1356). İçerde bir tane lahit olan türbede gövdede almaşık duvar örgüsü görülür. Günümüze gelen kısımlardan ayaklar kesme taştan inşa edilmiş olup iç kısımları çimento harcı ile sıvalı haldedir. Kubbe alaturka kiremitlidir. Lahit kaidesi ise doğu-batı yönünde

ISBN: 978-625-6283-13-8

yerleştirilmiş kesme taştan yapılmış olup tuğla dolgular da görülmektedir (Çerkez, 2007, s.66). Günümüzde ayakların üstüne oturan geniş açıklıklı yuvarlak kemerler beyaz kireç harcı sıvalıdır. Kubbe geçişi dıştan çıkıntılıdır. Kubbe ve kubbe geçişlerinin üstü de alaturka kiremitlidir (Görsel 21). İç duvarlar ve kubbe de sıvalıdır. Burada gömülü olan kadının kimliği hakkında kesin bilgi yoktur.

Görsel 21. Amasya Merzifon Kümbet Hatun Türbesi (https://www.merzifoncamileri.com/kumbet-hatun). Erişim Tarihi. 10-05-2024.

2.6.Amasya Halkalı Dede Türbesi: Sarıbaş Mahallesi, Halkalı Sokakta yer alan bu türbe, kare baldaken tarzdadır. Türbenin güney tarafı duvara bitişik diğer üç tarafı ise kemerler ile dışa açılmıştır. Türbe, dıştan 3.85 x 3.75 m ölçülerindedir (Ayverdi, 1989, s.31). İki katlı olan türbenin alt katının kapısında halka bulunmakta ve içinde kadın gömülü olmasına rağmen (Halkalı Dede) olarak anılmaktadır (Kılcı, 2005,s.264). Ayaklar birbirine sivri kemerler ile bağlanmıştır. Kemerler üzerinde kasnak ve onun üstünde kubbe vardır kubbeye geçiş elemanı tromptur. Cenazelik kısmı olarak düzenlenmiş olan alt kat bulunur (Kılcı, 2005,s. 265). Eski fotosunda duvarların sıvalı olduğu görülmektedir (Görsel 22). Günümüzdeki durumunu gösteren fotoğrafta ise bu sıvaların kaldırıldığı görülür. Ayaklar kesme- moloz taş, kemerler, kemer üstü duvar ve iç duvarlarda ise moloz taş kullanılmıştır, kubbe ise alaturka kiremit ile kaplıdır (Görsel 23).Türbe kapısında yer alan halkadan dolayı bu ismi alan yapıda gömülü olan zat bir kadındır. İnşa kitabesi, güney duvarda yer alır, 50 x 60 cm kitabede “1-İntigalet Şahruz binti Burak 2-Bey fi evahiri şehr-i Şevval Liseneti tis’a ve seb’ine ve semanemie “yazılıdır. Bu kitabeye göre H.879 yılının Şevval Ayının sonu/M.1475 Mart ayında Burak Bey’in Kızı Şahruh vefat etmiştir (Kılcı, 2005,s. 265).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel.22 Amasya, Halkalı Dede Türbesi , Eski Durumu (Ayverdi, 1989; s. 32, R. 58).

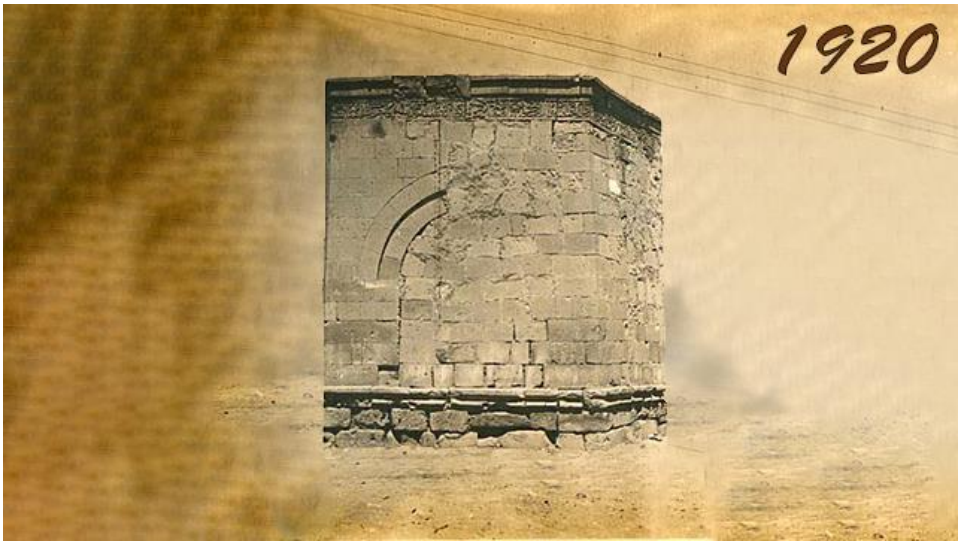

Görsel 23. Amasya Halkalı Dede Türbesi, Günümüzdeki Hali.(*https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/halkali-evlya-turbesi*). Erişim Tarihi,30-04-2024.

2.7. Kayseri Suya Kanmış Hatun Türbesi: Kitabesi yok, H. 917/ M.1511 tarihli bir vakfiye kaydında *"Suya Kanmış Hatun binti Abdurrahman*"ibaresi vardır. Ayrıca bu vakfiye

ISBN: 978-625-6283-13-8

kaydına göre türbe yakınlarında bu kadının zaviyesi de varmış fakat günümüze zaviye gelmemiştir (Kuru, 2006,s.387). Yapı altıgen planlı baldaken tarzdadır, altıgen kaide üstüne kesme taş ayaklar arasında atılmış kemerlerle dışa açılmıştır. Gövde saçağında Ayet-el Kürsi, tüm gövdeyi dolanır (Kuru, 2006,s.387). Kubbeye geçiş pandantifler ile sağlanmıştır. Mezar taşları ise Kayseri Müzesinde yer alır. Türbe 1960-1964/65 yılları arası onarım çalışmalarında içi temizlenmiş onarım görmüştür. Üst örtüsü yarım bırakılan bu türbenin (Kuru, 2006, s.387) üst örtüsü 2022 yılı onarımında yenilenmiş. 24. Görsel de türbenin 1920 yılındaki durumu görünmektedir. Burada türbenin kemer açıklıklarının kapalı olduğu görülmektedir, kaide moloz taşlar ile örülmüş olup kaide ile gövde arasında kesme taş silme bulunur. 25. Görsel de türbenin 1960 yılındaki durumu görülmektedir. Burada kemer açıklıklarını kapatan fazlalıkların kaldırıldığı görülür. Onarımda yapılan değişiklik sonucunda türbedeki taşların renk farklılıkları bariz olarak belli olmaktadır. Ayrıca onarımda kaide kısmının kesme taş kaplamalı hale getirildiği görülmektedir. 2022 yılı onarımına ait görselde ise türbenin üst örtüsünün yenilendiği ve kemer açıklıklarının parmaklıklar ile kapatıldığı görülür (Görsel 26).

Görsel 24. Kayseri Suya Kanmış Hatun Türbesinin 1920 Yılındaki Durumu (http://www.suyakanmishatunvakfi.com/). Erişim Tarihi. 30-04-2024.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 25. Suya Kanmış Hatun Türbesinin 1960 Yılındaki Durumu (http://www.suyakanmishatunvakfi.com/). (Erişim Tarihi. 30-04-2024).

Görsel 26. Suya Kanmış Hatun Türbesi 2022 Yılındaki Durumu (http://www.suyakanmishatunvakfi.com/) (Erişim Tarihi 30-04-2024).

2.8. İstanbul, Hançerli Fatma Sultan (Hançerli Sultan)Türbesi: Eyüp Camisi yakınında yer alan türbe, Hançerli Sultanın sandukasının baş taşındaki yedi satırlık kitabeye göre, II. Bayezid'in oğullarından Mahmud'un kızı Fatma Sultan için 939/1533 de inşa edilmiş (Önkal, 2017, s. 235). Kare planlı baldaken formda olan türbede kaide yoktur, türbe gövdeden başlar. Köşelerde yer alan mermer dört sütunun baklavalı başlıkları vardır bu dört sütun kesme taştan sivri kemerler ile birbirine bağlanmıştır. Üst örtü olarak ise sekizgen kasnak üzerine pandantif geçişli, kurşun kaplı tuğla kubbe tercih edilmiştir İçerde yan yana iki tane mermer sanduka bulunur Hançerli Sultanın sandukası üst üste düzenlenmiş iki platform üzerine yerleştirilmiştir. Bu sandukada hançer tasviri bulunmaktadır. Kemer açıklıkları demir parmaklık ile kapatılmıştır (Görsel 27).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 27. İstanbul, Hançerli Sultan (Fatma Sultan) Türbesi (Önkal, 2017, s. 233, R. 352).

2.9.İstanbul, Fatma Sultan Türbesi: Şehzade Camisinin bahçesinde yer alan türbede kocası ile gömülü olan Fatma Sultan, sandukasının baş taşındaki dört satırlık kitabeye göre Ramazan Başında Cuma Günü 996/ 29 Temmuz 1588 yılında vefat etmiş. Kocasının sandukası da aynı türbede yer alır ve Beylerbeyi Mustafa Paşazade, sanduka kitabesine göre 994/1585-86 yılında vefat etmiş. Türbenin inşa tarihi 998/1589-90 olabilir (Önkal, 2017, s.295).Kare planlı baldaken formlu olan türbede köşelerde yer alan dört mermer sütun yine mermer sivri kemerler ise birbirini bağlanmıştır. Üst örtü olan kubbe sekizgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Kubbede taş alem vardır (Görsel 28). İçerde iki adet mermer sanduka bulunmaktadır. Bu yapının kubbesinin iç kısmında kalem işi teknikli süslemeler yer almaktadır. 10 kollu yıldız motifinin etrafında yer alan süsleme ağı içinde şemseler yer alır (Önkal, 2017, s. 294) (Görsel 29).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 28. İstanbul, Fatma Sultan Türbesi (Önkal, 2017, s. 293, R.465).

Görsel 29. İstanbul, Fatma Sultan Türbesi Kubbe İçindeki Kalemişi Süsleme (Önkal, 2017, s. 295, R. 468).

2.10. Bitlis, Üç Bacılar Türbesi: Gökmeydan civarında, İhlasiye medresesi yakınında yer alan bu türbe, türbeler topluluğu içindedir. II. Şeref Han'ın kızlarına ait olduğu söylenen bu türbe enine dikdörtgen planlıdır Ortadan bir kemerle iki bölüme ayrılmış olan yapının dört yanında dört adet sivri kemerli açıklık bulunmaktadır. Dikdörtgen baldaken formludur Üst örtü, kuzey güney yönde uzanan sivri beşik tonoz olup orta kısımda tonoz kesme taştan bir kemerle takviye edilmiştir, Dıştan ise düz damlıdır (Erken, 1977,s.185), (Görsel 30). Bu türbe klasik baldaken formuna pek benzememektedir. Kemer açıklıkları gövdeye nazaran alçakta ve küçüktür. Bu türbeye kısmet açılması dileği ile gelinip türbe etrafında dönerek dilekler söylenirmiş. Günümüzde bu ziyaret ritüeli devam ettirilse de eskisi gibi yoğunluk görülmemektedir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 30. Üç Bacılar Türbesi(https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/kulturenvanteri/uc-bacilar-turbesi). Erişim Tarihi 15-04-2024.

2.11. Manisa, Paşa Kızı Türbesi. Eski Saray Mahallesinde, Hüsrev Ağa Camisinin haziresi içinde yer alan bu türbenin kitabesi yoktur. İçteki üç mezar taşından birinde, mezar taşındaki gülce ve vazodan çıkan çiçek tasviri olan ve talik yazı tarzındaki kitabe vardır bu kitabede "Paşa Kızı " ibaresi ile ebced ile 1024 tarih verilmiş. Bu da miladi olarak 1615 yılına isabet etmektedir (Acun1985, s.493). Yapı altıgen planlı olup baldaken tiptedir, kesme taş ile inşa edilen ayaklar birbirine, üç sıra tuğla bir sıra kesme taş ile almaşık olarak örülmüş sivri kemerler ile bağlıdır, kemer üstü duvarda moloz taş ile tuğlaların düzensiz şekilde yerleştirildikleri görülmektedir. Türbenin üst örtüsü pandantif geçişli kubbedir, dıştan çatı ya da külah ile örtülü gibi görünecek şekilde yükseltilmiştir, dıştan oluklu kiremit ile örtülüdür (Görsel 31). İçteki sandukalar taştan yapılmıştır, kemer gergileri ise metaliktir (Görsel 32).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 31.Manisa Paşa Kızı Türbesi (https://tarihgezisi.com/turbeler/kadiri-pasa-kizi-husrev-aga-turbesi-turbesi-manisa/). Erişim Tarihi 30-04-2024.

Görsel 32. Manisa Paşa Kızı Türbesi İçte Sandukalar (https://tarihgezisi.com/turbeler/kadiri-pasa-kizi-husrev-aga-turbesi-turbesi-manisa/). (Erişim Tarihi 30-04-2024).

2.12. Erzurum Ane Hatun Türbesi:Murat Paşa Camii haziresinin güney batısında yer alan yapının kuzey batı ayağındaki mermer kitabenin transkripsiyonu şu şekilde yapılmıştır:

"1-*Ah kim bu kızı Morav Hanın- Gitti bir nadire'i hüsn idi şeha*

2-Cennete arz'i cemal etdikde-reşkedüp hıdmetin itti hûra

3-Zumi der tarihini tiz öldü- Nazenin Ane Hanım hayfa 1059/1649-50 "(Konyalı, 1960,s.386).

Kitabeye göre türbe, IV Mehmed döneminde H.1059/M.1649 yılında ölen Gürcü Meliki Morav Hanı'ın kızı Ane Sultan için inşa ettirilmiştir. Üç sandukadan büyük olan bu kadına aittir (Konyalı, 1960, s. 387). Kare planlı baldaken tipte olan türbede köşelerde kesme taş ayaklar,

ISBN: 978-625-6283-13-8

kesme taştan yuvarlak kemerler ile birbirine bağlanmıştır. Kemer üstleri ile saçak arasında kesme taş duvar vardır Bu duvarın üstünde ise kasnaksız kubbe yerleştirilmiştir, kubbe kurşun kaplıdır. İç duvarlar ve kubbe sıvanmamıştır (Görsel 33).

Görsel 33. Erzurum Ane Hatun Türbesi (http://erzurumansiklopedi.com/ane-hatun-turbesi/). (Erişim Tarihi 15-04-2024).

2.13. Sivas İncili Hanım Türbesi: Eski Nümune hastanesinin bahçesinde yer alan bu türbe, kare formlu 4 ayak üzerine oturan kubbeli bir yapıdır. Kubbeye pandantiflerle geçilir. Kubbe ortasında altıgen bir açıklık vardır. Kubbe dıştan üzeri kesilmiş dörtgen prizma külâh şeklindedir (Acun, 1988,s. 188).

Hakkı Acun, Vakıflar Dergisinin XX. Sayısında yer alan "*Sivas ve Çevresi Tarihi Eserler ve Turistik Değerleri*" adlı makalesinde bu türbe ile ilgili şöyle bir bilgi vermiştir:

*"Keçecizade İzzet Molla (1785-1829) Kadı olarak Sivas'a sürülmüş ve öldüğü zaman rivayete göre şimdi hastahane bahçesinde bulunan İncili Sultan Türbesi'ne gömülmüştür. Daha sonra oğlu Keçecizade Mehmet Fuat Paşa Sadrazam olduğu zaman Molla'nm kemiklerini İstanbul'a (1861) nakletmiştir." (*Acun, 1988, s. 188).

Türbe kare planlı olup baldaken tarzda inşa edilmiştir. Kubbenin oturduğu kemerler taş ayaklar üzerinde yer alır. Taş ayakların kemerler ile olan bağlantıyı sağlayan başlıkları da taştır. (Görsel 34). Kesme taş ayaklar üzerinde yer alan kemerlerin dış kısmı ve kubbe moloz taştan inşa edilmiş olup kemer gergileri ahşaptandır.(Görsel 35).Kubbesinin ortası açık görünmektedir. (Görsel 36). Son onarımdan önce türbe kötü halde fakat tarihi eser olduğu belli olacak durumdaydı. Kubbenin oturduğu kemerlerin içlerindeki taşlarda yanık izleri bulunmaktadır Burada ateş yakılmıştır. Tarihi eserlere olan duyarsızlığın ve halkın bilinçsizliğinin bir göstergesi olarak bu türbenin başına gelenler örnek verilebilir. Türbe içinde günümüzde mezar bulunmamaktadır. Taştan inşa edilmiş olan bu türbenin kubbesi üzerinde yer alan moloz taşlarda çiçeklenme görülmektedir. Taşlar oldukça biçimsizdir boyutları birbiriyle orantısızdır ve taş aralarında harçlar bazı yerlerde azalmış bazı yerlerde ise kalmamıştır. İç kısımda

ISBN: 978-625-6283-13-8

kubbeye geçiş unsurlarının üstü sıvalıdır. Bazı yerlerindeki sıvaların dökülmesinde iç duvarlarında taş olduğu görülmektedir.

Türbe, onarım kapsamına alınmış olup çalışmalar yapılmıştır. Türbenin son onarımı hakkında Sivas Memleket Gazetesinde bilgiler verilmiştir.

Mehmet Tırpan," Restorasyon adı altında Yok mu ediliyor?", 4 ekim 2022 tarihli yazı . Sivas memleket gazetesi.

"*,İncili Hanım Türbesi ile ilgili Kültür Envanterinde yer alan bilgiler ise şu şekilde, "Baldaken tarzında inşa edilen türbenin mimarı üslubu malzemesi ile 18.yy. da yapıldığı izlenimini vermektedir. Tarihini kanıtlayabilecek üzerinde kitabesi yazılı sandukası olmadığı gibi İncili Hanım hakkında da yazılı belgeye rastlanmamıştır. İç köşeliklerde kubbeye geçişler pandantifler aracılığı ile sağlanmıştır. Kubbe içten sıvalı olup sıvaların büyük bölümü dökülmüştür. Sütunların dışında kalan bölümleri çok harap olmuştur. Kubbenin ortasında altıgen bir açıklık vardır. Bu açıklık ilk yapıldığı dönemde düşünülmüş ve gerçekleştirilmiş kanısı vermektedir. Altıgeni meydana getiren kenarlarda düzgün taşlar kullanılmıştır. Bu düzgün taş örgü kubbenin diğer yerlerinde görülmektedir*."

Yine türbenin onarımı hakkında Kangal Gündem gazetesinin 25 Eylül 2023 tarihli Refika Menekşe adlı yazarın yazısında şu bilgiler verilmiştir.

"*İncili Hanım Restore Edildi: Millet Bahçesi içerisinde yer alan İncili Hanım Türbesi restore edilerek şehrin inanç turizmine kazandırıldı. Sivas Belediyesi, ilimizin manevi önderlerine ait türbelerde bakım, onarım ve çevre düzenlemesi yapmaya devam ediyor.Bu kapsamda Eski Numune Hastanesi yerleşkesine inşa edilen yeni Millet Bahçesi içerisinde yer alan İncili Hanım Türbesi restore edilerek şehrin inanç turizmine kazandırıldı."*

37. Görselde türbenin restorasyon esnasındaki, 38.Görselde ise restorasyon sonrası durumu görülmektedir. Her iki gazete yazısına bakıldığında Memleket gazetesindeki yazıda onarımın türbenin görünümünün değiştirildiğinden bahsedilip memnuniyetsizlik ifadesi var iken Kangal Gündem Gazetesindeki yazıda ise türbenin onarımdan sonra inanç turizmine kazandırıldığı ifade edilmiştir. Bu yazıda onarımdan memnuniyet duyulduğu satır aralarından anlaşılmaktadır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 34. Sivas, İncili Hanım Türbesi (Ebru Yıldırım Arşivi).

Görsel 35. Kemer, Kemer Gergileri ve Kubbenin Bir Kısmı (Ebru Yıldırım Arşivi).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 36. Kubbe Üstten Görünüş (Ebru Yıldırım Arşivi).

Görsel. 37. Sivas İncili Hanım Türbesi Restorasyon Hali (https://sivasmemleket.com.tr/kultur-sanat/restorasyon-adi-altinda-yok-mu-ediliyor-h66103.html).(Erişim Tarihi 15-04-2024).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel. 38 .. Sivas İncili Hatun Türbesi Restorasyon Sonrası Durumu (https://kangalgundem.com/haber/16531101/incili-hanim-restore-edildi). (Erişim Tarihi 03-05-2024).

2.14.İstanbul, Gülnuş Valide Sultan Türbesi: Yeni Valide Sultan Camisinin güney doğusunda bulunan türbede gömülü olan Gülnuş Valide Sultan, sandukanın baş taşındaki kitabeye göre 7 Zilkade 1127/ 4 Kasım 1715 de vefat etmiş. Oğlu III. Ahmed tarafından inşa ettirilen türbesine gömülmüş (Önkal, 2017, s. 399). Sekizgen kaide üzerinde yer alan sekizgen planlı baldaken formlu türbede cephelerde iki katlı izlenimi verilmiş. Köşelerde yer alan sekiz sütunun söveleri dilimli kaş tipi kemerler, sütunlar ise sivri kemerler ile birbirine bağlanmıştır. Kemer alınlıkları ve sütunların araları demir parmaklıklar ile kapatılmıştır (Önkal,2017, s. 398). Üst örtü olan kubbe demirden, kafes şeklinde yapılmıştır. (Görsel 39). İçerde bir tane mermer mezar var. Bu mezarın baş taşı epey büyük olup tepesinde bulunan üç dilimli taç dikkat çekmektedir. Bu taç ile mezarın bir hanım sultana ait olduğu gösterilmek istenmiştir. Baş taşının iç kısmında on bir satırlık bir kitabe dış tarafında ise mezarlıkların sembolü olan servi motifi işlenmiştir (Görsel 40).Türbe mermerden yapılmıştır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 39. İstanbul, Gülnuş Valide Sultan Türbesi (Önkal, s. 397, R. 628).

Görsel 40. Gülnuş Valide Sultan Türbesi, Mezar (Önkal, 2017,s. 399, R.632).

2.15.Malatya, Battalgazi, Nefise Hatun Türbesi): Türbe kare planlı ve baldaken tarzdadır köşelerde yer alan kesme taş ayakların birbirine tuğla kemerlerle bağlanmasıyla oluşan kuruluşa tuğla kubbe oturtulmuştur. İçerde bir mezar vardır. Türbedeki mezarın şahidesindeki kitabede ”*emir sührab bin Şeyh Hasan Bey'in kızı Hacı Nefise Hatun”* adı yazılı olup tarih yazılı değildir (Eskici, 2002:410). Eskici, türbeyi inşa, malzeme ve mimari özellikler açısından XVIII. yüzyıla tarihlemektedir (Eskici, 2002, s. 410, dpn. 35). Yapı günümüzdeki durumunda üst örtü içten pandantif geçişli kubbe dıştan sivri külahlıdır. İçteki kubbeye geçiş unsurları dıştan da belirtilmiş olup külah alçak sekizgen bir kasnak üzerindedir. Kemer gergileri ahşaptır. İç

ISBN: 978-625-6283-13-8

duvarlar, kemer hizasına kadar kesme taşla örülüdür bu kesme taşlar ile dış duvarlardaki kesme taşlar farklı olup dış duvarlar ve üst örtüdeki kesme taşlar yenilenmiştir (Görsel 41). İç duvarlarda da bazı kesme taşların da yenilendiği görülmektedir. Mezar kesme taştan yapılmıştır (Görsel 42).

Görsel 41. Malatya Nefise Hatun Türbesi (http://www.evliyalar.net/nefise-hatun-kumbeti). (Erişim Tarihi 30-04-2024)

Görsel 42. Malatya Nefise Hatun Türbesi İçte Mezar (https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=1910). (Erişim Tarihi 30-04-2024)

2.16.Diyarbakır Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi: Sur İlçesinde, Nebi Camiinin kıble duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Türbe içinde yer alan mezar kitabelerinden ve türbenin kuzey duvarında yer alan manzum kitabeden yapının 1717-1720 arasında dönemin valilerinden Diyarbakır Valisi Köprülüzade Abdullah Paşa tarafından 1131/1719 da ölen hanımı Zübeyde Hanım ve kızı Leyla Hanım için inşa ettirilmiştir (Yıldız, 2011; s. 343). Yapının mimarı belli değildir. Kare planlı, baldaken tarzda olan türbede kubbe demir korkuluk şeklinde oluşturulmuştur. Kesme bazalt taştan yapılan türbede sivri kemer açıklıkları demir korkuluklar ile kapatılmıştır (Yıldız, 2011, s.343). (Görsel 43) İçte kubbe geçişi pandantif ile olmuştur pandantifte bitkisel süslemeler yapılmıştır. Türbe kesme bazalt taştan yapılmıştır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Pandantiflerde stilize edilmiş palmetler, rumîler, hatayi, kıvrımdallardan oluşan bitkisel süsleme kompozisyonu bulunur (Yıldız, 2011, s. 343). (Görsel 44)

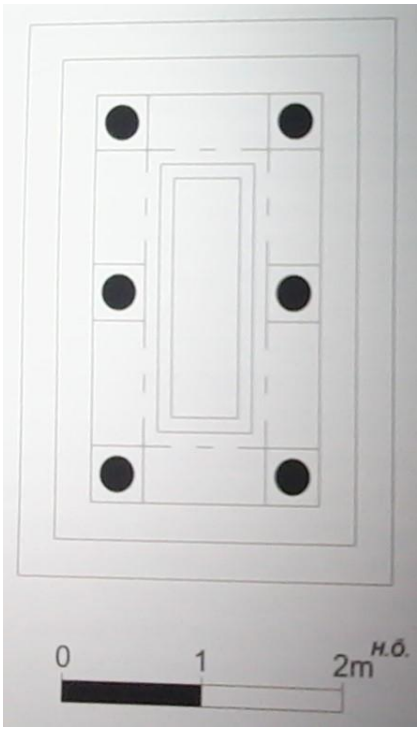
Görsel 43. Diyarbakır, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi (Ebru Yıldırım Arşivi)

Görsel 44. Diyarbakır, Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi, Pandantif Süslemeleri (Yıldız, 2011, s. 345, Foto, 42).

2.17. **İstanbul, Servetseza Kadın Efendi Türbesi**: Fatih ilçesinde yer alan bu türbede bulunan mezarın baş taşındaki kitabeye göre bu hanım, 1294 /1898 de vefat etmiş. Türbe onun evlatlığı olan Sultan Reşad tarafından 1910 larda yaptırılmış olabilir (Önkal, 2017, s. 461). Dikdörtgen planlı baldaken tipli olan türbe (Görsel 45),diğer baldaken türbelere göre farklı bir görünümdedir. Mermerden dikdörtgen tipli kaide üzerinde yer alan sütunlar, baldakenin uzun kenarlarında iki kısa kenarlarında ise birer tane yuvarlak kemer ile birbirine bağlanmıştır. Üst örtü olarak da demirden tonoz yer almaktadır (Görsel 46) (Önkal, 2017, s. 459). Demirden tonozun sekizgen tipli dikdörtgen kasnağı bulunmaktadır. Türbe mermerden yapılmıştır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 45. İstanbul Servetseza Kadın Türbesi Plan (Önkal, 2017, s. 460).

Görsel 46. İstanbul Servetseza Kadın Türbesi (Önkal, 2017, s. 459, R. 731).

2.18.Şanlıurfa Rahime Hatun Türbesi: Eyyüb Peygamberin hanımı (İslam ve İhsan,2022, sayfa no yok) olan bu kadının türbesi, Eyyüb Peygamberin türbesinin yakınında yer alır. Merdivenlerle çıkılan bir bahçe içinde yer alan türbenin kendine has bir kaidesi yoktur. Sarı kesme taştan yapılmış olan bu türbe kare planlı baldaken tiplidir Her cephedeki kemer açıklıkları diğer türbelerde olduğu gibi yüksek değildir, pencere açıklığı biçimindedir, bu açıklıklarında ahşap doğrama ile çerçeve yapılmış olup cam takılmış ve bu açıklıklar lokmalı

ISBN: 978-625-6283-13-8

demir parmaklıklar ile kapatılmıştır. Gövde üstünde saçak bulunur ve türbe, kasnaksız kubbe ile örtülüdür. Kubbenin üstünde ay yıldızlı alem vardır. İç duvarları beyaz kireç harcı sıvalıdır İçte bir mezar vardır (Görsel 47). Bu yapı, klasik tipte bir baldaken formunu tam yansıtmamaktadır. Kare planlı kapalı türbe formunda görünmektedir. Cephelerde yer alan geniş, yuvarlak kemerli açıklıkların baldaken formu andırmasından dolayı bu türbe, çalışmalarımızda değerlendirilmiştir.

Görsel 47. Şanlıurfa, Rahime Hatun Türbesi (https://visiturfa.com/rahime-hatun-turbesi/). (Erişim Tarihi. 15-04-2024).

ISBN: 978-625-6283-13-8

3- SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Baldaken formlu kadın türbelerinin ele alındığı bu çalışmada, 18 türbe ele alınmıştır . Bunlardan üç tanesi Bursa, dört tanesi İstanbul, iki tane Amasya, ve birer tane olmak üzere Diyarbakır, Malatya, Sivas, Erzurum, Bitlis, Manisa Kayseri, Edirne'de Şanlıurfa'da baldaken formlu kadın türbesi bulunmaktadır. Bu türün Anadolu dışında örnekleri de vardır. Bunlara örnek olarak Kuzey Makedonya, Üsküp Kral Kızı Türbesi, Hatuncuklar Türbesi, Kalkandelen Hurşide Hatun Türbesi; Kosova, Prizren Rabiye Hatun Türbesi, Kahire Emine Kadın ve Rukiye Dudu Türbeleri örnek olarak verilebilir

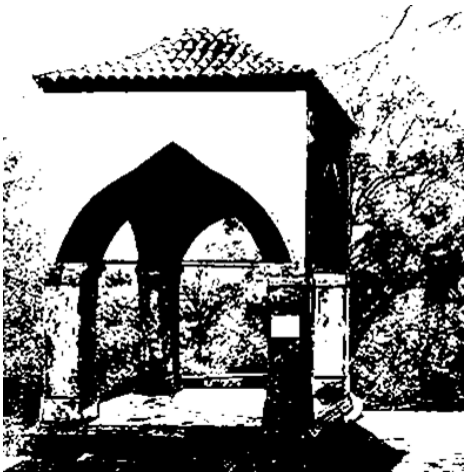
Bu bölümde bunlardan bazılarına kısaca değineceğiz.

2-19.Kuzey Makedonya Üsküp Kral Kızı Türbesi: Gazi Baba Mahallesi civarında yer alan türbe Bosna kralı Styepan Tomaş Ostoyiç-Kotromaniç'in kızı Prenses Katarine'ya ait. II. Mehmed döneminde Üsküp Paşası İsa Bey tarafından inşa edilmiş. Yapı, Balkanlar'daki Makedon kültür bütünlüğünün en eski yapılarından biridir. (Skrijelj, 2017: 145). 1963 yılındaki depremde yıkılmış. Deprem öncesindeki hali, kare baldaken tarzdaki türbede tuğla kemerler köşelerdeki taş ayaklar üzerine oturmuş olup, kemer gergileri Osmanlı dönemine ait olan demirden yapılmış. Türbenin kiremit kaplı külahla örtülü olduğu görülür. (Skrijelj, 2017: 146). (Görsel 48). Türbe, 2014 yılında yenilenmiştir. Günümüzde kesme taş alçak bir kaide üstüne yine kesme taş ayaklar üstüne tuğla kemerlerden oluşan gövde üzerine alaturka kiremit kaplı külah ile örtülü, kemerler dıştan sıvalı. Kemer gergileri metal olan türbenin üst örtüsü tıpkı kemerlerin dışında olduğu gibi sıvalıdır, içerde mezar yok. (Görsel 49).

Görsel 48. Üsküp Kral Kızı Türbesi, 1963 Depremi Öncesi Hali(: *(https://www.wikiwand.com). Erişim Tarihi. 22-04-2023)*

ISBN: 978-625-6283-13-8

Görsel 49.Kral Kızı Türbesi, Günümüzdeki Durumu ((*https://www.wikiwand.com/mk*). *Erişim Tarihi. 22-04-2023)*

2.20.Kuzey Makedonya Kalkandelen Hurşide Hatun Türbesi: Günümüzde türbede yer almayan şahide taşındaki kitabesine göre, Huşide Hatun'un ölüm tarihi 930 /1524 tür. (İbrahimgil, 2001: 9). Alaca Camii bahçesinde yer alan yapı dıştan kare içten sekizgen planlıdır. Yapı duvarlar üzerindeki yuvarlak kemerler ile dışa açılmıştır. Kemerlerin açıklığı çok yüksek değildir. Bu yuvarlak kemerlerin üstünde sivri formlu kemer aynaları vardır. . Kubbe sekizgen kasnak üzerinde yer alır Günümüzde kubbenin orta kısmı açıktır. Gövde ve kasnak üstündeki saçakların üstü alaturka kiremitlidir. (Görsel..). Kesme taştan inşa edilen türbenin içinde mezar yoktur fakat sembolik olarak mermerden iki tane mezar (Hurşide ve Mensure Hanıma ait)taşı yer alır.

Görsel 50. Kalakendelen Hurşide Hatun Türbesi (Ebru Yıldırım Arşivi)

ISBN: 978-625-6283-13-8

Bu tarz türbelerde genelde kare planlı ve gövdeliler ağırlıkta olmak ile birlikte altıgen, sekizgen dikdörtgen gövdeli türbeler de bulunmaktadır.

Kare Planlı Baldaken Formlu: Üsküp Kral Kızı Türbesi, Kahire (Emine Kadın, Rukiye Dudu Türbeleri), Bursa (Devlet Hatun Bursa Ebe Hatun, Bursa Cariyeler Türbeleri), Amasya(Merzifon Kümbet Hatun Halkalı Dede Türbeleri), İstanbul Hançerli Sultan, Fatma Sultan Türbeleri). Erzurum Ane Sultan Türbesi, Malatya Battalgazi Nefise Hatun Türbesi, Sivas İncili Hanım Türbesi, Diyarbakır Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi, Şanlıurfa Rahime Hatun Türbesi.

Dıştan Kare İçten Sekizgen Planlı, Baldaken Formlu: Kalkandelen, Hurşide Hatun Türbesi

Altıgen Planlı Baldaken Formlu: Makedonya Üsküp Hatuncuklar Türbesi, Kayseri Suya Kanmış Hatun Türbesi, Manisa Paşa Kızı Türbesi, Edirne Darulhadis Türbesi .

Dikdörtgen Planlı Baldaken Formlu: Prizren Rabiye Hatun Türbesi, Bitlis Üç Bacılar Türbesi, İstanbul Servetseza Türbesi.

Sekizgen Planlı Baldaken Formlu: İstanbul, Gülnuş Valide Sultan Türbesi.

Türbelerde taşıyıcı olarak genelde ayak kullanılmış olup, Devlet Hatun Türbesinde hem ayak hem de sütun, İstanbul türbelerinde ise sütunlar taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Bu türbelerin erken tarihlisi XVI. yüzyıl en geç tarihlisi ise XX. yüzyıla aittir. Ayaklarda malzeme olarak genelde kesme taş ve taş-tuğla almaşık olarak sıralanmıştır, sütunlar ise mermerdendir. Devlet Hatun Türbesinde ise ayak-sütun sistemi mermerden yapılmıştır. Kemerler açısından bakıldığında sivri ve yuvarlak kemerlerin kullanımı sıklıktadır. Kalkandelen Hurşide Hatun Türbesinde ise taşıyıcıları birbirine sivri kemerler bağlamış olup bunların üstünde ise sağır kaş kemerler vardır. Devlet Hatun Türbesi, Cariyeliler Türbesinin her cephesinde ikişer kemer var iken, İstanbul Servetseza Türbesi ve Bitlis Üç Bacılar Türbesinde ise dikdörtgenin uzun kenarlarında yan yana ikişer kemer vardır.

Cephe düzenlemesi açısından bakılacak olunursa, baldakeni oluşturan ayak- kemer sistemi bir kaide üzerine oturmuş haldedir, kemer açıklıkları kaideden itibaren başlar. Bitlis Üç Bacılar Türbesi, Şanlıurfa Rahime Hatun Türbesi, Diyarbakır Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesi, Sivas İncili Hanım Türbesi, Erzurum Ane Hatun Türbesi, Manisa Paşa Kızı Türbesi, İstanbul Hançerli Sultan Türbesi herhangi bir kaide üzerinde yer almazlar. Şanlıurfa'da yer alan Rahime Hatun Türbesinde ise baldakeni oluşturan kemer açıklıkları pencere açıklığı gibi düzenlenmiş ve bu açıklıklar demir parmaklıklar ile kapatılmıştır. Rabiye Hatun türbesinde üç cephede pencere, giriş cephesinde ise kapı açıklığı vardır ve pencere açıklıkları dikey parmaklıklar ile kapatılmış iken Rahime Hatun Türbesinde ise açıklıklar lokmalı parmaklık ile kapatılmıştır.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Baldaken formlu kadın türbelerinde üst örtü olarak kubbe, külah çatı ve bir iki örnekte de (Bitlis Üç Bacılar Türbesi ve İstanbul Servetseza Türbesi) ise tonoz kullanılmıştır. Kubbelerin bazıları ve İstanbul Servetseza Türbesinin tonozu kasnak üstünde yer alır. Bazı örneklerde ise (Edirne Darulhadis Türbesi, Bursa Ebe Hatun Türbesi, Merzifon Kümbet Hatun Türbesi, Amasya Halkalı Dede Türbesi, Erzurum Ane Hatun Türbesi, Manisa Paşa Kızı Türbesi, Sivas İncili Hatun Türbesi, Şanlıurfa Rahime Hatun Türbesi) kubbeleri ise kasnaksızdır. Diyarbakır Leyla ve Zübeyde Hanımlar Türbesi, İstanbul Gülnuş Valide Sultn Türbesi ve İstanbul Servetseza Türbesinde üst örtüler demir kafes şeklindedir. Bunlardan Servetseza Türbesinin tonozu sekizgen kasnak üzerinde yer alır). Sivas İncili Hatun Türbesi onarımlardan önce kubbesinin ortasında bir açıklık vardı. Onarım sonucunda bu açıklık kapatılıp kubbe, türbenin geneli gibi sıvandı. Kalkandelen Hurşide Hatun Türbesinin kubbesini ortası açıktır. Üsküp Kral Kızı Türbesi, Bursa Saraylılar Türbesi, Bursa Devlet Hatun Türbesi (içte kubbe), Kayseri Suya Kanmış Hatun Türbesi (İçte kubbe), Malatya Nefise Hatun Türbesi (içte kubbe) üst örtüleri ise külahtır. Prizren Rabiye Hatun Türbesi ve Kahire Emine Kadın Türbesi üst örtüsü çatı iken Bitlis Üç Bacılar ve İstanbul Servetseza Türbesinin üst örtüleri ise tonozdur.

Baldaken tarz kadın türbelerine süsleme açısından bakıldığında günümüze gelen örneklerin pek de süslemeli olmadığı görülmektedir. Bursa Devlet Hatun Türbesinin kubbesinde malakâri süsleme vardır. Ayrıca İstanbul Fatma Sultan Türbesinin kubbe içinde de kalem işi süslemeler vardır. Diyarbakır Zübeyde ve Leyla Hanımlar Türbesinde ise pandantiflerde bitkisel süsleem vardır.

KAYNAKÇA

Acun, H. Manisa'daki Türbe Mimarisi. *Belleten* ,49(195) , Türk Tarih Kurumu Yayınları , Ankara, Aralık 1985, 479-501.

Acun, H. Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri, *Vakıflar,* XX, V.G.M Yayınları ,Ankara, 1988, 188-220.

Ayverdi, H. E. Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri. C.III. Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.1989.

Bayhan, A. A. (2002). Kahire'de bir grup osmanlı yapısı: baldaken türbeler, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 9, 21- 43. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/28612). (Erişim Tarihi: 11-09-2023).

Bayram, S. (1981). *Merzifon'da Bilinmeyen Bir Türbe: Künbet Hatun,* IX. Türk Tarihi Kongresi (21-25 Eylül 1981), *45*(180), Ankara,1355-1361. https://belleten.gov.tr/tam-metin/1699/tur). Erişim Tarihi: 11-09-2023).

Çerkez, M. (2007). Merzifon türbeleri, *Sanat Dergisi*, 11, 65-82. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/28906). (Erişim Tarihi: 11-09-2023).

Daş, E. (2003). Erken Osmanlı Türbeleri (1300-1453), Doktora Tezi, Ege Üniversitesi ,S.B.E İzmir.: https://www.scribd.com/doc/119467272/Erken-Donem-Osmanl%C4%B1-Turbeleri-1300-1500). (Erişim Tarihi: 10-09-2023).

Elpe E. Osmanlı Dönemi Bursa Yapılarında Malzeme, Çizgi Yayınları, Konya 2024.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Erken, S.Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler.(1977).C.II, V.G.M Yayınları. Ankara, 1977.

Eskici, B. "*Osmanlı Döneminde Eski Malatya Şehri ve Yapıları"* ,VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu,(8-10 Nisan 2002), Bildiriler, Kayseri, 2002, 405- 416.

Hasol, D. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, (5. Baskı), YEM Yayınları, İstanbul, 1993.

İbrahimgil, Mehmet Z. (2001). "Makedonya 'da Türbe Yapıları ve Türk Sanatındaki Yeri, ,*Ejos*, *IV*, 1-30. https://www.academia.edu/41548275/Makedonyada_T%C3%BCrbe_Yap%C4%B1lar%C4%B1_ve_T%C3%BCrk_Sanat%C4%B1ndaki_Yeri). (Erişim Tarihi: 10-09-2023).

İslam ve İhsan (2022)*." Hz. Eyüp'ün (a.s.) Hayatı", https://www.islamveihsan.com/hz-eyupun-a-s-hayati.html).* (Erişim Tarihi. 08-09-2023).

Kılcı, A. Erken Osmanlı Dönemi (1299-1451)Baldaken Türbeleri, Vakıflar . XXIX , V.G.M Yayınları, Ankara, 2005, :255- 286.

Kılcı, A. Balkanlardaki Osmanlı Baldaken Türbeleri Hakkında Bir Değerlendirme , Vakıflar , S. XXXII, V.G.M Yayınları, Ankara, 2009,. 91-142.

Konyalı, H, İ. Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi, C.2, Ercan Matbaası.1960

Kuru, A. Kayseri Eratna Türbeleri, Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Uygarlığı, C.2, Ankara, 2006, 371-389.

Orman, İ. Türbeler, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 41, T.D.V Yayınları, İstanbul, 2012,464-466.

Ödekan, A. Türbe, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.3, YEM Yayınları ,Mas Matbaası,İstanbul ,2008, 1545-1546.

Önkal, H. (2009). Türkiye'de Türbe Mimarisi Araştırmaları, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, *7*(4), 125-139. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/653597). (Erişim Tarihi: 10-07-2023).

Önkal, H. Osmanlı Hanedan Türbeleri,Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara (İlk Basım 1994), 2017.

Skrijeli, R. (2017, Kasım). Makedonyalı Boşnakların En Eski Anıtı: Kral Kızı Türbesi , *OMAD (*Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi), .*4*(10),145-151.

Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, (Bursa İl Merkezi). C. III,(Bursa İl Merkezi). Ankara: V.G.M Yayınları. Ankara, 1983.

Yıldız, İ. (2011).Diyarbakır Mimarisi, Medeniyetler Mimarisi,Diyarbakır Valiliği Yayınları, 319-369

Görseller İçin Kullanılan İnternet Kaynakları

ISBN: 978-625-6283-13-8

(https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/87648). Erişim Tarihi, 10-04-2024).(Bursa Devlet Hatun Türbesi)

(*https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/73583*).)(Erişim Tarihi: 10-09-2023).(Bursa Ebe Hatun Türbesi).

(https://www.merzifoncamileri.com/kumbet-hatun).(Erişim Tarihi. 10-05-2024).(Amasya Merzifon Kümbet Hatun Türbesi).

***https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/halkali-evlya-turbesi*).** (Erişim Tarihi,30-04-2024).(Amasya Halkalı Dede Türbesi).

(http://www.suyakanmishatunvakfi.com/). (Erişim Tarihi. 30-04-2024).(Kayseri Suya Kanmış Hatun Türbesi).

(https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/kulturenvanteri/uc-bacilar-turbesi). (Erişim Tarihi 15-04-2024). (Bitlis Üç Bacılar Türbesi).

(https://tarihgezisi.com/turbeler/kadiri-pasa-kizi-husrev-aga-turbesi-turbesi-manisa/). (Erişim Tarihi 30-04-2024**).** (Manisa, Paşa Kızı Türbesi).

(http://erzurumansiklopedi.com/ane-hatun-turbesi/). (Erişim Tarihi 15-04-2024). (Erzurum Ane Hatun Türbesi).

(https://sivasmemleket.com.tr/kultur-sanat/restorasyon-adi-altinda-yok-mu-ediliyor-h66103.html).(Erişim Tarihi 15-04-2024).(Sivas, İncili Hanım Türbesi)

(https://kangalgundem.com/haber/16531101/incili-hanim-restore-edildi).(Erişim Tarihi 03-05-2024).(Sivas, İncili Hanım Türbesi)

(http://www.evliyalar.net/nefise-hatun-kumbeti).(Erişim Tarihi 30-04-2024), (Malatya Nefise Hatun Türbesi).

(https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=1910). (Erişim Tarihi 30-04-2024) (Malatya, Nefise Hatun Türbesi).

(https://visiturfa.com/rahime-hatun-turbesi/).(Erişim Tarihi. 15-04-2024) .(Şanlıurfa Rahime Hatun Türbesi).

(https://www.wikiwand.com/mk). Erişim Tarihi. 22-04-2023)(Üsküp Kral Kızı Türbesi)

ISBN: 978-625-6283-13-8

EL YAZMASI VE MATBU MEVLİD METİNLERİNDE TESPİT EDİLEN BAZI TEVŞİHLERİN İNCELENMESİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ SEMA DİNÇ

Hitit Üniversitesi

orhan_sema@hotmail.com – orcid.org/0000-0003-4945-644X

ÖZET

Dinî mûsikî sahasının en önemli cami mûsikîsi formları arasında bulunan ve uluslararası bir sahada yer edinmiş "Vesîletü'n-Necât" isimli mevlidin çeşitli yönleriyle yeniden hatırlanması önem arz etmektedir. Mevlid formunun dünya dillerinden birçoğuna çevirisinin yapılmış olduğu ve bir mûsikî formu olarak İslami ritüellerde önemini koruduğu görülmektedir. Mevlid tevşihi veya tevşih ilahi ismiyle de bilinen ve Mevlid formunun icrâsı esnasında bahir denilen bölüm aralarında okunması maksadıyla bestelenen eserler mevcuttur. Bu tevşihler, mevlid ve miraciye gibi uzun iki form arasında okunmak üzere bestelenen ve konusu Hz. Muhammed olan ilahilerdir. Bu ilahilerin 18. yüzyıldan günümüze tevşih ismiyle anıldığı bilinse de önceki yüzyıllarda da kaleme alınmış bestelenmiş tevşihler bulunmaktadır. Bu tevşihlerin sınıflandırılması ve tespit edilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye Çorum Hasanpaşa Kütüphanesi Kataloğunda el yazması Mevlid metinlerinin arasından daha sınırlı bir arama yapabilmek için istinsah tarihi belli olan 200'e yakın el yazması metin incelenmiştir. Bunların yanı sıra 24 matbu metin de inceleme konusu olmuştur. Bu metinlerin içerisinde Arapça, Osmanlı Türkçesi ve Farsça olmak üzere besteli yani makam bilgisini hâvî tevşihlerin olduğu eserler çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir. Bu meyanda yapılan incelemelerde 3 tane el yazması Mevlid eserinde besteli olduğunu tespit ettiğimiz tevşihlere ulaşmış bulunmaktayız. Bununla birlikte matbu metinlerden 9'unda tevşihlere rastlamaktayız. Bu çalışmamızda incelediğimiz bu eserlerin içerisinde bulunan tevşihlerle günümüzde var olan tevşihlerin mukayesesi yapılacak ve bu tevşihlerin orijinalitesi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Din Musikisi, Cami Musikisi, Tevşih, Mevlid, El Yazması Eser, Matbu Eser.

ISBN: 978-625-6283-13-8

KÂZIM KARABEKİR'İN ÇOCUK EDEBİYATIMIZA KATKILARI VE ZAMANININ ÖTESİNDE BİR ESERİ: MAKİNE VE MİKROP*

Doç. Dr. Yasin Mahmut YAKAR

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi ABD ymyakar@erzincan.edu.tr

Kâzım Karabekir, gerek verdiği eserler, gerekse eğitim ve çocuk konusundaki kuramsal çalışmalarıyla dikkat çeker. Daha çok asker ve devlet adamı kimliğiyle tanınan Karabekir, Doğu Cephesi Komutanı olduğu dönemde açtığı okullarla da bu alandaki teorilerini uygulama imkânı bulmuştur. Kâzım Karabekir, Batı ülkelerindeki eğitim uygulamalarını yakından takip etmiştir. Bu dönemde eğitici, öğretici temsiller yazan önemli isimlerden biri Kâzım Karabekir'dir. Gerek çocuklara yönelik bilgilendirici içerikli eserleri gerek çocuk yetiştirilmesi ve eğitimiyle ilgili eserleri gerekse çocuklara yönelik tiyatro türündeki eserleriyle Karabekir çocuk edebiyatımıza katkıları olan bir isimdir. Çalışmanın amacı Karabekir'in Makine Mikrop adlı tiyatro oyununu tanıtmak ve bu bağlamda da Karabekir'in bu noktadaki katkılarını ortaya koymaktır. Doküman analizi deseniyle kurgulanan çalışmada veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda Kâzım Karabekir'in ülkemizin eğitim çocuk yetiştirme ve çocuk edebiyatı anlayışına katkıda bulunduğu Makine ve Mikrop adlı tiyatro oyununun iyi kurgulanmış ve içerik açısından da nitelikli bir eser olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kâzım Karabekir, çocuk tiyatrosu, çocuk edebiyatı

* Bu çalışma yazarın Kâzım Karabekir'in Türk Çocuk Edebiyatındaki Yeri ve Şarkılı İbret Eseri Üzerine Bir İnceleme adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

ƏLİMƏRDAN BƏY TOPÇUBAŞOVUN TÜRK DÜNYASINDAKI ROLU

Zəka Əliyev
Bakı Dövlət Universiteti
zakaaliyev2003@gmail.com
ORCID ID : 0009-0005-7886-4954

ÖZET

Əlimərdan bəy Topçubaşov türk dünyası tarixində mühüm iz qoyan simalardan biridir. Yüksək ali təhsil alan Topçubaşov Tbilisidə gimnaziyanı bitirdikdən sonra Peterburq Universitetinin tarix-filologiya fakültəsinə daxil olmuş, daha sonra hüquq fakültəsində təhsilini davam etdirərək elmlər doktoru adını almışdır. Aldığı üstün təhsil sayəsində türk dünyası üçün böyük işlər görmüşdür. Topçubaşov Azərbaycan xalqı adından çara vəsatətlər yazmış, Bakı Dumasının üzvü, sonralar isə sədri olmuş, ən əsası Rusiyada yaşayan müsəlmanların birləşmiş təşkilatı olan "Müsəlmanlar İttifaqının" yaradılmasında və fəaliyyətində iştirak etmişdir. Rusiyada yaşayan müsəlmanların əksəriyyətinin türk olduğunu nəzərə alsaq, onun fəaliyyətini türk dünyası üçün vazkeçilməz hesab etmək olar. Əsrin əvvəllərində Çar Rusiyası türk-müsəlman dünyasına qarşı ayrı-seçkilik siyasəti yürüdürdü. Buna qarşı çıxmaq və türk xalqının milli şüurunun çiçəklənməsinə çətin də olsa kömək etmək Əlimərdan bəy Topçubaşov kimi xadimlərin borcu idi. Təsadüfi deyil ki, ona Qafqaz dağlarında, Uralda, Krımda, Volqada, Kazanda, Sibirdə, Həştərxanda, Türküstanda ümidlə baxırdılar. 1914-cü ilin iyununda Peterburqda keçirilən Müsəlman Konqresinin sədri kimi o, imperiyanın "yad xalqlarının" əsrlik problemlərini ictimaiyyətə çatdırdı. Ə.Topçubaşovun başqa bir türk şəxsiyyəti İsmayıl bəy Qaspıralı ilə də yaxın dostluq münasibətlərinin olduğu və aralarındakı yazışmalardan hər birinin türk dünyasının qayğıları haqqında düşündüyü anlaşılırdı [5].

Türk dünyasının hər yerində izi olan Əlimərdan bəy Topçubaşovun fəaliyyəti təkcə çar Rusiyasında yaşayan türklərlə məhdudlaşmırdı. Xüsusən də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra o, xarici işlər naziri və parlament sədri kimi dəfələrlə Osmanlılarla əlaqə saxlamış və sürgün həyatının kiçik bir hissəsini Türkiyədə keçirmişdir. Türkiyənin Yunanıstan üzərində qələbəsini bütün türk xalqlarının qələbəsi kimi qəbul edərək, 1923-cü il sentyabrın 9-da Parisdəki türk səfirliyi binasına gedərək təbriklərini çatdırdı [7, s.260]. Ümumiyyətlə, Çar Rusiyasının son dövrlərində bir çox türk xalqı öz milli kimliyini tanıyıb müstəqil dövlətlər qurmuşdusa bunu Əlimərdan bəy Topçubaşov kimi xadimlərin səyi nəticəsində baş verdiyini söyləmək olar. Ömrünün böyük hissəsini türk xalqının inkişafına və təhsilinə həsr etmiş Əlimərdan bəy Topçubaşovun fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilməlidir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Anahtar kelimeler: Əlimərdan bəy Topçubaşov, "İttifaqi müslümün", Türk dünyası, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti.

GİRİŞ.

Türk dünyası tarixində mühüm iz qoymuş şəxsiyyətlərdən biri də Əlimərdan bəy Topçubaşovdur. Mükəmməl ali təhsil almış Ə.Topçubaşov Tiflisdə gimnaziyanı bitirdikdən sonra Peterburq universitetinin tarix-filologiya fakültəsinə daxil olmuş, sonradan təhsilini hüquq fakültəsində davam etdirmişdir [1, s.16]. Aldığı mükəmməl təhsil sayəsində türk dünyası üçün əvəzolunmaz işlər görə bilmişdir. O, Azərbaycan xalqının adından çara petisiyalar yazmış, Bakı Dumasının üzvü və sonradan sədri olmuş, ən əsası da Rusiyada yaşayan müsəlmanların vahid təşkilatının - "İttifaqi müslümün" yaradılması və fəaliyyətində iştirak etmişdir. Həmin dövrdə Rusiyada yaşayan müsəlmanların əksəriyyətinin türk olduğunu nəzərə alsaq, onun fəaliyyəti bütövlükdə türk dünyası üçün mühüm sayıla bilər.

1. "Kaspi" qəzetinin redaktoru olduğu dövrdə Əlimərdan bəy Topçubaşovun türk dünyasına xidmət edən fəaliyyətləri.

XIX əsrin sonu - XX əsrin ilk onilliklərində Çar Rusiyasının müstəmləkə siyasəti, türk-müsəlman dünyasına qarşı ayrı-seçkilik siyasəti davam etməkdə idi. Bunun qarşısını almaq və çətin də olsa, türk xalqlarının milli şüurunun oyadılmasının qayğısına qalmaq Ə.Topçubaşov kimi xadimlərimizin üzərinə düşürdü. Əlimərdan bəy Topçubaşov 1898-ci il iyun ayının 24-dən etibarən "Kaspi" qəzetinə redaktorluq etməyə başlamışdı (2, s.60). Ondan əvvəl xüsusilə azərbaycanlıların milli şüurunun oyadılmasına xidmət edən "Əkinçi", "Ziya" və "Kəşkül" qəzetlərinin bir növ davamçısına çevrilən qəzet, bu məsuliyyətli işin öhdəsindən layiqincə gələ bilmişdir. Rus dilində fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, Rusiya müsəlmanlarının milli maraqları XIX əsrin 90-cı illərinin sonlarından etibarən "Kaspi"nin səhifələrində görünməyə başlamışdı (2, s.60). "Kaspi"nin əsas qayəsi Rusiyanın "ikinci növ" əhalisi hesab edilən müsəlmanların hüquqlarını imperiyanın hakim xalqı sayılan pravoslav əhalinin hüquqları ilə bərabərləşdirməyə nail olmaq idi. Bu məqsədlə qəzetin səhifələrində müsəlmanların həyatı, məişəti və yaşam tərzi ilə Avropa xalqlarının, ilk növbədə isə rus xalqının yaşayış səviyyəsi arasında müqayisələr aparılır, digər xalqların həyat və məişəti haqqında oxuculara maraqlı məlumatlar verilirdi. Əlimərdan bəy yazırdı ki, bu keyfiyyətinə görə "Kaspi" bir müddət yalnız həmin dövr Azərbaycanın deyil, hətta deyərdik ki, bütün Rusiya müsəlmanlarının əsas tribunası və onlar üçün mədəni-ictimai mərkəz rolunu oynamışdı. Qəzet Volqaboyunda, xüsusən də Nijni Novqorod, Kazan, Ufa, Orenburq kimi şəhərlərdə, habelə Krımda yaşayan müsəlmanlarla sıx mənəvi əlaqə saxlayırdı (2, s.61-62). Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, həmin dövrdə Rusiyada yaşayan müsəlmanların əksəriyyətinin türklər olduğunu nəzərə aldığımız zaman Əlimərdan bəy Topçubaşovun redaktorluğa başlaması ilə "Kaspi" qəzeti türk dünyası üçün böyük oyanış mənbəyi rolunu oynadığını deyə bilərik. Belə ki, bütün məhkəmə çəkişmələrinə və senzuranın sərtləşməsinə baxmayaraq, "Kaspi" qəzeti Qafqazda, Volqaboyunda, Orenburq diyarında və Türküstanda milyonlarla müsəlmanın həyatını, onların geri qalmasının səbəblərini öyrənməklə Rusiyanın müsəlman ziyalıları arasında böyük etimad qazanırdı. Əlimərdan bəy yazırdı ki,

ISBN: 978-625-6283-13-8

"qəzet türk-tatar ziyalılarını öz ətrafına toplamağı bacardı, bu ziyalıları özünə tərəf çəkmək hesabına Bakı təbii mərkəzə çevrilə bildi". Heç şübhəsiz ki, "Kaspi" ictimai şüura təsir edən öz yazıları ilə Qafqaz müsəlmanlarının, bütövlükdə Rusiya müsəlmanlarının əqli, siyasi, mədəni və iqtisadı tərəqqisi üçün möhkəm baza yaratdı, müsəlman cəmiyyətinin gələcək inkişafına böyük təkan verdi (2, s.63).

Rus imperiyası ilə yanaşı Osmanlı hökuməti də "Kaspi" qəzetinə ehtiyatla yanaşırdı. Osmanlı hökümətinin bu qəzetə ehtiyatla yanaşmasının səbəbi çox güman ki, Osmanlıda yaşayan xalqlarının düşüncəsinin dəyişməsinin qarşısını almaq idi (2, s.63). Belə ki, bu qəzet vasitəsilə onsuz da milli oyanışın sürətləndiyi xalqda sultanlıq rejiminin ləğv olunması və parlamentli respublikaya keçid ideyalarının yayılmasına hökümət səssiz qala bilməzdi.

Ə.Topçubaşovun sonradan qəzetdən uzaqlaşmasının siyasi səbəbləri də olmuşdur. Belə ki, 1906-cı ilin 9 iyulunda I Dövlət Duması buraxılanda "Vıborq bəyənnaməsi"ni imzalayanlardan biri olan Ə.Topçubaşov 3 ay həbsə məhkum olunmuş, siyasi haqlardan məhrum edilmişdi. Üstəlik Əlimərdan bəyin "Kaspi" qəzetini idarə etmək və mətbəə işlətmək haqları da əlindən alınmışdı (3, s.77-78).

2. Əlimərdan bəy Topçubaşovun Rusiya Müsəlmanlarının Qurultayları və I Dövlət Dumasında iştirakı.

1905-ci ildə Rusiyada başlayan inqilab ətraf bölgələrə də yayıldı və bu o zaman Rusiya təsir dairəsində olan türk-müsəlman dünyasından da yan keçmədi. Hələ 1905-ci ilin mart ayının 15-də toplantıda Ə.Topçubaşovun hazırladığı 17 bənddən ibarət "Müsəlmanların ehtiyacı haqqında ərz hal" qəbul edilmişdi (2, s.109). Bu ərz halda Qafqazda yaşayan türk-müsəlmanlara qarşı ayrı-seçkiliklərin aradan qaldırılması, xalqın maariflənməsinin təşkil edilməsi kimi mühüm məsələlər dururdu. Ə.Topçubaşov başda olmaqla, Azərbaycan aydınlarının Peterburq səfəri Ümummüsəlman birliyinin formalaşmasında ciddi hadisə oldu. 1905-ci ilin aprel ayının 8-də paytaxtda Qabdrəşid İbrahimovun evində toplanan Əlimərdan bəy Topçubaşov, Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd bəy Ağayev, Fərrux bəy Vəzirov, Bünyamin Əhməd, Sədri Maksudov bir araya gələrək Rusiya müsəlmanları üçün siyasi bir təşkilatın yaradılmasını zəruri bildilər. Az sonra İsmayıl bəy Qasprinskinin Peterburqa gəlişi bu fikrə əməli xarakter verdi (2, s.111). Təbii ki, dövrün ən qabaqcıl ziyalılarının bir araya gəlməsi nəticəsiz qala bilməzdi. Əslində elə ittifaqın yaranması hələ I Ümumrusiya Müsəlmanlarının Qurultayı olmamış əvvəlcədən təşkil olunmuşdu.

Rusiya müsəlmanlarının I qurultayı 1905-ci ilin ortalarında Nijni-Novqorod şəhərində baş tutmuşdur. Bir sıra müəlliflər qurultay təşəbbüsünün İ.Qasprinskiyə və Q.İbrahimova məxsus olduğunu yazır. Əlimərdan bəy isə öz tərcümeyi-halında qeyd edir ki, Rusiya musəlmanlarının qurultayının keçirilməsi təşəbbüsü ona məxsusdur. Həmin sənəddə göstərilir ki, 1905-ci ilin aprel-may aylarında keçirilmiş Peterburq görüşündə razılıq əldə edildikdən sonra Əlimərdan bəy qurultay keçirilməsi məqsədi ilə görkəmli müsəlman xadimlərinə məktublar göndərmişdir (2, s.116). Elə bir çox ziyalıların bu qurultaya gəlməsinin səbəbi Ə.Topçubaşovun şəxsi nüfuzu olmuşdur. Bu qurultay Rusiya rəsmi orqanlarından gizli saxlandığı üçün burda iştirak etmək böyük cəsarət tələb edirdi. Qurultay Rusiya türklərinin bir araya gələrək təşkilatlanmasında və

ISBN: 978-625-6283-13-8

müstəqil vahid siyasi qüvvə kimi formalaşmasında böyük bir addım olmuşdur (2, s.121). Rusiya müsəlmanlarının II qurultayı 1906-cı ilin yanvar ayında, Peterburq şəhərində baş tutmuşdur. Rəsmi dairələr ilk öncə bu qurultayı rəsmən təsdiq etməsələr də, sonradan inqilabın təsiri ilə cərəyan edən hadisələr hökuməti məcbur etmişdi ki, bu yığıncağı rəsmən təsdiq etsinlər. Bu qurultayda 28 maddədən ibarət nizamnamə qəbul olunmuşdu, lakin İttifaq proqramının müzakirəsi III qurultaya saxlanmışdı (2, s.129). II qurultay da öncəki qurultay kimi müsəlmanların təşkilatlanmasına böyük kömək etmiş oldu. Rusiya müsəlmanlarının III qurultayı 1906-cı ilin avqust ayında, Nijni-Novqorodda keçirildi. Bu qurultayda əvvəlcədən müzakirələri aparılmış İttifaq proqramı qəbul edildi. III qurultay yekunlaşandan *dərhal sonra* Ə.Topçubaşov qəbul olunan sənədlərin mahiyyətini izah etmək üçün müsəlman yurdlarına səfər edirdi (2, s.157). *Bəs Ə.Topçubaşovu buna nə vadar etmişdi?*

İlk öncə onu qeyd etmək lazımdır ki, həmin dövrdə çar Rusiyasının müstəmləkə siyasəti nəticəsində əhalinin əksəriyyəti savadsız olduğundan, rus dilini bilmədiklərindən onlar sənədlərin mahiyyətini tam başa düşmək qabiliyyətində deyildilər. Bundan başqa, bu sənədlərin dərhal çatdırılması çox vacib idi. Çünki inqilabi şəraitdə hadisələr çox sürətlə inkişaf edirdi və sonradan hökümətin təzyiqi ilə bu proses yubana, hətta qadağan oluna bilərdi. Ə.Topçubaşov bütün bunları hesablamışdı və öz gümanında yanılmamışdı. Rusiya müsəlmanlarının IV qurultayının keçirilməsi yalnız 1914-cü ilin iyun ayında mümkün oldu. Bu qurultayın keçirilməsindən təxminən bir ay sonra başlanan I Dünya müharibəsi gələcəkdə bir sıra dəyişiklərə yol açmış oldu.

İnqilabın təsirindən sonra çar II Nikolay 1905-ci ilin dekabr ayının 11-də Dövlət Dumasının çağırılması haqqında fərman elan etmişdi və uzun müddət siyasi və milli hüquqlardan məhrum edilmiş Rusiya türklərinə də Dumada təmsil olunmaq haqqı verilmişdi (2, s.135). Sözsüz ki, bu fürsətdən yararlananlar içərisində Ə.Topçubaşov da olmalı idi. Ə.Topçubaşov bu Dumaya keçirilən seçkilərdə qələbə qazanmışdı və Dumada yaradılan Müsəlman fraksiyasının sədri seçilmişdi. Sonrakı Dövlət dumalarında olduğu kimi, I Dövlət Dumasında da müzakirələrin başlıca mövzusu aqrar-kəndli məsələsi idi. Aqrar komissiyanın məruzəsinin müzakirəsində iştirak edən Ə.Topçubaşov hesab edirdi ki, aqrar komissiyanın məlumatını geniş şəkildə nəşr etmək zəruridir və bir "ucqarlı", "qafqazlı" kimi təklif edirdi ki, məlumat təkcə dövlət dilində deyil, həm də imkan daxilində tərcümə olunaraq "yerli dillərdə" də dərc edilsin. Bütün rus təbəələrinin hüquq bərabərliyi, vicdan azadlığı, söz azadlığı, şəxsiyyətin toxunulmazlığı, kəndlilərə torpaq verilməsi kimi məsələlərin işlənib hazırlanmasında, bu qəbildən olan ümumi dövlət məsələlərində milli xarakterli elə bir məsələyə yol verilə bilməz (4). Ə.Topçubaşov Rusiyada yaşayan yerli xalqların problemlərini Dumada səsləndirərək bir çox məsələlərə aydınlıq gətirməyə çalışmışdır. O, qətiyyətlə milli ayrı-seçkilik siyasətinə qarşı çıxırdı və elə buna görə də yuxarı dairələr onu aradan götürməyin yollarını axtarırdılar. I Dumanın ömrü uzun olmadı və 1906-cı ilin iyul ayının 9-da buraxıldı. Buna qarşı çıxan fəalların içərisində olan və "Vıborq bəyənnaməsi"ni imzalayanlardan biri olan Ə.Topçubaşov da təqib olunanlar içərisində idi və bu proses müsəlman xalqlarını narahat edirdi (2, s.149). Çar hakimiyyətinin siyasəti nəticəsində Ə.Topçubaşov siyasi hüquqlarından məhrum edildi və bir daha Dumalara üzv seçilə bilmədi.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Lakin Ə.Topçubaşovun siyasi hüquqlarının alınmasından sonra onun türk dünyası uğrunda mübarizəsi zəifləmədi, bir çox işləri türk-müsəlman xalqlarında ona qarşı böyük rəğbət hissi yaradırdı. Qafqaz, Ural, Krım, Volqa sahillərində, Kazan, Sibir, Həştərxan və Türküstan çöllərində ona ümid yeri kimi baxırdılar. 1914-cü ilin iyun ayında Peterburqda keçirilən müsəlman qurultayının sədri kimi imperiyanın "yad xalqlar"ının yüz il ərzində yığılan problemlərini Əlimərdan bəy Topçubaşov ictimai müzakirəyə gətirdi (2, s. 8). Ə.Topçubaşov həmçinin digər bir türk xadimi olan İsmayıl bəy Qaspıralı ilə də yaxın dostluq əlaqələri saxlayır, Rusiya Müsəlmanlarının qurultaylarında çiyin-çiyinə fəaliyyət göstərirdilər. Onların arasında gedən məktublaşmalardan aydın olur ki, hər birini türk dünyasının qayğıları düşündürür və üstəlik Ə.Topçubaşov insanları maarifləndirmə yolunda daha təmkinli, eyni zamanda da daha çevik davranırdı. İ.Qaspıralı Ə.Topçubaşova yazdığı 8 avqust 1910-cu il tarixli məktubunda qeyd edirdi:

"...Ben kasten repertuarımdan ciddi meseleleri çıkardım ki Tatar golovaları kendileri bu meseleler hakkında düşünsünler. Senin seyahatinden ve para toplamadan sonra onların davranışı beni öfkelendirdi, onları kendi insanlarıyla ve imkânlarıyla bırakmak gerekiyordu. Şimdi millet ve fraksiyon, gücün yetmediğini anladılar; düşünce ve iş gerekli biçimde desteklenmediğinde gerçekleşmiyor. Gelişti gelişecek olan İdil yöreciliği şimdilerde zayıflıyor ve elden geldikçe yardımcı olacağım. Biraz daha beklemek istiyordum ama senin mektubun beni ileriye götürdü. "Perevodçik"in ["Tercüman"ın] sıradaki 33. sayısında yazı dizisinin ilk yazısı 13 Avgust [25 Ağustos]'ta çıkacak. Halk Eği[tim] B[akanlığı]'nın ve Misyo[ner] Kongre'nin bazı önlemleri Tatarları telaşa düşürdü; merkezî basın organına ilgi bundandır. Duma'nın açılışına, fraksiyonu, okul meselesinde yardım-desteği sağlamak ve Duma ile bürokrasi önünde ana dil ve okul için halkın adına dilekçe vermek amacıyla birkaç onlarca "halk" temsilcisini Petersburg'a göndermeğe uğraşıyorum. Farklı bölgelerden 40 kadar temsilci sadece fraksiyonun değil "halkın sesi" olarak manevî anlam da ifade edeceklerdir. ..." (5, s.1051). Məktubdan verilən parçadan görünür ki, Topçubaşovun səyi ilə xalqın maariflənməsi yolunda atılan addımlar daha dinamik hal almışdır. Bundan başqa, Ə.Topçubaşov sonrakı Dumalarda iştirak etməməsinə baxmayaraq, orada mövcud olan Müsəlman fraksiyası ilə daim təmaslarda olmuşdur. O, yüksək şəxsi nüfuzu sayəsində müsəlmanların mənəvi cəhətdən lideri sayılırdı.

3. Əlimərdan bəy Topçubaşovun Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və mühacirət dönəmindəki fəaliyyətləri

1918-ci il may ayının 28-də müstəqilliyini elan edən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tarixində böyük iz buraxmış Ə.Topçubaşovun bu dövrdəki fəaliyyətləri artıq qlobal miqyasda mühüm önəm daşıyır. Azərbaycanın bütün dünyada tanınmasında Əlimərdan bəyin xidmətləri əvəzsiz olmuşdur. Ə.Topçubaşov F.Xoyskinin 1918-ci ilin iyun ayında təşkil etdiyi II kabinədə portfelsiz nazir, oktyabr ayında isə Xarici İşlər Naziri vəzifəsinə təyin edilmişdir. Avropa ölkələri ilə diplomatik əlaqələr yaratmaq məqsədilə Ə.Topçubaşov Fövqəladə Səlahiyyətli nazir kimi İstanbula göndərilmişdir. O, bu məqsədlə çoxsaylı görüşlər keçirmiş və hətta İstanbulda Azərbaycan mətbuat bürosu da yaratmışdır. 1918-ci il dekabrın 7-də ölkədə yaranmış çox ağır siyasi şəraitdə Azərbaycan Parlamenti fəaliyyətə başlayan zaman, İstanbulda

ISBN: 978-625-6283-13-8

olmasına baxmayaraq, Ə.Topçubaşov yekdilliklə Azərbaycanın ilk Parlamentinin sədri seçilmişdir. Ə.Topçubaşov İstanbuldan birbaşa Paris Sülh Konfransına Azərbaycanın nümayəndə heyətinin başçısı kimi göndərilmişdir.1919-cu ilin 28 mayında ABŞ Prezidenti V.Vilson başda Ə.Topçubaşov olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyətini qəbul etmişdir. Ə.Topçubaşov ABŞ prezidentinə Azərbaycanın, o cümlədən Qafqazın siyasi-iqtisadi vəziyyəti, azərbaycanlılar haqqında ətraflı məlumat vermiş, Paris sülh konfransına təqdim ediləcək 3 maddədən ibarət memorandumu təqdim etmişdi. Konfrans zamanı Ə.Topçubaşovun rəhbərliyi altında nümayəndə heyəti Azərbaycanın tanıdılması naminə müstəsna səylər göstərmişdir. Nəticədə, 1920-ci il yanvarın 15-də Azərbaycan nümayəndə heyəti Fransa Xarici İşlər Nazirliyinə dəvət olunmuş, yanvarın 11-də Ali Şura üzvləri və müttəfiq dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın de-fakto tanındığını bildirmiş və Ə.Topçubaşova Paris sülh konfransının rəsmi sənədi verilmişdir. (6). Təbii ki, Azərbaycanın müstəqilliyinin de-fakto şəkildə tanınması Ə.Topçubaşovun böyük bir uğuru idi. Bu təkcə Azərbaycan üçün deyil, bütün türk dünyası üçün mütərəqqi hadisə idi. Bu hadisə Çar Rusiyasının dağılmasından sonra yaranmış digər Türk respublikalarının da müstəqilliyinin tanınması yolunda bir körpü rolunu oynaya bilərdi. Ə.Topçubaşovun möhtəşəm diplomatik bacarığı sayəsində buna nail olunmuşdu. Lakin ömrü uzun sürməyən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bolşeviklər tərəfindən işğala məruz qaldı. Ə.Topçubaşov İtaliyada keçirilən San Remo konfransından qayıdarkən bu xəbəri fransız mətbuatından aldı (2, s.452). O, bir daha vətənə qayıda bilmədi və ömrünün qalan yarısını mühacirətdə keçirməli oldu. Bu dövrdə Azərbaycanın müstəqilliyinin bərpası uğrunda mübarizə aparsa da, təəssüf ki, bunların elə bir faydası olmadı.

Ə.Topçubaşov mühacirətdə olarkən Türkiyə ilə də təmasda olmuşdur. Onu da qeyd edək ki, bir çox türk xalqlarının qabaqcılları həmin dövrdə Türkiyədə mühacir kimi yaşayırdı və onlarla daim əlaqə saxlayırdı. Ə.Topçubaşov M.K.Atatürkün özünü və liderliyindəki türk ordusunu yüksək qiymətləndirmişdir. Türkiyənin yunanlara qarşı qələbəsini bütün türk xalqlarının qələbəsi sayaraq, 9 sentyabr 1923-cü ildə Türkiyənin Parisdəki elçilik binasına gedərək öz təbrikini çatdırmışdır. O həmçinin bu məsələ ilə bağlı Ceyhun Hacıbəyliyə yazdığı məktubunda Türkiyənin bu uğurunu fəxrlə gənc nəslə aşılamağı da təkid edir (7, s.259-260).

Ə.Topçubaşov 1934-cü il noyabr ayının 5-də keçirdiyi ağır iflicdən sonra vəfat etmişdir. Onun cənazəsinin Fransadakı Zəfər Tağının altından keçirilməsi ona sayğının böyük nümunəsi idi. Dəfnində Qafqaz, Mərkəzi Asiya və Rusiya mühacirəti iştirak etmişdir (2, s.556-557). Onun dəfnində iştirak etmiş görkəmli siyasi xadim M.Ə.Rəsulzadə "Qurtuluş" adlı jurnalda yazırdı: "*Bir millətin siyasi tarixində bu dərəcədə mühüm və davamlı yer tutan adam üçün öldü deyilərsə inanmayınız*" (2, s.561).

Sonuç.

Əlimərdan bəy Topçubaşovun Türk dünyasının inkişafı uğrunda XIX əsrin sonundan başlayan mübarizəsi sözsüz ki, öz bəhrəsini verməyə bilməzdi. Xüsusilə də, onun türk-müsəlman xalqlarının milli oyanışı, onların təşkilatlanması yolundakı addımları böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Çünki bir xalqda özünüdərk prosesi getməsəydi və bunun idarə olunması üçün

ISBN: 978-625-6283-13-8

təşkilatlanma aparılmasaydı, həmin xalqların taleyini heç də müsbət aqibət gözləmirdi. Ən yaxşı halda xalq bir müddət özünü assimilyasiya prosesindən uzaq tuta bilərdi. Ümumiyyətlə, Çar Rusiyasının dağılmasından sonra bir çox türk xalqı əgər milli kimliklərini dərk edərək, qısa müddət ərzində mövcud olsa da müstəqil dövlətlər qura bildilərsə, bu, Əlimərdan bəy Topçubaşov kimi xadimlərin əməyi sayəsində mümkün oldu. Yaşadığı ömrünün böyük hissəsini türk xalqlarının inkişafına, maariflənməsinə sərf edən Ə.Topçubaşovun fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilməlidir.

KAYNAKLAR

[1] Hasanov, H., *A person with an extraordinary life*, Əlimərdan bəy Topçubaşovun 150 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq konfrans, s.16-19, Bakı, 2014.

[2] Həsənli, C., *Tarixi şəxsiyyətin tarixi: Əlimərdan bəy Topçubaşov*, Azərbaycan Diplomatik Akademiyası/Bakı, 2013.

[3] Yaqublu, N., *"KASPİ" qəzetinin yaranması və fəaliyyəti*, Qanun Nəşriyyatı/ Bakı, 2001.

[4] Rusiyanın Dövlət Dumaları və azərbaycanlı deputatlar / Prezi, 9 aprel 2017. URL: https://prezi.com/-tu-mtmjrvjj/rusiyann-dovlt-dumalar-v-azrbaycanl-deputatlar/

[Erişim tarihi: 13.05.2024]

[5] Rıdvan, Ç., .İsmail bey Gaspıralı`nın Ali Merdan Topçubaşı`na Yazdığı Mektuplar. Uluslararası Türkçe Edebiyyat Kültür eğitim Dergisi, s.1022-1054, Sayı:4/3, 2015.

[6] Əlimərdan bəy Ələkbər oğlu Topçubaşov / Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin saytı. URL: https://mfa.gov.az/az/news/elimerdan-bey-elekber-oglu-topcubasov

[Erişim tarihi: 13.05.2024]

[7] Aliyeva, S., *Alimerdan bey Topçubaşov`un Atatürk ve Türkiye Hakkında Görüşleri,* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları/Ankara, 2021.

ISBN: 978-625-6283-13-8

TÜRK DÜNYASININ GÖRKEMLİ ŞAHSİYETLERİNDEN – CEMALEDDİN AFGANİ

Ümid Mikayılov

Bakü Devlet Universitesi

umidmikail@gmail.com

ORCID ID : 0009-0001-3062-6755

ÖZET

Türk dünyasını görkemli şahslarından biri olan Cemaleddin Afgani en az öğrenilen şahslerindendir. C.Afgani 1838. yılda Hamedan'da anadan olmuştur. Milliyetçe Azerbaycan Türküdür. Türk ve İslam dünyasının en öncül, entelektüel aydınlarından olan Afgani, mükemmel tehsil almış, Türk-Fars-Arap dilleriyle yanaşı Hindistan'da olarken İngiliz, Fransa'dayken Fransız dillerine de beled olmuştur.

C.Afgani'nin babası nüfuzlu din adamıydı ve onun İttihadi-İslam ideolojisinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu ideolojinin temelinde, İslam ülkelerinin bir çatı altında birleşmesi fikri yatıyordu. İdeolojide, ilkin İslam unsurları öncelikli olarak ele alınıyordu. İslam'ın yayılmasıyla dünyanın en etkili medeniyetlerinden biri haline gelen Orta Doğu, Mevlana, İbni Sina, Ömer Hayyam, El-Biruni gibi kişilikler yetiştirmiştir. Afgani, bu ideolojiyi örnek göstererek, günümüzde Müslümanların karşılaştığı zor durumun sebebini İslam'dan ve ilimden uzaklaşmalarında görüyordu.

C.Afgani, 200 yıl önce, Müslümanların bilim, teknoloji ve sanayiye ilgi göstermeleri gerektiğini belirtmiştir. İslam dünyasındaki parçalanma konusunu ele alırken, Hristiyan dünyasını örnek göstermiş, kilisede bile parçalanmalar olmasına rağmen önemli konularda birleşebildiklerini vurgulamıştır. Afgani'nin siyasi ve ideolojik fikirleri birçok gazetede yayınlanmıştır. Bunlardan biri de "Urvetil Vuska" gazetesidir. Bu gazete, İmparatorluk güçlerini o kadar korkutmuştur ki, gazetenin sömürgesi olan ülkelerde yayınlanması hemen yasaklanmıştır[88]. Afgani sadece din birliğine değil, dil birliğine de önem verirdi. Hindistan'daki faaliyetlerinin temelini, Hintlilerin dil birliğine vurgu yaparak İngiliz İmparatorluğu'na karşı çıkmak oluştururdu.

Afgani zor bir yaşam süreci geçirdi. Qazetesi bütün Batı dünyasında yasaklandı. Hindistan'a gitti, ancak İngilizler onun orada kalmasına izin vermedi. Kahire'den çıkarıldı. İstanbul'a geldiğinde, Osmanlı Şeyhülislamı tarafından kafir ilan edildi. Nasreddin Şah onu Tahran'a

[88] Turan.A. Cəmaləddin Əfqani - 170, Ədəbiyyat qəzeti-2009 4 sentyabr, s.4. URL: http://www.anl.az/down/meqale/edebiyyat/edebiyyat_sentyabr2009/89283.htm

ISBN: 978-625-6283-13-8

davet etti, ancak sonra da fikirleri Şah için çok tehlikeli olduğundan sürgün etti. Londra'ya taşınan Afgani, II. Abdülhamid'in ısrarıyla İstanbul'a geldi. Abdülhamid, onun İttihadi-İslam ideolojisini beğenmişti[89]. Ancak bir süre sonra birçok sebepten dolayı Afgani ve Abdülhamid arasındaki ilişkiler bozuldu ve Afgani ömrünün son yıllarını İstanbul'da geçirdi. Anlaşılan, dünya henüz Afgani'ye ve onun düşüncelerine hazır değildi[90].

Ahmet Ağaoğlu, muasırleri tarafından büyük Müslüman diye anılan C.Afgani hakkında şunları yazıyor. İttihat-i İslam, Kur'an'ın mahiyetinden doğmuş olmasına rağmen, ancak Cemaleddin Afgani'nin ortaya çıkışıyla birlikte siyasi bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü o, Kur'an'ın mahiyetinden yola çıkarak ciddi ıslahatlar önermiş ve İttihad-ı İslam'ı İslam ümmetlerin kurtarıcısı olarak görmüştür.

Araştırmamışzda konuya daha detaylı aydınlık getirilecektir.

Anahtar kelimeler: Cemaleddin Afgani, İttihadi-İslam, panislamizm, Urvetil-Vuska.

[89] Başçı.N. Cemaleddin Afganinin Edebi kişiliği ve Şiirleri // e-Şirkiyyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Aralık-2019 Cilt 11, Sayfa 1432-1454. URL: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/896755
[90] Sofizadeh.A.Cemaleddin Afganinin İslam Birliği Düşüncesindeki Yeri ve Önemi // Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD) IV, 2, 2020, Aralık, 118-127. URL: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1371013

ISBN: 978-625-6283-13-8

TÜRK DÜNYASININ ÖNEMLİ ŞAHISLARI:
ALI BEY HÜSEYNZADE'NİN TÜM TÜRK YAZI DİLİ KAVRAMI HAKKINDA

Aygül Memmedli
Bakü Devlet Üniversitesi
aygulm354@gmail.com
ORCID ID : 0009-0006-6739-6793

ÖZET

Müasirleri tarafından "bütün Türk dünyasının mücahidi" adlandırılan Azerbaycan halkının büyük düşünürü Ali Bey Hüseyinzade'nin bütün Türk edebi dili anlayışına dayandığı yönünde kendi görüşleri vardır. Azerbaycan'da tüm Türk edebiyat dili kavramını gündeme getiren, bu düşünceyi eserlerinde pratik açıdan kullanan ve savunan Ali Bey Hüseyinzade'dir. Ali Bey Hüseyinzade bütün Türklerin tek bir millet olduğuna ve tek bir dile ve yazılı kültüre sahip olması gerektiğine inanıyordu[91]. Yani Ali Bey Hüseyinzade, Türk milletinin milli-manevi birliğini sağlamak için, bütün Türk edebî dilinin kurallarının geliştirilmesininin önemli olduğunu düşünüyordu."Hayat" qazetesinde türkçülüyü konu alan "Yazımız, dilimiz", "Türk dili ve kültürünün rolü" konularında kapsamlı yorumlarda bulunmuştur. Görüşünü gerekçelendiren şunu yazdı:

"Edebi bir dile sahip olmayan bir millet, bağımsız bir millet olarak pek bir şey yazamaz. Edebi dili olmayan bir millet, dünyada yaşamak ve yaşatmak için kültürlü ve okuryazar bir milletin dilini öğrenmek zorunda kalır"[92].

İsmail Bey Gaspıralı gibi Ali Bey Hüseyinzade de dünyada yaşayan Türklerin ortak dilini Osmanlı Türkçesi olması gerektiğini kabul etmiştir[93]. Genel olarak Türk dilinin yaratılması fikri İttihadi-Terekî Cemiyeti'nin karşı karşıya olduğu önemli meselelerden biriydi. Ali Bey Hüseyinzade bu cemiyetin kurucularından biri olarak sadece bu fikrin savunucusu değil, aynı zamanda bu çalışmayı yürütenlerden biriydi. 20. yüzyılın başlarında İstanbul'dan "İttihadi-Taraki" Cemiyeti'nin Kafkasya bürosuna gönderilen bir mektupta şöyle deniyordu:

[91] Əsgər Quliyev. Əli bəy Hüseynzadə: Türkçülüyün atası və böyük maarifçi / 525-ci qəzet, 2014 7 fevral, s.7-8. URL: http://www.anl.az/down/meqale/525/2014/fevral/351050.htm; Azər Turan. Əli bəy Hüseynzadə. Moskva: "Salam press", 2008, s.109-113. URL: https://ru.scribd.com/document/466545399/Az%C9%99r-Turan-%C6%8Fli-b%C9%99y-Huseynzad%C9%99

[92] Türk dünyasının böyük ideoloqu. F.Köçərli adına Respublika Uşaq kitabxanasının nəşri. Bakı, 2014, 22 s.

[93] Sədaqət Həsənova. Əli Bəy Hüseynzadənın dilçilik görüşləri. Bakı, 2006, s.12-13. URL: http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=31452&pno=1; Azər Turan. Əli bəy Hüseynzadə. Həyatı, mübarizəsi, yaradıcılığı, şəcərəsi. Bakı, Letterpress, 2014, 541 s.

ISBN: 978-625-6283-13-8

"Kafkasya'da hukuki İslam'ı korumak için yayınevleri ve okullarda Osmanlı Türkçesinin benimsenmesini memnuniyetle karşıladık"[94].

Onun gündeme getirdiği bu sorun sonralar Türk dünyasındaki Birinci Türkoloji Kongresinin ana konusu haline gelmiştir. Aynı zamanda, günümüzde de Türk dünyası'nın en önemli meselelerinden biri olarak kalmaktadır.

Araştırmamızda bu konuya daha detaylı aydınlık getirilecektir.

Anahtar kelimeler: Ali Bey Hüseynzade, “Hayat” qazetesi, Türk dili, İttihadi-Tarakki.

[94] Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. İki cilddə. II cild. Bakı, “Lider nəşriyyatı”, 2005, s.71. - https://lib.az/users/1/upload/files/AXC_En._2.pdf

ISBN: 978-625-6283-13-8

TÜRK DÜNYASININ ÖNDE GELEN ŞAHSİYYETLERİ: AHMET AĞAOĞLU'NUN "ÜÇ KÜLTÜR" KAVRAMI HAKKINDA

Həlilə Sadıqova
Bakü Devlet Üniversitesi
hlilsadiqova4@gmail.com
ORCID ID : 0009-0004-0158-5335

ÖZET

Yalnız Azerbaycan'ın değil, bütün Şark-İslam dünyasının büyük düşünürlerinden olan Ahmet Ağaoğlu "Üç Kültür" çalışmasında[95] müslümanlar için iyiliğin değişimle ortaya çıkacağını iddia ediyordu. Eser, üç kültürün (Batı, İslam ve Buda) karşılaştırılması ile başlamakta, daha sonra farklı kavramlarla (din, aile, ahlak, birey, toplum, devlet ve hükümet) İslam kültürünün Batı kültürü karşısında yenilgisini anlatmaktadır. Bir başka ifadeyle "Üç Kültür" çalışması Ağaoğlu'nun düşüncesinde soruna kavramlar çerçevesinde yaklaşmanın ilk örneğiydi[96]. Eser esas olarak İslam kültürünün (Müslümanların) kurtuluşunun, muzaffer Batı kültürünün tamamen asimile edilmesiyle mümkün olacağı fikri üzerine kuruludur. Ahmed Ağaoğlu, İslam kültürünün değişmez bir dini kaynaktan yararlandığını, Batı kültürünün ise aydınlara dayandığını ileri sürmektedir. Platon ve Aristoteles gibi İslam kültürü de ortaya konulan anlatılardan ve olaylardan oluşur.

"Üç Kültür" modern İslam veya Türk düşüncesinin başlangıcıdır. Bu kavram Ahmet Ağaoğlu'nun fikir ve tecrübelerine dayanmakta olup Azerbaycan'ın tarihi, coğrafi konumu ve kültürü temel alınarak incelenmektedir.

Doğu kültürü Azerbaycan'ın İslam kültürüyle olan ilişkilerini ön plana çıkarıyor. Azerbaycan, 11. yüzyıldan itibaren Azerbaycan kültürünü, geleneklerini ve toplumunu şekillendiren İslamlaşma sürecine girer. Doğu kültürü İran'dan, Osmanlı'dan ve diğer İslami yerlerden gelen kültürel örneklerle ilişkilidir.

Batı kültürü, Azerbaycan'ın Avrupa ile tarihi ve siyasi ilişkilerinin bir sonucu olarak şekillenmektedir. Bu kültürde esas olarak Rusya, Avusturya ve Fransa gibi Batılı ülkelerin etkisi dikkate alınmaktadır. Batı kültürü Azerbaycan'ın coğrafi konumu ve tarihi faktörleriyle ilgilidir. Azerbaycan kültürü ulusal, etnik, dilsel ve dini bağlarıyla öne çıkıyor. Bu kültür, Azerbaycan'ın tarihi geçmişinden, halkının etnik ve dini yapısından ve kendine özgü kültürel mirasından kaynaklanmaktadır. Bu üç kültürün karşılıklı etkisi ve karşılıklı bağlılığı Azerbaycan'ın zengin kültürünü oluşturmaktadır. Ağaoğlu, bu kültür kavramının kamusal ve

[95] Əhməd Ağaoğlu. Üç mədəniyyət. Bakı, Mütərcim, 2006,154 s.
[96] Mədinə Karahan. Əhməd Ağaoğlunun üç mədəniyyət konsepsiyası // SAM, Strateji təhlil, 2016 №3-4 (17-18), s.243-251. URL: https://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2016_946.htm

ISBN: 978-625-6283-13-8

siyasi gelişmede önemli bir rol oynadığını, Azerbaycan kimliğinin güçlenmesine ve varlığına etki etmesinin önemli olduğunu vurguluyor.

Araştırmamızda konuya ilişkin daha detaylı bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler : Ahmet Ağaoğlu, “Üç Kültür”, İslam, Batı kültürü

ISBN: 978-625-6283-13-8

TÜRK DÜNYASININ ÖNEMLİ ŞAHISLARI: MUHAMMED EMİN RESULZADE'NİN TÜRKİYE'YE II MUHACERETİ HAKKINDA

Sebine Elekberova

Bakü Devlet Universitesi

sabinalakbarova7@gmail.com

ORCID ID :0009-0007-3645-7802

ÖZET

Azerbaycan'ın ulusal-demokratik hareketinin simgesi hesap olunan M.E.Resulzade'nin Türkiye'de faaliyetini 2 döneme ayırmak mümkündür: 1922-1931 ve 1948-1955-ci yıllar. Bu araştırmada mühaceretin 1922-1931 yıllarını kapsayan 1-ci dönemi dikkate alınacaktır.

1920 yılın Nisan ayında, bağımsızlığımızı istemeyen Sovyet Rusya'nın işgalinin ardınca Cumhiriyet kurucularının yurtdışına muhacereti baş verdi[97]. Azerbaycan'ı terk etmek zorunda kalmasına rağmen, bu ülkeye manen bağlı olan Muhammed Emin Resulzade muhaceret sırasında bile onun bağımsızlığı için elinden geleni yapmaya, bu mücadelesini ideolojik ve politik açıdan sürekli geliştirmeye çehd göstermiştir. Azerbaycanlıların bağımsızlık mücadelesinin tek merkezden yönetilmesinin doğru olacağını hesab eden Resulzade, İstanbul'da Azerbaycan Milli Merkezi'ni oluşturuyor[98].

Resuslzade, II mühaceret döneminde hemçinin naşirlik faaliyetini de sürdürmüştür. Böyle ki, o, Azerbaycan'ın muhaceret basınının temellerini atan "Yeni Kafkasya" dergisinin ana yaratıcısıydı. Türk dünyasında komünizme karşı yayınlanan ilk siyasi dergi olan "Yeni Kafkasya", Azerbaycan'ı bağımsız görmekle kalmayıp, bolşeviklerin kölesi hesab etdiği diğer halkların da haklarını savunuyordu. Resulzade'nin editörlüğünde aynı zamanda "Azeri Türk", "Odlu Yurd" dergileri, "Bildiriş" adlı haftalık gazete de yayımlanıyordu.

Bahs edilen dönemde ümumen gelişmekte olan Türkiye-Sovyet ilişkilerinin baskısı altında Türkiye'de diğer ülkelerin muhacirleri ile beraber, Resulzade'nin de yayımladığı "Sovyet İttifakı aleyhine yayım ve propaganda yapan" dergi ve gazetelerin yayımı yasaklanmış, muhacirlerin ülkeden çıkarılmasına giden bir politika izlenmiştir. Böylece M.E.Resulzade'nin ülkeden çıkarılmasına karar verilmiş, onun II muhaceret dönemi son bulmuştur[99].

M.E.Resulzade'nin II mühaceret döneminde İstanbul'da yayınlanan, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu, ne gibi çalışmalar yaptığı, o dönemdeki siyasi ortam ve devletin çöküşü meselelerinin anlatıldığı eserlerinden "Asrımızın Siyavuşu", "İstiklal ve Gençlik

[97] Aydın Balayev. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə. Bakı, Çıraq, 2012, 286 s.
[98] Nəsiman Yaqublu. Azərbaycan milli istiqlal mübarizəsi və Məhəmməd Əmin Rəsulzadə. Bakı, TS mətbəəsi, 2001, 154 s.
[99] Nəsiman Yaqublu. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə ensiklopediyası. Bakı, Adiloğlu, 2013, 506 s.

ISBN: 978-625-6283-13-8

İdeolojisi", "Millet ve Bolşevizm", "Kafkas Türkleri" gibi kitap ve eserleri günümüzde de Azerbaycan tarihinin çok kiymetli menbelerindendirler[100].

Araştırmamızda bu meselelere ilişkin daha detaylı bilgiler verilecektir.

Anahtar kelimeler: M.E.Resulzade, cühmuriyyet, Türkiye'ye muhaceret, "Yeni Kafkasya", "Asrımızın Siyavuşu".

[100] Nəsiman Yaqublu. Məhəmməd Əmin Rəsuladə əsərləri (mühacirət dövrü). Bakı, Qanun nəşriyyat, 2021, 680s.

ISBN: 978-625-6283-13-8

TÜRK DÜNYASININ GÖRKƏMLİ ŞƏXSİYYƏTLƏRİ: ZİYA GÖKALPIN "TÜRKLƏŞMƏK, İSLAMLAŞMAQ, MÜASİRLƏŞMƏK" ANLAYIŞI HAQQINDA

Şəhla Əhmədova

Bakı Dövlət Universiteti

shehlahmedova04@gmail.com

ORCID ID : 0009-0005-6367-4808

ÖZET

Mustafa Kamal Atatürkün "fikirlərimin atası" adlandırdığı, həmçinin "Türk milli ədəbiyyatının atası", "müasir türk millətçiliyinin qurucusu" adlandırılan, türkçülük ideya-siyasi cərəyanını elmi əsaslarla ilk dəfə izah edən Ziya Gökalp olmuşdur. Toplum mərkəzli, millətçi və mərkəziyyəçi düşüncə quruluşuna sahib olan Z.Gökalp türk cəmiyyətinin özünəməxsus əxlaqi və mədəni dəyərlərinin Qərbdən alınacaq bəzi dəyərlərlə sintezinə nail olmağın tərəfdarı idi. "Türkləşmək, İslamlaşmaq, Müasirləşmək" kimi ümumiləşdirilən bu yanaşmanın mədəni ünsürü türkçülük, mənəvi ünsürü isə islamçılıqdır.

Z.Gökalp yaşadığı cəmiyyətin böhrandan xilasına çarə axtaran bir ziyalıdır. Bu səbəblə o, müxtəlif dövrlərdə müxtəlif çarələri mümkün saymışdır. Bu çarələrdən biri olaraq o, vətənin xilası və türkün müasir millətə çevrilməsi üçün "Türkləşmə, İslamlaşma, Müasirləşmə" formulunu mümkün hesab etmiş, bu məsələlərlə bağlı fikirlərini, hər üç cərəyanı ayrı-ayrılıqda izah etdiyi, 1918-ci ildə nəşr edilmiş eyni adlı kitabında ətraflı izah etmişdir[101]. Z.Gökalp, hər üç ideyanın eyni anda tətbiq olunması ilə "çağdaş bir İslam türklüyü"nün yaradıla biləcəyini hesab edirdi.

Yaşadığı əsrin milliyyət əsri olduğunu bildirən Z.Gökalp, Türkləri hər cür yox olmaqdan qurtaracaq fikrin yalnız milliyyət ideyası olduğunu qeyd edir, bunun üçün türklərin müştərək ədəbiyyat və elm dilinə sahib olmasının son dərəcə mühüm olduğunu vurğulayırdı. Ona görə, bütün ictimai fəaliyyətlərin yeganə əsası dildir. Mədəniyyət və onu ortaya çıxaran dil millət olmanın ən mühüm ünsürlərindəndir, bu mənada, dildə türkləşmə olmazsa, vətən də parçalanar, deyə düşünürdü Z.Gökalp[102].

Türklük ideyasının özü ilə bərabərində İslamlaşmaq ehtiyacını da gətirdiyini bildirən Z.Gökalp türkləşmək və islamlaşmaq arasında bir münaqisə olmadığını, həmçinin bu iki ideya ilə müasirləşmə arasında da hər hansı bir qarşıdurmanın olmayacağını diqqətə çatdırırdı[103].

[101] Mustafa Doğanoğlu. "Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak"tan "Türkçülüğün Esasları"na Ziya Gökalp ve Ulus Tasavvuru // Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Yıl: 2016, Cilt: 71, Sayı: 4, s.1195-1210. URL: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/26771/281768

[102] Şahin Gürsoy, İhsan Çapcıoğlu. Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme // AÜİFD, 47, 2006, Sayı 2, s.92. - https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/582981

[103] Ziya Gökalp. Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak. Ankara, Devlet Kitapları, 1976, s.12.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Müəllif burada qeyd edir ki, müasirləşmək formaca deyil, məzmunca avropalaşmaq anlamına gəlməlidir.

Türk milləti üçün tərbiyənin üç qisimdən: “Türk tərbiyəsi”, “İslam tərbiyəsi”, “Əsr tərbiyəsi” ibarət olmalı olduğunu bildirən Z.Gökalp, onların bir-birinin yardımçısı və tamamlayıcısı ola biləcəyini də vurğulayır.

Araşdırmamızda bu məsələlərə daha ətraflı aydınlıq gətiriləcəkdir.

Açar sözlər: Z.Gökalp, Türkləşmək, İslamlaşmaq, Müasirləşmək.

ISBN: 978-625-6283-13-8

ATATÜRK'ÜN KADIN HAKLARI YÖNÜNDEKİ REFORMLARI

Bəyaz Namazova

Bakı Devlet Üniversitesi

byaznamazova@gmail.com

ORCID ID : 0009-0000-6657-0987

ÖZET

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'yi bağımsızlık savaşında zafere taşıdıktan sonra, yeni Türk devletini modernleştirmeyi amaçlayan bir dizi reformu öne çıkardı. Bunların arasında kadınlara oy hakkı ve miras gibi resmi hakların verilmesi de vardı. Kadınların toplumdaki hayati önemine olan inancıyla Atatürk, Türk kadınlarına eşit hak ve fırsatlar vermek için birçok reform başlattı. Türk kadınının tam kurtuluşu, 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra gerçekleşti. Bunun nedeni, Atatürk'ün, Türkiye'yi bir Batı Demokrasisine dönüştürmesini sağlayan sosyal, dini ve hukuki reformlarının kadınların ilerlemesini temel amaç haline getirmesiydi. Böylece yüzlerce yıllık bekleyiş ve çabanın ardından Türk kadını potansiyelini hayata geçirmeyi başardı.

Atatürk'ün önderliğinde eşit vatandaşlık ilkelerini tanıyan yasalar çıkarıldı. Mustafa Kemal Atatürk "Dünya yüzünde gördüğümüz herşey kadının eseridir" diyecek kadar kadının toplum ve medeniyet içindeki yerini takdir etmektedir[104]. Medeni Kanunla yaptığı değişiklikler, Türk ailesini sağlam temellere oturtmak ve aile içinde kadının statüsünü iyileştirmeyi amaçladığının belirgin bir göstergesidir. Medeni Kanun, Mahmut Esad Bozkurt 17 Şubat 1926'da meclise sunuldu, oy birliği ile kabul edildi ve 4 Ekim 1926'da da yürürlüğe girdi.

Türk Medeni Kanunuyla kadın eşit yurttaş sayılmıştır. Türk kadını pek çok Avrupa ülkesinde kadınların sahip olmadığı haklara kavuşmuştur. Miras konusunda kız çocuklara erkek çocuklarla aynı haklar verildi ve birbirlerine eşit kabul edildi. Mahkeme önünde kadın ve erkeğin eşit şahitliği kabul edilmiştir. Kadınlara istediği işte çalışma hakkı tanınmıştır. Kadına boşanma hakkının verilmesi de diğer bir yenilikti.

3 Nisan 1930 tarihli Belediye Kanunla kadınların belediye seçimlerine katılabilmesi TBMM tarafından onaylanınca kadınlara siyasal alanda ilk kez temsil hakkı tanınmış oldu. Ekim 1933'te kadınlara siyasal alanda ikinci haklar verilerek Köy Kanununda yapılan değişikliklerle kadınlara köyde muhtar ve ihtiyar kuruluna seçme ve seçilme hakkı verildi[105]. 1934 yılında

[104] Gülen Özdemir. Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci // Sosyal Bilimler Metinleri, Yıl: 2009, Cilt: 2009, Sayı: 1, s.13. URL: https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbm/issue/48005/610203

[105] Atatürk Döneminde Kadın Hakları / Atatürk Ansiklopedisi, 5 s. URL: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-kadin-haklari/

ISBN: 978-625-6283-13-8

kadınlara seçilme hakkı tanıyan Seçim Kanunu çıkarıldı. 1935'te yapılan bir sonraki seçimlerde Büyük Millet Meclisi'ne 18 kadın milletvekili seçildi[106].

20 Nisan 1924'de yürürlüğe giren Anayasası'nın 87. maddesi ile de ilköğretim kız-erkek herkese zorunlu hale getirilerek kız çocuklarının okutulması Anayasal zorunluluk haline getirilmiştir. Atatürk'ün liberal idealizmi feministlere aile içi şiddet, cinsel taciz, genel ataerkil baskı, aşk, kürtaj, kadına yönelik şiddet, savaş ve çevrecilik gibi toplumsal konuları ve sorunları dile getirme fırsatı verdi.

Makalemiizde bu konulara ilişkin daha detaylı bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, kadın hakları, reformlar, Türk Kanuni Medenisi.

[106] Suzan Ünal. Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Basın // Turkish Studies, Yıl: 2014, Volume 9, İssue 7, s.525, 551-552. URL: https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=697538197_29%C3%9CnalSuzan-trh-525-559.pdf&key=17802

ISBN: 978-625-6283-13-8

TÜRK DÜNYASININ GÖRKEMLİ ŞAHSİYYETLERİNDEN- YUSUF AKÇURA

Gülezer Sadıqzade

Bakü Devlet Üniversiteti

sadiqzade.gulezer5@gmail.com

ORCID ID : 0009-0006-2001-0822

ÖZET

Yusuf Akçura, düşünceleriyle, siyasi ve tarihi fikirleriyle Türk dünyasında sesini duyuran şahsiyetlerden biriydi. Zor ve çalkantılı bir yaşamdan geçen Akçura, pek çok eserin vazgeçilmez yazarı ve "Türkçülük fikrinin yaratıcısı" olarak kabul edilmektedir. Bu tür fikirleri "Siyasetin Üç Yolu" ("Üç Tarz-ı Siyaset") başlıklı makalesinde görebiliriz[107].

"Siyasetin Üç Yolu" başlıklı makalesinde, çöken Osmanlı İmparatorluğu'ndan çıkış yolu olarak 3 politikayı sundu. Bu üç yol İslamcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülüktü. Ancak Akçura bu 3 yoldan en fazla özgürlüğü elde etmenin mümkün olduğu Türkçülük akımını tercih ediyor. Çünkü Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerinin artık Osmanlı devletini etkilemediğini gördü. Bu nedenle Akçura yeni bir ideoloji üzerinde çalışmaya başlar. Bu yol, Türkler için önemli gördüğü Türkçülük akımıydı ve tüm Türkler için bu akımın aşılmasına yönelik adımların atılmasına yönelik pek çok şey yaptı.

Y.Akçura, Türkçülük ideolojisiyle, eğer bir milleti diriltmek istiyorsak önce ona milli kimliğini hatırlatmamız gerektiğini söylemek istiyordu. Şu anda hiçbir güç o devletin önünde duramaz. Ayrıca sadece Osmanlı Türklerini değil, tüm dünya Türklerini birleşmeye davet etti.

Ayrıca Akçura, makalesinde, eğer İslamcılık düşüncesi dünya Türkleri arasında yayılacaksa, kendisine Türk diyen herkesin Türklüğün anlamını bilmesi ve tanıması gerektiğini ifade etti. Yani sadece Osmanlı Türklerini değil, tüm dünya Türklerini Türkçülük adı altında kültürel birleşmeye davet etmiştir. Eserlerinde Türklüğün maddi bir değer olarak kabul edilmesinin de savunucusu olmuştur.

Yusuf Akçura da eserinde Türk faktörlü bir devlet yaratılması gerektiğini söylemek istemiştir. Bütün Türklerin birbirini tanıması ve sevmesi için kültürel adaptasyonu kastetmişti[108].

[107] Yusuf Akçura. Üç Tarz-ı Siyaset. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976, 55 s. URL: https://ia801201.us.archive.org/14/items/YusufAkcuraUcTarzISiyaset/Yusuf%20Ak%C3%A7ura%20-%20%C3%9C%C3%A7%20Tarz-%C4%B1%20Siyaset.pdf

[108] Yusuf Akçura. Yeni Türk Devletinin Öncüleri. Ankara, Kültür Bakanlığı, 1981, 260 s. URL: https://issuu.com/toluhan/docs/yusuf_ak__ura_-_yeni_t__rk_devletin

ISBN: 978-625-6283-13-8

Y.Akçuran'ın "Siyasetin Üç Yolu" adlı eseri, Türklüğün gerçek anlamını aşıladığı ve birçok insanı etkilediği için "Türk milletinin manifestosu" olarak anılmıştır. Bu tür düşüncelerle karmaşık bir hayat yaşayan Akçura, Cumhuriyet döneminde Türkçülük hareketinin gelişmesi için elinden geleni yapmış ve birçok başarıya imza atmıştır.

Araştırmamızda konu ilə bağlı daha detaylı bilgi verilecektir.

Anahtar kelimeler: Yusuf Akçura, Türkler, Türkçülük, Osmancılık, İslamcılık, “Üç Tarz-ı Siyaset”.

ISBN: 978-625-6283-13-8

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Gökhan OFLUOĞLU
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
gofluoglu@yahoo.com - ORCID ID: 000-0002-4909-1113

ÖZET

Yaşlılık her canlının kaçınılmaz olarak yaşayacağı bir süreçtir. Yaşlılık süreci, insanlık tarihi boyunca karşımıza çıkmasına rağmen, yaşlılığın toplumsal bir sorun olarak kabul edilmesi ve yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarının geliştirilmesi oldukça yenidir. Sanayileşme ve kentleşme sürecine bağlı olarak gelişen geniş ölçekli toplumsal dönüşümlerin bir ürünü olarak kabul edilen bu sorun, günümüzde yaşlı çalışanlara ve emeklilere yönelik sosyal politikaların gelişmesine yol açmıştır. Sanayileşme ve kentleşme kırsal alanlardan kentlere göçü ortaya çıkarırken aile yapısında da önemli değişikliklere yol açmıştır. Büyük aile yapısından çekirdek aile yapısına geçişle birlikte yaşlılar yaşamını çocuklarından ayrı geçirmeye başlamış ve bu durum beraberinde birçok sosyal sorununda ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tıpta meydana gelen gelişmeler ve nüfus yapısının değişmesi ile birlikte yaşlı nüfus da artmış ve sosyal bir sorun olarak gündeme gelmiştir. Çalışmamızda yaşlılık ve yaşlı tanımları üzerinde durularak, yaşlılara yönelik sosyal politikalara neden gereksinim duyulduğu analiz edilecek ve yaşlılara yönelik sosyal politikaların amaçları ve biçimi ele alınacaktır. Ayrıca ülkemizde yaşlı nüfusun genel özellikleri saptanarak, yaşlı kesimlere yönelik sosyal politikaların temel hukuki çerçevesi, kurumsal yapısı ile alınması gereken tedbirlere ilişkin önerilere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler : Yaşlılık, Sosyal Politika, Sosyal Güvenlik, Gözetim, Koruma

1.GİRİŞ

Yaşlı olarak kabul edilen bireyler, zihinsel veya fiziksel sağlık sorunlarının dışında sosyal ve iktisadi sorunlarla da karşı karşıya kalabilen bireylerdir. Bütün bu sorunların birbirinden kesin çizgilerle ayrılması oldukça güçtür. Sosyal Güvenlik kapsamında bulunmayan bir yaşlı kişinin, sağlık sorunlarına da etkili bir çözüm bulması beklenemeyecektir. Sağlık sorunlarına çözüm bulamayan yaşlı bireylerde ruhsal yönden de sağlık sorunları gündeme gelebilecektir. Günümüzde tüm dünya'da giderek yaşlanan nüfus, sosyal güvenlik sistemi gibi sosyo-ekonomik organizasyonlar üzerinde de etkili olmaktadır. Böylece yaşlı kesimlerin oransal

ISBN: 978-625-6283-13-8

bakımdan artması, oransal olarak da bağımlılık oranlarını arttırmaktadır. Öte yandan sanayileşme ile birlikte geleneksel aile yapısında da çözülmeler oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle yaşlı kesimler daha çok gözetim ve bakım ihtiyacı duymaya başlamışlardır. Sosyal politika, yaşlanma ile ilgili olarak çalışmakta olan çeşitli uygulamalardan ve disiplinlerden faydalanarak, yaşlanan bireylerin sorunlarına çözüm yolları bulmaya çalışmaktadır.

2.YAŞLILIK KAVRAMI

Yaşlılık genel olarak toplumdan topluma, kişiden kişiye ve zaman faktörüne bağlı olarak değişen göreceli bir kavramdır. Çevresel şartlar, içinde yaşanılan toplum yapısı, kişinin genetik yapısı gibi birçok faktörler yaşlı tanımı üzerinde etkili olmaktadır(Kocaman, 2011, s.157). Bu nedenle, yaşamın doğal evrelerini kesin çizgilerle birbirinden ayırabilmek çok zordur. Genel olarak kronolojik yaşlanma, yaşam basamakları ve fonksiyonel yaşlanma ölçütleri yaşlılığı tanımlarken kullanılmaktadır(Altan ve Şişman, 2003, s.23).

Kronolojik yaş, insanın doğduğu yıl ile başlayan, bürokratik kuralların işlerlik kazanması için gerekli olan temel bir göstergedir Kullanımı kolay ve somut bir gösterge olan kronolojik yaş, kullanımı kolay ve somut bir göstergedir. 65 yaş sınırı günümüzde de birçok ülke tarafından genel kabul görmüş bir sınıflandırmadır(Lordoğlu,1999, s.30).

İnsanların çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi yaşam basamaklarına yerleştirdiğimizde genel olarak sosyal ve fiziksel özelliklerden oluşan bir sınıflama yapılır. Ancak sınırlar tam anlamıyla belirgin değildir(Atchley, 1991, s.5).

Fonksiyonel yaş kavramı ise fiziksel görüntü, hareket kabiliyeti, koordinasyon, dayanıklılık ve zihinsel kapasite gibi fonksiyonel özelliklere dayalı olarak yapılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada göreceli olarak yaşlılık ele alınmaktadır. Örneğin bir futbol oyuncusu için 40 yaş, fonksiyonel olarak yaşlı kabul edilirken, bir öğretim üyesi için aynı yaş fonksiyonel olarak genç kabul edilir(Altan,2003,s.24).

3.YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARININ NEDENLERİ

Yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarının nedenleri olarak nüfus yapısında meydana gelen değişmeler, aile yapılarının değişmesi, iktisadi nedenler, insancıl nedenler, demokratik yönetimlerin yaygın hale gelmesi ve sosyal hukuk devleti ilkesinin gereklerinin yerine getirilmesi sayılabilir(Oral, 2002, s.58).

ISBN: 978-625-6283-13-8

Dünyada doğum oranlarındaki düşüş ile birlikte birçok ülkede nüfus artış hızı da düşmüştür. Buna karşılık yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı yükselmiştir. Bu durumun çalışanlar açısından yaşlılara yönelik iktisadi ve sosyal açıdan destek sağlanması gibi bir anlamı bulunmaktadır. Dolayısıyla dünyada yaşlılara yönelik mevcut sosyal politikaların yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı doğmuştur(Altan, 2003, s.29).

Çağdaş sosyal güvenlik anlayışı gereği sosyal güvenliğin geniş kitlelere yaygınlaştırılmasını da içermektedir. Sosyal güvenliğin kapsadığı riskler zaman itibariyle sürekli bir gelişme göstermektedir. Sosyal güvenliğin kapsadığı kişiler ve riskler ise sürekli olarak gelişmektedir. Yaşlı nüfusun giderek artması, yaşlılık, malullük ve ölüm sigortalarından yapılacak olan yardımların da çoğalmasını sağlamıştır. Bireylerin emeklilik yaşı ve ortalama yaşam süresi arasındaki fark büyüdüğünde ise finansman zorlukları gündeme gelmektedir(Aydın, 1999, s.46).

Geleneksel aile yapısında değişmeler gündeme gelmiştir. Ailenin yaşlı kişisi önceden çocukları ile birlikte otururken, günümüzde birçok yaşlı çocuklarından ayrı olarak yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarının gerekliliği bir kere daha ortaya çıkmaktadır(Hill-Bramley, 1994, s.119-120).

Yaşlı işgücü aktif nüfus dışında kalarak ekonomik yönden hiçbir faaliyet içinde yer almamaktadır. Yaşlı nüfus bağımlılık oranının yüksek olduğu ülkelerde, çalışma çağındaki nüfus açısından yük oluşturduğundan, bu yükün azaltılması için yaşlıların çalışmaya özendirildiği görülmektedir(Altan,2003, s.31).

Yaşlılara yönelik sosyal politikaların temelinde insancıl nedenlerde yer almaktadır. Yıllarca topluma hizmet etmiş bireylere toplum tarafından sahip çıkılması ve bu insanların ödüllendirilmesi, yaşlılara yönelik sosyal politikaların nedenlerinden biridir. Öte yandan hukuk devleti anlayışı günümüzde değişerek yerini sosyal hukuk devleti anlayışına bırakmıştır. Sosyal Hukuk Devleti ilkesi gereğince güçsüz kesimlerin güçlüler karşısında korunması ve gelirin yeniden dağıtılması hedeflenmektedir(Soysal, 1969, s.215-216).

4.YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALARIN AMAÇLARI

Yaşlılara yönelik sosyal politikaların temel amaçlarını, yaşlıları bir gelir güvencesine sahip kılmak, bu kesimlerin istihdam edilebilmelerine yardımcı olmak, istihdam edilmelerini özendirmek ve istihdama bu kesimleri yöneltmek, çalışma yaşamında bu kesimlerin

ISBN: 978-625-6283-13-8

korunmalarını sağlamak, Kurumsal bakımlarını sağlamak, sosyal hizmet uygulamalarından yararlandırmak, temel amaç olarak görünmektedir(Gerek, 2000, s.67; Altan, 2003, s.33; Talas, 1999, s.351; Gözübüyük, 1986, s.150).

Endüstri 4.0 sürecini ve Bilgi Toplumu çağındaki günümüz çalışma dünyasında emekli yaşının artması ve teknoloji ile sağlık alanında ortaya çıkan gelişmeler, yaşlı çalışanların çalışma yaşamında daha çok yer bulmasını, önceki dönemlere nazaran daha çok arttırmıştır. Yaşlı çalışanlar, günümüz çalışma yaşamında özel olarak gözetilmesi gereken bir risk grubunu meydana getirmektedir. Yaşlı çalışanların çalışma yaşamında gözetilmesine yönelik yasal ve teknik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve uygulamaya geçirilmesi, çalışma hayatında verimlilik düzeyinin yükselmesi ve çalışanların genel yaşam kalitesinin arttırılması yönünden büyük bir önem taşımaktadır(Bölükbaşı, 2007, s.30).

5. Sonuç

Yaşlı çalışanlara yönelik karşımıza çıkan sorunların analiz edilmesi ve çözüm yollarının ortaya konulması bütüncül bir bakış açısıyla ve tüm sosyal tarafları ele alacak bir şekilde ortaya konulmalıdır. Yaşlı işgücünü ilgilendiren sorunları tüm yönleriyle ele alan insan kaynakları yönetimi politikaları ortaya konulmalıdır. Günümüz dünyasında yaşlı çalışanların sorunlarını analiz eden ve yaşlı çalışanları önyargı ve ayrımcılıktan gözeten kapsamlı insan kaynakları yönetimi politikaları uygulamaya konulmaktadır. Gelecekte, ülkemiz açısından da konuyla ilgili gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekecektir. Her ülkede yaşlı çalışanlarla ilgili olarak geliştirmesi gereken sosyal politikaları ve hukuki düzenlemeler gereksinimi, söz konusu ülke ile ilgili özgü sosyal ve ekonomik şartlardan ve sosyal ve kültürel değerlerden doğal olarak etkilenmektedir. Yaşlı çalışanlara yönelik sosyal politikalar geliştirilirken her ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarının da göz önüne alınması gerekmektedir.

Yaşlıların bir kısmı sosyal güvenceden yoksun bulunmaktadır. Sosyal güvenceye sahip olan yaşlılar ise sağlanan yardımların ve sosyal hizmetlerin yetersizliğinden yakınmaktadır. Bu açıdan sosyal güvenlik sisteminin nitelik ve nicelik açısından daha ileriye götürülmesi gerekmektedir. Yaşlıların toplumsal hayata yeniden kazandırılması açısından sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi, ayrıca bu kesimin eğitilerek üretici konuma gelmelerinin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ISBN: 978-625-6283-13-8

Aydın, U., Sosyal Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Özel Sigortalar, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1117, Eskişehir, 1999

Altan, Ö.Z., Şişman, Y., ‘’Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar, Kamu-İş, İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 7(2), 19-55,2003

Atchley, R., Social Forces and Aging, Wadsworth Pub. Comp, U.S.A, 1991.

Bölükbaşı, N., Yaşam Kalitesi Kavramı. Geriatri. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları, 2007

Gerek, N.,Sosyal Güvenlik Hukuku, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1178, Eskişehir, 2000

Gözübüyük, Ş., Anayasa Hukuku, Ankara,1986

Hill, M.., Bramley, G., Analysing Social Policy, Blackwell Oxford UK, Cambridge USA, 1994

Kocaman, T., ‘’Bulunulan Yaşa Göre Hayatta Kalma İhtimalleri’’. Planlama Dergisi, D.P.T’nin Kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayı: 157-165., 2011.

Lordoğlu, K., Törüner, M., Özkaptan, N., Çalışma İktisadı, Beta Yayınları, Yayın No:535, İstanbul, 1999.

Oral,İ., Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Sigortalar Kapsamında Sağlık Sigortası Uygulamaları, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1331, Eskişehir,2002.

Soysal, M., Anayasaya Giriş, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No:271, Ankara, 1969

Talas, C.,Ekonomik Sistemler, İmge Yayınları, Ankara, 1999

ISBN: 978-625-6283-13-8

İŞGÜCÜ PİYASALARINDA ESNEK ÇALIŞMA UYGULAMALARI VE İŞGÜCÜ PİYASALARINDA FARKLI UYGULAMALAR

Gökhan OFLUOĞLU
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
gofluoglu@yahoo.com - ORCID ID: 000-0002-4909-1113

ÖZET

Küreselleşme ve Endüstri 4.0 süreci ile birlikte çalışma yaşamında da yeni dönüşümler yaşanmıştır. Esnek üretim ve esnek çalışma bu süreçte ortaya çıkmış ve işgücünün iş organizasyonu içindeki konumu değişikliğe uğramaya başlamıştır. Yeni teknolojilerin üretim sürecine girmeye başlaması ile birlikte temel değişiklikler yaşanmıştır. Üretim sistemlerinde yaşanan değişimler, çalışma yaşamının örgütlenmesi ve toplumsal organizasyonunu da yeniden biçimlendirmiştir. Klasik iş organizasyonunda gördüğümüz fiziksel iş bölümünden farklı olarak zihinsel işbölümünün de gündeme geldiği ve yeni yayılgan teknolojilerin iş organizasyonları üzerinde çok boyutlu etki gösterdiği görülmektedir. Esnek üretim sistemine geçiş ile birlikte bilgi ve becerisini kullanan, sistemi analiz ederek, nasıl daha iyi geliştireceğini sorgulayan ve karar verme sorumluluğu da bulunan işgücü ortaya çıkmıştır. Esnek organizasyonel yapılanma ile klasik iş organizasyon anlayışı değişmiş ve yerine heterojen bir işgücü yapısı ortaya çıkmıştır. Endüstri 4.0 süreci ile birlikte yeni orta çıkan dengede, işletmeler küçülmüştür. Ayrıca çalışma süreleri esnekleşmiş ve farklı istihdam türleri ortaya çıkmıştır. Makro ve mikro düzeyde işgücü piyasası bölünerek, kutuplaşma hızlanmıştır. Çalışmamızda çalışma yaşamında meydana gelen yeni iş organizasyonlarının farklılıkları ve klasik organizasyon yapılarından ayrıldığı noktalar analiz edilecektir. Ayrıca istikrarlı ve verimli bir işgücü istihdamının sağlanması açısından yeni süreçte alınması gereken tedbirlere ilişkin önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler : Küreselleşme, Endüstri 4.0, Esnek üretim, Esnek Çalışma, İşgücü Piyasası

1.GİRİŞ

Küreselleşme ve endüstri 4.0 süreciyle birlikte işgücü piyasaları da etkilenmiş yeni bir değişim ve dönüşüm aşamasına geçmiştir. Bilgi yönetimi ağında bilgisayar teknolojilerinde meydana

ISBN: 978-625-6283-13-8

gelen değişimler endüstriyel üretim üzerinde de büyük bir etki yapmıştır. Böylece üretim sürecinde de ve üretimde kullanılan araçlarda da değişiklikler olmuştur. Yeni teknolojilerin çalışma hayatında yer almasıyla birlikte üretim sürecinde de esneklik ortaya çıkmıştır(Uyanık,2003, s.536; Bilgin, 2000,s.22).

Üretim sürecinde iş örgütlenmelerinde yaşanan değişim ve dönüşüm çalışma hayatının organizasyonunda geçmişten çok farklı bir yapının oluşmasına yol açmıştır. Yeni üretim sistemlerinde katılımcılığa ve keşfetmeye dayalı yeni organizasyon modelleri geliştirilmiştir(Erdut, 1998, s.27; Tokol, 2001, s.112).

İşgücü piyasaları değişim sürecinden etkilenmiş, yeni teknolojiler, esnek üretim sistemi uygulamaları ve ortaya çıkan yeni çalışma şekilleri, işgücüne katılım oranları açısından gençleri ve kadın işgücünü de etkilemiştir(Ekin,2000, s.124).

2.İŞGÜCÜ PİYASALARINDA ESNEK ÇALIŞMA UYGULAMALARI

Küreselleşme süreci ile birlikte işgücü piyasaları da yeniden düzenlenmeye başlamış, ekonomik krizler ve işsizliğin yansıması ile giderek daha savunmacı bir karakter almaya başlamıştır. Diğer taraftan çalışma hayatını ilgilendiren yasalarda da değişiklikler ortaya çıkmıştır. Böylece işgücü talebinin arttırılması amaçlanmıştır(Erdut, 1998, s.55; Uyanık, 2003, s.540).

Çalışma sürelerinde esneklik uygulamaları çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır(Uyanık,2003, s.542): Bunlar kayan iş süresi, Çağrı üzerine çalışma, yoğunlaştırılmış iş haftası, esnek iş senesi gibi çeşitli uygulamalardır(Aktay, 1999, s.57).

Esnek üretim ve esnek çalışma üretim süreci içinde sosyal organizasyonu ve iş örgütlenmesini de değişikliğe uğratmıştır. İş organizasyonunda karar aşamasında yetki devri yapılarak, mesleki örgütlenmenin kompozisyonu değiştirilmiştir. Çalışanların üretim süreci içinde tam anlamıyla denetim kuramadığı organizasyon yapılarından, esnek üretim organizasyonu aşamasına geçilerek, işgücüne karar verme sorumluluğu verilmiştir. Böyle bir yapı içinde işgücü birçok görevi yerine getirmeye başlamıştır. Esnek organizasyonel yapılanmada klasik organizasyon yapısından farklı olarak daha karmaşık bir yapılanma ortaya çıkmıştır(Benli ve Gümüş, 2002, s.595; Uyanık, 2003, s.544).

3-İŞGÜCÜNÜN FARKLI KARAKTERİSTİK YAPIYA DÖNÜŞMESİ

ISBN: 978-625-6283-13-8

Küreselleşme ve Bilgi Toplumuna geçiş süreci ile birlikte işgücünün niteliğinde de önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Klasik organizasyon yapılarının talep ettiği vasıfsız ve yarı vasıflı işgücü yapısından, vasıflı ve sürekli kendini yenileyen bir işgücü yapısı oluşmuştur. Nitelikli ve uzmanlık gerektiren işlere talep arttığı için bedensel emekten çok zihinsel emeğe talep artmıştır. Bu gelişim süreci işgücü piyasalarında farklılaşmayı da beraberinde getirmiştir(Sapancalı, 1998, s.153; Giles, 1996, s.45). İş organizasyonlarında değişikliğe gidilmiştir. Asıl işveren, alt işveren ayrımı bu süre içinde ortaya çıkmıştır. Asıl işyerinin bir bölümünde ya da eklentilerinde iş alan başka işverenler ve çalışanları da organizasyonlarda yer almaya başlamıştır.

Küreselleşme ve bilgi toplumuna geçiş ile birlikte işgücünün esnek bir yapıya bürünmesi sadece işgücü yapısını değil, tüm toplumsal yapıyı da etkilemiştir. Genel olarak toplumun büyük kısmının ücret karşılığında çalışanlardan oluştuğunu göz önüne alacak olursak, işgücü yapısında meydana gelen gelişmeler, aynı zamanda tüm toplumu etkileyecek gelişmelerdir. Bu nedenle bir toplumda istikrarlı ve verimli bir işgücü planlaması yapılması için gelir dağılımı yönünden de tedbirlerin alınması gerekmektedir(Uyanık, 2003, s.548).

4.SONUÇ

Küreselleşme ve Endüstri 4.0 sürecine geçtiğimiz Bilgi Toplumu çağında üretim süreci ve organizasyonlarında da klasik biçimden esnek ve daha karmaşık bir yapıya geçiş süreci yaşanmıştır. Bilgi toplumu çağı geçiş süreci tamamlanmamıştır ve halen bu süreç devam etmektedir. Bu süreçte meydana gelen değişmeler, çalışma hayatının da yeniden biçimlenmesini ortaya çıkarmaktadır. Çalışma yaşamında istihdam biçimlerinde ve işgücünün yeniden yapılanmasında da değişiklikler ortaya çıkmakta ve böylece değişim süreci hız kesmeden devam etmektedir. Çalışma hayatının kalitesinin yükseltilmesi, çalışma hayatında istikrarlı ve dengeli bir yapılanmanın sağlanması açısından son derece önemlidir. Çünkü üretim faaliyetlerinin aslında ana hedefi insanın temel gereksinimlerinin karşılanarak, insanca yaşam olanaklarının gerçekleştirilmesidir. Çalışma yaşamının kalitesinin geliştirilmesi aynı zamanda çalışanların beklentilerine uygun yaşama düzeyinin de sağlanmasına hizmet edecektir.

KAYNAKÇA

ISBN: 978-625-6283-13-8

Aktay, N., İş Hukukunda Esneklik Kavramının Ortaya Çıkışı ve Esneklik Uygulamaları, Mercek dergisi, s.15, Temmuz, 1999.

Benli, A., Gümüş, M., Bilgi Eksenli Yeni Bir Toplumsal Formasyona Geçişin İşgücünün Homojenliği Üzerindeki Etkileri, I. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri Kitabı, İzmit, 2002.

Bilgin, M.H., Yeni Teknolojiler ve Üretim Sistemlerindeki Değişimin Emek ve İstihdam Üzerindeki Etkileri, Kamu-İş Yayınları, Ankara, 2000

Erdut, T., Yeni Teknolojilerin İş İlişkileri Üzerindeki Etkisi, TÜHİS Yayınları, İzmir, 1998

Ekin, N., Türkiye'de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, yayın No:2000-33, İstanbul, 2000.

Giles, St.P., Dual Labour Markets, The MIT Press, Cambridge Massachusetts London, England, 1996.

Uyanık, Y., İş Gücü Piyasalarında Esneklik ve Bölünme, Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat dergisi, 7(2), 2003.

Sapancalı, F., Üretimde Esnek Yapılanma İşgücü Organizasyonunda Değişim ve Endüstri İlişkileri, M.P.M, Verimlilik Dergisi, s.4, 1998.

Tokol, A., Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler, Vipaş Yayınları, Bursa, 2001.

ISBN: 978-625-6283-13-8

SOSYAL KAYGI İLE BAŞA ÇIKMA PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ İNCELENMESİ

Gülşah CANDEMİR

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

gulsah48895@gmail.com – ORCID ID: 0000-0003-4489-8732

Erhan TUNÇ

Balıkesir Üniversitesi

erhantunc25@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-6328-8545

ÖZET

Bu çalışmada, araştırmacı tarafından geliştirilen ve Üniversite öğrencilerinde sosyal kaygıyla başetme becerilerini kazandırmaya yönelik psikoeğitim programının etkisi incelenmiştir. Araştırmada ön-test, son-test ve izleme testi ile deney grubu ve kontrol gruplu 2x3'lük karışık deneysel model kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında eğitimlerine devam etmekte olan üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Deneysel süreçte, deney grubuna 8 oturumluk sosyal kaygıyla başetme becerileri kazandırmaya yönelik psikoeğitim programı uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir deneysel işlem yapılmamıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sosyal Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Ön test, son test ve izleme testinden elde edilen veriler parametrik olmayan testlerden yararlanılarak analiz edilmiştir. Bu işlemlerde deney ve kontrol gruplarının ortalamaları arasındaki farkı belirlemek üzere Mann-Whitney U Testi; deney ve kontrol grubunun her birinde kendi içinde ön test – son – test- izleme testi ortalamaları arasındaki farkın incelenmesinde de Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi yapılmıştır. Araştırmada sosyal kaygıyla başetme becerilerini kazandırmaya yönelik psikoeğitim programına katılan deney grubu öğrencilerinin, programa katılmayan kontrol grubu öğrencilerine göre sosyal kaygı puanlarının anlamlı derecede azaldığı ve bu etkinin izleme testinde de kalıcılığını koruduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular ilgili alanyazın kapsamında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : sosyal kaygı, sosyal kaygı ile başa çıkma, psikoeğitim programı

ISBN: 978-625-6283-13-8

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYN OLMA VE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞUN GELECEĞİNE İLİŞKİN KAYGILAR

Erhan Tunç,

Balıkesir Üniversitesi

erhantunc25@gmail.com - 0000-0002-6328-8545

Gülşah Candemir

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

gulsah48895@gmail.com - 0000-0003-4489-8732

Muhammed Furkan Tunç

Sabahattin Zaim Üniversitesi

furkan.tunc@izu.edu.tr - 0000-0001-6370-1507

ÖZET

Amaç: Ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğa sahip olma yaşantıları ve çocuğun geleceğine ilişkin kaygıları derinlemesine incelemek.

Yöntem ve gereçler: Çalışma, fenomenoloji deseni ile desenlenmiştir. Veriler, özel gereksinimli çocuğu olan 6 ebeveyn (anne) ile yapılan çevrim içi odak grup görüşmesiyle elde edilmiştir. Araştırmacılar tarafından hazırlanan ve katılımcıların özel gereksinimli çocuğa sahip olmaya ilişkin yaşantıları ve geleceği ilişkin kaygılarını açıklamaya yönelik yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Katılımcılar, ölçüt örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Katılımcılar belirlenirken; en az bir özel gereksinimli çocuğa sahip olmak, çocuğun özel eğitim desteği alıyor olması, çevrim içi görüşme için gerekli koşullara sahip olmak kriterleri dikkate alınmıştır. Görüşme kayıtları, katılımcıların isimleri gizli olacak şekilde Microsoft Word yazılımında deşifre edilmiş ve içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir.

Bulgular: Katılımcılar, özel gereksinimli çocuğa sahip olmayı; “mucize”, “hediye”, “imtihan”, “kader”, “bir ömür” metaforlarıyla tanımlamışlardır En çok hangi alanlarda zorlandıkları konusunda; “eğitimlerinin çok fazla emek ve sabır gerektirdiğini”, “çalışan annelerin çocuklarına yeterince zaman ayıramadıklarını”, “okulda çocuklarını akran zorbalığına maruz

ISBN: 978-625-6283-13-8

kaldığını", "kardeşine şiddet uyguladığı"nı ifade etmişlerdir. Gelecekte hangi alanlarda zorlanacağı konusundaki kaygıları ve bu yönde önleyici nitelikte ne tür çabalar içinde oldukları sorulduğunda ise; "eğitim", "meslek" ve "evlilik" çerçevesinde kaygıları olduğunu ve bu yönde çaba gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Sonuçlar: özel gereksinimli çocuğa sahip anne olma konusunda zorlandıkları, sosyal destek ve anlayış görmeye ihtiyaçları olduğu, eğitim, meslek ve evlilik alanlarında kaygılandıkları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Özel gereksinimli çocuk, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler, odak grup görüşmesi,

ISBN: 978-625-6283-13-8

HALKLA İLİŞKİLER ALANININ METODOLOJİK DÖNÜŞÜMÜ: YÜKSEK LİSANS TEZLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Arş. Gör. Kahraman Kağan KAYA*

*Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi,

kkagan.kaya@selcuk.edu.tr - 0000-0002-6156-5027

ÖZET

Türkçe literatürde, halkla ilişkiler alanının metodolojik dönüşümünün, bu alanda üretilmiş yüksek lisans tezleri üzerinden tespit edilebilmesinin amaçlandığı herhangi bir metin bulunmamaktadır. Bu boşluğu doldurmayı planlaması, araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda söz konusu kriterleri karşılayan ilk ve son 100 çalışma, kullanılan yöntemler açısından bir içerik analizine tabi tutulmuştur. Her ne kadar nitel veri toplama teknikleri egemenliğini yitirmiş gibi görünse de nicel yöntemin hâkim bir konum kazanmasından ziyade bunların ağırlığının dengeli bir hâle gelmesinin söz konusu olduğu belirtilebilir. Halkla ilişkiler alanı, doğal olarak, yalnızca tezlerden oluşmamakta ve akademik yayın türlerinin tümünü kapsamaktadır. Buna göre çalışmanın temel önerisinin, gerçekleştirilecek araştırmaların bu alanın metodolojik dönüşümünün daha net bir şekilde ortaya koyulabilmesi amacıyla söz konusu yayın türlerini de içerecek biçimde genişletilmesi olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Halkla İlişkiler, Metodolojik Dönüşüm, Yüksek Lisans Tezleri

METHODOLOGICAL TRANSFORMATION OF THE FIELD OF PUBLIC RELATIONS: A REVIEW ON MASTER'S THESES

ABSTRACT

In the Turkish literature, there is no text that aims to determine the methodological transformation of the field of public relations through the master's theses produced in this field. The fact that it plans to fill this gap reveals the importance of the research. In this direction, the first and last 100 studies that met the criteria in question were subjected to a content analysis in terms of the methods used. Although qualitative data collection techniques seem to have lost their sovereignty, it can be stated that their weight has become balanced rather than the quantitative method gaining a dominant position. The field of public relations, naturally, does not consist only of theses and covers all types of academic publications. Accordingly, it can be stated that the main recommendation of the study is to expand the research to be carried out to

ISBN: 978-625-6283-13-8

include the publication types in question in order to reveal the methodological transformation of this field more clearly.

Keywords: Public Relations, Methodological Transformation, Master's Theses

GİRİŞ

"Bilim sadece dış evrene, bilimin nesnesine değil; insana, yani dış evreni gözlemleyen, inceleyen evrene, bilimin öznesine de yönelmektedir" (Öktem ve Karagöz, 2015, s. 96). Sosyal bilimler, en yalın ifadelerle, söz konusu özneyi ele almaktadır. Bu durum, sosyal bilimlerin, tarihsel süreç içerisinde kendine özgü birtakım teknikler ve yöntemler geliştirmesini, araştırmada bunlardan yararlanmasını bir zorunluluk hâline getirmiştir. Bunun nedeni, nicel, nitel ya da karma fark etmeksizin sosyal bilimlerde tercih edilebilecek tüm yaklaşımların, doğal olarak, insanlara yönelik bir biçimde planlanması ve uygulanmasıdır.

Sosyal bilimlerde veri, pek çok farklı biçimde toplanabilmektedir. Üstelik bu süreçte kaynaklar, bir grup insanın yanı sıra zaman zaman birtakım dokümanlar da olabilmektedir. Söz konusu verilerin elde edilebilmesi noktasında tercih edilebilecek başlıca yöntemler arasında ise nicel, nitel ve karma tekniklerin yer aldığı ifade edilebilir.

Nicel veri toplama teknikleri, 20. yüzyılda tarih sahnesindeki yerini almaya başlayan, ayrıca en temel sosyal bilim dalları arasında bulunan sosyoloji ile psikolojinin ortaya çıkışından itibaren alana hâkim bir görünüm sergilemiş ve "en vazgeçilmez araştırma biçimi olarak" kabul edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 28). Bu tekniklerin başını ise anket, deney ve içerik analizinin çektiği belirtilebilir.

"Cevaplandırıcının daha önce belirlenmiş bir sıralamada ve yapıda oluşturulan sorulara karşılık vermesiyle veri elde etme yöntemi" olan (Altunışık vd., 2002, s. 71) ve "herhangi bir problemle ilgili olarak çeşitli kimselerin bilgi ve tecrübelerinden faydalanmak amacıyla yapılan" anket, "bireyin veya grubun kendisi hakkında bilgi vermesidir" (Baloğlu, 2002, s. 80). Bir diğer tanıma göre ise anket, "birincil kaynaklardan bilgi toplamak için hazırlanan sistematik bir soru formudur. Amacı, araştırmanın problemini çözecek ve ele alınan hipotezleri test edecek bilgileri sistematik bir biçimde toplamak ve saklamaktır" (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2014, s. 131).

Soruların farklı kategorilerden oluşabildiği ancak bunların tümünün birbirleriyle ilişkili ve amaca yönelik olarak hazırlanması gereken anket (Büyüköztürk vd., 2011, s. 126), nicel araştırmalarda en çok kullanılan tekniktir çünkü "insanların taşıdıkları karakteristiklerin, gösterdikleri davranışların, benimsedikleri kanı ya da görüşlerin ve sahip oldukları tutumların öğrenilmesinde belki de en güvenilir kaynak kendileri, onların sözlü ve yazılı açıklamalarıdır" (Balcı, 2009, s. 146). Bu durumun bir diğer nedeni ise anket aracılığıyla elde edilen verilere istatistiksel ve matematiksel analizler uygulanmasının kolay olmasıdır (Gürbüz ve Şahin, 2015, s. 173).

Ortaya çıkışından itibaren uzun bir süre boyunca yalnızca doğa bilimleri için uygun olduğu varsayılan ancak hem teknolojinin hem de ölçme araçlarının gelişimi ile birlikte "canlı, bilinçli,

ISBN: 978-625-6283-13-8

hareketli varlıklara, insanlara" yönelik olarak sosyal alanlarda da kullanılmaya başlayan deney kapsamında, "bağımsız değişken(ler) olarak alınan olgu(lar) ile bağımlı değişken(ler) arasındaki ilişki ya da bağımsız değişken(ler)in bağımlı değişken(ler)i etkileyip etkilemediği, beklenen etkiyi yapıp yapmadığı ölçülmeye çalışılır" (Aziz, 2014, s. 89). "Özellikle insanların doğal yaşam süreci içerisinde incelenmesi, onların tepkilerinin daha doğal olmasını sağlayacak ve daha güvenilir bilgiler elde edilmesine neden olacaktır" (Köse, 2010, s. 114).

Elde edilen verilerin güvenilirliğinin nedenin sonuçtan önce gelmesi, değişkenler arasında mantıksal bir ilişkinin olması ve sonuca etki edebilecek öteki değişkenlerin elimine edilmeleri gibi unsurlara bağlı olduğu ifade edilebilecek deney (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2014, s. 124), birtakım kriterler doğrultusunda değişik biçimlerde sınıflandırılabilmektedir. Bu bağlamda bir deney, denek sayısına göre tek denekli ya da çok denekli olabilmektedir. Bağımsız değişken sayısına göre ise deney, tek faktörlü ya da çok faktörlü olmak üzere iki farklı türü içermektedir. Son olarak, deneme koşullarına göre deney, gruplararası, gruplariçi ya da karışık bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir (Büyüköztürk vd., 2011, s. 193).

Üzerine yapılan tartışmalarda "sıklık" ve "sayısal" kavramlarının oldukça önemli bir yer tutması ile nicel bir veri toplama tekniği olarak değerlendirilebilecek içerik analizi (Altunışık vd., 2002, s. 220), "iletişim içeriğinin sistemli analizi için uygulanabilecek araştırma tekniklerinden bir tanesidir" (Hansen, 2003, s. 49). Bu doğrultuda içerik analizi, "belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır. Bir mesajın belli özelliklerinin objektif ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir" (Büyüköztürk vd., 2011, s. 269).

İçerik analizi, "biçimci bir araştırma tekniğidir" (Stempel, 2003, s. 103) ve bilimsel bir veri toplama tekniği olarak kabul edilmesinde son derece büyük bir payı bulunan Bernard Berelson tarafından "iletişimin açıklanan içeriğinin yansız, dizgeli (sistematik) sayısal tanımlarını yapan bir araştırma tekniği" şeklinde tanımlanmaktadır (aktaran Aziz, 2014, s. 133). Krippendorff (2004, s. 18) ise içerik analizinin, "metinlerden (ya da diğer anlamlı içeriklerden) kullanım bağlamlarına ilişkin tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapmak için" oldukça elverişli bir görünüm sergilediğini belirtmektedir. Buna göre içerik analizinde, "içerik ölçme birimleri oluşturularak veri toplanır" (Erdoğan, 2012, s. 226).

Birtakım özellikleri göz önünde bulundurulduğunda sosyal olguları derinlemesine bir şekilde anlama noktasında nicele kıyasla çok daha elverişli bir görünüm sergilediği ifade edilebilecek nitel araştırmalar, "insanı anlama ve eylemlerinin yorumlanmasında kullanılmaktadır" (Güçlü, 2019, s. 17–18). Söz konusu araştırmalar çerçevesinde yararlanılabilecek başlıca veri toplama teknikleri arasında ise görüşme, gözlem ve doküman incelemesi yer almaktadır.

"Araştırılan konuda karşılıklı konuşma yoluyla sözel bilgi toplama tekniği" (Şahin, 2010, s. 147) olan görüşme, Stewart ve Cash (2018, s. 7) tarafından "en az bir tane önceden belirlenmiş ve ciddi bir amacı olan, soruların sorulmasını ve cevaplanmasını içeren, iki taraf arasındaki etkileşimli bir iletişim süreci" şeklinde tanımlanmaktadır. Görüşme, "bireylerin zaman zaman

ISBN: 978-625-6283-13-8

birbirini duymadığı, mesajların yanlış alındığı ve çok az derinliğin bulunduğu" bir konuşmaya kıyasla oldukça farklı bir görünüm arz etmektedir. Bu doğrultuda görüşmede, "günlük etkileşim ve iletişim sürecinde oluşan hatalar" sergilenmemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 129). Merriam'a (2023, s. 85) göre ise "nitel görüşmelerin her çeşidinde, görüşme aracılığıyla, istediğiniz bilgiyi veya daha azını toplayabilirsiniz."

Soruların katılımcıların bakış açılarını, duygu ve düşüncelerini, hislerini ve "anlam dünyalarını" gözler önüne serebilecek bir tarzda kurgulanması gereken görüşme (Güçlü, 2019, s. 100), değişik biçimlerde sınıflandırılabilmektedir. Örneğin Patton (2002, s. 342), bu noktada gayriresmî sohbet görüşmesi, genel görüşme rehberi yaklaşımı ve standartlaştırılmış açık uçlu görüşme olmak üzere üç farklı tür sıralamaktadır. Bu türler, literatürde daha yaygın olarak ise yapılandırılmamış görüşme (gayriresmî sohbet görüşmesi), yarı yapılandırılmış görüşme (genel görüşme rehberi yaklaşımı) ve yapılandırılmış görüşme (standartlaştırılmış açık uçlu görüşme) şeklinde tanımlanmaktadır.

Gözlem, "çizelgeler ve ölçekler kullanarak, bir durum, faaliyet, davranış, özellik, nesne, ilişki veya insan hakkında sistemli bir şekilde veri toplamadır" (Erdoğan, 2012, s. 217). Gözlemi diğer tekniklerden ayıran en önemli unsur ise bu kapsamda araştırmanın alanına giren olaylara, bireylere ya da objelere aracısız bir biçimde, doğrudan ulaşılmasıdır (Aziz, 2014, s. 78). "Gözlem tekniğinde araştırmacı verileri, olayın içindeki bireyleri sorgulayarak değil, onların sözlü olmayan davranışlarını değerlendirerek elde eder" ve bu nedenle gözlem, aslında bir pasiflik içermektedir (Baloğlu, 2002, s. 73–74). Kısacası gözlem, "araştırmanın gözlenerek gerçekleştirilmesidir" (Güçlü, 2019, s. 129).

Gözlem, katılımsız ve katılımlı olmak üzere iki temel türü bünyesinde barındırmaktadır (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2014, s. 121). Bu doğrultuda katılımsız gözlem, araştırmacının ortama dâhil olmaması ve herhangi bir etkide bulunmaması anlamına gelmektedir (Büyüköztürk vd., 2011, s. 148). Öte yandan katılımlı gözlem, bu araştırmacının, ilgili ortama iştirak etmesine gönderme yapmaktadır ve bu noktada başlıca amacın, "en özgün" veriye ulaşmak olduğu ifade edilebilir (Altunışık vd., 2002, s. 92). Son olarak katılımlı gözlem, söz konusu araştırmacı diğer insanların nezdinde "sosyal durumun rutin bir parçası" ise "içeriden", "katılımcılarla birlikte olma yerine yalnızca bir araştırmacı" rolünü üstlenirse de "dışarıdan" bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir (Lewins, 2017, s. 112).

"Araştırılmak istenen konu hakkında bilgi sağlayan her türlü yazılı materyale doküman adı verilir" (Balcı, 2009, s. 185). Bu doğrultuda belgesel tarama biçiminde de tanımlanabilen doküman incelemesi (Şahin, 2010, s. 169) ise yazılı kaynaklar, arşivler, istatistik raporları ile sözlü ve görüntülü yazımlanmış kaynakların analiz edilmesini içermektedir (Aziz, 2014, s. 62–66). Bir diğer anlatımla bu noktada doküman, "her türlü yazılı, görsel ve işitsel materyali ifade eder" (Gürbüz ve Şahin, 2015, s. 184). Ayrıca doküman incelemesi, hem veri çeşitliliğinin sağlanması hem bu verilerin teyit edilmesi hem de gerekli donelerin başka bir şekilde elde edilmesinin güç olduğu durumlar açısından oldukça faydalı ve son derece işlevsel bir görünüm sergilemektedir (Güçlü, 2019, s. 138).

ISBN: 978-625-6283-13-8

"Belgeler, becerikli ve hayal dünyası geniş olan bir araştırmacı için hazır bilgi kaynağıdır" (Merriam, 2023, s. 131) ve bu durumun, doküman incelemesinin hem güçlü hem de zayıf yönlerini oluşturduğu ifade edilebilir. Buna göre Bailey (aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 191–194), bu güçlü yönleri kolay ulaşılamayacak özneler, tepkiselliğin olmaması, uzun süreli (zamana yayılmış) analiz, örneklem büyüklüğü, bireysellik ve özgünlük, göreli düşük maliyet ve nitelik olarak sıralamakta, söz konusu zayıf yönler arasında ise olası yanlılığa, seçilmişliğe, eksikliğe, ulaşılabilirliğe, örneklem yanlılığına, sınırlı sözel olmayan davranışa, standart bir formatın olmamasına ve kodlama zorluğuna yer vermektedir.

Gerçekleştirilen çalışma açısından "tek bir veri kaynağının yetersiz olduğu, sonuçların açıklanması gerektiği, araştırma bulgularının genelleştirilmesi gerektiği, birinci yöntemi geliştirmek için ikinci bir yöntemin gerektiği, kuramsal bir duruşun kullanılması gerektiği ve genel bir araştırma amacının en iyi şekilde birden fazla aşama veya proje ile ele alınabildiği" durumlarda donelerin, karma bir biçimde toplanması ihtiyacı ortaya çıkabilmektedir (Creswell ve Clark, 2015, s. 9). Bu noktada ise çeşitleme deseni, gömülü desen, açıklayıcı desen ve açımlayıcı desen olmak üzere dört temel seçenekten bir tanesi tercih edilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 326–329).

Yakınsayan desen olarak da bilinen çeşitleme deseni, hem nicel hem de nitel verilerin eşzamanlı bir biçimde toplanmasını ve bu verilerin birbirinden ayrı bir şekilde analiz edilmesini, son aşamada ise birleştirilmesini kapsamaktadır. "Yakınsayan desen için önemli veri toplama kararları; iki örneklem için seçilecek kişileri, iki örneklemin büyüklüğünü, veri toplama sorularının tasarımını, veri toplamak için farklı formların biçimini ve düzenini içerir" (Creswell ve Clark, 2015, s. 193).

Çeşitleme deseninde nicel ve nitel veri toplama teknikleri, eşit bir ağırlığa sahiptir. Buna göre bu tekniklerden herhangi bir tanesinin, diğerine kıyasla ikincil bir konumda olmadığı ifade edilebilir. Bu nedenle araştırma sorularının, her yöntemi aynı oranda yansıtması gerekmektedir. Analiz noktasında ise çeşitleme deseni, söz konusu nicel ve nitel verilerin farklı amaçlarla kullanılabilmesini içermektedir. Bu doğrultuda nicel verilerden, nitel verilerin birleştirilerek sayısallaştırılması ya da nitel verilerden, nicel verilerin teyit edilmesi için yararlanılabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 326).

İç içe desen biçiminde de adlandırılabilen gömülü desende, "bir veri türü başka bir veri türünün içinde gömülüdür" ve "veri formunun içine yerleştirirken iç içe geçmiş desenlerde veri toplama kararları; bir verinin diğer veri içine geçme gerekçesi, iç içe geçmiş verilerin zamanlaması ve bu iç içe geçme sürecinde oluşacak problemlerin nasıl giderileceği ile ilgilidir" (Creswell ve Clark, 2015, s. 203–204). Bu nedenle gömülü desen, araştırma sorularının nicel ya da nitel yöntemle diğerine göre daha yoğun bir şekilde ilişkilendirilmesini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 326).

"Eş akışlılık" ve "ardışıklık" unsurlarını yansıtması ile dikkat çeken gömülü desen (Creswell ve Clark, 2015, s. 100), nicel ya da nitel veri toplama tekniklerinden bir tanesinin diğerine kıyasla geri planda kalması açısından çeşitleme deseninden farklılaşmaktadır. Buna göre

ISBN: 978-625-6283-13-8

gömülü desen kapsamında ikincil bir role sahip olan yöntem doğrultusunda elde edilen donelerin, tek başına herhangi bir araştırma sorusunun yanıtı olamayacağı ifade edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 327–328).

Açıklayıcı desen, önce nicel verilerin toplanmasını ve analiz edilmesini, ardından mevcut duruma ilişkin daha net bir tablonun ortaya koyulabilmesi amacıyla nitel yöntemin gündeme gelmesini içermektedir. Bu doğrultuda açıklayıcı desende, "örnekleme iki aşamadan oluşur: Nicel ve nitel aşama." Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer önemli detay ise söz konusu aşamalar arasındaki ilişki ile ilgilidir. Buna göre "bu desende, nicel ve nitel veri toplama birbirinden bağımsız değil, birbiriyle bağlantılıdır. Bunların temelleri birbirine bağlıdır" (Creswell ve Clark, 2015, s. 198).

Açıklayıcı desen kapsamında nitel yöntemin uygulanacağı grubun belirlenmesi adımında, öncesinde toplanan nicel verilerden yararlanılabilir. Bununla birlikte, açıklayıcı desende her iki tekniğin de araştırmaya katkısının eşit düzeyde olduğu ifade edilebilir ve bu, aynı zamanda açıklayıcı desenin gömülü desenden farklılaştığı noktayı ortaya koymaktadır. Bunun nedeni ise gömülü desende söz konusu tekniklerden bir tanesinin diğerine kıyasla daha büyük ve önemli bir yere sahip olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 328).

Literatürde keşfedici desen olarak da kendisine yer bulabilen açımlayıcı desen, açıklayıcı desenin tam tersi biçimde, önce nitel, ardından nicel veri toplama tekniklerinin işe koşulduğu bir araştırma sürecini gözler önüne sermektedir. Açımlayıcı desende, "araştırmacı nitel sonuçlara dayalı olarak oluşturulan aşamalar arasında orta adım olarak bir araç geliştirir ve bu aracı, nicel verileri toplarken kullanır" (Creswell ve Clark, 2015, s. 94).

Açımlayıcı desende de, tıpkı açıklayıcı desende olduğu gibi, her iki veri toplama tekniği araştırmada eşit bir ağırlığa sahip olmaktadır. Zaten, "her iki desende de temel yöntemlerden biri (nicel ya da nitel) araştırmanın ilk aşamasında daha etkili olmakta ve diğer yöntemle toplanacak verileri belirleyici sonuçlar ortaya koyabilmektedir." Bununla birlikte açımlayıcı desenin öneminin, nitel adımda ortaya çıkan önermeleri nicel aşama için test edilebilecek hipotezler hâline getirmesinde yattığı ifade edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 328–329).

AMAÇ VE YÖNTEM

Türkçe literatürde, verilerin doğrudan ve sadece halkla ilişkiler alanında üretilmiş tezler aracılığıyla elde edildiği birtakım çalışmalar (Akçay, 2023; Çetin vd., 2016; Okay ve Okay, 2008; Polat, 2020; Seyfi, 2016; Solmaz vd., 2018; Ünal, 2023; Yaşın vd., 2017) bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında ise Ünal tarafından hazırlanan "Halkla İlişkiler Disiplininin Paradigmatik Tercihleri: Doktora Tezleri Üzerinden Bir Değerlendirme" (2023) başlıklı makale, yararlanılan yöntemlere odaklanması açısından önem göstermektedir.

Ünal (2023) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın amacı, "halkla ilişkiler disiplinindeki paradigmatik tercihleri, yönelimleri ve eğilimleri ortaya koymaktır." Araştırmada, "tezlerde kullanılan veri toplama teknikleri üzerine gerçekleştirilen analizler anket tekniğinin (n=86) diğer veri toplama tekniklerine nazaran daha fazla kullanıldığını göstermiştir" ve "yıllara göre paradigmatik bir değişimin yaşanıp yaşanmadığı incelendiğinde; yorumsamacı paradigmanın

ISBN: 978-625-6283-13-8

halkla ilişkiler başlığıyla yazılmış tezlerde en başından beri hakim olduğu, yıllara göre bir değişimin yaşanmadığı, sadece 2000-2010 yılları arasında bir dengelenmenin sağlandığı anlaşılmaktadır."

Görülebileceği gibi Türkçe literatürde, halkla ilişkiler alanının metodolojik dönüşümünün, bu alanda üretilmiş yüksek lisans tezleri üzerinden tespit edilebilmesinin amaçlandığı herhangi bir metin bulunmamaktadır. Bu boşluğu doldurmayı planlaması, araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda söz konusu kriterleri karşılayan ilk ve son 100 çalışma, kullanılan yöntemler açısından bir içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu içerik analizi neticesinde yanıtlanması hedeflenen sorular ise şöyle sıralanabilir:

Halkla ilişkiler alanında üretilmiş ilk 100 yüksek lisans tezinin veri toplama tekniklerine göre dağılımı nasıldır?
Halkla ilişkiler alanında üretilmiş son 100 yüksek lisans tezinin veri toplama tekniklerine göre dağılımı nasıldır?
Üretilmiş ilk ve son 100 yüksek lisans tezine göre halkla ilişkiler alanında metodolojik bir dönüşüm yaşanmış mıdır?
Tezlere, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (https://tez.yok.gov.tr/) üzerinden ulaşılmıştır. Buna göre Detaylı Tarama bölümündeki Konu kısmında Halkla İlişkiler, Tez Türü olarak Yüksek Lisans ve erişime açık olmayan çalışmaların elenebilmesi için İzin Durumu kutucuğunda da İzinli seçeneği işaretlenmiş ve sorgulama, 27-28 Aralık 2023 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, gerçekleştirilen araştırmanın bulguları paylaşılmaktadır. Söz konusu bulgular, ilk ve son 100 yüksek lisans tezi arasındaki metodolojik farklılıkların daha belirgin biçimde vurgulanabilmesi ve yapılacak karşılaştırmanın da kolaylaştırılabilmesi amacıyla iki başlık (İlk 100 Yüksek Lisans Tezine İlişkin Bulgular ve Son 100 Yüksek Lisans Tezine İlişkin Bulgular) altında ele alınmaktadır.

İlk 100 Yüksek Lisans Tezine İlişkin Bulgular

Tablo 1. Tezlerin Metodolojik Dağılımı

Teorik	**16**
Nicel	29
Nitel	44
Karma	11
Toplam	100

Halkla ilişkiler alanında üretilmiş ilk 100 yüksek lisans tezinin metodolojik dağılımına bakıldığında, bu tezlerden 44'ünde yararlanılması ile nitel yöntemin daha ağır bastığı görülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu tezlerden 29'unda nicel veri toplama tekniklerinin, 11'inde de karma bir desenin tercih edildiği belirtilebilir. Son olarak, bu tezlerden 16 tanesinin

ISBN: 978-625-6283-13-8

ise teorik bir şekilde kaleme alındığı ve bünyesinde herhangi bir araştırma barındırmadığı ifade edilebilir.

Tablo 2. Nicel Tezlerin Veri Toplama Tekniklerine Göre Dağılımı

Anket	**22**
Deney	0
İçerik Analizi	6
Birden Fazla	1
Toplam	29

Daha önce de ifade edildiği gibi, halkla ilişkiler alanında üretilmiş ilk 100 yüksek lisans tezinden 29'unda nicel bir yöntem benimsenmiştir. Söz konusu 29 tezin veri toplama tekniklerine göre dağılımı incelendiğinde ise anketin, bu tezlerden 22'sinde kullanılması ile oldukça büyük bir yer kapladığı belirtilebilir. Ayrıca bu 29 tezden 6'sında içerik analizi tercih edilmiş, 1 tanesinde de birden fazla metottan yararlanılmıştır. Son olarak deneye, bu tezlerden hiçbirinde başvurulmamıştır.

Tablo 3. Nitel Tezlerin Veri Toplama Tekniklerine Göre Dağılımı

Görüşme	**3**
Gözlem	1
Doküman Analizi	30
Birden Fazla	10
Toplam	44

Halkla ilişkiler alanında üretilmiş ilk 100 yüksek lisans tezinden nitel bir yöntemi tercih edenlerin sayısı, 44'tür. Bu 44 tez kapsamında en çok değerlendirilen veri toplama tekniğinin ise söz konusu tezlerden 30'unda başvurulması ile doküman analizi olduğu belirtilebilir. Bununla birlikte, bu tezlerden 10'unda birden fazla metodun kullanıldığı ve 3'ünde görüşme yapıldığı ifade edilebilir. Son olarak, bu tezlerden 1 tanesinde de gözlemden yararlanılmıştır.

Tablo 4. Karma Tezlerin Desenlere Göre Dağılımı

Çeşitleme Deseni	**6**
Gömülü Desen	3
Açıklayıcı Desen	0
Açımlayıcı Desen	2
Toplam	11

Halkla ilişkiler alanında üretilmiş ilk 100 yüksek lisans tezinden 11 tanesinin kapsamında, karma bir araştırma yürütülmüştür. Söz konusu 11 tezin yararlanılan desenlere göre dağılımı göz önünde bulundurulduğunda 6'sında çeşitleme deseninin, 3'ünde gömülü desenin ve 2'sinde

ISBN: 978-625-6283-13-8

açımlayıcı desenin tercih edildiği belirtilebilir. Açıklayıcı desene ise bu tezlerden hiçbirinde başvurulmadığı ifade edilebilir.

Son 100 Yüksek Lisans Tezine İlişkin Bulgular

Tablo 5. Tezlerin Metodolojik Dağılımı

Teorik	**0**
Nicel	51
Nitel	44
Karma	5
Toplam	100

Halkla ilişkiler alanında üretilmiş son 100 yüksek lisans tezinin metodolojik dağılımı, belirgin bir fark olmamakla beraber, bu tezlerden 51'inde kullanılması ile nicel yöntemin daha ağır bastığı bir tabloyu gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte, söz konusu tezlerden 44'ünde nitel veri toplama tekniklerinden, 5'inde ise karma bir desenden yararlanıldığı belirtilebilir. Ayrıca bu tezlerden hiçbirinin, teorik bir karakter taşımadığı ifade edilebilir.

Tablo 6. Nicel Tezlerin Veri Toplama Tekniklerine Göre Dağılımı

Anket	**27**
Deney	0
İçerik Analizi	24
Birden Fazla	0
Toplam	51

Halkla ilişkiler alanında üretilmiş son 100 yüksek lisans tezinden 51'i, nicel bir yöntemi benimsemiştir. Bu 51 tezin veri toplama tekniklerine göre dağılımı ele alındığında ise 27'sinde anketten, 24'ünde de içerik analizinden yararlanıldığı görülmektedir. Ayrıca söz konusu tezlerden hiçbirinde, deneyin ya da birden fazla metodun kullanılmadığı belirtilebilir.

Tablo 7. Nitel Tezlerin Veri Toplama Tekniklerine Göre Dağılımı

Görüşme	**21**
Gözlem	0
Doküman Analizi	20
Birden Fazla	3
Toplam	44

Halkla ilişkiler alanında üretilmiş son 100 yüksek lisans tezinden 44'ünde, nitel bir yöntem tercih edilmiştir. Söz konusu 44 tezin veri toplama tekniklerine göre dağılımı noktasında ise 21'inde görüşmenin ve 20'sinde doküman analizinin kullanıldığı belirtilebilir. Bununla birlikte,

ISBN: 978-625-6283-13-8

bu tezlerden 3'ünde birden fazla metottan yararlanılırken hiçbirinde gözleme başvurulmadığı ifade edilebilir.

Tablo 8. Karma Tezlerin Desenlere Göre Dağılımı

Çeşitleme Deseni	2
Gömülü Desen	1
Açıklayıcı Desen	2
Açımlayıcı Desen	0
Toplam	5

Halkla ilişkiler alanında üretilmiş son 100 yüksek lisans tezinden kapsamında karma bir araştırma yürütülenlerin sayısı, 5'tir. Söz konusu 5 tezin tercih edilen desenlere göre dağılımı bağlamında ise 2'sinde çeşitleme deseninden, 2'sinde açıklayıcı desenden ve 1'inde gömülü desenden yararlanıldığı belirtilebilir. Ayrıca bu tezlerden hiçbirinde, açımlayıcı desenin kullanılmadığı ifade edilebilir.

SONUÇ

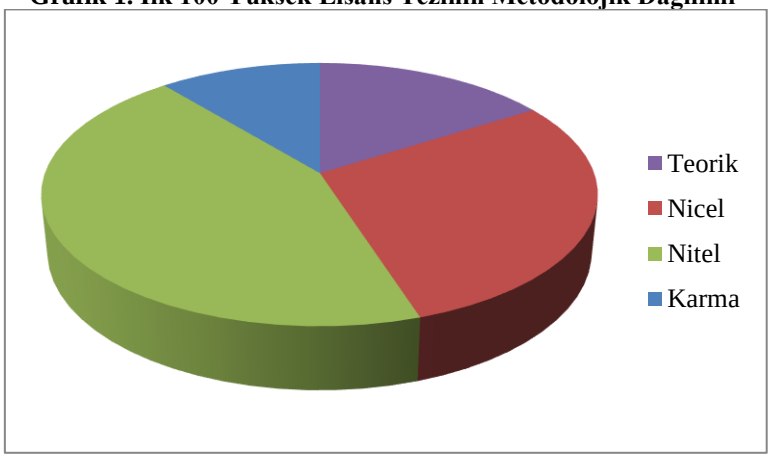
Halkla ilişkiler alanında üretilmiş ilk 100 yüksek lisans tezi bağlamında ağırlığı, nitel bir yöntemin benimsendiği çalışmalar (44) oluşturmaktadır. Onu, nicel veri toplama tekniklerinden yararlanılan araştırmalar (29) izlemekte, ardından teorik metinler (16) gelmektedir. Son sırayı ise karma desenler (11) meydana getirmektedir.

Halkla ilişkiler alanında üretilmiş son 100 yüksek lisans tezi açısından nicel bir veri toplama tekniğinin kullanıldığı araştırmalar (51), ilk sırada yer almaktadır. Ardından nitel bir yöntemden yararlanılan çalışmalar (44) gelmekte, en alttaki basamakta ise karma desenler (5) bulunmaktadır. Bu noktada kayda değer bir durumun, hiç teorik bir metne rastlanmaması olduğu ifade edilebilir.

Tüm bu açıklamaların ardından, "Halkla ilişkiler alanında üretilmiş ilk 100 yüksek lisans tezinin veri toplama tekniklerine göre dağılımı nasıldır?" şeklindeki birinci araştırma sorusu, nitel yöntemin oldukça büyük ve önemli bir yer kapladığı yönünde cevaplanabilir. Söz konusu cevap, bir grafik aracılığıyla ise şöyle gösterilebilir:

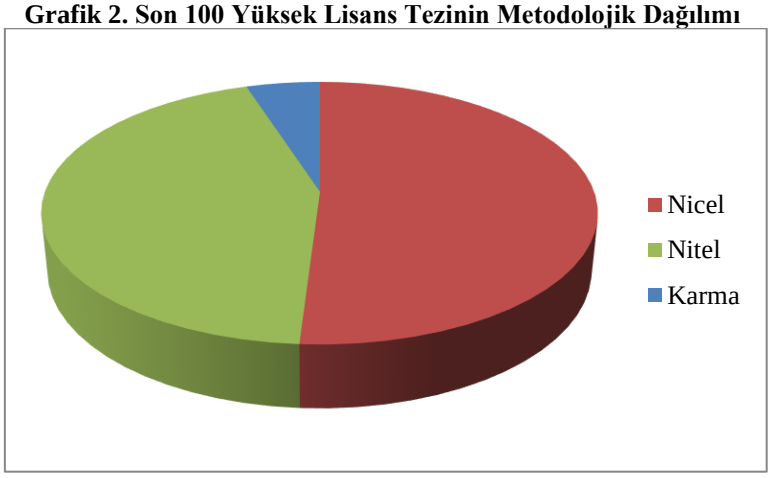
ISBN: 978-625-6283-13-8

Grafik 1. İlk 100 Yüksek Lisans Tezinin Metodolojik Dağılımı

Araştırmanın, "Halkla ilişkiler alanında üretilmiş son 100 yüksek lisans tezinin veri toplama tekniklerine göre dağılımı nasıldır?" şeklindeki ikinci sorusunun cevabı, genel olarak dengeli bir tablo mevcut olsa da nicel yöntemin bir adım daha önde yer almasını içermektedir. Bu noktada dikkat çeken durumlar arasında ise hiç teorik metnin bulunmaması ve karma bir desenden yararlanılan çalışmaların sayısının da azalmış olması sayılabilir.

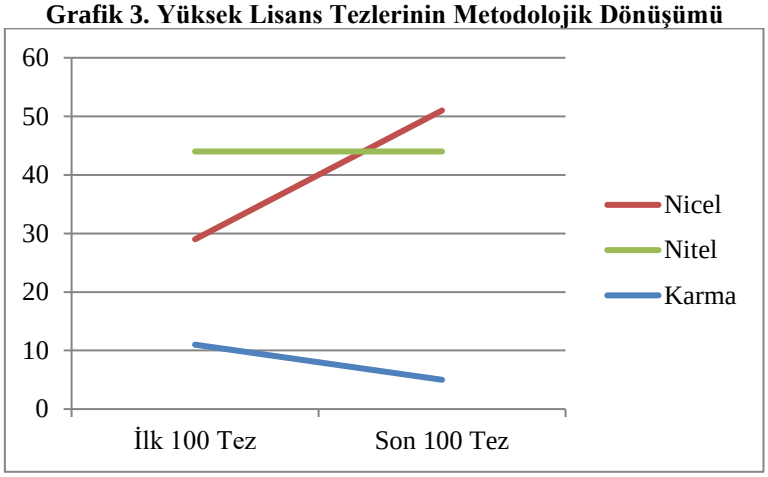
Grafik 2. Son 100 Yüksek Lisans Tezinin Metodolojik Dağılımı

Nihai olarak, "Üretilmiş ilk ve son 100 yüksek lisans tezine göre halkla ilişkiler alanında metodolojik bir dönüşüm yaşanmış mıdır?" şeklindeki üçüncü araştırma sorusunun cevabı doğrultusunda her ne kadar nitel veri toplama teknikleri egemenliğini yitirmiş gibi görünse de nicel yöntemin hâkim bir konum kazanmasından ziyade bunların ağırlığının dengeli bir hâle gelmesinin söz konusu olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda elde edilen sonuçların, Ünal (2023) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın neticeleri ile paralellik sergilediği ifade edilebilir.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Grafik 3. Yüksek Lisans Tezlerinin Metodolojik Dönüşümü

Halkla ilişkiler alanı, doğal olarak, yalnızca tezlerden oluşmamakta ve akademik yayın türlerinin tümünü kapsamaktadır. Buna göre çalışmanın temel önerisinin, gerçekleştirilecek araştırmaların bu alanın metodolojik dönüşümünün daha net bir şekilde ortaya koyulabilmesi amacıyla söz konusu yayın türlerini de içerecek biçimde genişletilmesi olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Akçay, E. (2023). Eleştirel halkla ilişkilerin görmezden geldiği bir alan olarak sponsorluk: Türkiye'de lisansüstü tezler üzerine bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (61), 20–40.

Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2002). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Adapazarı: Sakarya.

Aziz, A. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Ankara: Nobel.

Balcı, A. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.

Baloğlu, B. (2002). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemi*. İstanbul: Der.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirci, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Creswell, J. W. ve Clark, V. L. P. (2015). *Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi*. Ankara: Anı.

Çetin, M., Yaşin, C. ve Sönmez, B. (2016). Türkiye'de halkla ilişkiler alanındaki doktora tezleri üzerinden alanda yapılan çalışmaların değerlendirilmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (43), 242–264.

Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist metodoloji ve ötesi: Araştırma tasarımları, niteliksel ve istatistiksel yöntemler*. Ankara: Erk.

Güçlü, İ. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri: Teknik, yaklaşım, uygulama*.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Ankara: Nobel.

Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe, yöntem, analiz*. Ankara: Seçkin.

Hansen, A. (2003). İçerik çözümlemesi. M. S. Çebi (Der.), *İletişim araştırmalarında içerik çözümlemesi* içinde (s. 49–102). Ankara: Alternatif.

İslamoğlu, A. H. ve Alnıaçık, Ü. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta.

Köse, E. (2010). Bilimsel araştırma modelleri. R. Y. Kıncal (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 97–120). Ankara: Nobel.

Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Thousand Oaks: Sage.

Lewins, F. (2017). *Sosyal bilim metodolojisi: Eleştirel bir giriş*. İstanbul: Lotus.

Merriam, S. B. (2023). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel.

Okay, A. ve Okay, A. (2008). Undergraduate and graduate public relations education in Turkey: A quantitative study of dissertations contributions to public relations field (1984-2007). *Selçuk İletişim Dergisi*, *5*(2), 5–14.

Öktem, N. ve Karagöz, E. (2015). *Sosyal bilimlerde yöntem*. Ankara: Astana.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Thousand Oaks: Sage.

Polat, H. (2020). Halkla ilişkiler alanındaki doktora tezlerinde yeni medya olgusu: Nitel bir veri analizi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(4), 289–306.

Seyfi, M. (2016). A content analysis of Turkish doctoral dissertations in public relations. *Erciyes İletişim Dergisi*, *4*(4), 56–62.

Solmaz, B., Ergen, Y. ve Alkan, Ö. (2018). Türkiye'de lisansüstü halkla ilişkiler eğitimi üzerine bir araştırma: Doktora tezlerinin halkla ilişkiler alanına katkısının niceliksel içerik analizi (2008-2017). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 236–248.

Stempel, G. H. (2003). İçerik analizi. M. S. Çebi (Der.), *İletişim araştırmalarında içerik çözümlemesi* içinde (s. 103–123). Ankara: Alternatif.

Stewart, C. ve Cash, W. (2018). *Interviewing: Principles and practices*. New York: McGraw-Hill Education.

Şahin, Ç. (2010). Veri toplama teknikleri. R. Y. Kıncal (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 121–179). Ankara: Nobel.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Ünal, C. (2023). Halkla ilişkiler disiplininin paradigmatik tercihleri: Doktora tezleri üzerinden bir değerlendirme. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 264–279.

Yaşın, C., Çetin, M. ve Sönmez, B. (2017). Halkla ilişkiler alanındaki doktora tezleri üzerinden Türkiye ve Abd'de bilimsel bilginin gelişiminin analizi. *Selçuk İletişim Dergisi*, *10*(1), 454–480.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. 28 Aralık 2023 tarihinde https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden erişildi.

ISBN: 978-625-6283-13-8

"UMMAH" OF ISIS: AN IMAGINED COMMUNITY

Muhammet Emin ÇİFÇİ

Selçuk University

muhammet.cifci@selcuk.edu.tr – orcid.org/0000-0003-2696-2569

ABSTRACT

In 2014, ISIS (Islamic State of Iraq and the Syria) rose to the top of the global agenda with the capture of Mosul, a position it maintained until it was dismantled as a result of coalition and Turkish operations. The organisation's rapid rise in such a short time was due not only to its pragmatic policies but also to its communication strategy. Foreign fighters from all over the world flocked to Iraq and Syria to join ISIS, which took the lead in the "global jihad" with its propaganda activities. By 2015, when the organisation was at the height of its power, it was estimated to have around 30,000 fighters from 85 countries. After the declaration of the caliphate, the organisation focused more and more on the goal of statehood and the need to create a common nation from its members with different languages, cultures and ethnic identities. This study, which focuses on the discourse of "ummah" in Konstantiniyye magazine, a Turkish publication of ISIS, draws on Benedict Anderson's concept of "imagined communities". Within the framework of the study, "ummah" word in all issues of Konstantiniyye magazine were scanned and a total of 17 uses containing a political construction were subjected to discourse analysis. According to the results of the study, ISIS constructed the "ummah" in the analysed texts in two ways: as a community limited to its members and sympathisers, and as a military unit fighting together against the enemy. By constructing the "ummah" in this way, the organisation has created, albeit temporarily, a nation out of a mass that cannot be united on the basis of language, ethnic identity or culture; it has positioned itself as the protector of Islam; it has united and motivated its members, who have the potential to conflict with each other, against a common enemy.

Keywords: ISIS, imagined communities, ummah, discourse.

ISBN: 978-625-6283-13-8

DE-WESTERNISATION OF COMMUNICATION THEORY: A LITERATURE REVIEW

Muhammet Emin ÇİFÇİ

Selçuk University

muhammet.cifci@selcuk.edu.tr – orcid.org/0000-0003-2696-2569

ABSTRACT

As the balance of power in the world has shifted in its favour, the West has become a hegemonic power in the field of science, and this has been particularly visible in the social sciences. For many years, the theories produced in many different areas of the social sciences in the West were imported by Eastern countries, regardless of how compatible they were with local realities. After the Second World War, when postmodernism began to be felt and postcolonial studies took a central place in the social sciences, Western theories began to be questioned and efforts were made to develop local theories. Especially since the 1980s, this quest has manifested itself in the field of communication, and the de-Westernisation of communication theories has been on the agenda of many non-Western academics. So much so that many scholars have stressed that the future of communication research depends on the development of non-Western communication theories. This study, based on a literature review, discusses non-Western communication theories. One of the most striking points of the study is that there are no studies in this field in Turkey. When the relevant literature is examined, it is found that there are many studies on the subject in Asian countries such as China, Japan, India, African and Latin American countries and many Islamic countries, but no study was found in Türkiye. This situation suggests that the problem of how far communication theories imported from the West can explain the reality in Türkiye has not been sufficiently emphasised. However, Türkiye has a diverse and rich cultural structure that can be the core of a local communication theory, and only this cultural structure can be the source of a theory that can explain the reality of the communication environment here.

Keywords: Theory, communication, de-Westernisation.

ISBN: 978-625-6283-13-8

A DEPICTION OF THE THIRD WORLD FROM THE HOLLYWOOD BLOCKBUSTER: THE IDEOLOGICAL ANALYSIS OF THE BLACK PANTHER

Arş. Gör. Hasan Hüseyin TOYDEMİR

Selçuk Üniversitesi, hasantoydemir@selcuk.edu.tr – 0000-0001-7208-4336

ABSTRACT

The most misunderstood and misevaluated side of the Third Cinema is the idea that it is a cinema belonging to third world countries due to its name. However, although the Third Cinema has emerged in third world countries, it covers more than a geographical concept. In this sense, political films released from different countries over time also support this idea. Even it is possible to find traces of the Third Cinema even in a Hollywood blockbuster. Black Panther, one of the Hollywood superhero films that have achieved great success at the box office, is a good example of this. The development of the story in the film about imaginary third world country, the reference to minority rights and the political subtext show that the film has an ideologically rich content. Considering the political situation of United States at that time and the discrimination policies implemented by the Trump administration, the ideological texts in the film make even more sense. Therefore, in this study, the Black Panther film will be analyzed by the method of ideological criticism. With the preconception that the Hollywood film industry is not independent of the current political environment of America, the political references in the film will be carefully analyzed to determine their connections to the present. The study will also try to show how the patterns of the Third Cinema find their place in the Mainstream Cinema. In this way, it is aimed to destroy the geographical prejudices developed against the Third Cinema.

Keywords: Third Cinema, Mainstream Cinema, Political Film, Black Panther, Ideological Analysis, Hollywood.

ISBN: 978-625-6283-13-8

GİRİŞ

Third Cinema is a concept that has been a subject of debate from the 1920s, when the first examples were given, to the 1960s, when it began to be mentioned theoretically, and even today. It can also be said that Third Cinema, which was assumed to be dead for a while due to the lack of a theoretical basis and the lack of contemporary examples, is a concept open to misunderstandings. Based on its name, it is perceived as a cinema made only in Third World countries, and based on this idea, it is seen as a purely geographical political cinema. However, the emergence of the Third Cinema was not exactly the opposite of its predecessors, the First Cinema and the Second Cinema, but it was about completing the power of cinematic expression that they failed to achieve and left incomplete. In this sense, it can be said that it is a cinema that opposes the way mainstream cinema, which is accepted as First Cinema, and Second Cinema, which is accepted as director-oriented cinema, are made and consumed. In addition, it has also been recognised as the cinema of minorities and the oppressed. However, today there are hardly any films shot directly as a pure example of Third Cinema. However, there are more films in which we can find some, if not all, features of the Third Cinema.

These films include Hollywood films, which are considered to be the centre of mainstream cinema. Independent directors as well as First Cinema directors place the codes of Third Cinema in their films. The most recent example is the film *Black Panther*, which was very successful[109] at the box office. The most important features of *Black Panther*, one of the last films of the Marvel cinematic universe, are that it takes place in an imaginary Third World country and all the main characters are black. The image of a Third World country, which is emphasised several times in the film, and the persecution and discrimination against black people in other countries of the world, especially in America, can be easily read as directly related to the deterioration in America's relations with Third World countries after Trump took office and the negative sanctions against black people living in America.

It is necessary to make a comprehensive analysis of *Black Panther*, which contains many political and social texts and subtexts, in order to understand it correctly and better. In this direction, the most accurate method is considered to be the method of ideological criticism. Because ideological film criticism 'approaches films in a very broad perspective; it treats films as a cultural practice field, as a means of signification and motivation that has an aesthetic, socioeconomic and historical dimension' (Özden, 2014, s. 165). Thus, both the artistic aspects of the film will be analysed comprehensively and the references embedded in the film with certain codes will be understood correctly. At this point, current political events were meticulously compiled, details such as the plot of the film, the physical and spiritual characteristics of the characters, the director's cinematic moves were carefully examined and the ideological meanings were investigated.

While making an ideological reading specific to the film *Black Panther*, it is also touched upon how America uses Hollywood as a political material in box office films. Because cinema has been one of America's most powerful defence and attack mechanisms, not only today but also

[109] The film grossed $1 billion 349 million worldwide. This figure ranked as the 19th best grossing film in all-time box office records (www.boxofficemojo.com).

ISBN: 978-625-6283-13-8

from the past to the present. Whenever the American foreign policy has been faced with significant tensions, Hollywood has contributed to a certain extent to defusing the tensions and creating an atmosphere of understanding (Valantin, 2006, s. 170). At this point, at the end of the study, the extent to which cinema has become an ideological apparatus beyond its artistic dimension is tried to be revealed.

The main purpose of the study is to show how a film produced by the USA, which is considered to be the most important superpower of the world, and which is an example of Hollywood mainstream cinema, can be a defender of the Third World, and in this direction, the political stance of Third Cinema and the ideological side of First Cinema can be neighbouring. More precisely, this study aims to show that a film, despite all its 'firsts', can be the voice of the 'thirds'.

MAPPING CINEMA: FROM THE FIRST WORLD TO THE THIRD WORLD

The journey of cinema, which started with the invention of the cinematograph, has taken its current form with the influence of historical events in different geographies and with the contribution of inventors, directors, critics and theorists from different geographies, and still continues, especially with the contribution of technological innovations. It was the American David W. Griffith who transformed cinema from a mere producer of consumer goods into an independent narrative tool and a new language of art capable of expressing a personal vision (Teksoy, 2005). Bordwell and Thompson called this dominant narrative style, which has been enriched with different layers until today, 'classical Hollywood cinema' (2012). The answer to this 'classical' structure emerging from America came from the Russian theorist and director Dziga Vertov.

Vertov, who rejected dramatic film and literary script with his 'cine-eye' manifesto (Armes, 2011), thus opposed Hollywood, which could be seen as the bourgeoisie of cinema, and its narrative patterns. Vertov's attitude led to a movement initiated years later by a group of young French critics and directors who called themselves 'new waveists'. Among these young people, the one who changed cinema the most was Jean-Luc Godard, who killed the cinema based on dramatic fiction and opposed storytelling (Yılmaz, 1993, s. 48). After the First Cinema, whose foundations were laid by Griffith and whose moulds were later established, and the Second Cinema, -the concept of 'counter-cinema', later theorised by Peter Wollen, was influential in drawing its framework (Gürkan, 2015)- which traces its roots back to Vertov and rose to prominence with Godard, there was still a gap in cinema that needed to be filled: the political and revolutionary spirit. It was the Third Cinema that would fill this gap.

This cinema opposes both the traditional way of making cinema and the way it is consumed (Wayne, 2011). The term was first used by Argentine directors Solanas and Getino in their manifesto 'Toward a Third Cinema' (Erus, 2007, s. 26). In this manifesto, inspired by Frantz Fanon, Solanas and Getino described Third Cinema as clandestine, revolutionary, guerrilla and unpolished, and argued that it was an act of radical opposition to the hegemony of the capitalist production and distribution practices of Hollywood and Europe (Martin, 1997, s. 19). As can be understood, Third Cinema was born out of the idea that Second Cinema is also a part of the

ISBN: 978-625-6283-13-8

capitalist system, and that it is a re-presentation of the capital market with its production and consumption practices.

Third Cinema is also the counter of a cinema whose other name is 'counter cinema'. The most important difference here is the aesthetic concerns of counter-cinema. Because the point that Solanas and Getino particularly emphasise is 'unpolished', that is, a point of view that does not seek perfection[110] and has no aesthetic concerns. In fact, one of the most important features that distinguishes these two cinemas from each other is the awareness of the historical variability of the compulsory aesthetic strategies adopted (Willemen, 1994, s. 180). Despite all these objections and sharply drawn boundaries, is a 'blend cinema' possible? According to Wayne, if Third Cinema is to develop theoretically, it has to do so through First and Second Cinema, and therefore this intertwining is already inherent in the nature of this cinema. Because, although Third Cinema is seen as an opposition and rejection, it does not attempt to rewrite the art of cinema from scratch; therefore, its name is not change but transformation (2011, s. 16). In this respect, it is possible to say that these three chronologically emerging cinemas can be intertwined.

What is important is the extent to which cinema transitions to other cinema or cinemas. While we can see mainstream cinema motifs in a counter-cinema example, it is also possible to see traces of Third Cinema in a popular mainstream film. Wayne said that if we understand the First and Second Cinemas in their complexity, we will be more prepared to understand that we have the First and Second Cinemas in the Third World and the Third Cinema in the First World (2011). This leads to the following conclusion: the understanding of cinema that opposes another cinema cannot be considered independent of what it opposes.

GOODFELLAS: HOLLYWOOD AND PENTAGON

"Film is particularly important arena of cultural representation for carrying out such political struggles in the contemporary era. Film is the site of a contest of representations over what social reality will be perceived as being and indeed will be.".

Ryan and Kellner (1988, s. 13)

It is now a fact known by many that Hollywood is an industry where everything is done according to the rules, rather than a field of artistic performance. Who is driving this controlled mechanism has been popularised by various conspiracy theories. The fact that the situation is so 'clear' is quite negative in terms of trivialising the issue and making it perceived as

[110] Rudolf Arnheim defined a similar expression as 'perfect film' in his book 'Film as Art'. Although Arnheim's conception of perfection is 'the state of being closest to reality', it also has a similar meaning to the term 'unpolished' used by Solanas and Getino to oppose the 'polished' structure of the First and Second Cinema. The fear that Arnheim underlines in his 1957 text is that cinema, after its introduction of sound and colour, will become 'perfect' rather than art by trying to replicate reality. Therefore, Arnheim argues that the concern to be 'perfect' is wrong. Because according to him, the aim of cinema should not be to copy nature exactly, but to interpret it. Getino and Solanas were also particularly critical of the 'perfection' pursued by the First Cinema. According to them, cinema should not pursue a perfection framed by a set of rules; on the contrary, it should be imperfect and 'unpolished'. Arnheim's concern for 'perfection' in the art of cinema and Getino and Solanas' concern for "perfection" are therefore very close concepts. It can even be said that Arnheim's expression is the ancestor of Getino's and Solanas' expressions.

ISBN: 978-625-6283-13-8

something acceptable. Because the aforementioned awareness does not lead to the conscious questioning that the viewer should put into action while watching the films. For this reason, it is necessary to discuss the ideological background of Hollywood by going beyond the usual discourses and revealing its connections with more comprehensive and daily political developments. In order to do this, it is first necessary to review the ideological dimension of Hollywood from a historical perspective. Understanding how Hollywood has intervened in national and international politics, especially in times of crisis and war from past to present, will enable us to more accurately interpret the ideological discourse we are currently facing.

The concrete foundations of the idea that Hollywood and US politics cannot be considered separately date back to 1942. President Roosevelt summoned famous filmmakers, including directors such as John Ford and Frank Capra, to the White House and ordered dozens of films for the psychological mobilisation of the country: Hollywood now has an official White House liaison office. Later, with the beginning of the Cold War, this office became permanent (Valantin, 2006, s. 21). According to Ryan and Kellner, especially in the period from 1967 to 1987, Hollywood cinema had a wide range of political effects on American culture (1988, s. 9). From the 90s onwards, the Pentagon's influence on Hollywood became visible, with more and more warlike or anti-war films (by doing both, the image of a free country was given and the war was constantly kept on the agenda). Jonathan Murston's words about Hollywood from the mid-90s onwards are quite meaningful in this respect: ‘You don't need to be a scientist to realise the increasing alignment between the military and the entertainment industry over the last decade or more’ (2005, s. 164).

The 9/11 attacks, which triggered the disasters that plunged America and the world into crisis, brought about years in which Hollywood was once again heavily involved in politics and militarism. After the 2000 elections, which are considered to be the most controversial elections in US history (Kellner, 2013, s. 74), George W. Bush became president in a dubious manner. For the Bush administration, which was already militarist in its mindset, the 9/11 attacks became their excuse to go to war. Firstly, films that are full of emotion and give messages of unity: *World Trade Center* (2006), *United 93* (2006), then anti-war films about the psychological effects of war: *In The Valley of Elah* (2007), *The Hurt Locker* (2008) and most recently, with anti-Bush films: *Fair Game* (2010), *Green Zone* (2010) this period can be summarised. Of course, we should also remember Michael Moore's documentary *Fahrenheit 9/11* (2004), in which he directly exposed the Bush administration's warmongering with documents.

As Ryan and Kellner say, ‘the ideology of Hollywood cinema cannot be separated from the social development of the period’ (1988, s. 14). It can be said that this sentence is one of the discourses that best explains the post-2000 Hollywood market. However, at this point, it is important to understand the films correctly and to catch the ideological discourses in them correctly. For this, it is necessary to use the method of ideological analysis. Ideology, which works by transforming the real situation (Eagleton, 2011, s. 274), requires a meticulous analysis, especially when it proceeds through signs. Because ‘ideologies not only muddy reality, they cling to the remnants of a reality that has long since disappeared’ (Moran, 1983, s. 74).

ISBN: 978-625-6283-13-8

More precisely, it is the best choice to use the ideological approach ‘to make visible what is hidden’ (Kabadayı, 2013, s. 59). Moreover, the fact that the ideologically oriented critic takes it as a presupposition that these films never evaluate the world in an innocent way, whether one agrees or disagrees with the values expressed in the films, and argues that the social and personal values that are naturally evaluated should be examined (Corrigan, 2011, s.122), is another proof that this approach is quite suitable for Hollywood mainstream films.

Before using the ideological analysis method, it is very important to choose the film to be analysed correctly. In addition to direct political films, which are thought to have been made by Hollywood at the request/order of the Pentagon, there are also films in which political messages are hidden not throughout the film but somewhere in between. In these films, sometimes a sentence, an outfit, a character's name or a place appears as a political material. Hollywood hides these subtle and bold references especially in blockbusters. Thus, people all over the world are both entertained and exposed to American ideology by paying money. For this reason, not films that directly read the Pentagon's declaration to the viewer's face, but films with hidden discourse are the material of this method.

HOLLYWOOD'S THIRD WORLD GLAMOURISATION: BLACK PANTHER

In this study, it is aimed to reveal the messages of the film Black Panther that are tried to be given to the audience indirectly by using the ideological analysis method. The details that stand out in the film, that are repeated or that are thought to have a connection with current politics although they remain in the background will be selected and subjected to a comprehensive analysis and will be tried to be read.

4.1. Film Credits

Name: Black Panther
Year: 2018
Director: Ryan Coogler
Screenplay: Ryan Coogler, Joe Robert Cole, Stan Lee (Marvel) ve Jack Kirby (Marvel)
Cast: Chadwick Boseman (T'Challa / Black Panther), Michael B. Jordan (Erik Killmonger), Lupita Nyong'o (Nakia), Danai Gurira (Okoye), Martin Freeman (Everett K. Ross), Daniel Kaluuya (W'Kabi), Letitia Wright (Shuri)

4.2. Synopsis of the Film

T'Challa (Chadwick Boseman), who is preparing to ascend the throne of Wakanda after the death of his father, will also have the special powers of the king and will become the new Black Panther. At the coronation ceremony, T'Challa, who was stripped of his powers and challenged to a duel, wins and becomes the new king of Wakanda. But the kingdom will be an adventure for him, where he will make decisions not only for the future of his country but also for the future of the world. Wakanda's land is underlain by a mineral unrivalled in the world. Thanks

ISBN: 978-625-6283-13-8

to this mineral called Vibranium, Wakanda is the most developed country in the world. But from the outside it is an ordinary farming country. The Wakandans, who hide their country from the world with a visual trick thanks to their advanced technology, do this to protect the world. Because the world becoming aware of vibranium means the start of a new world war. According to them, Vibranium will bring chaos to the world, not peace. Bu yüzden de kaynaklarını dünyadan saklarlar. Since T'Challa is the king for the time being, he and the country council make the decision. On the other hand, persecution and discrimination against minority groups, especially black people, is increasing in the world. There is also another heir to the throne. The son of T'Challa's uncle, he grew up outside Wakanda with a sense of rage and revenge. Because his own uncle killed his father. His idea is to take the throne and use vibranium to destroy the great powers of the world and build a world where minorities have a say. He comes to Wakanda and runs for the throne. He wins the duel, takes the throne and will start the war using vibranium as he said he would. But T'Challa returns and defeats him. He regained the throne and, as the king of a Third World country, attended a meeting of the United Nations and declared that he would make the wealth of his country available to the peoples of the world and defend the rights of minorities.

4.3. Ideological Analysis of the Film

In order to better understand the ideological discourses in the film and to present the result more regularly, the analysis of the film is grouped under certain headings: the characteristics of the characters, the places where the film takes place, the moments of conflict and decision in the film, the aspects of the film that criticise and support the current political discourse.

4.3.1. Characters

Almost all the characters in the film are black. It is important that there is no prominent white character other than the film's main villain Ulysses Klaue (Andy Serkis) and CIA agent Everett K. Ross (Martin Freeman). The people of Wakanda are all black. The fact that the protagonist's nickname is Black also highlights the black discourse of the film. There is also a point here that distinguishes the film from other superhero films: Black Panther is not a single person, every Wakandan who drinks the essence of the heart-shaped flower and wins the duel with the king candidate can become Black Panther. In this sense, it is important to define ‘superheroism’ as an ‘acquired’ trait, not just a hereditary trait passed down from father to son. Therefore, Black Panther, from whom the film takes its name, is described not only as a hero, but also as a ruler elected by a fair method. The elements of justice here: The freedom of every Wakandan to duel, and the Black Panther traits of the would-be king being taken from him before the duel. Therefore, T'Challa (Chadwick Boseman), the chief heir (son) of the king in the film, does not become the king directly, but it can be said that he deserves the kingdom.
The country of Wakanda is made up of five tribes: Merchant, Border, River, Mining and Mountain tribes. Each tribe wears different coloured clothes and consists of different occupational groups. The whole country is engaged in agriculture and animal husbandry.

ISBN: 978-625-6283-13-8

However, thanks to the technological possibilities provided by vibranium, the centre of the country has a modern appearance. In this sense, it can be said that Wakandans are a society that does farming not to make money, but because they want to do it.

The people of Wakanda are warriors. As we understand from the story at the beginning of the film, the five tribes that settled there were constantly at war at first. Therefore, we are talking about a community that has a warrior spirit in its origins, but later discovered that they could be more peaceful and strong (against the outside) by combining their forces, not fighting. In fact, during the narration of the same story, while talking about the peace in Wakanda, the rest of the world is said to be in chaos, and in the meantime, images are shown that summarise the wars experienced throughout human history. Thus, while the peaceful attitude of the people of Wakanda is presented, it is also conveyed to the audience from the very beginning that the film has an anti-war discourse in general.

Erik Killmonger (Michael B. Jordan), the son of T'Challa's uncle, grew up alone on the streets of Oakland after the death of his father. After enlisting in the army, Erik went on secret missions for American intelligence and played an important role in fomenting civil wars in Afghanistan, Iraq and many other countries. He grew up in the war. In his own words, he ‘understands the language of the colonisers’ and will ‘shoot them with their own weapons’. He is full of vengeance against every Wakandan, especially his uncle, who does not use the opportunities that Wakanda has to protect the oppressed and injusticed black peoples of the world. Erik is a bad character because he wants to solve the war with war. In other words, its aim is ‘good’ but its path is ‘bad’. In this sense, it could be said that he mentored T'Challa or showed him the truth.

4.3.2. Places

Wakanda, where almost the entire film takes place, is a Third World country. It is surrounded by forests, has its own water resources, its people are engaged in agriculture and animal husbandry, in short; it is a country with self-sufficient geographical features. In the scenes set in Wakanda, either a space intertwined with nature or a modern architecture is used. It can be said that this is a choice that strengthens the film's egalitarian, peaceful and ‘unity despite differences’ themed discourses. Because in Wakanda, those who have the technology are rich and others are not poor. There is no such thing as poverty in the country. Everyone does their duty because they want to do their duty. In this sense, Wakanda is both the most technological and the most primitive country in the world.

The location chosen for the scenes of the film set in America is Oakland. Oakland, located in California, the most populous state in the country, is not even given a general view. Only one neighbourhood and black children are shown. This location is important because it is where T'Challa's own uncle was killed by his father. Towards the end of the film, we learn that T'Challa will establish Wakanda's first International Outreach Centre here. In a sense, it could be said that he chose this place to atone for the sin committed by his father or to do peacefully in his own way what his uncle's son Erik tried to do by fighting. But one can easily read that

ISBN: 978-625-6283-13-8

the main reason was the black children we saw in the neighbourhood. T'Challa chose this place to show them that they are not abandoned.

4.3.3. Conflict and Decision Moments

In the film, we see that T'Challa initially follows in his father's footsteps: There is a T'Challa who does not want Wakanda to open up to the world, fearing that otherwise it will disappear. The most important factor in T'Challa's change of heart was learning that his father had left his nephew alone after killing his uncle. The evil his father did to protect his country and himself caused T'Challa to reconsider his thoughts. Another important factor is what your cousin wants to do. If we take the violence out of his plans, we end up with what T'Challa started doing in the finale. In this sense, we can say that Erik guides T'Challa and influences the breaking moment of the film.

4.3.4. The Aspects that Criticise and Support the Current Political Discourse

In order to read Black Panther's connections with today's political environment correctly, it is necessary to review the political developments of the period and the policies pursued by the United States in international politics. At this point, it is important that Wakanda, the fictional country at the centre of the film, is a Third World country. The repercussions of the visa embargo imposed by US President Trump in March 2017 on Muslim countries such as Syria, Iran, Libya, Somalia, Sudan, Yemen and Sudan were discussed worldwide[111]. Despite winning the 'Best Foreign Language Film' at the Academy Awards, Iranian director Ashgar Farhadi delivered his award speech by letter because he was banned from entering the country[112]. In this sense, the fact that the superhero in the film comes from a Third World country and decides to protect the rights of black minorities in particular cannot be considered independent from Trump's current politics.

Examples of the separatist policies implemented by Trump at that time can be multiplied. But the important point here is that the common denominator of all of them is the aim of 'destroying bridges'. In this sense, the following sentence that the King T'Challa made at the final United Nations meeting takes on more meaning: "But in times of crisis, the wise build bridges while the foolish build barriers".

FINDINGS AND CONCLUSION

This article, written with the assumption that the third cinema is not a geographical cinema, reveals that political and ideological discourses can have a strong impact regardless of which cinema they belong to. The Third Cinema, whose foundations were laid with a revolutionary

[111] Related news can be found here: https://edition.cnn.com/2017/03/06/politics/trump-travel-ban-iraq/index.html
[112] Related news: https://money.cnn.com/2017/01/28/media/asghar-farhadi-academy-awards/index.html

ISBN: 978-625-6283-13-8

spirit, can now step outside of a production and distribution network where minorities defend the rights of minorities. Although the Black Panther movie that is the subject of this article is a Hollywood movie, it can defend the rights of minorities in the world or in America, the country where it was produced. Hollywood is known to produce, spread and even market ideology through movies. Therefore, it is impossible to say that a Hollywood blockbuster is the Third Cinematic product. But with the right approach, the ideology produced in the film and the critical parties can be separated by the method of ideological analysis.

Black Panther is a superhero movie made during the Trump era, and even just with its name, the timing of the vision year is significant. The discriminatory policies against blacks in the country and against eastern countries in international politics during the Trump era are the mainstay of the film's discourse. The superhero story coming out of a third world country seems to have waited for the Trump era as a timing. And this third world country, contrary to popular belief, is not poor. It even has a mine that will change the balances in the world. Even just this detail has a lot of meaning. It is doing what Solanas and Getino once tried to do under different conditions and in a completely different form. It is trying to say that peoples or races seen as minorities should only become aware of the mine inside them. Moreover, despite what has been done to them, it tells that the world can change with a peaceful approach, not with a destructive style. The call is being made for a revolutionary movement that will be carried out not by following the path of the ancestors or with a feeling of revenge, but only for justice. Although it comes out of Hollywood, which is the center of mainstream ideology, Black Panther also serves the purposes of the third cinema.

.

ISBN: 978-625-6283-13-8

REFERENCES

Armes, R., *Film and Reality: A Historical Survey*. İstanbul: Doruk Publishing, 2011.

Arnheim, R., *Film as Art*. İstanbul: Hil Publishing, 2010.

Bordwell, D. and Thompson, K., *Film Art: An Introduction*. Ankara: De Ki Publishing, 2012.

Corrigan, T., *A Short Guide to Writing about Film*. Ankara: Dipnot Publishing, 2011.

Eagleton, T., *Ideology: An Introduction*. İstanbul: Ayrıntı Publishing, 2011.

Erus, Zeynep Ç., The Third Cinema Debate from Manifestos to the Present (Ed: Esra Biryıldız ve Zeynep Çetin Erus). *Third World and Third World Cinema*. 19-50, İstanbul: Es Publishing, 2007.

Gürkan, H., *Counter Cinema*. İstanbul: Es Publishing, 2015.

Kabadayı, L., *Film Criticism*. İstanbul: Ayrıntı Publishing, 2013.

Kellner, D., *Cinema Wars: Hollywood Film and Politics in the Bush-Cheney Era*. İstanbul: Metis Publishing, 2013.

Martin, Michael T., The Unfinished Social Practice of the New Latin American Cinema: Introdustory Notes (Ed: Michael T. Martin). *New Latin American Cinema: Volume Two*. 17-36, Detroit: Wayne State University Press, 1997.

Moran, B., *Literary Theories and Criticism*. İstanbul: Cem Publishing, 1983.

Murston, J., War and the Entertainment Endustries: New Research Priorities in an Era of Cyber-Patriotism (Ed: Daya Kishan Thussu ve Des Freedman). *War and the Media*. 163-176, London: SAGE Publications, 2005.

Özden, Z., *Film Criticism*. Ankara: İmge Publishing, 2014.

Ryan, M. and Kellner, D., *Camera Politica: The Politics and Ideology of Contemporary Hollywood Film*, Indiana University Press/Bloomington, 1988.

INTERNET REFERENCES

https://www.boxofficemojo.com/chart/ww_top_lifetime_gross/?area=XWW&ref_=bo_cso_ac (Access Date: 12.04.2024).

https://edition.cnn.com/2017/03/06/politics/trump-travel-ban-iraq/index.html (Access Date: 14.04.2024).

https://money.cnn.com/2017/01/28/media/asghar-farhadi-academy-awards/index.html (Access Date: 14.04.2024).

ISBN: 978-625-6283-13-8

EXAMINING FURTHER PREDICTORS OF INTENT IN TYPE 2 DIABETES DIETARY BEHAVIOR

Omondi Walingo, G. M. Mbagaya

Giustino Fortunato University- Italy

Abstract:

Objective: This study explored the possibility of integrating Health Belief Concepts as additional predictors of intention to adopt a recommended diet-category within the Theory of Planned Behavior (TPB). Methods: The study adopted a Sequential Exploratory Mixed Methods approach. Qualitative data were generated on attitude, subjective norm, perceived behavioral control and perceptions on predetermined diet-categories including perceived susceptibility, perceived benefits, perceived severity and cues to action. Synthesis of qualitative data was done using constant comparative approach during phase 1. A survey tool developed from qualitative results was used to collect information on the same concepts across 237 legible Type 2 diabetics. Data analysis included use of Structural Equation Modeling in Analysis of Moment Structures to explore the possibility of including perceived susceptibility, perceived benefits, perceived severity and cues to action as additional intention predictors in a single nested model. Results: Two models-one nested based on the traditional TPB model {$\chi2$=223.3, df = 77, p = .02, $\chi2$/df = 2.9; TLI = .93; CFI =.91; RMSEA (90CI) = .090(.039, .146)} and the newly proposed Planned Behavior Health Belief Model (PBHB) {$\chi2$ = 743.47, df = 301, p = .019; TLI = .90; CFI=.91; RMSEA (90CI) = .079(.031, .14)} passed the goodness of fit tests based on common fit indicators used. Conclusion: The newly developed PBHB Model ranked higher than the traditional TPB model with reference made to chi-square ratios (PBHB: $\chi2$/df = 2.47; p=0.19 against TPB: $\chi2$/df = 2.9, p=0.02). The integrated model can be used to motivate Type 2 diabetics towards healthy eating.

Keywords: Theory, intention, predictors, mixed methods design.

ISBN: 978-625-6283-13-8

HOW LEARNING STYLES IMPACT IDEA GENERATION CHALLENGES

Yunos Yee, J. Md , Othman Hassan, T. K. Tee, M. M. Mohamad

International Hellenic University- Greece

Abstract:

The generation of an idea that goes through several phases is affected by individual factors, interests, preferences and motivation. The purpose of this research was to analyze the difference in difficulties of generating ideas according to individual learning styles. A total of 375 technical students from four technical universities in Malaysia were randomly selected as samples. The Kolb Learning Styles Inventory and a set of developed questionnaires were used in this research. The results showed that the most dominant learning style among technical students is Doer. A total of 319 (85.1%) technical students faced difficulties in solving individual assignments. Most of the problem faced by technical students is the difficulty of generating ideas for solving individual assignments. There was no significant difference in difficulties of generating ideas according to students' learning styles. Therefore, students need to learn higher order thinking skills enabling students to generate ideas and consequently complete assignments.

Keywords: Difference, difficulties, generating idea, learning styles.

ISBN: 978-625-6283-13-8

THE IMPACT OF A COGNITIVE-BEHAVIORAL THERAPY (CBT) AND MULTIDIMENSIONAL SELF-CONCEPT MODULE-BASED DRUG PREVENTION PROGRAM ON RESILIENCE AND AGGRESSION IN AT-RISK YOUTH IN MALAYSIA

Mohammad Mohamed, Arip Shah , Aslina Aziz Ahmad,

Technical University of Crete- Greece

Abstract:

This experimental study evaluates the effect of using Cognitive-Behavioral Therapy (CBT) and Multidimensional Self- Concept Model (MSCM) in a drug prevention programme to increase resiliency and reduce aggression among at-risk youth in Malaysia. A number of 60 (N=60) university students who were at-risk of taking drugs were involved in this study. Participants were identified with self-rating scales, Adolescent Resilience Attitude Scale (ARAS) and Aggression Questionnaire. Based on the mean score of these instruments, the participants were divided into the treatment group, and the control group. Data were analyzed using t-test. The finding showed that the mean score of resiliency was increased in the treatment group compared to the control group. It also shows that the mean score of aggression was reduced in the treatment group compared to the control group. Drug Prevention Programme was found to help in enhancing resiliency and reducing aggression among participants in the treatment group compared to the controlled group. Implications were given regarding the preventive actions on drug abuse among youth in Malaysia.

Keywords: Drug Prevention Programme, Cognitive-Behavioral Therapy (CBT),

ISBN: 978-625-6283-13-8

THE LIFESTYLE OF CIVIL SERVANTS WITHIN THE ROYAL HOUSEHOLD BUREAU: A THA WASUKRI, BANGKOK CASE STUDY

Vilasinee Jintalikhitdee, Saowapa Phaithayawat,

Federal University of Western Bahia - Brazil

Abstract:

The research on “The Way of Life of the Civil Servant Community under the Bureau of the Royal Household” aims to study 1) the way of life of the people who live in the civil servant community in Tha Wasukri, and 2) the model of community administration of civil servants under the Bureau of the Royal Household. This research is conducted qualitatively and quantitatively by collecting data from interviews, focus group discussion, participant and non-participant observation along with the data from questionnaire based on age groups which include elder group, working age group and youth group. The result of the research shows that the origin of this community is related to the history during the Rama V’s reign. It has been a harbor for the king to boat in any royal ceremonies; this custom is still maintained until today. The status or position of person who serves the king in terms of working is often inherited from the bureau of the Royal Household based on his/her consanguinity and, hence, further receives the rights to live in the Tha Wasukri area. Therefore, this community has some special characteristics demonstrating the way of living influenced by the regulation of the Bureau of the Royal Household such as respecting elders and interdependence in which there is internal social organization with the practice of bureaucracy in going in and out the community. The person who has rights to live here must be friendly to everybody so that this community will be a safe place for lives and property. The administration based on the model of Bangkok for local administration was used as an external structure only, but the way of living still follows the practice of the Bureau of the Royal Household.

Keywords: The way of life, Community, Tha Wasukri.

ISBN: 978-625-6283-13-8

IMPACT OF TRATAKA PRACTICE ON ANXIETY LEVELS IN TEENAGERS

Pushp Vaishnav Rajpoot Pushpa Lata

Lithuanian Sports University- Lithuania

Abstract:

Anxiety is a common psychological problem and also implicated as a contributor to many chronic diseases which decreased quality of life even with pharmacological treatment. At the present time several yogic practices- meditation, pranayama, and mantra, etcetera are playing important role in treating physiological and psychological problems. Hence, the present investigation is aimed to see the effect of Trataka on the level of anxiety among adolescents. For the present study, a sample of 30 adolescents belonging to the age range 20-30 years was selected from Devsanskriti Vishwa Vidyalaya Haridwar through random sampling. In this investigation, Sinha's Comprehensive anxiety test has been used to measure the level of anxiety. Statistical analysis has been done by using t-test. Findings of this study reveal that Trataka significantly decreases the level of anxiety among adolescents.

Keywords: Adolescents, Anxiety, Trataka.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EXPLORING PEER-BASED INTERVENTIONS FOR ADDRESSING SOCIAL COMMUNICATION CHALLENGES IN ADOLESCENTS WITH AUTISM: A REVIEW OF LITERATURE AND SUGGESTIONS FOR FUTURE RESEARCH

Cole Christine

Federal University of Recôncavo da Bahia- Brazil

Abstract:

Adolescents with Autism Spectrum Disorders (ASD) often experience social-communication difficulties that negatively impact their social interactions with typical peers. However, unlike other age and disability groups, there is little intervention research to inform best practice for these students. One evidence-based strategy for younger students with ASD is peer-mediated intervention (PMI). PMI may be particularly promising for use with adolescents, as peers are readily available and are natural experts for encouraging authentic high school conversations. This paper provides a review of previous research that evaluated the use of PMI to improve the socialcommunication skills of students with ASD. Specific intervention features associated with positive student outcomes are identified and recommendations for future research are provided. Adolescents with ASD are targeted due the critical importance of social conversation at the high school level.

Keywords: Autism, peer-mediation, social communication, adolescents.

ISBN: 978-625-6283-13-8

INTELLIGENT ENERGY CONSUMERS: EXPLORING THE INTENTIONS BEHIND EMBRACING INNOVATIVE CONSUMPTION PATTERNS

Cecilia Kamila, Vincenzo Perri Corvello

University of Coimbra- Portugal

Abstract:

The aim of the present study is to investigate consumers' determinants of intention toward the adoption of Smart Grid solutions and technologies. Ajzen's Theory of Planned Behaviour (TPB) model is applied and tested to explain the formation of such adoption intention. An exogenous variable, taking into account the resistance to change of individuals, was added to the basic model. The elicitation study allowed obtaining salient modal beliefs, which were used, with the support of literature, to design the questionnaire. After the screening phase, data collected from the main survey were analysed for evaluating measurement model's reliability and validity. Consistent with the theory, the results of structural equation analysis revealed that attitude, subjective norm, and perceived behavioural control positively, which affected the adoption intention. Specifically, the variable with the highest estimate loading factor was found to be the perceived behavioural control, and, the most important belief related to each construct was determined (e.g., energy saving was observed to be the most significant belief linked with attitude). Further investigation indicated that the added exogenous variable has a negative influence on intention; this finding confirmed partially the hypothesis, since this influence was indirect: such relationship was mediated by attitude. Implications and suggestions for future research are discussed.

Keywords: Adoption of innovation, consumers behaviour, energy management, smart grid, theory of planned behaviour.

ISBN: 978-625-6283-13-8

GENDER DISPARITIES IN MATHEMATICS ANXIETY AMONG STUDENTS

Wern Lin Yeo, Choo Kim Tan, Sook Ling Lew

Chukyo University- Japan

Abstract:

The purpose of this study is to determine the relationship of anxiety level between male and female undergraduates at a private university in Malaysia. Convenient sampling method used in this study in which the students were selected based on the grouping assigned by the faculty. There were 214 undergraduates who registered the probability courses had participated in this study. Mathematics Anxiety Rating Scale (MARS) was the instrument used in study which used to determine students' anxiety level towards probability. Reliability and validity of instrument was done before the major study was conducted. In the major study, students were given briefing about the study conducted. Participation of this study was voluntary. Students were given consent form to determine whether they agree to participate in the study. Duration of two weeks was given for students to complete the given online questionnaire. The data collected will be analyzed using Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) to determine the level of anxiety. There were three anxiety level, i.e., low, average and high. Students' anxiety level was determined based on their scores obtained compared with the mean and standard deviation. If the scores obtained were below mean and standard deviation, the anxiety level was low. If the scores were at below and above the mean and between one standard deviation, the anxiety level was average. If the scores were above the mean and greater than one standard deviation, the anxiety level was high. Results showed that both of genders were having average anxiety level. Among low, average and high anxiety level, frequency of males were found to be higher as compared to females. Hence, the mean values obtained for males (M = 3.62) was higher than females (M = 3.42). In order to be significant of anxiety level among the gender, the p-value should be less than .05. The p-value obtained in this study was .117. However, this value was greater than .05. Thus, there was no significant difference of anxiety level among the gender. In other words, there was no relationship of anxiety level with the gender.

Keywords: Anxiety level, gender, mathematics anxiety, probability and statistics.

ISBN: 978-625-6283-13-8

UTILIZING THE MMSE-2:EV FOR DIAGNOSTIC INSIGHTS IN COGNITIVE IMPAIRMENT: CASE STUDIES AND MONITORING

Cornelia- Munteanu Eugenia

Admas University College-- Ethiopia

Abstract:

The goal of this paper is to present the diagnostic contribution that the screening instrument, Mini-Mental State Examination-2: Expanded Version (MMSE-2:EV), brings in detecting the cognitive impairment or in monitoring the progress of degenerative disorders. The diagnostic signification is underlined by the interpretation of the MMSE-2:EV scores, resulted from the test application to patients with mild and major neurocognitive disorders. The cases were selected from current practice, in order to cover vast and significant neurocognitive pathology: mild cognitive impairment, Alzheimer's disease, vascular dementia, mixed dementia, Parkinson's disease, conversion of the mild cognitive impairment into Alzheimer's disease. The MMSE-2:EV version was used: it was applied one month after the initial assessment, three months after the first reevaluation and then every six months, alternating the blue and red forms. Correlated with age and educational level, the raw scores were converted in T scores and then, with the mean and the standard deviation, the z scores were calculated. The differences of raw scores between the evaluations were analyzed from the point of view of statistic signification, in order to establish the progression in time of the disease. The results indicated that the psycho-diagnostic approach for the evaluation of the cognitive impairment with MMSE-2:EV is safe and the application interval is optimal. In clinical settings with a large flux of patients, the application of the MMSE-2:EV is a safe and fast psychodiagnostic solution. The clinicians can draw objective decisions and for the patients: it does not take too much time and energy, it does not bother them and it doesn't force them to travel frequently.

Keywords: MMSE-2, dementia, cognitive impairment, neuropsychology.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EXAMINING STUDENTS' BRAIN ELECTRICAL RESPONSES TO TEACHER'S EMOTIONAL CUES

Hye Rim Lee

National University of Avellaneda – Argentina

Abstract:

In this study, the signal of brain electrical activities of the sixteen students selected from the Department of Electrical and Energy at Usak University have been recorded during a lecturer performed happiness emotions for the first group and anger emotions for the second group in different time while the groups were in the classroom separately. The attention and meditation data extracted from the recorded signals have been analyzed and evaluated toward the teacher's specific emotion states simultaneously. Attention levels of students who are under influence of happiness emotions of the lecturer have a positive trend and attention levels of students who are under influence of anger emotions of the lecturer have a negative trend. The meditation or mental relaxation levels of students who are under influence of happiness emotions of the lecturer are 34.3% higher comparing with the mental relaxation levels of students who are under influence of anger emotions of the lecturer.

Keywords: Brainwave, attention, meditation, education.

ISBN: 978-625-6283-13-8

PERSONALITY TRAITS AND COMPULSIVE GAMING: EXPLORING THE INFLUENCE OF THE BIG FIVE

Eui Jun Jeong,

Benedict XVI Philosophical-Theological University, Heiligenkreuz- Austria

Abstract:

This study examined whether big five personality traits affect game addiction with control of psychological, social, and demographic factors. Specifically, using data from a survey of 789 game users in Korea, we conducted a regression analysis to see the associations of psychological (loneliness/depression), social (activities with family/friends), self-efficacy (game/general), gaming (daily gaming time/perception), demographic (age/gender), and personality traits (extraversion, neuroticism conscientiousness, agreeableness, & openness) with the degree of game addiction. Results showed that neuroticism increase game addiction with no effect of extraversion on the addiction. General self-efficacy negatively affected game addiction, whereas game self-efficacy increased the degree of game addiction. Loneliness enhanced game addiction while depression showed a negative effect on the addiction. Results and implications are discussed.

Keywords: Game addiction, big five personality, social activities, self-efficacy, loneliness, depression.

ISBN: 978-625-6283-13-8

PARENTING APPROACHES AND HOUSEHOLD COMMUNICATION DYNAMICS AMONG COLLEGE STUDENTS

Pegah Farokhzad

Farabi Institute of Virtual Higher Education - IRAN

Abstract:

Family is a basic unit of the society and the main source of human development. The initial aim of the family is psychological and social support of its members and has special developmental stages. Researches show the families who have less cohesion, have more conflicts and maladjustments and the members of such families are not able to communicate effectively. Family is a system in which any inter communication is related to child rearing patterns and can affect it. Even the child rearing styles in childhood can determine the family communications in adulthood. Therefore, the aim of the present research was to examine the relationship between child-rearing styles including authoritative, authoritarian and permissive with dimensions of family communication patterns including the conversation and conformity. The research design was a correlational and the population consisted of the psychology students of Roudehen Islamic Azad University who were studying in academic year 2013-2014. A sample of 324 students was selected randomly from the population. The research tools were the Baumrind Child-rearing Questionnaires and Family Communication Patterns Inventory, The Revised Scale of Koerner and Fitzpatrick. The result was as below: (a) there was a positive and significant relationship between conversation orientation and authoritative style. (b) There was no significant relationship between conversation orientation and other child-rearing styles. (c) There was a negative significant relationship between conformity orientation and authoritative style. (d) There was a positive significant relationship between conformity orientation with authoritarian and permissive styles. (e) There was a significant relationship between 3 dimensions of child-rearing and communication patterns.

Keywords: Child-rearing Styles, Family Relationship Patterns.

ISBN: 978-625-6283-13-8

UTILIZING EMOTICONS IN COURTEOUS EXPRESSIONS OF GREETINGS AND APPRECIATION

Zuzana Komrsková

Bishkek State Economic and Commercial Institute - Kyrgyzstan

Abstract:

This paper shows the connection between emoticons and politeness in written computer-mediated communication. It studies if there are some differences in the use of emoticon between Czech and English written tweets. The assumptions about the use of emoticons were based on the use of greetings and thanks in real, faceto-face situations. The first assumption, that welcome greeting phrase would be accompanied by positive emoticon, was correct. But for the farewell greeting are both positive and negative emoticons possible. The results show lower frequency of negative emoticons in this context. There were also quite often found both positive and negative emoticon in the same tweet. The expression of gratitude is associated with positive emotions. The results show that emoticons accompany polite phrases of greeting and thanks very often both in Czech and English. The use of emoticons with studied polite phrases shows that emoticons have become an integral part of these phrases.

Keywords: Computer-mediated communication, emoticons, politeness, Twitter.

ISBN: 978-625-6283-13-8

HOW TO VENT AND UNWIND: EXPLORING THE INFLUENCE OF SEEKING THERAPEUTIC CATHARSIS, SELF-IDENTITY, AND SOCIAL CONNECTIONS IN GAMING ENVIRONMENTS

Hye Rim Lee, Eui Woo Jeong, Joo Kim Jun

Nagoya Ryujo Women's University- Japan

Abstract:

This study will examine how the therapeutic factors (therapeutic catharsis-seeking and game-efficacy of the game player) and self-construal factors (independent and interdependent self-construal of the game player) as well as social capital factors (bonding and bridging social capital of the game player) affect aggression in the game. Results show that both therapeutic catharsis-seeking and game self-efficacy are particularly important to the players since they cause the game players' aggressive tendencies to be greatly diminished. Independent self-construal reduces the level of the players' aggression. Interestingly enough, the bonding social capital enhances the level of the players' aggression, while individuals with bridging social capital did not show any significant effects. The results and implications will be discussed herein.

Keywords: Aggression catharsis, therapeutic catharsis seeking, game self-efficacy, self-construal, social capital.

ISBN: 978-625-6283-13-8

CORRELATION OF JOB SATISFACTION, MOTIVATION, AND THE FIVE DIMENSIONS OF ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR

Mushtaq Bakar, M. K. Umar

Khorugh State University named after M. Nazarshoyev- Tajikistan

Abstract:

The research aims to study the association between job satisfaction, motivation and the five factors of organizational citizenship behavior (i.e. Altruism, Conscientiousness, Sportsmanship, Courtesy and Civic virtue) among Public Sector Employees in Pakistan. In this research Structure Equation Modeling with confirmatory factor analysis was used to test the relationship between two independent and five dependent variables. Data was collected through questionnaire survey from 152 Public Servants Working in Gujrat District-Pakistan in different capacities. Stratified Random Sampling Technique was used to conduct this survey. The results of the study indicate that five factors of OCB have positive significant relation with both motivation and job satisfaction except the relationship of Civic Virtue with Motivation. The research findings implicate that factors other than motivation and job satisfaction may also affect OCB. Likewise, all the five factors of OCB may not be present in all populations. Thus, Managers must concentrate on increasing motivation and job satisfaction to increase OCB. Furthermore, the present research gives a direction to future researchers to use more independent variables (e.g. Culture, leadership, workplace environment, various job attitudes, types of motivation, etc.) on different types of populations with larger sample size in order to find the reasons behind insignificant relationship of civic virtue with Motivation in the research in hand and to generalize the tested model.

Keywords: Five Factors of Organizational Citizenship Behavior (OCB), Motivation, Job Satisfaction, Public Sector Employees in Pakistan.

ISBN: 978-625-6283-13-8

UTILIZING ONLINE GAMES FOR EDUCATIONAL PURPOSES IN ADDRESSING LEARNING CHALLENGES

M. Smyrnaiou , Z. Margoudi

Bulgarian Virtual University- Bulgaria

Abstract:

The current paper presents the results of a conducted case study. During the past few years the number of children diagnosed with Learning Difficulties has drastically augmented and especially the cases of ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder). One of the core characteristics of ADHD is a deficit in working memory functions. The review of the literature indicates a plethora of educational software that aim at training and enhancing the working memory. Nevertheless, in the current paper, the possibility of using for the same purpose free, online games will be explored. Another issue of interest is the potential effect of the working memory training to the core symptoms of ADHD. In order to explore the abovementioned research questions, three digital tests are employed, all of which are developed on the E-slate platform by the author, in order to check the levels of ADHD's symptoms and to be used as diagnostic tools, both in the beginning and in the end of the case study. The tools used during the main intervention of the research are free online games for the training of working memory. The research and the data analysis focus on the following axes: a) the presence and the possible change in two of the core symptoms of ADHD, attention and impulsivity and b) a possible change in the general cognitive abilities of the individual. The case study was conducted with the participation of a thirteen year-old, female student, diagnosed with ADHD, during after-school hours. The results of the study indicate positive changes both in the levels of attention and impulsivity. Therefore, we conclude that the training of working memory through the use of free, online games has a positive impact on the characteristics of ADHD. Finally, concerning the second research question, the change in general cognitive abilities, no significant changes were noted.

Keywords: ADHD, attention, impulsivity, online games.

ISBN: 978-625-6283-13-8

COMPARING SPATIAL ABILITIES, MEMORY, AND INTELLIGENCE ACROSS DRIVERS WITH VARIED PROFESSIONAL EXPERIENCE LEVELS

A. Kim Khon, T. Mukhitdinova

Khorugh State University named after M. Nazarshoyev- Tajikistan

Abstract:

The aim of this research was to reveal the link between mental variables, such as spatial abilities, memory, intellect and professional experience of drivers. Participants were allocated to four groups: no experience, inexperienced, skilled and professionals (total 85 participants). The level of ability for spatial navigation and indicator of nonverbal memory grow along the process of accumulation of driving experience. At high levels of driving experience, this tendency is especially noticeable. The professionals having personal achievements in driving (racing) differ from skilled drivers in better feeling of direction, which is specific for them not just in a short-term situation of an experimental task, but also in life-size perspective. The level of ability of mental rotation does not grow with the growth of driving experience, which confirms the multiple intelligence theory according to which spatial abilities represent specific, other than logical intelligence type of intellect. The link between spatial abilities, memory, intellect and professional experience of drivers seems to be different relating spatial navigation or mental rotation as different kinds of spatial abilities.

Keywords: Memory, spatial abilities, intellect, drivers.

ISBN: 978-625-6283-13-8

UNDERSTANDING SUBJECTIVE WELL-BEING: CONTRASTS BETWEEN HIGH AND LOW EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG STUDENTS

Veronika Kim , Alla Pivkina , Khon luva Nataliya

Hasselt University, Hasselt and Diepenbeek- Belgium

Abstract:

In this paper, the actuality of the study, and the role of subjective well-being problem in modern psychology and the comprehending of subjective well-being by current students is defined. The purpose of this research is to educe peculiarities of comprehending of subjective well-being by students with various levels of emotional intelligence. Methods of research are adapted Russian-Language questionnaire of K. Riff 'The scales of psychological well-being'; emotional intelligence questionnaire of D. V. Lusin. The research involved 72 students from different universities and disciplines aged between 18 and 24. Analyzing the results of the studies, it can be concluded that the understanding of happiness in different groups of students with high and low levels of overall emotional intelligence is different, as well as differentiated by gender. Students with a higher level of happiness possess more capacity and higher need to control their emotions, to cause and maintain the desired emotions and control something undesirable.

Keywords: Subjective well-being, emotional intelligence, psychology of comprehending, students.

ISBN: 978-625-6283-13-8

PSYCHOPATHIC DISORDERS AND JUDICIAL SENTENCING: CAN NEUROSCIENCE SHIFT THIS AGGRAVATING FACTOR TO A MITIGATING ONE?

Kevin Nana Moustapha

Institute of Theology (Usuteaduse Instituut), Tallinn- Estonia

Abstract:

Psychopathic disorders are taking an important part in judge sentencing, especially in Canada. First, we will see how this phenomenon can be illustrated by the high proportion of psychopath offenders incarcerated in North American prisons. Many decisions in Canadians courtrooms seem to point out that psychopathy is often used as a strong argument by the judges to preserve public safety. The fact that psychopathy is often associated with violence, recklessness and recidivism, could explain why many judges consider psychopathic disorders as an aggravating factor. Generally, the judge reasoning is based on Article 753 of Canadian Criminal Code related to dangerous offenders, which is used for individuals who show a pattern of repetitive and persistent aggressive behaviour. Then we will show how, with cognitive neurosciences, the psychopath's situation in courtrooms would probably change. Cerebral imaging and news data provided by the neurosciences show that emotional and volitional functions in psychopath's brains are impaired. Understanding these new issues could enable some judges to recognize psychopathic disorders as a mitigating factor. Finally, two important questions ought to be raised in this article: can exploring psychopaths 'brains really change the judge sentencing in Canadian courtrooms? If yes, can judges consider psychopathy more as a mitigating factor than an aggravating factor?

Keywords: Criminal law, judges sentencing, neurosciences, psychopathy.

ISBN: 978-625-6283-13-8

VARIETIES OF EPILEPSY AND INSIGHTS FROM EEG-LORETA ANALYSIS ON EPILEPTIC ACTIVITY

Leila Maleki, Esmali Kooraneh, Taghi Hossein Derakhshi

Lamei Gorgani Institute of Higher Education – Iran

Abstract:

Neural activity in the human brain starts from the early stages of prenatal development. This activity or signals generated by the brain are electrical in nature and represent not only the brain function but also the status of the whole body. At the present moment, three methods can record functional and physiological changes within the brain with high temporal resolution of neuronal interactions at the network level: the electroencephalogram (EEG), the magnet oencephalogram (MEG), and functional magnetic resonance imaging (fMRI); each of these has advantages and shortcomings. EEG recording with a large number of electrodes is now feasible in clinical practice. Multichannel EEG recorded from the scalp surface provides very valuable but indirect information about the source distribution. However, deep electrode measurements yield more reliable information about the source locations intracranial recordings and scalp EEG are used with the source imaging techniques to determine the locations and strengths of the epileptic activity. As a source localization method, Low Resolution Electro-Magnetic Tomography (LORETA) is solved for the realistic geometry based on both forward methods, the Boundary Element Method (BEM) and the Finite Difference Method (FDM). In this paper, we review the findings EEG- LORETA about epilepsy.

Keywords: Epilepsy, EEG, EEG- Loreta, loreta analysis.

ISBN: 978-625-6283-13-8

CORRELATIONS BETWEEN GAMING ENGAGEMENT AND LIFE SATISFACTION: EXPLORING THE INFLUENCE OF SELF-ESTEEM, SELF-EFFICACY, AND SOCIAL CAPITAL

Hye Lee Jeong, Eui Rim Jun

Anhui University of Finance and Economics- China

Abstract:

This study makes an integrated investigation on how life satisfaction is associated with the Korean game users' psychological variables (self-esteem, game and life self- efficacy), social variables (bonding and bridging social capital), and demographic variables (age, gender). The data used for the empirical analysis came from a representative sample survey conducted in South Korea. Results show that self-esteem and game efficacy were an important antecedent to the degree of users' life satisfaction. Both bonding social capital and bridging social capital enhance the level of the users' life satisfaction. The importance of perspectives as well as their implications for the game users and further associated research is explored.

Keywords: Life satisfaction, self-esteem, game efficacy, life-efficacy, social capital.

ISBN: 978-625-6283-13-8

IMPACT OF PERSONALITY TRAITS ON POLITICAL ORIENTATION CLASSIFICATION

Vesile Aliyu , Awwal Evrim

Blagoveshchensk State Pedagogical University- Russia

Abstract:

Today, there is a large number of political transcripts available on the Web to be mined and used for statistical analysis, and product recommendations. As the online political resources are used for various purposes, automatically determining the political orientation on these transcripts becomes crucial. The methodologies used by machine learning algorithms to do an automatic classification are based on different features that are classified under categories such as Linguistic, Personality etc. Considering the ideological differences between Liberals and Conservatives, in this paper, the effect of Personality traits on political orientation classification is studied. The experiments in this study were based on the correlation between LIWC features and the BIG Five Personality traits. Several experiments were conducted using Convote U.S. Congressional- Speech dataset with seven benchmark classification algorithms. The different methodologies were applied on several LIWC feature sets that constituted by 8 to 64 varying number of features that are correlated to five personality traits. As results of experiments, Neuroticism trait was obtained to be the most differentiating personality trait for classification of political orientation. At the same time, it was observed that the personality trait based classification methodology gives better and comparable results with the related work.

Keywords: Politics, personality traits, LIWC, machine learning.

ISBN: 978-625-6283-13-8

THE EFFICACY OF COGNITIVE BEHAVIORAL INTERVENTION IN MITIGATING SOCIAL AVOIDANCE AMONG VISUALLY IMPAIRED STUDENTS

Mohamed Elsherbiny

University of Da Nang- Vietnam

Abstract:

Social Avoidance is one of the most important problems that face a good number of disabled students. It results from the negative attitudes of non-disabled students, teachers and others. Some of the past research has shown that non-disabled individuals hold negative attitudes toward persons with disabilities. The present study aims to alleviate Social Avoidance by applying the Cognitive Behavioral Intervention. 24 Blind students aged 19–24 (university students) were randomly chosen we compared an experimental group (consisted of 12 students) who went through the intervention program, with a control group (12 students also) who did not go through such intervention. We used the Social Avoidance and Distress Scale (SADS) to assess social anxiety and distress behavior. The author used many techniques of cognitive behavioral intervention such as modeling, cognitive restructuring, extension, contingency contracts, selfmonitoring, assertiveness training, role play, encouragement and others. Statistically, T-test was employed to test the research hypothesis. Result showed that there is a significance difference between the experimental group and the control group after the intervention and also at the follow up stages of the Social Avoidance and Distress Scale. Also for the experimental group, there is a significance difference before the intervention and the follow up stages for the scale. Results showed that, there is a decrease in social avoidance. Accordingly, cognitive behavioral intervention program was successful in decreasing social avoidance for blind students.

Keywords: Social avoidance, cognitive behavioral intervention, blind disability, disability.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EXAMINING LEARNER FEEDBACK ON THE ADAPTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS

Mokgadi Mukuna Moletsane-, Robert Kananga Kekae

University of Hasanuddin- Indonesia

Abstract:

The study focused on the analysis of the Adjusted Rorschach Comprehensive System's responses. The objective of this study is to analyse the participants' response rate of the Adjusted Rorschach Comprehensive System with regards to critical psychology approach. The use of critical psychology theory in this study was crucial because it responds to the current inadequate western theory or practice in the field of psychology. The study adopted a qualitative approach and a case study design. The study was grounded on interpretivist paradigm. The sample size comprised six learners (three boys and three girls, aged of 14 years) from historically disadvantaged school in the Western Cape, South Africa. The Adjusted Rorschach Comprehensive System (ARCS) administration procedure, biographical information, semi-structured interviews, and observation were used to collect data. Data was analysed using thematic framework. The study found out that, factors that increased the response rates during the administration of ARCS were, language, seating arrangement, drawing, viewing, and describing. The study recommended that, psychological test designers take into consideration the philosophy or worldviews of the local people for whom the test is designed to minimize low response rates.

Keywords: Adjusted Rorschach comprehensive system, critical psychology, learners, responses.

ISBN: 978-625-6283-13-8

FACTORS INFLUENCING RECYCLING PARTICIPATION IN KOTA KINABALU, MALAYSIA: MOTIVATIONS AND CHALLENGES

Jasmine Adela Mutang, Chua Reok, Bahar Ferlis, Madlan Lailawati ,

Sheikh Hasina University- Bangladesh

Abstract:

Public participation in recycling domestic waste is still very low in Malaysia. Only 10.5% of solid waste was recycled up to now which is far below than of in developed countries. Therefore, understanding public motivations towards recycling domestic waste are important to improve current recycling rate. Thus, this study attempts to identify what are the possible motivations and hindrances for the public to recycle. Open-ended questions format were administered to 484 people in Kota Kinabalu, Sabah, Malaysia. Two specific questions we asked to explore their general determinants and barriers in practicing recycling: “What motivates you to recycle?” and “What are the barriers you encountered in doing recycling activities?” Thematic was conducted on the open-ended questions in which themes were created with the raw comments. It was found that the underlying recycling motivations are (i) awareness’ towards the environment; (ii) benefits to the society and individual; and (iii) social influence. Non participations are influence by (i) attitudes; (ii) commitment; (iii) facilities; (iv) knowledge; (v) inconvenience; and (vi) enforcement.

Keywords: Recycling motivation, recycling barrier, sustainable, household waste.

ISBN: 978-625-6283-13-8

THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION IN FEMALE STUDENTS

Marzieh Shoushtari Talebzadeh

National University of Computer and Emerging Sciences- Pakistan

Abstract:

The present study aimed to determine the effectiveness of Metaphor therapy on depression among female students. The sample included 60 female students with depression symptoms selected by simple sampling and randomly divided into two equal groups (experimental and control groups). Beck Depression Inventory was used to measure the variables. This was an experimental study with a pre-test/post-test design with control group. Eight metaphor therapy sessions were held for the experimental group. A post-test was administered to both groups. Data were analyzed using multivariate analysis of covariance (MANCOVA). Results showed that the Metaphor therapy decreased depression in the experimental group compared to the control group.

Keywords: Metaphor therapy, depression, female, students.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EXAMINING SL WRITING PROFICIENCY AND SL SENSITIVITY IN WRITING TASKS: COMPARING NOVICE AND PROFICIENT WRITERS IN A NON-ENGLISH SECOND LANGUAGE CONTEXT

Figueiredo Alves Martins, C. Silva, C. Simões

Casimir the Great University, - Poland

Abstract:

This study integrates a larger research empirical project that examines second language (SL) learners' profiles and valid procedures to perform complete and diagnostic assessment in schools. 102 learners of Portuguese as a SL aged 7 and 17 years speakers of distinct home languages were assessed in several linguistic tasks. In this article, we focused on writing performance in the specific task of narrative essay composition. The written outputs were measured using the score in six components adapted from an English SL assessment context (Alberta Education): linguistic vocabulary, grammar, syntax, strategy, socio-linguistic, and discourse. The writing processes and strategies in Portuguese language used by different immigrant students were analysed to determine features and diversity of deficits on authentic texts performed by SL writers. Differentiated performance was based on the diversity of the following variables: grades, previous schooling, home language, instruction in first language, and exposure to Portuguese as Second Language. Indo-Aryan languages speakers showed low writing scores compared to their peers and the type of language and respective cognitive mapping (such as Mandarin and Arabic) was the predictor, not linguistic distance. Home language instruction should also be prominently considered in further research to understand specificities of cognitive academic profile in a Romance languages learning context. Additionally, this study also examined the teachers' representations that will be here addressed to understand educational implications of second language teaching in psychological distress of different minorities in schools of specific host countries.

Keywords: Second language, writing assessment, home language, immigrant students, Portuguese language.

ISBN: 978-625-6283-13-8

MODELING COGNITIVE AND BEHAVIORAL CHALLENGES IN AN UNDERREPRESENTED GROUP THROUGH A HIERARCHICAL APPROACH

Zhidong Zhi- Zhang, Zhang Chao

Choson University of Physical Education- North Korea

Abstract:

This study examined the mental health and behavioral problems in early adolescence with the instrument of Achenbach System of Empirically Based Assessment (ASEBA). The purpose of the study was stratified sampling method was used to collect data from 1975 participants. Multiple regression models and hierarchical regression models were applied to examine the relations between the background variables and internalizing problems, and the ones between students' performance and internalizing problems. The results indicated that several background variables as predictors could significantly predict the anxious/depressed problem; reading and social study scores could significantly predict the anxious/depressed problem. However the class as a hierarchical macro factor did not indicate the significant effect. In brief, the majority of these models represented that the background variables, behaviors and academic performance were significantly related to the anxious/depressed problem.

Keywords: Behavioral problems, anxious/depression problems, empirical-based assessment, hierarchical modeling.

ISBN: 978-625-6283-13-8

HOW MUSICAL NOTATION READING COMPARES TO ALPHABET READING: IMPLICATIONS FOR TEACHING MUSIC TO DYSLEXIC STUDENTS

Geiger Ora

University of Lisbon- Portugal

Abstract:

This paper discusses the question whether a person diagnosed with dyslexia will necessarily have difficulty in reading musical notes. The author specifies the characteristics of alphabet reading in comparison to musical notation reading, and concludes that there should be no contra-indication for teaching standard music reading to children with dyslexia if an appropriate process is offered. This conclusion is based on a long term case study and relies on two main characteristics of music reading: (1) musical notation system is a systematic, logical, relative set of symbols written on a staff; and (2) music reading learning connected with playing a musical instrument is a multi-sensory activity that combines sight, hearing, touch, and movement. The paper describes music reading teaching procedures, using soprano recorders, and provides unique teaching methods that have been found to be effective for students who were diagnosed with dyslexia. It provides theoretical explanations in addition to guidelines for music education practices.

Keywords: Alphabet reading, music reading, multisensory teaching method, dyslexia, recorder playing.

ISBN: 978-625-6283-13-8

COMPARATIVE ANALYSIS OF FATIGUE AND DROWSINESS AMONG NIGHTTIME PASSENGER TRANSPORT WORKERS IN JAPAN

Hiroshi Ieno Ikeda

Polytechnic University of Bucharest - Romania

Abstract:

In this research, a questionnaire survey was conducted to measure nap, drowsiness and fatigue of drivers who work for long shifts, to discuss about the work environment and health conditions for taxi and bus drivers who work at night-time. The questionnaire sheet used for this research was organized into the following categories: tension/tiredness, drowsiness while driving, and the nap situation during night-time work. The number of taxi drivers was 127 and the number of bus drivers was 40. Concerning the results of a comparison of nap hours of taxi and bus drivers, the taxi drivers' nap hours are overwhelmingly shorter, and also the frequency of drivers who experience drowsiness is higher. The burden on bus drivers does not change because of the system of a two-driver rotation shift. In particular, the working environment of the taxi driver may lead to greater fatigue accumulation than the bus driver's environment.

Keywords: Bus and taxi, drowsiness, fatigue, nap.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EXAMINING LEARNER FEEDBACK ON THE ADAPTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS

Mokgadi Mukuna Moletsane-, Robert Kananga Kekae

University of Hasanuddin- Indonesia

Abstract:

The study focused on the analysis of the Adjusted Rorschach Comprehensive System's responses. The objective of this study is to analyse the participants' response rate of the Adjusted Rorschach Comprehensive System with regards to critical psychology approach. The use of critical psychology theory in this study was crucial because it responds to the current inadequate western theory or practice in the field of psychology. The study adopted a qualitative approach and a case study design. The study was grounded on interpretivist paradigm. The sample size comprised six learners (three boys and three girls, aged of 14 years) from historically disadvantaged school in the Western Cape, South Africa. The Adjusted Rorschach Comprehensive System (ARCS) administration procedure, biographical information, semi-structured interviews, and observation were used to collect data. Data was analysed using thematic framework. The study found out that, factors that increased the response rates during the administration of ARCS were, language, seating arrangement, drawing, viewing, and describing. The study recommended that, psychological test designers take into consideration the philosophy or worldviews of the local people for whom the test is designed to minimize low response rates.

Keywords: Adjusted Rorschach comprehensive system, critical psychology, learners, responses.

ISBN: 978-625-6283-13-8

FACTORS INFLUENCING RECYCLING PARTICIPATION IN KOTA KINABALU, MALAYSIA: MOTIVATIONS AND CHALLENGES

Jasmine Adela Mutang, Chua Reok, Bahar Ferlis, Madlan Lailawati ,

Sheikh Hasina University- Bangladesh

Abstract:

Public participation in recycling domestic waste is still very low in Malaysia. Only 10.5% of solid waste was recycled up to now which is far below than of in developed countries. Therefore, understanding public motivations towards recycling domestic waste are important to improve current recycling rate. Thus, this study attempts to identify what are the possible motivations and hindrances for the public to recycle. Open-ended questions format were administered to 484 people in Kota Kinabalu, Sabah, Malaysia. Two specific questions we asked to explore their general determinants and barriers in practicing recycling: “What motivates you to recycle?” and “What are the barriers you encountered in doing recycling activities?” Thematic was conducted on the open-ended questions in which themes were created with the raw comments. It was found that the underlying recycling motivations are (i) awareness’ towards the environment; (ii) benefits to the society and individual; and (iii) social influence. Non participations are influence by (i) attitudes; (ii) commitment; (iii) facilities; (iv) knowledge; (v) inconvenience; and (vi) enforcement.

Keywords: Recycling motivation, recycling barrier, sustainable, household waste.

ISBN: 978-625-6283-13-8

THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION IN FEMALE STUDENTS

Marzieh Shoushtari Talebzadeh

National University of Computer and Emerging Sciences- Pakistan

Abstract:

The present study aimed to determine the effectiveness of Metaphor therapy on depression among female students. The sample included 60 female students with depression symptoms selected by simple sampling and randomly divided into two equal groups (experimental and control groups). Beck Depression Inventory was used to measure the variables. This was an experimental study with a pre-test/post-test design with control group. Eight metaphor therapy sessions were held for the experimental group. A post-test was administered to both groups. Data were analyzed using multivariate analysis of covariance (MANCOVA). Results showed that the Metaphor therapy decreased depression in the experimental group compared to the control group.

Keywords: Metaphor therapy, depression, female, students.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EXAMINING LEARNER FEEDBACK ON THE ADAPTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS

Mokgadi Mukuna Moletsane-, Robert Kananga Kekae

University of Hasanuddin- Indonesia

Abstract:

The study focused on the analysis of the Adjusted Rorschach Comprehensive System's responses. The objective of this study is to analyse the participants' response rate of the Adjusted Rorschach Comprehensive System with regards to critical psychology approach. The use of critical psychology theory in this study was crucial because it responds to the current inadequate western theory or practice in the field of psychology. The study adopted a qualitative approach and a case study design. The study was grounded on interpretivist paradigm. The sample size comprised six learners (three boys and three girls, aged of 14 years) from historically disadvantaged school in the Western Cape, South Africa. The Adjusted Rorschach Comprehensive System (ARCS) administration procedure, biographical information, semi-structured interviews, and observation were used to collect data. Data was analysed using thematic framework. The study found out that, factors that increased the response rates during the administration of ARCS were, language, seating arrangement, drawing, viewing, and describing. The study recommended that, psychological test designers take into consideration the philosophy or worldviews of the local people for whom the test is designed to minimize low response rates.

Keywords: Adjusted Rorschach comprehensive system, critical psychology, learners, responses.

ISBN: 978-625-6283-13-8

FACTORS INFLUENCING RECYCLING PARTICIPATION IN KOTA KINABALU, MALAYSIA: MOTIVATIONS AND CHALLENGES

Jasmine Adela Mutang, Chua Reok, Bahar Ferlis, Madlan Lailawati ,

Sheikh Hasina University- Bangladesh

Abstract:

Public participation in recycling domestic waste is still very low in Malaysia. Only 10.5% of solid waste was recycled up to now which is far below than of in developed countries. Therefore, understanding public motivations towards recycling domestic waste are important to improve current recycling rate. Thus, this study attempts to identify what are the possible motivations and hindrances for the public to recycle. Open-ended questions format were administered to 484 people in Kota Kinabalu, Sabah, Malaysia. Two specific questions we asked to explore their general determinants and barriers in practicing recycling: “What motivates you to recycle?” and “What are the barriers you encountered in doing recycling activities?” Thematic was conducted on the open-ended questions in which themes were created with the raw comments. It was found that the underlying recycling motivations are (i) awareness’ towards the environment; (ii) benefits to the society and individual; and (iii) social influence. Non participations are influence by (i) attitudes; (ii) commitment; (iii) facilities; (iv) knowledge; (v) inconvenience; and (vi) enforcement.

Keywords: Recycling motivation, recycling barrier, sustainable, household waste.

ISBN: 978-625-6283-13-8

ASSESSING THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION AMONG FEMALE STUDENTS

Shoushtari Marzieh

Samarkand State University- Uzbekistan

Abstract:

The present study aimed to determine the effectiveness of Metaphor therapy on depression among female students. The sample included 60 female students with depression symptoms selected by simple sampling and randomly divided into two equal groups (experimental and control groups). Beck Depression Inventory was used to measure the variables. This was an experimental study with a pre-test/post-test design with control group. Eight metaphor therapy sessions were held for the experimental group. A post-test was administered to both groups. Data were analyzed using multivariate analysis of covariance (MANCOVA). Results showed that the Metaphor therapy decreased depression in the experimental group compared to the control group.
Keywords: Metaphor therapy, depression, female, students.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EXAMINING SL WRITING AND SENSITIVITY IN WRITING TASKS: PROFICIENCY LEVELS IN A SECOND LANGUAGE OTHER THAN ENGLISH

Simões Silva,

Universidad Autónoma Metropolitana- Mexico

Abstract:

This study integrates a larger research empirical project that examines second language (SL) learners' profiles and valid procedures to perform complete and diagnostic assessment in schools. 102 learners of Portuguese as a SL aged 7 and 17 years speakers of distinct home languages were assessed in several linguistic tasks. In this article, we focused on writing performance in the specific task of narrative essay composition. The written outputs were measured using the score in six components adapted from an English SL assessment context (Alberta Education): linguistic vocabulary, grammar, syntax, strategy, socio-linguistic, and discourse. The writing processes and strategies in Portuguese language used by different immigrant students were analysed to determine features and diversity of deficits on authentic texts performed by SL writers. Differentiated performance was based on the diversity of the following variables: grades, previous schooling, home language, instruction in first language, and exposure to Portuguese as Second Language. Indo-Aryan languages speakers showed low writing scores compared to their peers and the type of language and respective cognitive mapping (such as Mandarin and Arabic) was the predictor, not linguistic distance. Home language instruction should also be prominently considered in further research to understand specificities of cognitive academic profile in a Romance languages learning context. Additionally, this study also examined the teachers' representations that will be here addressed to understand educational implications of second language teaching in psychological distress of different minorities in schools of specific host countries.
Keywords: Second language, writing assessment, home language, immigrant students, Portuguese language.

ISBN: 978-625-6283-13-8

MODELING COGNITIVE AND BEHAVIORAL CHALLENGES IN AN UNDERREPRESENTED GROUP WITH A HIERARCHICAL APPROACH

Zhang Zhang, Zhi-Chao Zhidong

Nagoya Zokei University of Art & Design- Japan

Abstract:

This study examined the mental health and behavioral problems in early adolescence with the instrument of Achenbach System of Empirically Based Assessment (ASEBA). The purpose of the study was stratified sampling method was used to collect data from 1975 participants. Multiple regression models and hierarchical regression models were applied to examine the relations between the background variables and internalizing problems, and the ones between students' performance and internalizing problems. The results indicated that several background variables as predictors could significantly predict the anxious/depressed problem; reading and social study scores could significantly predict the anxious/depressed problem. However the class as a hierarchical macro factor did not indicate the significant effect. In brief, the majority of these models represented that the background variables, behaviors and academic performance were significantly related to the anxious/depressed problem.
Keywords: Behavioral problems, anxious/depression problems, empirical-based assessment, hierarchical modeling.

ISBN: 978-625-6283-13-8

COMPARING MUSICAL NOTATION READING TO ALPHABET READING: IMPLICATIONS FOR TEACHING MUSIC TO DYSLEXIC STUDENTS

Ora Geiger

Caribbean Maritime University (CMU) -Jamaica

Abstract:

This paper discusses the question whether a person diagnosed with dyslexia will necessarily have difficulty in reading musical notes. The author specifies the characteristics of alphabet reading in comparison to musical notation reading, and concludes that there should be no contra-indication for teaching standard music reading to children with dyslexia if an appropriate process is offered. This conclusion is based on a long term case study and relies on two main characteristics of music reading: (1) musical notation system is a systematic, logical, relative set of symbols written on a staff; and (2) music reading learning connected with playing a musical instrument is a multi-sensory activity that combines sight, hearing, touch, and movement. The paper describes music reading teaching procedures, using soprano recorders, and provides unique teaching methods that have been found to be effective for students who were diagnosed with dyslexia. It provides theoretical explanations in addition to guidelines for music education practices.
Keywords: Alphabet reading, music reading, multisensory teaching method, dyslexia, recorder playing.

ISBN: 978-625-6283-13-8

COMPARATIVE ANALYSIS: FATIGUE AND DROWSINESS IN JAPAN'S NIGHT-TIME PASSENGER TRANSPORTATION INDUSTRY

Hiroshi Ikeda

Universidad Autónoma Agraria Antonio Narro- Mexico

Abstract:

In this research, a questionnaire survey was conducted to measure nap, drowsiness and fatigue of drivers who work for long shifts, to discuss about the work environment and health conditions for taxi and bus drivers who work at night-time. The questionnaire sheet used for this research was organized into the following categories: tension/tiredness, drowsiness while driving, and the nap situation during night-time work. The number of taxi drivers was 127 and the number of bus drivers was 40. Concerning the results of a comparison of nap hours of taxi and bus drivers, the taxi drivers' nap hours are overwhelmingly shorter, and also the frequency of drivers who experience drowsiness is higher. The burden on bus drivers does not change because of the system of a two-driver rotation shift. In particular, the working environment of the taxi driver may lead to greater fatigue accumulation than the bus driver's environment.
Keywords: Bus and taxi, drowsiness, fatigue, nap.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EXPLORING THE RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION, MOTIVATION, AND ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR FACTORS

K. Umar Mushtaq

Manouba University, Manouba-Tunis

Abstract:

The research aims to study the association between job satisfaction, motivation and the five factors of organizational citizenship behavior (i.e. Altruism, Conscientiousness, Sportsmanship, Courtesy and Civic virtue) among Public Sector Employees in Pakistan. In this research Structure Equation Modeling with confirmatory factor analysis was used to test the relationship between two independent and five dependent variables. Data was collected through questionnaire survey from 152 Public Servants Working in Gujrat District-Pakistan in different capacities. Stratified Random Sampling Technique was used to conduct this survey. The results of the study indicate that five factors of OCB have positive significant relation with both motivation and job satisfaction except the relationship of Civic Virtue with Motivation. The research findings implicate that factors other than motivation and job satisfaction may also affect OCB. Likewise, all the five factors of OCB may not be present in all populations. Thus, Managers must concentrate on increasing motivation and job satisfaction to increase OCB. Furthermore, the present research gives a direction to future researchers to use more independent variables (e.g. Culture, leadership, workplace environment, various job attitudes, types of motivation, etc.) on different types of populations with larger sample size in order to find the reasons behind insignificant relationship of civic virtue with Motivation in the research in hand and to generalize the tested model.

Keywords: Five Factors of Organizational Citizenship Behavior (OCB), Motivation, Job Satisfaction, Public Sector Employees in Pakistan.

ISBN: 978-625-6283-13-8

UTILIZING ONLINE GAMES FOR EDUCATIONAL SUPPORT: ADDRESSING LEARNING DIFFICULTIES

Margoudi Z. Smyrnaiou,

Federal University of Technology Minna- Nigeria

Abstract:

The current paper presents the results of a conducted case study. During the past few years the number of children diagnosed with Learning Difficulties has drastically augmented and especially the cases of ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder). One of the core characteristics of ADHD is a deficit in working memory functions. The review of the literature indicates a plethora of educational software that aim at training and enhancing the working memory. Nevertheless, in the current paper, the possibility of using for the same purpose free, online games will be explored. Another issue of interest is the potential effect of the working memory training to the core symptoms of ADHD. In order to explore the abovementioned research questions, three digital tests are employed, all of which are developed on the E-slate platform by the author, in order to check the levels of ADHD's symptoms and to be used as diagnostic tools, both in the beginning and in the end of the case study. The tools used during the main intervention of the research are free online games for the training of working memory. The research and the data analysis focus on the following axes: a) the presence and the possible change in two of the core symptoms of ADHD, attention and impulsivity and b) a possible change in the general cognitive abilities of the individual. The case study was conducted with the participation of a thirteen year-old, female student, diagnosed with ADHD, during after-school hours. The results of the study indicate positive changes both in the levels of attention and impulsivity. Therefore, we conclude that the training of working memory through the use of free, online games has a positive impact on the characteristics of ADHD. Finally, concerning the second research question, the change in general cognitive abilities, no significant changes were noted.
Keywords: ADHD, attention, impulsivity, online games.

ISBN: 978-625-6283-13-8

NARRATING IRISH IDENTITY: RETRIEVING 'IRISHNESS' IN THE WORKS OF WILLIAM BUTLER YEATS AND SEAMUS HEANEY

Rafik Massoudi

Arab Open University. Oman

Abstract:

Irish identity continues to be discussed in various fields including social science, culture, literary humanities as well as political debates. In this context, Irishness had been usurped for a long time by the hegemonic power of the British Empire. That is why, Irish writers, in general, and Seamus Heaney along with William Butler Yeats, in particular, endeavored to retrieve this lost identity by shedding light on Irish history, folklore, communal traditions, landscape, indigenous people, language as well as culture. In this context, we may speak of a decolonizing attempt that allowed these writers to represent the autonomous Irish subjectivity by establishing an ethical relationship based on an extraordinary approach to the represented alterity. This article, indeed, places itself within the arena of postmodern, postcolonial discussions of the issue of identity and, particularly, of Irishness.

Keywords: Identity, Irishess, narration, postcolonialism.

ISBN: 978-625-6283-13-8

NATURAL DISASTER TOURISM AS A TYPE OF DARK TOURISM

Dorota Rucińska

Faculty of Geography and Regional Studies, University of Warsaw, Poland

Abstract:

This theoretical paper combines the academic discourse regarding a specific part of dark tourism. Based on the literature analysis, distinction of natural disasters in thanatourism was investigated, which is connected with dynamic geographical conditions. Natural disasters used to play an important role in social life by their appearance in myths and religions. Nowadays, tourists pursuing natural hazards can be divided into three groups: Those interested in natural hazards themselves; those interested in landscape deformation and experiencing emotions shortly after extreme events - natural disasters - occur; and finally those interested in historic places log after an extreme event takes place. An important element of the natural disaster tourism is quick access to information on the location of a disaster and the destination of a potential excursion. Natural disaster tourism suits alternative tourism, yet it is opposed culture tourism, and sustainable tourism. The paper compares types and groups of tourists. It also considers the contradictions that describe dualism, which exists in dark tourism.
Keywords: Dark tourism, dualism, natural disasters, natural hazards, thanatoursim.

ISBN: 978-625-6283-13-8

DEMOCRATIZATION, MARKET LIBERALIZATION AND THE RAISE OF VESTED INTERESTS AND ITS IMPACTS ON ANTI-CORRUPTION REFORM IN INDONESIA

Ahmad Khoirul Umam
Researcher at Indonesian Institute. Jakarta, Indonesia

Abstract:
This paper investigates the role of vested interests and its impacts on anti-corruption agenda in Indonesia following the collapse of authoritarian regime in 1998. A pervasive and rampant corruption has been believed as the main cause of the state economy's fragility. Hence, anti-corruption measures were implemented by applying democratization and market liberalization since the establishment of a consolidated democracy which go hand in hand with a liberal market economy is convinced to be an efficacious prescription for effective anti-corruption. The reform movement has also mandated the establishment of the independent, neutral and professional special anti-corruption agency namely Corruption Eradication Commission (KPK) to more intensify the fight against the systemic corruption. This paper will examine whether these anti-corruption measures have been effective to combat corruption, and investigate to what extend have the anti-corruption efforts, especially those conducted by KPK, been impeded by the emergence of a nexus of vested interests as the side-effect of democratization and market liberalization. Based on interviews with key stakeholders from KPK, other law enforcement agencies, government, prominent scholars, journalists and NGOs in Indonesia, it is found that since the overthrow of Soeharto, anti-corruption movement in the country have become more active and serious. After gradually winning the hearth of people, KPK successfully touched the untouchable corruption perpetrators who were previously protected by political immunity, legal protection and bureaucratic barriers. However, these changes have not necessarily reduced systemic and structural corruption practices. Ironically, intensive and devastating counterattacks were frequently posed by the alignment of business actors, elites of political parties, government, and also law enforcement agencies by hijacking state's instruments to make KPK deflated, powerless, and surrender. This paper concludes that attempts of democratization, market liberalization and the establishment of anti-corruption agency may have helped Indonesia to reduce corruption. However, it is still difficult to imply that such anti-corruption measures have fostered the more effective anti-corruption works in the newly democratized and weakly regulated liberal economic system.
Keywords: Vested interests, democratization, market liberalization, anti-corruption, leadership.

ISBN: 978-625-6283-13-8

ART AND CULTURE IN THE DEVELOPMENT PERIOD TO MODERNIZATION IN THE REIGN OF KING RAMA VI

Weena Eiamprapai
Suan Sunandha Rajabhat University, Bangkok 10300. Thailand

Abstract:

The growth of Thai society in western style in the middle of Rattanakosin period can be defined as modernization /civilization. These terms had an influence on the development of the country in the reign of King Rama V owing to the governance reform, and cultures influenced by the West. Those were passed on until the reign of King Rama VI. The preference was not only for the renovation of architecture and arts based on Thai customs reflecting the prosperity and beauty of handicrafts but also for the acceptance of westernization. The remain of this acceptance includes the concept of such value as gentlemanly behavior like that in Victorian Era of the United Kingdom, and the support of women's status. Moreover, the wide spread of modernization leads to the movement to change the country's governance system from absolute monarchy to democracy by a group of people called Rattanakosin Era (R.E.) 130 party.
Keywords: Art and culture, development period, modernization, King Rama VI.

ISBN: 978-625-6283-13-8

DESIGNING CREATIVE EVENTS WITH DECONSTRUCTIVISM APPROACH

Maryam Memarian, Mahmood Naghizadeh
Faculty of Archtecture and Urban design , qazvin , Iran.

Abstract:

Deconstruction is an approach that is entirely incompatible with the traditional prevalent architecture. Considering the fact that this approach attempts to put architecture in sharp contrast with its opposite events and transpires with attending to the neglected and missing aspects of architecture and deconstructing its stable structures. It also recklessly proceeds beyond the existing frameworks and intends to create a different and more efficient prospect for space. The aim of deconstruction architecture is to satisfy both the prospective and retrospective visions as well as takes into account all tastes of the present in order to transcend time. Likewise, it ventures to fragment the facts and symbols of the past and extract new concepts from within their heart, which coincide with today's circumstances. Since this approach is an attempt to surpass the limits of the prevalent architecture, it can be employed to design places in which creative events occur and imagination and ambition flourish. Thought-provoking artistic events can grow and mature in such places and be represented in the best way possible to all people. The concept of event proposed in the plan grows out of the interaction between space and creation. In addition to triggering surprise and high impressions, it is also considered as a bold journey into the suspended realms of the traditional conflicts in architecture such as architecture-landscape, interior-exterior, center-margin, product-process, and stability-instability. In this project, at first, through interpretive-historical research method and examining the inputs and data collection, recognition and organizing takes place. After evaluating the obtained data using deductive reasoning, the data is eventually interpreted. Given the fact that the research topic is in its infancy and there is not a similar case in Iran with limited number of corresponding instances across the world, the selected topic helps to shed lights on the unrevealed and neglected parts in architecture. Similarly, criticizing, investigating and comparing specific and highly prized cases in other countries with the project under study can serve as an introduction into this architecture style.

Keywords: Creativity, deconstruction, event.

ISBN: 978-625-6283-13-8

DE-SECURITIZING IDENTITY: NARRATIVE (IN)CONSISTENCY IN PERIODS OF TRANSITION

Katerina Antoniou
University of Central Lancashire, Cyprus

Abstract:
When examining conflicts around the world, it is evident that the majority of intractable conflicts are steeped in identity. Identity seems to be not only a causal variable for conflict, but also a catalytic parameter for the process of reconciliation that follows ceasefire. This paper focuses on the process of identity securitization that occurs between rival groups of heterogeneous collective identities – ethnic, national or religious – as well as on the relationship between identity securitization and the ability of the groups involved to reconcile. Are securitized identities obstacles to the process of reconciliation, able to hinder any prospects of peace? If the level to which an identity is securitized is catalytic to a conflict's discourse and settlement, then which factors act as indicators of identity de-securitization? The level of an in-group's identity securitization can be estimated through a number of indicators, one of which is narrative. The stories, views and stances each in-group adopts in relation to its history of conflict and relation with their rival out-group can clarify whether that specific in-group feels victimized and threatened or safe and ready to reconcile. Accordingly, this study discusses identity securitization through narrative in relation to intractable conflicts. Are there conflicts around the world that, despite having been identified as intractable, stagnated or insoluble, show signs of identity de-securitization through narrative? This inquiry uses the case of the Cyprus conflict and its partitioned societies to present official narratives from the two communities and assess whether these narratives have transformed, indicating a less securitized in-group identity for the Greek and Turkish Cypriots. Specifically, the study compares the official historical overviews presented by each community's Ministry of Foreign Affairs website and discusses the extent to which the two official narratives present a securitized collective identity. In addition, the study will observe whether official stances by the two communities – as adopted by community leaders – have transformed to depict less securitization over time. Additionally, the leaders' reflection of popular opinion is evaluated through recent opinion polls from each community. Cyprus is currently experiencing renewed optimism for reunification, with the leaders of its two communities engaging in rigorous negotiations, and with rumors calling for a potential referendum for reunification to be taking place even as early as within 2016. Although leaders' have shown a shift in their rhetoric and have moved away from narratives of victimization, this is not the case for the official narratives used by their respective ministries of foreign affairs. The study's findings explore whether this narrative inconsistency proves that Cyprus is transitioning towards reunification, or whether the leaders are risking sending a securitized population to the polls to reject a potential reunification. More broadly, this study suggests that in the event that intractable conflicts might be moving towards viable peace, in-group narratives--official narratives in particular--can act as indicators of the extent to which rival entities have managed to reconcile.

ISBN: 978-625-6283-13-8

Keywords: Conflict, Identity, Narrative, Reconciliation.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EFFECT OF ORGANIZATIONAL RESOURCES ON IMPROVING INDEPENDENCY OF PEOPLE WITH SEVERE DISABILITIES: VOCATIONAL REHABILITATION FACILITIES IN SOUTH KOREA

Soungwan Kim
Korea Disabled People's Development Institute. Sout Korea

Abstract:

This paper discusses an analysis of how the characteristics of resources at vocational rehabilitation facilities for the disabled affect the improvement of independency skills among people with severe disabilities. The analysis results indicate that more internal financial resources and more connections to local communities among network resources had greater effects on improving the independency of people with severe disabilities. Based on this result, this paper presents strategies for mobilizing resources to improve the independency of people with severe disabilities at vocational rehabilitation facilities.

Keywords: Vocational rehabilitation facility for people with disabilities, types of resources, independency, network resources.

ISBN: 978-625-6283-13-8

WATER CRISIS MANAGEMENT IN A TOURISM DEPENDENT COMMUNITY

Aishath Shakeela
Griffith University, Nathan, Australia

Abstract:

At a global level, water stewardship, water stress and water security are crucial factors in tourism planning and development considerations. Challenges associated with water is of particular concern to the Maldives as there is limited availability of freshwater, high dependency on desalinated water, and high unit cost associated with desalinating water. While the Maldives is promoted as an example of sustainable tourism, a key sustainability challenge facing tourism dependent communities is the efficient use and management of available water resources. A water crisis event in the capital island of Maldives highlighted how precarious water related issues are in this tourism dependent destination. Applying netnography, the focus of this working paper is to present community perceptions of how government policies addressed Malé Water and Sewerage Company (MWSC) water crisis event.

Keywords: Crisis management, government policies, Maldives, tourism, water.

ISBN: 978-625-6283-13-8

CULTIVATING GRATITUDE FOR STRONGER RELATIONSHIPS: UNDERSTANDING THE ROLE OF PERCEIVED SUPERIORITY

Behzad Mohammadi Zirkuhi

School of Management and Law, Switzerland

Abstract:

The aim of non-profit organizations (NPO) is to provide services and goods for its clientele, with profit being a minor objective. By having this definition as the basic purpose of doing business, it is obvious that the goal of an organisation is to serve several bottom lines and not only the financial one. This approach is underpinned by the non-distribution constraint which means that NPO are allowed to make profits to a certain extent, but not to distribute them. The advantage is that there are no single shareholders who might have an interest in the prosperity of the organisation: there is no pie to divide. The gained profits remain within the organisation and will be reinvested in purposeful projects. Good governance is mandatory to support the aim of NPOs. Looking for a measure of good governance the principals of corporate governance (CG) will come in mind. The purpose of CG is direction and control, and in the field of NPO, CG is enlarged to consider the relationship to all important stakeholders who have an impact on the organisation. The recognition of more relevant parties than the shareholder is the link to corporate social responsibility (CSR). It supports a broader view of the bottom line: It is no longer enough to know how profits are used but rather how they are made. Besides, CSR addresses the responsibility of organisations for their impact on society. When transferring the concept of CSR to the non-profit area it will become obvious that CSR with its distinctive features will match the aims of NPOs. As a consequence, NPOs who apply CG apply also CSR to a certain extent. The research is designed as a comprehensive theoretical and empirical analysis. First, the investigation focuses on the theoretical basis of both concepts. Second, the similarities and differences are outlined and as a result the interconnection of both concepts will show up. The contribution of this research is manifold: The interconnection of both concepts when applied to NPOs has not got any attention in science yet. CSR and governance as integrated concept provides a lot of advantages for NPOs compared to for-profit organisations which are in a steady justification to show the impact they might have on the society. NPOs, however, integrate economic and social aspects as starting point. For NPOs CG is not a mere concept of compliance but rather an enhanced concept integrating a lot of aspects of CSR. There is no “either-nor” between the concepts for NPOs.

Keywords: Business ethics, corporate governance, corporate social responsibility, non-profit organisations, stakeholder theory.

ISBN: 978-625-6283-13-8

EMOTIONAL INTELLIGENCE: A CRITICAL COMPONENT FOR CIVIC ENGAGEMENT AND SCIENTIFIC DISCOVERY

Sara Moeini Avandi, Abbas Moradi Sam,

University of Latvia

Abstract:

Customer and brand-oriented capabilities have been identified as key influencing capabilities for business performance. Especially in the early years of the firm, it is crucial to develop and consciously manage these capabilities. In this paper, the results of a quantitative analysis, investigating the causal relationship between customer- and brand-oriented (marketing) capabilities and business performance will be presented. The research displays the dependencies between the constructs and will provide practical implications for young firms in the acquisition and management of these capabilities.

Keywords: Brand-orientedcapabilities, customer-oriented capabilities, entrepreneurship, resource-based theory, young firms.

ISBN: 978-625-6283-13-8

UNDERSTANDING CHINESE CONSUMERS IN EUROPE: A CROSS-CULTURAL EXAMINATION OF DECISION-MAKING PROCESSES

Assoc. Prof. Dr. Ricardo Mestre

University of Dodoma, Tanzania

Abstract:

This paper attempted to investigate whether there is Granger-causality running from trade to environment as evidenced in the changing climatic condition and land degradation. Using Tanzania as the reference, VAR-Granger-causality test was employed to rationalize the conundrum of causal-effect relationship between trade and environment. The changing climatic condition, as the proxy of both nitrous oxide emissions (in thousand metric tons of CO_2 equivalent) and land degradation measured by the size of arable land were tested against trade using both exports and imports variables. The result indicated that neither of the trade variables Granger-cause the variability on gas emissions and arable land size. This suggests the possibility that all trade concerns in relation to environment to have been internalized in domestic policies to offset any likely negative consequence.

Keywords: Trade, growth, impact, environment.

ISBN: 978-625-6283-13-8

NURTURING EFFECTIVE COMMUNICATION IN HEARING FAMILIES WITH DEAF CHILDREN: A COMPREHENSIVE GUIDE TO STRATEGIES AND RESOURCES

Shin'ichi Arakawa, Lecture. Dr. Tetsuya Takine, Dr. Masayuki Murata

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract:

This study aims to (1) investigate the corporate vision factor influencing Rajabhat University brand building in Thailand and (2) explore influences of brand building upon Rajabhat University stakeholders' loyalty, and the research method will use mixed methods to conduct qualitative research with the quantitative research. The qualitative will approach by Indebt-interview the executive of Rathanagosin Rajabhat University group for 6 key informants and the quantitative data was collected by questionnaires distributed to stakeholder including instructors, staff, students and parents of the Rathanagosin Rajabhat University group for 400 sampling were selected by multi-stage sampling method. Data was analyzed by Structural Equation Modeling: SEM and also provide the focus group interview for confirming the model. Findings corporate vision had a direct and positive influence on Rajabhat University brand building were showed direct and positive influence on stakeholder's loyalty and stakeholder's loyalty was indirectly influenced by corporate vision through Rajabhat University brand building.

Keywords: Brand building, corporate vision, Rajabhat University, stakeholders' loyalty.

ISBN: 978-625-6283-13-8

OVERCOMING CHALLENGES, UNLEASHING POTENTIAL: EMPOWERING CHILDREN WITH LEARNING DIFFICULTIE

I. Isenhardt, Nariman O. Kandil, Ehab K. Abou-Elkheir,

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract:

The objectives of this research were to investigate the knowledge and understanding of public relations principles for public relations officials of the office of the faculty of management science in Ratjabhat Suan Sunandha University and to determine the approach of public relations for the Office of Faculty of Management Science. The questionnaire was utilized as a tool to collect data. Statistics utilized included frequency, percentage, mean, standard deviation, and regression analysis. The results of the research showed that the public relations officials misunderstood on public relations principles. The lack of the perception in media of the target groups both in-house and outside caused the misunderstanding on the roles, mission, and responsibilities. It would be beneficial to public relations division and other divisions of the office of the faculty of management science to be trained and obtained more knowledge and skills on the public relations to support the public relations work for the organization.

Keywords: Faculty of Management Science, Public Relations, Ratjabhat Suan Sunandha University.

ISBN: 978-625-6283-13-8

NAVIGATING THE DYNAMICS OF CONFORMITY IN HEALTHCARE: FOSTERING INDEPENDENT THINKING AND CRITICAL JUDGMENT

Prof. Dr. Hiroki Yoshikai,

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract:

The purpose of this research was to study customer relationship management on social media affecting brand loyalty of Siam Commercial Bank in Bangkok. The statistics used in data analysis were frequency, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient based on social science statistic program. The result of the study found that the majority of the respondents were female, 37–47 years old of age, bachelor degree of education and monthly income between 10,001 and 15,000 Baht. In addition, customer relationship management in the overall and by each aspect of formulating, maintaining, and extending the customer relationship had a high score. Furthermore, the result of hypothesis testing showed that the difference of the customer's age, education, occupation, average monthly income had the difference in brand loyalty with the statistical significance level of 0.05 and customer relationship management had related with brand loyalty in the same direction with the low level of statistical significance 0.05.

Keywords: Brand loyalty, customer relationship, management, Siam Commercial Bank, social media.

ISBN: 978-625-6283-13-8

THE ROLE OF EYEWITNESS ACCOUNTS IN FIRE AND EXPLOSION INVESTIGATIONS: NAVIGATING THE CHALLENGES OF MEMORY AND PERCEPTION

D. Kreutzer, S. Müller-Abdelrazeq

Suan Sunandha Rajabhat University

Abstract:

This research aims to study how to design and create the media to promote Thai cuisine. The study used qualitative research methods by using in-depth interview 3 key informants who have experienced in the production of food or cooking shows in television programs with an aspect of acknowledging Thai foods. The results showed that visual presentation is divided into four categories. First, the light meals should be presented in details via the close-up camera with lighting to make the food look more delicious. Then the curry presentation should be arranged a clear and crisp light focus on a colorful curry paste. Besides the vision of hot steam floating from the plate and a view of curry spread on steamed rice can call great attentions. Third, delivering good appearances of the fried or spicy foods, the images must allow the audiences to see the shine of the coat covering the texture of the food and the colorful of the ingredients. Fourth, the presentation of sweets is recommended to focus on details of food design, composition, and layout.

Keywords: Media production, television, promote, Thai cuisine.

ISBN: 978-625-6283-13-8

HUMAN-AI COLLABORATION: EXPLORING THE FACTORS INFLUENCING EMPLOYEE DECISION-MAKING IN AN AI-DRIVEN ENVIRONMENT

Han-Mei Zhou, Rongxin Chen,

University of Southampton,

Abstract:

This research aims to investigate: (1) Relationship between the quality of working life and organizational commitment of municipal employee in Samut Sakhon Province. (2) To compare the quality of working life and the organizational commitment of municipal employee in Samut Sakhon Province by the gender, age, education, official experience, position, division, and income. This study is a quantitative research; data was collected by questionnaires distributed to the municipal employee in Samut Sakhon province for 241 sample by stratified random sampling. Data was analyzed by descriptive statistic including percentage, mean, standard deviation and inferential statistic including t-test, F-test and Pearson correlation for hypothesis testing. Finding showed that the quality of working life and the organizational commitment of municipal Employee in Samut Sakhon province in terms of compensation and fair has a positive correlation (r = 0.673) and the comparison of the quality of working life and organizational commitment of municipal employees in Samut Sakhon province by gender. We found that the overall difference was statistically significant at the 0.05 level and we also found stability and progress in career path and the characteristics are beneficial to society has a difference was statistically significant at the 0.01 level, and the participation and social acceptance has a difference was statistically significant at the 0.05 level.

Keywords: Quality of working life, organizational commitment, municipal employee, Samut Sakhon province.

ISBN: 978-625-6283-13-8

THE EVOLVING LANDSCAPE OF WORK: HOW AI IS TRANSFORMING EMPLOYEE DECISION-MAKING AND THE NEED FOR ADAPTIVE SKILLS

Dr. Taige Wang

University of Southampton,

Abstract:

This work investigates an intermodal transportation system for delivering goods from a Regional Distribution Centre to supermarkets on the Isle of Wight (IOW) via the port of Southampton or Portsmouth in the UK. We consider this integrated logistics chain as a 3-echelon transportation system. In such a system, there are two types of transport methods used to deliver goods across the Solent Channel: one is accompanied transport, which is used by most supermarkets on the IOW, such as Spar, Lidl and Co-operative food; the other is unaccompanied transport, which is used by Aldi. Five transport scenarios are studied based on different transport modes and ferry routes. The aim is to determine an optimal delivery plan for supermarkets of different business scales on IOW, in order to minimise the total running cost, fuel consumptions and carbon emissions. The problem is modelled as a vehicle routing problem with time windows and solved by genetic algorithm. The computing results suggested that accompanied transport is more cost efficient for small and medium business-scale supermarket chains on IOW, while unaccompanied transport has the potential to improve the efficiency and effectiveness of large business scale supermarket chains.

Keywords: Genetic algorithm, intermodal transport system, Isle of Wight, optimization, supermarket

ISBN: 978-625-6283-13-8

INVISIBLE STRUGGLES: UNVEILING THE PSYCHOLOGICAL TOLL OF COVID-19 ON NON-HEALTHCARE MIGRANT WORKERS IN SAUDI ARABIA'S CONSTRUCTION INDUSTRY

Amr M. Kotb , Aneta Oblouková, Eva Vítková

[1]Faculty of Economics and Business, Tbilisi State University- Georgia

Abstract:

The institutional development is one of the actual topics in economics science. New trends and directions of institutional development mostly depend on its structure and framework. Transformation of institutions is an important problem for every economy, especially for developing countries. The first research goal is to determine the importance and interactions between different institutions in Georgia. Using World Governance Indicators and Economic Freedom indexes it can be calculated the size for each institutional group. The second aim of this research is to evaluate Georgian institutional backwardness in comparison to other post-communist economies. We use statistical and econometric methods to evaluate the difference between the levels of institutional development in Georgia and in leading post-communist economies. Within the scope of this research, major findings are coefficients which are an assessment of their deviation (i.e. lag) of institutional indicators between Georgia and leading post-communist country which should be compared. The last part of the article includes analysis around the selected coefficients.

Keywords: Post-communist transition, institutions, economic growth, institutional developme

ISBN: 978-625-6283-13-8